Stephan Gerlach

Editör Kemal Beydilli

Çeviri Türkis Noyan

Türkiye Günlüğü

1573-1576

1. Cilt

Kitap Yayınevi

KİTAP YAYINEVİ – 136
SAHAFTAN SEÇMELER DİZİSİ – 8

TÜRKİYE GÜNLÜĞÜ/STEPHAN GERLACH

ÖZGÜN ADI
TAGE-BUCH DER VON ZWEEN GLORWÜRDIGSTEN RÖMISCHEN KAYSERN MAXIMILIANO UND RUDOLPHO... AN DIE OTTOMANISCHE PFORTE ZU KONSTANTINOPEL ABGEFERTIGTEN... GESANDTSCHAFFT

© 2006, KİTAP YAYINEVİ LTD.
TÜM HAKLARI SAKLIDIR. BU KİTABIN HİÇBİR BÖLÜMÜ, YAYINCININ YAZILI İZNİ OLMADAN, FOTOKOPİ DAHİL ELEKTRONİK VEYA MEKANİK YÖNTEMLERLE KOPYALANAMAZ, ÇOĞALTILAMAZ VEYA KAYDEDİLEMEZ.

ÇEVİRİ
TURKİS NOYAN

EDİTÖR
KEMAL BEYDİLLİ

DÜZELTİ
FEYZİ GÖLOĞLU

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK MİNYATÜRÜ
SURNAME-İ HÜMAYUN, NAKKAŞ OSMAN ATÖLYESİ, TSM, H. 1344

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
KÂĞITHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂĞITHANE, İSTANBUL
SERTİFİKA NO. 12055
T: 0212 294 10 00 F: 0212 294 90 80
E: info@masmat.com.tr

1. BASIM
OCAK 2007, İSTANBUL
2. BASIM
ŞUBAT 2010, İSTANBUL

ISBN 978-975-6051-48-1 (TAKIM)
ISBN 978-975-6051-43-6 (1.CİLT)

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂĞIT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂĞITHANE, İSTANBUL
SERTİFİKA NO:12348
T: 212 294 65 55 F: 212 294 65 56

Türkiye Günlüğü

1573-1576

1. cilt

STEPHAN GERLACH

EDİTÖR
KEMAL BEYDİLLİ

ÇEVİRİ
TURKİS NOYAN

KitapYAYINEVİ

1. Roma İmparatoru II. Maximilian

2. Roma İmparatoru II. Rudolphus

3. Türk Hükümdarı II. Selim (Selimus)

4. Türk Hükümdarı II. Murat (Amurates)

5. Würtemberg Dükü Ludwig

6. Würtemberg Dükü III. Eberhad

7. İmparatorluk Elçisi Baron David Ungnad

8. Saray Vaizi M. Stephan Gerlach

MAXIMIL. II. RÖMISCHER KAYSER
RUDOLPHUS II. RÖMISCHER KAYSER
STEPHAN GERLACHS Tag Buch
MAXIMIL. II. TÜRCKISCHER KAYSER
AMURATES II. TÜRCKISCHER KAYSER
LUDWIG HERZOG ZU WÜRTEMBERG
FRIDERICH III. HERZOG ZU LIEGNITZ
DAVID FREYHERR KAYS. LEGAT
M. STEPHAN GERLACH HOFPRED. DIGER.

Stephan Gerlachs
deß Aeltern

Tage-Buch/

Der von zween Glorwürdigſten Römiſchen Käyſern/
MAXIMILIANO und RUDOLPHO,
Beyderſeits den Andern dieſes Nahmens/
Höchſtſeeligſter Gedächtnüß/
An die Ottomanniſche Pforte zu Conſtantinopel
Abgefertigten/
Und durch den
Wohlgebohrnen Herrn
Hn. DAVID UNGNAD/
Freyherrn zu Sonnegk und Preyburg ꝛc.
Römiſch-Käyſerl. Raht/
Mit würcklicher Erhalt- und Verlängerung deß Friedens/
zwiſchen dem Ottomanniſchen und Römiſchen Käyſerthum
und demſelben angehörigen Landen und
Königreichen ꝛc.
Glücklichſt-vollbrachter
Geſandtſchafft:
Auß denen GERLACHISCHEN/
Zeit Seiner hierbey bedienten Hoff-Prediger-Amts-Stelle/
eygenhändig auffgeſetzten und nachgelaſſenen
Schrifften/
Herfür gegeben durch Seinen Enckel
M. SAMUELEM GERLACHIUM,
Special-Superintendenten zu Gröningen/ in dem
Hertzogthum Würtemberg.
Mit einer Vorrede / Herrn TOBIÆ WAGNERI, der H. Schrifft
D. und Prof. auch Cantzlers bey der Hohen-Schul/ und Propſtes
der Kirchen zu Tübingen.

Franckfurth am Mayn/
In Verlegung Johann-David Zunners.
Getruckt bey Heinrich Frieſen/ 1674.

Stephan Gerlach

(Dede)

Günlük

İki şanlı Roma İmparatoru

Maximiliano ve Rudolpho

(bu adı taşıyan önceki hükümdarları rahmet ve saygıyla anarız)

tarafından

Konstantinopolis'e Osmanlı "Kapı"sına Gönderilen

Roma İmparotorluğu Danışmanı

Soylu ve Saygıdeğer

David Ungnad

Sonegk ve Pressburg Baronu

Osmanlı ve Roma İmparatorlukları ile onlara bağlı bütün ülkeler ve krallıklar arasında varılan barış antlaşmasının korunmasını ve sürdürülmesini sağlamakla görevlendirilmiş olup

Elçilik

görevini en mükemmel şekilde başarmıştır.

Elçilik heyetinin resmî vaizi görevine atanmış olan

Gerlach

gördüklerini ve yaşadıklarını kendi el yazısı ile kaydetmiştir ve terekesinde bulunan bu kayıtlar Torun

M. Samuel Gerlach

tarafından derlenip yayınlanmıştır.

Samuel Gerlach, Würtemberg dükalığında bulunan Gröningen'de Özel Başdenetmen olarak görevlidir.

Kitabın "Önsöz" metni, Tübingen kilisesi Ruhban başkanı ve Yüksek Okulun Din bilgisi öğretim görevlilerinden kançılar Prof. Dr. Tobias Wagner tarafından hazırlanmıştır.

Franfurt /Main

Yayıncı : Johann David Zunners

Basım: Heinrich Friesen / 1674

Soylu Efendimiz

Dük III. Eberhard

Hazretleri
Würtemberg ve Teck Dükü
Mompelgart Kontu, Heidenheim Efendisi
Ülkemin Saygıdeğer Hükümdarına ve Efendisine,
İtaatkâr bir bendesi olarak bu yapıtı ithaf ediyorum.

Bu ithafımın sebebini aramak için, genelde âdet olduğu üzere, çok uzaklara gidip köşe bucak araştırmak gerekmez.

Çünkü:

Yüce ve Soylu Efendimize miras yoluyla geçen üstün değerdeki Dukalığın en önemli kentlerinden biri olan Göppingen'de nikâhlı bir çiftin çocuğu olarak doğdum ve burada bir Hıristiyan olarak yetiştirildim,

Yüce Dükümüzün üstün değerdeki bursuna nail olarak Tübingen'deki dünyaca ünlü

Eberhard Yüksek Okulunda Efendimizin ekmeğini yedim. Ne yazık ki memleketi saran savaşın yarattığı huzursuzluklar yüzünden birçok kişi gibi ben de sefalete sürüklendim ve yıllar boyu Saygıdeğer İsveç Kralı'nın ordusunda rahip olarak hizmet ettim.

Daha sonra Holstein'de, Lübeck piskoposluğunda birkaç yıl saray vaizi olarak bunu izleyen yıllarda da Lehistan krallığına bağlı güçlü ticaret kenti Dantzig'de, Prusya'da uzun süre kaldım.

Kısacası, yirmi yılı aşkın bir süre, vatanımdan uzak, vaizlik görevinde, sevgili Tanrımın bana bahşettiği naçiz yeteneklerimi kullanarak, olanaklarım çerçevesinde Hıristiyan Kilisesine hizmet ettim.

Sonunda, bana emir vermek yetkisine sahip olan bir kişinin birkaç kez yazdığı ısrarlı mektuplar üzerine, eşim ve çocuklarımla beraber toplam 10 kişi olarak, 4 atla 150 millik yolu kat edip,

hâlâ daha telâfi edemediğim büyük harcamalara katlanarak, uzun yıllar önce birtakım sıkıntılar yüzünden terk etmiş olduğum vatanıma geri döndüm ve Saygıdeğer, Yüce Dük tarafından kabul edildim.

O tarihten beri 22 yıldır Soylu Yüce Dük geçimimi sağlamakta, ayrıca çeşitli hasımlarıma karşı beni korumaktadır.

Saygıdeğer Soylu Dük Hazretleri, şimdi olduğu gibi, kuşkusuz her zaman benim Yüce Efendim olmaya devam edecektir.

O halde bu eseri Yüce Dük Hazretlerine ithaf etmemin nedenini sormaya gerek yok.

Yüce Dük Hazretlerinin
her zaman için itaatkâr bendesi ve duacısı olan
Gröningen kilisesi başrahibi ve papazı
M. Samuel Gerlach

Gönderme yeri ve tarihi:
Gröningen, Eberhard Günü
23 Mart 1674

Würtemberg Dükü Eberhard

David Ungnad

Stephan Gerlach

Samuel Gerlach

Roma İmparatoru, Majesteleri I. Maximilian, –kendilerini saygıyla anıyoruz– Osmanlı Kapısına, ya da Türk hükümdarı II. Selim'e, iki devlet arasında imzalanmış olan barış antlaşmasını yenilemek üzere, saygın bir kişiyi elçi olarak yollama lütfunde bulunmaya karar verdiklerinde, bu görev için en uygun kişi olarak soylu yüksek bir aileden gelme Sonnegk ve Preyburg Baronu Saygıdeğer David von Ungnad'ı seçmiştir. Söz konusu elçi Protestan mezhebinden olup, Grekçe, Latince, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Çekçe, Hırvatça, Macarca ve Almancaya vakıf olduğu gibi, genç, yakışıklı, gösterişli, ciddı, güzel konuşma yeteneğine sahip ve bilgili bir kişi olarak tanınmıştır. Bay Ungnad, elçilik görevine atandığında, Soylu ve Saygıdeğer Württemberg ve Teck Dükü Ludwig Hazretlerinden, elçilik heyetine katılmak üzere, örnek niteliklere sahip, bilgili, Grek dilini iyi bilen bir rahip buldurmasını rica edince, Tübingen'deki yüksekokulda Kutsal Kitap hakkında ders veren öğretim görevlilerine, özellikle de Dük Hazretlerinin verdiği bursun yöneticileri olan beylere, böyle bir kişiyi bulmaları emredildi. Bunun üzerine birçok aday arasından Knitlingenli M. Stephan Gerlach, uzun bir yolculuğa katılmaya ve bu önemli görevi üstlenmeye en uygun kişi olarak önerildi. İmparatorun Saygıdeğer Elçisi de bu öneriyi kabul etmek lütfunde bulundular. Seçilen aday, görevine başlamadan önce, Tübingen'deki öğretim görevlileri tarafından kendisine yüksek dereceli diploma verilmiştir.

Jacobus Andrea, Tübingen Üniversitesi Kançıları
Jacobus Heerbrand, Tübingen Üniversitesi Teoloji Profesörü
Theodoricus Snepffius, Tübingen Üniversitesi Teoloji Profesörü

İçindekiler

Birinci Cilt

Önsöz 17

1573 yılı 45

1574 yılı 113

1575 yılı 163

1576 yılı 269

İkinci Cilt

1577 yılı 503

1578 yılı 715

Ek: Eserde yer alan Latince belgelerin dökümü 871

Dizin 875

Önsöz

STEPHAN GERLACH TÜRKİYE GÜNLÜĞÜ (1573-1578)

Stephan Gerlach'ın günlük halinde tutulmuş notlardan oluşan seyahatnamesi, emsallerine nazaran çok daha hacimli bir eserdir ve 1674'te Gerlach'ın torunu Samuel Gerlach tarafından dedesinin el yazması notlarından hareketle yayına hazırlanarak 1674'te Frankfurt'ta basılmıştır.[1] Az sayıda baskısı bulunan bu nadir eser hem okunmasını zorlaştıran sayfa düzeni ve basım tekniği itibariyle, hem de dili sebebiyle istifade edilmesi oldukça müşkül bir kaynaktır. Almanya'da Türkiye ile ilgili diğer seyahatnameler için genelde söz konusu olduğu gibi çağdaş veya mükerrer yayımları da yoktur. Böylesine zorlu bir eserin sağlam bir şekilde tercüme edilmiş ve dönemin tarihsel ve kurumsal teknik tabirleri, yer ve şahıs isimleriyle ilgili problemleri başarılı bir şekilde çözülmüş olarak Türk okurunun istifadesine sunulmasının övünülecek bir hizmet olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyim.

Almanca metnin baş kısmında yer alan, genelde Latince olarak yazılmış manzum takrîzlerden oluşan ve artık ne Alman ne de Türk okuru açısından bir faydası kalmamış bazı parçalara Türkçe metinde yer verilmemiştir. Almanca olarak yazılmış *"ayrıntılı önsöz"* de bu anlamda içi boş bir protokol yazısıdır ve istifade edilebilecek bir yanı bulunmamaktadır. Gerlach'ın yapmış olduğu ilahiyat doktorası münasebetiyle Tübingen Üniversitesinden verilen diploması da Latince olarak kaleme alınmış olup, metin dışı bırakılmıştır. Elçi olarak İstanbul'a gön-

1 Eserin erken tarihli bir tanıtımı, A. Mordmann tarafından Kasım 1894'te İstanbul'da "Teutonia"da verilen bir tebliğde yapılmıştır. *Günlük*'te yer alan kimi anlatımları örnekleyen ve ilgi çekici ve özgün hiçbir yanı bulunmayan zayıf bir yazı olarak ayrıca birkaç gravür ile birlikte ve 50 sayfa halinde 1895'te Bern'de basılmıştır: *"Eine Deutsche Botschaft in Konstantinopel. Anno 1573-1578.* Yakın tarihte yapılan etraflı bir tanıtma için bk. Kemal Beydilli, "Stephan Gerlach'ın Rûznâme'sinde İstanbul," *Tarih Boyunca İstanbul Semineri. 29 Mayıs-1 Haziran 1988. Bildiriler.* Ayrı basım, İstanbul 1989. Gerlach, Bulgarcaya seçmeler yapılarak tercüme edilmiştir. *Drevnik na edno potuvane do Osmanskata Porta v. Cargrad.* Sofiya 1976. (Önsöz, Bistra Cvetkova tarafından yazılmış). Macarca olarak da yine seçmeler yapılarak hazırlanmış iki yayını mevcuttur: 1) László Szalay, *Adalékok a magyar nemzet történetéhez.* (Macar milletinin tarihine katkılar), Pest 1856. (209-226 sayfalar arasında). 2) Josef László Kovács-László Fenyvesi, *Ungnád Dávid Konstantinápolyi utazásai.* (David Ungnad'ın Kostantiniyye Seyahatleri). Budapest 1986. (93-258 sayfalar arası).

derilen David Ungnad ile Alman ve Türk hükümdarlarının ve Stephan Gerlach'ın resimleri de eserin bu kısmında yer almakta olup, Türkçe baskıya da alınmışlardır.

Eserin içinde Latince yazılmış resmî mektuplar da bulunmaktadır. Bunlar, Osmanlı Divân-ı hümâyûnundan çıkmış Kayser II. Maximilian'a, II. Rudolf'a, İsveç kralı Sigismund'a ve Leh kralı Stephan Bathory'ye gönderilmiş, Sultan Murad ve sadrazam Sokullu Mehmed Paşa tarafından yazılan nâmeler veya bunlara verilen cevaplardır. Diğer Latince yazılar ise 1576'da tahta çıkan II. Rudolf'un bu münasebetle Sultan Murad'a ve Sokullu'ya ve Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya yazdığı mektuplar olup, hepsi 1574-1578 tarihleri arasında kaleme alınmıştır. Ayrıca konu dışı bazı özel mektuplara da yer verilmiştir. Latince olan bu belgeler, metin içinden alınarak, *Ekler* kısmında bir liste halinde sunulmuştur. David Ungnad resmî yazışmaları önemli paralar karşılığında edindiği adamlar vasıtasıyla elde etmekteydi. Bunlar devletin resmî kâtipleri, ulakları, Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın kâhyası Ahmed, Sokullu'nun çevresinde ve devlet işleri yanında tercüme işlerinde de kullanılan bazı yeni Müslümanlar ve Divân tercümanlarıydı. Dolayısıyla belgeler daha yola çıkarken birer suretleri genelde elçiye teslim edilmiş oluyor, bunlar da hemen Viyana'ya gönderiliyor ve hatta bu iş için devletin resmî ulakları dahi kullanılıyordu. Gerlach, bu hususlarda yaptığı safiyâne ifşaatıyla bizleri yeterince bilgilendirmektedir.

Stephan Gerlach 1546-1612 yılları arasında yaşamıştır. İstanbul'a elçi olarak gönderilen "Sonnegk ve Preyburg Kontu" David Ungnad ile beraber, sefaret heyetinin protestan vâizi olarak geldi ve beş seneden fazla kaldı. Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmekte olan Türkler, Katolik kilisesinin parçalanması, Avrupa'daki mezhep mücadeleleri ve dolayısıyla neden oldukları genel zafiyetin önemli bir unsuru olarak bildikleri Protestanlara özellikle mültefit davranıyorlardı. Bu yüzden Avrupalılar gönderilen elçi heyetlerinin ağırlıklı olarak bu mezhep mensuplarından oluşturulmasına özen gösteriyorlardı. Protestanlık hareketinin yoğun olarak güncelliğini koruduğu bir dönemde, bu akımın önde gelen isimlerinden, Yunan dili ve dünyası uzmanı Martin Kraus (veya Cruisius)'un bir talebesi olarak Gerlach'ın ilgi sahası ise, özellikle Ortodoks kilisesiyle birleş-

me (Union) planlarının gerçekleşme şansını tahkik etmek oldu. Bu amaçla ve *Türkiye Günlüğü*'nde geniş yer tutan kayıtlardan da anlaşılacağı üzere Ortodoks kilisesinin patriki ve metropolitleriyle görüşmeler, dini sohbetler ve inanç noktasında fikir teatilerinde bulunmuştur. Ortodoks dünyasının Protestan öğretisi *(Agusburg İ'tikadı/İnancası/Öğretisi-Confessio Augustana)* karşısında ilgisi beklenen helecandan uzaktır. Bunda Ortodoks kilisesinin kendilerini *"en doğru yol"*da olduklarını sanmalarının sarsılmaz iman rehaveti kadar; ilahiyat, bilim, eğitim ve dilbilim alanlarında Katolik, özellikle Protestan ruhbanı karşısında bugüne kadar hâlâ aşılmamış olarak sürmekte olan geri kalmışlığı ve hattâ derin cehaleti önemli bir rol oynamıştır. Tübingen Üniversitesinden ilahiyat doktoru unvanını alan ve İstanbul dönüşünde bu üniversitede profesörlük yapacak olan 26 yaşlarındaki genç Stephan Gerlach'ın, bırakınız başka dilleri, Eski Yunancayı dahi bilmeyen bir patrik veya metropolit ile karşılaşmış olması, daha alt seviyelerdeki ruhbanın nasıl bir cehlin acıklı hali içinde olduklarının tahmin edilmesini mümkün kılmaktadır. *Büyük Kilise* dönemin geçerli birkaç kitabıyla iman ve ibadet amelini icra etmektedir, yeni gelişmeler ve değerlendirmelerden tamamen habersizdir, içe dönük ve dışa sıkı bir şekilde kapalıdır. Batı ruhbanını kendileriyle kıyasladıklarında onun mutlak bir cehalet içinde olduğunu görürler ve haklı olarak bu şekilde tanımlarlar. Ortodoks ruhbanının bu hali, daha sonraki yüzyılda Osmanlı ulemasının içine düşeceği cehaletle ve beş-on maruf kitaba dayanan medrese eğitimiyle büyük bir benzerlik arz edecektir.

Hülasa, Almanya'da Tübingen'de merkezlenen Luterist teologların Ortodoks kilisesi ile yakınlık kurmak istememeleri Stephan Gerlach'ın patrikhane ve Ortodoks kilisesi ile ilgili önemli gözlemlerde bulunmasına ve dolayısıyla Türk idaresindeki kilisenin ve Hıristiyanların durumu hakkında değerli kayıtlar bırakmasına yol açmıştır. Protestanların Ortodokslarla ilgilenmeleri ve özellikle Eflak ve Boğdan'da misyonerlik faaliyetleri içinde bulunmaları bilinmekle beraber, başarılı olduklarını söylemek zordur. Buralarda hedef kitle olan Ortodokslardan ziyade Katolikler Protestanlığa geçmekte, Macarların Protestanlığa geçmelerinde başarılı olunduğu halde, bu iki prenslikteki Rumen halkın kazanılması pek mümkün olmamaktaydı.

Ortodokslara Luterist öğretinin esaslarını anlatmak üzere girişilen faaliyetlerin başında haliyle *"Agusburg Öğretisi"*ni *(Confessio Augustana)* Yunanca'ya tercüme etmek gelmiş ve yapılan tercüme 1559'da Wittinberg'te bulunan ve Luteranların önderlerinden Philippe Melanchton'u ziyaret etmekte olan Demetrius adlı bir Ortodoks rahibe teslim edilmiştir. Ancak, aradan epey uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen İstanbul'dan herhangi bir cevap gelmemiş, bu durumda mektupların yerine ulaşmış olduğundan şüphe duyulmaya başlanmıştır. Aslında mektuplar Patrik II. Juasaph'a teslim edilmişti. Patrik ve Kutsal Sinod'un ise Agusburg inancası karşısında şaşkınlığa düşmüş oldukları anlaşılıyor. Kısa bir bakış bile bu öğretinin kendileri için doğru yoldan ayrılmış sapık (heretik) bir inanç olduğunu göstermeye yetmişti. Avrupa'daki bu *"potansiyel dostlarını"* tamamen dışlanmayı uygun bulmayan patrik, mektubu hiç almamış gibi davranmaya karar vermiştir.

Bu irtibatsızlık hali, Stephan Gerlach'ın 1573'te İstanbul'a gelişine kadar böylece devam etti. Gerlach varışından kısa bir zaman sonra Patrikhane yetkilileriyle ilişki kurmaya çalışmış, Patrikhane Pronotar'ı olan Theodoros Zigomalas ile dostluk kurmuş, yeni patrik seçilmiş olan II. Jeremias ile onun yardımıyla tanışmış (15 Eylül 1573) ve onun Tübingen'deki Crusius ile yazışmasını sağlamıştır. Bu irtibat Luteranların Ortodoks kilisesi ile tekrar temasa geçmesine imkân vermiştir. *Confessio Augustana*'nın Grekçe tercümeleri tekrar hazırlanarak altı nüsha halinde gönderilmiş ve Gerlach bunları bir Türk mücellidine ciltleterek patriğe ve kilisenin diğer önde gelenlerine takdim etmiş, bunun herkesin anladığı günlük Rumcaya aktarılması hususunda ise kendisine söz verilmiştir.

Bu gelişmelerden sonra Luterist öğreti karşısında neler düşünüldüğünün belirtilmesi artık kaçınılmaz olmuştur. 12 Mayıs 1576 tarihli mektubuyla patrik bu konudaki resmî görüşünü 21 madde halinde tertiplenmiş olarak beyan eder. Verilen cevap, *Büyük Kilise*'nin içinde bulunduğu yukarıda dile getirilen hiç te parlak olmayan durumunu ve donup kalmış inanç dünyasını gözler önüne sermesi bakımından önemli bir belge niteliğini taşır. Türk okurunun da Gerlach'ın kayıtlarında önemli bir yer tutmakta olduğunu gözlemleyeceği üzere patrik, İznik Konseyi kararları, kutsal teslis,

çarmıha geriliş, diriliş, yedi temel günah, vaftiz usulü, kilise âyini (liturgi), perhiz günleri, yortular, Hz. Meryem'in üstün konumu ve ikonoperestlik ve özellikle uzun uzun tartışılan Akşam Yemeği âyini ve bu âyinde Hz. İsa'nın et ve kanının ekmek ve şaraba dönüşmesi itikadı (Protestanlar böyle bir dönüşümü kabul etmemektedir) konularında kilisenin görüşlerini dile getirmiştir.

Mektup 1576 yazında Almanya'ya vardığında pek çok noktada hayal kırıklığı yaratmıştır. İtiraz noktalarına verilen cevaplardan oluşan mektup İstanbul'a 1577 senesi içinde gelmiş, patrik ise buna mukabele etmekte pek istekli davranmamıştır. Gerlach'ın ısrarları karşısında ikinci bir mektup yazarak göndermiştir. Bu mektupta ise Ortodoks akaidi tekrar dile getirilmekte ve Protestan inancı daha açık bir şekilde doğru bulunmamakta ve reddedilmekteydi. İki taraf arasındaki temas, Gerlach geri döndükten sonra da, 1581 yılına kadar devam etti. 1581 yazında patrik, inanç tartışması içerikli bu mektup teatisine artık bir son verilmesi gerektiğini ifade etmiştir: *"kendi yolunuza gidiniz ve bize dostane mektuplarınız dışında inancınızdan söz eden mektuplar yazmayınız."* Luteristlerin cevabi mektuplarına karşılık verilmedi. Bütün bu yazışmalar ise 1584 yılında Wittenberg'de yayınlandı.

Gerlach'ın *Türkiye Günlüğü* Ortodoks kilisesi ve inanç dünyasıyla ilgili kayıtları kadar, 16. yüzyılın son çeyreğindeki, özellikle siyasî yaşam ve gelişmelere dair belge niteliğini taşıyan birinci elden yoğun kayıtları itibariyle Osmanlı-Türk dünyası için de önemli bir kaynaktır ve bu anlamıyla sair benzeri çağdaş seyahatnamelerden (Dernschwam, Schweigger, Lubenau) ayrılır. Bunun başlıca sebebi Gerlach'ın elçilik heyeti içinde ve elçinin yakınında yer alarak siyasî gelişmeler hakkında bilgilenmiş olmasıdır.

Gerlach'ın Osmanlı-Türk dünyasıyla ilgili kayıtlarını iki kısma ayırmak mümkündür:

1- İstanbul'da yaşayan Müslim ve gayrimüslim halkın gündelik yaşamıyla ve şehrin kentsel özelliğiyle ilgili yazdıkları. Bu gözlemler içinde özellikle hükümdar, hanedan, saray ve iktidarı oluşturan paşalar hakkında verilen bilgiler önemlidir.

2- Siyasî gelişmeler hakkında yazdıkları. Venedik, İspanya, Fransa ve özellikle Osmanlı-Avusturya ilişkileri günlükte haliyle büyük bir yer tut-

maktadır. Ancak Gerlach'ın İstanbul'da bulunduğu senelerde güncel bir gelişme olan Lehistan'daki kral seçimleri, savaşla sonuçlanan İran sınırındaki huzursuzluklar, Osmanlı-Avusturya ilişkileri açısından takip edildiğinden, bunlarla ilgili olan kayıtlara önemli ölçüde yer verilmiştir.

Gerlach, 1573 senesi Nisan ayında ilk kayıtlarını düşmeye başlar. Elçilik heyeti, İmparator II. Maximilian tarafından kabul edildikten sonra 10 Haziran'da yola çıkar, ayın 16'sında Macaristan'a varır, 18'inde Türk Budin'e, oradan nehir yoluyla Belgrad'a ve buradan kara yoluyla 28 Temmuz'da Edirne'ye ve nihayet yola çıkıştan 58 gün sonra 6 Ağustos 1573'te ilk izlenimlerinde *"bahçeler şehri"* olarak nitelediği İstanbul'a vâsıl olur. Çemberlitaş'taki Elçi Hanına (veya Nemçe Hanı)[2] yerleşen heyet, 16 Ağustos'ta hediyelerini takdim etmek üzere saraya alınır ve huzura çıkartılır.

Gerlach, şehirle ve insanlarla ilgili gözlemlerinde dikkatlidir. İstanbul muhakkak ki bir *"dünya şehri"*dir. Dünyanın en kalabalık şehridir, dünyanın sadece en büyük Müslüman şehri değil, aynı zamanda en büyük Rum ve Yahudi şehridir. Ayrıca önemli miktarda Ermeni nüfusu barındırır. Galata-Pera'da çeşitli din ve milletlerden, tüccar, maceraperest, gizli ajan-casus, rahip-misyoner, memleketinde başı belaya girmiş kaçkın-suçlu, her cins insandan oluşan önemli ölçüde karmaşık bir yabancı kitlesi yaşamaktadır. İstanbul, aynı zamanda özellikle casusların kaynaştığı bir haber alma merkezidir. Burada konuşulmayan ve yazılmayan bir dil yoktur. Yalnız Galata'daki ecnebi topluluklarda değil, İmparatorluk resmî evrakının tanzim edildiği Divan-ı hümâyûn kalemlerinde de her dilden yazılır ve bu diller –Gerlach'ın muhatabıyla Hırvatça da konuştuğunu belirttiği Sokullu Mehmed Paşa örneğinde olduğu gibi- yönetimdeki paşalar tarafından da rahatlıkla kullanılır. Elçilik hizmetine koşulan Divan-ı hümâyun'un resmî tercümanlarından Bavyeralı Mahmud, Erdelli Murad, Frankfurtlu Ali Almancanın yanı sıra Latince de bilen mühtedilerdir. Nakşa Dükü Josef Nassi padişah II. Selim'in has adamı, Dr. Salomon Aşkenazi ise yalnız Sokullu'nun doktoru değil devletin de resmî temsilcisidir, Venedik'le yapılan barışı düzenler ve ırkının hakaretle terzil edildiği bu yerde büyük bir ihtiramla karşılanır. Gerlach'ın, daha dün Hıristiyan olan mühtedilerin ve ana-baba-hısım-akraba ve dilini unutmamış devşirmelerin devletin hâkim ve ida-

reci kesimini oluşturarak öne çıktığı bu kozmopolit ortamda, yeni Müslüman olmuş bir İspanyolun okkalı bir tımara konmasına tepki gösteren alttaki gerçek Müslüman takımının derinden gelen homurtusunu küçük bir örnekte dahi olsa zapt edebilmiş olması, *Türkiye Günlüğü*'nün dikkati çeken en nadide kayıtlarından biridir.

Diplomatik yazışmaların Viyana arşiv kayıtlarına göre 1527'de başlamıştır. Avusturya-Osmanlı ilişkileri, 1791 Ziştovi barış antlaşmasına kadar süren bir dönem boyunca genelde büyük ve uzun savaşlarla dolu olarak geçmiştir. Barış dönemlerinde ise sınırlardaki *"küçük savaş"* durmaksızın devam etmiş, hattâ belirli sayıda asker ve ağır silah kullanılmadan yapılan sınır tecavüzlerinin, akın ve talanların barışa halel getirmeyeceği ilke olarak kabul dahi edilmiş, daha doğrusu karşı tarafa kabul ettirilmişti. Avusturya, resmî adı *"Kutsal-Roma Alman İmparatorluğu"* olan büyük siyasî yapının imparatorluk hanedanı olan Habsburgların mevrûs topraklarından olup, *"arşidüklük/erzherzogtum"* mertebesinde idi. Bahtsızlığı aradaki Macar krallığının yıkılması neticesinde (29 Ağustos 1526) Türklerle doğrudan sınır komşusu olmasıdır. Ancak bu komşuluğun, daha sonraki yüzyılda Avusturya'nın Orta Avrupa'da büyük bir güç olarak yükselmesinin ana sebeplerinden birini teşkil edeceğini de unutmamak lazımdır. Kanuni devrinde Alman imparatorluğu tacını taşıyan V. Karl aynı zamanda İspanya kralı (Karlos) olarak Osmanlı ilerleyişi karşısında direnen ve direnebilme kabiliyeti gösterebilen en önemli güçtü. Karl'ın tahtan feragat etmesi ve İspanyol topraklarını oğlu (II.) Felipe'ye, Alman topraklarını ise kardeşi Arşidük Ferdinand'a (daha sonra Kayser I. Ferdinand) bırakması (1556), iriliufaklı çok sayıda müstakil hükümdarlıklardan oluşan imparatorluğun Türk tehdidi karşısındaki idarî zafiyetini bütün çıplaklığıyla gözler önüne serdi ve bunu bertaraf etmenin ağır yükü Avusturya başta olmak üzere Habsburglu hükümdarların mevrûs toprakları (Bohemya, Moravya, Kraliyet Macaristanı, Hırvatistan, Slovenya, Karinya, Karinyola, İstirya vb.) üzerine çöktü. Türklere karşı yardım sağlamak üzere İmparatorluk Meclisleri'nin (Reichstag) toplanması ve karar alması gerekiyordu, mekanizma ağır işlediği ve iş sonunda Türklerle mücadele için para toplanmasına da-

2 Çemberlitaş'ta. Bugün izi kalmamıştır. Ancak yeri bellidir. Elçi Hanı hakkında bk., Semavi Eyice, "Elçi Hanı" *Tarih Dergisi*, 24 (1970), s. 93-130.

yandığından veya yeni vergilendirmeler (*Türk vergisi*) söz konusu olduğundan etkin bir sonuç almak pek zordu veya en nihayet vaktini geçirmiş olarak tahakkuk ediyordu.

Avusturya'nın Macaristan üzerindeki hak iddiası Türkler gibi kılıç hakkına değil, Arşidük Ferdinand'ın kızkardeşi Habsburglu Maria'nın, Mohaç'ta kahramanca ölen 21 yaşındaki son Macar kralı II. Layoş'un eşi olmasına (ve Ferdinand'ın da Layoş'un kızkardeşi Anna ile evli bulunmasına) dayanıyordu. Güce dayanmayan bir hak iddiasının hiçbir kıymet ifade etmediği de kısa zamanda anlaşıldı. Neticede Macaristan'ı, Erdel beyliği vasal prensliği ve geri kalan kısımları Budin ve Temeşvar beylerbeyliği olarak %80 oranında tamamen ilhak eden Osmanlılar (1541), Ferdinand'a kızkardeşinin miras hakkı olarak küçük bir toprak parçasını yüksek bir vergi/haraç karşılığında bıraktılar. Batı ve kuzey Macaristan istikametinde Platten gölü batısında ve kuzey-batı Hırvatistan istikametinde 100-200 km. arasında genişliği olan bu toprak parçası kavganın ana konusunu teşkil etti. Bu toprakların sınırlarında güçlü olanın hukuku geçmekteydi. Osmanlı tarafı sabit sınır tanımazdı. Kendilerine akın ve talan imkânı veren, küçük savaşın devam edebileceği oynak ve belirsiz sınırlarda âdeta istediklerini yaparlardı. Bu yüzden Gerlach'ın günlüğünde de okunacağı üzere sınır anlaşmazlıkları sürüp gitmekteydi. Mal, davar ve özellikle getirisi yüksek olan her yaş ve cinste insanlar ganimet olarak alınır, esir edilir, iplere bağlanmış veya der-zincir edilmiş bir halde köle olarak satılmak üzere İstanbul'a getirilirdi. Nitekim günlükte bu işin ticaretine dair pek çok kayıt yer almaktadır. Karşı tarafın gücü nispetindeki mukabelesi genelde daha ağır bir hezimet ve zayiata uğramasıyla neticelenirdi. Sınırlardaki Macar köylerinin her iki tarafa da vergi vermek zorunda kalmaları ise olağan bir durumdu.

Bırakılan bu toprak parçası karşılığında istenen vergi, Türk tabiriyle *"haraç"* olup, Avusturyalılar bu tanımlamayı (*Tribut*) haysiyet kırıcı bulduklarından, senelik ödemeleri *"onur hediyeleri/munus honorarium"* veya yalnızca *"hediye/Pension"* adı altında yapmayı tercih etmişler ve ödenen yıllık haraç dışında başta padişah ve saray olmak üzere devrin ricaline de önemli meblağlar tutan hediyeler ve paralar dağıtmak zorunda kalmışlardır. İşte Gerlach'ın yer aldığı David Ungnad başkanlığındaki sefaret heyeti

beraberinde bu *"onur hediyelerini,"* yani senelik *"haracı"* getirmekteydi. 1564'te I. Ferdinand ölüp, yerine oğlu II. Maximilian geçtiğinde, yeni kayserin üç elçisi aynı sene içinde vergilerini getirmişlerdi. Bu 60 bin taler haraç ve 20 bin taler tutarında dağıtılacak nakit ve hediyeden oluşmaktaydı. Baron David Ungnad'ın getirdikleri ise daha da yüklüceydi: 80 bin taler padişaha, 18 bin Sokullu'ya, 11.500 diğer üç kubbe vezirine ve sair önde gelenlere nakit, padişahın şahsına 5 bin vezirlere 8 bin talerlik hediye.[3] 1574 senesinin aralık ayında barışın sekiz sene olarak uzatılması böylece gerçekleştirilmiş oldu. Ancak II. Selim'in kısa bir müddet sonra vefatı, Osmanlı uygulamasına göre bütün antlaşmaların yenilenmesini icap ettirdiğinden Preiner Baronu riyasetinde yeni bir elçilik heyeti daha 1575 senesi ortalarında İstanbul'a gelmiş ve bu vesile ile de tekrar değerli hediyeler –çünkü eli boş gelinemezdi– getirmiştir. Hediye ve para dağıtımı Türk sınırına adımını attığı Budin'de başlamıştır. Budin Beylerbeyi olan (Sokullu'nun da amcazadesi) Mustafa Paşa'ya 3 bin taler nakit ve değerli bir gümüş kupa ve bir saat; saray hizmetlilerine toplam 600 taler nakit, Estergon Sancakbeyine 300 taler ve iki gümüş tas, İstanbul'da Sadrazam'a 9 bin taler ve barışın uzatılması sebebiyle ayrıca 12 bin Duka altını, som gümüşten ve altın kaplamalı beş büyük kupa, bir sürahi, iki meyve tabağı ve muhteşem bir saat, diğer vezirlerin her birine 2 bin veya 3 bin taler nakit ve konumlarına uygun olarak gümüş takımlardan, saatlerden oluşan hediyeler, ayrıca Yeniçeri ağasına hediye dışında 300 taler, Rumeli beylerbeyine 300 ve dönemin nüfuzlu şahsiyeti Salomon Aşkenazi'ye 300 taler, sadrazam kethüdasına 100 taler, teveccüh ve yardımı umulan diğer birçok insana çeşitli hediye veya paralar dağıtılmıştır. Dağıtım zinciri Elçi Hanı önünde nöbet tutan ve elçilik heyetinin korumasını yapan yeniçerilere kadar uzanır. Sultanın hazinesi için ise haraç olarak 45 bin taler, Sultana hediye olarak altın ve gümüş sofra takımları, saatler, *"üzerinde tüm Türkiye haritasının sanatkârane bir şekilde hakkedildiği"* bir büyük pusula, Divan tercümanına 1800 taler ve Divan-ı hümayûndaki nafiz şahsiyetlere ayrıca 1500 taler...[4] Bu, 18. yüzyılın ikinci yarısında

3 Mordmann, *aynı eser*, s. 10-11; Hediyelerle ilgili değerli bir yeni çalışma olarak bk. Hedda Reindl-Kiel, "Der Duft der Macht. Osmanen, islamische Tradition, muslimische Maechte und der Westen im Spiegel diplometischer Geschenke". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 95. band, Wien 2005, s. 195-258.

4 Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, III, Gotha 1855, s. 456-457.

Osmanlı devleti ile dostluk ve ticaret antlaşması yapmaya çalışan ve bunun için uzun bir listeyle karşılaşan Prusya kralı Büyük Friedrich'in, *"bütün İstanbul'a hediye dağıtmak"* dediği şeydir.[5]

Dönemin Osmanlı dünyası hakkında yakın plandan yapılan gözlem ve tetkik, siyasî olduğu kadar sosyal ve ekonomik olarak da başlayan ve kendini saklanamaz bir şekilde artık hissettiren bozulmanın çarpıcı emarelerini ve bu gidişin ileriki yüzyıllarda yol açacağı yapısal çözülme, manevî zafiyet ile bünyesel dönüşüm ve başkalaşım ve bütün bunların bir neticesi olarak meydana gelecek toplumsal mutasyonun izlerini taşır. İlkesizlik ve salt çıkara dayanan politika izlenmesi, büyük devlet siyasetinin (günümüzde de olduğu gibi) ana umdesi haline getirilmiştir. Sokullu'nun ağzından Gerlach'ın birçok defalar naklettiği üzere, *"ahidnameler/yapılan anlaşmalar ölü doğmuş bedenler gibidir. Bunlara can verecek –veya vermeyecek– olan padişahın iradesidir veya devletin o andaki çıkarlarına göre bunları yürürlüğe koyma azmidir."* Dolayısıyla antlaşmalar, artık aleyhte işliyor gerekçesi altında her an bozulabilir ve bu da haklı görünür. Bu anlamda Gerlach'ın tespiti açıktır: Küçükten büyüğe, en alt kademeden en üst mertebeye kadar parasız, rüşvetsiz, hediyesiz bir şey yapmak ve yaptırmak, erişileni elde tutmak mümkün değildir. En büyük güç paradır ve verilen sözün hiçbir kıymeti yoktur! Türkler asla sözlerinde durmazlar! İmparatorluk devşirmelerin elindedir ve giderek ana kaynağından uzaklaşmakta, yabancılaşmakta ve soysuzlaşmaktadır! Etraf çıkar veya zaruret sâikiyle İslama geçmiş, ancak bunda da samimi olmayan ve –Günlükte yer alan pek çok resmi belge ve mektupların suretlerini para karşılığında temin edenlerin örneklenmesinde de olduğu gibi– her türlü hıyanete hazır *"eski Hıristiyan-yeni Müslüman"* mühtedi ile doludur! Bu, bazı tarihçilere göre, gözlemlenen toplumun en hayatî dokusuna kadar işlemiş bir bozulma geni gibidir ve gelecek asırlarda tahlil edilemez karakterlere bürünen acaibleşmesinin başlıca nedenlerinden birini teşkil eder. Gerlach'ın sergilediği, –yeni keşif ve fethettiği yerlerdeki kadîm kültürleri *Hıristiyanlık ve medeniyet"* söylemi altında tamamen tahrib ve bütün zenginliklerini yok edercesine yağmalayan 16. yüzyılın İspanyol ve Portekiz sömürge devletleri için de söylenebileceği gibi– dış politikasında makyavelist bir zihniyet ile her türlü hukuk tanımazlığın için-

de olan bir *gasıp devlet* modelidir. İlerideki yüzyıllarda Osmanlı devletini kendi hukuk düzeni içinde saymayan ve bu hakkı hiç olmazsa kâğıt üzerinde ancak Kırım Savaşı sonunda imzalanan 1856 Paris Antlaşması ile tanıyan yakınçağların emperyalist Avrupa devletleri gibi, Osmanlı devleti de bu dönemde onlara kendi hukuk dünyası içinde yer vermemekte, dolayısıyla hakkı olmayanın hukukunu tanımamaktaydı. Elçi Ungnad'ın Gerlach'ta okuduğumuz, Sokullu'ya ilettiği, ama hep *"haksız olan sizsiniz"* cevabını aldığı çeşitli şikayetleri bu anlamdadır.

Elçiler devletin bütün üstün gücüne rağmen, temsil ettikleri hükümdarların ve kendilerinin soyluluk ve yüceliklerinin bilincinde olarak hareket ederler ve bunu vurgulamanın fırsatını beklerler. Gerlach'ın kaydına inanmak lazım gelirse, siyasî münasebetlerde dostane bir yaklaşım sergilenen, Osmanlı devletinin o sıralarda yegane *"stratejik müttefiki"* olan Fransa'nın İstanbul'daki fevkalade elçisi Acqs Piskoposu François Noailles, biraz protokol dışına çıkan konuşmasından ötürü Sokullu tarafından terslenince, soylu bir aileye mensup olarak istediği tarzda konuşabileceğini, zira kendisinin nihayet sultanın bir kölesi olduğunu yüzüne vurması, en yüksek mertebelere kadar çıkmış olsalar bile yabancılar tarafından bu anlamda daima hakir görüldüklerinin bir göstergesidir. Bir başka Fransız elçisinin (François Fériol) kibrini delilik derecesine vardırıp, belindeki kılıcıyla padişahın huzuruna girmek için direnmesi (5 Ocak 1700), hattâ bu yüzden teşrifat dışına çıkılarak sille-tokat ağırlanması örneğini hatırlayacak olursak, Gerlach'ın yukarıda naklettiğimiz kaydında gerçek payı bulunması kuvvetle muhtemeldir. Asil bir sülaleye mensup, soylulukların-dan damarlarında dolaşan kanın bile mavi olduğuna inanılan Avrupa tâçdârlarını İstanbul'da temsil eden en asil ve iyi eğitimli (mesela, kendisi de ilâhiyat doktorasına sahip olan Gerlach, kayser Maximilian'ın pek çok dillere vâkıf âlim kişiliğinden bahsetmekte, elçisi David Ungnad'ın ise sekiz dil bildiğini kaydetmektedir) ailelerden seçilen elçilerin, Osmanlı hanedanı ile ilgili küçümsemelerini sezmek ve satır aralarındaki müstehzi tebessümlerini okumak mümkündür. Gerlach, padişah eş ve anneleri hakkında bilgi verirken bu hava içinde gibidir. II. Selim'in eşi Nurbanu'nun

5 Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar. 18. yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*. İstanbul 1985, s. 61.

esir alınan Korfulu bir Venedikli veya Paros adasından bir Rum kızı olduğu; III. Murad'ın eşi Safiye'nin Bosnalı olup, şehzadeliği esnasında Ferhad Paşa tarafından takdim edilen bir cariye olduğunun beyanı asalet çizelgesinin istihza dolu bir dökümü gibidir. Gerlach, Kanunî'nin eşi ve II. Selim'in annesi Hürrem Sultan'ın asıl adı olan Roxelane'ın aslında gülden (Rose) değil de Russa'dan geldiğini, çünkü Rus asıllı (aslında Lutenya/Ukrayna) ve oğlu Selim'in de *"sarı saçlı-sakallı, sarışın, mavi gözlü"* olduğunu söylüyor. Lakabı da zaten bu yüzden "Sarı" olan Selim'i tahta çıktıktan sonra ata binmiş safran gibi ilk defa Cuma namazı için camiye giderken gören Türklerin, kendisini oldukça yadırgamış olduklarını hayal etmek mümkündür. Temsil ettikleri hükümdarlarıyla kıyas ettiklerinde neticede *"kaynanaları ve kayınpederleri belli olmayan"* bir hanedanla ve devleti ellerinde tutan, soyluluktan uzak kul ve köle statüsündeki devşirmelerle karşı karşıya oldukları gerçeğini unutmadılar. Ama öte yandan gücün karşısında eğilecek kadar tahammüllü olmak zorunda kaldılar ve 18. yüzyıldan sonra her şeyi yüzlerine bütün çıplaklığıyla vurmak kaydıyla sabırla yutkunup durdular.

Gerlach, her olumsuzluğu vurgulayıp, sık sık *"işte Türkler böyledir"* derken aslında *Türk* adına haksızlık yapmaktaydı ve zaten bu kelimeyi etnik bir kesimi tanımlamak amacıyla kullanmıyordu. Olumsuz nitelikler yüklediklerinin de aslen Türk olmayan devşirme ve mühtedi takımı olduğunu bilmekte ve görmekteydi. Bu hususu, bu insanların kökenleri hakkında yaptığı açıklamalardan anlamaktayız. Bu bağlamda, dönemin diğer kaynakları yanında Gerlach'ın da günlüğünü dolduran bütün bu ayrıntı ve tespitler karşısında; kuruluş ve yükselme dönemlerini büyük bir salahiyetle tahlil eden bir büyük tarihçinin netice olarak, *"Osmanlı devletinin, kendi hakimiyetini yaymaktan başka hiçbir maksada tâbi olmayan hanedan imparatorluğu karakteri"*ni[6] vurgulamakta olduğunu hatırlamamak mümkün değildir.

Gerlach'ın toplumun üst katmanındaki bu görüntünün altındaki sade insanlarla ilgili tespitleri, yan yana yaşamakla beraber birbirlerine uzak ve irtibatsız duran Müslim ve gayrimüslim halkın yaşamıyla ilgili değerlendirmeleri, dönemin benzer seyyahlarının gözlemlerinden pek farklı

değildir. Avrupa'da mezhep kavgalarının, din ve vicdan hürriyeti mücadelesinin henüz sona ermediği bir dönemde, kendi de Protestan olan Gerlach'ın Müslüman olmayan halkın ibadetlerini serbest bir şekilde yaptıklarına şahadet etmesi önemlidir. Kiliselerde her türlü âyin ve hattâ sokaklarda ellerde İsa heykeli ve azizlerin tasvirleriyle geçit alayı (Procession) yapılır, yortu ve sair dinî günlerin gerekli kutlamalarına herhangi bir engel söz konusu olmadan riayet edilir. Yine de Processionların kilise çevresinde ve kendi mahallelerinde, daha rahat olarak Galata/Pera'da yapılmakta olduğunu unutmamak ve serbestî boyutunu abartmamak lâzımdır. Her şey belirli ölçülerde kalmak, haddi aşmamak kaydıyla Müslümanların tahammül sınırı içindedir: *"Âyinlerdeki serbestlik örneksizdir, öyle ki, her senenin ilk pazarında tutulan oruç gününde yapılan âyinde, bütün yanlış inançta olanlar, tabiî adını da anarak Türkleri de kâfir ve mel'ûn olarak lânetlerler. Türkler*[7] *bunu duyup, Paşa'ya (Sokullu) şikâyet ederlerse de bir şey yapılmaz. Ancak kilise dışında Türklere yan gözle bakarlarsa o zaman tehlikeli olur"* kaydı işin sınırlarını çizmektedir. Öte yandan kamu huzurunu bozmamak, çatışmalara, sızlanmalara, dedikodu ve infiallere meydan vermemek şartı Müslümanlar için de söz konusudur.

Gerlach için Yahudiler ayrı bir gözlem konusudur. Bunun da Avrupa'daki gayri insanî muameleye maruz kalmalarıyla, dışlanmaları ve horlanmalarıyla ilgili olduğu açıktır. Yosef Nassi ve Salomon Aşkenazi gibi siyaseten de fevkalade etkin olanlar dışında okurlarını, İstanbul'da servetleri yüz binlerce duka altını olan zengin Yahudilerin varlığından haberdar eder ve paşa konaklarıyla kıyaslanabilecek evlerinden bahseder. Boynunda 40 bin dukalık bir gerdanlıkla dolaşan ipek ve kadifelere bürünmüş Yahudi kadınına dair düştüğü kayıt, Protestan dahi olsa Hıristiyan vicdanını biraz rahatsız eder gibidir. Kendi halinde çalışkan ve sakin Ermeni cemaati için de bu anlamda gözlemlerde bulunur ve patrikhaneye yaptığı ziyaretten bahseder.

Gerlach'ın İstanbul hakkındaki ilk izlenimleri şehirde bahçeler içinde her türlü meyve ağacı olmasıdır. Her türlü meyve ağaçları bol miktarlarda ekilidir. Camiler dikkat çekicidir. Ayasofya ise haliyle kendisi için ayrı bir ilgi odağı olur. 1 Ocak 1574'te ilk defa şahit olduğu

6 Halil İnalcık, *Fatih Devri üzerinde tetkikler ve vesikalar*,. Ankara 1954, s. 184.

7 Türk, burada Müslüman anlamında kullanılmaktadır.

ve birçok defalar da kayd edeceği *"Cuma selâmlığı"* resmî geçidi, Padişahın görkemli bir maiyetle camiye gidiş ve dönüşü, İstanbul'da hemen her hafta yaşanan önemli olaylardandır. Padişahın (II. Selim) muhteşem kıyafeti, kıymetli taşlarla süslü altın koşum takımı aynı şekilde zengin giyim içindeki mevkibi, bütün bunlar hükümdarın meşruiyetini belgeleyen görsellikledir, ancak Müslim ve gayrımüslim her türlü halk için doğrudan adalet istemenin de bundan iyi fırsatı olmaz. Yol boyunca uzatılan dilekçeler solaklar tarafından toplanır ve gereği görülmek üzere ilgililere teslim edilir. Gerlach, *"Türk, Yahudi ve Hıristiyan, her kim olursa olsun ve ne arz etmek istiyorsa, dileğini iletmek için işte bu Cuma selamlığını bir fırsat bilir"* diye kaydetmektedir. Yol boyunca sadrazam Padişahın sağ tarafında bulunur. Osmanlı teşrifatında insanlar, Padişaha göre sıralanırlar. Hükümdardan daha yüce ve şerefli bir kimse olamayacağına göre, sol tarafı boştur ve kendinden sonra gelen sadrazam bu yüzden sağ tarafında yer alır. En yüksek kişi olarak yalnızca sadrazamın yer aldığı bir heyette ise sıralama bu usûle göre yapılır, yani en solda sadrazam ve sağında kendisinden sonra gelen vezirler sıralanır. Bu sebepten Gerlach, *"Türklerde şeref yeri sol taraftır,"* der.

22 Aralık 1574'te şehirde olağanüstü bir şeyler olduğu anlaşılmaktadır. Dellâl ve münâdilerin nidâları buna delildir. Sultan II. Selim ölmüştür ve yerine oğlu III. Murad geçmiştir. Şehirde birtakım güvenlik önlemleri alınmaktadır. Yeni Padişah'ın Manisa'dan geceleyin bir tekne ile geldiği söylenmektedir. Gerçekten de bu, Sokullu ile aynı siyasi kaderi paylaşan grup içinde yer alan ünlü nişancı ve Osmanlı tarihinin önemli kaynakları arasında yer alan *Münşeatü's-selâtîn* adlı belge külliyatının müellifi Feridun Bey'in buz gemisidir. Mudanya iskelesinden bir an önce İstanbul'a geçmek isteyen yeni sultan başka bir vasıta bulamadığından bu gemi ile İstanbul'a gelmiştir. Gerlach'ın günlüğünde Feridun Bey ve akıbetiyle ile ilgili birçok kayıt yer almaktadır. Aynı gün yeni padişahın en büyükleri sekiz yaşında olduğunu kaydettiği beş kardeşini öldürttüğünü yazan Gerlach, şehirde bu olayla ilgili olarak dolaşan söylentileri zapt etmektedir: Selim, oğullarının başına geleceğini bildiğinden, ölmeden önce onları yanına çağırır, hepsini bağrına basar ve ağlar. Bunların yanına gömülmelerini vasiyet eder. İki karısı hamiledir. Çocuklardan birinin annesi padişahın ölümü üzerine ken-

disini bıçaklayarak intihara teşebbüs eder. İstanbul halkı samimi bir teessür içindedir ve defin günü buna açıkça gözler önüne serer. Gerlach, Selim'in Şehzade Murad'ın gelmesine kadar gizlenen ölüm tarihinin aslında 13 Aralık olduğunu belirtmektedir. Bu kayıd, II. Selim'in ölüm tarihini değişik olarak veren Osmanlı kaynaklarının (Âlî, Pecûvî, Solakzâde 3 Aralık; Hammer 12 Aralık, Selanikî 15 Aralık) doğrulanmasına yardımcı olabilir. Ayasofya'ya defnedilen Selim'in türbesi daha sonra yapılacağından kabrinin üstüne bir çadır kurulur. Murad, babasının ruhu için 400 koyun kurban eder ve fukaralara külliyetli sadaka dağıtır. Öldürdüğü kardeşleri için de gözyaşı döker! 31 Aralık'ta Ayasofya önüne giden Gerlach, Selim ve beş bahtsız şehzadenin kabirlerini görür. Sandukaların üzerine kıymetli şallar örtülmüştür. Hepsi bir arada bir çadır altındadır. Büyük mumlar ve rahleler göze çarpmaktadır. Etraf vazolar dolusu çeşitli çiçekler ile çevrilidir.

Gün geçtikçe İstanbul'a daha çok alışmaya başlayan Gerlach şehrin ilgi çekici mekânları hakkında bilgiler verir. Liman ve deniz haliyle vazgeçilmez konulardandır. İnebahtı deniz savaşında uğranılan büyük felaket sonrası üç-beş ay içinde yeniden inşa edilen donanmanın, renk renk boyalı yepyeni gemileri, Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın bu gemilerle gidiş-gelişi, çeşitli ülkelerden gelen elçilik heyetleri, huzura çıkmak üzere saraya yönelirken giydikleri merasim kıyafetleri ve getirdikleri kıymetli hediyeleriyle yollardan geçişleri ve şehir halkının bunları temaşası... Ancak, artık asıl heyecan veren o alışılmış Avrupa sefaret heyetlerinin gelişleri ve yollardan tantana ile geçişleri değildir. Bütün şehri velveleye veren artık *"Kızılbaş"* diyarından gelen İran sefaret heyetlerinin şehre duhûlüdür. Gerlach'ın da vurguladığı bu husus, halkın bu ilgisinin de sebebini açıklar niteliktedir: *"Türkler Avrupa'dan değil, ama İran'dan çekinmektedir"*! Özellikle merakla karşılanan ve kendisinin de, Türkleri iki zorlu cephe arasında sıkıştırabilecek olan İran-Alman yakın ilişkisi bakımından ayrıntılı olarak takip ettiği bir temaşa vesilesi, 4 Mayıs 1576 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Tokmak Han'ın karşılanması ile ilgilidir. Bu elçinin babasının da sekiz yıl önce Edirne'de karşılandığını belirtir. Gerçekten bu Şah Kulu Han'dır ve yanına mihmandar olarak, Gerlach'ın da kendisinden sıkça bahsetmekte olduğu, hazır cevap ve nüktedanlığıyla maruf, Üsküdar'da sa-

hildeki Mimar Sinan'ın eseri o olağanüstü güzellikteki küçücük camiin de bânisi olan, dönemin gerçek kişizâdelerinden, İsfendiyaroğulları'ndan Kızıl Ahmedlü Şemsî Paşa terfik edilmişti. Şemsî Paşa, Şah Kulu Han'ın, teftişine sunulan rengarenk, süslü ve müzeyyen kıyafetleri içindeki Osmanlı askerini *"düğün alayına"* benzeterek küçümsemesi üzerine o muhteşem cevabı veren şahsiyettir. *"Evet, Çaldıran'dan gelin getiren de bu askerdir"*! Şemsî Paşa'nın kastettiği gelin, Şah İsmail'in muharebe meydanında bırakıp kaçtığı karısı Taçlu Hatun'dur.

Tokmak Han 250 kişiden ve 500 deveden oluşan bir kalabalıkla gelmiştir. Gerlach'ın anlattığına göre Üsküdar'da merasimle kendisini ağırlamakla vazifelendirilen Rumeli beylerbeyi (bu aynı zamanda devrin nüktedanlarından olan Siyavüş Paşa'dır) tarafından karşılanır. Kılıç Ali Paşa'nın rengarenk boyalı, kırmızı-beyaz flamalarla süslü gemileri tarafından alınıp Sarayburnu'na geçirilir. İran ile aradaki zıddıyetin ne kadar belirgin bir şekilde devam ettiği, elçinin özel bir şekilde karşılanmasıyla da kendini gösterir. Kılıç Ali Paşa misafirleri için bir sürpriz hazırlamıştır: Gemiye alınan heyet için ikram edilenler, daha ilk lokma halinde ağızlara alınır alınmaz, bütün gemiler verilen gizli bir işaretle korkunç bir top atışı ile sarsılarak ortalığı inletirler. Bütün filo, hepsi birden gûya selam topu atmaktadır! İranlılar şaşkın ve korkmuş bir halde adeta birbirleri üzerine yığılırlar. Gerlach anlatımıyla Osmanlı-İran ziddiyetini gözler önüne sermeye devam eder: Sultan Murad o sırada İstanbul'da değildir. Gûya ava çıkmıştır. Şehre girişi İranlılara gözdağı vermeyi amaçlayan bir askerî resmî geçide dönüşür. 50-60 bin kişilik her türlü alet-i harb ü darb ile mücehhez ve mükemmel asker, zerrîn libaslar giyip, kemâl-i ziynet ile müzeyyen olarak pür-silah, şevket ve debdebe içinde şehre dahil olur (10 Mayıs 1576). Yolları hıncahınç dolduran halk arasından ve İran elçisinin buğulu gözlerinin önünden büyük bir disiplin içindeki muhteşem askerin başında Saray'a duhûl eden III. Murad'ın sergilediği kuvvet ve kudret gösterisi, sanki bir defasında bir tarihçinin aynı şekilde şehre giren IV. Murad için söylediği gibidir: *"Öyle bir şevket ve mehâbet ile geldiler ki, İskender görse serseme dönerdi"*![8]

Tokmak Han'a Padişah askeri hakkındaki izlenimi sorulduğunda, *"av için çok fazla, gözdağı için ise çok az"* cevabını vermiş olduğunu Gerlach

kaydetmektedir. Kendisine bir "Şemsî Paşa cevabı" verenin çıkıp çıkmadığını ise maalesef nakletmemektedir!..

Ramazan ve bayramlar İstanbul hayatının ayrı bir faslını teşkil etmektedir. Ramazan artık bir yenilik olarak minarelerde yakılmaya başlanan kandillerle ilan edilir. Gerlach'a göre, bütün bir sene boyunca düğünler hariç birbirlerine ziyafet verme âdeti olmayan Türklerin, özellikle devlet ricalinin Ramazanın on beşinden itibaren iftar sofraları kurduklarını kaydetmesi, daha ilk günden itibaren başlayan günümüz iftar davetlerinin eski âdete ne kadar ters düştüğünü de göstermesi bakımından önemlidir. Mesela Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa bu tarihten itibaren mülkî ve askerî ricale resmî ziyafetler vermektedir. Ancak binlerce kişiye verilen bu ziyafetlerin malî yükünün daha o zamanlar devlete ağır geldiğine dair kayıtlar ilgi çekicidir.[9] Bilindiği gibi, devlet erkânının Ramazanlarda iftar ziyafetleri vermesi, konak ve sarayların kapılarının herkese açık olması âdeti, ağır malî külfetine rağmen yüzyıllar boyu devam ettirilmiş, nihayet II. Abdülhamid devrinin sonlarına doğru daha fazla dayanılamayarak bu uygulamadan vazgeçilmiştir.[10] 16. yüzyılın bütün emperyal zenginliğine rağmen malî külfetini dile getiren devrin tarihçisinin kayıtları doğrultusunda, günümüz devlet-belediye kamu kesesinin, hem de daha ilk günden itibaren sahra sofraları boyutunda bu işin üstesinden gelebilecek kadar dolu olmasını görmek muhakkak ki sevindirici bir husustur.

Ramazan ayı, Gerlach'ın da vurgulamasıyla *"Büyük Bayram"* ile sona erdiğinde, Müslümanlar en yeni elbiselerini giymiş olarak kutlamalara başlarlar. Elçi Hanı önündeki meydanda kurulan salıncak ve dönme dolaplar coşkunluğun elçilik heyeti tarafından da takibi imkânını verir. Yollara dökülen Müslümanlar birbirlerini tebrik eder. Gerlach'a göre bu günlerde kadınlar sokaklarda dolaşmazlar. *"Küçük Bayram"* Kurban bayramıdır ve o dönem için önemli bir sayı olan 60-70 bin kadar hacı Mekke'de buluşur ve kurban keserler. Atmeydanı (şimdilerde Ramazanlarda panayır yerine dönüştürülen Sultanahmet meydanı) ve Bayezid meydanı şehrin önemli merkezleridir. Buralarda bayramlar dışında ka-

8 Nâimâ, *Tarih*, III, İstanbul 1281, s. 213.

9 *Selaniki Tarihi*, Mehmed İpşirli neşri, İstanbul 1999, I, 60.

10 Başmabeyinci Lütfi Simavî Bey, *Sultan Mehmed Reşad ve Halefinin Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 1924, s. 64. Ayrıca bk. Kemal Beydilli, "İftar," *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXI, 518-520.

lan günlerde de çeşitli gösteri ve eğlenceli sahnelere şahit olmak mümkündür. Gerlach da kayıtlarında bu gibi gösterilere yer vermiştir: Atmeydanı'nda Sokullu'nun bir kölesinin silahşörlük gösterisi elçilik mensuplarının takdirini kazanır. Üç parmak kalınlığındaki bir demir levhayı attığı ok ile delen bu adam, dört nala giden atının üstünde o kadar rahattır ki, amuda kalkar, başını eyere dayayarak, atının hızından hiç etkilenmeden ve dengesini kaybetmeden dik durur. Elçilik mensupları ertesi gün (11 Ekim 1576) tekrar aynı yere gelerek, aynı adamın gösterilerini hayranlıkla seyrederler ve bu sefer kendisini para ile ödüllendirirler. Aynı canlılık Bayezid meydanında da gözlenir, burada da hemen her gün özellikle ikindi vakti yoğunluk kazanan bir kalabalık toplanır. Maymun, köpek marifetleri, hokkabaz-canbaz gösterileri beğeni ve meraklı kitlesi bulur.

Gerlach'ta sık sık kaydedildiğinden ötürü okurun gözüne çarpacak olan, küçüklü büyüklü gruplar halinde sevk edilen serhatlardan getirilen esirler de ayrı bir temaşa unsurudur. Ancak artık kanıksanmıştır. Bunlar trampet ve borozanlarını çalarak, varsa bayrak ve ganimet mallarını taşıyarak hakaretle dolaştırılırlar. Bunların bir kısmı Elçi Hanı'nın hemen yakınındaki esir pazarında köle olarak satılır, bir kısmı da Tersane'deki meşhur zindanda tutulur ve çalıştırılırlar. 11 Mayıs 1578'de bu zindanı gezen Gerlach, burada çalıştırılmakta olan esirleri görür. Kimi yelken, kimi başka bir gemi aksamıyla meşguldür. Zindanın küçük bir de "reviri" vardır. Sıraya girmiş esir-işçiler kendilerini hasta gibi gösterip, birkaç gün için istirahat (rapor) almak peşindedirler. Zindanda ayrıca bir de küçük ibadethane (Kapella/Şapel) bulunur. Burada bir papaz âyin yapmaktadır. Pazar ve diğer yortu günlerinde yortu kutlamaları yapılır. Mihrab, ikonlar, mum ve âyin için esvâb mevcuttur. Çalışan esirlere ayna 15 veya 30 akçe verilmektedir. Her biri günah çıkarttıkları papaza bir akçe verir. Âyin için ise bir veya birkaç mangır verirler. Herkese biraz şarap ve ekmek dağıtılır. Bu Hıristiyan esirlerin başında Campo adında bir İspanyol gardiyan vardır. Gerlach'ı misafir eden Campo, çeyrek dakikada mükellef bir sofra düzerek misafirini ağırlamıştır. *"Türkler bu harb esirlerinin kaçmaya teşebbüs etmelerini gayet normal karşıladıklarından, tekrar ele geçirilenleri yalnızca döverler ve küreğe koyarlar"* diyen Gerlach, Galata'da bu gi-

bi kaçanları saklayan, onlara yardım eden ve yurt dışına çıkartan şebekelerin varlığından da söz eder.

Pazar yerleri, çarşıları, esir pazarı, içinde pek çok kıymetli eşyanın bulunduğu, bazen ölen bir paşanın metrukatının haraç-mezat satıldığı Bedesten'i (mesela Piyale Paşa'nın atları, kürkleri ve mücevherâtı burada satılmıştır. Son derece zengin ve Patrikhanenin gerçek yöneticisi denilecek kadar etkin ve başta Sokullu olmak üzere devlet bürokrasisindeki dostları sayesinde iç siyaset yanında ticarette de fevkalade yetkin olan Şeytanoğlu lakabıyla tanınan soylu Kantakuzen'in idamından sonra malları günlerce süren müzayede neticesinde satılmıştır. Gerlach ta bunların içinden bazı kitaplar satın almıştır); sayısız cami ve kiliseleri, mezarlıkları (mesela Eyüp), cenaze alayları (mesela Müfti Konyalı Hamid Mahmud Efendi'nin 16 Ekim 1577 tarihindeki defni veya birkaç gün sonra vezir Zal Mahmud Paşa'nın cenaze alayı); evlilik-sünnet düğünleri (mesela Ahmed Paşa'nın oğullarının sünnet düğünü), Muharrem-âşure-nevrûz kutlamaları, Hıdrellez, Âmin Alayları bu büyük şehrin görünen, dolaşılan ve günlük hayatında her gün yaşanan olaylarıdır. İşte Eyüp Sultan! Bugün olduğu gibi o zaman da, özellikle kadınların rağbet ettikleri kutsal bir ziyaretgâh, her gün insanlarla dolup taşan mübarek bir makamdır. Oraya gömülmek için en azından birkaç yüz duka altını harcamak lâzımdır, diyor Gerlach. Sokaklarda insanın önüne çıkan cenaze alaylarında yalnızca Allah kelâmı, *"Hu"* sesi duyulur... Kadınlar cenazelerde yer almazlar! Kimse de ağlamaz. Rum cenaze alaylarına eşlik eden, saçını-başını yolar gibi yapıp, yüzünü yalandan tırmalayan, sesiyle feryâd ü figân eden kiralık ağlayıcılara Müslüman cenazelerinde rastlanmaz.

Şehrin pazarlarında hemen her şeyi bulmak mümkündür. Yedi iklimden bin bir çeşit mal satılır burada. Balıkhanesinde ise balık o kadar boldur ki, Gerlach'ın ifadesiyle bazen yüz tanesini bir akçaya almak mümkün olur. Sahillerde ise birkaç yüzü bir arada sürüler halinde dolaşıp oynaşan, halkın kutsal saydığı Yunus balıkları, insanların gözleri kadar ruhlarını da dinlendirir.[11] Çeşmeler ve hamamlar mekânı olan İstanbul'da yaşayan halk temizliğine de pek düşkündür. Erkekler üç günde veya haftada bir traş olduğundan (bu sakal yanında, daha ziyade usturaya vurulan saç traşıdır), şehirde gezgin berberlere pek fazla rastlanır. Bunlar ayrıca diş de

çekerler. Galata'daki bir eczane ecnebilere hizmet verir, Hattâ burası, Gerlach'ın ifadesine göre Ayasofya evkafındandır. Halk renk renk ve çeşit çeşit elbiseler içinde dolaşır. Öyle ki şehrin yolları bu görüntü içinde bir çiçek bahçesini andırır. Sarı-mavi-beyaz, kırmızı-kahve-siyah, gül rengi, altûnî ipek şalvar, bol ve vücudun hatlarını göstermeyen, insanları olduğundan daha iri-yarı cüsseli ve heybetli gösteren kıyafetler giyilir. Başlarda daima özel anlamları olan çeşitli sarıklar vardır. Başka seyyahların da tespitiyle, bu kıyafetler insanları yalnızca olduğundan daha cüsseli ve heybetli göstermekle kalmazlar, aynı zamanda bedensel kusurları, çarpıklık ve çirkinlikleri gözler önüne seren, o dar ve vücudu sımsıkı saran Avrupa esvablarından çok daha rahat ve gösterişlidirler. Bu renk cümbüşü dinî ve ırkî çeşitliliğin de bilinçli bir terkibidir sanki. Kanunî'nin Rüstem Paşa ile yaptığı bir konuşmasını aktaran Gerlach, aynı zamanda halk zihninde yer etmiş bir olguyu da dile getirmektedir. Konu belki de İstanbul'un zengin ve serbestî içinde yaşayan Hıristiyanları, paşaların görkemiyle yarışan kimi Yahudi haneleri, çok katlı evleriyle Karamanlı Rum semti, diğer Hıristiyan zenginlerinin evleri ve kiliseleri sebebiyle ortaya çıkmış görünmektedir. Bütün bunlar, fetihten 100 sene sonra dahi zaman zaman *"İstanbul'un nasıl fethedildiği"* sorusunu ciddi olarak gündeme getirmekte ve tartışmaya açmaktaydı. Çünkü bütün bunlara şahit olan Müslümanlar artık sorar olmuşlardır: Bu şehir, *"hücumla mı, yoksa amanla mı"* ele geçirilmişti!.. Şehrin fethi –bilindiği kadarıyla– *hücumla* (zor kullanılarak) gerçekleşmiş ise, bu kadar kilise ve gayrimüslim mevcudiyetinin izahı nasıl olacaktır. Yok, fetih *amanla* (teslim olunması şartıyla bazı haklar tanınmasıyla) ise, buna belki o zaman bir diyecek olmayacaktır. Ancak tarihten bilinen şehrin hücumla düştüğü değil miydi? Şeyhülislam Ebu Suud Efendi'nin bu konudaki fetvası ile dahi bu işin içinden çıkmak mümkün olmamıştır: *"Şehir bilindiği kadarıyla hücumla fethedilmiştir: Ancak bu kadar kilise ve Hıristiyan varlığı da amanla ele geçirilmiş olduğunu gösteriyor."*[12] Rüstem Paşa'nın Müslüman olmayan halk aleyhindeki ifadeleri karşısında Sultan Süleyman'ın kendisine *"rengarenk çicekler"* benzetmesiyle mukabele etmiş olduğu, belki güzel bir yakıştırmadan daha ileri, içinde toplum yapısının çeşitliliğini ve mozayik özelliğini vurgulayan gerçekleri barındıran bir şayia

idi. Bunu Gerlach'tan okumak heyecan vericidir: *"çiçekler ne kadar çok renkli olurlarsa o kadar güzeldir. Doğadaki renk renk çiçekler gibidir İstanbul şehri! İşte, beyaz ve yeşil renkli sarıklarıyla Türkler ve Müslümanlar, beyaz-kırmızı, mavi ve sarı karışımı serpuşlarıyla Ermeniler, mavi renkleriyle Rumlar, sarı serpuşlarıyla Yahudiler... Hepsi doğadaki çiçekler gibi bin bir renk!..."*

Bu renkli kıyafet cümbüşü, bazen resmî yasaklamalarla kısıtlansa bile, genelde yalnızca pahalı ve lüks eşya tüketimi ve zenginliğin fazlaca alenen sergilenmesinin önlenmesini hedef alan kısıtlamalardan ileri gitmez. Mesela, Eylül 1577'de dolaşan münadiler, tüccar ve ecnebiler hariç, bütün Yahudi ve Hıristiyanların ipek ve pahalı kumaşlardan elbise giyip dolaşmalarını yasaklamaktaydı. Ancak bu gibi yasaklamaların kalıcı bir tatbik kabiliyeti pek yoktur. Gerlach'a göre, hattâ Kanuni devrinde bile bu gibi yasaklamalar olmuştur. Gerlach'ın şahit olduğu yasaklamaya ise, iki hafta önce bir Yahudi kadınının 40.000 duka değerinde inci ve mücevher takmış-takıştırmış olarak şehirde dolaşması sebep olmuştur. Zaten Yahudi erkekleri de ipek ve kadifeler içinde dolaşmaktadırlar. Bütün bunların içinde gizlenmiş olan ilgi çekici bir husus ise kendilerine özgü renk ve kıyafet tahsisi ve kısıtlaması içindeki gayrimüslimlerin, bu kısıtlamaları delerek Müslümanlar gibi kıyafet seçiminde serbest ve zenginlik teşhirinde hür olmak ve hattâ onlarla aynı kıyafetleri paylaşmak istemeleri yatmakta, ancak Müslümanlar arasında İslamî asabiyetlerin uyanmasına da ister istemez yol açmaktaydılar ki, ileriki yüzyılda bu konuda çok daha ağır bir tatbikat ve katı bir uygulama söz konusu olacaktır.

Bu renklilik, zaman zaman İstanbul halkını uzun uzun işgal eden ve infiale sevk eden tartışmaların patlamasında da kendini gösterir: Peygamberlerin *efdaliyeti* (birbirinden üstünlüğü), çeşitli dinlere mensup olan İstanbul sâkinlerinin de çok ilgi duydukları ve hararetle tartıştıkları bir –tehlikeli– konudur. Kanuni devrinde (1527) Molla Kaabız Hz. İsa'nın Hz. Peygamber'den daha üstün olduğunu iddia etmiş, ancak Divanda yapılan yargılama sonunda tezini ispat edemediğinden bunu ha-

11 Günümüzün küstürülen denizlerinde artık yolunu şaşıranları dışında pek görünmeyen bu balıkların etrafta bolca dolaştıkları başka seyyahların da gözüne çarpmıştır. Bk. Helmuth von Moltke, *Türkiye Mektupları*, Çev. Hayrullah Örs. İstanbul 1969, s. 76. Kezâ, Yunusların denizde oynaştıklarını resmeden Busbeck'in kaydı için bk. Zeki Arıkan, "Busbeck ve Osmanlı İmparatorluğu," *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, s. 208.
12 Stephan Runciman, *Das Patriarchat von Konstantinopel*. München 1970, s. 185.

yatıyla ödemek zorunda kalmıştı.[13] Gerlach, aynı iddia içinde olan Hamzevîlerin idamlarıyla ilgili kayıtlarda bulunmuştur. Öte yandan bir Yahudinin, *"İsa'yı, annesi gayrimeşru olarak dünyaya getirdi"* demesi, Rum ve Yahudileri hemen karşı karşıya getiriverir. Her iki tarafta devlet katında kendilerinin yanında olabilecek olanları harekete geçirme gayreti içine girerler. Rumlar, Yahudi'nin idamı için ne kadar çok gayret sarf ederlerse, Yahudiler de kurtarmak için o kadar çok para harcarlar. Kadı ve Divanın davaya serinkanlı yaklaşımı ile Yahudinin önce bir müddet hapsi ile yetinilir, sonra da serbest bırakılır (Eylül 1577).

Şehirde bazen ancak belki yüzyılda bir defa görülebilecek semâvî olaylar da yaşanır. 11 Kasım 1577'de, olayı gözlemleyen şairin muhayyilesiyle konuşacak olursak, sanki bir dilber bele kadar uzanan saçlarını geceler boyunca gözlenen bu yıldıza kuyruk olsun diye saçak saçak yapıp semâya yaymış *(Necm-i gîsûdâr)* gibi gayet açık ve parlak bir şekilde zuhur eden bir kuyruklu yıldızın görünmesi işte böyle bir hadisedir. Halkın bu yıldız karşısında duyduğu hisler, yayılan söylentiler Hüseyin Rahmi'lerin İstanbul'unu her halde aratmamıştır. Bu konuda Gerlach'ın naklettiği söylentilere göre, bu yıldız dünyanın yaradılışından beri üçüncü defa görünmektedir. Birinci zuhûrunda Sodom ve Gomorro batmış, ikincisinde Firavun Kızıl Deniz'de boğulmuştu. Bu üçüncü görünüşünde ise neler olacağı her halde halkın korku ile beslenen tahayyülüne kalmıştır. Genel olarak kuyruklu yıldız *"uğursuzluk"* alameti olarak kabul edilmekteydi. Bu sefer, uğursuzluk alameti olarak değil de *"Acem Şahı'nın helâkine bir işaret"* sayılmıştır.[14] Gerlach'ın ifadesine göre bir *"Arap müneccim"* bu yıldızın geleceğini önceden hesaplamış ve Padişah'a haber vermiştir. Bu Arap müneccimin Gerlach'ın da söz konusu ettiği ilk Rasadhane'nin kurucusu Takiyüddin Efendi olduğu bilinmektedir.

Şehirdeki beledî ve inzibatî cezalandırmalar alenî ve ibret için teşhir edilmeye dayanmaktaydı. Bu ise Gerlach için ayrı bir gözlem sahnesidir. Şehirde fuhuş yuvalarıyla mücadele edilmesi ise her zaman gündemde olan bir konudur. Gerlach, Haziran 1577'de böyle bir olay kaydeder. Müslüman ahali mahalle imamları, Hıristiyan ve Yahudiler ise kendi kilise ve ruhbanının denetimi altındadır. Her imam ve papaz kendi cemaatini bilir ve tanır. Dolayısıyla yabancılar kolay kolay barınamazlar, uygunsuz-

luklar hemen göze çarpar ve batar. Toplanan fahişeler genelde adalara ve Kıbrıs'a sevk edilir. Ancak bu gibi uygulamalar, Kanuni devri örneklemelerinden de bilindiği üzere kalıcı önlemler olmaktan uzaktır, gidenler bir müddet sonra tekrar gelirler. Fahişeleri sürgün edildikleri yerlere götürmekle vazifeli olanların gevşek davrandıkları hatta bazen yolda bunları sattıkları olurdu. Hattâ böyle bir suiistimalinden ötürü ömür boyu kurtulamayacağı bir lakap sahibi olanlar bile mevcuttu. Mesela 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşının ilk senesinde düşman karşısında başarılı olmasından ötürü sadarete getirilen Moldovancı Ali Paşa, genç bir askerken böyle bir şey yapmış ve Bursa'ya sürülmek üzere kendisine teslim edilen fahişeleri yolda satmış idi. Bu tür işler o dönemde daha ziyade Moldavyalılar tarafından yapıldığından, yaptıkları işe *Moldavancılık* denilmekte ve Ali Paşa'nın lakabı da buradan gelmekteydi. Cevdet Paşa'ya kulak vermek icap ederse, konu 19. yüzyıl ortalarında artık resmen kabul görmüştür. Paşa'nın, *"Edirnekapı semtinde bayağı bir mahalleye mutasarrıfa olarak kibarane ve zarifane kârhanecilik etmekte olan ve hakkında zabtiye müşirinin bile hükmü ve nüfuzu carî olmayan meşhûre Langa Fatma öldü ve İstanbul'un en büyük kârhanesi kapandı"* (13 Temmuz 1855)[15] kaydından sonra lafı uzatmaya gerek yoktur! İnsanoğlunun bu en eski mesleğinin Gerlach döneminde de güncelliğini korumakta olduğu ve pazar değeri bulunduğu anlaşılıyor. Kumar da dinen, fuhuş gibi haliyle yasaktır. En yaygın ve yasaklanmayan oyun satrançtır. Gerlach'a göre Müslümanlar şarap içmezler ve satmazlar. Bunun ticaret ve satışını Yahudiler ve Hıristiyanlar yapar. Ancak şarap içen Türkler de mevcuttur. Gerlach'a göre Kanunî zamanında Türkler katiyen şarap içmezlerdi, ancak artık bu yasağa pek riayet edilmez olmuştur!

İstanbul'da mal ve can güvenliği, mahallelerin mesuliyet ve tekeffülü altındadır. Her mahalle kendi mıntıkasındaki olaylardan sorumludur. Gerlach'a göre faili meçhul bir cinayete kurban giden birisinin cesedinin bulunduğu yerdeki mahalle halkı maktulün mirasçısına 40 bin akçe kadar tazminat ödemek zorunda kalırdı. Cinaî ve adî suçların davalarına kısa zamanda bakılır ve sonuç alınırdı. Cezalar hemen infaz edilir ve bu alenen teşhir edilerek yapı-

13 Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17 Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, s. 230-238

14 *Selaniki Tarihi*, I, 115.

15 Cevdet Paşa, *Tezâkir*. Yay. Cavid Baysun, Ankara 1986, 1-12, s. 50.

lırdı. Irza tecavüz cezaları alenen katli icap ettiren ağır bir suçtu. Cinaî bir suçtan ötürü cezası kesinleşen bir kimse, eğer Hıristiyan ise, Müslümanlığa geçmekle verilen cezadan kurtulamazdı, ancak Gerlach'ın da yazdığı gibi daha kolay bir infaz şekliyle idam edilirdi. Beledî cezalar yine alenen teşhir esas olmak üzere yapılırdı. Gerlach'ın da şahid olduğu üzere, bezi fahiş fiyatla satan bir Yahudi veya ekmeği eksik gramajla satmaya kalkan biri Müslüman diğer ikisi Hıristiyan fırıncılar boyunduruğa sokulmuş kafaları üzerinde bir tahta ve bunun üzerinde de eksik gramajlı ekmekleri olduğu halde ve serpuşlarına iki boynuz takılmış olarak şehirde dolaştırılıyor, teşhir ve terzil ediliyor.

O dönem İstanbul insanında kedi-köpek sevgisinin had safhada olduğu Gerlach'ın gözüne özellikle çarpmıştır. Bu hayvanları beslemek sanki kutsal bir vazife, bir ibadet gibidir ve sevap addedilir. Cepkeninin uzun kolu üzerinde uyuyan kedisinin rahatsız olmaması için, elbisesinin kolunun yarısını kesen ve bu yüzden bol ve kısa kollu cepken biçimini ihdas etmiş olduğu ifade edilen Hz. Peygamberin,[16] hayvanlara karşı merhameti davet eden bu davranışı, Gerlach'ın da naklettiğine göre , demek ki daha o zamanlar halk arasında kutsal bir hatıra gibi hâlâ yaşamaktaydı. O devirde İstanbul, kuşları azat eden hattâ tuttuğu balıkları sevaptır diye tekrar denize atan, sokaklardaki kedi ve köpekleri besleyen, hattâ bu iş için vakıf kuran insanlar ile meskûndur. Sokaklardan geçirilen kadın-erkek, çoluk-çocuk, yaşlı-genç birçok esiri, köle olarak esir pazarlarında satmaya götürenlerin, bu incelik içinde olan insanların hangi cinsine ait olduklarının tespiti Gerlach'ı nafile yere epey uğraştırmış olmalıdır!

Beraber yaşadıkları halkların kullandıkları pek çok kelimelerini de benimseyip kullanan Türkler, Rumca *"Şehre"* (in urbem) anlamına gelen *"is tin Polis"* kelimesini *"İstampol"* telâffuzuyla, şehirlerinin adlandırılmasında hiçbir sakınca görmemişlerdir. Bu açıklamaları yapan Gerlach, ancak Türklerin kibar ve münevver tabakası *"İstampol"* yerine *"İslambol"* demeyi tercih ederler ki, bu *"Mümînler Şehri"* demektir, diyor.

Devlet idaresinin işlerliği, adaletin kısa zamanda tecellisi, halkın itaatkârlığı ve padişaha karşı saygı ve sadakat duyguları ile dolu olduğu gibi hususlar, günlüğün ilgi çekici kayıtları arasındadır ve Gerlach'ın kendi

dünyası ve memleketiyle kaçınılmaz olarak yaptığı kıyaslamanın izlerini taşır. Gerlach, Almanya'da imparatorluk meclisinin (Reichstag) toplanıp bir konuda karara varmasının ne kadar çok zaman kaybettirici ve hattâ nafile bir uğraş olduğuna ve burada ise küçük bir kâğıt parçasına yazılan iki satırlık bir hükmün her şeyi halle kadir olduğuna dikkat çeker. Lehistan'a yollanan bir çavuşun Alman imparatorundan çok daha fazlasını yapmaya muktedir olduğu, Cezayir tarafına yollanan iki-üç parça geminin Fas'a bir *"Bey"* atanmasına yettiğini örnekler. *"Allah'ın hikmet ü lütfuyla Türklerin gözü körleşmiştir ve elindeki bu büyük gücün ve itaatin farkında değildir veya bu gücünden gereğince istifade etmesini bilmiyorlar. Yoksa Viyana'ya kadar gider ve orasını da ele geçirlerdi. Aksi halde bizi çoktan yer bitirirlerdi,"* diyen Gerlach, adlî sahada da işlerin süratle görülmesini ve adaletin acilen tecelli ettiğini belirtirken, *"geciken adaletin zülm olduğu"* modern kanaatinin erken dönem tatbikçisi bir toplum tablosu çizmektedir: *"Burada davalar Almanya'da olduğu gibi senelerce sürüncemede kalmamaktadır ve Müfti'nin iki satırlık bir yazısı ile pek çok şey hemen anında halledilmektedir."* Modern bir kıyaslama günümüzde durumun ne kadar tersine döndüğünü açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Yalancı şahitlik de şiddetle cezalandırılması gereken bir suçtur. Bizzat gözlemlediği üzere, yalancı şahitler eşeklere ters bindirilmiş ve ellerine hayvanın kuyruğu verilmiş olarak, terzil edilerek şehirde dolaştırılır ve cezalandırılırdı.

Hıristiyanların mal-mülk, bağ ve bahçe sahibi oldukları hususuna değinen Gerlach, bunların yalnızca senede bir defa mutad olan vergilerini vermekte olduklarını ifade ile, *"senelik vergilerini verdikten sonra artık bunlar bir daha rahatsız edilmezler. Hıristiyan âleminde ise bütün bir sene boyunca vermenin sonu gelmez"* der. Belki de bütün bu sebeplerden ötürü, kendisine anlatılan, *"pek çok Allahsızın seve seve bir veya iki çocuğunu Yeniçeri yapılmak üzere Türklere verdiği"* hakkındaki bilgiyi yorumsuz olarak yalnızca kaydetmekle iktifa etmiştir. Eylül 1574 tarihli olarak düştüğü notta, sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın kardeşinin oğlunun (Makarije Sokoloviç) makamı Ohri'de olan (1557'de yeniden kurulan) Sırp kilisesine başpiskopos olarak atandığını yine yorumsuz olarak kaydetmesi de, herhalde gözlemlediği imparatorluğun

16 Bu gerçek hikâyenin kahramanı Hz. Peygamberin çok sevdiği *Muezza* adlı kedisidir.

kendine özgü acayiplikleri karşısında ne diyeceğini şaşırmış olmasından kaynaklanmış olmalıdır!

Gerlach günlüğünü

"Türkiye Günlüğü burada sona eriyor
Allah da Türk devletini sona erdirsin"

dileğiyle bitiriyor. Bunu, Türklerle ilgili olumlu olarak yukarıda dile getirdiğimiz bazı izlenimlerinden ötürü –bazılarının yorumlamak istediği gibi– engizisyona karşı bir koruma kaydı olarak kabul etmek mümkün değildir. Protestan Alman dünyasında da zaten, hattâ daha o dönemde bile artık engizisyon tehlikesinden bahsedilmesi söz konusu olamaz. Bir Protestanın kaleminden çıkmış olsa dahi bu dilek –günün birinde nihayet el birliği ile gerçekleştirilecek olan– samimi bir Hıristiyan laneti ve beklentisinden başka bir şey değildir. Tıpkı üç yüz sene sonraki bir zamanda (1872) ve bambaşka bir eserde yer alan şu son cümledeki aynı anlamdaki temennide olduğu gibi: *"...Gelecek hem de çok yakın bir gelecek belki nihaî sonucu ve çözümü getirecek. Şarkın kadim despotizminin yakın zamanların ilkeleriyle barışıp barışmayacağı veya şimdilerde hâlâ Justinyen'in muhteşem katedralinin kubbesinde taht kuran Hilâl'in Hıristiyanlığın Haçı'yla tekrar yer değiştirmek zorunda kalıp kalmayacağı kısa zamanda görülecektir."*[17]

Salomon Schweigger'den sonra Stephan Gerlach'ı da Türk okurlarına kazandıran Kitap Yayınevini kutlarım. Bu münasebetle dikkatleri, kronolojik olarak da bunları takip eden seyahatnamelere, özellikle elçilik heyetlerinde yer almış olanların tuttukları notlar ve hatırattan oluşan eserlerin Türkçeye kazandırılması hususuna çekmek isterim. 1587'de haraç ve hediyeleri getirmek üzere İstanbul'a gelen Ulrichskirschen Kontu Bartholomeus Petz'in sefaret heyeti içinde eczacı olarak yer alan ve 1587-1589 yılları arasında Osmanlı topraklarını

17 Paul Andreas von Tischendorf, Das Lehenswesen in den moslemischen Staaten insbesondere im Osmanischen Reiche mit dem Gesetzbuche der Lehen unter Sultan Ahmed I. Leipzig 1872, s. 113. (Ayn Ali Efendi'nin Kavanin-i Al-i Osman der Hülasa-i Mezamin-i Defter-i Divan ünvanlı eserinin Almanca tercümesi).

18 W. Salm (yay.) Beschreibung der Reisen des Reinhold Lubenau, I,-II, Königsberg 1914, 1930.

19 Denkwürdige Gesandtschaft an die Ottomanische Pforte, welche auf Rudolphi II. Befehl Herr Friedrich von Kreckwitz verrichtet. Förlitz 1711.

20 Aynı heyette yer alan ve "Kara Kule"de hapse atılan Wratislaw Kontu Winceslaw'ın hatıratı ise İngilizceden Türkçeye tercüme edilmiş ve üç defa basılmıştır. Bk. Anılar: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğun'dan Seçmeler. Çev. Süreyya Dilmen, Istanbul 1981 (1988, 1996).

dolaşan R. Lubenau,[18] Schweigger'den hemen sonraki bir eser olarak müteakip sıradaki yerini almalıdır. Yine 1591-1593 tarihleri arasında maceralı bir sefaret görevi üstlenen Kreckwitz Kontu Friedrich'in maiyetinde yer alan sefaret heyetinin eczacısı Friedrich Seidel'ın[19] hatıratının da yayın programına alınmış olmasını bilmek bizlere mutluluk verecektir.[20]

KEMAL BEYDILLI

Türkiye Günlüğü
1573 yılı

Mart 1573

Yirmi dokuz Mart günü Tübingen Üniversitesi kançıları Bay Jacob Andreæ, beni yanına çağırarak, görevli olarak Stuttgart'a gitmem gerektiğini bildirdi.

30 Mart'ta oraya vardım.

31 Mart'ta bana teslim edilen belgeleri devletli Dük Ludwig hazretlerine takdim ettim. Kendileri bu yazıları hayret ve merakla okuduktan sonra, Türkiye'de vaizlik görevine tayinim konusunda benimle konuştular ve bu görevi üstlenmem için beni iknaya çalıştılar. Fakat ben kabul etmekte tereddütlüydüm.

Nisan 1573

1 Nisan günü başta Dr. Osiander olmak üzere birçok kişi, böyle bir fırsatı ele geçirebilmek için can attıklarını ve bana önerilen bu şerefli görevi eğer onlara sunsalardı, büyük bir sevinçle kabul edeceklerini söyleyerek sonunda beni ikna ettiler. Bay kançılar da, bu teklif oğluna yapılsaydı, onu dahi Türkiye'ye göndermek zorunda olacağını söyledi ve beni bir dost ve kardeş olarak benimsediği için, bu görevi kabul etmemde israr etti.

3 Nisan'da dükün sarayındaki bütün odaları ve dinlenip eğlenmek için yaptırdığı köşkü gezdim. Sonra dükün hazırlattığı belgelerle birlikte bana armağan edilen 10 florini teslim aldım. Beni şövalyeler salonunda dük cenaplarının huzurlarında düzenlenen akşam yemeğine davet ettiler. Sofrada bana mezhebimize katılmış olan ünlü İtalyan piskopos Peter Paul Vergerius[1] ile asilzadelerden Spehten arasında yer gösterdiler.

4 Nisan günü Tübingen'e geri döndüm.

5 Nisan'da, Yuhanna, Bap.10 daki "iyi bir çoban" konusunda verdiğim vaazdan sonra, Dr. Andreæ beni gelecekteki vaizlik görevim için kutsadı. Sayın Martin Crusius tarafından Grekçeye çevrilen bu vaazı, Konstantinopolis'e gittiğimde, oradaki patriğe takdim ettim.

8 Nisan'da Tübingen'de bir veda yemeği verdim. Hazır bulunan çeşitli kişilerin arasında Bay von Tieffenbach ve Steiermarklı Bay Saurer adında iki asil-

1 Pietro Paolo (Petrus Paulus) Vergerius, ilahiyatçı. 1497 Capodistria – 4 Ekim 1564 Tübingen. Papanın Almanya'da temsilcisiy di. 1548'de Protestan oldu –ed.n.

zade vardı. O gece Kont Friedrich von Würtemberg tarafından yemeğe davet edildim.

9 Nisan'da, öğleden sonra saat üçte ansızın bastıran şiddetli bir yağmurun altında, M. Ulstaetter, Planck ve Gartenbach'ın eşliğinde Tübingen'den ayrıldım ve Eningen ya da Reitlingen adı verilen yere vardım.

11 Nisan'da Ulm kentine ulaştım.

12 Nisan'da, sabahın erken saatlerinde Ulm'dan ayrıldım ve Tuna nehri üzerinden Lauingen'e geldim. Bundan sonra uğradığım yerler sırayla şu kentlerdir:

13 Nisan'da Hochstaett.

14 Nisan'da Ingolstatt.

15 Nisan'da Abach.

16 Nisan'da Straubingen.

17 Nisan'da Filtzhofen.

18 Nisan'da Aschbach.

19 Nisan'da Stocherau.

Gittiğim bu yerlerde birer gece geçirdim.

20 Nisan'da Viyana'ya ulaştım, fakat lütufkâr efendim Bay David Ungnad bazı işleri nedeniyle Graetz'e [Graz]* gittiğinden, onunla buluşamadım.

21 Nisan'da Bay Hirsch'in evinde karşılaştığım M. Policarpus Liser ile birlikte Gellersdorff'a gittim ve orada üç kez vaaz verdim.

Mayıs 1573

4 Mayıs günü Bay Regulo ile birlikte Kont Sigmund von Hardeck'i ziyaret etmek üzere yola koyulduk ve Kont tarafından lütufkâr bir şekilde kabul edildik ve ağırlandık. Bu arada Bay Ungnad'ın Viyana'ya dönmek üzere olduğu bildirildiğinden, 11 Mayıs günü oraya gitmek üzere yeniden yola çıktım. Orada mareşal Bay Christoph Ungnad ve diğer bazı baylar, benden vaaz vermemi rica ettiler. O yörede Luther mezhebinden bir vaiz bulunmadığından, aldığım teklifler üzerine yeni doğanların vaftizi, hasta ziyaretleri, evlenen çiftlerin kutsanması ve vaaz verme gibi görevleri yerine getirdim. 17 ve 21 Mayıs'ta da Herrenals'da vaaz verdim.

* Köşeli parantez içindeki ilave ve açıklamalar editöre aittir.

23 Mayıs'ta lütufkâr efendim Viyana'ya geldi. Ertesi günü de (24 Mayıs) kendilerinin huzurunda Bay Stützel'in Herrn Strasse'deki hanesinde vaaz verdim. Saygıdeğer efendimin hizmetkârları Macar tarzında giyinmişti, bana da en iyi kumaşlardan iki gösterişli elbise hazırlattı, bunlardan biri sivil kıyafet, diğeri ise din görevimi yerine getirdiğimde giyeceğim elbise olacak. Gündelik giysim, önü erguvani bir kürkle pervazlanmış uzun bir manto, altında bir gömlek ve İtalyan usulü dikilmiş bir pantolon; vaiz giysisi de, ayaklarıma kadar uzanan iki ayrı cüppeden ibaret. Alta giyeceğim cüppe, yumuşak bir kumaştan yapılmış ve bel kısmına Türklerin kullandığı tarzda bir kuşak bağlanacak. Dışına giyeceğim cüppe ise, gene önü erguvani bir kürkle pervazlanmış ve iyi cins bir malzemeden yapılmış. Bunlardan başka bana erguvani iki de başlık verdiler. (Başıma doktor unvanını alan kişilere mahsus kadife bir takke takmam ve yerine göre onun üzerine gene kadifeden yapılma bir başlık geçirmemi tembih ettiler).

Bu arada imparator hazretleri, saygıdeğer efendime görevi ile ilgili belgeleri ve 100.000 taler değerinde altın ve gümüş sofra takımları ile eşine ender rastlanır nitelikte saatlerden ibaret armağanları teslim etti.

Haziran 1573

10 Haziran günü saygıdeğer efendim, majestelerinin kendisine armağan etmiş olduğu kırmızı kadifeden bir eyer ve altın bir alınlıkla süslü zarif bir yağız atın üstünde, som altından yapılma silahını kuşanmış olarak başka beylerle birlikte saraya gitti ve imparator hazretleri, Macaristan kralı, genç arşidük ve bütün saray erkânı ile âdet olduğu üzere vedalaştı. Veda töreninden sonra, öğleye doğru saat onda, iki yıl önce Bavyera dükünün Tuna nehri üzerinden geldiği gemiye bindi, Mareşal Bernstein ve başka yüksek mevki sahibi beylerle birlikte kahvaltı etti. Öğleden sonra saat üçte 60 kişilik bir kafile halinde yola çıkıldı. Bu kafiledeki kişiler şunlardı: 1. Sayın elçi cenapları, 2. Ulisses von Sara / kâhya, 3. Johann Friedrich von Herberstein ve bir uşağı, IV. Henrich von Münckewitz ve kâtibi, 5. Tirol'den Henrich Bartholome Preu, 6. Bohemya'dan Hanns Kekulle von Stradenitz, 7. Ormund Peter adında bir Macar, 8.Wilhelm von Flohdorf adında bir Hollandalı, 9. Jonas von Schleinitz, Silezyalı, 10. Henrich von Bienau uff

Drossig, 11. Onun erkek kardeşi ve her ikisinin uşakları, 12. Volkard Weidner. Bütün bu kişiler soylu ailelere mensup olup saygıdeğer elçinin maiyetine aittiler ve ilerde Konstantinopolis'e vardığımızda kafileden ayrılarak bazıları İtalya'ya, bazıları da Kudüs'e vb. gitti. 13. Stephan Gerlach, saray vaizi ve yardımcısı,Viyanalı Johann Christoph Wohlzogen (Bu genç daha sonra elçinin maiyetindeki soylu gençlerin arasına katıldı), 14. ve 15. Bay Schmeisser ve Bay Wolff Simmich, her ikisi de sekreter. 16. Peter von Eitzig, sekreter, 17. Augsburglu Christoph Pfister, sekreter. 18. Karl Pfister, onun erkek kardeşi, 19. Welzer, Steierli bir genç asilzade 20.Jacob Reiner, yemek ve içki sorumlusu, 21. Jeremias Fischer von Schorndorff, vekilharç, 22. Hanns Auer, kurye, 23. Bonaventuta Meris, 24, 25. Augerius ve Matthias, sayın Elçinin özel hizmetkârları, 26. Wolff Weiss ve 27. Onun hizmetkârı Bartel Scholz, 28. Crabat [Hırvat] adıyla çağrılan Peter, 29. Stephan Guertner. Bu dört kişi sonradan kurye görevini üstlendiler.[Sıra numarasına göre 30 olması gerek] 31. Michael Diack, 32. Michael Weida, Macar, 33. Grentzer Christoph diye adlandırılan bir kişi, 34. Christoph Priegel, lavtacı, 35. M. Sebald, aşçı, 36. Landshutlu M. Jacob, aşçı, 37. Konstantinopolis'e varışımızdan kısa süre sonra ölen saatçi. Bunların dışında kafilemizde daha birçok kişi vardı. Yolculuğumuzu 61 at ve 5 gemiyle yapacaktık. Bu gemilerden birine saygıdeğer efendim yerleşmişti, ikincisinde kâhya Bay von Sara bulunuyordu ve ben de onun yanında yer alıyordum. Üçüncü gemi mutfak ve erzak için ayrılmıştı, geri kalan iki gemide de atlar ve arabalar götürülüyordu. Böylece Tanrının izniyle Macaristan'daki Pressburg [Bratislava-Slovakya] kentine doğru yola koyulduk. Aynı gün bir pazar yeri olan Fischminden'e vardık. Orada saygıdeğer efendim, üstünde mor rengine çalan koyu renk kadifeden bir ceket ve beyaz Şam ipeğinden yapılma bir iç gömleğinden ibaret kıyafetiyle, beraberinde bütün maiyeti olduğu halde geminin üst güvertesine çıktı ve çevrede toplanmış olan halkı selamladı.

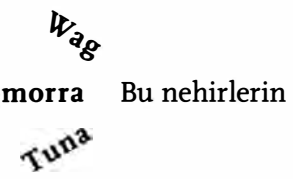
11 Haziran'da Deutsch Altenburg /Haimburg önlerindeydik. Burası bir şato etrafında kurulmuş küçük bir şehirdir ve imparatorluğun erzak ambarı burada bulunur; biraz aşağıda, sağ tarafta bulunan ve eski bir eşkıya yuvası olan harabenin ötesinde, soldaki sivri kayanın üzerinde kurulu bir şatonun dibinde Teben ya da Tewen diye adlandırılan bir yerleşim ve

bir pazar yeri bulunmaktadır. Burada Mark akarsuyu Tuna'ya dökülmekte ve Avusturya'yı Macaristan'dan ayırmaktadır. Pressburg'un iki mil yukarısına ve Viyana'nın on mil aşağısına düşen bu yerden geçerek, sabah saat sekizde Pressburg'a vardık. Adı Stephan olan Gran [Esztergom-Macaristan] piskoposu bizi öğle yemeğine davet etti. Yemek sırasında piskopos, saygıdeğer efendimi sık sık kucaklayıp öptü ve birlikte imparatorun ve Bay Ungnad'ın sağlığına kadeh kaldırıldı. Her kadeh kaldırışlarında da çevremizdekiler, yemek sırasında hizmet eden delikanlılar ve çok sayıdaki diğer uşaklar, hep bir ağızdan hiç de uyumlu olmayan sesleriyle avaz avaz "Vivat, Tanrı bahtını açık etsin!" diye bağırdılar. Piskoposun konağında bir fiçi üzerinde duran içi doldurulmuş bir kartal gördüm. Fıçının içine yerleştirilmiş bir saat mekanizması sayesinde kartal hareket edebiliyordu. Macar Kralı Rudolph'un kısa süre önce yapılan taç giyme töreninde bu kartalın Macar kralını karşılama gösterisine katıldığını anlattılar. Saygıdeğer efendim, bundan sonra Kont Julio von Salm'ı ziyaret etmek için arabaya binerek Schinta'ya gitmek üzere piskoposa veda ettiğinde, piskopos onu kutsadı ve sofrada oturan herkese efendimin eteğini öpmesini buyurdu. Biz diğer yolcular ise, şiddetli fırtına ve yağmur yüzünden efendime katılmadık ve Pressburg'da kaldık. Akşam yemeğinden sonra, yemekte konuğumuz olan başçavuş bana ve Augsburglu genç Piltorio'ya sarayı gezdirdi. Kapıda duran ufak tefek yaşlı bir İtalyan bizi içeri aldı ve bize duvarları sırma ipliklerle dokunmuş halılarla süslü odaları, bu arada da Dük Friedrich'in Tuna'ya bakan odasını gösterdi. Bu odalardan kente doğru bakınca, Macar kralının yaşadığı, büyük, güzel kesme taşlardan sağlam bir biçimde yapılmış olan saray görülmektedir. Saraydan aşağı doğru inerken, gemilerimizin bulunduğu yerde bir Macar dansı gösterisine rastladık. Tek başına dans eden bir adam, ellerini ayaklarını şaşırtıcı bir biçimde dolandırıp bükerek kıvrak hareketlerle dans ediyor, kâh dimdik yürüyor, kâh yerde yuvarlanıyor, bir yandan da her adımda ve sıçrayışta naralar atıyordu. Dansçı yorulduğunda, karşısına ilk çıkan başka birini dansa davet ediyordu. Dediklerine göre, onun bu davetini reddetmek çok büyük ayıp sayılırmış.

12 Haziran'da Pressburg'dan erken saatte ayrıldık ve bütün gün boyunca ovalardan geçerek yol aldık. Sol tarafta gemilerin üzerine kurulu pek

çok su değirmeni [yüzer değirmen] görülüyordu. Altı mil boyunca hiçbir yerleşime rastlamadık. Sonunda Bodak'a vardık ve kahvaltı ettik. Oradan ayrıldıktan sonra bir mil kadar ötede, sağımızda Raab kalesini ve şehrini gördük. Burası Pressburg'dan sekiz mil aşağıda kalmaktadır; iki mil ötede de dik, sivri ve heybetli St. Martin dağı yükselir. Üzerinde bir kilise ve bir de manastır bulunmaktadır. Bu manastırda yaşayan rahipler, Türkler kendilerine fazla yaklaştığı zaman, rahip kıyafetlerini çıkarıp silahlarına sarılıyorlarmış. Hava karardığında Boitz köyüne vardık ve akşam yemeğini orada yedik, sonra bütün gece boyunca Komorra yönünde yola devam ettik. Sabaha karşı saat dört ile beş arasında oraya ulaştık. Aynı gece saat birde Komorra'daki Macar nöbetçilerinin bindiği bir gemi bize doğru yaklaşmıştı. Bu gemi o yöredeki korsan gemilerine çok benziyordu ve daha yedi gün önce Türkler o yöreden sekiz kişiyi yakalayıp götürmüşlerdi. Nöbetçiler kendilerini bize vakitlice tanıtmayıp nereden geldiklerini ve nereye gideceklerini haber vermediklerinden, bizim aramızdan Welzer adında Steierli genç bir asilzade, korsan gemilerini tanıyan ve yaklaşanların da korsan olduğunu sanan gemicilerimizden birinin ve başka kişilerin de uyarısı üzerine o yöne doğru ateş etmiş ve o gemidekilerden birini vurmuş. Neyse ki adam kıç tarafındaki dümeni kullanmakta olduğundan, kurşun sadece elbiselerini delip geçmiş. Bunun üzerine gemiler hemen bizden uzaklaştılar. Ama bir saat sonra aynı görünümde başka bir gemi ile birlikte yeniden geldiler ve bu sefer kim olduklarını bize bildirdiler. Aralarından bir kişinin vurulduğunu, fakat yaralanmadığını da anlattılar. Buradan itibaren bu gemiler bize Komorra'ya kadar eşlik etti. Kâh önümüzden, kâh arkamızdan, kâh yanımızdan ilerleyerek nehrin üzerinde adeta birbirleriyle yarıştılar. Bir yandan da alçak veya yüksek sesle bağrışarak korkunç bir gürültü çıkardılar. Bu nöbetçi gemilerine "nassada" [Macarca tekne] ve onları kullanan gemicilere ya da nöbetçilere de "nassar" diyorlar. Komorra'da 21, başka yerlerde de 25, 30, 35 nöbetçi bulunduruluyor. Her biri bir kılıç, uzun bir mızrak ve bir tüfekle silahlanmış durumda, üstelik bir de kürekleri var. Hepsi birden aynı anda küreklere asılınca, tekne istenilen yöne doğru hızla ilerleyebiliyor. Gemilerde ayrıca üç küçük ve kullanışlı top da bulunuyor.

13 Haziran sabahı saat beşte Komorra'da gemilerden indiğimiz zaman, bütün şehir halkı bizi görmeye gelmişti. Bu kalenin kumandanı olan Bay Kuhlmann von Göppingen bizi büyük bir sevecenlikle karşıladı. Ben, kâhyamız Bay von Sara ile birlikte şatoya götürüldüm ve orada levazım sorumlusu olan Bay Johann Hirsch'e, Viyana sarayında procurator [hukuk müşaviri] olan erkek kardeşi Kaspar Hirsch tarafından gönderilen mektubu verdim. Kendisi beni kalenin surlarına çıkardı. Tuğlalardan örülmüş ve köşelerine kesme taşlar yerleştirilmiş olan kale duvarları o kadar kalındı ki, üzerinde iki araba yan yana ilerleyebilirdi. Surların tepesine büyük ve mükemmel toplar yerleştirilmişti ve hemen hemen hepsinin üzerinde Ferdinand yazısı vardı. Bu kale, iki akarsu tarafından kuşatılmaktadır, çünkü burada "Wag" suyu Tuna'ya kavuşuyor ve böylece de kalenin etrafını saran şöyle bir şekil oluşuyor:

Bu durumda Türkler kalenin ta dibine kadar yaklaşmış oluyorlar ve bazen de nehirleri aşarak Komorra'nın ötesine kadar da ilerliyorlar. Surların tepesinden bakılınca, Tuna nehrinin sağ tarafında Gestesch adı verilen, Türklere ait beyaz bir kale ve onun yakınlarında da bize ait olan Dotis adında başka bir kale görülmektedir. Komorra'dan iki mil uzaklıkta olan Dotis kalesinden, Türklerin at üstünde kalelerine girip çıktıkları görülebilmektedir. Bize anlattıklarına göre, Dotis kalesinden 170 kadar gözü pek adam, o sıralarda Komorra'da bulunan Ferdinand adındaki bir yüzbaşının kumandasında Türklere karşı kahramanca savaşıp kaleyi savunmuşlar ve birçok Türkün hakkından gelmişler. (Ferdinand'ı siyaha yakın koyu renk, kısa sakallı, orta boylu, kurt postundan kürk giyen bir adam olarak tarif ediyorlar. Emrindekiler de beyaz elbiseler giyerlermiş). Türklerin, Tür= Jerg adıyla bilinen, ayı gibi iriyarı, kıllı ve kaba, gösterişe önem vermeyen, ahırda, at-

ların yanında barınan bir adamdan çok korktukları da rivayet edilmektedir. Hatta Türkler ganimet avına çıktıkları zaman, "Tanrının gazabından ve Tür=Jerg'in eline düşmekten" korunmak için dua ederlermiş. Çünkü adam, o korkulan elleriyle sayısız Türkün canına kıymış. Komorra'da aziz Paulus'un din öğretisini benimsemiş olan ve "Rasciani" [Sırp] adı verilen çok sayıda Hıristiyan yaşamaktadır. Bunların kendilerine ait, özel kiliseleri ve şehrin dışında da mezarlıkları var. Mezarlarını çok derin kazıyorlar, üzerini de yüksek bir tümsek halinde bol toprakla örtüyorlar. Orada Türk hükümdarını Viyana önlerine götüren Kalosch'un mezarını da gördüm. Üstünde tahtadan yapılma bir haç ve siyah bir bayrak vardı, fakat ismi artık okunmaz durumdaydı. Şehrin surları kerpiçle sıvanmış, oldukça yüksek bir parmaklıktan ibaret. Küçük ahşap kilisenin içinde, tekerlek üzerinde hareket ettirilebilen altmış adet top duruyor; bunun dışında da barut, kükürt, mermi, zırh, tüfek gibi silahlar ve taş, zincir demir gibi fırlatılmaya yarayan gereçlerle gayet iyi donatılmış durumda. Burası adeta küçük bir kent gibi, içindeki ufak barınaklarda çoğu evli olan 300 kadar asker yaşıyor. Aynı gün Bay Hirsch ile birlikte kahvaltı ettim. Onu izleyen gece de saygıdeğer efendim yedi arabadan oluşan bir kafile halinde Schinta'dan geri döndü ve kalenin başkumandanı Kielmann'ı akşam yemeğine davet etti.

14 Haziran'da vaaz için Komorra kalesine gittik ve ordu kâtibi tarafından bir düğüne davet edildik. Düğünde birçok Macar beyi, Dotis'in ve Komorra'nın kumandanları da hazır bulundular. Hepsi iyi, sevecen insanlar. Buranın en revaçta olan müzik aleti gayda. Saygıdeğer efendim, konuk olarak ağırlandığı yerlerden gemiye dönerken, ona hep gayda ile eşlik ediyorlar ve aynı zamanda da Macar dansları yapıyorlar.

Kalede birçok Türk tutsak bulunuyor, bunlar bizim tutsaklarımız karşılığında Türkiye'ye iade ediliyor, ya da bir bedel alınarak serbest bırakılıyor. Tutsakların birinden bir florine el örgüsü bir kese satın aldım.

15 Haziran'da kale kumandanının eşi, kızı, erkek kardeşi, papaz ve posta görevlisi ile birlikte akşam yemeği yedim.

16 Haziran'da, saat yedide Komorra'dan ayrılırken, kalenin tüm toplarını ateşleyerek bizi uğurladılar. 21 nassadanın eşliğinde beş gemimizle Türklerin bir mil yakınlarına kadar ilerledik. Vaktiyle Attila tarafın-

dan tahrip edilmiş olan eski Pannonia kenti karşısında, sol kıyıda dizilmiş olan bir çok Komorralı asker ve kent halkı önünde karaya yanaştık. (Kentin yıkılmış olan Tuna köprüsüne ait taşlar hâlâ görülmektedir). Az sonra beyaz ve kırmızı bayraklarla donatılmış olan beş Türk gemisi bize doğru yaklaştı. Bizimkiler barış güvencesi verdikten sonra, Türklerden beş kişi saygıdeğer efendimi ve Komorra'nın kumandanını ziyarete geldiler. Türkler, bir ellerini göğüslerine bastırıp eğilerek selam verdiler, sonra da bizimkilerin ellerini sıkıp öptüler. Komorra'nın kale kumandanı onlara hitaben bir konuşma yaptı. Buraya iki gün önceden çağrılmalarının nedenini açıkladı ve bizi güvenlik içinde yolculuk edebilmemiz için kendilerine emanet ettiğini bildirdi. Sonra da onları sabah kahvaltısına davet etti. Ama onlar fazla oyalanmak istemediklerini, Macar beyefendilerle ve Dotis kumandanı ile sohbet ederek yemek yediklerini belirttiler, sonra hemen bizim gemilerimizi kendi gemilerine bağladılar ve hep birlikte yola çıktık. Onların gemilerinin her birinde yaklaşık 30 kişi vardı. Hep bir ağızdan korkunç vahşi naralar atarak kürek çekiyorlardı. Göbeklerine kadar çıplaktılar ve kafalarındaki saçlar tamamen kazınmıştı. Bazılarının başında sarık, bazılarında ise çok sayıda sivri uçları olan bir takke vardı, ön tarafını gölge yapması için saçak gibi uzatmışlardı.

Komorra'nın yarım mil aşağısında, sol tarafta uzanan bir düzlükte Dotis görülür. Saat altıda Gran'a vardık. Kentin şatosu, etekleri Tuna kıyısına kadar uzanan bir dağın üstünde kurulu. Oradan bize akşam yemeği için çeşitli yiyecek ve içecek gönderdiler. (Macaristan gerek ovaları gerek tepeleriyle göze çok hoş görünen bir ülke)

Viyana'dan Komorra'ya olan uzaklık yirmi üç mil, oradan da Gran kenti beş mil mesafededir

17 Haziran sabahı saat yedide Gran kalesinin kumandanı olan "beg"i görmeye gittik. Bay Ungnad kendisine imparator hazretlerinin mektubunu ve armağan olarak da 300 taler, ayrıca güzel bir saat ve üç adet altın kaplama çanak takdim etti. Bu vesile ile de barış anlaşmalarına sadık kalınmasını, sınır bölgelerinde soygunculuk yapılmasının ve insan kaçırılmasının önlenmesini rica etti. Oysa bey, hiç de o konularla ilgili bir yanıt vermedi ve sadece bazı köylerin Türk egemenliğini kabul ettiklerini ve bizim-

kilerin sınır karakollarında huzursuzluk çıkardıklarından söz etti. Görüşmenin sonunda hepimizi öğle yemeğine davet etti ve sofraya 41 çeşit yemek getirtti. Yemekten sonra, beyin emri üzerine yüksek rütbeli bir Türk bizi şatoya götürdü. Burası şehirle birlikte 30 yıl önce işgal edilmişti. Bir zamanlar hem sağlam hem de çok güzel ve görkemli olan bu kalede arşidükün yaşadığı bölümler şimdi harap durumda. Tuna'ya bakan salonda, çarmıha gerili İsa efendimizin, Bakire Meryem'in ve Sybillerin[2] resimleri var, fakat hepsinin yüzleri delik deşik edilmiş. Onun yanındaki geniş salonun yukarı kısmında sahneye benzer altın yaldızlı bir bölmede Macar kralların portreleri görülüyorsa da hepsinin yüzleri parçalanmış. Salondan Tuna nehri yönüne doğru güzel bir koridor uzanıyor. Burada beni en çok hayran bırakan yer, kilisedeki oldukça yüksek tavanlı, tamamen kırmızı renkte, ayna gibi parlak ve saydam mermerden yapılma görkemli bir ibadet yeri (şapel) oldu. Mekânın içinde bulunan her şey, duvarlardan bir ayna gibi yansıyor. Kalenin silah ve asker bakımından korunması ise çok zayıf. Kalenin alt tarafında yukarıya su çıkartan bir tulumba tertibatı var.

Öğleden sonra sadece bir mil yol aldık ve Tuna'nın solunda Marusch ya da Maros denilen yere vardık. Buranın halkı tümüyle Arian[3] mezhebindendir. Orada karaya çıktığımızda, yerleşimin papazı bana yanaştı ve yöreyi göstermek amacıyla dostça bir sohbet başlattı. Benim soruma yanıt olarak Luther yanlısı olduğunu, "Augsburg İnancası"nı[4] benimsediğini anlattı ve beni akşam yemeğine davet etti. Yemekten sonra, saygıdeğer efendimle geziden dönerken, papaz gene yanıma geldi ve itikadı hakkındaki görüşlerini açıkça itiraf etti: Onun inancına göre, Kutsal Ruhun ve Tanrının Oğlunun, ebedi Tanrı ile eşdeğer kabul edilmesinin ve onlara da Tanrı'nın adının verilmesinin doğru olmadığını, Tanrı'nın onları sadece bir araç olarak kullanıp onların varlığı sayesinde Tanrısal eserlerini yarattığını söyledi. Marusch kentine erken bir vakitte varmış olduğumuzdan, akşam yemeğinden önce Tuna'nın öbür kıyısına geçerek orada yüksek bir kayanın üzerinde kurulu olan Vicegrad [Visegrad] ya da Blindenburg adını taşıyan kaleyi gezmeye gittik. Kayanın dibinde bulunan ve Valentinus Literatus Tricesimator'un[5] yaşamış olduğu kalın duvarlı sağlam bir kule, söylediklerine göre Ferdinand tarafından topa tutularak yıkılmış. Oradan

Macar tacının muhafaza edildiği şatoya gittik, fakat önemli bir şey göremedik. İlgimizi çeken sadece içinden billur gibi parlak tuz parçalarının kazılarak çıkarıldığı bir çukur oldu. Şatonun alt tarafında üç lülesinden soğuk su akan çok güzel bir çeşmenin başında dinlenip serinledik. Kalede çok az Türk vardı ve üç adet toptan başkasını görmedik. Görünümünden başka beğenilecek bir tarafı yok, ama yüksek ve sağlam bir yapı. Kaleden inince, vadide büyük, geniş, güzel bir binanın harabesini gördük. Burasının bir zamanlar Kral Matthias'ın sarayı olduğunu öğrendik. Sarayın 366 odası varmış. Visegrad kenti tahrip olmuşsa da, Tuna kıyısında uzanan ovadaki güzel binanın duvarları hâlâ duruyor.

18 Haziran sabahı, saat yedide Ofen [Budin] kentine vardık ve "bassa"nın [paşa'nın] konutunun yolunu tuttuk. Türkler 17 nassada ile yarım millik bir uzaklıktan bizi karşılamağa geldiler. Gemilerin her biri yaklaşık otuz adet kırmızı, yeşil ve sarı bayrakla donatılmıştı. Türkler tüm toplarını ateşleyerek bizi selamladılar.

Buda [Budin] ve Belgrad kalelerinin kumandanları kalelerinden uzaklaşamıyorlar. Çünkü herhangi bir kimse kaleden bir tüfek atımı uzaklıkta kumandana rastlarsa, onu öldürüp yerine geçebiliyor. Anlatıldığına göre, paşanın bütün saray erkânı ve danışmanları Hıristiyan çocukları imiş. Paşaların çoğu kahraman birer savaşçı olmakla beraber oğlancıymışlar. Bu oğlanları ben ilk kez Gran'da geminin önünde bir Türk dansı yaparken gördüm.

Burada hiç kimse yanına bir yeniçeri almaksızın dışarı çıkamıyor. Yeniçeriler bizdeki "trabanten" [mızraklı muhafız] denilen koruma askerleri görevini yerine getiriyorlar. Türk hükümdarının en iyi savaşçıları ve tüfekçileri yeniçerilerdir. Ellerinde büyük değnekler taşıyorlar, başlarında beyaz keçeden yapılma tuhaf biçimli külahlarının arkasındaki uzantı omuzlarına kadar iniyor; ön tarafında, alınları hizasında gümüş ya da altından yapılma ve çeşitli değerli taşlarla bezenmiş, dar, uzun bir takı bulunuyor. Uşaklar kırmızı, yeşil ve sarı renklerde

2 Sybil: Antikçağda kehanetlerine inanılan ve kutsal sayılan kadınlar. İsa'yı da müjdeledikleri için, Hıristiyan dininde makbul sayılırlar ve pek çok dini resimde yer alırlar –ç.n.

3 Arian: Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde (4.yy.) yayılan bir öğretiyi benimseyenler. Burada sözü edilenler "Yeni Arianlar" dır. Protestanlığın reform görmüş yeni akımlarına bu ad verilmekteydi –ç.n.

4 "Augsburg İnancası" Luther'in kurduğu mezhebin temel ilkelerini içeren 28 maddeden oluşan belge (1530).

5 Valentius Literatus Tricesimator: Valentinus bir şahıs ismidir. Macarcası Balint. Literatus ise bu kişinin okur-yazar, eğitim görmüş biri oldugunu gösteriyor. Tricesimator ise kelimesi kelimesine "otuzcu" demektir ve bu kişinin Macarca'da "harmincad" (yüzde otuz) denilen gümrük vergisinin tahsildarı, bir çeşit gümrük emini olduğunu gösterir. Bu bilgi için Macar tarihçi Prof. Dr. Pal Fodor'a teşekkür ederiz –ed.n.

gömlekler giyiyorlar, kafalarında da sarı renkte, tepesi yüksek ve üzerinde maden veya gümüşten yapılma kılıf içinde kalın bir tüy demeti [sorguç] ile süslü bir başlık taşıyorlar. Türkler üzerlerine iki uzun elbise giyiyorlar. Bunlardan alttakini [entari] bir kuşakla bağlıyorlar, üstteki geniş olanını [cüppe] ise serbestçe uçuşabilecek biçimde açık bırakıyorlar. Yaşlıların giysisinde yaka bulunmuyor, böylece de boyunları açıkta kalıyor; bazı dış giysilerin dar ve uzun kolları ve bunların üzerinde bir kapak var. Bazıları ise kısa ve geniş kollu elbise giyiyorlar.

19 Haziran'da paşayı ziyaret ettik. Konutu pek güzel olmamakla beraber çok sayıda hizmetkârı vardı. Paşanın danışmanları olan yaşlı ve itibarlı adamlar salonun her iki yanına dizilmiş duruyorlardı. Saygıdeğer efendim Bay Ungnad için yaldızlı bir koltuk getirdiler. Biz içeri girerken, danışmanlar paşaya doğru yönelerek yüksek sesle Türkçe olarak ömrünün uzun ve bahtının açık olmasını dilediler. Bundan sonra Bay Ungnad, Komorralı bir Macar olan çevirmeninin yardımıyla paşaya hitaben barışın korunmasıyla ilgili konuşmasına başladı. Sınır bölgelerinde Türklerin soygun yaptıklarını ve bunun her iki hükümdar arasında yapılan barış anlaşmasına aykırı olduğunu anlatıp bu durumun paşa tarafından önlenmesini istedi. Buna karşılık paşa, bu olayların kendi bilgisi ve isteği dışında gerçekleştiğini bildirdi. Bay Ungnad daha sonra haksız yere tutuklanıp götürülen insanların serbest bırakılmalarını rica etti. Paşa ise yanıt olarak, bu insanların çoğunun öldürülmüş, bazılarının ise çoktan uzaklara gönderilmiş olduğunu açıkladı. Elçi, ayrıca sınır bölgelerinde, orada burada çıkan yersiz kavga ve çatışmalardan söz etti, bu gibi olayların barışı bozabileceğini ve imparator hazretlerinin bunların önlenmesini istediğini açıkladı. 1569 yılından bugüne kadar, yani dört senede, halktan sayısı 3.000'i aşan insanın ve 600'den fazla asker ve yüksek konumlu görevlinin barış koşullarına aykırı olarak yakalanıp götürülmüş ve öldürülmüş olmasından, birçok köyün yakılıp sayısız hayvanın çalınmasından da yakındı. Bay Ungnad konuşmanın sonunda paşaya armağan olarak gönderilen iki güzel saati, gümüş ilaç kutularını ve 3.000 Reichsthaler tutarındaki parayı teslim edip bütün tutsakların serbest bırakılmaları için yeniden ricada bulundu. Fakat hiçbir netice alamadı.

Biz oradayken bir Türk beyefendi gelip paşanın önünde yere kapandı ve ayaklarını öptü. Anlattıklarına göre, bu adam bir zamanlar Türk hükümdarının çok itibar ettiği bir kişiymiş ve Asya'da [Anadolu'da]büyük bir servete sahip olup yanında yüzlerce kişi çalıştırırmış. Fakat hakkında yapılan dedikodular yüzünden gözden düşmüş. Şimdi de padişaha kendisini af ettirmesi için paşaya ricaya gelmiş. Öğle yemeğinden sonra gemilerden oluşturulan 700 adım uzunluğundaki bir köprü üzerinden Tuna nehrini geçerek Peşte'ye gittik. Buranın bir zamanlar büyük bir sanayi kenti olduğu anlaşılıyor, çünkü içinde birçok küçük ve çirkin baraka ya da öteberi satmaya mahsus dükkân var. Kentte vaktiyle güzel taş binaların bulunduğu da kalıntılardan anlaşılıyor. Bunların geniş, demir parmaklıklı pencerelerini Türkler kerpiçle sıvamışlar. Kısacası, kentte görülebilecek iç açıcı bir şey yok. Sadece önlerinde güzel büyük birer avlusu olan iki Türk ibadet evi bir ayrıcalık oluşturuyor. Her ikisi de aynı biçimde inşa edilmiş. Camilerin gerek içi, gerekse dışındaki güney, kuzey ve batı yönlerine açık olan mekânın yerleri yaygılarla kaplı. Paşanın camiinde, doğuya bakan bölmede yerlere güzel halılar döşemişler. Caminin duvarları arasında kalan küçük bir bölmede bir din adamı oturmuş, mırıldanarak dua okumaktaydı. Onun yakınında bulunan oldukça yüksek ve parmaklıkla çevrili yer [mimber], Türk din adamının ayakları üzerine oturarak vaaz vermesi için ayrılmıştır. Camilerin birinde, padişahın, Budin paşasının ve bütün hazır bulunanların sağlığı ve selameti için dua eden bir hocayı dinledik. Orada hazır bulunanlar kendi dillerinde hep bir ağızdan üç kez "Amin!" diye bağırdılar.

Türklerin camilerinin üstü bir kubbe ile örtülü olup bunun da tepesi hafif sivri biçimdedir. İçerde kubbenin tam ortasından kalın tellere takılı çok sayıda kandil sarkar. Bunların ortasında çok büyük bir lamba bulunur, diğerleri ise birer idrar kavanozuna benzer. Her caminin bir köşesinde gün batımı ve güney arasında kalan bir yerde yüksek, beyaz bir kule vardır [minare]; bunun yukarı kısmının çevresinde bir balkon bulunur [şerefe]. Türklerin ibadet evlerinde çan olmadığı için, din adamı buraya çıkar ve insanları duaya davet eder.

Peşte'den ayrıldıktan sonra tekrar karşı yakaya geçerek Budin kentine döndük. Burada dört Türk ibadet evini gezdik. Bunların birinde Ku-

düs'teki Türk tapınağının [Mescid-i Aksa] resmi var. Caminin içinde ve dışında Suriye dilinde [Arapça] yazılardan başka hiçbir şey yok. Dışarıda, kapının yanında ve içerde din adamına mahsus bölmede biçimine benzer bir işaret var. Bu belki de hilalin simgesi sayılıyor. İnsanlar camiye girecekleri zaman, bazıları ayakkabılarını kapının dışında, bazıları da içerde çıkarıyorlar. Hiç kimse ayakkabısıyla camiye girip yaygılara basmıyor, eşyasını yaygının kenarına bırakıp yerlere kadar eğiliyor, yaygının üzerine diz çöküp onu öpüyor. Biz Budin'de bir Hıristiyan kilisesine de girdik. Burada aynı zamanda Latince okutulan bir okul da varmış. İçerdekilerden birine din hakkında sorular sorduk. Bize verdiği yanıtta Bay Philippe Melanchton'un[6] öğrettiği dinden, yani bizim dinimizden olduğunu söyledi. Ama sunağın önünde bir masa bulunduğundan, Kalvinist olduklarından kuşkulandık ve kendisini bu konuda sorguladık. O ise bize, "Son Yemek" ayinini daima tek özellikte [yani, ekmek ve şarabın, İsa'nın eti ve kanına dönüştüğü varsayılmaksızın] yaptıklarını söyledi. Daha sonra bize güzel bir hamam gösterdiler. Bu bina tümüyle taştan yapılmış, şekli yuvarlak olup damı da kurşunla kaplanmış. Duvarın içinden sıcak su fışkırıyor. Tam ortasında güzel bir havuz, daha doğrusu havuzlu bir oda var. Sıcak su burada insanın boynu hizasına kadar geliyor. Hamamın ve ibadet evlerinin dışında kentte görülmeye değer hiçbir şey yok. Bu güzel kentteki evlerin bir domuz ahırı ve köpek kulübesi kadar harap ve bakımsız hale gelmiş olması çok acı. Zira Viyana'dakilere benzeyen, güzel avluları ve demir parmaklıkları olan mükemmel binaların sadece duvarları kalmış. Onların yerine şimdi kulübeler yapılmış, insanlar orada köpekler ve domuzlar gibi barınıyorlar. Taştan inşa edilmiş binaların demir parmaklıklarla süslü pencereleri kerpiçle sıvanmış. Burası bir zamanlar herhalde çok güzel bir kentmiş. Şimdi burada çok sayıda Yahudi ve Türk yaşıyor. Dini bütün Hıristiyanların sayısı çok az. Çoğu Papist [Papa taraftarı], Kalvinist, ya da Anabaptist[7] mezhebinden.

Tıpkı Estergon ve Peşte'de olduğu gibi, burada da Türkler yeni binalar yaptırmadıkları gibi, eskileri de onarmıyorlar, binaların içinde de hiçbir şeyi korumuyorlar, o güzel şatoları, sarayları bakımsızlıktan harap olmaya ve yıkılmaya terk ediyorlar, çünkü onlar binalarda süse önem vermi-

yorlar. Ama buna rağmen Budin'de taştan inşa edilmiş çok güzel iki bina gördüm. Bunlardan birisi pazar meydanında ve üzerinde şu sözler yazılı:

Nemo confidat nimium secundis.
Kimse talihine güvenmesin.

Diğer bina bir kilisenin arkasında bulunuyor ve üzerinde de şu yazı var:

Sic transit gloria mundi.
Bu dünyanın görkemi de gelir geçer.

Türklerin mezarlıkları şehrin ya da yerleşim yerinin dışındadır. Her mezarın üstünde bizdeki sınır taşlarına benzer bir taş bulunur. Mezarlarının hoşuma giden tarafı, zeminden yüksek olarak taşlarla inşa edilmiş olması. Zemine yakın olan kısmı geniş olup yukarı doğru giderek daralıyor. En tepesinde bulunan taşın içi oyulup toprakla dolduruluyor. Savaşçıların mezarının üzerine bir "Copi"[8] saplıyorlar. Türklerin hemen hemen hepsi güçlü ve çevik insanlar, koşma ve atlamada, nişancılıkta ve kılıç kullanmada çok başarılılar, fakat bunun dışında hayvan gibi barbar adamlar. Gene de bize karşı çok iyi ve sevecen davrandılar.

Ayın 20'sinde kafilemizdeki beyefendilerle hep birlikte bir gemiye binerek Peşte'ye gittik ve orada kırmızı mermerden yapılma çok güzel bir hamamı gezdik. Hamam ısıtılınca sıcak su bir duvarın içinden dışarı akıyor. Daha sonra gene Budin'e geri döndük ve orada da buna benzer biçimde inşa edilmiş büyük, geniş bir hamamı gezdik. Hamam, üç bölmeden ibaret yuvarlak bir bina ve damının bir kısmı kurşunla, geri kalanı ise teneke ile kaplı. Arka taraftaki bölmenin ortasında birkaç basamakla inilen derin ve içi bol miktarda sıcak su ile dolu bir çukur [havuz]var. Biraz daha yüksekçe olan bir kenarında bulunan, borulu güzel bir çeşmeden akan sıcak su taştan yapılma bir oyuğa [kurna] doluyor. Bu sudan çevreye gayet keskin bir kükürt kokusu yayılıyor.

21 Haziran'da vaaz verdim. Daha sonra Budin'deki şatoyu gezdik. Buranın bir za manlar çok büyük

6 Philippe Melanchton 16 Şubat 1497- 15 Nisan 1560. Hümanist reformatör, teolog. Lüther'in başlıca yardımcısı –ed.n.

7 Anabaptist: Doğumdan hemen sonra yapılan vaftizi kabul etmeyip, çocuğun aklının erdiği bir yaşta dini kabul ettiğini beyan etmesi gerektiği inancına dayanan mezhep –ç.n.

8 "Copi": Macarca "kopja", Almanca "Copie" : 15 – 16.yy.'da süvarilerin kullandığı en fazla 3 m uzunluğundaki mızrak –ç.n.

ve görkemli bir bina olduğu belli; çevresini taşa oyulmuş güzel revaklar dolanıyor. İçerde de güzel kırmızı mermerle kaplı, yüksek sütunlar üzerine oturtulmuş bir geçit var. İki büyük ve geniş salonun yukarı kısmında bulunan altın yaldızlı galerilerin birindeki duvar resminde ateşin üzerine oturtulmuş birçok kazan görülüyor. Yan tarafında da bir kitap resmedilmiş. Bu salonun mermerden yapılmış olan kapısının (zaten bütün salonların kapıları ve pencereleri mermerden yapılma) üzerinde şu yazı okunuyor:

Magnanimum Principem Victoria sequitur.
"Zafer, güçlü bir hükümdarın peşinden gelir." Anno 1448.

Diğer salonun galerisinde kuyruğunu ağzına almış birçok altın yılan resmi var. Bu salonun yanında bulunan diğer güzel bir salonun kapısının üzerinde şu sözler yazılı:

Vladıslavı Regıs Hocest Magnıficum Opus.
"Burası Kral Vladislav'ın değerli konutudur."

Salonda bulunan ve Macar krallarını temsil eden güzel heykellerin yüzleri parçalanmış. Tavanda gökyüzündeki 12 yıldız kümesinin simgeleri görülüyor. İçerde güzel bir kütüphane var. Buraya da gökyüzünün görünümü resmedilmiş ve şu sözler yazılmış:

Cum Rex Matthias fuscepit Sceptra Bohemae.
Gentis, erat talis lucida forma Coeli.
"Mathias[9] Bohemya'da kral olduğunda
Güzel gökyüzünün durumu böyleydi."

Şatoda bunlardan başka daha birçok salon var, fakat hepsini gezip görmek mümkün olmadı. Giriş kapısının yakınında Fransa'dan gelme muazzam bir top duruyor; böylesini şimdiye dek görmemiştim. Kapının önünde, çimenlerin üstünde de çok büyük beş top yatıyor, uzunlukları iki kulaçtan fazla, onların çevresinde tekerlekler üstüne yerleştirilmiş birçok top görülüyor. Viyana Kapısı'nın altında dev boyutlu bir kemik, bir çene kemiği ve bir mızrak asılı duruyor. Anlattıklarına göre, Türklerden biri bu mızrakla bir sapanın demirini parçalamış ve büyük, kalın bir at nalını da ikiye ayırmış.

Türklerin müzik aletleri tıpkı uzun saplı, üzerine teller gerili bir tavaya benziyor, tınısı keman sesi gibi. Bu aleti çalarken bir yandan da korkunç bir sesle şarkı söylüyorlar. Bütün şarkılarının ağlamaklı bir havası var. Müzik aletlerinden biri de lavtaya benziyor, ama sapı daha uzun ve sesi, bir kazana vurulduğu zaman çıkan sesi andırıyor (bu onların kulağına hoş gelen bir ses olmalı).

Burada genel olarak Tanrı'nın uyarılarının doğru ve gerçek olduğunu görmek mümkün. Kentte ve şatoda sağlam kalmış olan o mükemmel eserlerden, bu şehrin bir zamanlar ne kadar güzel ve görkemli olduğu, hatta mükemmellikte Augsburg kentinden bile geri kalmadığı anlaşılıyor. Oysa kent Türklerin elinde bir domuz ahırına dönmüş, çünkü onlar şatodaki kralların o güzel resimlerini ve heykellerini parçalamışlar, pencereleri balçıkla sıvamışlar, her şeyi bozulup yıkılmaya terk etmişler, çatıları söküp binaları tahtalarla örtmüşler.

22 Haziran günü saat onda saygıdeğer efendimiz maiyetindeki soylu gençlerle birlikte bir tercümanın eşliğinde hamama gitti. Ben de o arada memlekete mektup yazdım.

23 Haziran günü saat onda buradan ayrıldık. (Paşa, 30 kişilik bir kafileyi Konstantinopolis'e kadar bize eşlik etmekle görevlendirdi. Bunların başında Sinanbeg adında esmer fakat sevecen davranışlı biri var, ayrıca kafilede yaşı ilerlemiş iki çavuş ve üç yeniçeri de bulunuyor.) İlk durağımız, büyük ve geniş bir alana yayılmış olan Raitzenmarck [Ràckeve] adındaki kasaba oldu. Hem Türklerin, hem de Kont Ecken von Salm'ın egemenliği altında olan kasabada yaşayan Macarların çoğu Kalvinist, sadece beyleri bu mezhebi kabullenmemişler. Halkın bir bölümü Sırp. Çok güzel resimlerle bezenmiş bir kiliseleri var; ortasında ve çevresinde çok sayıda kandil asılı. Duvarlarında on iki havarinin ve kucağında İsa bebekle birlikte Meryem'in tasviri var.(Onlar da Meryem'i ve diğer azizleri kutsal sayıyorlar): Sunağın üstünde küçük haçlar duruyor. Halk, Rumların dinini benimsemişse de, ayinlerini Katolikler gibi yapıyorlar. Bu kasabadaki büyük pazara Viyana'dan tüccarlar geliyor ve çocuklarını Macarca öğrenmeleri için buraya yolluyorlar.

9 I. Matthias Corvinius (Hunyadi,1458-1490). Macaristan kralı olarak merkezi yönetimi güçlendirdi ve ülkede bir rönesans kültürü geliştirdi, o zamanki Budin kalesinde çok değerli resimli el yazmalarından bir koleksiyon oluşturdu. (Bibliotheka Corviniana). Bu koleksiyonun büyük bir kısmı sonradan yok olmuştur –ç.n.

24 Haziran sabahı saat altıda Raitzenmark'tan ayrıldık. O gün bir çavuş ya da yüksek rütbeli bir görevli, sanırım Budin kentinden izinsiz ayrılıp bizimle gelmiş olan iki Türkü yakalattı ve paşanın emri üzerine kelepçeleterek kıçlarına var kuvvetiyle 32 sopa vurduktan sonra tekrar geri gönderdi. Yolumuza devamla Tuna'nın her iki kıyısında uzanan çok güzel ovalardan geçtik. Daha aşağıda, sağ tarafta güzel bağlık tepelerin arasında Papis adını taşıyan bir Macar köyü ve kalesi bulunuyor. Kara yolundan Raitzenmark'a beş mil uzaklıkta olan bu köyde geceyi geçirdik. Macarlar bize çeşit çeşit yemekler ikram ettiler. Buradan itibaren bizim Türk yoldaşlarımız saygıdeğer efendimizi kızdırmamaya çok dikkat etmeğe başladılar. Çünkü " Kapı"ya (Türklerin Konstantinopolis'teki sarayına) vardığımızda padişahın gazabına uğramaktan korkuyorlar. Zaten bu sebepten ötürü de kaçan o iki adamı bu kadar şiddetle cezalandırdılar. Zira o adamlar Budin'de bizim için hazırlanmış olan öğle yemeğini yememize vakit bırakmadan bizi oradan ayrılmaya zorlamış ve o yemekten yoksun bırakmışlardı.

25 Haziran sabahı erkenden Papis'ten hareket ettik, bol miktarda elma ve armut ağaçları yetiştirilen ovalardan geçerek saat onda Tuna nehrinin sağ kıyısında, Papis'ten beş mil uzaklıktaki Tolna adındaki büyük bir pazar kasabasına vardık. Gerek buranın insanları, gerekse Budin'den sonraki diğer köylerde ve pazar yerlerinde yaşayanlar, imparatorumuza içtenlikle bağlılar. Türklere hizmet etmek zorunda olmakla beraber, hâlâ imparatora vergi ödüyorlar ve ona ömürleri boyunca sadık kalacaklarını söylüyorlar. Buradaki halk çoğunlukla Kalvinist, bazıları da Arian mezhebinden, eğitimli bir din adamları yok ve pek azı Latince biliyor, aralarında daha çok Macarca konuşuyorlar. Bu yörelerde, Bulgaristan'ın içlerine kadar yayılmış olan çok kötü huylu, hain ve hırsız bir halk yaşıyor."Rasciani" adı verilen bu halktan daha önce de, bu ayın 13'ünde ve 12'sinde sayfa 7 ve 21 de söz etmiştim. Bunlar Hırvatça konuşuyorlar ve aslında Hırvatistan'dan buraya gelmişler; Paulus'un öğretisini benimsiyorlar, dinleri, batıl inançları bakımından da kısmen Rumlara benziyorlar. Bu insanlar çoğu kez Hıristiyanlara ihanet ediyorlar, bazen para karşılığı onlara yardımda bulundukları da oluyor. Hristiyan ülkelerine giden yolları çok iyi bildikleri için, hayvan ve insan kaçırmakta Türklere yol gösteriyorlar. Belgrad'a kadar sürecek olan

yolculuğumuz için Tolna'dan erzak temin etmek zorunda olduğumuzdan, tüm günü orada geçirdik ve akşam yemeğini yerli halktan birinin evinde yedik. Macarlar bize çeşitli yiyecek malzemesi temin ettiler, özellikle de Tuna nehrinde tutulan kocaman sazan balıklarından getirdiler, biri 14 Pfund [7 kg], öteki 16 Pfund [8 kg] ağırlığındaydı ve her ikisini de bize üç Kreutzer [Macar parası] karşılığında sattılar. (Tuna nehrinde 30 Pfund [15 kg] ağırlığında sazan balıkları da tutuluyor, bunların boyu kısa, ama gövdeleri kalın ve geniş, etleri tıpkı domuz eti gibi sıkı ve yağlı.) Ayrıca çok güzel şarap da temin ettik. Buranın halkı Kalvinist. Yörenin vaizi Wittenberg'de öğrenim görmüş. Ne yazık ki podagram [ayak nikrisi] hastalığından ötürü yatıyordu. Tahsilli olmayan rahip yardımcısı ile konuştum. Verdiği bilgiye göre, buranın ahalisi tıpkı Papis'te olduğu gibi her iki imparatorun egemenliğini kabul etmiş. Bize karşı dostça ve sevecen davrandılar.

26 Haziran sabahı saat dörtte Tolna'dan ayrıldık ve çok güzel ovalardan geçtik.

Sol taraftaki ovaların bitiminde bulunan Tolna ile Tuna kıyısında birçok değirmenin ortasında bulunan Weysa ya da Baya adındaki kalenin hizasına denk gelen bir yerde, gemi hareket halindeyken, Zekeriya'nın Tanrı'yı öven sözleri hakkında bir vaaz verdim. Öğle yemeğini gene nehrin sol tarafında N.N. adındaki bir köyde yedik. Oradan ayrıldıktan sonra saat üçte, ıssız bir ortamda bulunan üç sevimli kilisenin önünden geçtik, yakında Weresmord adında bir köy ve yukarısında ıssız bir şato var. Bunları sağımızda bırakarak yola devam ederken dokuz adet öküz yüzerek gemimizin önünden Tuna nehrini aştılar. Kısa süre sonra bir pazar yeri olan Wahitsch'e vardık. Henüz bol vaktimiz olduğu için, saygıdeğer efendimizle birlikte arabayla yarım mil ötede bulunan bir meydanlığa gittik. Burada son Macar kralı Ludwig,[10] 35.000 askeriyle Türklerin 300.000 kişilik güçlü ordusuna karşı amansız bir çarpışmanın sonunda hem savaşı hem de yaşamını yitirmişti. Bu meydan şimdi kısmen boş, kısmen de ekili tarlalarla kaplı. Biz oraya vardığımızda henüz ekinin tümü tarlada duruyordu. Orada bir zamanlar topların yerleştirilmiş olduğu ve ölülerin gömüldüğü çukurlar hâlâ farkedilebiliyor. Bu meydandan dört mil

10 II.Ludwig (1506-1526), II. Wladislaw'ın oğludur 1516 yılında Macaristan ve Bohemya kralı olmuştur. 29 Ağustos 1526 tarihinde Osmanlılarla yapılan Mohaç Savaşında hayatını ve ülkesini kaybetmiştir –ç.n.

ötedeki yüksek bir tepede "Fünfkirchen" [Beş kilise] adındaki yerleşimi ve bundan yedi mil ötede de Sigett'i gördük. Daha sonra da kral Ludwig'in, savaşın sonunda kaçarken içinden geçtiği ve hemen hemen aşmak üzereyken atının sendelemesi yüzünden bataklığa düşüp gömüldüğü, daha doğrusu boğulduğu yeri görmeye gittik. Bizimle birlikte oraya giden ve vaktiyle o çarpışmaya katılmış olan yaşlı bir Macar bize anılarını anlattı ve olay yerini gösterdi. Geri döndüğümüzde yörenin en üst görevlisi olan bey bizimle birlikte akşam yemeği yerken, Türkler üç kez yüksek sesle "Halla... Halla... Halla... Hu..." diye bağırdılar [ezan okudular].

Burada Macaristan toprakları sona eriyor ve ve Yukarı Mysia,[11] Bosnia [Bosna] ve Servia [Sırbistan] başlıyor.

27 Haziran sabahı erkenden Wahitsch'den ayrıldık, güzel bir ovadan geçtik, sağ tarafımızda bir köy ve Tuna nehrinin kenarında iki değirmen gördük. Oldukça yüksek bir dağın tepesinde bir şato harabesi var. Biraz ötesinde de güzel bir meydanlığa bakan küçük bir tepenin dibinde güzel bir kilisenin yıkılmış duvarlarının bulunduğu yerde gemiden indik ve öğle yemeğinden hemen sonra yeniden yola koyulduk. Saat beşte Steirmark yöresinden gelen Drava ırmağının Tuna nehrine döküldüğü yere vardık. Bunun biraz aşağısında, sağ tarafta güzel bir dağ silsilesi var. Erdeydi'de geceyi geçirdik. Burası oldukça yüksek bir tepenin üzerine inşa edilmiş, küçük, güzel bir kalesi olan bir pazar yeri. Çevreye bakıldığında on mil ötesine kadar her yer görülüyor. Arazi çok güzel, düzgün ve verimli. Biz geceleyin gemilerimizde akşam duamızı tamamladıktan sonra, Türklerden biri ortaya çıkıp biraz bir şeyler söyledi ve diğerleri hep bir ağızdan yüksek sesle "Halla – Halla – Halla – Hu..." diye bağırdılar. Söylediklerine göre bu Hu sesi ta yüreklerinden kopup geliyormuş.

28 Haziran'da erkenden yola çıktık ve saat yedide Wolkovar denilen bir dağın üzerine kurulu güzel bir şatoya vardık. Yakınlarda, Tuna nehrinin sağında oldukça büyük bir yerleşim var. Oradan erzak aldık. Hareketimizden sonra Otiavar denilen ve Sırpça adı Otin olan Tuna üzerindeki beyaz bir kaleye varmadan önce, yarı yolda bir vaaz verdim, konu olarak da Matta, 5. ("Adaletin yerini bulsun" vs...) metnini seçtim. Biraz aşağıda çok şirin küçük bir şehir var. Sırpça adı Oilak [İlok veya Valak]. Tuna kıyısında

gördüğümüz bir duvar harabesi hakkında bilgi edinmek istediğimizde, burasının bir zamanlar bir eğlence yeri olduğunu ve arazisi içinde bir de hayvanat bahçesi bulunduğunu öğrendik. Bahçeyi çeviren duvarlardan da anlaşıldığına göre, bu eğlence yeri şehrin surlarına kadar uzanıyormuş.

Oilak'ın aşağısında Zerewik adında ıssız bir şato bulunuyor. Yukarı Oilak'tan Belgrad'a kadar olan bölgede Macaristan'ın en güzel ve verimli dağları uzanıyor. Her tarafta bağlar, bahçeler görülüyor. Geceyi Peterwaradin [Petrovaradin-Sırbistan] kalesinde geçirdik. Bu kale, Peter adındaki bir Macar beyi tarafından bir dağın üzerine kurulmuş ve bu yüzden de ona bu ismi vermişler. Kulelerle çevrili olan bu kalenin hoş bir görünümü var. Türkler bir zamanlar bu kalenin önünde 80.000 asker yitirdikleri halde onu ele geçirmeyi başaramamışlar. Sonunda kaledekiler açlık yüzünden teslim olmak zorunda kalmışlar. Kalede az sayıda top bulunuyor. Bunlardan iki tanesinin üzerinde "Uladislai" yazısı var, bir tanesi de bir zamanlar Sirmiya [Sirem] piskoposu olan Johann Orzog'un adını taşıyor. Bunun dışında kalede ilgi çekecek bir şey göremedik. Kalede yaşayanlar tıpkı Komorra'dakiler gibi derme çatma barakalarda barınıyorlar. Türklerin minareleri gibi yuvarlak olan kulede içi un dolu birçok meşin çuval yığılı vaziyette duruyordu. Bunun dışında her şey diğer yerlerdeki gibi kendi haline terkedilmişti.

29 Haziran sabahı erken saatte Karloitzi [Karlofça]adındaki yerleşime vardık ve erzakımızı tazeledik. Burası Petrowaradin yakınında güzel bir yerleşim. Öğle vakti Zim ya da Semlin, veya Schlamikanik adı verilen küçük bir kente vardık. Sol tarafta Tital adıyla bilinen bir dağın tepesinde güzel bir şato var. Onun dibinde Theiss [Timiş/Temeş] nehri Tuna' ya kavuşuyor. Bütün günü orada geçirdik ve çevreyi gezdik. Şehir adeta iki kentten oluşuyormuş gibi ikiye bölünmüş. Bir bölümü şato ile birlikte dağın üzerine kurulmuş olup etrafı bir surla çevrili. Burada bahçelerden başka görülmeye değer ilginç bir şey yok. Dağın dibindeki şehirde yaşayan Sırpların kiliselerini gezdik. İçerde rastladığımız siyah giysiler içindeki rahipler ve rahibeler birçok ekmeği dualarla kutsuyorlardı, sonra da bu ekmekleri kilisenin önünde saygıdeğer efendime ar-

11 Yukarı Mysia: Bir Roma eyaleti olan Moesia iki bölümden oluşmaktadır. *Mosia superior*, yani yukarı Moesia, Sırbistan'ı ve *Moesia inferior*, yani aşağı Moesia kuzey Bulgaristan'ı kapsar –ç.n.

mağan ettiler. Kiliselerin içi Yeni Ahit'i konu alan resimlerle ve Papistlerin kiliselerinde olduğu gibi putlarla süslenmiş. Tepeleri Türklerin camileri gibi kubbeli.

Şimdiye kadar birkaç kez, bir kentten bir kente yolculuk yaparken, bazı yerlerden erzak almak zorunda kaldığımızdan söz ettim. Bu konuda şunu bildirmeliyim ki, Türkiye'de bizim ülkemizde olduğu gibi para karşılığında yemek yenebilecek ve içki içilebilecek lokantalar yok. Burada sadece "Karupazaray" [kervansaray] adını verdikleri kasvetli, at ahırlarına benzer tesisler var ve yolcular bazen taşların üstünde yatmak zorunda kalıyor. Buralarda yumuşak kuştüyünden yapılma güzel yataklar bulmak mümkün değil, tam tersine minderler öyle sert ki, insan yatmak için kendini üzerine atacak olsa, hemen gene havaya fırlıyor. Yolcular karınlarını doyurmak isterlerse, yanlarında bir çuval dolusu soğan, sarımsak ve tuz taşımak zorundalar, içmek için çoğu kez bir yudum su bile bulunmayabiliyor.

30 Haziran günü saat dokuzda Belgrad'a vardık. Bu kentin yarım mil kadar yukarısında bulunan bir köyde Nassadalar bayraklarla donatıldı ve toplar hazırlandı. Krahn ya da Krain'den gelen Sava ırmağı burada Tuna nehrine kavuşuyor.

Temmuz 1573

Ayın birinci günü, kentin en üst yetkilisi olan beyi ziyarete gittik. Konağı kentin dışında, ahşap ve kerpiçten yapılma, güzellik ve gösterişten yoksun bir bina. Türkler evlerinin dışı yerine içini görkemli bir biçimde döşemeyi yeğliyorlar. Nitekim en önemli odalarının duvarları halılarla kaplı ve üzerinde yürüdükleri yerler de halı döşeli.(Bu sebeple de iki ayakkabıyı üst üste giyiyorlar. İçteki ayakkabı güzel yumuşak deriden yapılma, dıştaki ise genelde kırmızı ya da mavi renkte deriden ve bunları ibadethanelerine veya evlerine girerken çıkarıyorlar). Beyefendiler konuşmak üzere konakta bir araya geldiler. Kentin beyi kırmızı ve yeşil yaprak desenleriyle süslü sırma ipliklerle çok güzel dokunmuş bir kıyafet giymiş, oturuyordu; kentin en yaşlıları ve danışmanları da etrafını almışlardı. Konutun giriş kapısının önünde

de yaklaşık 200 Türk görevli dizilmişti. Onların arasından geçtik. Bey bizi yemeğe davet etti ve sofraya takriben 50 çeşit yemek geldi. Öğle yemeğinden sonra, ortaya iki genç oğlan çıkarak dans etmeye başladı. (Türklerde çok yaygın olan, böyle oğlanların kötüye kullanılmaları âdeti utanç verici bir durum. Düzgün ahlaklı birçok Türk de bundan şikâyetçi ve bu usulün Latin kökenli halklardan geldiğini iddia ediyorlar.) Saygıdeğer efendim bu gösteriye kalmayıp rahatsızlığını öne sürerek oradan ayrıldı. Beyin konağından çıktıktan sonra, şehrin içinden geçip gemilerin bulunduğu rıhtıma kadar, bütün yol boyunca önemli mevki sahibi Türkler at üstünde bize refakat ettiler.

Belgrad kentinin binaları ve tek odadan ibaret evleri Budin'dekinden daha güzel ve bakımlı, çünkü Türk hükümdarı burada birçok güzel taş bina ve yol yaptırmış. En güzel dükkânlar, Dalmaçya'dan gelmiş olan Ragusalılara ait. Bu kentte Türkler, Yahudiler, Sırplar ve Ragusalılar yaşıyor. Papist olan Ragusalıların vaizi bir keşiş. Raitzenmarck'tan buraya kadar uğradığımız bütün şehir ve köylerde Sırplar ve Türkler yaşıyor ve aralarında keşişler, rahibeler, papazlar da var. Nitekim İlok'ta bir keşiş manastırı ve Ziemlin'de bir rahibe manastırı ve çok sayıda rahip bulunuyor. Belgrad'da at ahırı ve erzak deposu olarak kullanılan uzun bir binanın önünde karaya yanaştığımızda, Tuna üzerinde demirlemiş olan 60 kadar oldukça büyük gemi gördük. Bunlar, imparatorumuzdan gelebilecek bir saldırıya karşı önlem olarak erzakla doldurulmuştu. Çünkü Türkler, imparatorun mutad haracı yollamayıp savaş açacağından kuşkulanıyorlar. O günün akşamı beyden bize bir haber geldi. Nikopolis'ten [Niğbolu] itibaren yola devam edebilmemiz için, bize başka gemiler hazırlatmak niyetinde olduğunu bildiriyordu. Zira bizim gemilerimiz ve özellikle de efendimin yolculuk yaptığı ve ayrıca da atların bindirilmiş olduğu gemiler fazlasıyla büyük olduğundan Tuna nehrinin daraldığı yerlerden geçememeleri olasılığı vardı. Kısa süre sonra başka bir haber geldi. Meğer nehir üzerinden gemilerle geçmek bugüne kadar uygulanmadığı halde, Budin paşası saygıdeğer efendimin hatırı için buna bir kerelik izin vermiş ve Belgrad beyi de buna uymuş. Ama sonradan bundan vazgeçilmiş ve yolumuza karadan devam etmemize karar verilmiş.

Kentin içinde ve dışında evlerin çevresinde çok güzel bahçeler var. Kentte taştan inşa edilmiş, işyeri olarak kullanılan dört bina gördük. Bun-

lar birbirinin aynı biçimde, dört köşeli olarak taş ve tuğla ile, bitişik nizamda inşa edilmiş, çatılarının üstü de kurşunla örtülmüş. Ortada, zemini taşlarla kaplı bir avlu var. İki katlı olan binalarda yan yana dizili odacıklar ve her odada bir ocak yeri bulunuyor. Binaların en büyüğü Ragusalıların dükkânlarına yakın bir yerde olup en önce tamamlanmış. Bu binaya bitişik çok güzel, uzun, üstü örtülü geçitin her iki tarafında çeşitli el sanatlarının üretilip satıldığı dükkânlar var. Belgrad, bir zanaatkârlar kenti olarak nitelendirilebilir. İçinde her türlü zanaatın yapıldığı uzun bir sokağı var: Terziler, ayakkabıcılar, bıçakçılar, dokumacılar, vb. Böylece bu şehir, çok sayıda yeni taş binalarıyla (bunları Hıristiyan esirlere, özellikle de oldukça kalabalık olan Latin kökenli tutsaklara inşa ettiriyorlar) ve güzel bahçeleriyle, bu bakımdan diğerlerinden çok üstün olan Budin kentini de gölgede bırakıyor.

Ne yazık ki, bu taş binaların dışındaki bütün diğer evler tek katlı, ahşaptan yapılma ve üstü çam tahtalarıyla örtülü derme çatma barakalar. Özetle, kentteki 10 kilise, hamamlar, at ahırları, yukarda sözünü ettiğim dört işyeri ve şehrin beyi tarafından kent dışında inşa ettirilmekte olan konut, buranın en önemli yapılarıdır ve bunlar uzaktan bakıldığında kente görkemli bir görünüm kazandırıyor. Özellikle bir tepenin üzerine kurulmuş olan, beş güzel kulesi kurşun ve madeni levhalar ile örtülü oldukça yüksek şato da bu görünümü tamamlıyor. Şehir, kısmen bir tepenin yamacında, kısmen de tepenin eteğindeki düzlükte uzanıyor.

Şatoda, daha önce de sözünü ettiğim iç kısımdaki beş büyük kuleden başka ilgi çekici bir şey bulamadık. Şatonun tamamı iki bölümden ibaret ve her ikisi de halka biçimindeki bir surla çevrili. En dıştaki bölümde bulunan sefil görünüşlü tahta barakalarda askerler barınıyor. Buradan ahşap bir köprü üzerinden geçilerek tüfek, mızrak, zincir, barut gibi silah ve cephanenin muhafaza edildiği şatonun en iç kısmına giriliyor. Fakat donanımları bizimki ile kıyaslanamaz. Zira Estergon, Blindenburg, Budin ve Belgrad'da gördüğüm silah ve cephanenin toplamı, Komorra'da tek kalede gördüklerimin sayısına erişemez. Gerçi Budin ve Belgrad'da da çok sayıda silah ve büyük toplar var, ama hepsi bir yığın halinde üst üste duruyor ve harap oluyor, ancak çok az sayıda top tekerlekler üzerine oturtulmuş. Kalenin içinde eskiden kalma pek çok zırh, miğfer, göğüs ve kol koruyucusu vb.

var. Bunları Kral Ludwig ile Budin ve Belgrad arasındaki bölgede geçen çarpışmadan sonra buraya getirmişler.

2 Temmuz'da saygıdeğer efendimiz, havanın aşırı sıcaklığı ve kalp şikâyetleri nedeniyle rahatsızlandı ve yatıp dinlenmek zorunda kaldı. Onun yanından ayrılmayıp dua ettim. Efendim, akşamüstü gemiden ayrılıp bir Ragusalının evine nakledilmek istedi.

3 ve 4 Temmuz günlerinde eşyalarımızı toplamaya başladık, arabaları dışarı çıkardık ve yolumuza karadan devam etmek üzere hazırlık yaptık.

5 Temmuz'da vaaz verdim. Konu: "Romalılara Mektup, 6/ 19".

6 ve 7 Temmuz günleri saygıdeğer efendimin kendini çok halsiz hissetmesi ve hayatından endişe etmemiz sebebiyle Belgrad'da kaldık.

8 Temmuz'da gemileri tamamen terk ettik ve şehirden ayrıldık. Saygıdeğer efendim, elde tutmayı çok arzuladığı halde gemilerden en güzelini Budin paşasına hediye etti. Yolumuza gemilerle devam etmek istememizin bir nedeni de bu oldu. Türk hükümdarı Belgrad'ı fethettiği zaman, şehrin dışına üç tepe yığdırmış ve çadırlarını buraya kurdurmuş. Hemen sağda yüksek bir dağın tepesinde bir şato gördük, bozkırlar üzerinden yolumuza devam ettik. Belgrad beyi konağındaki hizmetlilerden birkaçını, bizim yanımıza refakatçi olarak verdi. (Onların başında 90 yaşlarında bir ihtiyar vardı. Adam yaşına göre sağlam ve soğukkanlıydı. 60 kadar soylu kişiye önderlik ediyordu ve onlar da kendisine özel bir isimle hitap ediyorlardı.) Nihayet bir dağın eteğinde başka bir Türk heyeti bizi karşıladı. Bütün yol boyunca 50 ya da 60 atlı Türk askeri bize eşlik etti. Yolumuz tehlikeli yerlerden, uçurum kenarlarından, ya da dik dağ yamaçlarından geçtiğinde, çevre köylerden de yardımcı çağırdılar ve bunlar zorlukları aşmamızı sağladılar. Geceyi Belgrad'dan üç mil uzaklıkta bulunan Hisarluk adındaki küçük şehirde geçirdik. Bu şehrin surları kerpiçle sıvanmış tahta bir çitten ibaret, köşelerinde de küçük ahşap kuleler var. Burada ilk kez Türklerin küçük sularını dökerken dizlerinin üzerine çöktüklerini veya çömeldiklerini gördüm. Dua ederlerken de uzun uzun söyleniyorlar ve bir yandan da tuhaf hareketler yapıyorlar, kâh önlerine eğiliyorlar, kâh dizlerinin üzerine çöküyorlar, sonra yeri öpermiş gibi yüzleriyle yere kapanıyorlar, arkasından doğrulup, sanki derin derin bir şeyler düşünüyormuş gibi sessiz duruyorlar, birden ellerini kulaklarına götü-

rüyorlar, sonra ellerini kavuşturup tekrar üç kez dizlerinin üzerine çöküp, dördüncüsünde yüzlerini yere sürüyorlar. Bu dua törenini [namaz kılma] sık sık tekrarlıyorlar ve her seferinde de bellerindeki kılıçlarını çıkartıyorlar.

9 Temmuz sabahı saat üçte kalktık ve üç büyük Macar mili boyunca genç meşe ağaçlarından oluşan sık bir ormandan geçtik. Yolumuzun sağ tarafında etrafı çitle çevrili bir arazi kenarında ve bir ovanın ortasında küçük bir köy gördük. Bundan sonra iki büyük mil boyunca zaman zaman orman içinden, zaman zaman da kısmen ekili kısmen ekilmemiş tarlalardan yolumuza devam ettik. Geceyi, küçük bir şehirden çok bir köyü andıran ve etrafı kerpiçle sıvanmış tahta bir çitle çevrili olan Oklise'de geçirdik. Bundan yarım mil ötede sağ tarafta yüksek dağlar görülüyordu. Burada çok sayıda manda var ve bunları tıpkı öküzler gibi araba çekmekte kullanıyorlar. Atlar ise, hemen hemen hep binek hayvanı olarak, ya da yük taşımak için değerlendiriliyor.

10 Temmuz sabahı saat üçte Batadschin'e [Bataşin] doğru yola çıktık ve yaklaşık dört mil sonra öğle vakti saat on ikiyi geçe oraya vardık. Burası geniş, güzel bir vadide kurulmuş, sadece yirmi ya da otuz adet samanla örtülü kulübeden ibaret bir yerleşim. Halkının tümü Sırp. Ama buraya kadar Oklise'den itibaren sık ormanlardan bozkırlardan ve daracık yarlardan hızla akan derelerin kenarlarından geçen yol çok tehlikeliymiş ve yanımıza bu nedenle böyle kalabalık bir refakatçi grubu katmışlar. Söylediklerine göre, buralarda 80 kişilik bir eşkıya çetesi gizleniyormuş. Ama bize kimse dokunmadı. Sadece 30 kadar deveye rastladık. Daha sonra sağ tarafımızda uzanan çok güzel bir vadide düzgün bir arazi gördük.

11 Temmuz sabahı saat üçte kalktık ve saat on ikide ormanlardan, ovalardan geçen iki mil (Alman mili olarak dört mil) boyunca çok zahmetli bir yolu aştıktan sonra nihayet Jakodna'ya [Svetozarevo, Sırbistan] geldik. Beraberimizde refakatçi olarak atlıların dışında, derbeder kılıklı Sırp asıllı yayalar vardı, ayakları çıplaktı ve silah olarak ellerinde sadece bir sopa tutuyorlardı. Jakodna, verimli bir vadide kurulu, bahçeler arasında büyük ve güzel bir yerleşim. Şehirde "kervansaray" denilen dört gösterişli yemek yenilebilecek yer ve iki kilise var. Bunlardan biri oldukça güzel. Biz konaklama yeri olarak genç, yakışıklı bir Türke ait olan çiftliğin geniş, ferah avlusunu

seçtik. Bu adam biz gelmeden sekiz gün önce, üçü 14, ikisi 18 yaşında olan beş Hıristiyan gencini sünnet ettirmiş. Ben ayrıca kentteki bir Türk okulunu da ziyaret ettim. Okul çocukları durmaksızın kafalarını sallayarak yüksek sesle bağrışıyorlardı.

12 Temmuz günü öğleden sonra saat dörtte, kısa bir vaaz verdim. (Matta, Bap 7: "Kendinizi yanlış peygamberlerden sakının, vb."). O gün sadece iki mil yol aldık, çünkü Morava suyu üzerinden karşı kıyıya geçerken saatlerce oyalandık. Gece Paratschin adı verilen yerleşimin dış mahallelerinden birinde bulunan nazik bir Türkün evinde konakladık. Burası da büyük ve önemli bir yerleşim. Güzel bahçeleri var ve içinden küçük bir akarsu geçiyor. Oraya ulaştıran yol da gayet düzgün ve güzel, ekilmemiş tarlaların, meraların arasından geçiyor. Göze hoş görünen tepelerin arasında gördüğümüz düzgün biçimde ekilmiş tarlalardan anlaşılıyor ki, bu vadide bir zamanlar tarım ve meracılık çok yaygınmış.

13 Temmuz günü saat üçte heybetli dağlar arasında uzanan geniş bozkırlardan geçerek yol aldık. Vaktiyle burada güzel tarlaların olduğunu söylüyorlar. İki mil ötede bir tepenin dibinde yol kenarındaki bir çeşmenin suyu bizi ferahlattı. Biraz ilerde, sol tarafta, yoldan oldukça uzaktaki sevimli vadinin ortasında bir köy görünüyordu. Az sonra, sol tarafta yola yakın bir yerde, suyu iyi, serinletici bir çeşmesi olan Spahigay'da [Sipahiköy] geceyi geçirmek üzere mola verdik. Burası, dağlar arasında kalmış etrafı bağlar, bahçelerle çevrili küçük bir yerleşim. Taştan yapılma ve çatısı kurşunla kaplı bir kervansarayı ile yanında bir de camii var. Sipahiköy'deki konaklamamız, tıpkı daha önce Baratschin'de de olduğu gibi, oldukça keyifli geçti. Bizi ağırlayan Türk de, içkiyi fazla kaçırarak sarhoş oldu. Burada da, Baratschin'de olduğu gibi bol bol balık tuttuk, yengeç yakaladık ve yasaklanmadığı için kuş da avladık. Yerli halk balıkları ve yengeçleri bizim bilmediğimiz ve uygulamadığımız bir yöntemle avlıyor. Suya yem atıyorlar ve yüzeye çıkan balıkları elle yakalıyorlar.

14 Temmuz sabahı erkenden Nissa'ya [Niş, Sırbistan] gitmek üzere yola koyulduk ve saat on ikide oraya vardık. Bir Ragusalının yerinde çok rahat konaklama olanağı bulduk. Düz bir vadide kurulmuş olan bu kent surlarla çevrili değil, beş kilisesi ve çok nefis bir suyu var. Bu kadar güzel bir

suya Belgrad ile Baratschin ve Sipahiköy arasındaki yol boyunca hiçbir yerde rastlamadık. Her tarafta tarladan yeni koparılmış kavun yığınları görüyorduk. Yedi yıl önce Komorra'da Türklere esir düşmüş ve ana dilini hemen neredeyse tamamen unutmuş olan bir Alman, saygıdeğer efendime bu kavunlardan bol bol armağan etti. O yörede çok meyve ağacı ve üzüm bağı var. Türkler tarlada çalışmıyorlar, bu işleri Sırplara yaptırıyorlar. Türkler el sanatlarında çok başarılı olmakla beraber, çoğunluğu boş vakit geçiriyor. Türk kadınları sokakta örtünmüş olarak dolaşıyorlar, başörtülerinin uçları sırtlarından aşağı sarkıyor. Kıyafetleri bizdeki rahibelere benziyor, kapalı ve derli toplu. Kadınların beden yapıları ufak tefek, oysa erkekler tam tersine iri yapılı ve boylu adamlar. Açık renk tenli Türklere çok az rastlanıyor. İğrenç bir âdetleri de, kollarında ve şakaklarında yaralar açtırmak.[12] Sırp kadınları ise daha göz alıcı ve tahrik edici giyiniyorlar. İri göğüslerini ve kalçalarını şallarla örtüyorlar, kulaklarına gümüşten ve kurşundan yapılma çeşitli süsler takıyorlar. Giysileri basit bir gömlekten ibaret, bunun üzerine, uçlarını önden aşağı sarkıttıkları bir kuşak sarıyorlar. Elbise kollarının alt kısmında kırmızı, siyah ve kestane rengi işlemeler var. Budin'den buraya kadar geçtiğimiz bütün önemli yerleşimlerde Yahudiler, Mohrlar[13] ve Çingeneler yaşıyor.

15 Temmuz gününü Niş'te geçirdik, çünkü kafilemizdeki yaşlı Bay von Binau, saygıdeğer efendimin arabacısı, Bay von Flohdorff'un, Bay Pfister'in, Bay Schleunitz'in ve Bay Binau'un hizmetkârları olmak üzere, altı kişi hastalanmıştı. Belgrad'dan sonra geçtiğimiz yerlerdeki havanın çok ağır ve suların da durgun ve kötü kokulu olması buna sebep olmuştu.

16 Temmuz'da gece yarısından sonra saat ikide Niş'den ayrıldık ve dört mil boyunca ormanlar içinden geçtik, yüksek dağları aştık, nihayet etrafı tepelerle,dağlarla çevrili güzel, ekin tarlaları ve üzüm bağlarıyla kaplı verimli bir vadiye ulaştık. Bu vadinin bitiminde, yüksek dağların eteğinde bulunan Gurizesmen [Kuruçeşme, Bele Palanka-Sırbistan] adında, saman ve kuru otla kaplı evleri olan küçük bir köyde konakladık. Bütün gece boyunca durmadan yağmur yağdığından, altı öküzün barındığı kulübelerden birine sığındım ve böylece yağmurda ıslanmaktan korunabildim. Orada bize kızarmış armut ikram ettiler. Köyde yaşayan Sırpların kendilerine özgü

bir süslenme biçimi var: Aralarına gümüş takılar ve paralar yerleştirdikleri uzun yün ipleri ince örgüler halinde başlarının arkasından sarkıtıyorlar, kulaklarına kurşundan, gümüşten ya da başka bir madenden yapılma büyük, midye biçiminde küpeler asıyorlar, giysileri de işlemelerle bezenmiş.

17 Temmuz'da yüksek bir dağa tırmandık, uzun bir yol boyunca ormanlardan geçtik ve sonunda iki dağ silsilesi arasında kalan güzel, verimli, ekin tarlaları ve bağlarla kaplı bir vadiye ulaştık. Zscharakyn adıyla bilinen ve bir kalesi olan büyük güzel bir yerleşimi sol tarafımızda bırakarak yola devam ettik ve geceyi Terebrodt, veya belki de Saribrodt adındaki küçük bir yerde geçirdik. Belgrad'tan itibaren geçtiğimiz toprakların yerli halkı öncelikle Sırplar. Yer yer Bulgarlar da var. Türkler bunlara çok eziyet ediyor. Günlük yiyeceklerinden başka ellerinde hiçbir şey bırakmıyorlar. Yerli halk, dağlardan ovalardan ibaret bu güzel ülkenin topraklarından yararlanamadığı, ürünün çoğu elinden alındığı için, arazinin büyük bir kısmını işlemeden bırakıyor. Türkler biraz eli yüzü düzgün kadınlarının ırzına da geçiyorlarmış. Yerli halktan olanlar, buradan geçen yolculara bir gün boyunca refakat etmek zorundalar. Bunların hepsi vahşi görünümlü insanlar, uzun saçları omuzlarına kadar sarkıyor ve kafalarına Türklerinkine benzer dört sivri ucu olan başlıklar takıyorlar.

Türkler, birisini dostça selamlayacakları zaman, önce sağ ellerini göğüslerine bastırıyorlar, sonra selamladıkları kişinin elini sıkıyorlar ve dudaklarına götürüyorlar. Bazıları da elin üstünü ya da dış kısmını, sonra da parmaklarını öpüyorlar. Eğer kendilerine bir armağan verilirse, armağanı da öpüyorlar.

18 Temmuz'da bir saat boyunca güzel ve verimli tarlalardan geçtik, sonra da iki yüksek dağın arasından, taşlık bir yolda ilerledik, nihayet gene kısmen bozkır kısmen de verimli olan düzlük güzel bir araziye kavuştuk. Gece Sofya'dan iki mil mesafede olan Tragomanli'de [Dragoman-Bulgaristan] konakladık.

19 Temmuz sabahı saat üçte, vaazdan sonra yola çıkıp vakitlice, saat yedide Sofya'ya vardık. Yolumuzun geçtiği arazi çok güzel, geniş, düzgün ve verimliydi. Sof-

12 Osmanlılarda "serhadlı" denilen bu erler, cesaretlerini ve acıya dayanıklılıklarını kanıtlamak için vücutlarının çeşitli yerlerine bıçak veya mızrak saplarlardı. Ancak burada dervişlerden söz edilmesi daha muhtemel –ç.n.

13 Yazar "Mohren" sözcüğü ile Kuzeybatı Afrikalıları ve Mağribîleri kastediyor –ç.n.

ya kenti büyük bir sanayi merkezi olup, düzgün bir alanda bahçeler arasında kurulmuş; çok sayıda çeşmesi ve kilisesi var. Kafilemiz üç Ragusalının evlerine yerleşti. Bize karşı çok dostça davrandılar. Oradayken Konstantinopolis'teki Fransa elçiliğinden bazı kimseler ziyaretimize geldiler.

20 Temmuz'da yaşlı Bay von Binau için Kuddas ayini ve son duasını yaptım. Hastalık yüzünden aramızdan 14 kişiyi orada bırakmak zorunda kaldık.

Burada günceye ara veriliyor ve ekim ayına kadar hiçbir kayıt yapılmıyor. Kuşkusuz bunun sebebi Gerlach'ın hastalanmış olmasıdır. Ben sonradan bu süre içinde memleketine göndermiş olduğu mektupları buldum ve bu mektuplardaki kayıtlarla boşluğu tamamladım.

[Stephan Gerlach'ın günlüğünü yayınlayan torununun notu]

Bugün bende de aşırı bir ateş ve baş ağrısı kendini gösterdi. Bu yüzden Sofya'da kalmamın gerekebileceğini sanıyorum.

25 Temmuz'da Philippoli [Filibe, Plovdiv] kentine geldik. Makedonya Kralı Filip tarafından kurulmuş olan bu önemli kentin içinde yükselen üç heybetli tepe onu farklı bölümlere ayırmaktadır. Kral, ortadaki tepeyi oluşturan bir kayanın içine bugün de hâlâ görülebilen bir oturma yeri oydurmuş, buradan kentin önündeki savaşçılarını görüp denetleyebiliyormuş.

Sofya'da hastalanmış olan kafilemizin beş kişisi ve ben, saygıdeğer efendimiz tarafından Adrianopolis [Edirne] kentine gönderildik. (Türklerin hükümdarı, Konstantinopolis'i ele geçirmeden önce Edirne'yi başkent yapmıştı ve şimdiki hükümdar da hemen hemen her yıl canı çektiğinde bu şehre gelip bir süre kalmaktadır.)

28 Temmuz'da Edirne'ye vardığımızda, orada bulunan ünlü bir Portekizli Yahudi hekim bizi tedavi etti. Yeniden sokağa çıkacak duruma geldiğimizde kenti gezdik ve burada mermerden yapılma sütunları olan iki güzel cami gördük.

31 Temmuz'da Selibræa'ya [Silivri] vardık. Bu şehir deniz kıyısındaki kayalık bir tepenin üzerine kurulmuş. Halkının çoğu Rum. Bize güzel resimlerle ve lambalarla süslü olan kiliselerini gezdirdiler.

Ağustos 1573

6 Ağustos'ta çok keyifli bir yolculuk yaptık. Sağ tarafımızda deniz ve solumuzda da çok güzel bir arazi uzanıyordu. Daha güneş doğmadan çavuş adı verilen çok sayıda Türk görevlisi tarafından karşılandık. Onlarla birlikte dört yıldan beri Konstantinopolis'te majesteleri imparator hazretlerinin elçisi olarak bulunan Bay Carl von Rym de gelmişti. (Şimdi onun yerine saygıdeğer efendim Bay David Ungnad atandıysa da, imparatorluğun önemli bazı işleri nedeniyle, eski elçinin de daha bir süre bizimle birlikte orada, ayrı bir evde kalması gerekiyordu.) Bizi karşılamaya gelenler arasında Venedik elçiliğinden de gelenler vardı. Adet olduğu üzere, Konstantinopolis'in çeyrek mil dışından bizi alıp kentin içinden geçirdiler ve kalacağımız yer olan Konstantin meydanında veya pazarında bulunan bir kervansaraya kadar götürdüler. Burada öyle gösterişli ahşap kaplama salonlar yok, aksine tıpkı keşişlerin hücrelerine benzeyen taş duvarlı, çıplak odalar var, duvarlarında da soylu ve bilge kişilerin tasvirleri ve her biri birer sanat eseri olan portreler de asılı değil, onun yerine her tarafta iğrenç akrepler, kertenkeleler, fareler ve türlü böcekler geziniyor. Ama bina büyük ve geniş ve bu bakımdan belki de pek çok asilzadenin sarayından da üstün. Dışı büyük kesme taşlardan, içi ise tuğladan yapılmış, fakat bunların üzeri sıvanmamış, duvar çinileri ile kaplanmamış ve badana edilmemiş. Yüksek tavanlı ve dikdörtgen biçiminde olan binanın alt katında çepçevre dizili ahırlarında yaklaşık 100 at barındırılabiliyor. Fakat ahırlarda atlar için yemlikler yok. Tüm üst katın iç tarafında, çevresini dolanan bir geçite açılan çok sayıda odası ve her odanın da iki penceresi var. Bu pencerelerden biri sokağa, diğeri ise içeri taraftaki geçite açılıyor. Her odada bir ocak yeri ve rendelenmemiş tahtalardan yapılma derme çatma bir yatak, onun üstünde de at kılı ve kıtık doldurulmuş bir şilte bulunuyor. Saygıdeğer efendimiz burada masrafları kendisine ait olmak üzere uzun bir yemek odası düzenlenmesi için talimat verdi. Binanın dar, uzun ve taş döşeli bir avlusu ve bu avlunun ortasında bir kuyu var. Fakat kuyunun suyu iyi değil. Alt katta sokağa açılan birçok zanaatkâr dükkanı bulunuyor.[14]

14 Yazarın tarif ettiği binaya "Elçi Hanı" veya "Nemçe Hanı" denirdi ve 17. yy. ortalarına kadar Avusturya'dan gelen elçiler buraya yerleştirilirdi. Bu bina 19. yy.'da yıkılmıştır –ç.n.

Türklerin bizi rahatsız etmemeleri için, kapının önünde beş çavuş ve dört yeniçeri nöbet tutuyor ve sokağa çıktığımız zaman bu "*Salve - Guardi*" işlevini yerine getirecek olan korumalar bizim güvencemizi sağlıyorlar. Bu bina, yakında bulunan bir camiye bağlı ve Türk hükümdarı her yıl buradaki dükkânların sağladığı gelirin bir kısmı ile bu caminin masraflarını karşılıyor. Yolculuğumuz sırasında hepimiz istisnasız hastalandıksa da, her birimizin hastalığı aynı zamana denk gelmedi ve saat yapımcısı olan bir kişi dışında ölen olmadı. Ama gene de sağlığımıza tam olarak kavuşmuş değiliz. Konstantinopolis'i görmek için bizimle birlikte yolculuğa çıkmış olan genç asilzadeler de 12 Ekime kadar burada kalacaklardı, ama ikisi ve tercümanımız çok hastalandıklarından memleketlerine dönmeye karar verdiler.

Konstantinopolis'in doğusunda "Pontus Euxinus" [Karadeniz] ve "Bosphorus Thracicus" [İstanbul Boğazı], güneyinde, batıya doğru "Proponti̇s"[Marmara Denizi] adı verilen Akdeniz'in bir bölümü bulunur. Konstantinopolis çok büyük ve güzel bir kent; bu güzellik yalnız şehri süsleyen ve boyu evleri aşan güzel kiliselerden, camilerden ve saraylardan ileri gelmiyor, aynı zamanda şehrin içindeki güzel bahçelerden ve çeşit çeşit ağaçlardan da kaynaklanıyor. Dışardan bakan biri, her evin, içinde incir, nar, dut, portakal, zeytin ve bunlar gibi çeşitli meyve ağaçlarının yetiştiği güzel bir bahçenin ortasında bulunduğunu sanır. Kentin çevresi dört Alman mili kadar. Oraya vardığımızda, düz yoldan şehrin içinden geçip konutumuza ulaşmamız bir saatten fazla sürdü. Bunca imparator ve kralın Konstantinopolis'i ele geçirmek için olağanüstü çabalar harcamalarına hiç şaşmamalı, çünkü bu şehrin en parlak zamanlarında bir yeryüzü cenneti olduğu şimdi bile belli oluyor. Kentin iç mahallelerindeki evler pek güzel değil. Yalnız üst düzeydeki kişilerin, özellikle paşaların konakları –her ne kadar bizim ülkemizdeki binalar kadar yüksek ve sağlam değilseler de– neredeyse birer saray gibi gösterişli. Kentin ibadet evleri çok güzel ve sağlam yapılmış. Özellikle Sultan Süleyman'ın camii muhteşem bir bina. Padişahın ve eşinin mezarı da bu caminin yanında. Ama Aya Sofya kilisesi bu binayı da gölgede bırakacak kadar büyük, görkemli ve etkileyici bir yapı. Türkler bu kilisenin büyük bir kısmını yıkmışlar ve şimdilerde sadece ayinlerin yapıldığı en iç kısmı görülebiliyor. Eskiden bu yapı dünyanın en büyük kilisesiymiş. Yeri padişah sarayının çok yakınlarında.

Bir zamanlar 101 tane demir kapısı olduğunu söylüyorlar, ama artık onları görmek mümkün değil. Bütün duvarları çok güzel, açık renk mermerle kaplı, zemini de mermer döşeli. Sütunları ve yukarı kısmında bulunan revaklı güzel bir geçit de değerli mermerlerden yapılma. Özetle diyebilirim ki, bütün dünyada böyle bir kilisenin eşine rastlamak mümkün değildir. Şimdilerde Sultan Selim, bu kilisenin yıkılmış olan dış duvarlarının onarılmasını sağlıyor ve ilerde burada gömülmek istiyor. Şehrin üç yanı denizle çevrili. Bu yörede sık sık deprem oluyor. Vaktiyle eski Yunanlıların yaptırmış oldukları mükemmel bir su iletme sistemi sayesinde üç mil öteden kente su getirtiliyor. Sultan Süleyman bu sistemin onarılması ve yenilenmesi için 16 milyondan fazla altın para harcamış. Söz konusu su kemerleri Konstantinopolis kentinin en mükemmel yapılarından biri. Kentin karşısında, denizin öbür yakasında (rüzgârsız havalarda bu denizde sandallarla gezip hoşça vakit geçiriyoruz) başka bir şehir var ki, Galata ya da Pera adı verliyor. Rumların ve Latin kökenli halkın yaşadığı bu şehri vaktiyle Cenevizliler kurmuşlar ve buraya yerleşmişler. Sıkıntısı ve üzüntüsü olanlar için burada dertlerini unutabilecekleri pek çok eğlence yeri var.

Bize anlattıklarına göre, Konstantinopolis'te iki ay önce yeni bir din öğretisi yayan bir adamı idama mahkûm edip kafasını kesmişler. Bu adam, Muhammed'in gerçek bir peygamber olmadığını iddia ediyor ve (söylentinin doğru olup olmadığını bilmiyorum) İsa efendimizin ve Kutsal Ruhun ebedi Tanrı olduğunu savunuyormuş. Binlerce Türk, özellikle Türk ordusunun özünü oluşturan çok sayıda yeniçeri buna inanmışlar. Bu adam, öğretisini yaymaya Budin eyaletinde başlamış. Padişah bunu haber alınca bir çavuş gönderip adamı Konstantinopolis'e getirtmek istemiş. Çavuş daha oraya varmadan, yeni öğretiyi yayan adama Konstantinopolis'e çağrıldığı herhangi bir şekilde, (belki de büyü veya kehanet yoluyla) malum olmuş ve adam çavuşu yarı yolda karşılamış, ona aradığı kimsenin kendisi olduğunu söylemiş ve adamın bu sözlerine inanan çavuşla birlikte hiç itiraz etmeksizin Konstantinopolis'e kadar gelmiş. Adam yolda gelirken çavuşa ve onun refakatçilerine de öğretisini iletmiş. Konstantinopolis'e varınca, adam padişahın huzuruna davet edilmiş ve sorguya çekilmiş. Padişahın karşısında da inancını savununca, zindana atılmış, kısa süre sonra da taraf-

tarlarının büyük üzüntüsüne rağmen idama mahkûm edilmiş. Bunun üzerine genelde ölüm hükmünü yerine getirdikleri yerde değil de, hemen zindanın önünde adamın boynunu vurmuşlar. Aslında Türklerin görüşüne göre, ölüm cezalarının en hafifi buymuş. Ama padişah, adama bundan daha ağır bir ceza verilip idam cezası herkesin önünde yerine getirilirse, yeniçerilerin ayaklanacağından korkmuş. İdam hükmünün yerine getirilmesinden sonra adamın taraftarlarından biri onun kafası kesik cesedini yerde görünce, ona sarılıp öpmüş ve: "Ustam öldüğüne göre, onun öğrencisi olarak benim yaşamam caiz değildir!" diyerek kendi gırtlağını kesmiş.[15]

12 ve 13 Ağustos günleri her iki elçi, dört paşayı ziyarete gittiler ve her paşanın konumuna göre en uygun olan değerli armağanları takdim ettiler. (Bu konuya ileride değineceğim). Armağanlarla beraber majesteleri imparator hazretlerinin dostane bir mektubunu da verdiler. Paşalar da buna cevap olarak, imparator hazretlerinin mektubuna ve armağanlarına çok memnun olduklarını, barışın devamını sağlamak için kendilerine düşeni yaptıklarından kuşku duyulmamasını söylediler. Bizler de bu konuda aynı özeni gösterir ve aykırı bir davranışta bulunmazsak, barışın korunabileceğini de sözlerine eklediler. Zaten onların konuşmaları hep aynı, Türklerin hükümdarı da imparator hazretlerine gönderdiği bütün mektuplarında hep aynı sözleri tekrarlayıp duruyor, oysa olup bitenler hiç de küçümsenecek gibi değil. Türklerde geçerli olan tutum, lafa gelince cömert, iyi niyete gelince cimri davranmaktır. Onlar çok söz sarfederek büyük vaadlerde bulunurlar, oysa yalanda hilede üstlerine yoktur, vefa ve inanç nedir bilmezler. En kısa sürede gene barışı bozacak bir neden bulurlar ve suçu bizim üzerimize yıkarlar. Herhalde Eylül ayında, ya da bütün yıl boyunca sık sık böyle durumlarla karşılaşıldığına dair haberler alacağız.

16 Ağustos'ta elçiler armağanları Türk hükümdarına sunmaya gittiler. Ama padişahın huzuruna çıktıklarında yalnız genç asilzadeleri yanlarına almalarına izin verildi. Elçiler, paşalarla, yani vezirlerle yemek yedikten sonra padişahın huzuruna çıkmaları şöyle oldu:

Paşalar konumlarının gerektirdiği düzene uygun olarak birbirleri ardı sıra içeri girdiler, onları Rumeli beylerbeyi izledi. Hepsi hükümdarın önünde kıdem sıralarına göre dizildiler. Hükümdarın en yakınında Büyük

Vezir [Vezir-i Azam, Sokollu] Mehmed Paşa yer aldı. Bunun üzerine elçilerin her biri ellerinde gümüş ve altın kaplama değnekler tutan iki kapıcıbaşı tarafından kollarından tutularak içeri alındılar (Bunun amacı, padişaha karşı bir kötü harekette bulunulmasını önlemekti) ve padişahın eteğini öpmeleri için önünde yere diz çökmeye zorlandılar. Bu selamlaşmadan sonra elçiler, paşaların yanına götürüldüler, karşılarında da tercüman yer aldı. Arkasından genç asilzadeler de önem sıralarına göre aynı biçimde kollarından tutularak padişahın önüne etek öptürmeye getirilip tekrar geri geri dışarı çıkartıldılar. Bu tören bittikten sonra elçiler, imparatorun kendilerine teslim etmiş olduğu mektubu öpüp kapıcıbaşılardan birine uzattılar, o da beylerbeyine verdi, ondan sonra mektup en alt konumdaki vezirden başlayarak, elden ele büyük vezire ulaştı ve o da mektubu padişahın yanına bıraktı. Elçiler, kendilerine konuşma olanağı sağlanınca, imparatorun verdiği talimatı sözle de aktardılar. Türk hükümdarı Selim, yanıt olarak sadece iki kez "Güzel, güzel!" dedi. (Sultan Murad hiç konuşmaz, onun yerine Mehmed Paşa cevap verir. Şöyle ki: Zatı şahaneleri, imparator hazretleri ile yaptıkları barış anlaşmasına uygun davranılmasını emir buyurmuşlar ve bunu ayrıca da beylerbeylerine, sancak beylerine ve sınırdaki askerlere bildireceklermiş. Buna karşılık imparator hazretlerinin, barışın kendi askerleri tarafından da ihlal edilmemesi için özen göstermesi gerekliymiş.)

Padişahla görüşme bittikten sonra, bize sarayda bir ziyafet verdiler ve çeşit çeşit yemekler ikram ettiler, bizi Roma-Germen İmparatoru'nun onuruna ağırladılar. Yemeği müteakip bizi sarayın en dış kısmında bulunan geniş bir meydana götürdüler ve saray erkanı olan belki binlerce kişi, kimi yaya, kimi at üstünde, önümüzden geçit töreni yaptı. Üzerlerindeki simli ve sırmalı kumaşlardan yapılma giysiler o kadar görkemliydi ki, adeta büyülendik.

Türk hükümdarının yaşadığı yer olan ve Türklerin dilinde "saray" adı verilen binanın, üç büyük ve geniş avlusu var ve bunlara mermerden yapılma kapılardan geçerek giriliyor. Hükümdarın özel dairesinin zemini sırmalı yaygılarla kaplı. Sarayın bahçesi deniz kenarına kadar uzanıyor.

15 Burada, Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den üstün olduğunu iddia eden Hamza Bali'nin 1572 ve 1573'te tekrar harekete geçen müritleri söz konusu edilmektedir. Bkz. A. Y. Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İst. 1998, s. 290-304 –ed.n.

Barış antlaşmasıyla ilgili olarak Türklerin hazırladıkları bir defter, bu sekiz yıllık antlaşmayı çok zor bir duruma soktu. Söz konusu defterde, imparatorluğumuzun sınırları içinde kalan ve hiçbir zaman Türklerin eline geçmemiş olan birçok kale, kent, köy, malikane kayıtlı bulunuyor ve bütün bu kalelerin, kentlerin, köylerin, Türklerin yönetimine geçirilmesi ve bunların sadece Türklere haraç ödemeleri isteniyor, bunu kabul etmeleri için de elçilere baskı yapılıyor. İleri sürülen bahane de, Edirne'de varılan barış antlaşmasında[16] hazır bulunan bundan önceki elçilerin bu defterin içeriğini onaylamış olmaları. Oysa bunun doğru olmadığı gayet açık. Aslında o zaman bu defteri kabul etmeleri için elçileri çok zorlamışlar, ama elçiler onay vermemişler. Zaten hiçbir barış antlaşmasında bundan söz edilmiyor. Gene de paşa, yalanları havaya savurup duruyor ve evvelki elçilerin bu koşulu kabul ettiklerini ileri sürüyor. İmparatorumuz her seferinde bu şartlara karşı çıkmıştır, çünkü böyle bir koşul her türlü hak ve adalete aykırıdır. Eğer onlar bizim elimizden herhangi bir kaleyi ya da başka bir yeri yalancılık ve hile ile veya zor kullanarak, haksız yere ve barış antlaşmasına aykırı olarak alırlarsa, onu bir daha geri vermeyecekleri kesindir, çünkü onlar şöyle derler: "Biz orada ibadetimizi yaptık ve orayı muazzez peygamberimiz Muhammed'e adadık, bu nedenle orayı terk etmek bizim yasalarımıza aykırıdır." Elçilerimiz bu meseleyi en iyi biçimde çözümlemek için büyük gayret sarf ediyorlar, çünkü Türkler kalelerimizi ele geçirirlerse, oradan bizim topraklarımıza saldırmaları kolaylaşıyor ve bunu kesinlikle önlemek gerekiyor. Fakat elçilerimiz bu konuda bir türlü başarıya ulaşamıyorlar. Bizimkiler, ganimet toplamak için topraklarımıza girip ortalıkta dolaşan itibar sahibi bir Türkü yakalarlarsa, onlar hemen imparatora mektuplar yazıp onun serbest bırakılmasını istiyorlar. Oysa kendileri, işinin ve görevinin başındayken haksız yere yakalayıp götürdükleri çok sayıda vatandaşımızın hiçbirini bize iade etmiyorlar. Barış antlaşmalarına daima kendi işlerine gelen maddeleri koyuyorlar ve bunu yaparken de hak ve sağduyuyu hiç gözetmiyorlar. Elçiler bu duruma karşı çıkıp, bazı değişiklikler yapsalar da, girişimleri pek işe yaramıyor.

Kayser Maximilian Siget [Zigetvar] savaşından sonra 1568'de Edirne'de Türklerle yapılan barış antlaşmasının müzakereleri sırasında, imparatorun o dönemdeki elçileri olan Estergon [Gran] piskoposunun,[17] Bay Tief-

fenbach'ın[18] ve Bay Albert Wise'nin[19] önüne yukarda sözünü ettiğim kitap çıkarılmış ve o zamana kadar Türklerin hiç ayak basmamış olmalarına karşın orada kayıtlı olan imparatora ait köylerin, kentlerin, ve kalelerin padişaha haraç ödemelerinin onaylanması istenmiş. İmparatorun, kendi ülkesi dahilinde haracı toplayacak olan memurlara da bu konuda talimat vermesi ve toplanan haracı her yıl Türk hükümdarına göndermesi şart koşulmuş. Eğer bu defterde yazılı olanlar kabul edilmezse, barışın sürdürülemeyeceği belirtilmiş. Bu durumda imparator, Zigetvar'ı kaybetmiş olmanın dışında, üstelik her yıl yüz bin Gulden ve çeşitli değerli armağanları Konstantinopolis'e göndermek zorunda bırakılmış. Böylece bu defterin yazarı olan o kahrolası Halil Bey,[20] imparatorumuzun elinden kılıç darbeleriyle alınabilecek topraklardan çok daha fazlasını kalemini oynatmakla elde etmiş oluyor. Türkler bu defterde yazılı olanların dışına çıkmamakta diretiyorlar. Defterin içinde adı geçen bütün köy ve kentlerin haraç ödemesinde ısrar ediyorlar. "Sultanımız böyle istiyor," diyerek, imparatorumuzun yanıtlarını dinlemiyorlar. Her gün yüzlerce kişi bizim topraklarımıza girip haracı kendileri topluyor, bütün bir köyün halkını da beraberlerinde alıp götürüyorlar.

Bu konu açılmışken, Konstantinopolis'teki "Osmanlı Kapısı"na gönderilen elçilerin adlarını sırayla bildireceğim.

1544 yılından itibaren saymaya başlarsak, ilk gelen elçi bir Portekizliydi. İsmi kesin olarak bilinmiyor. O tarihte, İmparator V. Karl tarafından gönderilmiş ve beraberinde armağan getirmemiş, çünkü o zamanlar böyle bir usul yokmuş. Ben bu elçinin Damian von Goss olduğunu sanıyorum.

İkinci elçi Hollandalı Gerhard N.,[21] burada bir yıl kaldı ve ilk kez beraberinde (Kral Ferdinand'ın talimatı üzerine) 30.000 düka nakit para ile çeşitli gümüş eşya, ve saatler getirdi.

Üçüncü elçi, Bressalı Jovan Maria Malvetzo,[22] burada sekiz yıl kaldı. Bu zaman zarfında sınırlarda çıkan bazı olaylar yüzünden ve gönderilen armağanların zama-

16 17 Şubat 1568, Hammer, GOR, II, 367–ed.n.

17 Erlau–Eger/Eğri Piskoposu Anton Verantius –ed.n.

18 Steinmarklı Christof Teuffenbach –ed.n.

19 Hollandalı Albert von Wyb –ed.n.

20 Sözü edilen, vergi kayıtlarını tanzim eden defterdar Halil Efendi'dir (Hammer, IV, 367) –ed.n.

21 Gerhard Valtwyck (Veldevich), 1545; 1546-1547'de İstanbul'da –ed.n.

22 Johann Maria Malvezzi, 1546-1552; 1554 –ed.n.

nında buraya ulaşmaması sebebiyle üç yıl Kara Kule'ye[23] kapatıldı. Karısı, çocukları, gümüş eşyaları, burada "Besestem" [Bedesten] denilen yerde en fazla para ödeyene satıldılar. Daha sonra padişaha gönderilen armağanlar bir sürü görevli, tarafından Komorra'dan getirilince, elçi ve ailesi serbest bırakıldı.

Dördüncü elçi, Xahus Ferentz[24] adında bir Macar'dı, üç yıl burada kaldı, fakat ilk iki yıl boyunca padişahın huzuruna çıkarılmadı ve armağan da getirmedi.

Beşinci elçi, Antoni Vernati di Natione Leggene,[25] daha sonra Estergon piskoposu oldu ve kendinden evvelki elçi ile birlikte toplam iki yıl burada kaldı. Yanında çok az armağan getirdi.

Altıncı elçi, Augerius von Bussbeck[26] bir Hollandalıydı. Burada sekiz yıl kaldı. Beraberinde biraz gümüş eşya getirdi, fakat para getirmedi. (Not: O yılların çok olaylı geçmesi yüzünden yüzünden Malvetzo ve Augerio'nun burada kalış süreleri birkaç yıl uzadı). Elçi buradan ayrılırken beraberinde birkaç sandık dolusu Grekçe kitap götürdü..

Yedinci elçi bir Hollandalı olan Albrecht von Wisse[27] idi, burada sekiz yıl kaldı ve gene burada öldü. Galata'da Aziz Franciscus kilisesinde, mermer bir mezara defnedildi ve üstüne gene mermerden bir taş dikildi. Onun ölümünden sonra sekreteri N. Stöckel ve Eduard de Provisionali, buradaki işleri bir süre vekaleten yürüttüler.

Sekizinci elçi olarak Hollanda'nın Gent kentinden Bay Rym von Eestenbeck[28] Konstantinopolis'e geldi. O da beş yıl burada kaldı. Son yıl saygıdeğer efendim Bay David Ungnad ile birlikte barışın korunması için çareler aramak konusunda ona yardım etti. Bay Rym ile birlikte Gentli Dr. Arnold Manlius da buraya gelmişti. Elçinin burada kaldığı süre zarfında iki sekreteri öldü, bunlardan biri olan Bay Hannibal, Galata'daki kilisede veya kiliseye bağlı bir bölmede defnedildi, diğeri ise benim çok özel ve samimi dostum, Lüttichli asilzade Bay Peter'dir.

Dokuzuncu elçi, Sonneck Baronu, Kärntenli [Karinyolalı] Bay David Ungnad, burada altı yıl kaldı ve Bay Rym hasta olduğunda, tek başına paşa ile barış müzakerelerini yürütüp sekiz yılı güvenceye aldı. Tanrı bunun gerçekleşmesini nasip etsin! Sayın elçi, zekâ, beceriklilik ve gayret bakımından,

ayrıca da bilgi düzeyi ve birçok dili bilmesi açısından (dokuz dil biliyordu) kendisinden evvel "Kapı"'ya gelenlerin hepsinden üstündür.

Onuncu elçi Bay Joachim von Sinzendorff[29] üç yıl burada kaldı.

On birinci elçi olarak Bay Friedrich Preiner[30] görevlendirildi.

Türk hükümdarına armağan getiren elçiler:[31]

1571, Bay Kaspar Minkewitz,

1572, Bay David Ungnad,

1573, Bay David Ungnad, elçiliğe atandığı zaman,

1574, Philipert Brüssel [Philibert von Brüssel], Bay Carl Rym'in kayınbiraderi, Budin baştercümanı Mehmed Şahali ile birlikte geldi,

1575, Baron Johann Preiner [Johann Freiherr von Pryner/Breuner],

1576, Bay Wolff Simmich,

1577, Bay Wolff Weiss,

1578, Bay Joachim von Sinzendorf,

1579, Bay Ulrich von Königsberg,

Sayın elçilerin Türk hükümdarının maiyetindeki üst düzey görevlilere ve tercümanlara sundukları armağanların dökümü:

İmparatorun elçisini kente gelişinde karşılayan çavuşa 50 taler,

Aynı vesileyle çavuşbaşıya 25 taler,

Ulufecibaşıya 25 taler.

Padişah ve Mehmed Paşa tarafından gönderilen yemekleri bize getirenlere 25 taler.

Saygıdeğer efendim ilk kez paşayı ziyarete gittiğinde; kapıdaki nöbetçilere ve diğer hizmetkârlara 100 taler,

İmparatorun, padişaha ve Mehmed Paşaya gönderdiği mektupların konduğu sırmalı kumaştan yapılma ince uzun kese için (padişah ve Mehmed Paşa da imparatora yazdıkları mektupları böyle sırmalı dokumadan yapılma bir keseye yerleştirmişlerdi), ve padişaha, paşalara ve diğer bazı kimselere verilecek armağanların ve paraların konduğu meşin torbalar için 20 taler (6 Asper [akçe]).

23 Rumeli Hisarı, Halil Paşa Kulesi –ed.n.

24 Franz Zay (Csöry Zay Ferencz), 1553'te İstanbul'da bir yıl kaldı –ed.n.

25 Anton Verantius (Wran_i_/ranczy) 1553'te İstanbulda –ed.n.

26 Auger (Ogier) Ghislain de Busbeck, 1554-1555; 1556-1562 –ed.n.

27 Albert von Wyb, 1559, 1562-1569 –ed.n.

28 Karl Rym von Estbeck, 1569-1573 –ed.n.

29 Joachim von Sinzendorff, 1578-1580 –ed.n.

30 Johann Friedrich von Preiner, 1580-1584 –ed.n.

31 Elçiler: İstanbul'a gelen elçilerin bazıları sadece armağanları (haraç) getirip, kısa süre sonra memleketlerine dönerlerdi. Bazıları ise siyasi görüşmeleri yürütmek amacıyla gelip birkaç yıl kalırlardı –ç.n.

Piyale Paşa'nın kapıcılarına ve diğer hizmetkarlarına;
adet olduğu üzere verilen 50 taler,
Ahmed Paşa'nın kapıcılarına 50 taler,
Mehmed Paşa'nın kapıcılarına 50 taler,
Mustafa Paşa'nın kapıcılarına 50 taler,
Sinan Paşa'nın kapıcılarına 50 taler,
Padişahın başkapıcısına 25 taler,
Çavuşbaşıya para olark 25 taler,
Aynı kişiye iki Sırp giysisi. Kumaşın 1 arşını 90 akçe olmak üzere 12 arşın kumaş karşılığı 54 taler,
Çavuşlara toplam olarak 25 taler,
İç kapıların nöbetçilerine 25 taler,
Kapı nöbetçilerinin kahyasına 25 taler,
Padişaha verilecek armağanların teslimine dek saklanması için görevli nöbetçiye 25 taler,
Nassalagziye (gemileri yöneten)12,5 taler,
Nassarassiye (gemici) 1 duka ya da 1,5 taler,
Solaka 2 duka ya da 3 taler,
Peyke 1 duka ya da 1,5 taler,
Sakaya 1 duka ya da 1,5 taler,
Zağarcıya 1 duka ya da 1,5 taler,
Segmene 1 duka ya da 1,5 taler,
Samsoncuya 1düka ya da 1,5 taler,
Turnacıya 1duka ya da 1,5 taler,
Kurtçuya 1 duka ya da 1, 5 taler,
Aslancıya 1 duka ya da 1,5 taler,
En dış kapıların bekçilerine 2 duka ya da 1,5 taler,
Çalgıcılara 2 duka ya da 3 taler,
Mehterbaşına 15 taler,
Hazine muhafızına 3 taler,

Enderun ağasına dört giysi, iki Sırp giysisi, ikisi Şam kumaşından, arşını 90 akçe olmak üzere her biri için 12 arşın kumaş 108 taler,

Mehmed Paşa'nın kahyasına da aynı biçim ve miktarda giysi 108 taler,

Yine paşanın kilercibaşısı için 2 giysi 54 taler,

Ulufecibaşına bir giysi, 27 taler,

Muhzırbaşı için bir giysi, 27 taler ve nakit olarak 25 taler,

Budin paşasının Konstantinopolis'te devamlı kalan kâhyasına iki giysi, 54 taler,

Konutumuzun çavuşuna, eski âdete göre 100 taler,

Yahudi Abraham'a 100 taler,

Yahudi Hayim'e, eski âdet üzere 50 taler,

Kambur Johann'a 25 taler,

Armağan edilecek olan gümüş eşyayı muhafaza eden saatçi ve kuyumcuya 4 taler,

Yukarda sözü edilen enderun ağasına barışın devamı için verdiği önemli hizmetler karşılığında dört giysi dışında nakit olarak 100 taler.

"Kapı"daki tercümanlara imparatorun elçileri tarafından ödenenler:

Baş tercüman Mahmut Bey'e 1000 taler,

Murat Bey'e 300 taler,

Hürrem Bey'e (miktar belirtilmemiş),

Hasan Bey'e 50 taler,

Mehmed Bey'e 50 taler,

Aurelius'a 50 taler,

Katip Mahmut Bey'e 20 taler,

Hapishanenin Türk katibine 30 taler,

Fransızların konutundan gelen özel bir dosta 30 taler,

Padişahın sipahisi Mustafa'ya 25 taler,

Elçi Carl von Rym ve Philipert von Brüssel buradan ayrılırken giysilerini götüren çavuşa ve arkadaşlarına 60 taler.

Aynı şekilde her yıl birkaç yüz taler kuryelere ya da atlı görevlilere (nöbetçilere) sarf edilir. Her birine atlı sefer başına yasaya göre 100 duka, gerçekte ise 150 duka verilir,

Hans Auer'e, Bartel Ormus'a ve başkalarına da bu miktarlarda ödemeler yapılmıştır.

Armağanları her yıl Konstantinopolis'e getirene yaklaşık 2.000 taler ödenir, geri döndüğünde de imparator hazretleri ona ayrıca para öder. Saygıdeğer efendim ilk kez buraya geldiğinde yanına verilen Eduard Provisionali'ye de imparator 2.000 taler armağan etmiştir.

İmparator, her yıl Macaristan sınırlarında bulunan nöbetçilere 10 x 100.000 Gulden harcama yapmaktadır.

Budin paşası, armağanları götürmek üzere yolculuk yapanların Konstantinopolis'e kadar olan masraflarını karşılamak ve hükümdarına hesap vermek zorundadır. Dediklerine göre, elçi von Brüssel, armağanlarla yola çıktığında, ona refakat eden Budin paşasının baştercümanı Mehmed Şahali, yol harcamaları karşılığında 6.000 taler alacaklı olduğunu bildirmiş. Fakat Konstantinopolis'e varıldığında, görevini tam olarak yapmadığı gibi, saygıdeğer efendimin sofrasında çirkin sözler sarf ettiğinden, efendim onu Mehmed Paşa'ya ve Budin paşasına şikâyet etti ve ayrıca da kendilerini birkaç yüz taler ziyana soktuğunu anlattı. Böylece adama, bu yolculuğun bitiminde alacağını umduğu para ödenmedi. Aynı kişi, 75 yılında Bay Preiner armağanları getirdiğinde, efendime bir aracı gönderip, kendisini ona kötü tanıtmaması için ricada bulundu.

Eylül 1573

16 Eylül'de Erdel'den 20 Macar ve Alman tutsağı getirip bizim kapımızın karşısında bulunan padişahın zindanına kapattılar. İşte buna "barışı korumak" diyorlar!

Bu tarihten öncesine ve sonrasına ait burada aşağıda nakledeceğimin dışında kayda değer bir şey yok.

Geçen 1 Ağustos tarihinde, bir zamanlar padişahın oda hizmetkârı olan Cenevizli Visconti Ciğala'nın oğlu [Sinan], Ahmed Paşa'nın kızı ile evlendirildi. Bu genç adam, bizdeki manastırlara benzeyen bir kuruluştaki [Enderun] yarı tutukluluk halinden azat edildikten sonra toplam dört kişiden oluşan kapıcıbaşılık görevine getirilmiş. Üç yıl sonra yeniçeri ağası olmuş ve şimdi de zengin bir kızla evlenerek önemli bir konuma gelmiş oluyor.

Çevirmenimiz Mahmut Bey'in anlattığına göre, bu yıl Venedik'te bulunduğu sırada, adı Johann Frantz Gisilieri olan bir İtalyan kendisini ziyaret etmiş ve o dönemdeki Papa'nın erkek kardeşinin oğlu olduğunu söylemiş. Papanın kendisine çok ağır bir hakarette bulunduğunu, bu yüzden öcünü almak için Mehmed Paşa ile konuşup anlaşmak istediğini, Fransa ve İtalya arasındaki sınırda çok önemli bir liman ve güzel bir kent olan Ancona'yı ele geçirmesi için kendisine yardım edeceğini, şehrin başındaki kumandan ya da yönetici ile çok iyi dost olduğunu ve ona sözünü geçirebileceğini açıklamış. Önemli olan, oradaki kumandan değişmeden, Türk donanmasının limana girmesiymiş. Bu haber Gisilieri'nin sadık dostu olan bir İtalyan tarafından, geçen Haziran ve Temmuz ayları arasında posta seferine çıkan Mahmut Bey'e bildirilmiş.

Saygıdeğer efendimin Pera ya da Galata denilen yerde yaşayan bir İtalyan ile yaptığı dostça bir konuşma sırasında, söz din ve inanç konusuna gelmiş. Günümüzdeki papaların yaşam biçimi ile eskiden aziz Peter ve Paul'un yaşam tarzı arasındaki büyük tezat üzerinde durmuşlar. Saygıdeğer efendim, o zamanlar fakir bir balıkçı veya kendi halinde bir halı dokuyucusu olan azizlerin, sadece Tanrı sevgisi ve saygısıyla dolu olup, "O"nun sözlerini uygulama kaygusu içinde olduklarını belirtmiş. Oysa Epikür felsefesini[32] benimsemiş olan İtalyan, Peter ve Paul'u aşağılayan ağır ifadeler kullanarak, onların şehvet, zenginlik ve itibarın ne büyük bir zevk verdiğini bilmediklerini, halbuki herkesin bunun peşinden koştuğunu, günümüzdeki papaların bu bakımdan daha becerikli olduklarını ve dini görevleriyle bunları pek güzel bağdaştırdıklarını söylemiş. Sırası gelmişken şunu da belirtmeliyim ki, İtalyanlar kıyamet gününe, cehenneme ve sonsuz yaşama inanmıyorlar ve gayet serbest bir yaşam sürüyorlar, ara sıra kiliseye gidip ayine katılmakla, papanın koyduğu kurallara uymakla, Tanrı'ya karşı görevlerini yerine getirdiklerini sanıyorlar.

Ekim 1573

10 Ekim'de Afrika kıtasındaki Tunus, İspanyollar tarafından fethedildi ve Tunus kralı yakınlarıyla birlikte dağlara kaçtı. Gerçi egemenliği altında ona yardım-

32 Hayattan zevk almayı birinci derece önemli sayan düşünce –ed.n.

cı olacak binlerce Mağribi vardı ama, Türkler bunlara, aynı dinden olmalarına rağmen çok kötü davrandıklarından, zenginlerin mallarını ellerinden aldıklarından, çocuklarını köle pazarlarında sattıklarından, onlar da İspanyolların tarafına geçtiler. İspanyollar böylece Mağribilerin yardımıyla Türkleri yendiler. Bu olayla ilgili kötü haber aşağı yukarı Kasım ayının 20'sinde Konstantinopolis'e ulaştığında, bir zamanlar Afrika'daki Cezayir krallığının başında bulunmuşken şimdi de deniz kuvvetlerinin amiralliğine atanan ve daha ayın 19'unda buraya gelmiş olan Uluç Ali, öfkesinden sakallarını yoldu.

Uluç Ali aslında İtalya'nın Calabria bölgesinde doğmuş. Esir alınıp forsa olarak gemilerde kürek çekerken henüz Hıristiyanmış. Fakat günün birinde bir Türk kendisine hakaret edince, bu adamdan intikam alabilmek amacıyla Türklerin dinine geçmiş ve işinde öyle başarılı olmuş ki, ona önce insan taşımaya yarayan bir fregatta (vergat), sonra bir kalyete, daha sonra da bir kadırga teslim etmişler. Böylece giderek yükselip nihayet birçok kadırganın kumandasını almış ve deniz korsanı olmuş. Bu arada da onun düşmanı olan adam, Cenevizliler tarafından esir alınmış. Uluç Ali onun bedelini ödeyip adamı mülkiyetine geçirdikten sonra, öcünü almak için kendi elleriyle öldürmüş. Zaman içinde Afrika'da Tunus'un ötesinde bulunan Cezayir ülkesine kral olmuş.1557 yılında Türklerle, Avusturyalı Johann (Don Johann di Austria) tarafından yönetilen İspanyol filosu arasında yapılan deniz savaşı sırasında, durum kötüye gidip, artık bir başarı elde edilmesinden umudunu kesen Uluç Ali, 14 kadırga ile birlikte savaştan kaçmış, oysa Türk amirali [Müezzinzade] Ali Paşa, kaçmak istemediğinden savaşarak ölmüş. Onun yerine denizcilik konusundaki üstün bilgisi sebebiyle Uluç Ali amiral olmuş. Cezayir krallığının başına da Arap Ahmed getirilmiş. Bu adam aslen Arapmış ve bir zamanlar bir vergatla insanları Konstantinopolis'ten Galata'ya götürüp getirirmiş. Sonra bir görevden diğerine atanarak giderek yükselmiş, nihayet tersanenin yöneticisi olmuş. Bu konumdayken Hıristiyanlara çok eziyet etmiş: derilerini yüzdürmüş, kazığa oturtmuş, kancaya astırmış. Kıbrıs'ı alan Mustafa'nın da [Lala Mustafa Paşa] yanında bulunmuş ve Famagusta'nın kumandanı Marx Antoni Bragadin'in derisinin yüzdürülmesine o sebep olmuş. Kumandanın derisini Konstantinopolis'teki tersane binasına getirmiş. Hâlâ da burada saklanmaktadır.

12 Ekim günü öğleden sonra saat dörtte, bizim bu yolculuğumuza katılmış olan Baron Hans Friedrich von Herberstein, Hans Henrich Mückwitz von Drena, katipleri ve uşakları, Tirollu Heinrich Bartholome Preu, Bohemyalı Hans Kekulle von Stradonitz ve bir Macar olan Ormund Peter bizden ayrıldılar ve yeniden yolculuğa çıktılar. En son adlarını andığım üç asilzadenin daha sonra denizde esir alındıklarını ve her birinin 300 düka karşılığında serbest bırakıldığını haber aldım. Bathlome Preu, Kudüs'ü, Sina dağını, Mısır'ı, Mora'yı, ya da Peloponez'i ve daha pek çok ülkeyi gezebilmiş. Ormund'un erkek kardeşi de kendisinden önce Türklerin eline düşmüş. Ormund, kardeşinin perişanlık içinde yaşadığını öğrenince, kendisi için ödenecek bedeli kardeşine devretmek istemiş, ama bu arada kardeşini esir alan paşa onun kellesini uçurtmuş. Gene de ödenen bedeli kabul etmiş ve ölen kardeşinin yerine Ormund'u hizmet etmeye zorlamış. Bay Carl Rym ve Bay Albrecht Wisse adındaki elçiler bunu öğrenince, Türklere şikâyette bulunmuşlar. Bunun üzerine paşa azledilmiş ve Ormund serbest bırakılmış.

Bugün burada müthiş bir fırtına yaşadık. Rüzgâr her tarafı kalın bir kar tabakası ile örttü, birçok ağaçlar köklerinden söküldü, dalları kırıldı ve geceleyin denizde demirlemiş olan yaklaşık 300 gemi, içlerindeki mallarla birlikte battı, ayrıca Konstantinopolis limanında bulunan altı kadırga da sulara gömüldü.

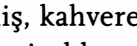
14 Ekim'de padişahın Korfulu eşi,[33] 20 arabalık bir kafile halinde bulunduğumuz kervansarayın önünden geçti. Kadın sultanın arabasında özel bir süsleme yoktu, diğer arabalar gibi kırmızı kumaşla örtülüydü, sadece çivi başları altın kaplamalıydı. Arabanın önünden sarı külahlı, arkebüz tüfeği taşıyan yeniçeriler yürüyordu. Arabalara at üstünde refakat eden en üst düzey görevliler ise hadım edilmiş zencilerdi. Zira böyle tam anlamıyla sakatlanmaya en kolay onlar katlanıyorlar.

Padişahın kadınları, neredeyse Tübingen kentinin yarısı büyüklüğünde, etrafı duvarlarla çevrili bir sarayda yaşıyorlar. Orada çoğunlukla hadım edilmiş zenciler hizmet ediyor. Görevliler arasında başlıklarında altın bir hilal olan yeniçeriler de var.

33 Nurbanu Sultan, Baffo. Bazı kaynaklarda belirtildiği gibi Yahudi kökenli değildir. Gerlach Nurbanu'nun aile kökenini doğru vermektedir. Şimdiye kadar Venedikli olarak bilinen Safiye Sultan köken itibariyle Albanes (Arnavut) veya Bosna asıllıdır –ed.n.

Bugün, sabahın erken saatinde vekilharcımız, Müslümanların papası konumunda olan muphti [müftü] ile karşılaşmış. Müftüye büyük bir saygı gösteriliyor: Onun gittiği yerlerde herkes gerilere çekilmek, atın üzerinde olanlar yere inmek ve yerlere kadar eğilmek zorunda. Bu saygı gösterisinin dışında mesleğinin ona sağladığı maddi bir menfaat yok.

Bugün Galata tarafına geçtik. Ben orada pek çok Grekçe kitap gördüm, ama işe yarar bir şey bulamadım. Bu fırsatta eski elçi Albrecht Wisse ve sekreter Hannibal'ın mezarlarının bulunduğu St. Franciscus kilisesini ve manastırını da ziyaret ettik. Kilisenin vaaz kürsüsü tamamen mermerden. Çok eski olan yüksek tavanlı manastırın içindeki binalar tuğladan yapılmış.

15 Ekim'de Bay Dr. Manlius ile birlikte patriği ziyarete ve kendisine Tübingen' den Dr. Andreæ ve Grekçe öğretmeni Bay Crusius'un gönderdiği mektupları teslim etmeye gittim. Tercüman yaşlı Zigomala'nın aracılığıyla ona selamlarımızı, sağlık ve mutluluk dileklerimizi ileterek ellerini öpmeye geldiğimizi bildirdik. Patrik yanımıza gelmek üzere dışarıya çıktı. Üzerinde siyah uzun ve içi kürkle astarlanmış bir giysi, başında da onların usulüne göre, arkadan aşağı doğru sarkan bir keşiş külahı vardı. Fakat bu külah dış giysisine bağlı değildi, öyle ki, Kapusenlerin külahları gibi ikisini de birlikte giymek gerekmiyor. Külahlar başa ayrıca geçiriliyor. Patrik, iri vücutlu, uzun boylu, nazik ve sevecen bir adam. Azimli bir yüzü, uzun saçları, kızılımsı esmer bir cildi, çok uzun olmayan, geniş, kahverengi sakalı var. Elinde de, beyazı daha çok olmak üzere beyazlı siyahlı, şu biçimde () bir patrik asası tutuyor.

Onunla birlikte aynı binada yaşayan keşişlere *Calogeros* [kalogeri] deniyor. Bunların bazıları, griye çalan siyah, ama çoğunluğu tamamen siyah renkte papaz kıyafeti giyiyorlar ve başlarına da siyah papaz külahı geçiriyorlar. Bazıları da saçlarını omuzlarına kadar uzatmış. Evin içinde yaşayan diğer Rumlar, başlarına Braunschweiglilerinkine benzeyen yüksek şapkalar takıyorlar. Elbiseleri siyah, büzgüsüz ve ayakkabılarına değecek kadar uzun. Bazıları ise her zaman giydikleri siyah elbisenin üzerine mavi bir kuşak takıyorlar.

Konstantinopolis'in alınmasından sonra patrik, kentin bu en ücra köşesinde bulunan ve eskiden rahipler ve rahibeler için yapılmış bir manastır olan binaya sürülmüş. Binanın gözü okşayan hiçbir özelliği yok, sadece kapıdan içeri girildiğinde, gelenin önüne açılan geniş güzel bir meydanı var. Patriğin yaşadığı bina ise, hiçbir güzelliği olmayan odalardan ibaret eski bir manastırdan başka bir şey değil.

Calogeri adı verilen papazlar, tarikatın kurallarına sıkı sıkı bağlılar, kendilerine ait hücreleri var ve kentin içinde serbestçe dolaşabiliyorlar. Bundan bir buçuk yıl önceki patrik, Metrophanes yaşlı, bilge bir adammış. Fakat Kantakuzenlerin soyundan gelen ve Konstantinopolis'in en büyük tuz taciri olan Mihail Kantakuzen'in kıskançlığı yüzünden mevkiinden alınmış. İşte bu Kantakuzen, bundan bir yıl önce Türkler için yaklaşık 60 kadırga yaptırmış ve adı geçen patriğin kendisine bu iş için 1.000 duka borç vermemesi ya da armağan etmemesi yüzünden, onu paşaya o kadar çekiştirmiş ve kötülemiş ki, paşa onu azletmiş. Şimdi Metrophanes, 6 –7.000 keşişin yaşadığı Kutsal Dağda [Aynaroz Manastırı] kalıyormuş. Bu Kutsal Dağ olağanüstü yüksekmiş. Bir zamanlar Xerxes Yunanlılara karşı sefere çıktığında, bu dağı delip geçmeye kalkışmış. Dağ, Trakya ve Makedonya arasındaki deniz geçidinin [Çanakkale Boğazı] dolaylarında, Hellespont kıyısının kuzeyinde bulunuyor. Güneyinde de Dardania, yani Troja [Truva]var. Kutsal Dağda hâlâ pek çok eski elyazması kitabın muhafaza edildiğini söylüyorlar.

Şimdi anlatacağım konu bugün yemek esnasında konuşuldu: Türkler, Venediklilerden Sebeniko ya da Sumedi'yi almışlar. Burası, Venediklilerin korunaklı bir kenti olan Zara'dan iki mil mesafede bulunuyor. Türkler şimdi de Zara [Zarda] ile arada kalan bölgenin yarısını işgal etmek istiyorlarmış. Eğer burayı ele geçirirlerse, Zara, ya da Sara'da yaşayanlar onların gözüne görünmeden kapılarının önüne bile çıkamazlar. Türkler, Venediklilere onlardan aldıkları dört kenti geri vermeye söz vermişlerse de, müftü buna razı olmuyormuş ve alınan bir yeri geri vermenin dine aykırı olduğunu ileri sürüyormuş. Sonuç olarak o kentleri iade etmeleri söz konusu değilmiş. Ne güzel bir din!

Türklerde gelinin damat evine getirilmesi şöyle olur:

1. Altın ve gümüş işlemeli giysiler içinde gösterişli beyler at üstünde önden giderler.
2. Onları genç, güzel, süslü oğlanlar izler.
3. Arkalarından kaval ve başka üflemeli aletleriyle çalgıcılar ve hokkabazlar yürürler.
4. Gelinin önü sıra nerdeyse bir ev boyunda mumdan yapılma yeşil, sarı, kırmızı ve yaldızlı güzel süsler [nahıl] taşınır.
5. Gelin bir ata bindirilmiş ve ipekten yapılma sırmalı perdelerin arkasında gizlenmiş olarak dört kişi tarafından sokaklardan geçirilir. Gelin o kadar sıkı örtülmüştür ki, sadece atın başı ve boynu görülebilir.
6. Atlarla ve arabalarla düğüne katılacak olan kadınlar düğün alayını tamamlar.

Sultan Selim, erkek kardeşine [Bayezid] karşı savaşırken, [1559] durumun kötüye gittiğini anlayıp kaçmağa kalkıştığı zaman, [Lala] Mustafa Paşa atının eğerini yakalamış ve onu geri çevirerek demiş ki: "Şimdi kaçmanın sırası değil! Eğer devleti ve yönetimi elinde tutmak istiyorsan, savaş alanına dönmelisin ve erkek kardeşini (onu işaret ederek) kendi ellerinle boğmalısın."

İki paşa var ki, bunlar diğer paşalara kıyasla savaşmaya daha çok hevesliler. Bunlardan biri, yukarda sözü geçen yaşlı ve saçı sakalı ağarmış Mustafa Paşa, diğeri ise genç ve güçlü, sık kara sakallı bir adam olan Sinan Paşa'dır.

Türk hükümdarı savaş hazırlığı yaptığı zaman bundan zenginleşerek çıkar. Çünkü bütün eyaletlere birer yazı göndererek, kendisine kadırgaların yapımı ve savaş harcamaları için belli bir miktar para ve kadırgalarda kürek çekecek, savaşacak belli sayıda adam göndermelerini ister. Eğer bir yerden, biri savaşa katılmak istemiyorsa, bir başka savaşçının altı aylık masrafını karşılayacak kadar para ödemek zorundadır. Türk hükümdarı, kadırgaların yapımı ve savaş masrafları bahanesiyle topladığı paranın ancak yarısını bu amaç için kullanır. Çünkü savaşçılarının çoğu zaten eskiden beri kurulu olan düzen sayesinde maaş ya da gelir sahibi-

dir. Ayrıca Beylerbeyi Sinan Bey veya diğer beyler de belirli sayıda savaşçı beslemek zorundadırlar.

Özellikle Kahire beylerbeyliğinin, padişahın zenginliğini en fazla artıran yer olduğu ileri sürülüyor, çünkü orada bu konuda kendine özgü bazı yöntemler uygulanırmış. Bu nedenle, birinin kısa zamanda zengin olması amaçlanıyorsa, oraya gönderilirmiş. Kahire beylerbeyi, zengin bir Arap, ya da Mağribi keşfederse, hemen huzura çağırtır, şu ya da bu sebepten padişahın kendisinden şikâyetçi olduğunu ve bundan ötürü cezalandırılmasını emrettiğini açıklar, sonra elinden malını mülkünü alır ve adamı ya boğdurur ya da ölene dek zindana kapattırırmış. İşte bu sebeple, Mağribiler, Türkler gibi Müslüman oldukları halde, onlara düşmanlık beslemektedirler. Türkler onlara çok eziyet ettiklerinden ve çocuklarını köle olarak kullandıklarından, İspanyollar'dan yana olup Tunus'u ele geçirmelerine yardımcı olmuşlardır.

Rum kadınları altın, gümüş ve ipek ipliklerden dokunmuş çok değerli kumaşlardan yapılma elbiseler giyiyorlar, saçlarının arasına som altından kordonlar örüyorlar, alınlarını değerli taşlarla, göğüslerini ve boyunlarını altın ve gümüş zincirlerle süslüyorlar, kollarına altın bilezikler takıyorlar, ayaklarına da gümüş terlikler geçiriyorlar. Bizim imparatoriçemizin ziyneti bile onların süsü yanında sönük kalır.

Bir cezalandırma şekli: Büyük, ağır, dört köşeli bir taşın ortası oyularak deliniyor. Cezalının başını bu delikten geçiriyorlar ve taş böylece onun omuzlarına yüklenmiş oluyor. Taşın dört köşesine asılan büyük inek çanları cezalının geçtiği yerlerde herkes tarafından işitilmesini ve insanların onu görmek için koşup gelmesini sağlıyor. İki yeniçeri, cezalıyı bu taşla birlikte şehrin içinde dolaştırıyorlar. Eğer durup dinlenmek isterse, ki buna sık sık gereksinim duyar, beş akçe ya da yarım taler ödemek zorunda kalıyor. Ekmekleri çok küçük yapan bir fırıncı böyle cezalandırıldı.

Konstantinopolis'te iki "Kadı" vardır. Bunlardan biri kıdemli ve amir durumundadır. Kadılar bütün anlaşmazlıkları ve çekişmeleri inceleyip yargılarlar. Onların daha üstündeki mevkide ise Müslümanların papası konumunda olan "muphti" [müftü] vardır. Bu din görevlisi vaaz vermez, sadece kendisine din konusunda veya çapraşık meselelerde yöneltilen so-

rulara, Kuran'a ya da Kuran tefsirlerine bakarak cevap verir. Hukuki konularda akıl danışılacak ve yardım istenecek müftüden daha yüksek bir yargıç yoktur. Müftü, bir davanın altına kendi fikrini ya da kararını yazıp imzasını atarsa, kadı bunu kabul etmek zorundadır. Hükümdar bile buna karşı çıkamaz. Müftünün görevlendirdiği katipler, kendisine iletilen önemli davaları kaydederler; kaç kişi başvuruda bulunmuşsa, o kadar yazılı belge birikir. Kâtipler bunları yukarıda, herkesten ayrı olan odasında oturan müftüye götürürler. Kendisinden karar bekleyen kişileri ne tanır ne de görür, böylece de yargıya varırken kimsenin etkisi altında kalmadığı için, adalet yolundan sapmaması sağlanmış olur. Başvuruda bulunan herkes, bir miktar akçe öder ve bu paranın bir bölümü de yazıcılara verilir. Eğer Türk hükümdarı bir paşayı, ya da erkek kardeşlerinden birini, hatta kendi oğlunu öldürmek isterse, kişiler ve koşullar hakkında bilgi vermeksizin bir kâğıdın üzerine şöyle yazdırır: padişahın canına kast etmek, devletin idaresini ele geçirmek, vb. gibi niyetler besleyen ve eylemlerde bulunan kişi nasıl bir ceza hak eder? Bu suçlama karşısında Müftü nasıl bir yargıya varırsa, padişah da onu uygular. (Ama aslında padişah, bütün paşaları onların oğullarını, hatta kadınlarını bile kendi kulları, köleleri olarak kabul etmektedir.) Türkler, kendi yasalarının ve adalet kurallarının doğru olduğunu ve müftünün yargı ve kararlarının adil olduğunu ileri sürerler, çünkü onun [kişiye göre değil], önüne getirilen davaya göre hüküm verdiğini öne sürerler. Oysa bu yöntemin eksik tarafı, kadıya başvuran kişilerin davalarını savunmak ve tanık göstermek durumunda olmamalarıdır. Bir kişi haksız yere suçlanırsa, yargı yanıltılmış olur. Eğer iki tanık gösterilir ve bu tanıklar ifadeyi doğrularlarsa, karşı taraf haklı olsa bile, yargı onun aleyhine olur. Bazen birisine 20 – 30 akçe ödeyip hiç bilmediği bir meselede tanıklık etmesi istendiği oluyor. Yalnız şu da var ki, birinin yalan söylediği, para karşılığında bilmediği bir konuda birinin aleyhine tanıklık ettiği saptanırsa, onu [şahid-i zor=yalancı şahit] bir eşeğin üzerine ters olarak oturtuyorlar, eline de eşeğin kuyruğunu veriyorlar, başına sarık yerine bir parça et koyuyorlar ve bu durumda onu bütün kentin içinde dolaştırıyorlar, sonunda da her iki yanağının üzerine ve alnına kızgın demirle bir damga basıyorlar. Bu sonuncu cezadan kurtulmak isteyen, Kazaskere bol para ödemek zorundadır. Bu-

nunla beraber Macarlar ve Türklerde bir dava için, meselenin ne olduğunu dahi bilmeden bir miktar akçe ya da Macar parası karşılığında beş-altı yalancı tanık bulma usulü pek de yaygın değildir.

Macarlar, kendilerine ihanet edenleri, işbirlikçileri, firarileri yakalarlarsa, azgın bir boğanın sırtına bağlarlar ve boğayı dağ, bayır koşmaya salarlar, sırtındaki adam ölene kadar, hayvan çalıların dikenlerin arasından koşturulur.

İki Rum tercüman, aslında Galata'da evleri olduğu halde, sürekli bizim binamızda kalıyorlar. Adları M.Dominicus ve Matthias olan bu tercümanlar Grekçe, İtalyanca ve Türkçe biliyorlar. İmparatorumuz her birine yılda 200 duka ödüyor, ayrıca da tanesi 25 taler değerinde dört elbise veriyor, evlerine yiyecek ve baharat gönderilmesi dışında, masrafları kendilerine ait olmak kaydıyla elçinin ahırından birer atı kullanma ve elçinin sofrasında yemek yeme hakkı tanınıyor. Her yıl padişaha sunulacak olan armağanlar Konstantinopolis'e ulaştırılıp saraya götürüldüğünde, özel olarak 70- 80 ya da 100 taler ikramiye de alıyorlar. Türklerin paşa, bey ve çavuş gibi görevlileri ile halledilecek işler hep bu tercümanlar aracılığı ile yürütülüyor. Divan baştercümanı olan ve Frankfurt'ta imparator Maximilian'ın taç giyme törenine katılan İbrahim Bey,[34] [tercüman] Dominik'i [Sokullu] Mehmed Paşa'ya şikâyet edip idam ettirmesini istemiş, çünkü Dominik Viyana'dan bazı mektuplar alıyormuş. Bizim imparatorun yolladığı bir kurye Konstantinopolis'te yakalanmış ve doğruca Mehmed Paşa'ya götürülmüş, elindeki belgeler incelenmiş ve mektupların arasında Dominik'e hitaben yazılmış bir mektupta İbrahim Bey hakkında aşağılayıcı bir ifade kullanılmış. Bu nedenle İbrahim Bey onun idam edilmesini istemiş. Fakat paşa idam yerine onu Kefe'ye sürgüne göndermiş. Dominik orada dört yıl kalmış. Ancak İbrahim Bey ve diğer bir tercüman ölünce [9 Haziran 1571, Hammer GOR, II, 432] Bay Carl Rym'in ricası üzerine geri getirtilmiş ve yeniden tercümanlık görevine atanmış.

Sözünü ettiğim bu Dominik adlı tercümanın keşiş olan erkek kardeşi, elçiliğimiz için yararlı olabilecek bazı bilgiler edinip elçilere aktarabilme olanağına sahipti. Fakat bir akşam bizim binamızdan çıkarken, bu ko-

34 İbrahim Bey (Joachim Strasz Strozzeni) Divan-ı Hümayun tercümanı. Polonya (Leh) asıllı –ed.n.

nuda talimatlı olan yeniçeriler tarafından yakalanıp kaçırıldı ve bir daha onun hakkında hiçbir haber alınamadı.

Bizim konutumuzda ayrıca iki Türk ya da Müslüman tercüman da var.[35] Bunlardan adı Mahmut olan, aslında Bavyera'daki Passau kentinde doğmuş ve buraya sonradan gelmiş. Latince, Almanca ve Türkçe biliyor.[36] Diğerinin adı Murat, aslında Macaristan ya da Erdel kökenli. (Yani her iki tercüman da vaktiyle Hıristiyanmış). Murat sadece Latince biliyor. Bir zamanlar Viyana'da öğrenim görmüş. Bu ikisi de her yıl imparatorumuzdan para ve armağanlar alıyorlar, ayrıca elçinin sofrasında yer alma hakları da var. Böylece her yıl tercümanlara yüzlerce taler harcanıyor.

Mehmed Paşa, Sultan Süleyman'ın ölümünden üç gün sonra Zigetvar'ı zapt etti [7 Eylül 1566] ve onun ölümünü Sultan Selim Anadolu'dan gelinceye kadar sakladı. Sultan Süleyman ölünce, acele haber yollayıp Selim'i getirtti ve devletin yönetimini ona teslim etti. Eğer askerler Sultan Süleyman'ın öldüğünü öğrenselerdi, Zigetvar ele geçirilemezdi, çünkü yeniçeriler hemen ayaklanırlar ve eski âdetlerine göre aldıkları paranın artırılmasını isterlerdi. Ama padişah öldükten ve Selim'e haber gönderildikten sonra, Mehmed Paşa, padişahın çadırından çıkıp savaşçılarının ve kumandanlarının karşısına dikilmiş ve ağlayarak, eğer Zigetvar fethedilmezse, bütün paşaların, kumandanların ve önemli kişilerin kafalarını kestirmek emrini aldığını açıklamış. Bunu duyunca hepsi kudurmuş köpekler gibi kaleye saldırarak onu işgal etmişler. Fakat Mehmed Paşa, padişahın öldüğünü gizlemekle yeniçerilerin bazı olanaklarını kısıtladığından, onların düşmanlığını üzerine çekmiş oldu, çünkü bir padişah öldüğünde, yeni padişah tahta geçmeden, yeniçeriler çeşitli baskılar uygulayarak kendilerine ödenen paranın artırılmasını isterler, hatta sarayı işgal edip istekleri yerine getirilmedikçe padişahın oğlunu içeri bile almazlar, sarayı sımsıkı koruma altında tutarlar ve paraları artırılmadan yeni padişahın tahta geçmesine izin vermezler. Çünkü padişah bir kere tahta geçti mi, artık bir hak iddia edemezler. Padişahın kim olacağı saptanıncaya kadar yeniçeriler Yahudilerin ve Hıristiyanların evlerine girerek istedikleri gibi yağma edebilme hakkına sahiptirler. Padişah tahta geçtikten sonra yağma yapamazlar.

İşte Mehmed Paşa, Sultan Süleyman'ın ölümünü kimse öğrenmeden Selim'i getirtip babasının tahtına geçirmekle, yeniçerileri büyük bir kazançtan mahrum bıraktı. Üstelik padişah öldüğü halde, onun adına tehditler savurarak Zigetvar kalesinin zapt edilmesini sağladı. Yeniçerilere sanki padişahın oğullarıymış gibi önem veriliyor. Yalnız Konstantinopolis'te yaklaşık 10.000 yeniçeri var.

18 Ekim'de patriğin yardımcısı (*Notario*) Zigomala'nın oğlu Theodosius Zigomala'dan, Niş piskoposu aziz Basili'nin kardeşi Gregori tarafından yazılmış olan Hz. Süleyman'ın "Sofice Söylenmiş Gazelleri"[37] tefsirini beş taler karşılığında satın aldım.

19 Ekim'de, sözünü ettiğim Teodosius, patrikle birlikte Makedonya ve Mora, veya öbür adıyla Peloponez yolculuğuna çıktı. Orada bulunan Rum kiliselerini ziyaret edip, her yıl padişaha ödemek zorunda olduğu 4.000 dukayı uğradığı yörelerin cemaatinden toplamak zorunda. Patrik bu paranın dışında, hem kendinin hem de patrikhanede yaşayan papazların geçimini sağlamak için gereksindiği parayı da Rum kiliselerinden topluyor ve aynı zamanda da şimdi yaptığı gibi onları ziyaret etmiş oluyor.

Bugün bizimle birlikte Konstantinopolis yolculuğuna çıkmış olan ve Sofya'da Bay Binau ve diğer 13 kişiyle birlikte hastalanan saat yapımcısı öldü. Son günlere kadar şıra içerek ve çeşitli meyveler yiyerek kendini ayakta tutabilmişti.

20 Ekim'de onu toprağa verdik. Galata veya Pera denilen semtin ötesinde Alman veya Romalı, daha çok da Macar asıllı elçilere ayrılmış olan bir mezarlık var. Bir tıp doktoru, bir aşçı ve daha başka bazı kimseler de oraya defnedilmişler. Galata'daki rahipler bir tabut getirdiler. İçine de iki kırmızı kadife yastık koymuşlar. Ölüyü onların üzerine yerleştirdiler ve üzerine güzel bir örtü örttüler. Rahipler; ellerinde büyük bir mum, ilahiler söyleyerek cenazenin önünde kentin içinden geçtiler, tabutu mezara indirirken ve üzerini toprakla örterken de Latince Pater Noster duası ve mezmurlardan beyitler okudular, sonra kabrin üstüne kutsanmış su serptiler ve oradan

35 Divan-ı Hümayun'un resmi tercümanlarıdır –ed.n.

36 Mahmud vazifeli olarak gönderildiği Prag'ta 1575'te öldü ve cenazesi çinko tabutla Estergon'a taşındı –ed.n.

37 Gazaliyât-ı Sofiyâne. Gazellerin Gazeli (Canticum conticorum = Lied der Lieder) sevgi ve evlilik bağları üzerine yazılmış "düğün gazelleri" olup, Tanrı sevgisi temsili ve mecazi bir şekilde işlenmiştir. Bunlar dini kitaplara da geçmiştir –ed.n.

uzaklaştılar. Buraya kadar cenazeye refakat eden bizler de, hep bir arada içki içmeye gittik. Mezarlıktan çıkınca, yakınlardaki hoş arazide bir zamanlar Gritti adındaki bir Venedikliye ait olan evi gezdik.[38] Sözünü ettiğim Gritti'nin, her zaman yaklaşık 500 atı, yüzlerce uşağı ve kölesi bulunurmuş, Sultan Süleyman'ın en özel danışmanıymış ve Sultan Süleyman buraya sık sık gelmekten çok zevk alırmış. Gritti de Macaristan kralı olmak istiyormuş. Öldükten sonra, evi bakımsızlıktan harabeye dönmüş, bir kısmını da yıkmışlar. Kimsenin satın almasına imkan tanımamışlar. Türklerden biri sadece taşları için 1000 duka ödemeyi teklif etmiş, ama gene de alamamış. Evin çok güzel beyaz mermerden yapılma iki merdiveni birbirine kavuşarak geniş bir salona ulaşıyor. Bir zamanlar resimlerle süslü olan bu salon hâlâ duruyor. Hemen yanında da güzel bir hamam ve ayrıca Gritti'nin karısı için yaptırdığı çok güzel bir daire var. Şimdi bu evde padişahın köpekleri barındırılıyor.

Cenaze töreninden tekrar Galata'ya döndüğümüzde, içinde 7.000 acemioğlanın yaşadığı söylenen büyük, güzel binayı [Galata Sarayı] ve çevresindeki çok geniş ve güzel süs bahçesini gördük. Bu acemioğlanları aslında Hıristiyan ailelerin çocuklarıdır ve her üç yılda bir, Türklerin egemenliği altında olan Bulgaristan, Yunanistan, Hırvatistan, Macaristan gibi ülkelerden toplanırlar.

1574 yılının Ocak ayında 8.000 çocuk getirmişler. Bunlar başlarına sarı, sivri külahlar geçirirler, her sene kendilerine dayanıklı mavi kumaştan giysiler verirler. Acemioğlanlar, başlangıçta iki akçe gündelik alırlar ve bu miktar sürekli artırılır. Gençlerin bazıları el sanatları öğrenirler, bazıları hayvanların bakımında ve gözetiminde kullanılırlar, bazıları da hizmet etmeleri için kibar ailelerin yanına verilip, orada nazik ve terbiyeli davranmayı öğrenirler, sonunda da padişahın hizmetine girerler. Bu gençler Türklerden de beterdir, çünkü hepsi hiçbir işe yaramayan serseri takımıdır, Hıristiyanlara ve Yahudilere her türlü eziyeti yaparlar ve evlerine girip savaştaki yağmacılar gibi davranırlar. Onlara bir taler verildiğinde hiç tanımadıkları bir insanı fena halde, hatta öldürünceye kadar döverler. Yeniçerilerden ölen ya da öldürülen olursa, onun yerine bu gençlerden birini geçirirler.

Aynı gün [20 Ekim], Hıristiyanlıktan dönen Adam Neuser,[39] Dr. Manlius ve sekreteri Peter, Galata'da benim kendilerini ziyaret etmemi beklemişler, ama haberim olmadığı için, gidemedim.

21 Ekim'de sekreterimiz Peter von Eizing ile birlikte yukarıda sözünü ettiğim Neuser'in ricası üzerine kendisini ziyarete gittim ve öğle yemeğinden akşama kadar onunla İsa Peygamber'in Tanrı sayılıp sayılamayacağı konusunda tartıştık. Ama o, benim öne sürdüğüm bütün kanıtları çürüttü ve savlarımla alay etti. Bundan sonra dinden nasıl ve neden saptığını, başlangıçtan beri bugüne kadar neler yaşadığını, nelerle karşılaştığını bize anlattı. Kimsenin kendisini dininden dönmeye teşvik etmediğini ama *Irenæus ve Tertulianus'un*[40] yazılarında açıkladıkları fikirlerin buna sebep olduğunu ve bununla ilgili her şeyi en sevgili dostu olan Silvanus'tan başka kimseye açıklamadığını mahremane söyledi. Adam Neuser, Heidelberg kentinde, bir görev üstlenmeden, insanlardan uzak bir hayat sürmeye karar vermiş. Fakat elektör – dük onu işinden çıkarmak istememiş ve İmparator Maximilian durumu öğreninceye kadar onu görevinde alıkoyacağını bildirmiş. Daha sonra imparator, Speyer veya Augsburg'daki (Neuser, neresi olduğunu tam hatırlayamıyor) imparatorluk meclisi toplantısı vesilesiyle elektör-dükle sohbet ederken, ülkesinde inançları bakımından şüpheli insanların bulunup bulunmadığını sorduğunda, elektör-dük böyle kimselerin varlığından haberi olmadığını söylemiş. Bunun üzerine imparator, Palatina eyaletinde Arian mezhebinden olan insanların bulunduğunu duyduğunu açıklamış ve "Sylvan'a, Neuser'i tanımıyor musunuz?" diye sormuş. elektör-dük bu soruya yanıt olarak Neuser'in sanıldığı gibi bir insan olmadığını, dürüstlüğüne güvenilebileceğini söyleyince, imparator ona bazı mektuplar ve bu mektupların içinde geçen iki ismi göstermiş. elektör-dük buna çok şaşırmış. Ama imparator bu iki kişiyi kendisine teslim etmesini isteyince, buna karşı çıkmış ve söz konusu kişileri cezalandıracağına söz vermiş. Ne-

38 Venedik Doju Andrea Gritti'nin Osmanlı hizmetindeki oğlu, meşhur Aloisio Gritti. 1534'te Sultan adına faaliyet gösterdiği Erdel'de öldürüldü –ed.n.

39 Adam Neuser, Heidelbergli Kalvenist. 1570'ten beri teslis karşıtı (antitrinitar) eylemler içinde oldu. Teslis karşıtlarıyla işbirliği yaparak Almanya'ya hakim olması için sultana mektup yazdığı söylenir. Tutuklanma endişesiyle 1571'de Lehistan'a, 1572'de Erdel'e kaçtı. Osmanlı topraklarına geçerek Tımışvar'a geldi. Müslüman olarak Mustafa adını aldı. İstanbul'a yollandı. Müslümanlığı zorunluluktan olup pek çokları gibi şeklidir. 1576'da sefalet içinde öldü –ed.n.

40 İrenæus ve Tertulianus: 2.yy.'da yaşamış din adamları ve din yazarları –ç.n.

user bu durumu haber alınca, Komorra'ya kaçmış. Orada tacirlerle anlaşıp Türkiye'ye iltica etmeyi tasarlıyormuş. Fakat kendisini ihbar etmişler ve casus sanarak tutuklamışlar. Üstelik sünnetli olup olmadığını saptamak için muayene de etmişler. Serbest bırakılınca, gizlice Palatina'ya gitmiş ve gene tutuklanmış. Artık öyle bir hale gelmiş ki, yolda bir yaprak kımıldasa, karşısına biri çıksa, ya da arkasından gelse, yakalanacağını sanıyormuş. Kendisini Elektör-dükün huzuruna çıkarttıklarında, açıkça demiş ki, "Eğer ben Calvin mezhebine intisab etmemiş olsaydım, bütün bunlar başıma gelmezdi. Eğer bana hoşgörülü davranıp doğru yolu gösterselerdi, belki gene geri dönerdim. Fakat Betza'nın fişeklemesi yüzünden, elimde yanan bir mumla "Kutsal Ruh" kilisesinin içinde dolaşıp birtakım törenlere katılmaya zorlanmak benim kabul edeceğim bir şey değildir." Bir süre sonra, elektör-dük, bir piskoposla halletmesi gereken bir mesele yüzünden oradan ayrılınca, Neuser kendisini gözetim altında tutan nöbetçiye içki içirip onu uyutmuş, sonra iki yatak çarşafını yırtıp birbirine ekleyerek yaptığı ipe tutunarak hapisten kaçmış, yüksek bir duvardan atlamış, sonra ıssız yollardan sarayın bulunduğu tepeyi aşarak bir ormanda gizlenmiş, geceyi orada geçirmiş. Karısının hapishaneye yolladığı ve yanına aldığı yemişlerle açlığını bastırmış.

Ertesi sabah erkenden kaçışına devamla, Seckingen'de bir demirciye uğramış ve ona İbranice yazılmış bir İncil'i rehin vermeyi teklif ederek para istemiş. Oradan İsviçre'ye doğru yoluna devam etmiş ve genç Grinæo'ya gitmiş. O da kendisini tehlikelere karşı uyarınca Fransa'ya kaçmış. Bir gemi yolculuğu sırasında yolculardan biri onu tanımış ve "siz Heidelberg'de bulunmuş muydunuz?" diye sormuş. Neuser inkar etmiş. Paris'e gittiğinde de kendisini tanımışlar. Orada bulunan bir Alman, kendisine laf atarak, hapisten kurtulduğu için onu kutlamış. Neuser ise Almanca bilmiyormuş gibi yaparak, yanındakilere, "Bu adam ne diyor?" diye sormuş ve böylece kimliğini gizlemiş. Orada da tanındığını anlayınca, İngiltere'ye gitmiş, ama gene kendisini tanıyanlarla karşılaşmış. Nereye gitse huzursuz oluyormuş ve Hollanda'da az kalsın tutuklanacakmış. Oradan da gece vakti kaçıp gene Palatina'ya gelmiş. Arkadaşları onu uyarmışlar ve biraz para vererek Lehistan'a kaçmasını sağlamışlar. Nereye gitse tanınıp ihbar edileceğini anlayınca Er-

del'e gelmiş. Burada da bazı cemaat mensupları kendisini voyvodaya şikâyet etmişler. Voyvoda ona iki seçenek sunmuş: Ya Türkiye'ye gidecek, ya da imparatora teslim edilecek. İmparatora teslim edilirse, bunun hayatına mal olacağını bildiğinden, canını kurtarmak için Türkiye'yi tercih etmiş, çünkü orada güvencede olacağını umuyormuş. Fakat aslında dinini (o güzel Arian mezhebini) inkar etmemiş. Daha önce Türklerin bu kadar vahşi bir halk olduğunu bilmiyormuş, ama başka bir yerde de barınamamış, nereye gitse kendisini ihbar edecekleri tehlikesini yaşıyormuş. Efendisi bile ona Türkiye'ye sığınmayı salık vermiş. Ama asla Türklerin dinini kabul etmemiş.

Ayın 23'ünde gene Agria veya Eğri'den 30 kadar esir getirdiler.

Kasım 1573

2 Kasım'da 13 Hırvat esir getirildi. Aynı gün Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'nın komutası altında Türk donanmasının yarısı limana girdi. Piyale Paşa Sultan Selim'in damadıdır. Aslen Macar olup, Tolna'da bir kunduracının oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Paşalar arasında en ufak tefek ve en gösterişsiz olanı odur. Bu yaşlı adam vaktiyle Türkler Tolna'yı zapt ettiklerinde esir alınmış. Türklerin tüm deniz kuvvetleri 264 kadırga ve 50 kalyeteden ibarettir. Kalyeteler, kadırgalardan biraz daha küçük gemilerdir. Kadırgada 30 ya da 40 kürek bulunur ve her küreği üç veya dört kişi, bazen de beş kişi çeker. Kürekçiler küreğin hemen dibinde bulunan uzun oturaklarda yan yana otururlar, geminin orta kısmında da belli bir düzene göre askerler yer alırlar. Bunların da oturak yerleri vardır. Piyale Paşa'nın kendi gemisindeki mürettebatın çoğu sırmalı kumaştan elbiseler giyer. Ayrıca gemide ordu davulu, borazan ve diğer bazı aletleri çalan çalgıcılar da bulunur.

Piyale Paşa'nın gemileri, içinde 150 silahlı asker bulunan Castro adındaki bir kaleyi fethetmişler. Türkler kalenin önünden geçerken, içerden gemilere ve özellikle de Piyale Paşa'nın gemisine ateş edilmiş. Bunun üzerine Piyale Paşa çok öfkelenmiş ve hemen kaleye hücum edip içerdekileri kılıçtan geçirme emri vermiş. Bu olaylar sırasında orada bulunan bir Hollandalı, saygıdeğer efendime gördüklerini şöyle anlattı: Kalede bir papazı ve yaşlı bir adamı yakalamışlar ve emir üzerine onları yere diz çöktür-

dükten sonra kafalarını kesmişler, bazı askerler ölülerin göğüslerini yarıp yüreklerini çıkarmışlar ve ağızlarına tıkmışlar.

Piyale Paşa bütün komutanlarını yemeğe davet etmiş ve onlara padişahın bir buyruğunu okumuş. Padişah, İspanyol filosunun amirali Johann von Österreich'i (Johann d' Austria) yakalayıp getirmezlerse, hepsini öldürtmekle tehdit ediyormuş. Fakat komutanlar onun bir limana sığındığını ve oradan çıkıp savaşması için yapılan bütün kışkırtmalara karşın ortaya çıkmadığını, kendilerinin de rüzgârın ters yönden esmesi yüzünden limana giremediklerini ileri sürmüşler. Türkler, çok genç olan bu amiralden söz ederken, onun bir kadın gibi olduğunu söylüyorlar. Amiral, 1572 yılında Türkler yenilgiye uğradığında, deniz savaşında ölen [Müezzinzade] Ali Paşa'nın güzel bir delikanlı olan oğlunu esir almış ve İtalya'ya götürmüş. Orada bir süre alıkoyduktan sonra, ona çok güzel bir İspanyol atı, değerli giysiler, bol bol altın armağan edip, hiçbir bedel istemeden Türkiye'ye yollamış. Türkler buna çok şaşırmışlar. Ali Paşa'nın genç oğlu da bundan ötürü amiralden büyük saygıyla söz edermiş. Padişahın eşi de, belki bu davranışıyla Türklerin dinini kabul etmeye hazır olduğunu belirtmek istemiştir, diyormuş.

O savaşta Uluç Ali 14 kadırganın idaresini eline alarak kaçırıp kurtarmış. Bundan ötürü ödül olarak Cezayir'in yönetimini ona vermişler. Önceleri ünlü bir korsan olan Uluç Ali şimdi amiral konumunda.

Pertev Paşa da aynı savaşa katılmış ve kaçmıştı. Bu yüzden idam cezasına çarptırılmamak için çok yalvardı. Sonunda kafası kesilmediyse de, itibarını ve şerefini yitirdi. Buna kalbi dayanamadı ve bir yıl sonra öldü. Bu paşa sekiz yıl önce Macaristan'da Jula'yı fethetmişti, ama bu başarısının karşılığını ona çok kötü ödediler.

Gemilerdeki askerler beyaz ve mavi renkte, çuval gibi geniş pantolonlar [şalvar] giyiyorlar, başlarına ya beyaz renkte, ya da beyaz ve koyu renk karışık, bazen de tamamen koyu renkte ya da kırmızı bir sarık takıyorlar ve tepelerini pek çok tüyle süslüyorlar. Üzerlerine kısa, dar ve kolsuz gömlekler [cepken] giyiyorlar.

Diğer atlı ve yaya savaşçılar üzerlerine panter postu veya benekli bir deri geçirirler, bazılarının başında yüksek, kırmızı renkte on iki sivri ucu olan bir külah, bazılarının ise sarık vardır, birçoğu da uzun bir kurt postu-

na bürünürler, pantolonları bedenlerini sımsıkı sarar ve paçalarının arka tarafları baldır hizasına kadar iliklidir.

11 Kasım günü Aziz Martin'e adanmıştır. Akşam yemeğinde Almanya'daki geleneğe uygun olarak sofraya kızarmış kaz eti geldi. Bay Ungnad bu vesileyle şöyle bir fıkra anlattı: Vaktiyle Aziz Martin gününde bir suçluyu idam edeceklermiş, Bay Fröschel de onu teselli etmek için demiş ki: "Üzülme! Biz bu akşam burada kaz kızartması yerken, sen de cennette bütün meleklerle birlikte kaz kızartması yiyeceksin."

Bay Binau da şöyle bir fıkra anlattı: Paris'te sarhoşun biri atının üstünde sızmış kalmış. Bir hırsız da onu semeri ve üzengisiyle birlikte bir duvarın üstüne oturtmuş ve atı alıp götürmüş. Sarhoş, olanlardan habersiz, sürekli duvarı mahmuzlarmış, ama yerinden oynatamazmış.

Bu gece Bay Ungnad ahırdaki seyise Busikan [şarap?] ile Martin kazı verdi. Aşçı M. Sebald ve [genç] Bay Karl Pfister'in seyisi olan Stenizeln [Kâhya] Ulisis von Sara'nın isteği üzerine [kazı] şişten çıkarmak isterken kötü yaralandılar.

Türk devleti altı vezir - paşa tarafından yönetilmektedir. [Sokullu] Mehmed Paşa, padişahtan sonra gelen en önemli yöneticidir. Diğer paşalar, beylerbeyi, sancakbeyi gibi yöneticiler ve görevliler hep ona tabidirler. Mehmed Paşa, Hırvatistan'dan gelme yaşlı, uzun boylu, iriyarı bir adamdır. Padişah onu kızıyla evlendirmiştir. Üstelik bütün Alman asılzadelerinden daha zengindir. Konstantinopolis'te tümüyle mermerden çok güzel bir cami ve ona bağlı çeşitli binalar yaptırmıştır. Bergasch'da da [Lüleburgaz] bir cami ve olağanüstü güzellikte bir kervansaray, başka yerlerde de bunlara benzer mükemmel binalar inşa ettirmiştir. Türkiye'deki bütün işler onun denetiminden geçer. Gelir olarak padişahtan birkaç yüz bin taler alır, bizim imparatorumuz da ona her yıl 9.000 taler değerinde armağanlar gönderir ve ayrıca da resmen 3.000 taler öder. Venedikliler, bu yıl aralarındaki barışı sağladığı için, ona 15.000 duka armağan etmişler. Bir paşa ya da beylerbeyi ölürse, iyi bir yerdeki beylerbeyliğine atanmak isteyenler, Mehmed Paşa'ya 30- 40.000 taler rüşvet verirler. Ayrıca esirlerin serbest bırakılması karşılığında da bol para alır. Konstantinopolis'te çok güzel sağlam, saray gibi bir taş evde yaşar. Bu evdeki küçük hücrelerde kendi özel esirlerini barındırır.

İkinci vezir, Piyale Paşa'dır ve o da padişahın damadıdır. Saygıdeğer elçilerimiz kendisine gönderilen armağanları, paşanın deniz seferinde olması nedeniyle ancak bu ayın 16'sında verebilmişlerdir.

Üçüncü vezir Mahmut Paşa'dır ve o da padişahın damadıdır.

Dördüncü vezir, Ahmed Paşa, padişahın kız kardeşi ile evlidir.

Beşinci vezir, Mustafa Paşa [Lala], Kıbrıs'ı fethetmiştir.

Altıncı vezir Sinan Paşa'dır.

Devlet yönetiminde önem sıralamasında vezirden sonra beylerbeyi gelir. Beylerbeyi, kendi emir ve gözetimi altındaki bölgenin hükümdarı gibidir, padişaha vekaleten o ülkeyi yönetir. Türkiye'de yirmi dört beylerbeyi vardır.

Bundan sonraki alt sırada beyler bulunur. Bunlar sadece dört kişidir.

Bir zamanlar [Makbul] İbrahim Paşa başvezir konumundaymış ve Sultan Süleyman'ın danışmanı olarak Viyana seferine de katılmış. Padişahı, Viyana'yı zapt etmekten İbrahim Paşa vazgeçirmiş. Çünkü Sultan Süleyman, o ne derse ve neyi uygun görürse onu yaparmış, o sanki Sultan Süleyman'ın gölgesi gibiymiş, hatta konuşmalarının kimse tarafından duyulmaması için, padişah onu odasında yatırırmış. İbrahim Paşa'nın, kendi sarayında yerin altında bir ibadethanesi [şapel] varmış ve burada her gün kendisi için dua okuturmuş. Amacı, Macaristan kralı olmakmış ve bunu gerçekleştirmek için bazı anlaşmalar yapmış, fakat Venedikliler onu ihbar etmişler. Bunun üzerine Padişah onu bir akşam şerbet içmeye davet etmiş ve şerbetine uyku getirecek bir madde koydurtmuş. Fakat uyku ilacını o kadar çok koymuşlar ki, paşa yatmak üzere her zamanki gibi padişahın odasına girer girmez derin bir uykuya dalmış. Padişahın oda hizmetçileri [has oğlanlar] İbrahim Paşa'ya bir ziyan vermeye yanaşmayacaklarından, odaya daha önceden çağrılmış olan cellat onu orada hançerlemiş veya boğmuş.

Bu olay şöyle gelişmiş: Vaktiyle Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'ya yaşadığı sürece canına dokunmayacağına dair söz vermiş. Ama kendisine yapılan ihbar üzerine, müftüye başvurup ne yapması gerektiğini danışmış. Müftü de, onu tıka basa yedirip içirmesini, bunun üzerine uykuya daldığında bir ölüden farksız olacağı için, hak ettiği cezayı vermesini önermiş. Padişah da onun dediğini aynen uygulamış.

Rivayete göre padişahın eşinin de bunda parmağı varmış, çünkü o hem İbrahim Paşa'ya hem de eşine düşmanlık besliyormuş. Padişahın eşi [Hürrem Sultan] bir gün onları ziyarete gittiğinde, İbrahim Paşa'nın eşine ait bir sürü ziynet eşyasının arasında, altın ve mücevherlerle süslü bir çift ayakkabı görmüş. Bunlar Venediklilerin bir armağanıymış ve padişahın eşi böylesini o güne kadar hiç görmemiş. Bu pabuçların kendisine verilmesini istemişse de, İbrahim Paşa'nın eşi, kendisine verilen bir armağanı başkasına veremeyeceğini söyleyerek bunu reddetmiş. Padişahın karısı buna çok kızmış. Üstelik orada Sultan Süleyman'a ait bir mendil görmüş. Bu mendili Sultan Süleyman bir gün avlanmaya çıktığında, İbrahim Paşa'ya tutması için vermiş, o da onu evinde muhafaza etmiş. Padişahın eşi bundan da kuşkulanmış ve kocasının İbrahim Paşa'nın karısıyla bir ilişkisi olduğuna hükmetmiş. Bunun üzerine gene İbrahim Paşa'yı kötüleyen düzmece mektuplar yazmış ve Süleyman'a göstermiş. Böylece onu bu haince cinayete teşvik etmiş. Ama İbrahim'in suçsuzluğu ortaya çıkınca, Padişah yaptıklarına çok pişman olmuş.

Türklerin hükümdarı bir kadına ihtiyaç duyduğu zaman, kadınlarının yaşadığı bölüme [harem] gider, düzenli bir biçimde karşısında dizili duran cariyelerini gözden geçirir ve en çok hoşlandığı cariyeye mendilini atar, o da bu işareti anlar ve padişahın eşinin yanına giderek mendili ona gösterir. Padişahın eşi onu giydirip kuşatır, süsler ve padişaha yollar. Bizim kadınlarımız böyle bir şeyi asla yapmazlar.

14 Kasım'da Macaristan'dan getirilen 60 tutsak ve üç sancak, davullar zurnalar eşliğinde kapımızın önünden geçirildi. İşte Türkler barışı böyle koruyorlar.

19 Kasım'da Uluç Ali de 130 kadırga ve kendine ait olan yeşil direkli birçok gemiyle birlikte geri geldi. Kadırgalar rengarenk güzel bayraklarla süslenmişti. En tepeye, gözlemcinin sepetinin olduğu yere de çok uzun, kırmızı, beyaz ve siyah renkte, iki sivri uzantısı olan bir bayrak çekilmişti. Gemiler ve kürekler kırmızıya boyanmıştı. Kaptan paşa gemisinin dışı yaldızlıydı ve ön tarafında yaldızlı üç top vardı. Bir kadırgada, genel olarak iki direk, üç-dört yelken ve 200 kürekçi bulunur. Uluç Ali, Galata'nın karşısında, sarayın önünde gemileri durdurdu ve bütün topları ateşledi. Daha sonra gemiler çok hoş bir müzik eşliğinde karşı sahile geçtiler.

21 Kasım'da Ahmed Paşa'nın padişahın kızkardeşinden olan oğlunun cenaze törenine tanık oldum. Tabutu taşıyanların önünden ve arkasından sayıları 100'ü geçen din adamı, kimi yaya, kimi atlı olarak cenazeye katıldılar ve yol boyunca yüksek sesle ilahiler okudular. Arkadan at üstünde paşalar cenazeyi izlediler: Deniz kuvvetlerinin amirali Uluç Ali, adalar beylerbeyi, genç, yakışıklı bir adam olan, beyaz elbiseli Rumeli beylerbeyi, yeniçeri ağası, vb.

25 Kasım Aziz Katarina yortusuydu. O gün bazı esirlerin kaçmasına yardım eden üç keşişi tutukladılar. Türkiye'de suç işleyen keşişleri çok kötü cezalandırıyorlar. iki yıl önce Türkler,Venediklilerle yapmış oldukları savaşta yenildiklerinde, Kandiya'dan [Girit] Konstantinopolis'e ve Konstantinoplis'ten Kandiya'ya mektup ileten birini Galata'daki Aziz Franciscus manastırının önünde kazığa oturtmuşlar. Bir yıl önce de St. Augustin manastırından bir keşiş, bazı kölelerin kaçmasına yardım ettiği için, yine St. Franciscus manastırının önünde ipe çekilmiş. Bir Hıristiyan dönmesi onu ihbar etmiş. Bu dönme, olaydan biraz şüphelenmiş, ama kesin olarak emin değilmiş. Gerçeği anlamak için, günah çıkartmak istediğini söyleyerek o keşişe gitmiş. İtirafları sırasında, tekrar Hıristiyanların ülkesine dönmek istediğini söyleyerek ondan yardım dilemiş. Keşiş de yardım etmeyi kabul etmiş ve ona ne yapması gerektiğini anlatmış. Bunun üzerine o hain herif, keşişi paşaya ihbar etmiş. Keşişi hemen tutuklayıp asmışlar.

Daha önce de anlattığım gibi, tercümanımız Dominik'in erkek kardeşi olan ve elçi Bay Rym'in yanında görev yapan keşiş de üç yıl önce ortadan kayboldu ve kimse onun nereye götürüldüğünü, ne olduğunu bilmiyor. Bundan iki yıl önce İtalya'dan Galata'ya gelmek üzere yola çıkan dört keşiş, Sakız beylerbeyi tarafından casusluk suçundan ötürü tutuklanıp Konstantinopolis'e gönderilmişler. Elçi Bay Rym onları ancak Kudüs'e sürgüne gitmeleri koşuluyla ölüm cezasından kurtarabilmiş. Sonunda onlara tekrar İtalya'ya dönebilmeleri için pasaport temin etmeyi başarmış. Keşişlerden biri Galata'daki keşişlerin başı olmak üzere buraya gönderilmiş, ama Galata'dakiler onu kabul etmemişler. O da gene İtalya'ya dönmüş. Daha sonra Papa o keşişlerin en önemli olanını piskopos yapmış.

İşte yukarıda da sözünü ettiğim gibi, Aziz Katarina yortusunun akşamı, bizim konutumuzdaki keşişle başka bir keşiş, kölelerin kaçmasına yardım etmek ve yanlarında gizlenmelerini sağlamak suçundan tutuklandılar.

26 Kasım'da Marx Antoni Stanga adında zengin ve çok cömert bir İtalyan'ı boğarak denize attıkları rivayeti kulağımıza geldi.

29 Kasım'da padişah, paşalarını da yanına alarak Edirne'ye ava gitti. Beraberinde yüzlerce deve ve eşek götürdü.

Aralık veya Hristos Ayı 1573

4 Aralık günü Bay von Binau, vekilharç Bay Ulissis von Sara, Johann Auer, Kont Ekken von Salm'ın özel yardımcısı ve ben, hep birlikte Uluç Ali'nin Hıristiyanlardan gasp ettiği kalyonu görmeye gittik. Geminin altı yelkeni ve çok sayıda topu, arka tarafında da altın kaplama bir feneri var. Geminin kıç tarafındaki ahşap kaplama, ağaç, kuş ve çiçek resimleriyle süslenmiş ve bunların altına da altın harflerle "Tanrı bizi korusun" ve mezmurlardan alınma dizeler yazılmış. Bütün Hıristiyan gemilerinde böyle sözlere rastlanır. Geminin burnunda altın kaplama bir ejderha başı var. Gemi sanki kocaman, gösterişli bir saray gibi. Yapımı 30.000 florinden daha fazlaya mal olmuş. Bu gemiyi 70 kadar kadırga takip etmiş ve sonunda ele geçirmeyi başarmışlar. Kalyon, gemilerin en büyüğü ve en yüksek olanıdır. "Naven" adını taşıyanlar biraz daha küçüktür, kadırgalar bunlardan da küçük ve daha alçaktırlar, kalyeteler daha da küçük ve tek direkli, 25 veya 30 küreği olan gemilerdir.

Venediklilerin gemilerinin burnunda St. Marcus adını verdikleri, kanatlı bir aslan ve bir kitap bulunur.

7 Aralık'ta Türklerin de "Pater Noster" duamızın muadili bir dualarının[41] olduğunu öğrendim.

Türklerin de kutsal saydıkları ve saygı gösterdikleri dindar kişiler var. Bunlar Muhammed'in mezarını ziyaret etmek için Mekke'ye ve Medine'ye gitmiş olan kimselerdir. Bazıları Muhammed'in mezarını gördükten sonra başka bir şeyi görmemek için kendi elleriyle gözlerini kör ederler. Bugün onlardan bazılarına rastladım. Bütün şehri dolaşıp şarkılar söyleyerek dileniyorlar. Çoğu zaman dört veya

41 Kast edilen herhalde "Fatiha" suresidir –ed.n.

beş kişi bir arada geziyorlar. En yaşlıları önde yürüyüp kiliselerde kullanılanlara benzeyen pirinç madeninden yapılma, içi tuzla doldurulmuş bir kandil taşıyor ve herkes bunun içine para atıyordu. Birincisi elinde paralanmış bir bayrak tutmaktaydı, bayrak direğinin tepesinde sarı madenden yapılma bir ay, ya da bir halka vardı. Hep birlikte ilahi olduğunu tahmin ettiğim şarkılar söylüyorlardı. Önce başlarında yürüyen kişi bir dize okuyor, sonra diğerleri toplu halde ona yanıt veriyorlardı. İnançları güçlü olan Türkler, onların hayır dualarını almak için yanlarına gidiyorlardı. Önde şarkı söyleyen onlara birtakım sözler söylüyor, diğerleri de "Amen" sözcüğüne benzeyen bir tek kelimeyle ona katılıyorlardı. Bunu üç ya da dört kez yinelediler. Son olarak da hepsi elleriyle yüzlerini ve sakallarını sıvazladılar. Kutsanan kadınlar ve erkekler de aynı hareketi yaptılar. Bu adamların bazıları birçok renkli yamanın birbirine eklenerek dikildiği bezlere sarınırlar. Konstantinus sütununun önüne geldiklerinde, içeride İsa'nın adı yazılı olduğundan, sanki dua edermiş gibi durup ellerini yukarı kaldırırlar, kısa süre sonra da ellerini kavuştururlar, sonunda da yüzlerini ve sakallarını sıvazlayıp yollarına devam ederler. Bu adamların bazıları hemen hemen çıplak gezerler. Sadece edep yerlerini örterler ve üzerlerine bir koyun postu geçirirler, ellerinde de bir değnek tutarlar.

Mekke'den gelen böyle adamların pek çoğu şehrin içinde oradan oraya su taşırlar ve gelene geçene sunarlar. Toprak kaplarda su ikram edenler bedava verirler, pirinç madeninden kaplarda su dağıtanlara bir akçe ödemek gerekir. Bazıları ortasında bir ayna bulunan pirinç madeninden yapılma bir haç taşırlar.

9 Aralık'ta şiddetli bir fırtına çıktı ve arkasından yağan kar her tarafı kapladı.

25 Aralık'ta Türklerin oruç dönemi başladı. Gökte yeni ayın belirmesiyle birlikte oruç tutma başlar ve bir ay boyunca bütün gün hiçbir şey yemez ve içmezler. Akşam vakti camilerin minareleri çevresinde bir taç gibi dolanan kandiller yanıncaya kadar tamamen aç gezerler. Kandiller yandıktan sonra da bütün gece boyunca yiyip içerler. Bu oruç dönemi tekrar yeni ayı görünceye kadar devam eder. Kandiller yanınca sokaklarda bir bağrışma kopar. Dilenciler yollara dökülerek evden eve dolaşırlar ve "Mateles-

su Musulmanna![42] vs" diye dilenirler. Bazıları da beş ve altı kişilik topluluklar halinde bütün oruç ayı boyunca geceleri sokak sokak gezerler ve zenginlerin evleri önünde nefesli sazlar ve vurmalı çalgılar eşliğinde şarkılar söylerler. Aralarından biri şarkı söyleyerek veya zurna çalarak bir girizgâhla başlar, sonra ötekiler hep birlikte buna katılırlar.

42 "Matelessu Muslumanna!" Yazar duyduğu gibi yazıyor. "Matelessu," herhalde "Allah seni korusun" anlamında "Mâ terâ sû"dan bozmadır –ed.n.

26 Aralık'ta saygıdeğer efendim Hollanda'daki savaşla ilgili mektuplar aldı. Bildirildiğine göre, İspanyol amirali 1.500 İspanyol savaşçısı ile birlikte esir alınmış ve Braband'da bir şehir işgal edilmiş. Vaktiyle İspanyollar buradaki halkı şehirden sürmüşler ve 2.000'e yakın kişiyi öldürmüşlerdi. Efendim bu iyi haberi Fransa elçisine bildirdi ve kendisinden bu haberi Mehmed Paşa'ya da bizzat iletmesini rica etti. Eğer Mehmed Paşa'nın da bu olanlardan ötürü keyiflendiğini fark ederse, bu fırsatı değerlendirerek daha önce sözü edilen Stanga'yı zindandan çıkartmasını rica etmesini önerdi. Nitekim efendimin teklifi yerine getirildi ve Stanga serbest bırakıldı.

Ayın 30'unda elçi beyler, paşaları ziyaret ettiler ve daha önce sözü edilen iki rahibin serbest bırakılmasını sağladılar.

1573 Yılının Sonu

Türkiye Günlüğü
1574 yılı

Ocak 1574

1 Ocak günü Türk hükümdarı at üstünde camiye gitti. Beline takılı kılıcı ve atın üzengisi som altındandı ve birçok mücevherle bezenmişti. Dizlikleri de altın kaplama ve onların altındaki ayakkabıları da mücevherlerle süslüydü. Başında beyaz bir sarık ve üzerinde sırmalı dokumadan bir giysi vardı. Atı da aynı biçimde altınla ve değerli taşlarla süslenmişti.

Padişah gideceği yere bazen yalnız gider, bazen de sağ yanında Mehmed Paşa vardır. Türkler, onurlandıracakları kimseleri sol taraflarına alırlar. Ama bazılarının dediğine göre, Türk hükümdarı sol tarafındaki kılıcını özgürce kullanabilmek için bu düzenlemeyi yeğlemektedir, (bu duruma göre, konumu yüksek olan bir paşa ya da bey, konumu daha aşağı olan kişiyi sağ tarafına alır). Padişahın önünde uzun bir sıra halinde uzun tüylü başlıklarıyla yeniçeriler yürür, onların peşinden kethüdalar, sipahiler, çavuşlar ve sarayın diğer görevlileri gelir. Padişahın önünde, ona en yakın sırada altı Paşa yer alır: Mehmed ve Piyale, Ahmed ve Mahmut, Mustafa ve Sinan Paşa. Sonra çavuşbaşı gelir. Bunun önünde at üstünde yeniçeri ağası, Mehmed Paşa'nın konutunu ve at ahırını yöneten kâhya, padişahın kâhyası ve kethüdalar, kadı ve yardımcılarından oluşan kolluk kuvvetleri yer alır. Hemen padişahın önünde yaya askerler ve çok sayıda hizmetkâr yürür. Yaya askerlerin yüksek ve uzun tüylerle süslü başlıkları vardır, ellerinde yay ve koltuklarında oklarını taşırlar. Her biri pantolonunun üzerine kısa bir yelek ve onun altına dizlerine kadar inen beyaz gömlek giyer. Padişahın hemen arkasından at üstünde iki süslü oğlan ilerler. İkisinin de kulağı hizasında aşağı doğru uzun bir saç örgüsü [zülüf] sarkmaktadır, yanlarında da yay ve oklarla dolu, değerli taşlarla süslü bir okluk taşırlar. Onların arkasından başmabeyinci gelir. Bu adam aslında Karinyolalı Welzer ailesindendir, fakat Müslüman olup sarayda kalmıştır. Onunla birlikte bir başka yaşlı hadımağası da at üstünde alaya katılır. Eşeğe binmiş görevliler halka para atarlar. Paşaların önünde giden yeniçeri ağasının atı çok güzeldir. Padişahın atı da değerli taşlarla süslüdür. Bir kişi kafilenin önünde yürüyerek boynuna astığı kırmızı kadifeden yapılma bir torbada Kuran'ı taşır.

Aynı gün saygıdeğer efendim, kapı nöbetçimiz olan Galatalı yeniçeriye, fırıncımıza ve başka bazı Türklere [yeni yıl vesilesiyle] 180 taler bağışta bulundu. Onlara iyi niyetinizden dolayı bir şey verdiniz mi, artık bunu sizin bir borcunuz olarak görüyorlar ve devamlı vermenizi istiyorlar. Bu insanlar kaba ve utanmaz birer dilenci. En küçük bir hizmet karşılığında hemen 25 taler değerinde bir elbise istiyorlar.

4 Ocak günü bizim iki vekilharcımız, Volkard, bir Rum papaz, Bay Simmich'in hizmetkârı, aşçı Friedrich ve sofrada hizmet eden Jacob, birlikte Palorma'ya şarap almaya gittiler ve yaklaşık 500 taler karşılığında şarap satın aldılar. Bu durumda bir ölçü şarabın fiyatı üç Kreutzer'e geliyor. Konstantinopolis'ten Palorma'ya gitmeleri sekiz saat sürdü. Bu yerleşimde Rumlar ve İtalyanlar çoğunlukta, Türkler pek az. Oradan yollarına devam ederek yarım gün sonra Troja'ya varmışlar (Söylediklerine göre bu yöreye Zizikum[1] diyorlarmış) ve konumunu, kaleyi, yeraltındaki binaları incelemişler. Anlattıklarına göre, duvarlar o kadar ustalıkla örülmüş ki, taşların birbirine eklendiği hiç fark edilmiyor ve hepsi bir tek taştan ibaretmiş izlenimini veriyormuş. Orada ayrıca çeşitli renkte mermer taşları ve olağanüstü büyüklükte mermer sütunlar bulmuşlar. Truva yakınlarında çok güzel bir ova varmış ve yerin altında, taşlardan yapılma çok uzun ve geniş odalar, mekânlar, dehlizler bulunuyormuş. Onları gezmek üç gün sürermiş, fakat bir kısmı harap durumdaymış.

8 Ocak günü Türk hükümdarı gene at üstünde önümüzden geçti.

11 Ocak'ta Kanije'de Zigetvar Beyi'nin tutsağı olan genç bir soylu ve dört diğer tutsak firar etmişler ve takipçilerine teslim olmadıkları için fena halde hırpalanmışlar. Tutsaklardan biri genç Kont Serini'nin hizmetinde çalışan bir asilzade. Tutsakları Konstantinopolis'e getirdiler ve sorgulanmak üzere elçi beylerin karşısına çıkardılar. Genç asilzadeyi daha sonra tekrar Zigetvar'a yolladılar, diğer dört kaçağı ise kadırgalarda prangaya vurdular.

Aynı gün, umumi bir meclis toplantısında Venediklilere karşı savaş açmaya karar verildi. O anda bütün çavuşlar Asya'da bulunan altı beylerbeyini davet etmekle görevlendirildiler. Adet olduğu üzere, Bedesten'de, Galata'da ve Konstantinopolis'in başka yerlerinde, padişahın, Mehmed Paşa, Mustafa Paşa, Sinan Paşa ve Uluç Ali ile birlikte Korfu veya Zara üzerinden Kandiya'ya savaşa gideceği alenen bildirildi.

Yine aynı gün saygıdeğer efendimin İspanya kökenli bir Hollandalıdan aldığı mektuptan, İspanyollarla Hollandalılar'ın arasının iyi olmadığını öğrendik. Savaş için 18 milyon altın harcanmasına karşın hiçbir başarı elde edilmemiş, aksine Alba Dükü durumu büsbütün çıkmaza sokmuş ve gerisinde büyük bir karmaşa bırakmış. Bu yüzden onun yerine İspanya'dan getirtilen general, bu karmaşık durumu üstlenmek istememiş ve gene geriye dönmüş. Onun yerine von Mayland'ı atamak zorunda kalmışlar.

15 Ocak'ta Venedikliler paşayı ziyaret edip onunla konuşmak istediler. Paşa onlara söyleyeceklerini kısaca aktarmış. Onlar kendisine cevap vermek istediklerinde, dinlemeyip sadece: "Turre! Turre!"[2] diye bağırmış. Bu, " çekip gidin" anlamına geliyormuş. Venedik elçileri Uluç Ali'ye gittiklerinde, o da onları dinlememiş ve onlara sırtını dönmüş. Ona büyük armağanlar vereceklerini söylediklerinde de onlara: "Padişahım sağ olsun. Sizin armağanınıza ihtiyacım yok" demiş. Venedikliler bunun üzerine oradan ayrılıp avluda her zamanki gibi atlarına binmek istediklerinde, atlarının avludan dışarı çıkarıldığını görmüşler ve herkesin önünde gülünç duruma düşmüşler. Nihayet atlarına binip gitmişler.

16 Ocak'ta Türklerin İspanyol asıllı bir casusu Konstantinopolis'e geldi. Adam Venedik'te ve Roma'da bulunmuş ve oradan kaçırdığı bir İtalyan çocuğunu da yanında getirmiş. Bulunduğu yerlerde her şeyi incelemiş, Venediklilerin nasıl savaşa hazırlandıklarını öğrenmiş, İtalyan asilzadelerinin aralarında anlaşamadıklarını da duymuş. Türklerin bunun gibi birçok casusları var. Bunlar İtalya'da, Almanya'da dolaşıp dururlar ve oralarda gelişen olayları araştırırlar. Budin paşasının da böyle bir habercisi vardı. Bu adam imparatorumuzun peşinden Speyer, Frankfurt ve Prag'a gidip sonra da gene Budin'e döndü. Bir süre sonra Budin'den Raab'a [Győr-Macarsitan] geçti ve orada herhangi bir esnaf gibi çalışmaya başladı. Amacı bu kisve altında güvenilir ve doğru haberler toplayıp paşaya iletebilmekti. Ama Budin'de paşanın konağında onu gören bir Sırp, meseleyi anlamış ve onu ihbar etmiş. O casus hâlâ Raab'da tutukludur.

Bugün Divan'dan gelen haberlere göre, Anadolu'dan sadece üç beylerbeyi gelmiş ve bunlar Zara'da

1 Zizikum: Yunanca "Kyzikos," Marmara denizinin Anadolu sahilinde, Erdek'in güneyinde bulunan antikçağa ait bir liman kenti. Kentin harabeleri MÖ.4., 3., 2. yy'.dan kalmadır. Günümüzde Kızıklı köyleri diye adlandırılır –ç.n.

2 Herhalde "durma, durma"dan bozma –ed.n.

Venediklilere karşı sefere çıkmak üzere emir almışlar. Çünkü o dolaylarda Türkler Venediklilerin üç kalesini ele geçirmişler ve barış anlaşmasına göre onları geri verecekken, bunu yapmadıkları gibi, üstelik şimdi Kandiya'yı da istiyorlarmış.

18 Ocak'ta Galata'daki Fransisken manastırında bir köleyi sakladıkları için beş rahip tutuklanmış.

21 Ocak'ta vekilharçlarımız Palermo'dan döndüler. Rum papaz Volkard beraberinde bir mermer yazıt getirdi. Üstünde şu yazı var:

DIONISODORUS
VIOKLISMENE
HIONIS
AROLLOFANIS
DIMITRIOS
A.....ARHOS

23 Ocak'ta Türklerin oruç dönemi [Ramazan ayı] sona erdi, minarelere takılan kandiller söküldü ve içeri alındı. Türkler hemen hemen bütün gece, gün doğmasına bir saat kalana kadar sokaklarda birlikte dolaşıp geziyorlar. Gündüzleri de her yer bizdeki panayırlara benziyor, halk bol bol alışveriş yapıyor.

24 Ocak'ta Türk hükümdarı "Bayeram"ı başlattı. Bayram, Türklerin en neşeli kutlama günüdür. Herkes en güzel elbisesini giyer ve üç gün boyunca bu özenli kıyafetiyle dolaşır. Bütün meydanlara ve geniş caddelere dört yüksek direk dikilir ve bunlar defne, zeytin ve başka yeşil dallarla süslenir, üzerine de güzel bir tente örtülür, bunun altına portakallar, narlar, halka biçiminde çörekler, simitler ve başka yiyecekler asılır. Doğudan batı yönüne doğru olmak üzere buraya uzun iplerden yapılma ve alt kısmında bir tahta bulunan salıncaklar asılır. Salıncağa oturanı iki kişi sallar. Sallanan kişi giderek hızlanıp elleriyle ya da ayaklarıyla tepede asılı duran meyvelerden, çöreklerden birini yakalamaya çalışır. Bir yandan da davullar, zurnalar çalınır. Ortalıkta dolaşan satıcılar küçük şişeler içinde güzel kokular sunarlar ve gelip geçenin yüzüne püskürterek onlardan para isterler. Salıncakta salla-

nanlar da, sallayanlara her itiş için bir akçe öder, böylece bayram yerinde çalışan bir kimse, günde bir taler, hatta daha da fazlasını kazanabilir. Bazıları da değirmen çarkına benzeyen büyük bir çarkın üzerine otururlar ve birileri bu çarkı döndürür. Böylece çarka oturanlar kâh tepelere yükselirler, kâh aşağıya inerler. Bu üç bayram günü boyunca çeşit çeşit eğlenceler düzenlenir. Bütün sokaklar ortalıkta gezinen insanlarla doludur. Birçokları da küçük arabaların içinde kentin bir ucundan öbür ucuna dolaşır dururlar.

25 Ocak'ta çok sayıda İtalyan ve İspanyol köle, boyalı kâğıtlardan yapılma zırhlar ve miğferlerle, ellerinde mızraklarla, kalkanlarla, saygıdeğer efendime bir sokak gösterisi sundular. Kâh mızraklarını kalkanlara saplıyor, kâh karşılıklı uzun iki sıra oluşturup birbirlerine ya da yanlarındakine saldırıyor, kâh iç içe iki daire haline gelip içerdekilerle dışarıdakiler birbirleriyle savaşıyordu. Bir süre böyle mızrak savaşı yaptıktan sonra da kısa kılıçlarını ellerine aldılar ve büyük bir gürültü koparak birbirlerinin kalkanlarına vurmaya başladılar.

26 Ocakta Bay Binau, Bay Sara ve Bay Auer, balık, kuğu ve av hayvanı satın almak için bir Rum köyüne gittiler.

27 Ocak 'ta geri dönerken, kentin kapısı önünde atlarına musallat olan bir sürü Türk'e karşı kendilerini savunmak zorunda kalmışlar. Bu mücadele sırasında Bay von Binau'un uşağının semerine takılı duran tüfeği çaldırmışlar.

Şubat 1574

2 Şubat'ta saygıdeğer efendime kentin bütün manastırlarından ve kiliselerinden birçok mum getirdiler ve bunlardan her birinin belli bir azizin sunağında kutsandığını söylediler. Biz de her mum için bir duka ödemek zorunda kaldık.

7 Şubat'ta saygıdeğer efendim Venediklilere ve Ragusalılara mükemmel bir ziyafet verdi.

8 Şubat'ta Türkler, Venediklilere bir elçi gönderdiler.

O sırada Zigetvar'daki Türkler, Kanije'den 500 kişiyi yakalayıp götürmüşler ve sonra da Konstantinopolis'e gönderdikleri uydurma haberde,

yaptıklarına bahane olarak, onların kendilerini gizlice takip ettiklerini ve bu yüzden onlara saldırıp esir aldıklarını bildirmişler.

Bosna sancakbeyi durmadan oraya buraya saldırılar düzenlediği için, bizimkiler şikâyette bulunmuşlar. Bunun üzerine onu görevinden alıp yerine başka birini getirmişler. Fakat yeni sancakbeyi evvelkinden daha da betermiş. Oysa imparatorumuza gönderilen son mektupta bu adamı, komşuluk ilişkilerini çok iyi yürütüyor ve tutsak alınan Hıristiyanları iade ediyor diye fazlasıyla övmüşler. Ama aslında bu yaptıkları bizimle alay etmekten başka bir şey değil, çünkü herkes biliyor ki o, yakın günlerde 500, daha sonra da 700 adamıyla bizim sınırlarımıza saldıracak ve oradaki zavallı insanlardan 100, ya da 500 kişiyi yakalayıp götürecek ve kısa sürede tutsakların sayısı binlerce kişiye varacak. Tutsak aldığı 2 – 3.000 kişiden sadece 18 yaşlıyı, hiçbir işe yaramayacakları için geri göndermiş. İşte o övülen Hıristiyan dostu böyle bir adam. Üstelik bizimkileri, barış koşullarına uymuyorlar diye yalan yere paşaya şikâyet etmiş. Oysa bizimkiler sürekli kendilerine hakim olmak, hakarete uğrasalar bile, karşılık vermemek için kendilerini tutmak zorundalar. Eğer yasaklara uymazlarsa, bunun cezasının çok ağır olduğunun bilincindeler.

9 Şubat'ta bir Macar çocuğu, Divan'da hazır bulunanların önünde sünnet edildi. Oysa kısa bir süre önce annesinin ricaları üzerine Bay Auer 100 duka ödeyerek onu azat ettirmişti. Onu satan, ya da 100 duka karşılığında azat eden adama da 300 sopa vuruldu. Çünkü sözde o çocuk, çoktan Müslüman olmak istediğini, ama efendisinin onun bu dileğine kulak asmadığını söylemiş. Bu çocuk özgürlüğüne kavuştuktan sonra Galata'da Bay Pfister'in yanına yerleştirilmiş, fakat çavuş bunu haber alınca paşaya bildirmiş. Sonra birkaç sipahi ile birlikte çocuğun yolunu gözlemişler ve onu ansızın sokakta yakalayarak paşaya götürmüşler.

Paşa 100 dukayı iade ederek azat belgesini almış olan bu çocuğu, sünnet ettirdi.

Türklerde en yaygın ceza şekli, işlenen suçun ağırlığına göre, ayak tabanlarına birkaç yüz kere sopa vurdurmak ya da suçlunun gövdesini kırbaçlatmaktır. Cezalandırılan kişi ayrıca vurulan darbe adedi kadar da para ödemek zorundadır.

Bugün Adam Neuser'in ev sahibi olan Erdelli berberi, birkaç yüz akçe çalmış olan bir hırsızı evinde barındırdığı için tutukladılar ve bir kadırgada prangaya vurdular. Ayrıca gene bugün bir Hıristiyan dönmesini kancaya astılar.

Şu sıralar Uluç Ali'nin birkaç kölesi kaçmak için paşanın evini barutla havaya uçurmak ve böylece kendisini de öldürmek üzereyken yakalanmışlar. Köleler Uluç Ali'nin odasının altını kazmışlar ve gereken yere varmalarına sadece iki tuğla kadar mesafe kalmış. O sırada onlarla birlikte esir alınmış olan ve onlara yardım eden bir İspanyol tarafından ihbar edilmişler. Ama o İspanyol'u da, olanları daha evvel haber vermediği için, diğerleriyle birlikte döve döve öldürmüşler, bazılarını da kazığa oturtmuşlar.

10 Şubat'ta Edirneli bir Türke rüşvet verilerek Bay Rueber'e bazı gizli belgeler gönderildi. Adam belgeleri bastonunun tepesinde bulunan gümüş bir topuzun altındaki boşluğa yerleştirip topuzu tekrar yerine oturtacak ve böylece kimse onunu yanında götürdüğü belgelerin farkına varmayacak.

16 Şubat'ta Venediklilerin "Ambassadors" veya "balyos" adını verdikleri eski elçiler, gemiyle Venedik'e dönmek üzere Türk hükümdarına veda etmeye gittiler. Çünkü birkaç gün önce Venedikle Türkler arasında barış anlaşması yapıldı ve Zara yakınlarındaki kalenin Türklere bırakılmasına karar verildi. Paşa bir süredir Venediklileri, Zara'ya karşı sefere çıkmakla tehdit etmekteydi. Galata'daki Venedik elçileri, ne bahasına olursa olsun barışı korumak, Türklere her istediklerini vermek emrini almışlardı ve paşa da bunu biliyordu. Böylece yeniden barış anlaşması yapıldıysa da, bu Venediklerin zararına oldu, çünkü Zara halkı şimdi Türklerle burun buruna yaşıyor ve kalenin dolaylarındaki topraklar artık Türklere ait olduğundan, kimse kentin kapısından dışarı çıkamaya cesaret edemiyor. Gerçi orada sadece Venediklilere ait bazı çiftlikler ve eğlence yerleri bulunuyordu, ama Türkler şimdi oralara yüzlerce savaşçı yerleştirmişler. Venedik elçileri Galata'dan bu tarafa gelirken ve tekrar geri dönerken, sanki önemli bir başarı elde etmiş gibi, büyük sevinç gösterileriyle ve gemilerinden top tüfek atışlarıyla barışın yenilenmesini kutladılar.

17 Şubat'ta saygıdeğer efendim Bay David Ungnad, eski Venedik elçisinin oğlu aracılığıyla nişanlısına çok güzel bir dua kitabı yolladı. Kitap,

efendimin vekilharcının hizmetkârı Jeremias tarafından değerli bir kâğıt üzerine altın, gümüş ve çeşitli renklerde boyalarla yazılmış, ilk sayfasına Bay von Rym'in ressamı tarafından efendimin portresi, Konstantinopolis kenti, kentin tüm önemli kapıları, sarayları ve sütunları resmedilmişti.

21 Şubat'ta Venedikliler Galata'da çok güzel müzikli bir gösteri düzenlediler.

24 Şubat'ta konutumuzdaki papaz yardımcısı, elçi Carl Rym için bir "külleme" töreni yaptı,[3] alnına külle haç işareti çizerek bir yandan da şu sözleri söyledi: "Ey insan oğlu, külden olduğunu ve günün birinde gene kül olacağını unutma!"

28 Şubat akşamı yemek esnasında saygıdeğer efendim, Viyana'daki başbakan yardımcısı Bay Weber'in İmparator Maximilian hakkında neler söylediğini anlattı.

İmparator üstün bir zekâ ve geniş görüşlülük sahibi olduğunu tüm kararları ve edimleriyle kanıtlıyormuş, üstelik herkese karşı son derece alçak gönüllü ve içtenlik dolu davranıyormuş. İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Latince, Almanca ve Bohem dillerini çok iyi biliyor ve bütün bu dilleri de mükemmel konuşuyormuş. Hitabette üstüne yokmuş. Ayrıca da olağanüstü tatlı dilliymiş, konuşmasıyla her insanın ilgisini çekip düşüncelerini kabul ettirmek yeteneğine sahipmiş. Yumuşak, sakin ve içe dokunan bir konuşma tarzı varmış. Şimdiye kadar gelmiş geçmiş hükümdarların en üstün meziyetlisiymiş.

Mart 1574

3 Mart günü elçi beyefendiler, paşayı ziyarete gittiler ve kendisiyle görüştüler.

4 Mart'ta müzakere edilen konular kâğıda aktarıldı ve Komorra'da bulunan Bay Kielmann'a iletilmek üzere bir çavuşa teslim edildi. Kendisine bu görevi yerine getirmesi için üç taler ödendi.

Bugün Bay Simmich bana imparator hazretlerinin sınır karakollarına 2.000.000 florin ödemek zorunda olduğunu söyledi. Bu sınır karakolları Erdel'den Dalmaçya denize kadar 200 mil uzunluğundaki hat üzerinde bulunuyorlar[4] ve her yıl bunlara 1.000.000 florin harcama yapılmakta-

dır, çünkü Bay Rueber'in yönetimi altındaki Kascha, Zatmar ve diğer bazı yerlerde 2.000, 1.500 ve 1.000 kadar asker bulundurulmaktadır.

Avusturya'daki Arşidük Karl, her yıl kendisine miras yoluyla geçmiş olan Steyer, Karinyola, Krain [Krinya] bölgelerinden her yıl 1.000.000 florin gelir sağlıyor ve bu paradan 450.000 florini sınır karakolları için harcamak zorunda kalıyor.

Türklerin elindeki bölgelerden Zigetvar, Tolna, Raitzenmarck gibi yerleşimlerde Macarlar'a ait çok sayıda Protestan kilisesi var. Zaten hemen hemen bütün Macar asilzadeleri Protestan mezhebine geçmiş durumdalar. Türzerg ve erkek kardeşi de Luteran [Protestan] mezhebindendiler.

7 ve 8 Mart'ta Yahudiler bizim Paskalya'mıza benzeyen "Purim"i[5] kutluyorlar ve bu vesileyle Ester'in öyküsü temsil ediliyor. Ben, Bay Petrus ve Carl Pfister ile birlikte Yahudilerin bu oyununu seyretmeye gittim. Sonra da birçok Venedikli ile birlikte vekilharç Francisco'nun akşam yemeği davetine katıldık.

Türklerin birer küçük fal kitapçığı var, sabahları bunu açarlar ve eğer o gün başlarına iyi şeylerin geleceğini öğrenirlerse, güne hevesle başlarlar. Eğer o gün yapmaları gereken bir iş varsa, onları hiçbir kuvvet bunu yapmaktan alıkoyamaz, o işi kesinlikle başka bir zamana ertelemezler. Ama kitapçıkta kötü bir şey bulurlarsa, o zaman her işi bir yana bırakırlar, ne kadar önemli olursa olsun, hiçbir işi yapmazlar. Nitekim bu yıl da donanmaya ait gemiler Haliç'ten çıkıp Yedikule önlerine doğru ilerlediler ve orada demirleyip en uygun zamanı beklemek üzere üç-dört gün kalarak gereken donanımları tamamladılar.

Türkler Zigetvar'da bir Macar beyini tutsak alarak zincire vurmuşlar ve birçok başka tutsakla birlikte kalenin önüne getirmişler. O sırada üzerlerinden bir kuş uçmuş ve adamın yüzüne pislemiş. Adam *unus avis fecitmihi merdationem ante oculos* [bu kuş beni gözler önünde pisletti] deyince bunu gören bir Türk de ona: "Senin başına talih kuşu konacak," demiş. Macar da, "böyle talih senin olsun," diye cevap vermiş. İki gün sonra Macar zincirleriyle birlikte bir yolunu bulup kaleden kaçmış ve

3 Perhiz'in ilk günü yortusu (Aschermittwoch). Bugün papaz yukarıda tarif edilen işlemi yapar –ed.n.

4 Erdel'den Adriya sahillerine kadar uzanan "Askeri hudud kordonu" (Militär-grenze) –ed.n.

5 "Purim", Yahudi takviminde, Şubat ve Mart aylarının bir bölümüne rastlayan "Azar" ayında kutlanır ve Ester'in Yahudileri Perslerin katliamdan kurtarışının öyküsü bir oyunla temsil edilir –ç.n.

hemen kalenin dolaylarındaki bir bahçede gizlenmiş. Türkler onun bu kadar yakınlarda olabileceğini ummadıklarından, uzak yerlerde aramışlar ve bulamamışlar. Macar, geceleyin en yakın köye kadar gidip bir köylünün yanına sığınmış. Kalenin dolaylarındaki köyler her iki imparatora da bağlılık yemini ettiklerinden, köylü çekinmeden onu zincirlerinden kurtarmış ve memleketine ulaştırmış.

Devşirme usulü ve Türklerin egemenliği altında olan Hıristiyan halkın yakındığı başka uygulamalar

Türkler belli zamanlarda egemenlikleri altındaki ülkelerden Hıristiyan çocuklarını toplamaktadırlar. Her yerleşimde bulunan "kadı" dedikleri yargıç, orada yaşayan halkı tek tek kaydeder ve zaman zaman onları çağırarak kaç tane oğul sahibi olduklarını sorar. Bunu kadıya bildirmek zorunludur. Bazen Hıristiyanlar oğullarının sayısını doğru bildirmeyenleri ihbar ederler, o zaman kurnazca sorulan sorularla, ya da baskı ve işkenceyle oğullarının sayısını bildirmeye zorlanırlar. Bu sayı kaydedilir ve toplam erkek çocukların sayısı saptanır. Türkler bunların arasından beğendiklerini seçerler. Böylece bir ailenin iki veya üç erkek evladının elinden alındığı, bir başkasının ise bir tek çocuğunu bile vermek zorunda kaldığı olur. Çocuklar, ailelerinden koparıldıktan sonra artık bir daha dönmemek üzere Konstantinopolis'e götürülürler. Orada çocuklara Türklerin dili ve dini öğretilir. Türklerin çocuklara okuma ve yazma eğitimi veren çok sayıda okulları vardır. Bu çocuklara "Samoglani" [acemi oğlanı] adını verirler. Bazı zengin Hıristiyanlar, çocukları için para öderler ve onları bu zorunlu hizmetten kurtarırlar. Konstantinopolis ve Galata'da yaşayan Hıristiyanlar bu acımasız uygulamadan muaf tutulurlarsa da, onların katlanmak zorunda kaldıkları başka güçlükler vardır. Çünkü Türkler kara veya deniz yoluyla Konstantinopolis'e getirilen her şeyden, örneğin kiraz, armut, elma, odun gibi mallardan çok yüksek gümrük vergisi alırlar ve bu yüzden de her şeyin fiyatı çok yüksektir.

Her yaşlı ya da yetişkin vatandaş yılda bir düka veya 70 akçe ödemek ve kendine ait bağ, bahçe, tarla ve meradan elde ettiğinin belli bir bölümünü vermek zorundadır. Bunun dışında, sefer hazırlığı yapıldığında, karada kazma ve denizde kürek kullanacak adamlara gereksinim olacağın-

dan, Türkler Hıristiyanlardan ve Yahudilerden baskı yoluyla belli bir miktar para alırlar. Ama uyguladıkları baskı Konstantinopolis ve diğer bazı küçük kentlerde daha hafiftir. Bu yüzden Yahudiler evlerini ya da evlerinin iki-üç odasını çok yüksek fiyatlara, örneğin 50 – 60 dükaya kiraya vermek zorunda kalırlar. Beylerin, sancakbeylerinin, beylerbeylerinin yönetimi altına yaşayanların durumu hepsinden kötüdür. Çünkü bu yöneticiler onların ellerinde neleri varsa alırlar, geriye ancak canlı bedenleri kalır. Yönetici konumunda olanlar, daha iyi bir yere atanmak için [Sokullu] Mehmed Paşa'ya rüşvet vermek zorundadırlar ve bu parayı da tebaalarının sırtından çıkarırlar. Bu yöneticilerden biri yıllar sonra görevinden alınırsa, yerine başkası getirilir ve o da gene yönetimi altındaki insanların derisini yüzercesine paralarını alır. Böylece mevkiini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında, paşanın gönlünü hoş edebilecek parayı evvelden hazırlamış olur.

Türkiye'de çok büyük güçlüklere yol açan bir durum da, posta göndermede kullanılan atların çok az oluşudur. Bu nedenledir ki, bir yere haber götüren çavuşlar, karşılaştıkları ilk yolcunun atını elinden alırlar ve onun ne maksatla yola çıktığını hiç umursamazlar. Ele geçirdikleri atla, uzak da olsa, gidecekleri yere kadar giderler ve atın sahibi olan zavallı adam, atını tekrar ele geçirebilmek için çavuşun peşinden koşmak zorunda kalır. Böyle bir durum Türklerden çok Hıristiyanların başına gelir. Bu yüzden de Hıristiyanlar uzaktan üzerlerine doğru gelen bir çavuş gördüler mi, hemen civarda gördükleri bir çalılığın veya ormanın içine dalar ve gizlenirler; bazıları da atlarını kolay kolay bulunamayacağı bir yere saklarlar. Bir kentin ya da köyün yargıcı olan kadı, eğer böyle bir çavuşa at temin etmezse, çok ağır bir cezaya çarptırılır. Bu durum o kadar dayanılmaz bir hale gelmiştir ki, bazen bütün bir köy halkı, köylerini terk edip ıssız bir yere taşınmayı bile göze alırlar. Çünkü Hıristiyanlar Türklere atlarını, çocuklarını, bütün bir yıl ter döküp çalışarak bağlarında, bahçelerinde yetiştirdikleri ürünlerini teslim etmek ve üstelik de dayağa ve kötü muameleye katlanmak zorundadırlar. Çavuş onlara her türlü eziyeti yaparak istediğini elde eder ve eğer isteğini hemen yerine getirmezler veya emrine uymakta direnç gösterirlerse, bunun acısını çok kötü bir şekilde çıkartır. Bu yüzden bütün bir köy halkı bile onun gücüne karşı ko-

yamaz, onun her buyruğuna boyun eğer. İşte bu adamlara karşı böyle bir korku gelişmiştir. Türklerin bir çavuşu Anadolu'ya veya başka bir yere gönderilirse, Konstantinopolis'teki kadı ona bir at vermek zorundadır. Yolda bu atın gücü tükenip, daha ileriye gidemeyecek duruma gelirse, çavuş, karşısına çıkan ilk atı alır veya bir köye giderek oranın kadısından kendisine bir at temin etmesini ister. Kadı onun buyruğunu yerine getirmek mecburiyetindedir. Köydeki Hıristiyanlar çavuşa yiyecek, içecek ve her ne isterse vermekle yükümlüdür. Türkler ise Hıristiyanların verdiğinin yarısını verirler, örneğin Hıristiyanlar bir duka veriyorlarsa, Türklerden sadece yarım duka alınır.[6]

Yahudiler, kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmek için birtakım okullar ya da Sinagoglar kurmuşlardır. Bunların her birine belli bir miktar vergi ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. Yahudiler bu parayı kendi aralarında paylaşırlar. Zenginler çok para öder, yoksullar ise ödemez, hatta bazılarının geçimleri bile bu okullar tarafından sağlanır. Kadılar hangi okulun zengin, hangisinin fakir olduğunu bilirler ve ona göre para isterler.

Türklerde de belli camilerin belli cemaati vardır ve herkes hangi camiye bağlı olduğunu, nerede dua edeceğini ve her yıl hangi camiye ödeme yapacağını bilir. Her caminin yakınında bir kadı bulunur ve o cemaatteki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturur, kadının yardımcıları, öldürme vakalarını önlemekle görevlidirler.

Her caminin kendine ait bir geliri ve vakıfları da vardır. Hükümdarlar, paşalar ve zengin Türkler, camiye bağışta bulundukları gibi, camiye ait olup zanaatkârlara ve tüccarlara kiralanan dükkân ve işliklerden de gelir sağlanır. Bu yüzden Konstantinopolis'te bina ya da dükkân sahibi kimselere nadiren rastlanır, hemen hemen her işyeri bir caminin vakfına aittir ve orayı kullanan kişi, vakfa her yıl belli bir para öder.

Her caminin kendine bağlı belli bir cemaati vardır ve bu insanlar günde beş kez camiye gidip dua etmek zorundadırlar. Duyduğuma göre, Hıristiyan dinini inkâr etmiş ve Müslüman olmuş oldukları halde Türklerin camilerine gitmek istemeyen, din konusunda özgür olmayı yeğleyen "*renegati Christiani*" [dönme] diye adlandırılan kişiler (ki bunların sayısı çoktur), her gün kendileri adına camiye gidip dua edecek olan birisine yarım akçe verirler ya da bu parayı ceza olarak öderler.

Bekârlar, hükümdarın hizmetinde olanlar, örneğin sipahiler vb. bu bakımdan serbesttirler, onlar isteklerine göre, camiye giderler veya gitmezler. Ama evi ve ailesi olup da evlerinin dışında uzun süre vakit geçirdikleri halde camiye gitmeyenler, oruç tutmayanlar, bütün komşularının düşmanlığını üzerlerine çekerler ve mahalle halkı, dinin icaplarını yerine getirmediği için ondan hesap sorar. Buna karşın kendi dört duvarı arasında inzivaya çekilmiş olanlar *(solitari)* ya da başkalarının yanına sığınmış olarak yaşayan kimseler bu konuda daha fazla özgürlüğe sahiptirler ve kendilerini savunmaları daha kolaydır.

Türklerin Malta adası kuşatmasından başarısızlıkla geri dönmelerinden bu yana yedi yıl geçti. Bu kuşatmanın sebebi, Maltalıların Mehmed Paşa'ya ait olan büyük bir gemiyi, kalelerinin önünde gasp etmiş olmalarıymış. Buna karşılık o da ünlü Chios [Sakız] adasını fethetmiş. Olay şöyle gelişmiş: Sakız adasını ele geçirmiş olan Cenevizli tüccarlar, ada halkına her türlü eziyeti yapıyorlar, kızlarına, kadınlarına karşı ahlaksızca davranıyorlarmış. Ada halkının bu yüzden kendi istekleriyle Türklerin himayesine sığınmış oldukları tahmin ediliyor. Türkler Malta'dan dönerken [1566], onlara adada kimsenin silahlı olmadığını, tüccarların da kendilerini güvencede bildiklerini haber vermişler ve hemen gelip bir hamlede adayı işgal etmelerini önermişler. Türkler de bu öneriyi değerlendirmişler. Bu adanın tüccarların eline geçmesi hakkında da şu öyküyü anlattılar: Bir zamanlar Cenevizlilerin çok miktarda paraya gereksinimleri olmuş ve para temin etmek için bu adayı tüccarlara rehin vermişler. Gösterişli binaları, çok güzel kadınları, gürül gürül akan şirin derelerle sulanan verimli meyve bahçeleri olan bu adada bol bol nar, zeytin, limon, portakal gibi çeşitli meyveler yetişir. Orada 1 Pfennig karşılığında 48 – 50 portakal satınalmak mümkündür. Almanya'ya gönderilen Mastix ve Malvasier şarapları burada yetişen üzümlerden yapılır. Adada pek az Türk yaşamaktadır. Ada halkı Türklerin yönetimini başkalarına tercih ettiği için, buradaki Hıristiyanlara büyük özgürlükler tanınmıştır.

Konstantinopolis'teki boğazdan daha geniş olduğu söylenen bir boğazın her iki yakasında kurulmuş olan iki kalenin arasında yer alan Gallipolis [Gelibolu], güzel bir şehir. Bir dağın

6 Buradaki anlatım Osmanlı menzil teşkilatı ile ilgilidir –ed.n.

tepesinde kurulu gösterişli bir şatosu var. Kadırgalar bu şehirde yapılıyor ve boğazın iki yakasında bulunan kaleler, buradan Hıristiyan gemilerinin geçmemesi için nöbet tutuyorlar. Eğer bir Hıristiyan gemisi boğazdan geçmeye kalkarsa, onu top ateşine tutuyorlar. Bu nedenle de firariler, görünmeden kaçabilmek için, ay ışığının ortalığı aydınlatmadığı karanlık gecelerde buradan geçmeyi denerler. Eğer kaledeki nöbetçilerin gözlerine görünmemeyi başarabilirlerse, tehlikeyi atlatmış sayılabilirler, çünkü bu kalelerin ötesinde bulunan adalardaki köylerde gizlenmeleri mümkündür. Orada yaşayan Hıristiyanlardan Türklerin gemilerine nerelerde rastlayabileceklerini öğrenirler ve onlara yakalanmamak için hangi yollardan gitmeleri gerektiği konusunda bilgi edinip bir karara varırlar.

Türk gemilerinin mürettebatı içme suyu almak için Hıristiyan ülkelerine girdiklerinde, orada ne bulurlarsa tahrip ediyorlar, ağaçları deviriyorlar, bağ kütüklerini söküyorlar, yakıp yıkıyorlar, kadınları, çocukları, gençleri, yaşlıları, hayvanları alıp götürüyorlar, karı-kocayı birbirinden, çocukları ana ve babalarından ayırıp köle pazarında satıyorlar, ya da hepsini kılıçtan geçiriyorlar. Malta, Girit, Korfu ve Sicilya adalarına su almak için uğradıklarında, hep böyle davranmışlar.

Türklerin meclisi [Divan-ı hümayûn], altı vezir paşa, Rumeli beylerbeyi, zaman zaman kaptan-ı derya ve mecliste konuşulanları kayda geçirmek üzere hazır bulunan kâtip konumundaki görevliden oluşur. Bunların karşısındaki yerde de iki "kazasker" denilen Türk devletinin en yüksek yargıçları otururlar. Paşalar, savaş hukuku, kanun, adalet ve yargı gibi konular hakkındaki bilgileri bunlardan edinirler. Onların yakınlarında en yüksek maliye görevlileri yer alırlar, bunlardan biri Anadolu'daki, diğeri Avrupa'daki işlerden sorumludur ve parayla ilgili bütün meseleler hakkında karar verir. Savaşla ilgili olaylarda ya da başka davalarda, paşalar bir karara varamazlarsa, kazaskerlerin hükmü geçerli olur. Bir sonuca varıldığında, birlikte padişaha giderler ve kendisine durumu bildirirler. Padişah da bunu ya kabul eder, ya da –nadiren de olsa– reddeder. İşte Türklerde Divan adı verilen meclis bu şekilde çalışır. Divan toplantıları en yüksek paşanın evinde yapılır.

Padişahın sarayında yapılan genel toplantılara Büyük Divan denir ve burada üyeler fikirlerini yüksek sesle, herkesin duyabileceği biçimde

açıklar. Padişah çoğu zaman ayrı bir odada, kimselere görünmeden bu toplantıları izler. Onun orada olup olmadığını kimse bilemez. Yalnız bazen bir pencerede görünür. Böylece mecliste bir konu hakkında gizli konuşmalar yapılamaz, padişah her şeyi işitir.

Divan toplantıları sırasında tavuk ve pirinçten yapılan bir yemek sunulur. Vezirler üçer üçer, yazıcı yalnız ve iki kazasker de birlikte yemek yerler, toplantıya katılan diğer kişiler de ayrı sofralarda yemek yerler.

Neuser, kaçışı sırasında Leipzig kentine de uğradığını ve orada iyi dostu olan Simoni'yi ziyaret ettiğini anlattı. Dostu tam o sırada Cenevre'deki kayınbiraderine ve Beza'ya[7] mektup yazıyormuş. Neuser de bu mektuba şu sözleri eklemiş: "Sevgili kaynım, Cenevre'de Beza ile başıma gelenleri biliyorsun. Bu adam çok kibirli ve kendini herkesten üstün görüyor. Ona, benim kendisine ihtiyacım olmadığını ve hiçbir konuda ona akıl danışmayacağımı söyle." Neuser, işte böylece onu hayatından çıkarmış ve mektubu kapatarak yollamış.

Türk ordusunda kendi istekleriyle savaşa katılan gönüllüler de vardır. Bunlara para ödenmez, sadece peksimet ve çorba verilir. Gönüllü askerler geçimlerini bol ganimet toplamakla sağlarlar. Çünkü bir savaşçının eline geçirdiği her şey artık ona ait sayılır. Bir ülkeye karşı savaşılacağı zaman, sancakbeylerine, mümkün olduğu kadar çok asker toplaması ve göndermesi emredilir. Eğer sancakbeyi kafasının kesilmesini istemiyorsa, bu emri yerine getirmek zorundadır. Savaşa gitmek istemeyip evlerinde kalanlar, para ödemeye mecbur tutulurlar. Bu paralar padişahın hazinesine aktarılır. Barış dönemlerinde de askerler para alırlar. Sefere çıkılınca orduya katılan diğer kimselere de gelir sağlanır, örneğin çavuşların "timar" ları vardır, (timar, kentlerde ve köylerde tahsil edilen bir vergidir), diğerleri de belli bir gündelik alırlar. Bu para savaşta ve barışta değişmez.

Padişah, yüksek konumdaki kişilere, örneğin paşa, sancakbeyi, beylerbeyi, "kihaia" [kâhya] denilen ve saray hizmetlerinden, at ahırlarından sorumlu olan önemli görevlilere güzel çiftlikler, kentler, köyler, saraylar, bahçeler verir. Eğer böyle bir yerin sahibi, varisi olmaksızın ölürse, bütün taşınır ve taşınmaz malları padişaha kalır. Akrabaları hiçbir şey alamazlar. Eğer ölenin kan akra-

7 Theodor de Bèze: İsviçreli din reformatörü. (1519-1600?) –ç.n.

baları varsa, onlara sadece ölenin giysileri verilir, nakit parası, evleri, çiftlikleri, timarları, ya da bir mülkün onda bir hissesi hep hükümdara kalır. Padişah bunları istediği kişiye devredebilir. Bu nedenle, erkek evladı olanlar, ona belli bir günlük gelir sağlayabilmek için, maaş alabileceği bir işe yerleştirmeye çalışırlar. Eğer tutumu, davranışları iyi olursa, durumunu düzeltir ve babasından da yararlanarak daha yüksek mevkilere gelebilir. Eğer bunu başaramazsa, en büyük vezirin oğlu olsa bile, iyi bir konuma gelemez, her bakımdan geride kalır.

Çavuşlar, oğulları daha çok küçük yaştayken, onların da ilerde çavuş olabilmelerini sağlayacak bir belge alırlar. (Ama paşaların oğulları için durum böyle değildir). Saygıdeğer efendim, birkaç kez Mehmed Paşa'ya baş vurarak, bir çavuşun oğlunun sipahi ya da çavuş yapılmasına dair ricasını iletmiş ve kabul ettirmiştir.

Padişahın hizmetinde 60 çeşnigir vardır. Bunlardan birisinin adı Mahmut olup, Almanya'nın Augsburg kentinde yaşayan Schaertlin'in oğludur ve Graz'dan buraya gelmiştir.

Konstantinopolis'ten uzakta yaşayan Hıristiyanların durumu çok zordur, çünkü köylerdeki kadı, bey, sipahi, yeniçeri gibi görevliler onlara adamlarını gönderip buğday, şarap ve daha pek çok şey vermelerini isterler. Onlar da ellerinde olanı teslim etmek zorunda kalırlar. Konstantinopolis'e yakın yerlerde yaşayanların durumu daha iyidir, çünkü onlar gerekirse kendilerine karşı yapılan bir haksızlık konusunda şikâyette bulunmak veya bazı işlerini parayla halletmek olanağına sahiptirler. Örneğin her vatandaş zenginlik derecesine göre her yıl bir, iki, üç, ya da dört taler öder ve artık kimse ona kötü ve çıkarcı amaçlarla yaklaşamaz. Türklerin Hıristiyanlardan kendilerine çıkar sağlamakta fazla ileri gitmeleri hoş görülmezse de Hıristiyanların gene de bu bakımdan bazı sıkıntıları olur. Türklerin donanması sefere çıktığında, kadırgaların sayısına göre, sair zamanlardakinden daha fazla haraç ödenmesi istenebilir. Çünkü her Hıristiyan, Yahudi, ya da Türk vatandaş, kürekçilerin her biri için yirmi veya yirmi beş duka ödemek zorundadır. Hıristiyanlar ve Yahudiler bu parayı kendi aralarında bölüşürler ve bazen fakir birine sadece dört veya beş taler ödetirler. Türkler yıllık ödemede bulunmazlar, ama filo sefere çıkarsa, onlar da kendilerine isabet eden kürek parasını [Kürekçi akçesi]

ödemek zorunda kalırlar. Bunun dışında evleri, bağ ve bahçeleri için de bir vergi ödemek zorunluğu vardır. Böylece her maldan –ister şarap ve meyve olsun, ister buğday veya başka bir tahıl– satın alınan her ne olursa olsun, fiyatı üzerinden ya padişaha, ya kaptan-ı deryaya, ya da ülkeye giren malları denetleyen gümrükçüye (bu görevliye "enim" [emin] diyorlar) vergi ödenir. Kısacası, insanlar her yerde birtakım paralar vermek zorunda kalıyor. Kimse bir başkası için bedavadan kapısının önüne bile çıkmıyor. Türklerde bu durumu anlatan bir ata sözü vardır: "Birisine bir armağan getirirsen, hemen: Nasılsın beyim, ne istersin beyim, ne emredersin beyim? diye sorarlar. Ama elin boş olarak gelirsen, seni kapıdan çevirirler, ev sahibi uyuyor, ya da evde yok, derler."

Bazen Rum din adamları, kadıya, sipahiye, ya da emretme yetkisi olan birisine çok miktarda para vererek, o yörenin piskoposuna veya metropolitine bir mektup yazdırıp "falancayı yahut filancayı vaiz yap, papaz yap; oraya, buraya, din adamı gereken yerlere tayin et" diye emretmesini sağlarlar. Emri alan metropolit ise, söz konusu kişi bir dua okumayı beceremese bile bunu yapmak zorundadır. Aynı şekilde, birisi belli bir yerde piskoposluğa getirilmek istiyorsa, o yörenin yöneticisi olan Türke çok miktarda para verir. O da metropolite, o kişiyi piskopos yapmasını buyurur. Metropolitler için de aynı şey geçerlidir. Parası olan bir din adamı, paşaya ya da Kantakuzen'e birkaç yüz düka verir, o da patrike bir mektup yazarak falancayı veya filancayı metropolit yap, diye emreder. Patrik buna tek kelimeyle karşı çıkamaz ve kendisinden istenen şeyi yapmak zorunda kalır.

Güncede 7-8 Mart tarihinden 21 Nisana kadar bir kayıt bulamadım. Yukarıda yazılı olanları da kayıtların arasında bulduğum notlardan derleyerek buraya geçirdim.

[Günlüğü derleyen yazarın torunu Samuel Gerlach'ın notu]

Nisan 1574

21 Nisan'da elçi beyefendiler atlarına binip paşaya gittiler. Amaçları geçmiş 47 yılındaki bizim Perhiz dönemimizde Türkler tarafından yakılan Graniza kalesi[8] hakkında konuşmaktı.

8 Hammer, GIR, IV, 433. Gerlach'ta sehven Kanisa olarak geçiyor, s. 53 –ed.n.

Akşam yemeğinde saygıdeğer efendim bize paşanın, "Türkler yakmayı sizden öğrendiler" dediğini anlattı. Bunun üzerine saygıdeğer efendim tercüman Mahmut'a dönerek paşaya şu sözleri nakletmesini istemiş:"Siz bize karşı tıpkı kurdun koyuna davrandığı gibi davranıyorsunuz. Derenin aşağı kısmında durduğumuz halde, sanki yukarıda duruyormuşuz gibi, size gelen suyu bulandırdığımızı iddia ediyorsunuz."

Bu vesileyle geçen barış döneminde Türklerin yaklaşık 15.000 Hıristiyanı alıp götürdükleri, birçok kaleyi işgal ettikleri, yeniden kaleler inşa ettikleri ve Eğri'nin sadece 5 mil ötesinde bulunan, oysa Türklerin yerleşimlerinden 12 mil mesafede olan Kalo'yu [Kallo kalesi] yıkmamızı istedikleri de gündeme getirildi.

Sofrada konuşulan konulardan biri de, askerlerimizin içinde bulundukları zor durumdu. Zira askerlerden hiçbiri daha yüksek bir konuma gelmek olanağına sahip değil. Eğer piyade ise, hep piyade olarak, eğer süvari ise, hep süvari olarak kalıyor ve parasını almak için Viyana'ya gidip 3 – 4 hafta bekliyor. Oysa Türklerde birinin soylu bir aileden gelmesi hiçbir önem taşımıyor. Kahramanlık gösteren öne çıkıyor ve giderek yükseliyor, tıpkı bir zamanlar padişahın oda hizmetkârı olan Piyale [Piyale] Paşa gibi. Örneğin bizde Karinyola'da baron rütbesinde olan biri yüksek bir makama atanabilirken, Türklerde bir çavuş olmaktan ileriye gidemez .

Yukarıda sözünü ettiğim tercümanımız, Arabistan'da yaşayan insanların başında onları yönetecek kimsenin olmadığını ve onların yolculara büyük zarar verdiklerini, 100.000 ya da 200.000 kişilik güruhlar halinde Şam'a kadar bile ilerleyip oraları haraca kestiklerini anlattı. Bütün bunların sebebi, ülkenin çorak olması, toprağın işlenememesi, kentlerin, evlerin, kalelerin yakılmış olmasıymış. Bu insanlar çıplak ve sefil bir durumdaymışlar, kadınlarını, çocuklarını develerin üzerinde yanlarında gezdirirlermiş, çadırları bile yokmuş, mızraklarını, yaylarını, kılıçlarını atlara yükleyip her sene Mekke'ye kadar gelirlermiş. Mekke'nin yöneticisi onlara her sene para verirmiş, 100 duka ve sırmalı kumaşlar gönderirmiş. Onlar da bunları alınca sevinç çığlıkları atarak çekip giderlermiş. Aksi halde kimseye rahat, huzur vermezlermiş. Çöl kumlarının üstünde yatarlar, oradan geçen tüccarların yolunu gözlerlermiş. Atlarını da kimsenin göremeyeceği bi-

çimde çöl kumlarının içine gizlerlermiş ve üç gün boyunca bir şey yemeden durabilirlermiş. Birisi ıslık öttürdüğünde, hemen hepsi ortaya çıkarmış. Onlarla ilk karşılaşmada, önce insana dostça yaklaşırlar, her türlü saygıyı gösterip yaşına göre baba, kardeş veya başka bir isimle hitap ederler, bu karşılaşmayı Tanrı'nın bir lütfu olarak değerlendirmek gerektiğini ve bir araya gelmelerinin her ikisi için yararlı olacağını, kendileri fakir insanlar olduklarından onlara ellerinde neleri varsa vermelerini, Tanrı'nın bu iyiliklerini onlara kat kat ödemesi için dua edeceklerini söylerlermiş. Ama öbür dünyada yakalarına yapışıp bu verdiklerinin ödenmesini istemeyeceklerine dair söz vermelerini de şart koşarlarmış. Eğer istedikleri yerine getirilirse, çekip giderlermiş, aksi halde adamı öldürürlermiş. Bu insanlar deve sütü içer, çekirge yiyerek beslenirlermiş. Birbirlerine konuk olduklarında, herkes beraberinde bir avuç dolusu çekirge getirir ve bundan yemek yaparlarmış. Onlar için en mükemmel yaşam biçimi buymuş; yemekte kaşık da kullanmazlar, Tanrı'nın elleri bu iş için yarattığını öne sürerlermiş.

Bir zamanlar Türk hükümdarı Gintz'e [Güns/Kösek, Macaristan] sefere çıktığında, Oedenburg'da [Ödenburg] esir alınan bir kadın, bir Türk tarafından satın almış ve adam onunla 30 yıl beraber yaşayarak beş çocuk yapmış. Bunlardan biri din adamı olmuş. Çocukların babası ölüm döşeğindeyken, kadına azat belgesini vermiş ve evini de miras bırakmış. Din adamı olan oğul bunu öğrenince, babasının ölümünden sonra evini üstüne geçirebilmek için kadıya gitmiş ve babasının geride bıraktığı bir cariyeyi satmak istediğini bildirmiş. Kadı kadını yanına çağırmış ve bir azat belgesi olup olmadığını sorarak bu adamın onu satmak istediğini söylemiş. Bunun üzerine kadın, ölen adamın vaktiyle kendisini köle olarak satın aldığını, yıllarca birlikte yaşayarak birçok çocuk sahibi olduklarını ve kendisini satmak isteyen adamın da oğullarından biri olduğunu anlatmış. Kadı din adamını sorguya çekip kadının söylediklerinin doğru olup olmadığını sorunca, o da inkâr edememiş ve kadı ona yüklü bir dayak cezası vermiş. Fakat anne oğluna kıyamamış, kadıya, onu affetmesi için yalvarmış. Bunun üzerine kadı cezayı değiştirerek, adamı her gün anasına bir buçuk akçe ödemeye mahkum etmiş. O kadın bugün başka bir sorununu halletmek için Bay Auer ve Bay Binau ile konuşmaya geldi. O sırada yakınımızda bulunan bir camide

ezan okuyan din adamının sesi duyuldu. Türkler dua zamanı geldiğinde yüksek sesle duaya çağırırlar, daha doğrusu kendi usullerince avaz avaz bağırırlar. Kadın bunu duyunca, bir ana olarak nelerle karşılaştığını anlatmak gereksinimini duydu ve dedi ki: "Benim de böyle bağıran bir oğlum var. Serseri herif, beni satmak istedi. Şimdi de 6.000 akçe karşılığında bir Macar kadını aldı, ama o da ona hayır getirmeyecek."

Dört yıl önce bir kadın iki kız kardeşi ile birlikte tutsak olarak Kıbrıs'tan Konstantinopolis'e getirilmiş. Bu kadınlardan biri orada bir kont ile evliymiş. Şimdi bu kadınlardan biri bir taşçı ustasıyla, diğeri bir boyacı ile evlendirilmiş. Çünkü Türk hükümdarı ve Mehmed Paşa, iyi bir sanatkâra rastladıklarında, onu ellerinden kaçırmamak için güzel bir kadınla evlendirirler. İşte bu iki kız kardeşi de İtalyan kökenli ustalara verip sanatkârları kendilerine bağlamışlar. Üçüncü kız kardeş Mehmed Paşa'nın karısının yanına süt anne olarak yerleştirilmiş. Bu kadın bir Türkten hamile kalmış. Çocuk doğar doğmaz, kadın onu önce kendi vaftiz etmiş, sonra da onu Müslüman yapmasınlar diye yere fırlatıp öldürmüş.

22 Nisan'da Mekke'den gelen hacılar Konstantinopolis sokaklarında dolaşmaya başladılar. Altı, yedi, sekiz kişilik gruplar halinde geziyorlar, aralarından birisi elinde yeşil veya kırmızı renkte, uzun, bütün direği kaplayan bir bayrak tutuyor, tepesinde de yuvarlak delikleri olan, altın kaplama bir demir var. Bazıları bir direkten sarkan beyaz ya da çeşitli renklerde çaputlar taşıyarak onun yanından yürüyorlar. Biri elinde pirinç madeninden yapılma, içi tuz dolu yüksek boylu bir şamdan tutuyor, sadakalar bunun içine atılıyor. Aralarından biri en önde yürüyüp şarkı söylüyor, arkasından diğerleri de adeta ona cevap verirmiş gibi ona katılıyorlar. Birileri onlara bir sadaka verecek olursa, başlarındaki kişi, onları kutsarmış gibi birtakım sözler söylüyor ve diğerleri de A M E N diyorlar, sonra da hep birlikte bir şeyler mırıldanıp sakallarını sıvazlıyorlar ve oradan uzaklaşıyorlar.

Türkler, yönetimleri altında olan binlerce Bulgardan haraç almak yerine onlara bazı görevler yüklerler. Her üç yılda bir, sırası gelen Bulgar kendi atlarıyla birlikte paşaların atlarını da otlatmak ve onların yemini temin etmek zorundadır. Bu görevin yerine getirilmesi Paskalya dönemine

rastlar. Bulgarlar daha sonra Konstantinopolis'e giderler, gayda çalıp danslar yaparlar. Bunların dışında binlerce Bulgar savaş zamanı erzak taşımak zorundadır, bazıları da odun kesip kente getirirler, böylece de haraç ödemek zorunda kalmazlar. Aynı şekilde, haraç ödemek yerine sıraları gelince bir iş yaparak, çalışarak borçlarını ödeyen kişiler de sayılamayacak kadar çoktur.

Bütün bu hafta boyunca Konstantinopolis'e Macaristan'dan pek çok kadın, çocuk vb. esir getirdiler. İşte barışı korumak diye buna diyorlar.

27 Nisan'da efendime gelen bir mektupta bildirildiğine göre, Lehistan kralı, taç giyme töreni sırasında, Protestanlara din özgürlüklerini tanımayı reddedince, bir Lehistan asilzadesi ortaya çıkıp," ya bize din özgürlüğü tanıyacağına dair söz verirsin, ya da kral olamazsın" diye bağırmış.

Avusturya'dan Arşidük Karl'ın vekilharcı Johannes Kobenzel de, yazdığı mektupta, malikâne sahiplerinin Dr. Chitraeus'u Graz'a çağırdıklarını ve imparatorun da bizzat gelerek onunla Avusturya, Macaristan ve Moskova kiliseleri hakkında konuştuğunu, kiliseler arasındaki uyum ve huzuru sağlaması için ona uyarıda bulunduğunu yazıyor. Chitraeus bunun üzerine cevap olarak: " Tanrının eli henüz her yere erişebiliyor." demiş.

30 Nisan'da Fransızların ve İtalyanların iddialı konuşmalarından ve ısrarlı yaklaşımlarından söz edildi. Anlattıklarına göre, İtalyanın biri, Almanın birine bir armağan vermek istemiş ve bu armağanı kabul etmesi için onu adeta zorlamış. O da nihayet armağanı alınca, İtalyan bir başkasına dönüp: "Bu hayvanlar onur nedir bilmezler, demiş."

Bir Fransız asilzadesi, bir çiftlik satın almak için Elektör- Dük Agusto'dan armağan olarak 2.000 gulden istemiş. Elektör - dük onun dilekçesine cevap olarak, "Bu mümkün değil" diye bir mektup göndermiş. Asilzade yeniden başvurup dilekçesinde: "Elbette mümkündür!" diye israr edince dük gülmüş ve ona bir miktar para verilmesini buyurmuş.

Tuna nehrinin sol yakasında bulunan Varadin ve Deberiz kalelerinde, sağ yakasındaki Pappa ve Şarvar'da (Tüskevar) Macarların Protestan başpapazları hâlâ görev yapıp toplantılar düzenliyorlar. Türkler kiliselere ait mallar üzerinde bir hak iddia etmemekle beraber her yıl belli bir para ödenmesi zorunluluğunu getirmişler. Rumların da hiçbir mallarını alma-

mışlar. Bir Hıristiyanı zor durumda ya da tehlikede görürlerse, ona yardıma koşarlar. Birisi onlara çok küçük bir armağan verse, karşılığında canlarını bile verirler.

Türkler bazen iyilik de yapıyorlar.

[Günceyi derleyenin notu]

Rum kadınları çok serbest davranışlıdır ve cinselliklerini açıkça sergilerler. Sevgililerine yaranmak için küçük bıçakları kollarına ve göğüslerine saplarlar ve eğer o isterse, canlarını dahi feda ederler.

Muhammed'in kabri Mekke'de değil, Medine'dedir, hem de yanlış olarak söylendiği ve şiirlerde ifade edildiği gibi, o gökte değil, toprakta gömülüdür. Türkler her yıl, erkek ve kadın hep birlikte bu kentleri ziyaret etmek amacıyla büyük bir hac yolculuğuna çıkarlar. Bazıları bu hac yolculuğundan döndükten sonra dini duygularına kapılarak kendi elleriyle gözlerini kör ederler.

Tatarların kralı, büyük bir şölen düzenlediğinde, bir at kafası [tuğlar] diker ve konuklarına at sütü [kımız] ikram edermiş.

Tatarların geleneğine göre, bir insan yıldırım çarpması sonucu ölürse, ona şanlı şerefli bir cenaze töreni düzenlenirmiş. Tanrının onu herkesten çok sevdiğine, onu oğlu yerine koyduğuna ve ona eliyle dokunduğuna inanırlarmış. Bu sebeple ölenin şerefine büyük bir şölen düzenleyerek, yiyip, içip eğlenirlermiş.

Bugün Konstantinopolis'te Rumların en üst düzeydeki din adamı olan patrik, çok eski bir aileden gelme bir Rum olan Kantakuzenos tarafından seçilecektir. Kantakuzenos, Türk hükümdarının hizmetinde olup çok yüksek bir konumdadır. Tuzun dağıtımını ve gümrük işlerini o yönetir, balıkhanelerin yönetimini vereceği Rumu seçmek de onun görevidir. Bu adam iki yıl önce dindar ve dürüst bir adamı patriklik görevinden azletmiş ve Kutsal Dağa sürgüne yollamış. (Bu dağda 100 manastır bulunur ve binlerce keşiş yaşar. Onlar kendi ellerinin emeğiyle toprağı işlerler, bağ ve bahçelerinde yetiştirdikleriyle beslenirler. Cinsel arzuların uyarılmasını önlemek için oraya genç delikanlıları ve kadınları sokmazlar. Çünkü Rumların bütün diğer halklardan çok buna eğilimi vardır.)

İşte yeni patriğin atanması da bu Kantakuzen tarafından gerçekleştirilmektedir. O bütün başpiskoposları ve piskoposları toplayarak onlara kendisinin uygun gördüğü veya beğendiği birini takdim eder ve onu patrik yapmalarını emreder. O eski patriği yerinden etmesinin nedeni de, kendisine ödünç vermesini istediği ve sahip olduğunu bildiği on bin dükayı esirgemiş olmasıdır.

Patrikler, başpiskoposlar ve metropolitler, *kalogeri* denilen papazlardan seçilirler, çünkü bunlar kendilerini dünyevi meselelerden tamamen tecrit etmişlerdir ve tensel, cinsel zevklerden yaşam boyu uzak dururlar. *Presbyteros* denilen vaizler ise evlenebilirler ve onlara *seculares* veya dünyevi din adamları derler, fakat bunların da ikinci bir evlilik yapmaları yasaklanmıştır. Birinci eşi ölen din adamına *hieromonachi* adı verilir ve o artık evlenmez.

Papazlar veya keşişler çoğunlukla sadece İncil'den bölümler okurlar ya da mezmurları seslendirirler, başka dini görevleri de yerine getirirler. Çoğu asla vaaz vermezler. Yalnız Galata'da bulunan *Hierotheus* adındaki papaz zaman zaman vaaz verir ve bu görevi özellikle perhiz döneminde yerine getirir.

Onlar ayin sırasında ekmek ve sıcak su ile karıştırılmış şarap kullanırlar, çünkü "İsa'nın döktüğü kan da soğuk değil sıcaktı," derler. Vaftiz töreni sırasında şu sözleri söylerler: "Tanrının kulu olan bu çocuk Kutsal Baba, oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ediliyor." Böyle yapmalarının sebebi, Corinthos'da çıkan bir dini tartışmadır. (Oradaki papazlardan biri vaftiz törenini, kendisini vaftiz eden hocasının usulüne göre, yani Paulus'un bir başkası Apoll'un bir üçüncüsü Keph'in ya da Petrus'un usulüne göre yapmak istemiş.) Artık günümüzde böyle tartışmaların çıkmaması için, vaftiz sırasında "ben seni...vaftiz ediyorum" sözleri kaldırıldı.

Rumlar, büyük perhizleri sırasında, yumurta, tereyağı ve balık dahi yemezler ve bunları kutsal haftalar boyunca yemekten kaçınmayan Ermenileri kâfir sayarlar. Kısacası, Rumlar altı hafta süren perhiz dönemi sırasında yumurta, tereyağı ve bünyesinde kan olan balıkları yemeyip, sadece istiridye ve kansız balıkları, keza toprakta yetişen turp vb. bitkileri yemekle yetinirler. Perhizin kurallarına ve dinle ilgili törelere büyük bir titizlikle

uyarlar ve bunların dışına çıkanları şiddetle cezalandırırlar. Günahkâr kişi, kollarının altına kadar bir çukura gömülür ve oradan gelip geçenlerden bağışlanmasını dileyerek günahının kefaretini öder. Bazen de kilisenin kapısında durup içeri girenlerden, dualarında ona da yer vermeleri ve günahlarını bağışlatmaları için yalvarır. Rumlar kiliseye girince, İsa Peygamber'in, azize Katharina'nın ve diğer azizlerin, özellikle de Bakire Meryem'in resimlerini öperler ve bir yandan da dua ederler, göğüslerini döverler, resmin üzerine altın iplikler, gümüş parçaları ve başka birtakım süsler asarlar. Kiliseye girip çıkarken, sunağın önünde eğilirler ve birkaç kez boydan boya haç işareti yaparlar.

Rumlar, inanç ve ibadet tarzlarında gerek birbirleriyle, gerekse Bulgarlarla, Eflak ve Boğdanlılarla ve Ruslarla tam bir uyum içindedirler. Konstantinopolis'te bulunan patriklerine, daha rahat bir yaşam sürebilmesi için, kendi özgür istemleriyle ve hiçbir zorunlulukları olmadan bol bol para armağanları yaparlar.

Patriğin yönetimi altında bulunanlar şunlardır: 1.Kudüs patriği, Antakya patriği ve İskenderiye patriği; bunlar kendi bölgelerinde bulunan Rum kiliselerinden sorumludurlar. 2. Metropolitler, başpiskoposlar, piskoposlar, papazlar ve vaizler.

Halen yaşayan şimdiki Antakya patriği, dinine karşı aşırı bağlılığı ve kalbinin temizliği yüzünden bir Yahudi ile tartışmaya girişmiş ve dini uğruna hayatını feda etmeye razı olmuş. Büyük bir toplantıda Yahudi ile din konusunda uzun uzun tartıştıktan sonra, her ikisi de inançlarının doğruluğunu kanıtlamak için zehir içmişler. Yahudi kısa süre sonra zehrin etkisiyle ölmüş, patrik ise hayatta kalmış.

Ermeniler "Kutsal Teslis"e inanırlar, Roma'daki papayı en yüksek otorite sayarlar ve onun tarafından kendilerine verilmiş bazı özgürlüklere sahiptirler. Onlar da çocuklarını tıpkı Rumlar gibi vaftiz ederler ve dini ayinleri sırasında sadece şarap kullanırlar. İsa Peygamber'in doğumunu bizimle aynı tarihte kutlamazlar, bilgelerin yortusunda, İsa'nın peygamberliğinin dinsizlere açıklandığı günün yıldönümünde kutlarlar. 40 gün süren perhiz dönemine beş gün daha ilave ederler ve Bakire Meryem'in İsa Peygamberimizi karnında dokuz ay ve beş gün taşımış olma-

sını buna sebep olarak gösterirler. Perhiz döneminde sadece ekmek, güzel kokulu otlar ve turp gibi bitkilerle yetinirler, et, balık, yumurta ve tereyağı yemekten kaçınırlar. Rumlar gibi onlar da şarap içerler. Kendilerine özgü bir dilleri vardır ve bildiğim kadarıyla bu dilin diğer dillerle hiçbir ortak yanı yoktur, yazıları da çok zor okunur. Onların da piskoposları vardır, fakat tıpkı Rumlar gibi fakir olmaları ve tabiiyet durumlarından ötürü okulları yoktur. Böylece sadece dini törenleri, töreleri ile yetinirler ve bunları kendilerinden sonraki kuşaklara aktarırlar. Ermeniler dürüst ve sade insanlardır, Rumlar gibi kibirli değildirler.

Kudüs şehri eski Kudüs ile aynı yerde bulunuyor. Yalnız ondan daha dar bir alanı kaplıyor, yani eski kentin sadece bir bölümünü içine alıyor. Kentin ortasında Kalvariæ dağı yükseliyor. İsa Peygamberimizin mezarı ve beş manastır da kentin hudutları içinde kalıyor. Fakat burada çok az keşiş yaşıyor. Bunlar İspanya kralından Sicilya kraliçesinden, papadan vb. özel bir ödenekten yılda 6.000 gulden tahsisat alıyorlar. Kudüs'te Hıristiyanlığın çeşitli mezheplerinin temsilcileri var: Latin veya Fransisken keşişleri, Ermeniler, Rumlar, Maruniler Lübnan dağında yaşarlar. (Bu dağda 100 manastır vardır.) Hindistan'dan gelen havari Thomas'ın çömezleri, diğer havarilerin halefleri, bu kutsal yeri ziyaret ederler ve burada ibadetle, perhizle ve sade bir yaşam sürdürerek, herkese hakça davranarak, kutsal görevlerini yerine getirirler. Kutsal mezarı ziyaret etmek isteyen, Fransisken rahiplerine dokuz duka ödemek zorundadır.

İmparator Constantinus'un annesi Helena, eski mabedin yerine bir kilise inşa ettirmiş. Fakat bugün Araplar orasını kendi dinleri için kullanıyorlar ve içerde 500 kandil yakıyorlar. Bunlara gereken yağı satın almak için oraya gelen yabancılardan para topluyorlar. Araplar da İsa Peygamberimizin doğduğu Bethlehem adındaki yeri ve Zeytin dağını kutsal sayıyorlar ve oraları büyük bir saygı içinde ziyaret ediyorlar, ayakkabılarını çıkarıyorlar, yere kapanıyorlar ve ellerine çalılar alıp dövünüyorlar.

Zeytin dağında İsa Peygamberimizin ayak izleri görülebiliyor ve şehrin içinde de Pilatus'un sarayı, zengin balık motifli çeşitli kapı kalıntıları var. Zeytin dağı, Zion dağından daha yüksektir. Onun tepesine çıkınca şehrin bütün evleri görülebiliyor. Evlerin çoğu oldukça basit, sadece Fran-

sızların inşa ettikleri nispeten gösterişli, mezarları da diğerlerinden güzel. O yörenin toprağı çok verimsiz, özellikle ağaç az yetişiyor. Yerliler geçimlerini hayvancılıkla sağlıyorlar. Konstantinopolis'ten oraya iki haftada gidilebiliyor, çünkü 100 milden fazla deniz yolunu aşmak gerekiyor ve saatte ancak 15-20 mil kat etmek mümkün oluyor.

Haziran 1574

6 Haziran Pazar günü, Kutsal Teslis yortusuydu. O gün Galata'da kalmakta olan imparatorun sekreteri Augsburglu Bay Christoph Pfister'in hasta olduğunu duyduğumdan onu ziyarete gittim ettim ve o vesileyle Kutsal Meryem'e adanmış olan "*Panagia*" kilisesine de uğradım. Burada, yukarıda sözünü etmiş olduğum ve sonradan patrik tarafından Kutsal dağa sürgüne gönderilen papaz, başka bir kiliseden gelmiş olan diğer bir papazla birlikte cenaze töreni düzenlemekteydi. Tören sırasında çeşit çeşit taze meyveler, dualar, ilahiler ve tütsülerle kutsandı. Sonra da bu kutsanan taze meyveler, kuru üzümler, bademler ve çeşit çeşit kuru yemişlerle birlikte kilisede hazır bulunanlara dağıtıldı, ayrıca da herkese simitler, çörekler ve nefis bir şarap ikram edildi. Fakat ben dini törenden sonra halkın da dualarla kutsandığını duymadım.

Bundan 35 – 36 yıl önce Türklerin müftüsü Sultan Süleyman'ın huzuruna çıkmış ve İsa Peygamber'in gerçekten Tanrı'nın oğlu olduğunu ve Müslümanların Muhammed tarafından aldatıldıklarını, Kuran'ın düzmece ve yalan dolu bir kitap olduğunu iddia etmiş.[9] Padişah, Hıristiyanlara karşı hoşgörülü davranmasıyla tanınan İbrahim Paşa'yı huzura çağırıp, bu adamı birkaç gün hapsetmesini, bu süre içinde fikrini değiştirip değiştirmeyeceğini gözlemlemesini, belki de adamın cinnet geçirmekte olduğunu söylemiş. İbrahim Paşa adamı karşısına almış ve hayatının tehlikede olduğunu açıklamış. O ise, doğru söylediğinde ısrar etmiş ve herkesin düzmece bir peygamber olan Muhammed tarafından kandırıldığını ileri sürmeye devam etmiş. Bunun üzerine adamı zindana atmışlar. Ama o, üç gün boyunca hep aynı sözleri tekrar etmiş. Yargıçlar, adama böyle konuşmaya devam ederse, ölümlerden ölüm beğenmesi gerekeceğini ihtar etmişler. Ama o, yargıçların

önünde gene aynı iddiaları ileri sürmüş. Önüne Kuran'ı getirip ilk sayfasını açmışlar ve bu kitabın gökten indirildiğini belirten yazıyı okutmuşlar. Adam: "Siz hele sayfaları çevirin de, ben size orada yazılı olan çelişkili sözleri göstereyim. Bir yerde söylediğini bir başka yerde yalanlıyor, başka bir şey söylüyor!" demiş. Yargıçlar ise: "Bizim yasalarımıza göre idam edilmen gerek!" diye adamı uyarmışlar. Adamı idam edecekleri zaman, 12-13 yaşlarında güzel bir çocuk olan oğlu, yakılmak üzere bir odun yığınının üstüne çıkarılmış olan babasına sarılmış ve onunla birlikte ölmek istediğini söylemiş. Böylece ikisini de yakmışlar. Bu olaya tanık olan adamın 14 öğrencisi, hocalarının izinden gitmek istediklerini belirtince onların da kafalarını kesmişler ve arkasından cesetlerini ateşe atmışlar. Müftü alevlerin arasında can verirken İsa Peygamber'e ve Meryem'e dua etmiş. O sırada gökten yere ışıkların indiği görülmüş. Ölümünden sonra öğrencileri 10-20 kişilik gruplar halinde sokaklarda dolaşarak bir Hıristiyana rastladıklarında ona, İsa Peygamberin kıyamet gününde geleceğini mi beklediğini soruyorlarmış. O "evet" dediğinde de "Allah, Allah" diye bağırıyorlarmış.

Sultan Selim'in oğlunun hocası da, Hıristiyanlık inancına duyduğu ilgi ve yakınlıktan ötürü, Sultan Selim'in çok saydığı bir kişi olmasına rağmen iki yıl önce idam edilmiş. Hoca, idama mahkûm edildiğini duyduğunda şöyle demiş: "Benim canımı alsanız da inancımı yok edemezsiniz. Çünkü benim inancımı paylaşan binlerce kişi var. Öğrencilerinden biri hocasının öldüğünü görünce, artık yaşamak istemediğini söyleyerek kendi canına kıymış.

Bundan yaklaşık 30 yıl önce Portekiz kralı, Fransa kralı, Venedikliler ve Roma İmparatoru V. Karl, elçilerini Konstantinopolis'e yollayıp Türk hükümdarı Süleyman'a barış teklif ettiklerinde, padişah çok sevinmiş ve mutlu olmuş, çünkü imparatordan oldukça çekinirmiş. Bu yüzden Tanrı'ya şükranını belirtmek için kırk koyun kurban etmiş. Türkler kurban ettikleri hayvanları ateşte yakmazlar, onları kestikten sonra fakirlere dağıtırlar.

Yahudi erkekleri ve Yahudi kadınları Türklerin saray çevrelerinde çok hoş tutulurlar ve ileri derecede itibar görürler, çünkü onlar batıl inançlar ve büyü sanatı konusunda geniş bilgiye sahiptirler ve bildiklerini sultanlara (yani Türk hükümdarının kadınlarına) da öğretirler. Hükümdarın

9 Molla Kabız (idamı 1527) olayının bozulmuş anlatımına benziyor. Bkz. Ocak, aynı eser, s. 230 vd. –ed.n.

hekimleri de Yahudidir. Yalnız onların başı olan kişi Araptır. Ama bu konumunu maharetine değil ismine borçludur, çünkü onun babası geniş bilgisiyle ün salmış olan bir kişiymiş. Paulus adlı kardeşi Viyana'da yaşayan Dr. Salomon, Mehmed Paşa'nın o kadar gözüne girmiş ki, Türkiye'de hiç gümrük ödemeden binlerce gulden değerinde ticaret yapabiliyormuş. Eğer kendisi ticaret yapmak istemezse, başka bir kişiye bir miktar para veriyor ve kendisinin yerine ona ticaret yaptırıyormuş. Bu adam Venedik elçisi ile Mehmed Paşa arasında barış sağlanıncaya kadar aracılık yapmış ve bu yüzden kendisine yüksek maaş bağlanmış.

Bir piskopos olan Fransız elçisi,[10] Türk hükümdarının teveccühünü kazanmış ve bu sayede erkek kardeşini [Henry de Valois] Lehistan tahtına geçirmeyi amaçlayan Fransa kralının [IX. Şarl] bu isteğini padişaha kabul ettirmiş.

Padişah, "Koca Yahudi" diye adlandırılan birini[11] Ege denizindeki birçok adanın yöneticiliğine dük olarak atamış. Bu adaların en önemlisi Nakşa (Naksos) adasıdır. Mehmed Paşa bu adamın can düşmanı olsa da, padişah ona çok itibar edermiş, hatta bu Yahudinin hazırlamadığı ya da kendisine sunmadığı yemeği yemezmiş. Üstelik padişahın, Yahudilerin Şabbat'ını kutladığını da söylüyorlar. Bir rivayete göre, vaktiyle padişahın annesi, erkek çocuk doğurmayı umarken, kız doğurunca, onun hayal kırıklığına uğramaması için, Yahudi olan ebesi, yeni doğan kızı bir Yahudi çocuğu ile değiştirmiş.

Konstantinopolis şehrinin çevresi on sekiz İtalyan mili ya da dört buçuk Alman mili kadardır. Konstantinopolis ile kalelerin arası [Çanakkale boğazındaki kaleler] 200 mil, oradan Sakız adasına kadar 300 mil (Franz Instmann ve erkek kardeşi Antonius oralıdır), buradan Kıbrıs'a kadar 1.000 mil ve oradan Kudüs'e kadar da 40 ya da 50 millik bir mesafe vardır. Rüzgâr uygun olursa, denizde 12 saatte yüz mil veya daha fazla yol almak mümkündür. Bazen de gemiyle saatte 15 milden fazla yol alınabilir.

Rum papazlar kurallara çok sıkı bağlıdırlar. Açıkça ahlaken kötü davranış içinde bulunanları aforoz ederler. Şimdiki patrik Yeremias'tan üç önceki patrik, piskoposlukları parayla sattığı için azledilmiş ve yerine Rumların en bilgili din adamı olan Metrophanes seçilmiş. Bu adam henüz bir keşişken Roma'ya gitmiş ve yüreğinin bütün safiyetiyle papanın ayaklarını öpmüş.

Kardinallerle yakın dostluklar kurmuş. (o zamandan beri papanın çevresinde hep Rum papazlar bulunuyor ve olayları izliyorlar.) Roma'dan döndükten sonra, önce piskopos olmuş ve yukarıda sözü geçen patrik azledildikten sonra da onun yerine getirilmiş. Ama bundan iki yıl önce Mayıs ayında başına şöyle bir iş gelmiş: Türk hükümdarının en önemli gümrük görevlisi ve ülkenin önde gelen tüccarlarından olan, aynı zamanda da çok eski bir Rum imparatorunun soyundan gelen Kantakuzen,[12] Türk hükümdarına her yıl Karadeniz'de, masrafı kendine ait olmak üzere yirmi veya otuz kadırga yaptırırmış. Paşalardan biri bu adama "Şeytanın oğlu" (Seytan=Ogli) adını takmış, çünkü kendi dininden olan zavallı Hıristiyanları çeşitli hile ve desiselerle gümrük vergisi gibi ödemelere zorlamanın yollarını Türklere o öğretiyormuş. Bu adam dünürüne, yukarıda adı geçen patriğe ve bazı dostlarına bir ziyafet vermiş ve bu ziyafet sırasında onur koltuğuna kimin oturacağına dair dünürüyle kavgaya tutuşmuş. Soylu bir aileden gelmediği için dünürünü onur koltuğuna oturtmaya karşı çıkıyormuş. Aslında kavganın asıl sebebi, Kantakuzen'in, dünürünün kendisinden daha zengin olmasını kıskanmasıymış. İyi niyetli patrik, soyluluk ve onur koltuğu meselesinden çıkan bu çatışmayı yatıştırmak için araya girmiş ve tatlı sözlerle herkesi neşeli, keyifli olmaya davet etmiş. Çok geçmeden de Kantakuzen, dünürü ile uğraşmayı bırakıp öfkesini dindar patriğe yöneltmiş. Ona söverek "Frenk uşağı" diye hakaret etmiş (İtalyanlara Frenk diyorlar), onlara Rumlardan daha çok yakınlık gösterdiğini iddia ederek onu suçlamış, papanın ayaklarını öpmüş olmasını da kınamış ve onu makamından indireceğine yemin etmiş. Aslında bu öfkesinin gerçek sebebi, başkaymış: Yemekten önce Kantakuzen, hükümdara gemi inşa edeceğini ileri sürerek patrikten para yardımı istemiş, gerekirse patrikhanede bulunan kutsanmış gümüş eşyayı satmasını önermiş. Patrik özür dileyerek bu eşyanın kendi şahsına ait olmadığını, patrikhaneye ait kutsanmış adaklar olduğunu, bunları almaya ve böyle amaçlar için kullanmaya yetkisinin olmadığını söylemiş.

Kantakuzen bu davranışı hükümdara karşı bir itaatsizlik olarak yorumlayarak, o dürüst adamcağızı paşaya şikâyet etmiş. Üç veya dört gün sonra da patrik az-

10 Acqs piskoposu Francois Noaillies, 1572'de İstanbul'daydı –ed.n.

11 Miquez Josef = Don Josef Nassi –ed.n.

12 Mihail Kantakuzen = Şeytanoğlu 28 Şubat 1578'de idam edildi. Hammer, GOR II, 469 –ed.n.

ledilmiş, yakında bulunan ve kendisine ait bağ ve bahçelerin arasında inşa ettirmiş olduğu manastıra sürülmüş. O patriğin yerine de gene Kantakuzen'in teklifiyle şimdiki patrik Yeremias getirilmiş. Aslında o makama getirilmesini, buna herkesten çok layık olmasına değil, Kantakuzen'in oğlu ile arkadaş olmasına borçluymuş. Nitekim kısa bir süre sonra kocaman patrik başlığını kafasına geçirerek paşanın huzuruna çıkmış ve onun tarafından patrikliğini onaylatmış. Metrophanes ise daha sonra Kutsal dağa sürülmüş.

Bunun dışında Şam piskoposu bilgeliği, ileri derecede alçakgönüllü oluşu, ölçülü tutumu ve daha pek çok erdemleri nedeniyle çok övülmektedir. Patrik, geçtiğimiz 1573 yılının 19 Ekim günü Peloponez'e gittiğinde, Şam piskoposu ona vekalet etti ve temmuzda geri dönünceye kadar burada kaldı, şimdi de Achai'de Naupakt [İnebahtı] piskoposluğuna ve bütün Anadolu'nun başpiskoposluğuna atandı.

Piskoposların gelir kaynakları, bağlı bulundukları kiliselerin çevresindeki topraklarda, bağlarda ve tarlalarda yetiştirilen ürünlerdir. Bağışlar ve kilise cemaatlerinin ödedikleri vergiler de buna eklenir.

Rum papazlar kurallara ve düzene papalığa bağlı rahiplerden daha çok riayet ederler, cinselliklerine yenik düşerek uygunsuz davrananları aforoz ederler. Fakat perhiz konusunda, yedikleri yiyeceklerin seçiminde ve bazı törenlerin ve törelerin uygulanmasında batıl inançlara fazlaca yer verirler.

Rum halkının da kendilerine ait manastırları, köyleri ve bunlara bağlı tarlaları, bağları vardır ve bunların ürünleriyle geçimlerini sağlarlar. Genel bir kanıya göre, ataları bu emlaki Türklere para ödeyerek geri almışlar. Halen de çiftlik, tarla vb. emlak satın alma hakkına sahipler. Nitekim daha önce de söylediğimiz gibi, yakındaki adalarda, azledilen patriğe ait manastırın yanında tarlaları, bağ ve bahçeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Konstantinopolis'te pek çok zengin Rum vardır, ticaretten ve başka yollardan da çok para kazanırlar, ama ortalıkta daima yıpranmış elbiselerle dolaşırlar, çünkü zengin olduklarını Türklere göstermek istemezler, servetlerinin ellerinden alınmasından korkarlar.

Girit, Mora veya Peloponez ve Asinto'daki [Arsione = Magosa, Kıbrıs] Rumların İtalya'ya gitmeleri için çok uygun fırsatlar vardır. Ama geri

döndükleri zaman Türkler, onların yabancılara kendileri hakkında bazı ifşaatta bulunduklarından kuşkulanırlar, kendi soydaşları da dinlerinden sapmış olmalarından şüphe duyarlar.

Bu yıl ağustos ayında her iki hükümdar ellerindeki tutsakların serbest bırakılması konusunda pazarlığa giriştiler. Bizim imparatorumuz Türk hükümdarına elindeki tutsakların sayısını bildirdi, ama bunların arasında çok sayıda önemli kişi bulunmuyordu. Buna karşılık da Türklerden sadece kalelerden ya da evlerden alınıp tutsak edilenlerin iadesini istedi. Ayrıca da Türklerin, barış koşullarını hiçe sayarak topraklarına saldırmaktan vaz geçmelerini, tembih etti. Ama bu sefer de Türkler, bizim onlara saldırdığımızı ve onları karşı saldırıya teşvik ettiğimizi ileri sürdüler ve bunun aksini kanıtlayamadığımız için de hiçbir sonuca varılamadı.

25 Haziran'a rastlayan aziz Bartholomeus gününde elçilerimiz armağanları vermek için paşaya gittiklerinde, paşa onları Müslüman olmaları için ikna etmeye çalışmış. Tanrı'nın Türklere mutluluk ve esenlik bağışladığını söyleyerek onları özendirmek istemiş. Sözde İsa ve havarileri öldükten sonra insanlar birtakım ilahlara tapmaya başlamışlar, biri şu ilaha, biri başka bir ilaha yönelmiş. O zaman Tanrı, Muhammed'i yollayarak, güzel sözlerle insanlara yeniden doğru inancın yolunu göstermesini istemiş, eline de bir kılıç vermiş ve iyilikle yola gelmeyene karşı zor kullanmasını buyurmuş. Bu nedenle, onların inancını kabul edenler onların kardeşi sayılırmış ve onların iyi ve rahat yaşamalarını sağlarlarmış. Kendi dinlerinin yasalarına göre, Müslüman olmayı kabul etmeyenleri, kılıçlarının gücüyle buna zorlamaları, ya da haraç almaları gerekirmiş.

Paşa daha sonra da şunları anlatmış: İsa Peygamber'i havarilerinden ayırdıkları zaman, onlar çok üzülmüşler ve aralarından biri Patmos'a gelmiş, orada da durmadan İsa için ağlamış, gözyaşlarının döküldüğü yerde de "mühürlü toprak"[13] oluşmuş.

Bu paşadan önce başvezirlik makamında Rüstem Paşa bulunuyormuş. Bu adam Sultan Süleyman'ı memleketinde sadece bir tek dine izin vermeye, özellikle de faydadan çok zarara neden olan Yahudileri ülkeden kovmaya ikna etmek istemiş. Bunun üzerine

13 "Mühürlü toprak": Avrupalıların "terra sigillata", Osmanlıların "tıyn-ı mahtûm" adını verdikleri bu toprağın şifa verici özelliğine inanılırdı. Bu toprak her yıl 6 Ağustos tarihinde belli yerlerden kazılarak özel bir yörenle çıkartılırdı. Sözü edilen havari Yuhanna'dır –ç.n.

Sultan Süleyman beyaz ve sarı yapraklı bir çiçek koparmış ve paşaya, bu çiçeği beğenip beğenmediğini sormuş. Paşa da, elbette beğendiğini, çünkü onu bu biçimiyle yaratanın Tanrı olduğunu söylemiş. Bu sefer Sultan Süleyman çiçeğin bütün sarı yapraklarını yolmuş ve paşaya, çiçeği şimdi nasıl bulduğunu sormuş. Paşa da yanıt olarak, çiçeğin artık bütünlüğünden yoksun ve renksiz olduğunu söylemiş. Padişah bir başka çiçek koparmış ve onun da beyaz yapraklarını yolmuş, sonra da az önceki sorusunu yinelemiş. Paşa gene aynı cevabı vermiş. O zaman padişah demiş ki: "Madem çiçeklerin renkli olmalarını bir mükemmeliyet olarak kabul edip bundan hoşlanıyorsun, neden Tanrı'nın yaratmış olduğu insanların da çeşitliliklerini kabul etmiyorsun? Bir çiçekte ne kadar çok renk olursa, o kadar güzel görünür. Tıpkı bunun gibi Türkler beyaz, Müslümanlar yeşil, Rumlar mavi, Ermeniler beyaz, kırmızı ve mavi veya siyah renklerin karışımı, Yahudiler de sarı renkte sarık kullanırlar. Bu renklilik nasıl hoşa gidiyorsa, Tanrı da dinlerin çeşitliliğinden hoşlanır."

Eylül 1574

19 Eylül'de çok şiddetli bir baş ağrısına tutuldum ve Dr. Arnold Manlius'u da yanıma alarak Galata'da "*Hrisopeyi*" adıyla bilinen bir kiliseye gittim. Orada bir ayini başından sonuna kadar izledik. Bir vaaz çömezi (diakos) kilisenin baş tarafında papazın dua etmesi ya da vaaz vermesi için ayrılmış bölmenin önünde durdu, ahaliye arkasını dönerek bir dua okudu ve halk da sık sık iç geçirerek "*Kirie Eleison*" - "Efendimiz, bizlere merhamet et"sözleriyle ona katıldı. Törene bir keşiş, dört papaz olmak üzere beş din görevlisi katılıyordu. Papazlardan biri ilahi söylemeye başladı ve başlarında öğretmenleri olduğu halde bir grup öğrenci koro halinde onun söylediklerine yanıt verdiler. Böylece iki koro oluştu: Papazlar korosu ve öğretmenle öğrencilerin korosu. Bunlar adeta birbirlerinin söylediklerine cevap veriyorlardı. Bundan sonra erkek çocuklardan biri, "*Corintlilere mektup*"tan bir bölüm okudu. Arkasından bütün papazlar özel giysileri içinde yerlerinden ayrıldılar ve kilisenin tam orta yerindeki bir sehpa üstünde duran ahşap bir haça doğru yürüdüler. Aralarından birisi elinde altın bir ciltle kaplı

Yeni Ahit'i taşıyordu. Haçın önünden geçerken eğilerek selam verdiler ve tekrar yerlerine döndüler. Dua ve törenin yapıldığı bölümün ahşap kaplamasının üzerinde İsa Peygamber'in resmi vardı ve üzerinde "Her şeye kadir, her şeyi yaratan" anlamına gelen "*Pandokrator*" yazılıydı. Papazlar bunun önünde de eğilerek selam verdiler. İçeri girdiklerinde tekrar yalnız olarak ilahiler söylemeye başladılar. Daha sonra papaz altın ciltli Yeni Ahit'i getirdi ve halkın saygı dolu bakışları altında daha önce sözünü ettiğim sehpanın üzerine yerleştirdi, içinden bazı bölümler okudu. Arkasından diğer papazlar gene ilahiler söylemeye devam ettiler. Gerek ilahiler sırasında, gerekse dualar okunurken bazı sözler geçtiğinde herkes istavroz çıkarıyordu. Bu arada papazlar kilisenin özel bölmesinde ayin gereği dini merasim işlemlerini "*Liturgias*" sırasıyla tamamladılar, bu esnada da sık sık haç çıkarıp eğildiler, üç-dört kez tütsülediler, belli bir düzen içinde özel bölmeden dışarı çıktılar. Arkalarından ellerinde mumlar tutan iki erkek çocuk ve onların peşinden de tıpkı papaya bağlı kiliselerdeki gibi, haç şekline benzeyen defne dalları taşıyan iki çocuk yürüyordu. Bir bohçaya sarılı olan ekmeği başında taşıyan bir papaz onları takip etti. Onu izleyen iki papaz da ellerinde birer kadeh getiriyorlardı. Gerçi her iki kadeh de kullanılmayacaktı ama görünümün daha gösterişli olmasına yarıyordu. Son iki papaz sırmalı bir örtü taşımaktaydı. Her iki yanlarından onlara eşlik eden iki çocuk, ellerinde altın kaplamalı direklere takılı defne dallarından yapılma çelenkler taşıyorlardı. Bunların tepesi haç şeklindeydi ve ayna gibi parlıyordu. Kafile tekrar kilisenin özel bölmesine girdi ve burası kimsenin göremeyeceği biçimde kapatıldı. En üst kademedeki papaz yüksek sesle şu sözleri okudu : "*Lavete, fayete, tuto esti to soma mu.*" "Alın ve yiyin, bu benim bedenimdir, bu benim kanımdır! " Bunu üzerine kendi aralarında "Son Yemek" ayinini yaptılar daha sonra yüksek sesle bir şeyler okudular, cemaate kadehi gösterdiler, cemaat de bu kadehe adeta taparcasın büyük bir saygı gösterdi. Bundan sonra Konstantinopolis, İskenderiye, Kudüs, Antakya patrikleri ve tüm diğer piskoposlar için dua edildi. Duaların ve ilahilerin okunmasıyla ayinler tamamlanınca, Antakya patriğinin hizmetinde olan bir papaz ortaya çıktı ve cemaatin bağışta bulunması konusunu içeren bir mektup okudu. En sonunda kilisedekiler teker teker gidip, "*Agapi*" yani sevgi beslen-

mesi (*Comimion*) adını verdikleri ekmek lokmalarından aldılar ve tekrar törensel bir yürüyüşle resimlerin önünde saygı ile eğilerek onları öptüler. Ayinden ve bağışların toplanmasından sonra, ölen bir kadın için cenaze töreni yapıldı, ilahiler söylendi ve cemaat tekrar tekrar "*Kirie Eleison*"- "Efendimiz, bize merhamet et!" diye dua etti. Sonra cemaate sunulacak olan yemişler tütsülendi. Böyle törenlerde kilisenin özel bölmesinin önüne büyük çanaklara doldurulmuş çeşitli kuru yemişler, kuru üzüm, badem ve kurabiyeler konur, bir *diakos* bunları bazı sözler söyleyerek tütsüler, öğretmen ve öğrenciler de koro halinde ilahiler söylerler. Birtakım sözler söylenerek haç işareti yapıldıktan sonra, bu kutsanmış yemişler kırmızı şarap eşliğinde cemaate ikram edilir.

Cenaze törenleri, ölümün üçüncü, dokuzuncu ve kırkıncı günü, ayrıca üçüncü, altıncı ve on ikinci ayında yapılır ve törene katılanlara kilisede kutsanmış olan kuru yemişler dağıtılır. Papazlar bu kutsama, dua, ilahi okuma ve tütsüleme gibi dini hizmetler için para alırlar. Böylece bir ölünün arkasından yapılan cenaze törenlerinin masrafı yılda 40 – 50 dukayı bulur.

Papazlar ayin hazırlığı sırasında ve birbirlerine "Son Yemek" sunduklarında, kilisenin özel bölmesini kapatırlar, fakat ilahiler söylerken ve halkın önünde dua edip tütsülerken burayı sık sık açarlar. Bu esnada kandilleri ve şamdanlara dikili mumları yakarlar. Daha sonra bir *diakos* kilisenin içinde dolaşarak cemaati tek tek tütsüler. İnsanlar da elleriyle tütsüyü kendilerine doğru yelpazelerler.

Kilisenin özel bölmesindeki sunağın çevresinde azizlerin tasvirleri resmedilmiştir: Aziz Gregorius, Basilius, zayıf, kemikli yüzüyle Hrisostomos, Nicolaus Damascenus gibi din büyükleri ve hepsinin üzerinde (Grekçe ibare) iki havarisiyle birlikte İsa Efendimiz. Özel bölmenin sağ tarafındaki ahşap kaplamaların üzerinde bir eli gümüşle kaplanmış olan (Grekçe ibare) İsa Efendimizin bir resmi bulunur. Buraya gümüşten yapılma çeşitli figürler asarlar: insan bedeni, el, kol, ayak figürleri gibi... Genelde tam orta yerde kucağında bebeği ile Meryem'in resmi vardır ve onun da sağ eli gümüşle kaplanmıştır. Bunun çevresine de böyle gümüş figürler sırma ipliklerle asılıdır. Sol tarafta ağlayan birçok kadını tasvir eden resimler vardır. Onların çevresinde de bazı adaklar asılıdır.

Kilise görevlileri özel bölmeye girdiklerinde, önce ahşap haçın önünde eğilirler. Bu haçın bir benzeri de kilisenin orta yerindeki bir sehpanın üzerinde durmaktadır. Daha sonra İsa Efendimizin resmi önünde eğilip haç işareti yaparlar. Kiliseye giren herkes önce sehpa üzerindeki haçın önünde birkaç kez haç çıkarır, eğilir ve haçı öper, sonra İsa Efendimizin resmi önünde de eğilerek haç işareti yapar, resmi öper ve yerine oturur. Dualar ve ilahiler okunurken de, bazı kelimeleri duydukları zaman gene haç işareti yaparlar ve "*Kirie Eleison*" - "Efendimiz, bize merhamet et!" veya "*Sofia Patros*" - "Babamızın bilgeliği..." sözlerini birkaç kez tekrarlarlar.[14]

Benim hastalandığım bu ay içinde Mehmed Paşa'nın erkek kardeşinin oğlu (*Adelfopes*) Bulgaristan'ın başpiskoposluğuna getirildi. Görev yeri Edirne'den 10 günlük mesafede, Epir ve Sırbistan arasındaki sınırda bulunan, (ve sancakbeyinin de oturduğu) Ochrida [Ohri] şehri. Yönetimi altında kırk piskoposluk var. Başpiskoposluk görevine başlaması nedeniyle yapılan kutsama törenine Konstantinopolis patriği ve o sıralarda Konstantinopolis'e gelmiş olan, bilgeliği ile ünlü İskenderiye patriği de katıldılar ve dualar okudular.

26 Eylül günü Bay Christoph Pfister ve Bay Strein'in kâtibi Bay Rietmann ile birlikte "*Ayia Pantes*" (=Bütün Azizler) adındaki bir Rum kilisesine gittim. Orada ayini bir papaz yönetti. Önce bir çocuk, Aziz Paulus'un mektubundan bir bölüm okudu, papaz da İncil'den bir bölüm okudu, arada da ilahiler söylendi, mumlar yakıldı, eller havaya kaldırılarak dualar edildi, cemaat tütsülendi ve çeşitli törensel işlemler yapıldı. Cemaat zaman zaman "*Kirie Eleison*!" - "Efendimiz bize merhamet et!" gibi sözler mırıldanıyordu. Daha sonra çocuk eline bir mum aldı, papaz da bir bohçaya sarılı ekmeği bir tepsinin üzerine koyarak başına yerleştirdi. Bir elinde de kadehi tutuyordu. Böylece çocuk önde, papaz arkada kilisenin özel bölmesinden çıktılar. Herkes onların önünde yerlere kadar eğiliyordu, sanki kutsal nesnelere gözlerini çevirmeye layık değillermiş gibi bir tavır içindeydiler. Papaz cemaatin önünden geçtikten sonra tekrar kilisenin özel bölmesine döndü, kapısını kapattı ve içerde şu sözleri okudu: "*Lavete, fayete*!" – "Alın ve yiyin !" Bunu müteakip kutsal işlemi uyguladı. Bir yandan da sürekli ilahiler okunuyordu. Papaz daha sonra özel bölmenin kapısını açtı ve cemaate kadehi göster-

14 Günümüzdeki Ortodoks din adamları, aslında böyle bir uygulamanın olmadığını ileri sürüyorlar –ç.n.

di. Dediklerine göre kadehin içinde ekmek de varmış ve cemaat onun önünde eğilip haç işareti yaptı. Papaz özel bölmenin önünde, tüm patrikler, başpiskoposlar, piskoposlar ve kiliseye hizmet edenler için dua etti. Papaz tüm patriklerin ismini söylediyse de, papayı hiç anmadı. Yedinci Rum Ruhani Meclisi [Sinod] toplantısından beri bu böyleymiş. Rumlar sadece yedi genel Ruhani Meclis tanıyorlar. En sonunda papaz ve çocuk kilisenin ortasında durdular ve içi ekmek parçaları dolu tepsiyi ellerinde tutarak cemaate sundular. Cemaattekiler teker teker rahibin yanına giderek birer parça ekmek aldılar ve rahibin elini öptüler. Patrik, bir Fransız ya da İspanyol ile evlenen kadınlara kiliseyi yasaklıyor, onları aforoz ediyor.

Ekim 1574

3 Ekim'de Dr. Manlius ile birlikte İskenderiye patriğini ziyarete gittik. Bütün Rumlar onun çok muhterem ve iz'an sahibi bir insan olduğunu söylüyorlar ve onu çok sayıyorlar. Patrik orta boylu, kır saçlı, uzun ve geniş sakallı bir adam. Üzerinde papazların giydiği atlastan yapılma uzun bir cüppe vardı, başlığının arka kısmı sırtından aşağı sarkıyordu. Çok sevecen ve hoşsohbet olan bu adam, bizim kendisini ziyaret edeceğimizi haber alınca, yerlere halılar serdirdikten sonra bizi içeri aldırdı. Türkler gibi yere bağdaş kurmuş oturuyordu ve önünde birçok kitap vardı. Bizi de karşısına oturttu. Biz önce ona iyilik, sağlık ve esenlik diledikten sonra, onu böyle rahatsız ettiğimiz için özür diledik. Birer Hıristiyan olarak dünyanın başka yerlerinde yaşayan diğer Hıristiyanları da tanımak istediğimizi söyledik. Sohbetimiz sırasında bize Almanya ile ilgili sorular sordu ve gerek İspanyolların gerekse Türklerin gemileri hakkında neler duyduğumuzu öğrenmek istedi. Biz de ona İskenderiye'deki kiliseler ve Afrika'daki kâfirler, Jacobitler [Monofizit, yani İsa Peygamber'in tek yapısı olduğunu kabul edenler] ve Cophitler [Kıptiler] hakkında sorular sorduk. Bunların her ikisi de Eutychian'dır [Eritre kilisesine bağlı] ve sonuncular üstelik kısmen Yahudi sayılırlar ve çocuklarını sünnet ettirirler.

Bu konuşmalardan sonra bize nezaketle veda etti ve patrik giysisi içinde, elinde gümüş kaplamalı ve renkli süslemeleri olan asasıyla birkaç

Rum refakatinde kiliseye girdi. Patrik giysisi, kırmızı, mavi veya başka renk de olabilen uzun ve geniş bir palto gibidir. Üzerinde kırmızı Şam kumaşından eteğinin ucuna kadar uzanan şeritler vardır, önünde de iki toka tarafından tutturularak iki kanat şeklinde katlanan bir boyun atkısı bulunur. Şu şekilde :

Başlığı, arkadan omuzlarını ve önde göğsünün yarısını örter. Elinde tutup yaslandığı bastonu gümüş kaplamalıdır ve şu şekildedir:

Biz de onun arkasından kiliseye gittik. Her tarafta kandiller ve mumlar yanmaktaydı. Papazlar yerlerini aldılar. İskenderiye patriği de kürsünün yanındaki koltuğuna oturdu. Kiliseye gelenler onun elini, dizini veya eteğini öptüler. Papazlardan biri bir dua okudu ve bir keşiş iki- üç keşişle birlikte ilahi söyledi. Okunan her duadan veya havari mektubundan sonra daima bir ilahi okunuyor. Yanımızda bir Eflaklı durmaktaydı. O da Pater Noster duasını mırıldanıyor ve alnını yere vuruyordu. Ayinin tam ortasında birisi geldi ve önce İsa Efendimizin resmine sonra kutsal mekânın kapısına doğru eğildi, en son da patriğin önünde yere kapanıp yeri öptü. Bir çocuk, havarilerden birinin mektubunu (*Epistel*) okudu. Az sonra önünden mum taşıyan iki çocukla birlikte bir papaz geldi ve göğsünün hizasında taşıdığı çok güzel bir kılıf içindeki İncil'i bütün kilisenin içinde dolaştırdı, herkese gösterdi, sonra eğilerek kilisenin özel bölmesinden içeri girdi. Az sonra gene oradan çıkıp yüksek sesle Yeni Ahitt'ten bölümler ve bazı İncil metinlerinin tefsirlerini okudu. Arada cemaat "Efendimiz bize merhamet et!" diye haykırmakta ve benzeri sözleri mırıldanmaktaydı. Bunun üzerine papazlar bir tören yürüyüşü biçiminde özel bölmeden çıkıp kilisenin içinden geçtiler. Bunların önünden başlarının tepesi tamamen tıraş edilmiş, alt kısımdaki saçları omuzlarına kadar dökülen iki çocuk ellerinde mumlarla yürüyordu. (Papazlar da başlarının tepesini tamamen tıraş ettirirler, alt taraftaki saçlarını ise omuzlarına kadar uzatırlar. Bazıları da bizdeki keşişler gibi saçlarını taç biçiminde tıraş ettirirler). Papazlardan biri başında bir bohçaya sarılı ekmeği ve sağ elinde de kadehi taşıyordu. Cemaat sanki zemine veya kutsal nesnelere tapıyormuş gibi yerlere kadar eğildi. Papaz yürüyüşünü tamamlayınca tekrar kilisenin özel bölmesine girdi ve kapısını kapattı. İçerde törensel işlemleri uyguladı ve

sessizce dua etti. Arada da yüksek sesle cemaate bir şeyler okudu. Kendi başına "Son Yemek" ayinini yaptı, sonra özel bölmeyi açıp dışarı çıkarak kapının önünde durdu, cemaate de "Son Yemeği" sundu. Bu seremoni de tamamlanınca cemaate kadehi gösterdi. Bütün bu işlemler sırasında zaman zaman ilahiler söyleniyordu. (Konstantinopolis'te vaizin görevlerinden biri, Nicea [İznik] inancasını ve "Bizim Babamız" duasını yüksek sesle okumaktır.) Patrik, bu ibadetin bitiminde herkese bir parça ekmek verdi ve bunu alanlar, patriğin önündeki resimlere gidip saygı gösterisinde bulundular, resimleri öptüler. Ayin, dört patrik için dua edilerek sona erdirildi.

Bu kilisede, kralların yargıç (*Prælides*) olarak katıldıkları yedi genel ruhaniler meclisini gösteren bir tabela var. (Floransa'da toplanan sekizinci ruhaniler meclisini geçersiz sayıyorlar.) Kilisede ayrıca İsa Efendimizin kırbaçlanmış olduğunu söyledikleri sütun bulunuyor.

20 Ekim'de Bay Palfi (kralın hizmetkârı), Bay Welzer ve Dr. Manlius ile birlikte tekrar bu kiliseye geldik, çünkü kilise kapılarının ve yanlardaki pencerelerin önünde halkın toplanmış olduğunu ve sabah duasını yapacak yerde, kilisenin özel bölmesinin bulunduğu tarafa doğru eğildiklerini, haç işareti yaptıklarını ve sonra dönüp gittiklerini gördük. Bunun üzerine içeri girdik ve orada Maria Salome'nin, Euphemiæ ve Eflak voyvodasının oğlunun mezarlarının ayrı bir bölmede muhafaza edilmekte olduğunu gördük.

Konstantinopolis patriği yılda iki kez, İsa Efendimizin doğum gününde ve Paskalya yortusunda ayin yapar, diğer papazlar ise pazar günleri ve azizlere adanan günlerde (ki bunların sayısı pek çoktur) ayin yaparlar. Hafta içinde, azizlere adanan günlerin dışında ayin yapılmaz. Ancak cemaatten biri isterse, bir testi şarap, büyük bir pasta ve 12 akçe karşılığında (bizim paramızla 26 Kreutzer değerindedir) ayin düzenlenir.

Kasım 1574

16 Kasım'da Adam Neuser, Heidelberg'de yaşayan Ursinus adında birinden söz etti. Bu adamın melankolik olduğunu, çoğu zaman ne yaptığını bilmediğini, Elektör-dükün bile onu doktorasını yapmaya ikna

edemediğini anlattı. Nihayet elektör-dük sekreterini onun evine yollamış, doktorasını yapması için para da göndermiş ve ona bu işi bitirmesini emretmiş. Sonunda Ursinus, doktorasını verince, bunu kutlamak için verilen ziyafete de gitmek istememiş ve evinde yemek yemekte ısrar etmiş. Sofrada hep yüzü asıkmış ve hiçbir şey konuşmamış. Ona "Doktor" diye hitap ettikleri zaman, "benimle alay mı ediyorsunuz? Şimdiye kadar rezil olduğum yetmedi mi?" diye itiraz etmiş. Onu evlendirmek istediklerinde, "benim bir kadınla uğraşacak zamanım yok" demiş. Üzerine fazla gidilince de, kafasını kesseler, ağzından bir tek kelime bile alamayacaklarını söylemiş.

Onu bir veya iki kere vaaz vermeye zorlamışlar, fakat daha sonra vaaz vermek de istememiş. Elektör-dük ona vaaz vermeye devam etmesini emretmiş. Buna kulak asmayınca onu sarayına davet etmiş. Oraya da gitmek istememiş ve demiş ki. "Benim amirim rektördür. Beni ona şikâyet edebilirsiniz. Ben saraya gitmek istemiyorum." Bunun üzerine elektör - Dük gülmüş ve artık onu rahat bırakmış. Sonra da şöyle demiş: "Heidelberg'de zaten tüm din bilginleri, profesörler ve öğretmenler anlaşmazlık içindeler. Ursinus, Olearium'a karşı, Erastus ötekilere karşı, excommunication ve aforoz edilmeye vb. karşı itiraz ediyor. Kimse kimseye uymak istemiyor!" Fakat bu konularda sadece Hollandalılar sözlerini geçirebiliyorlar ve elektör-dük en çok onlara önem veriyor.

Palatina'da "ekmek doğrama" usulünü[15] çıkardıkları zaman Heidelberg yakınlarındaki bir köyün papazı vaazlarında buna karşı çıkmış. Bunun üzerine onu kente davet etmişler ve elektör-dük ona diğer kiliselerde uygulanan bu usulü kendi kilisesinde de uygulamasını tembih etmiş. Papaz köyüne dönünce, mahkeme üyelerini toplamış ve onlara elektör –dükün emrini aktarmış. Köyün muhtarı demiş ki: "Elektör-dük bizlere doğru bildiğimiz yolu seçmemize izin vermeyi vaat etmişti, o halde eski geleneğimizi devam ettirip ekmeği doğrama usulünü uygulamamakta hiçbir sakınca yoktur. Çünkü bu yeni usulle beraber başka usulleri de bize kabul ettirmeye kalkışabilirler. Nitekim elektör-dük Frankental yöresinde bir manastıra kendi inancasını zorla kabul ettirmiş. Oysa daha önce keşişler inançla-

15 Ekmeğin kesilmeyerek, Yahudilerde olduğu gibi doğranması. Yeni Ahit'te müşthereken sofraya oturma anlamında kullanılır –ed.n.

rında özgürmüşler. Orada da yeni bir uygulama kabul ettirilince arkasından başka uygulamalar bunu izlemiş. Bu yüzden eski geleneğimizi devam ettirmemiz daha doğru olur."

Buna karşın kilisenin papazı, bu yeni uygulamanın yalnız din konusunda geçerli olduğunu, dünyevi meselelerde yeni uygulamalar olmayacağını ileri sürmüş, muhtar da bu konuyu yardımcılarıyla iyice düşünerek daha sonra bir karara varacağını söylemiş. Bir süre sonra da ekmek doğramayı kabul etmenin doğru olmayacağını, çünkü bunun arkasından başka yenilikler de getirilmek isteneceğini açıklamış, bu kararını da papaza bildirmiş. Fakat papaz onu dinlemeyip bir daha seferki "Son Yemek" ayini sırasında cemaate hamursuz fodla (Hosti) sunmak yerine ekmek dağıtmış. Bunu gören köyün muhtarı, yargıçlar ve köy halkı oldukları yerde durup papaza yaklaşmamışlar, papazın onları çağırmasına rağmen gitmemişler. Nihayet muhtar papaza bir işaret vermiş ve birlikte kilisenin kapalı bölmesine girmişler. Muhtar ona kendisine bildirmiş olduğu kararı neden uygulamadığını sormuş. Papaz da elektör-dükün emrini mazeret olarak ileri sürmüş. Bunun üzerine şimdilik bu durumu kabul edeceklerini fakat kendilerinden sonrakiler adına buna söz veremeyeceklerini söylemişler. Böylece tekrar kilisenin içine dönüp "Son Yemek" ayinini tamamlamışlar.

Heidelberg'deki Hollandalı din adamları, İspanya'daki engizisyon mahkemeleri gibi, günah işleyenleri din dışı ilan etmek veya ağır cezalara çarptırmak şeklindeki uygulamaları daha da sıklaştırmaya başlıyorlar.

Adam Neuser daha sonra şunu anlattı: Köyün birinde halkın sorunlarını halletmeyi üzerine almış olan bir köylü, gene köyün bir davası için halkın adına Maintz elektör-düküne gitmiş. Aynı zamanda Brandenburg kontu ve kardinal olan elektör-düke hitap edeceği zaman "Ulu Efendimiz'" diye söze başlamış ve birden şaşkınlığından dua ederken söylediği sözlere kendini kaptırarak "Yerin ve göğün yaratıcısı" diye devam etmiş. Fakat elektör-dük onun sözünü kesmiş ve: "Dur dur, fazla ileri gidiyorsun, biz bu kadar da ulu değiliz, henüz o mertebeye erişemedik!"demiş ve sonra da danışmanlarını çağırıp adamın bildireceklerini dinlemelerini ve gerekeni yapmalarını emretmiş.

Aralık 1574

4 Aralık'ta Türk hükümdarının baştercümanı Mahmut Bey, Kutsal Roma-Germen imparatoruna barış antlaşmasını sunmak üzere Viyana'ya doğru yola çıktı. Mehmed Paşa, imparatora armağan olarak iki güzel halı gönderdi. Aslında barış antlaşmasının uzatılması, imparatorun sınır boylarında yeni kaleler inşa edilmesi tasarısını engelliyor. İmparatorumuzun barış teklifinden çıkardığı anlama göre, sınırın her iki tarafında da içinde asker bulunan kalelerin yapılması istenmiyor. Mehmed Paşa ayrıca bizim elçimize barışı 20 yıl uzatmak için bir anlaşma teklifinde bulunmuş, ama elçi bunu kabul etmemiş, çünkü Türklerin hazırladığı anlaşma metnindeki koşullardan biri, imparator hazretlerinin Türklerin dostu ile dost, düşmanı ile düşman olması zorunluluğunu getiriyormuş.

6 Aralık'ta elçiliğin kâhyası Ulisses von Sara, Christoph ve Carl Pfister, alışveriş sorumlusu Jeremias Fischer ve ben, hep birlikte patrikhaneye gidip Rumların Aziz Nicolai Bayramını kutlama töreninde hazır bulunduk, patriğin özel cüppesi ve elinde asası ile kiliseye gelişini seyrettik. Patriğin önünde, elinde uzun bir mum taşıyan hizmetkârı yürüyordu, birçok papaz ve cemaat mensubu da onlara katıldılar. Kiliseye girince iki kişi, ayin sırasında dua okuyacak olan rahibin (*Calogero Mislario*) yanına gelip kendilerini kutsamasını ve günahlarından arındırmasını (*Absolution*) isteyerek bir miktar akçe ödediler. Papaz, özel bölmenin kapısının girişinde, sırayla her ikisinin başlarının arka kısmına, enselerine doğru İncil'i yerleştirdi ve hem onların hem de İncil'in üzerine bir dua okudu, bu arada onlar da durmadan göğüslerinin üzerine haç işareti yapıyorlardı. Bundan sonra papaz onlara bazı sorular sordu ve onlar başlarını eğerek yanıt verdiler. Böylece papaz onları günahlarından arındırmış oldu ve onlar da bir miktar para ödeyerek kiliseden çıktılar. Demek ki cemaat, papaz tarafından kutsanma ve günahlarından arındırılma karşılığında para ödemek, yani bu haklarını satın almak zorunda. Bu görevini tamamlayan papaz, âdet olduğu üzere bir dua okuyarak ayini başlattı. Bunu daha önce de anlatmıştım, yalnız bu sefer patrik yüksek sesle İznik inancasının metnini okudu ve arkasından "Bizim babamız..." duasını tekrarladı. Bir papaz İncil'i patriğe ge-

tirdi, patrik ve yanında duran papaz onu öptüler. Sonra patrik kitapla birlikte ibadet yerinde durup "*İrini pasi*" diye seslendi ve diğerleri ilahi okumaya başladılar. Patrik bunun üzerine kilisenin özel bölmesine geçti ve hemen hemen Katoliklerinkine benzeyen bazı işlemler yaptı: Sunağın üstünü ve çevresini tütsüledi, sonra özel bölmeden çıkıp cemaati tütsüledi, bohçaya sarılmış olan ekmeği başına koydu, kadehi eline aldı, kilisenin içinden geçti ve cemaat o geçerken, sanki o kutsal nesnelere bakmaya layık değilmiş gibi yerlere kadar eğildi, patrik de başlığını taktı, bunu müteakip tekrar kilisenin özel bölmesine geçti ve kapısını kapattı, "Son Yemek" ayini için ekmeği ve şarabı kutsadı ve önce kendisi bir lokma aldı, arkasından özel bölmenin kapısını açıp cemaate kadehi gösterdi. Cemaat gene kadehin karşısında eğildi. Patrik bundan sonra yukarda da anlattığım gibi, cemaate kutsanmış ekmeği dağıttı. Arkasından yüksekçe bir yerde duran koltuğuna geçip oturdu, cemaatin üzerine haç işareti yaptı. Ayine katılan papaz da cemaati bir dua ile kutsadı ve böylece ayin sona erdirildi. Patrik, sadece mum taşıyan yardımcısı ile birlikte evine döndü.

Anadolu'da bulunan "Caramania" [Karaman] yöresinde, Suriye'de ve Mısır'da yaşayan Hıristiyanlar dini törenlerini Yunanca yapmaktadırlar. Ama Suriye'de ve Mısır'da Arapça vaaz verilir, çünkü ora halkının çoğu Arap ve konuşulan dil Arapçadır. Hatta Ermeniler bile dini törenlerini Yunanca yaparlar, ama kendi ana dillerinde vaaz verirler.

7 Aralık'ta Macar Michael Diack ile birlikte Neuser'i ziyaret ettik. Bizi Alman kökenli bir Müslümanın evinde çok güzel ağırladı, bol bol yedirdi, içirdi. Ev sahibinin memleketi Avusturya'nın Pfromdorff yöresiymiş, karısı da Steirmarklıymış. Bu adamın anlattığına göre, vaktiyle memleketindeyken, kiliseye günah çıkarmaya gidecekleri zaman tarlaların üzerinden geçmeleri gerekirmiş. Oradaki köylülerden birinin oğlu, kiliseye gideceği zaman, babası ona her zaman yaptığı gibi, papaza günah çıkarma parası olarak verilmek üzere bir pfennig vermiş. Oğlan parayı kaybetme korkusuyla onu belinde taşıdığı kılıcının kınına saklamış. Günah çıkardıktan sonra, papaz genç adama : "Seni günahlarından arındırdığım için bana ne vereceksin?" diye sorduğunda, genç adam da "Bir pfennig" diye cevap vermiş ve parayı ödemek üzere kılıcını kınından çıkarmak istemiş. Ama pa-

paz, onun bu hareketinden korkup kaçmaya başlamış. Genç adam onun peşi sıra koşup beklemesi için seslendikçe, papaz daha da hızlı koşarak oradan uzaklaşmış ve böylece de para genç adamda kalmış.

Aynı gün aldığımız bir habere göre, Venedik'te, kum torbalarından yapılan setlerin üzerinden aşan deniz, kente büyük ziyan vermiş.

9 Aralık'ta saygıdeğer efendim iki değerli konuk ağırladı. Bunların biri Holsteinli bir asilzade olan Benedict von Alenfeld, diğeri ise Knipp adında Hollandalı bir hukuk doktoru. (Bu adam aynı zamanda çok bilgili bir din bilimcisi ve evren bilimcisidir. Grekçe ve İbraniceyi iyi biliyor, aynı zamanda da bilge, erdemli ve dindar bir adam, Zürich ve Cenevre'de uzun süre Martyr, Calvinus ve Beza'nın yanında kalmış). Konuklar bundan iki hafta önce Yahudi Dr. Salomon ile birlikte Venedik'ten buraya gelmişler ve Fransız olduklarını, Kudüs'e ve İskenderiye'ye gideceklerini söylemişler. (Sözünü ettiğim Yahudi, Viyana'daki Doktor Paulus'un erkek kardeşidir ve Türklerle Venedikliler arasında barış yapılmasını sağlayan kişidir; bu yüzden de onlardan her yıl hatırı sayılır bir ödenek aldığı gibi Mehmed Paşa'nın da itibarını kazanmıştır.) Holsteinli konuk, Venedik'te dünyanın son demlerinin yaklaşmakta olduğunu haber veren pek çok işaretin belirdiğini anlattı:

1. Birkaç kez topraktan ateş çıkmış, hem de büyük dükün sarayının çok yakınlarında... Kimse de bunun nereden kaynaklandığını bilmiyormuş.
2. Bir kadın, eğer insanlar günahlarının kefaretini ödemezlerse, bu şehrin başına büyük felaketlerin geleceğini haber vermiş ve bir cezadan da söz etmiş. Bundan kısa süre sonra da deniz şehrin içlerine kadar girmiş.
3. Bir keşiş kötü kehanetlerde bulunduğu için tutuklanmış ve gözaltına alınmış.

Aynı keşiş bundan üç yıl önce saygıdeğer efendime de kehanette bulunmuş ve iki büyük yolculuğa çıkacağını, bunlardan birini bekâr olarak diğerini de evli olarak yapacağını söylemiş. Bundan bir yıl sonra da Venedikli bir tüccar Venedik'te bulunan bu rahibe bir meselede akıl danışmış.

Rahip ona, "şapkanın etrafını saran bu kordonu sana kim armağan ettiyse, onunla Konstantinopolis'te buluşacaksın" demiş. Meğer kordonu armağan eden kişi benim efendimmiş. Gerçekten de saygıdeğer efendim 1572 yılında Türk hükümdarına armağanları teslim ettikten sonra Konstantinopolis'ten Almanya'ya dönerken, Bartoletti de bu yolculuğa katılmış.

14 Aralık'ta Lehistan elçisi Teranofsky[16] Konstantinopolis'e geldi.

15 Aralık'ta Türklerin oruç dönemi başladı. Bu oruç otuz gün sürecek. Sadece yolcular, hastalar ve savaşanlar oruçtan muaftırlar.

19 Aralık'ta Mehmed Paşa bizim kapımızın önünde fakirlere sadaka dağıttırdı.

Aynı gün saygıdeğer efendim önemli bir konuğuna büyük bir ziyafet verdi. Konuk, İspanyol ya da Napolili Don Garzia de Toledo idi. Efendim kısa bir süre önce bu kişiyi Cezayir kralı Arap Ahmed 'in oğlunun elinden 500 düka bedel ödeyerek kurtarmıştı. Sancaktarı ve yardımcısı için de dörtyüz düka bedel ödemişti. Söz konusu kişi, asil bir soydan gelme olup, Afrika kıtasında bulunan Tunus'ta birçok birliğin kumandanıymış. Emrindeki askerlerle Goletta [Halkulvad] kentini düşman işgalinden kurtarmakla görevlendirilmiş. Gece karanlığında koltuk altlarına kadar sulara gömülerek, bata çıka yürüyüp kente varmışlar, ama daha o sabah Türkler saldırıp kenti ele geçirmişler ve kumandanı esir alarak diğer tutsaklarla birlikte buraya getirmişler. Tutsakların arasında bulunan Sicilyalı bir keşiş de konukların arasındaydı. Efendim, onun da azat edilmesi için katkıda bulunmuştu. Efendim, bu vesileyle hassas bir konuya temas etmeden geçemedi ve konuğuna dedi ki: "Aslında bir İspanyol olmanız nedeniyle sizi kaderinize terk etmeliydim, çünkü siz elinize fırsat geçtikçe bize her türlü eziyeti yaparsınız. Ama ben gene de kötülüğe iyilikle mukabele etmeyi yeğlerim." Goletta'da tutsak alınanlar arasında on iki ya da on üç keşiş daha vardı. Bunların bedellerini tüccarlar ödeyip azat edilmelerini sağladılar. Yukarıda sözünü ettiğim kont, memleketine dönmek üzere yola çıktığı sırada, İspanya kralı, onun serbest bırakılması için 9.000 düka ödemeye hazır olduğuna dair haber yolladı. Bunun üzerine Türkler onu tekrar geri getirmek için peşine düştüler, ama ona yetişemediler.

22 Aralık'ta bütün meydanlarda Türk hükümdarı Sultan Selim'in öldüğü ve yerine oğlu Murad'ın[17] tahta geçtiği halka ilan edildi. Yeniçerilerin ve acemioğlanların kargaşa çıkarmalarını önlemek için, Galata ve Konstantinopolis'in önemli yerlerine birçok nöbetçi yerleştirildi. Yahudiler daha birkaç gün öncesinden evlerindeki değerli eşyalarını toprağa gömmüşlerdi. Şehrin ileri gelen zenginleri de para ve mücevherlerini Bezesten'e götürdüler. Çünkü eskiden beri, padişahın öldüğü duyulduğunda, sipahiler, yeniçeriler, acemioğlanlar ve bunlar gibi serseri takımı ortaya dökülür ve değerli eşyalara sahip olduklarını tahmin ettikleri Yahudilerin, tüccarların evlerini basar, ne bulurlarsa alıp götürürlermiş, hatta paşalar bile bundan kendilerini koruyamazlarmış. Sebebi de, böyle bir kargaşa vesilesiyle baskı uygulayarak maaşlarının artırılmasını sağlamakmış. Yeni hükümdar Murad, yirmi sekiz yaşında olup, bugüne dek Aeolia'da [Lydia], Konstantinopolis'ten 14-15 günlük yol mesafesinde bulunan Manisa kentinde yaşıyordu. Babasının ölüm haberi üzerinde bir gemi ile Aziz Thomas Bayramından sonraki gece buraya ulaştı, hemen paşaları huzura çağırdı ve babasının tahtına geçti.

Sultan Murad daha o gün, yani ayın 22'sinde, en büyüğü sekiz yaşında olan erkek kardeşlerini huzura getirtti ve hepsini birden gözlerinin önünde boğdurttu. Oysa müftü ona, kardeşlerinin henüz küçük olduklarını ve kendisine karşı bir başkaldırı hareketinde bulunmalarından korkması gerekmediğini, bu nedenle de şimdilik canlarına kıymamasını söylemişti. Ama o, böyle yapmakla, başkalarının bundan ibret alarak devlet içinde kargaşa çıkarmaya cesaret edemeyeceklerini ileri sürdü. Babası, oğullarının başına gelecekleri bildiğinden, vasiyetnamesinde onları kendi mezarının yanına defnetmelerini arzu ettiğini belirtmişti. Öldürülen şehzadelerden birinin annesi, oğlunun ölüm haberini alınca kendini bıçakladı. Selim'in eşlerinden ikisi de ondan çocuk bekliyorlardı.

Sultan Selim'in bu ayın on üçünde öldüğü söyleniyor. Rivayete göre ölüm sebebi, çok fazla koyun sucuğu yedikten sonra üstüne aşırı su içmiş olmasıymış. Aslında ona yedi veya en fazla sekiz yıl saltanat sürebileceğine dair bir kehanette bulunulmuş. Padişah iki

16 Andrzej Taranowski 12 Aralık'ta İstanbul'a geldi –ed.n.
17 Sultan III. Murad (1546-1595), II. Selim ile Nurbânu Sultan'ın oğludur –ç.n.

kez kalp sektesi geçirmiş ve birincisinde hekimleri ona, kanının çok fazla olduğunu söyleyip, hacamat yaptırmasını salık vermişler, ama başkaları, özellikle de hastalığı sırasında hep yanında bulunan Moritanyalı [Hekim] buna karşı çıkmış. Neticede kalbi kanının içinde boğulmuş ve akciğerlerine hava gitmediğinden nefessiz kalmış. Padişahın cenazesini ayın 22'sinde Ayasofya camiine götürdüler. Cenaze törenine bütün kalem erbabı, müftü, kazaskerler, din adamları ve başka önemli kişiler katıldı. Sultan Murad babasının ruhuna 400 kadar koyun kurban edip etini fakirlere dağıttırdı. Sultan Selim ölmeden kısa süre önce beş oğlunu da yanına çağırtıp ağlamış, çünkü başlarına gelecekleri biliyormuş. Bu yüzden de onları yanına defnetmelerini vasiyet etmiş.

Sultan Selim'in Edirne'de yaptırmış olduğu olağanüstü güzellikteki cami ölümünden iki ay önce çöktü. Ayın 19'undan beri, ayın 22'sine yani bugüne kadar gökyüzünün açık olmasına rağmen çok kuvvetli bir fırtına var.

Murad'ın hükümdarlığının onaylanacağı Divan toplantısı at üzerinde yapılacak. Bunun da nedeni herhangi bir başkaldırı hareketi çıkacak olursa, devletin büyüklerine kendilerini koruma ya da kaçabilme olanağının tanınmasıdır.

Sultan Murad, özellikle dindarlığı, adalete değer vermesi, sağduyusu ve iyi kalpliliği bakımından çok övülmektedir. Kardeşlerini boğdururken, onlar için çok gözyaşı döktüğünü söylüyorlar. Tahta geçer geçmez saraydaki görevlileri memnun etmiş, onları onurlandırmış ve ücretlerini artırmıştır. Bu yüzden iki ton altın harcadığı tahmin ediliyor. Hükümdarın iki oğlu var, büyük oğlu dokuz yaşında. Sultan Selim, kendi beş oğlu sünnet edilinceye kadar onların sünnet edilmesine razı olmamış. Ancak kendi oğulları sünnet edileceği zaman onları da Konstantinopolis'e getirtmiş. Murad'ın annesi [Nurbanu] vaktiyle Korfu yani Korsira'da [Korkyra] esir alınmış olan kadınlardan biri. Babasının diğer kadınları arasında sarayda kalan bir tek odur, diğerlerinin hepsi eski saraya gönderilmiştir.

23 Aralık günü Mehmed Paşa yeniçerilere bir şölen verdi.

24 Aralık'ta Piyale Paşa ve birbiri arkasından diğer paşalar, Rumeli beylerbeyi ve kaptan-ı derya Uluç Ali de yeniçerileri ağırladılar.

29 Aralık'ta yeni padişah Bezesten'e gitmiş. Boğaziçindeki Kara Kule'de[18] tutsak olan Zerbelon ile birlikte 400 kişiyi de serbest bırakmış. Buna karşılık İtalya'da tutsak olan Türklerin de serbest bırakılmasını istemiş. Nitekim Zerbelon'a mukabil Roma'da tutsak olan Mehmed Bey'i azat etmişler.

31 Aralık'ta de yeni padişah halka takdim edildi. Bu amaçla at üstünde Ayasofya camiine gitti [Cuma Selamlığı]. Orada herkes onu kutladı.

Aynı gün vezir paşalar saraya gidip padişahın beş kardeşinin cenazelerini alarak babalarının yanına defnettiler.

Bugün Konstantinopolis'te Kaptan Canisi öldü. Paşaya bu ölüm haberini verirken, demişler ki: " Onu ölmeden önce Roma imparatoruna armağan olarak memleketine iade etseydiniz büyük onur kazanmış olurdunuz, ölmesinin kimseye faydası olmadı. Bunun üzerine Paşa yanıt olarak: "Demek ki alın yazısı böyleymiş," demiş.

1574 YILININ ÖNEMLİ OLAYLARI

1. Lehistan kralının[19] Fransa ve Almanya üzerinden yaptığı zahmetli yolculuk.

2. Venediklilerin elçisi Barbarus, Fransa elçisi ve Yahudi Dr. Salomon'un çabalarıyla Türk devleti ve Venedikliler arasında varılan barış anlaşması.

3. Fransa kralı IX. Şarl'ın ölümü.

4. Lehistan kralı Henry'nin [Polonya'yı terk ederek] Fransa'ya kaçması ve yolu üzerinde uğradığı Viyana ve Venedik'te çok iyi karşılanması.

5. Moldavya'da voyvodanın iktidardan düşürülmesi ve develer tarafından parçalattırılması.

6. Tatarların Lehistan topraklarına yaptıkları korkunç saldırı ve binlerce kişiyi boğazlamaları.

7. Goletta'nın fethi ve Tunus krallığının yitirilmesi.

18 Rumeli Hisarı, Halilpaşa Kulesi –ed.n.

19 Leh kralı seçilen Henry de Valois –ed.n.

8. Roma İmparatoru Maximilian ile Türk hükümdarı arasında varılmış olan sekiz senelik barış anlaşmasının uzatılması.

9. Türk hükümdarı Sultan Selim'in ölümü.

10. Türklerin papası sayılan Konstantinopolis müftüsünün ölümü.

11. Sultan Murad'ın tahta çıkması.

12. Sultan Murad'ın beş erkek kardeşini boğdurtması.

(Latince metin)

Türkiye Günlüğü
1575 yılı

Ocak 1575

1 Ocak tarihinde Konstantinopolis'te ölen Kaptan Canisi'nin cenaze törenine katıldım. Dört papaz ellerinde kandillerle cenazenin önünde ilerleyip mezarın başında mezmurlar okudular ve ölenin ruhuna adadılar.

2 Ocak'ta tercüman Matthias, saygıdeğer efendimi ziyarete geldi ve kendisine Mehmed Paşa'nın bir mesajını getirdi: Majesteleri Roma İmparatoru'na bir haberci gönderip Türk hükümdarı Sultan Selim'in öldüğünü, yeni hükümdar Sultan Murad'ın da aralarındaki barış anlaşmasını onayladığını bildirmesini istedi.

5 Ocak'ta Sultan Murad, sabah olduktan bir saat sonra Haliç kıyısında bulunan St. Job'a [Eyüp] gitti [kılıç kuşanma] ve bu sırada her tarafta toplar atıldı. Öğle vakti saat 12'den sonra iki bin kişiyi bulan refakatçileriyle birlikte kentin sokaklarından geçerek sarayına girdi. Murad, orta boylu, vücutça pek iri olmayan bir kişi, kahverengi sakalı ve şahin gagasına benzer bir burnu var. Üzerine tamamen sırma iplikle dokunmuş bir elbise giymişti. Saygıdeğer efendim onu onurlandırmak için bulunduğumuz binanın kapısını halılarla süsletti, kendisi de kapının önünde güzel bir koltuğa oturdu, hizmetkârları Şam kumaşından giysiler içinde etrafında yer aldılar ve Sultan kapımızın önünden geçerken ona saygılarını sundular.

Padişahın bu gösterisi aslında ibadet için camiye gittiği zamankinden farklı değildi, sadece ona eşlik eden süvariler daha çoktu ve her şey daha görkemliydi.

Murad'ın eşi, Moldavya voyvodası Peter'in kızıdır. Murad Anadolu'ya geçtiği zaman annesi ona bu cariyeyi armağan etmişti.

Bugün, geceye bir saat kala Rumlar suyu kutsadılar. Bu tören sırasında "Kutsal Babamız adına..." diye dualar ederek gümüşten ya da tahtadan yapılma bir haçı üç kez suya daldırırlar ve Aziz Demetrius'un koyduğu kural uyarınca o gün et yemezler.

12 Ocak'ta Türk hükümdarına ait darphaneye gittim. Burada çalışanların hepsi Rum. Dukaları, akçeleri, mangırları burada basıyorlar. Konstantinopolis fethedildiğinde, kesme taştan yapılma, manastıra benzeyen bu çok güzel binada patrik yaşamaktaymış. Şimdi sadece kulesi sağlam

durumda ve yeniçerilere kıyafetleri için dağıtılacak olan kumaş burada muhafaza ediliyor.

13 Ocak'ta Türklerin oruç ayı olan "Ramazan" sona erdi. Bu vesileyle hükümdarın çalgıcıları olan kavalcılar, borazancılar, davulcular ve pirinçten yapılma iki tabaktan oluşan bir vurmalı sazı kullananlar bizim kaldığımız kervansaraya geldiler ve çalgı çalarak bizden para istediler. Osmanlı sarayında görevli olan çavuşlar ve diğer bazı Türkler, saygıdeğer efendime ekmek, çörek ve kurabiyeler ikram ettiler. Fransa, Venedik ve Ragusa elçiliklerinde görevli yeniçeriler, çavuşlar, kapıcılar, padişahın ve Mehmed Paşa'nın hizmetkârları ve sarayda görevli daha pek çok kişi konutumuza gelerek efendimden yeni sene ikramiyelerini istediler. Böylece de her iki bayram vesilesiyle ödenen paralar 150 taleri buldu.

Aynı gün kapımızın önüne çok sayıda esir geldi ve bizden azat belgelerini alabilmek için para istediler. Çünkü yeni hükümdar, kendisini bir "Gaike" (kayık) ile Asya'dan Konstantinopolis'e getiren 32 İtalyan ve Slav asıllı köleyi azat etmiş.[1] Murad'ın çok âlicenap ve eli açık olduğunu söylüyorlar. Onu gezdirmekten başka bir şey yapmamış olan birine bile en az 12 duka verirmiş.

14 Ocak'ta Türklerin üç gün sürecek olan "Bayeran"ı başladı. Türkler bayram günlerinde en güzel kıyafetlerini giyerler ve gün boyu şehirde gezer, eğlenirler. Kimi salıncaklarda sallanır, kimi arabayla dolaşır, kimi atlı karıncaya biner. Ayrıca birbirlerine ekmek, kurabiye, çörek, elma, armut armağan ederler.

19 Ocak: Yüksek konumlardaki beyefendilerin inançlı olmadıklarını, ya da inançlarının zayıf olduğunu saptamış bulunuyorum. Örneğin Bay Carl Rym, "teslis" meselesini kuşkuyla karşılıyor ve sık sık kendi kendine: " Üç ve bir... " diye tekrarlıyor. Birin üç olmasına ve üçün bir olmasına aklı yatmıyor.

Bay Lazarus von der Schwend ise tamamen inançsız bir kişi ve dinlerin insanların itaatkâr olması için icad edildiği kanısında.

Bay Carl Heberstein de inançsız. İmparatorun ailesinden bir kızla evleninceye kadar sağlam bir Luther taraftarıydı. Şimdi her iki mezhebi de bıraktı. Bu konuda diyebilirim ki: Bizimkiler inançları ile sadece karınları-

nı doyurmaya bakıyorlar ve cennete kavuşabilmek için iyilik yapmanın bir faydası olmadığını ileri sürüyorlar.

Avusturya'daki Arşidük Karl'ın saray kâhyası olan Bay Georg Kefenhüller de çok inançlı bir Luther taraftarıydı. Fakat, giderek itibarı artıp da herkes ona Kernten dükü muamelesi yapalı beri, inanç konusunda kuşkular geliştirdi ve bu yüzden de ne yapacağını bilemiyor. Bazen kiliseye, bizim vaazlarımızı dinlemeye geliyor, bazen de uzak duruyor, bazen âyinlere katılıyor ve herkes ne yaparsa o da onu yapıyor. Bu adam bir zamanlar saygıdeğer efendime iyi bir akıl öğretmiş. Genç dükü İspanya'ya gönderecekleri zaman saygıdeğer efendim de onunla birlikte gitmek istemiş. Oysa imparator onu uyarmış ve İspanya'da din konusunda bazı sorunlarla karşılaşabileceğini göz önünde bulundurmasını ve iyi düşünmesini söylemiş. Zira eğer bu yüzden tehlikeli bir duruma düşerse, imparatorun ve Kral hazretlerinin de ona yardım edemeyeceklerini açıklamış. Bunun üzerine efendim başkalarına da danışmış ve çoğu ona İspanya'ya giderse, gerçek düşüncelerini ve duygularını gizlemesini salık vermişler. Nihayet yukarıda sözü geçen Bay Kefenhüller'in de fikrini öğrenmek isteyince, o kendisine, "eğer Tanrını inkâr etmek istiyorsan, İspanya'ya git" yanıtını vermiş. Bunun üzerine saygıdeğer efendim niyetinden vaz geçmiş ve memleketinde kalmış. Ama o beyefendi mevki ve servet sahibi olunca, kendisi de hayattan başka bir ders almış. Bu öyküyü saygıdeğer efendim bugün sofrada anlattı.

Bugünlerde iki Lehistanlı saygıdeğer efendimi ziyarete geldiler. Bunlardan biri beş yıldan daha uzun bir süre buradaki Fransa elçisinin yanında kalmış. Konukların anlattıklarına göre, bundan yaklaşık yirmi beş yıl önce Moskova'nın ötesinden 700 kişiden ibaret bir topluluk gelip Lehistan'a yerleşmiş. Bunlar ne Hıristiyan dinindenmiş ne de Türklerin dininden. Kendi inançlarına göre iki tavuk kurban ederlermiş, bunlardan beyaz olanı Tanrı'ya, siyah olanı ise şeytana adarlarmış.

Türkler Fransızları kardeş sayıyorlar ve Fransa elçisi, Mehmed Paşa'dan hiç çekinmiyor. Anlattıklarına göre, Aquis piskoposu olan Elçi [Françis Noailles], bir ara paşa ile konuşurken fazlasıyla laubali davrandığın-

1 Babasının ölüm haberi üzerine aceleyle yola çıkan Murad, Mudanya iskelesinde başka vasıta bulunmadığından Münşeâtü's-Selâtin'in yazarı meşhur Nişancı Feridun Bey'in zahire yahut buz gemisine binerek, lodos fırtınası altında zorlukla İstanbul'a gelmiştir –ed.n.

da, paşa tercüman aracılığı ile kendisine ihtarda bulunmuş, kiminle ve ne konuştuğuna dikkat etmesini hatırlatmış. Bunun üzerine elçi cevap olarak, bir köle ile konuştuğunun bilincinde olduğunu söylemiş. Tercüman bu sözlerden büyük bir korkuya kapılarak tercüme etmekte tereddüt etmiş. Mehmed Paşa ise elçinin ne söylediğini öğrenmekte diretince, sözlerini ona tercüme etmek zorunda kalmış. Mehmed Paşa bunun üzerine: Ben kimin kölesiymişim? diye sormuş. Elçi de, onun padişahın kölesi olduğunu açıklamış ve arkasından paşanın da kiminle konuştuğunu unutmaması gerektiğini hatırlatmış. Elçi, kendisinin bir köle olmayıp, soylu bir aileye mensup olduğunu ve kralının hizmetinde olsa da, bu hizmeti ancak kendi istediği için yaptığını belirtmiş. Eğer paşa kendisini huzuruna kabul etmezse, padişaha başvuracağını ve konuşabileceği başka bir paşa ile muhatap edilmeyi isteyeceğini bildirmiş. Bunun üzerine paşa, onu tutuklatmadan serbestçe elçiliğe dönmesine izin vermiş.

Fransa elçisi olan piskoposun yerine, bir manastırın başrahibi olan onun erkek kardeşi[2] Mehmed Paşa ile ilk kez konuşmaya gittiğinde, paşa onu uzun süre bekletince, başrahip fena halde öfkelenmiş ve paşa ile konuşmaktan vazgeçerek geldiği yere geri dönmüş. Bunun üzerine paşa onun arkasından adam göndermiş ve tekrar gelip ne söyleyecekse söylemesini istemiş. Hizmetkârlarının, kimin geldiğini bilmediklerinden böyle davrandıklarını ileri sürmüş. Başrahip uzun süre direnmişse de, sonunda paşanın yanına dönmeye razı olmuş, ancak bu koşullar altında kendisine söyleyecek sözü olmadığını, bir başka sefer geldiğinde konuşabileceklerini söylemiş. Paşa da cevap olarak, ne zaman isterse gelebileceğini, kendisini dinlemeye hazır olduğunu bildirmiş.

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunun elçileri bu kadar talihli değiller. Bay Carl Rym ve saygıdeğer efendim birkaç kez paşanın daveti üzerine onunla konuşmaya gittilerse de, paşa onları huzura kabul etmedi ve bir görüşme yapamadan geri geldiler. Bir seferinde paşa ile konuşmaya gittiklerinde, paşa: "Bırak şu sahtekârları, çekip gitsinler!" demiş, oysa o sırada kendisiyle görüşmeye gelen itibarlı bir Türk konuğu karşılamak üzere aşağıya inmiş. Bu vesileyle bizim elçilerle karşılaşınca, onlarla da konuşmuş. Böyle bir rastlantı olmasaydı, onlar gene boş döneceklerdi.

31 Ocak'ta Volkard ile birlikte önceki padişah Sultan Selim'in kabrini görmeye gittik. Kabir Ayasofya'nın güney tarafında güzel bir çadırın altında yer alıyor. Sandukanın üzeri sırma ipliklerle dokunmuş örtülerle kaplı, onların üstüne de çok güzel, sırma işlemeli bir kumaş yayılmış. Tabutun ayakucuna kıyasla daha geniş ve daha yüksek olan başucunda (zira insanın omuz bölgesi ayaklarından daha geniş olur) ve yanı başında tüylerle süslü çok güzel beyaz bir sarık duruyor. Ayakucunda kendi tabutuna benzeyen beş küçük tabut dizili. Bunlarda padişahın beş oğlu, yani Murad'ın kardeşleri yatıyor. Bu tabutların da üzerine güzel örtüler sermişler. Örtülerin üzerine de giysilerini ve som altından geniş kuşaklarını yerleştirmişler. Her bir tabutun başucunda güzel tüylerle bezenmiş birer sarık ve sırma, siyah ve beyaz ipliklerle dokunmuş birer mendil duruyor. Bu beş küçük sandukanın etrafı papanın kullandığı iri taneli tespihe benzeyen bir boncuk dizisiyle çevrili. Sultan Selim'in sandukasının etrafı da aynı biçimde kuşatılmış. Ayrıca her taraf cam vazolar içinde çeşitli çiçekler ve güllerle süslenmiş. Selim'in başucuna birer bacak kalınlığında iki büyük mum dikmişler. Çadırın içindeki bu altı tabutun çevresinde çok sayıda din adamı oturmuş, ölenlerin ruhu için dualar, ilâhiler okuyorlar. Buradan gelip geçenler, çadırın dışında yere çömelip dua ediyorlar.

Birkaç gün önce Ayasofya'nın önündeki meydanı temizlemeye, bitişiğindeki bir binayı yıkmaya ve temel duvarları için toprağı kazmaya başladılar. Yıkmakta oldukları bu tuğladan yapılma geniş, yüksek, tuhaf biçimdeki binada vaktiyle papazlar ve tarikat mensupları yaşarmış. Ayasofya'nın yanında bulunan, büyük kesme taşlardan yapılma başka güzel bir bina vaktiyle Aziz Johann manastırıymış.[3] Şimdi ise içinde aslan, kurt, leopar ve burnunun üstünde kocaman boynuzu olan gergedan gibi çeşitli yabani hayvanlar barındırılıyor [Arslanhane]. Güneye doğru bakıldığında, tam karşıda evlerin damının üzerinden aşan altı tane yüksek ve kalın, tepesi güzel yontulmuş başlıklarla süslü mermer sütun görülüyor. Bunlar vaktiyle on iki taneymiş ve üzerlerinde gökyüzünün on iki burcunun resmini taşıyorlarmış.

Suriye'deki Halep kenti hakkında edindiğim bilgiye göre, orası çok önemli bir sanayi şehriymiş ve

2 Giles de Noailles, Abbé de Lisle. 1574-1577 arasında İstanbul'daydı –ed.n.

3 İnciciyan'a göre Ioannes Evangelista Kilisesi –ed.n.

Konstantinopolis'ten daha kalabalıkmış. Şehrin surları yokmuş ve çok güzel binaları, kiliseleri varmış. Suyu da çok güzelmiş ve hemen hemen bütün sokaklarından sular akarmış. Bu kentin halkı çoğunlukla Mağribilerden oluşuyormuş.

Kudüs şehri eski kentin dışında, İsa Peygamber'in çarmıha gerildiği ve defnedildiği yerde bulunuyormuş. Eski kentin bir bölümünü de içine almaktaymış. Bu şehirde yedi çeşit Hıristiyan yaşıyormuş: Latinler, Rumlar, Ermeniler, Koptlar ya da Kıptiler, Marunîler ve Yakubîler. Peygamber Salomon'un [Hz. Süleyman] ibadet yerinin bulunduğu yerde bugün bir Müslüman camii [Mescid'i Aksâ] var.

"Bethlehem" de [Beytüllahim] şimdi daha çok Mağribiler, Marunîler ve Yakubîler yaşıyor.

Şubat 1575

Bu ayın başlarında bir Rumu idam ettiler, çünkü Türklerin dini ve peygamberleri Muhammed hakkında aşağılayıcı sözler sarf etmiş. Bundan önceki müftü onu küreğe mahkum ettiyse de, şimdiki müftü kafasının kesilmesine karar verdi.

9 Şubat'ta saygıdeğer efendim, Galata'nın önemli tüccarlarından Ragusalı Babali'yi yemeğe davet etti. Konuğumuz bize şunları anlattı: Sekiz yıl önce, Sultan Selim döneminde bizim imparatorumuzla Türkler arasındaki barış anlaşmasının uzatılması için Bay von Tieffenbach, Agria [Eğri] Piskoposu ve Bay Albrecht von Wisse Edirne'de müzakerelerde bulunurlarken, İran'dan 800 kişilik bir elçilik heyeti Konstantinopolis'e gelmiş. Heyetteki İranlıların üzerinde çok güzel resimli elbiseler ve başlarında kırmızı, tepesinde boynuz gibi çıkıntısı bulunan yüksek başlıklar varmış. Türkler, Hıristiyanlardan daha çok onlardan nefret ederler ve onları kâfir sayarlarmış. Şimdiki İran kralı Şah Tahmasp'ın yaşamı boyunca Türklerin tahtında dört padişah değişmiş: I. Selim, Süleyman, II.Selim ve Sultan Murad. Tahmasp, Şah İsmail'in oğluymuş. Gönderdiği elçi, yirmi dört çavuş ve birçok yeniçeri tarafından sürekli korunuyormuş.

10 Mart'ta tercümanımız Mathias, acemioğlanlar hakkında bize bilgi verdi. Bunları Mora, Epir, Arnavutluk ve Anadolu gibi yörelerden toplamakla görevli olan kişi, o yörelere bir yazı gönderir ve oranın papazından (*protogeros*) bulunduğu yerleşimde kaç tane konutun ya da hanenin (*casas*) bulunduğunu bildirmesini istermiş. Türkler buna göre o yöreden kendilerinin uygun gördüğü sayıda acemioğlan talep ederlermiş. Bu durumda zavallı insanlar bazen yirmi ya da yirmi dört yaşındaki gençleri, hatta evli olanları bile eşlerinden ve çocuklarından ayırıp göndermek zorunda kalırlarmış. Bunlar hırsızlık ve soygunculukta Türklerden de betermişler. Acemioğlanları sünnet ettirmezler, her türlü kaba ve adi işlerde kullanırlarmış. Böylece dört veya beş yıl hizmet ettikten sonra serbest bırakılırlarmış, bazen de kendileri kaçarmış. Kiliselerde papaz çömezi olarak hizmet edenleri bile Konstantinopolis'e getirip acemioğlan olarak kullanmışlar.

Ayın 13'ünde saygıdeğer efendim, Galatalılara büyük bir ziyafet verdi. Konukları arasında Holsteinli yüksek bir asilzade olan Bay Benedict von Alenfeld, Kalvinist bir hukuk doktoru olan Paul Knible, bir Fransız asilzadesi olan Bay Rackenkourbe ve Vincenz adında bir İtalyan kontu vardı. Bu sonuncusu, adam öldürdüğü için Konstantinopolis'e kaçmak zorunda kalmış. Rivayete göre, güzel bir kız kardeşi varmış ve konumu yüksek bir kişi, bu kızı iğfal etmiş. Kont, o kişiden kız kardeşinin namusunu temize çıkarmasını ve ailesinden bu ayıbı gidermesini istemiş. Adam bunu yapmayınca, kont bir fırsatını kollayıp o adamı ve bütün sülalesini öldürmüş. Böyle olayların sık sık yaşandığı söyleniyor. Bu durumdan ötürü kibar aileler giderek birbirlerine düşman oluyorlar ve birbirlerini ortadan kaldırıncaya kadar rahat durmuyorlar.

Bugün Hıristiyan dönmesi bir İtalyan bana ilgi çeken bir olay anlattı. (Kendisini Kıbrıs adasında esir almışlar. Karısına ve çocuklarına kavuşabilmek için Müslüman olmayı kabul etmiş, ama sünnet olmamış). Türkler Famagusta'yı işgal ettiklerinde, oradaki en güzel kadınları, kızları kadırgalarına almışlar ve beraberlerinde götürmek istemişler. Fakat kadınlardan biri, eline geçirdiği bir ateş parçasıyla gemideki barutu tutuşturmuş, gemileri içindekilerle ve Türklerle birlikte havaya uçurmuş. Böylece on altı kadırga ve otuz "Carmisat" [muhtemelen karamürsel] yok olmuş.

16 Şubat'ta saygıdeğer efendim, Arşidük Ferdinand'ın Sterzingen'deki başpostacısı Hans Prugger'in, Konstantinopolis'te tutuklu bulunan yeğeni Christoph Prugger için azat bedeli olarak 200 duka ödedi.

Bay Benedict von Alenfeld bize şu öyküyü anlattı: Venedik'te bulunduğu sırada iki kişi birbirlerine düşmanlık besliyorlarmış. Bunlardan biri Venedik'ten ayrılıp bir süre uzak bir yerde kalmış, orada kiralık katiller tutup Venedik'e yollamış ve kendisinin gelmesini beklemelerini tembih etmiş. Sonra kendi de Venedik'e gitmiş ve yardakçıları ile birlikte gece vakti düşmanının evini basmış. Adamlar elbirliği ile bütün aileyi öldürmüşler, kedi ve köpeği bile hayatta bırakmamışlar. Arkasından o kişinin soyundan olan başkalarının da evlerine saldırmışlar ve eğer engel olunmasaymış onları da öldüreceklermiş.

Buna benzer başka bir olay da gene İtalya'da ve bildiğim kadarıyla Venedik'te yaşanmış. Birbirlerine karşı büyük düşmanlık besleyen iki kişiyi barıştırmışlar. Bu kişilerden biri deniz yolculuğuna çıkmış, öteki de onun geri geleceği günü öğrenmiş ve o gün sahilde onu beklemiş. Yolcu gemiden karaya çıkınca, önce onu dostça karşılamış, böyle sağlıklı olduğuna çok sevindiğini söylemiş. Evine birçok iyi dostunu çağırdığını ve onun da yolculuk kıyafetini çıkarmadan bu toplantıya katılmasını, böylece herkesin barıştıklarını ve iyi dost olduklarını görmelerini istediğini söylemiş. Öteki biraz tereddüt etmekle beraber sonunda bu daveti kabul etmiş ve birlikte güzel bir eve gitmişler. Burada davet sahibi onun ceketini, silahlarını çıkarıp rahatlamasını önermiş, yemekler hazır oluncaya kadar ona evini gezdireceğini söylemiş. Sonra konuğunu bir odadan bir diğerine götürerek birçok güzel şeyler göstermiş ve her odadan çıkışta da kapıyı arkasından kilitlemiş. En sonunda konuğu gizli bir odaya götürmüş ve orada onun gırtlağına sarılarak, "Sen bana vaktiyle neler yaptığını biliyor musun? Şimdi bu yüzden öleceksin" demiş ve kamasını ensesine dayamış. Öteki ona hayatını bağışlaması için yalvarmaya başlamış, buradan uzaklaşıp, onun teklif edeceği bir adaya gideceğini, ömrünün sonuna kadar orada kalacağını, zaten ona bir kötülük yapmadığını, aralarında bazı tatsız olaylar geçtiyse de, bunların üstesinden gelip barıştıklarını hatırlatmış. Ama diğeri, onu ancak ruhunu şeytana teslim etmek şartıyla öldürmekten vazgeçeceğini

söylemiş. Adam bunu kabul edince bıçağı ile onun parmağını kanatmış ve ruhunu şeytana teslime edeceği belgeyi kanıyla imzalamasını sağlamış. Sonra da onu bıçaklayıp demiş ki: "Böylece onun ruhu şeytanın, bedeni ise benim oldu."

18 Şubat'ta Sultan Murad, sağında Mehmed Paşa olduğu halde at üstünde Süleymaniye camiine gitti.

Bugün Johannes Ferber von Bakenen ve bir Rum papaz beni ziyarete geldiler. Rum papaz, saygıdeğer efendimin kendisine Zizikus [Kapıdağ] piskoposu olması için bir tavsiye mektubu vermesini istiyor. Orada gelirinin yılda iki yüz duka olacağını söylüyor.

28 Şubat'ta saygıdeğer efendim, Bremenli bir tüccar olan ve yirmi bin duka zarara uğrayıp on üç yıl tutsak kalan Ulrich Herde'nin azat edilmesi için 125 duka ödedi.

Mart 1575

1 Mart günü tercümanımız Matthias, bundan yirmi yıl önce başvezir Rüstem Paşa'nın oğlunun şeytanın hükmü altına girdiğini anlattı. Bu durum karşısında ülkenin bütün alimleri, din adamları ve büyücüleri bir araya getirilmiş, fakat hiçbiri şeytanın hakkından gelememiş. Sonunda bir Fransisken keşişini çağırmışlar, o eline bir haç alıp dualar, mezmurlar okuyarak çocuğun üzerine haç işareti yapmış ve bunu üç gün boyunca tekrarlamış. O zaman çocuğu hükmü altına almış olan şeytan etrafta asılı olan lambaları kırp dökmüş ve çocuk da yerinde ölü gibi yatıp kalmış.

Aynı gün anlattıklarına göre, Türkiye'de bazen insanlara küçük çocuklar kılığında hayaletler görünürmüş, bunların kimseye zararı dokunmazmış, amaçları insanlara yardım etmekmiş. Sözde bunlar doğmadan az önce ya da doğar doğmaz ölmüş olan günahsız çocukların ruhuymuş ve insanlara görünerek onlara yardım eder, iyilik yaparlarmış. Bunlara "cin" diyorlar ve onlar hakkında birtakım öyküler anlatıyorlar. Türkiye'de böyle hayaletlere veya meleklere inanmayan bilge bir adam bir kitap yazmış. Onun bulunduğu yerden on beş günlük mesafede yaşayan ve farklı görüşleri olan başka bir bilge adama bu iyi niyetli hayaletlerden ya da cin-

lerden biri her gece öbür adamın gündüzün kitabına yazdıklarını anlatırmış. Kitap bitince, yazarı onu alimler heyetinin önüne çıkarmış ve dünyada bir eşi benzeri olmadığını iddia ettiği eseri ile övünerek alimlerin fikrini öğrenmek istemiş. Ama o sırada kendisinden çok uzakta yaşamakta olan diğer bilge adam kendi kitabı ile ortaya çıkmış. Her iki kitap karşılaştırılınca, ikisinin de birbirinin aynı olduğu saptanmış ve bu durum herkesi hayrete düşürmüş. O zaman ikinci bilge adam başından geçenleri anlatmış ve cinlerin varlığına inanmayan bilgenin gündüzün yazdıklarını, geceleyin bir cinin kendisine getirip gösterdiğini onun da bunları hemen kaydettiğini, sonra da cinin o yazıları geri götürdüğünü ve alındığı fark edilmeyecek şekilde yerine koyduğunu söylemiş. Böylece cinlerin varlığına dair inancı kanıtlanmış, diğer bilgenin ise cinlere inanmamakla büyük bir hataya düştüğü ortaya çıkmış.

Michael Diack'ın anlattığına göre, biz Konstantinopolis'e gitmek üzere yola çıkmadan kısa süre önce, genç kuzeni ile karşılıklı içki içerlerken, birbirlerini kışkırtarak ertesi günü iki arkadaşlarıyla birlikte atlarına atlayıp Belgrad'a gitmeye ve oradaki Türkleri çarpışmaya davet etmeye karar vermişler. Nitekim dört kafadar sabahın erken saatinde Belgrad'ın kapılarına dayanmışlar. Kapılar henüz kapalı olduğundan nöbetçilere tanıdıkları Türkleri sormuşlar ve onlarla vuruşmak istediklerini söylemişler. Mızraklarıyla kapıyı kırmışlar ve tüfeklerini ateşlemişler, sonra da dönüp oradan uzaklaşmışlar. Ama Türkler çeyrek mil kadar onları takip edip arkalarından yetişmişler. Diack birisine ateş edip onu atından düşürmüş, sonra hemen atı yakalayıp oradan kaçmış. Diğer üçü ise yakalanmışlar ve esir olmuşlar. İmparatorun elçisi Konstantinopolis'e gitmek üzere yola çıkmaya hazırlanınca, Diack da kuzenini tutsaklıktan kurtarmak için ona katılmaya karar vermiş. Amacı, saygıdeğer efendimin aracılığıyla Budin paşasına, tutsağı olan kuzenini serbest bıraktırmakmış.

Bu vesileyle belirtmek isterim ki, sınır bölgelerinde Hıristiyanlar ile Türkler önce birbirlerine mızrak fırlatarak tanışıyorlar. Sonra da bazen Türkler Hıristiyanların sözlerine güvenip onların bölgelerine geçiyorlar ve onlarla birlikte içki içiyorlar. Ama Hıristiyanlar kolay kolay Türklerin bölgelerine gitmiyorlar, çünkü onların verdikleri söze güvenemiyorlar.

Bugün yukarıda sözünü etmiş olduğum, Napoli'de esir alınarak on üç yıl boyunca kürek mahkûmu olan Bremenli Ulrich Herde bizim konutumuza geldi ve efendisinin Tunus paşalığına atandığını anlattı.

2 Mart'ta Venedik'ten gelen bir haberden Lothringen kardinalinin öldüğünü öğrendik.

4 Mart'ta Weimarlı Bay Alexander von Gantz, saygıdeğer efendim tarafından bedeli ödenerek özgürlüğüne kavuşturuldu ve konutumuza geldi.

5 Mart'ta Kascha'dan Bay Rueber'in iki adamı gelip bir kazmanın içine gizlemiş oldukları iki mektubu getirdiler. Eğer bu mektupları onların üzerinde bulmuş olsalardı, herhalde o kazmayı adamların vücutlarına saplarlardı.

6 Mart Pazar günü "*Quadragesima*"[4] günü münasebetiyle Konstantinopolis patriği birtakım özel törenlerle herkesin önünde bütün kâfirleri lanetledi.

Bugün Bremenli Ulrich bana şöyle bir fıkra anlattı: Bundan yedi sene önce bir kölenin bedenine kötü ruh egemen olmuş. Onu kurtarması için bir Fransisken rahibini getirmişler. Rahip kötü ruha bu zavallı köleden ne istediğini sormuş ve onun bedenine girecek yerde Türklerin içine girmesini önermiş. O zavallı kölenin ve onun kaderini paylaşanların zaten yeterince azap çektiklerini öne sürmüş. O zaman kötü ruh ona yanıt olarak, Türkleri zaten hükmü altına almış olduğunu ve onlarla uğraşmakta fazla zorlanmadığını, buna karşın Almanları cehennemlik yapabilmek konusunda çok büyük uğraşlar vermesi gerektiğini açıklamış.

Bugün patrik, Galata'da her yılki geleneksel dinî ayini yaptı, vaaz verdi ve dualar okudu, fakirlere yardım paraları dağıttı, papaz çömezlerini ve okuyucuları kutsadı. Gördüğüm kadarıyla bu törenler şöyle cereyan ediyor: Papazlar ve keşişler "*Hrisopeyi*" kilisesine giden patriği karşılamak üzere kilisenin dışına çıkarlar ve ona kiliseye girene dek eşlik ederler. Önde birkaç papaz yürür, onların ardından ellerinde meşale taşıyan iki oğlan ve daha sonra da patrik onları izler. Patriğin ardından papazlar ve patriğin konutunda onunla birlikte yaşayanlar kafileyi tamamlar. Hep birlikte kilisenin iç bölmesine, ayin yapılan yere kadar yürürler. Patrik buradan tekrar geri dönerek bu bölmenin önün-

4 Büyük Perhiz'in ilk pazarı –ed.n.

deki koltuğuna oturur, elinde de altın kaplama piskoposluk asasını tutar. Bir oğlan bu asayı onun elinden alır ve yukarı kaldırarak öylece tutar. Patrik bir süre yerinde oturur ve o esnada papazlar, oğlanlar ve birçok kişi gelerek patriğin önündeki yeri ve sonra da elini öperler. Bundan sonra bir keşiş ve bir papaz onun yanına yaklaşır ve herkesin gözleri önünde şu seremoni yapılır: Patriğin üzerinden önce başlığını, sonra yukarı kısmı gümüş bir pervazla, eteği ayakları hizasında iki parmak eninde sarı kumaşla çevrili, her iki yanında da kırmızı, beyaz ve mavi çizgileri olan özel patrik giysisini ayrıca da sade gündelik kürkünü üzerinden alırlar. Kürkün altında siyah atlastan bir giysi vardır. Bunun üzerine papaz giysilerini giydirirler. Bu giysinin omuz ve ense kısmına gümüş ve altın kaplama yuvarlak birer toka ile bir haç ve İsa ile Meryem'in resimleri tutturulmuştur. Bunları önce öperler, sonra da patriğin boynuna geçirirler. Papaz giysisi üç parçadan ibarettir ve sırma ipliklerle incilerle çok güzel işlenmiştir, her iki yanında kollarında ve boyun çevresinde sırma ile işlenmiş harfler vardır. Elbisenin üzerine sırma ve incilerle işlenmiş bir omuzluk örtülerek göğüs üzerinden çaprazlama geçirildikten sonra bağlanır. Onun üzerine patriğin boynuna ucunda büyük güzel bir madalyon bulunan altın bir zincir geçirilir ve papazlar bunu da önce dudaklarına götürüp öperler. Kollarına, hemen hemen dirseklerine kadar gelen, sırma ve incilerle işlenmiş, alt kısmı Macar kıyafetlerindeki gibi sırmalı kordonlarla büzülmüş kolluklar geçirirler. En sonunda da beline yeşil ipekten yapılma altın düğmeli ve sırma püsküllü bir papaz kuşağı bağlarlar. Bunun üstüne patriklere mahsus tarzda koyu renk kadifeden ve incilerle sırma ipliklerle işlenmiş çok görkemli bir giysi geçirirler. İzlediğimiz tören sırasında da papazlar, bir terzinin müşterisi üzerinde bir giysiyi prova etmesi gibi patrikle meşgul oldular. Patrik kâh yerinden doğrulup gerindi, kâh kollarını başı üzerine havaya kaldırdı, kâh her iki elini yanlara uzatarak kendisini giydirenlerin üzerine koydu ve tören böylece sürüp gitti.

Patrik papaz giysisine büründükten sonra, onun karşısına sekiz-on yaşlarında üç oğlan çocuğu getirdiler (yirmi yaşına gelince bunları papaz yaparlar). Patrik bunları okuyuculuk ve çömezlik görevi için kutsadı. Bu kutsama töreni şöyle oldu: Çocuklar önce patriğin önünde yerlere kadar eğildi-

ler ve elini öptüler. Patrik de onların boynuna beyaz bir havlu astı. Bir papaz bu havludan tutarak çocukları kilisenin iç bölmesine götürdü. Çocuklar orada İsa Efendimizin ve Bakire Meryem'in resmi önünde yerlere kapandılar ve resimleri öptüler. Papaz bundan sonra gene havluyu tutarak onları patriğin önüne götürdü ve havluyu üzerlerinden aldı. Patrik önce çocukların başları üzerinde birkaç kez haç işareti yaptı ve bir yandan da sessizce bazı sözler mırıldandı. Bundan sonra küçük bir makasla başlarının önünden, arkasından ve çaprazlama her iki yanından birer tutam saç kesti, sonra çocuklara birer papaz kıyafeti giydirdi. Patrik yeniden başları üzerinde birkaç kez haç işareti yaptı, başlarına bir kitap koydu ve içinden sessizce bir şeyler okudu. Bunu müteakip çocuklara da bu kitaptan birkaç satır okutuldu. Bellerine bir kuşak bağlandı ve böylece diakos [papaz yardımcısı] oldular.

Üç diakosun kutsanması tamamlandıktan sonra, kilisenin özel bölmesinden on kadar papaz ve keşiş dışarı çıkıp özel giysileri içinde patriğin önünde yerlere kadar eğildiler. İçlerinden biri Yeni Ahit'i öptü ve onu öpmesi için patriğe uzattı. Bundan sonra patrik her yöne doğru cemaatin üzerine iki parmağı ile haç işareti yaptı ve diğer papazların arasında özel bölmeye doğru yürüdü, kapının önünde oturdu, herkes "Jeremiou Agiotatu Patriarhou polla ta eti !" yani "Tanrı kutsal Patriğimiz Yeremias'a uzun bir ömür bağışlasın" diye üç kez dua etti. Arkasından patrik ayağa kalktı, elinde üç mum tutarak papazlarla birlikte sunağın etrafını dolaştı, bir yandan da cemaatin üzerine doğru birkaç kez haç işareti yaptı. Bundan sonra mutad Kuddas Ayini başladı. Daha önce de anlattığım gibi, birçok dualar okundu, papazlar da özel bölmenin önünde metinler okudular, ilahiler söylediler, kiliseyi tütsülediler. Âyin bitince alay adı verilen törensel yürüyüşe (*Procession*)geçildi. Oğlanlar yuvarlak ve üstü yaldızlanmış levhaları bayrak gibi tutuyorlar, onları büyük mumlar taşıyan iki oğlan izliyordu. Arkadan başının üzerinde ekmeği getiren papaz geldi, onu kadehleri tutan iki papaz takip etti. Başkaları da ellerinde üstü resimli bezler tutuyorlardı. Bir kişi patriğin asasını taşıyordu. patrik ise bu tören bitene kadar özel bölmede kaldı. Sonra da tören sırasında taşınan nesneleri geri alıp sunağın üzerine yerleştirdi. Dualar ve İncil'den metinler okudu, ekmeği ve şarabı kutsadı, özel bölmenin kapısını kapa-

dı ve içeride ilahiler söylenerek "Son Yemek" ayini yapıldı. Kapı yeniden açılınca patrik cemaate kadehi gösterdi. Bu: "Artık gidebilirsiniz, ayin tamamlandı," anlamına gelmekteydi. Bu kadehin önünde müminler eğildiler ve başlarından sarıklarını çıkardılar. Kutsal nesneleri kilisenin içerisinden geçirirlerken de böyle eğiliyorlardı.

Kuddas Âyininden sonra bir papaz vaaz verdi. Vaazdan önce ve sonra dua okunmadı. Rahibin üzerinde özel bir kıyafet de yoktu, gündelik giysisi ile kürsüye çıkmıştı. Konuşması düzgün ve mantıklıydı, cümleleri de dil bilgisi kurallarına uygundu, fakat söyledikleri çok düzeysizdi. Bu vaaz nerdeyse üç çeyrek saat sürdü. Cemaat bu esnada çok saygısız davrandı, yüksek sesle konuşmalar ve bağrışmalar bütün sözlerin tam olarak anlaşılmasını engelliyordu.

Vaazdan sonra kutsanmış ekmek parçacıklarını koltuğunda oturmakta olan patriğe getirdiler. Önde erkekler ve arkada kadınlar olmak üzere, tüm katılanlar birer birer patriğin yanına yaklaşıp, elini öptüler, eğildiler ve birer lokma ekmek aldılar. Bazıları bağış olarak birkaç akçe, bazıları taler veya duka verdiler. Papazlar ve keşişler önde, cemaatin ileri gelenleri onların arkasında ve basit halk tabakasından olanlar en arkadan geldiler. Patrik yoksulların koruyucusu olarak kendisine teslim edilen bağışları fakirlere dağıttı, bir yandan da ilahiler okundu ve bu tören nerdeyse bir gösteri halini aldı. En sonunda patrik hazır bulunan cemaati kutsadı ve herkesin üzerine haç işareti yaptı. Kilisenin ortasındaki bir sehpanın üstünde gümüş bir haç durmaktaydı. Müminler bunun önünde de eğildiler, haçı öptüler ve kendi üzerlerine haç işareti yaptılar.

7 veya 8 Mart tarihinde, tıpkı oruç döneminde de olduğu gibi, Türklere şarap içmek yasaklandı. Bu yasağa uymayanlar cezalandırılacak. Hükümdarın emrinde çalışanların maaşları kesilecek, diğerlerine kadı tarafından uygun görüldüğü sayıda, yaklaşık 60-70 değnek vurulacak. Suçlu, dayak yemek istemiyorsa, kendisine vurulacak değnek sayısının iki katı kadar akçe ödemek zorunda. Başka suçlardan ötürü işlenen cezalar da paraya çevrilebiliyor, örneğin bir kişi sırtına ya da tabanlarına 200 veya 300 darbe vurularak cezalandırılacaksa, dayak yemek yerine para ödeyebiliyor. Eğer cezalandırılacak olan suçlu zengin bir Rum, Yahudi veya Türk ise, her darbe

için bir veya iki akçe ödemesi gerekiyor. Suçun konusu şarap ise, şarabı satan kişi de cezalandırılıyor.

10 Mart günü saygıdeğer efendim, Münihli bir demirciyi azat ettirdi. Bedelin bir kısmını Bremenli Ulrich Herde ödedi, geri kalan kısmına da kefil oldu. Çünkü bir zamanlar bu demirci ona tutsaklığı sırasında çok büyük iyiliklerde bulunmuş. Türkiye'de zanaat sahibi olan kişi, elinden hiçbir iş gelmeyen kişiden daima daha kârlı çıkar. Herde'nin dediğine göre, eğer bu demirci olmasaymış, bitler ve kurtlar onu yiyip bitirirlermiş. Bu yüzden de onun azat edilmesini sağlamış.

Bundan bir süre önce, şubat ayının sonuna doğru, Ferhad Paşa hastalanmış ve Mehmed Paşa, onu tedavi eden Türk hekimini kandırarak içirdiği ilaca zehir katmasını sağlamış. Paşanın hizmetkârları bunun farkına varınca hekimi öldürmüşler.

13 Mart'ta herkese bir ibret dersi vermek amacıyla bu adamların dokuzunu Konstantinopolis'in çeşitli semtlerinde ipe çektiler. Paşanın kardeşi olan bir sipahi oğlanını bizim konutumuzun kapısı önünde astılar. Saygıdeğer efendim tam o sırada kendisini ziyarete gelmiş olan Bay Benedict von Alefeld, vaktiyle Guletta'da tutsak alınmış olan İspanyol asıllı bir Malta şövalyesi ve diğer bazı konukları ile sofrada oturmaktaydı. Biraz ötede de paşanın kâhyası olan yaşlı bir adamı ipe çektiler ve akşamüstü ölüsünü ipten indirdiler. Tahminlere göre Mehmed Paşa, Ferhad Paşa'nın kendi yerine geçeceğinden korktuğu için ondan kurtulmak istemiş ve bu yüzden onun ortadan kaldırılmasını sağlamış. Buna rağmen paşanın cenaze töreni sırasında çok üzgünmüş gibi davranmış.

14 Mart'ta Ayasofya'ya gittik. Bu mükemmel ve görkemli binanın kalın, yüksek mermer sütunlarının bir eşi daha yoktur. Aynı semtte bulunan çok büyük, derin bir sarnıçta da bunların benzeri yüksek ve kalın 32 sütun gördük. Ayasofya'nın içinde bir Türk din hocası kalabalık bir dinleyici kütlesi önünde bir şeyler okuyordu. Dinleyicilerin hepsi yere diz çökmüşlerdi, hoca ise yüksekçe bir kürsüde yer almıştı. Hoca, Muhammed'in adını her andığında, dinleyiciler hep bir ağızdan "Haaa" diye bağırıyorlardı. Adam çok akıcı konuşuyor ve elleriyle bazı hareketler yapıyordu. Birden iki din adamı gelip bizi dışarı çıkardılar. Bazen hocanın okuması iki - üç saat sürermiş. Aya-

sofya'nın mermer ve pirinç madeninden yapılma muazzam kapıları var. Eskiden bu bina Tübingen kentinin yarısından daha büyük bir alanı kaplarmış.

15 Mart günü bir cezalandırma olayına tanık oldum. Ekmekçinin biri mutad olandan daha küçük ekmekler sattığı için onu yakalamışlar ve ortası delik olan kocaman, kalın bir et kıyma tahtasını başından geçirip tahtanın her yanına zincirlere bağlı üç sığır çanı asmışlardı. Adam hareket ettikçe bunların hepsi birden çalıyordu. Tahtanın üstünde ekmekçinin çıkardığı küçük ekmeklerden biri duruyordu, adamın başlığının üstüne de iki boynuz takılmıştı. Bu vaziyette ekmekçiyi bütün sokaklardan geçirdiler.

17'Mart'ta gün doğmadan önce Lehistan elçisi Bay Teranofsky, saygıdeğer efendimi ziyaret etti ve kendisiyle yaklaşık üç saat konuştu. Aslında paşa buna izin vermemiş. Ona daha önce öyle bir ziyaret niyetinden söz ettiğinde, paşa buna karşı çıkmış ve Almanların yanında bir işi olmadığını, zaten iki devletin birbirine düşmanlık beslediğini söylemiş. Buna karşılık elçi de, gerek evlilik bağları dolayısıyla, gerekse başka nedenlerle de yıllardır birbirleriyle dost olduklarını ileri sürmüş. Bunun üzerine de paşa, padişahın yabancı devlet elçilerinin bir araya gelmelerine karşı olduğunu belirtmiş. Buluşmak ve dostluk kurmak istiyorlarsa, bunu Hıristiyanların ülkelerinde yapmalarını söylemiş.

Sözünü ettiğim bu Lehistan elçisi, uzun bir bekleyişten sonra nihayet paşanın huzuruna kabul edildiğinde, paşa ona Lehistan'a bir mektup göndermesini ve padişahın istemediği bir kişiyi, yani bir Moskofu ya da Avusturyalıyı kesinlikle tahta geçirmemelerini tembih etmesini söylemiş. Bunun üzerine elçi: "Onlar kendi beğendikleri ve yapacağı işin ehli olduğuna inandıkları bir kişiyi seçeceklerdir. Bu kişi kim olursa olsun, yasalara uygun olarak davranacak, yasaların dışına çıkamayacaktır" demiş ve ilave etmiş: "Lehistan devleti padişahla barış anlaşması yapmış olduğundan, Türkler için endişeye neden olabilecek bir durum söz konusu değildir ve zaten de bu meselede kimseye söz düşmez." Paşa bu yanıt karşısında elçiye Leh voyvodalarından birini kral olarak seçmelerini salık vermiş. Çünkü bu durumda onların kendi aralarında fikir çatışmasına düşeceklerini biliyor ve bunu fırsat bilerek Lehistan'a rahat rahat el atarak bulanık suda avlanmayı tasarlıyor.

Bugün Bay Alefeld, saygıdeğer efendime, İsveç kralının mezhebini değiştirerek Papist olduğunu, onu Lehistan kralı Sigismund'un kız kardeşi olan eşinin buna teşvik ettiğini anlattı.[5]

18 Mart'ta ortada dolaşan bir söylentiye göre, Ferhad Paşa'nın erkek kardeşini ve mirahurunu asmaları müftüyü kızdırmış, çünkü Muhammed'in yasalarına göre suçlulara bu en ağır cezayı vermek uygun değilmiş, onları uzak bir yere sürgüne göndermek gerekirmiş. Nitekim kazaskerler de bu hükme varmışlar. Ama hem onların kararına uyulmadığı hem de üstelik paşanın iki başka hizmetkârını şehrin sokaklarında sürükleyerek dolaştırdıkları için, müftü denetimi dışında yapılan bu girişimlerden ötürü görevinden affedilmesini istemiş ve böylece kendi bilgisi dışında bu gibi girişimlerde bulunulmasına karşı olduğunu belirtmiş.

23 Mart'ta Türklerin "Küçük Bayram"ı [Kurban Bayramı] başladı. Bu bayramda altmış-yetmiş bin Tatar, Türk, Mağribi ve başka ülkelerin Müslümanları, Mekke ve Medine şehirlerinde toplanırlar ve peygamberleri Muhammed'in mezarını ve vatanını ziyaret ederler. Gerek bu bayram öncesinde, gerekse diğer "Büyük Bayram"dan [Ramazan veya Şeker Bayramı] evvel âdet olduğu üzere, hemen hemen bütün gece sabaha kadar davul ve zurna çalarak sokaklarda dolaşırlar.

22 Mart onlar için adeta bayrama hazırlık günü gibidir [arefe]. Çünkü ihtiyaç duydukları her şeyi satın alırlar. Bayramın birinci günü sabahleyin büyük topu ateşlerler. Bunun arkasından başta din adamları olmak üzere, hükümdarın hizmetindeki tüm görevliler padişahın eteğini öpmeye giderler. İlk önce müftü hükümdarın huzuruna çıkar ve hükümdar da ona doğru üç – dört adım ilerleyerek onu karşılar ve Türk âdetlerine göre iki eli ile elini tutar, sonra tekrar yerine oturur. Müftüden sonra kazaskerler, kadılar ve ulemadan olan diğer kişiler gelirler. Bunları vezirler, kapıcıbaşılar, çavuşbaşılar, yeniçeri ağaları, sipahiler ve hükümdarın diğer bütün hizmetkârları izler.

Bugün Ziget'te esir düşmüş olan bir saat yapımcısı saygıdeğer efendimin konuğu oldu. Bu adam Sultan Murad henüz Manisa denilen kentte sancakbeyi iken (burası kalesi olan bir açık pazaryeridir) 1.200 kişi-

5 Sözü edilen Jagellon hanedanından 1572'de ölen Lehistan kralı II. Sigismund August'tur –ed.n.

lik maiyetinde bulunmuş ve sonradan padişahın mutfağından ve sofra hizmetlerinden sorumlu görevlilerin arasına kabul edilmiş. Bu görevde yaklaşık olarak 150 kişi çalışıyormuş. Bunlar padişahın yemeklerini odasının önüne kadar getiriyorlar ve burada sürekli padişahın çevresinde bulunan uşaklar yemekleri onlardan teslim alıyorlarmış. Genelde padişaha sunulan yemekler yedi veya sekiz kabı aşmaz. Ziyafetlerde ise yemeklerin sayısı en çok 14-15 kabı bulur. Mutfak ve kiler sorumluları çoğu kez demirciler gibi el zanaatkârları sınıfından sayılırlar. Bunların her birine günde 40 akçe, bazılarına daha da yüksek bir ücret ödenir. Zaman zaman da elbiselik sırmalı bir kumaş armağan edilir.

Türk hükümdarının başhekimi, bir zamanlar saat yapımcısı olan, daha sonra hocalık yapan ve sonunda hekimliğe yükselen bir Mağribidir. Onun izni olmadan Türkiye'de kimse hekimlik ve tedavi sanatı ile uğraşamaz. Türk hükümdarı bu adama her gün 300 akçe öder. Ayrıca kendisine verilen armağanlarla, geliri günde 500 akçeyi bulur.

Bugün Rumların çok gösterişli bir cenaze törenine tanık olduk. Duyduğumuza göre, Kantakuzen ailesinden birinin cenaze töreniymiş. Patrik bizzat özel giysisi içinde bu törene katıldı. Her iki yanında da eteklerini tutan din görevlileri yürüyordu. Böyle bir cenaze töreni için patriğe 25 taler veya daha da fazla para ödenir. Subaşı da, cenazenin şehirde defnedilmesine izin verdiği için dolgun bir para ikramiyesi alır. Cenaze törenine katılmak üzere ağlayan kadınlar tutulur; bunlar yüzlerini tırmalayıp, saçlarını yolarlar. Erkekler de göğüslerini yumruklayarak dövünürler. Eğer bir kadının kocası ölürse, kadın yeniden evleninceye kadar sarı bir örtüye sarınır. Bunu hiç yıkamaz ve üzerinde paralanıncaya kadar kullanır, sonra bir yenisini alıp onu kullanır. Kocasının öldüğü günün haftasında da bütün gün akşama kadar ağlar. Cenaze törenlerinde pek çok sadaka dağıtılır. Böylece zenginler için bir cenaze töreninin harcamaları, papazlara ve Türk görevlilere ödenen paralarla 100 dükayı bulur. Tabutun içi sırmalı giysiler, örtüler, mücevherler, inciler, ipek kumaşlarla görkemli bir biçimde süslenir. Kadınlara en değerli ziynetleri takılır, erkeklere altın teller ve sırma ipliklerle süslü mavi bir sarık giydirilir ve tabut herkesin görebileceği şekilde açık olarak teşhir edilir.

24 Mart günü Bay Benedict von Alefeld, Bay Rochencourbe ve Bay Paul Knible bize veda etmeye geldiler.

25 Mart'ta bu beyler Malta'ya doğru yola çıktılar. Bay Rochencourbe, ev sahibi olan Joh. Baptista'ya (eşi Kantakuzen ailesindendir) bir elbiselik kumaş armağan etti. Bay Alefeld ise ev sahibine oda kirası olarak, yakacak odun dışında her ay iki duka ödemesine, evde çalışanları beslemesine, karısına, çocuklarına ve hizmetçilerine altı taler armağan etmesine ve son olarak da ev sahibine altı krenzer vermesine rağmen, adam bu parayı almamak için uzun süre direnmiş ve sonunda parayı ayakları dibine yere atarak, daha fazla para vereceğini umduğunu söylemiş. Bunun sebebi, vaktiyle o evde kalan üç konuk için saygıdeğer efendimin ona on taler armağan etmiş olmasıymış.

Bugün Sultan Selim'in vasiyeti doğrultusunda Rumeli beylerbeyi ile padişahın kızkardeşinin evliliği resmen onaylandı.

26 Mart'ta çok bilge bir adam olan Erdel elçisi Alexander Kendi, padişaha gümüş bir koşum takımı armağan etti.

Bugün Yahudilerde bizim Paskalya yortumuza tekabül eden dinî bayram [Purim] başladı. Arnavut asıllı Gregorius öldü. Rum papazlar, Kuddas Âyini sırasında ona şarapla birlikte kaşıkla bir toz içirmişler, üzerine haç işareti yapıp bir dua okumuşlar. Kutsanmasından hemen sonra adam son nefesini vermiş. Türklerde ve Rumlarda âdet olduğu üzere ölüyü yıkadılar ve 27 Mart'ta daha önce de anlattığım törenlerle defnettiler. Cenaze töreni sırasında "1. Thess. 4" metnini okudular. Cenazeyi kabrine yerleştirdikten sonra herkes üzerine bir avuç dolusu toprak attı.

Bugün bir Türk din adamı kendini astı. Onu din kurallarına uygun olarak defnettiler ve cenaze sırasında acılarını göstermek için büyük bir yaygara kopardılar. Ölenin annesi tamamen siyahlara bürünmüş, siyah bir örtü örtünmüştü, yürürken yanındakiler ona destek oluyorlardı.

30 Mart'ta Ali Çavuş, saygıdeğer efendime, bundan önceki Macar asıllı elçi Bay Carl Rym ve Prussellis'in yolda satın alıp pasaportlarına kaydettirmiş oldukları sekiz ata Budin paşası tarafından el konduğunu anlattı. Bunun sebebini de bize açıkladı. Meğer paşa her iki beyefendiye âdet olduğu üzere birer eyerlenmiş at hediye edecekmiş. Onları karşılayacakları zaman hizmetkârlarıyla birlikte (tıpkı bizdeki genç kızlar gibi) ellerini önle-

rinde kavuşturarak sıra halinde dizilip gelmesini beklemişler. Fakat Bay Rym birisini yollayıp özür dileyerek gelemeyeceğini bildirmiş. Paşa buna çok kızmış ve seyisbaşıya atları alıp getirmesini emretmiş.

31 Mart günü "Yeşil Perşembe"[6] gününe denk geldiğinden, patrik, *kalogeri*'lerin yardımıyla soyunup beyaz bir çarşafa sarındı ve havarileri temsil eden 12 din adamının ayaklarını yıkadı. İlk önce havarilerin en saygısızı olarak bilinen ve herkesten önce ayaklarını yıkatmak isteyen Judas'tan başladı. En son Petrus'a sıra geldi, çünkü vaktiyle o, ayaklarını yıkatmak istemeyerek ağlamış. Bu yortu vesilesiyle, bir zamanlar İsa ile Petrus arasında, onu ayaklarını yıkatmaya ikna etmek için geçen konuşmaların tekrarlanması bir gelenek olmuştur.

Nisan 1575

1 Nisan günü padişah at üstünde camiye gitti. Gidişinde sağ yanında Mehmed Paşa dönüşünde ise Mahmut Paşa vardı, her ikisi de padişahın kız kardeşlerinden biri ile evlidirler.

6 Nisan'da daha önce sözünü etmiş olduğum Bohemyalı Ulrich von Herde'nin ve Münichli demircinin efendisi olan Tunus beylerbeyi 17 kadırga ile denize açıldı. Bunlardan on iki kadırga Tunus'a, beş kadırga ve bir mavna Kıbrıs'a doğru yöneldi.

17 Nisan'da bazı dostlarla kanalda [Haliç'te] bir gezi düzenledik ve bir tatlı su kaynağının[7] bulunduğu yere kadar gittik. Oradan her iki yakanın görünümü çok güzeldi.

18 Nisan'da Lehistanlı Christoph, saygıdeğer efendime bir ifşaatta bulundu: Bir zamanlar imparatorun gözünden düşmüş olan Balasien adındaki bir Macar baronu, tutsak olarak bulunduğu Bratislava kentinden kaçmış ve Macaristan'ın dağlık bölgelerindeki Schemnitz dolaylarında 2.000 Türkü kılıçtan geçirmiş.

23 Nisan'da Türkler, yaz başlangıcı olarak kabul ettikleri "Enoch ve Elias" [Hıdır ve İlyas (Hıdırellez)] gününü kutluyorlar. Daha sekiz gün öncesinden Zippolu'dan çiçekler getirttiler. Aynı günde Rumlar da Aziz Georg [Aya Yorgi] yortusunu kutladılar. Oysa Papistler bu yortuyu ayın 24'ünde kutlarlar.

24 Nisan günü saygıdeğer efendim, Venedik elçisini ziyaret etmek için paşadan izin istedi. Buna karşılık paşa: "İkiniz bir araya gelip de ne yapacaksınız? Siz birbirinize düşmansınız!" diye yanıt verdi.

Bu Nisan ayında Türklere şarap yasaklandı. Aslında bu yasak şimdiye kadar sadece Ramazanda ve her iki bayram sırasında geçerliydi. Bu yasağın sebebi Sultan Murad'ın tanık olduğu uygunsuz bazı davranışlardır. Sultan Murad bir gün kupa arabasıyla has bahçesine giderken, deniz kenarındaki bir Rum meyhanesinde acemioğlanlar içki içiyorlarmış. Sultan Murad'ın oradan geçtiğini fark edince, kadehlerini pencereden uzatıp padişaha doğru kaldırmışlar ve "bu kadehi Sultan Murad'ın sağlığına içiyoruz" diye seslenmişler, sonra da çekip gitmişler. Bunun üzerine padişah herkese içkiyi yasaklamış. Subaşılara ve onların emri altında olan kolluk kuvvetlerine, içkili bir sipahiye rastlarlarsa, onu hemen tutuklama yetkisi vermiş. (Subaşılar adi suçlarla uğraşırlar, kadılar yasaya karşı gelenleri yargılarlar. Sipahiler ise sarayda görevli olan soylu kişilerdir.) Daha önce böyle bir durum hiç yaşanmamış, bir subaşının, sarayın önemli görevlilerinden olup, tıpkı yeniçeriler gibi pek çok özgürlüklere sahip bulunan sipahileri tutuklamaları hiç görülmemiş. Ama şimdi böyle olaylara sık sık rastlanıyor. Sipahiler bunu duyunca yeniçerilerle bir olarak büyük bir isyan çıkardılar ve yaklaşık 300 kişilik kalabalık bir topluluk halinde bir meydanda toplanarak bu karara itiraz ettiler. Daha sonra aralarından birini seçip subaşıya göndermişler ve sanki ihbarda bulunuyormuş gibi, "falan yerde bir sürü sarhoş sipahi var" diye ona uydurma bir haber vermesini tembihlemişler. Bunun üzerine subaşı, sarhoşları yakalayıp kıskıvrak bağlamak üzere yardımcılarını yanına alarak hemen oraya gitmiş. Oradakiler ise kılıçlarını çekerek subaşıya saldırmışlar ve atının şah damarlarını kesmişler, yardımcılarını fena halde hırpalamışlar, neredeyse subaşıyı da parça parça edeceklermiş. Neyse ki o, hükümdarının emirlerini yerine getirmek zorunda olduğunu ileri sürerek saldırganlardan özür dilemiş ve ellerinden güçlükle kurtulabilmiş. Subaşı bundan sonra paşaya gidip olanları anlatmış ve bundan böyle subaşılıktan istifa edeceğini bildirmiş. Bu arada paşaya sipahiler ve yeniçeriler tarafından yazılmış bir mektup getirmişler. Mektupta şunlar yazılıymış: "Madem bi-

6 Paskalya'dan önceki Perşembe günü –ç.n.

7 Kâğıthane, Alibey dereleri. Bunlara Avrupa'nın Tatlı Suları denilir. Küçüksu ve Göksu dereleri ise Anadolu'nun Tatlı Suları olarak anılır –ed.n.

ze şarap yasaklandı ve daha önce hiç başımıza gelmedik biçimde subaşının eline teslim edildik, o halde "o uzun boylu kaltak" (paşaya bu adı takmışlar) ve padişah sefere çıkacakları zaman neler olacağını görecekler! Düşmana saldırmadan önce o ikisinin hakkından geleceğiz." Bu isyandan bir süre sonra padişahın askerlerine şarap içme izni verildiği ilan edilmiş. Fakat bir gün önce işlenen bir cinayette olduğu gibi, sarhoşun biri kavgaya tutuşup adam öldürürse, onun cezasını cellatın vereceği bildirilmiş.

Görülüyor ki bu devletin ayakta kalması bir pamuk ipliğine bağlı. Aralarına bir anlaşmazlık girer ya da ölen hükümdarın yerine tahta geçen oğlu eğer sipahilerin ve yeniçerilerin işine gelmezse, ortalıkta kargaşa çıkıyor. Türkler Luther taraftarlarını Papistlere tercih ediyorlar, çünkü onlar da birtakım resimlere ve heykellere tapmayı reddediyorlar. Bu yüzden de Türkler, Luther taraftarlarının İslama yönelmeye İtalyanlardan daha eğilimli oldukları kanısındalar. Bu nedenle de birini tutsak aldıkları zaman, önce Papist mi, yoksa Lutherci mi olduğunu soruyorlar.

Bugünlerde 4.000 yeniçeri ve çok sayıda sipahi seferber edildi ve Karadeniz'e gönderildi. Bunlar Lehistan sınırında bir kale inşa edeceklermiş. Bu durumdan, Türklerin Lehistan'a karşı savaş hazırlığı içinde oldukları anlamını çıkaranlar var.

28 Nisan'da Türkler bir törensel yürüyüş düzenlediler ve paşaların en büyüğü bile bu yürüyüşe yaya olarak katıldı. Birçok cami ziyaret edilip dua edildi. Meğer çoktandır hüküm süren kuraklığa karşı yağmur duasına çıkılmış.

29 Nisan'da çok iyi Grekçe ve Latince bilen ve Wittenberg'de öğrenim görmüş olan Erdel elçisi Bay Kendi buradan ayrıldı.

Mayıs 1575

Bu ayın ilk günlerinde, Edirne ile Konstantinopolis arasında, Edirne'ye üç mil mesafede güzel bir cami inşa ettirmekte olan Mehmed Paşa, taş kırmak üzere 120 köleyi başlarında gözeticileri olduğu halde inşaat yerine göndermiş. Yolda esirler gözeticilerini öldürüp firar etmişler. Gerçi kaçakların peşine adam yollanmış ama onları yakalamak mümkün olmamış.

1 Mayıs günü Lehistanlı Bay Christoph'u ziyarete gittim. Evinin hemen aşağısında Fransa elçisinin konutu bulunuyor. Bir tepenin dibindeki vadide, bahçeler arasında, güzel manzaralı, çok hoş bir yer. Bir yandan Üsküdar, bir yandan padişah sarayı ve Proponti [Marmara Denizi], yani Akdeniz'in bir bölümü görülüyor.

Karşısındaki bir tepede padişahın güzel genç çocuklara okuma yazma öğretilmesi için yaptırdığı bir bina [Galata Sarayı] var. Bu çocukların altı- yedi yıl öğrenim görmeleri gerekiyor. Sonra onları saraya alıyorlar ve 10 yıl boyunca, sakalları çıkana kadar orada kalıyorlar. Bu dönemin bitiminde serbest bırakılıp göreve alınıyorlar.

Oradan sarayın arkasına geçtik ve aşağı doğru yürüyerek güzel bir vadide bahçeler arasından Piyale Paşa camiine vardık. Yolda beyaz mermerden yapılma eski bir lahit gördük. Bunu bir çeşme yalağı olarak kullanıyorlar. Üzerinde kabartma resimler ve şu yazı bulunuyor:

V. CNEI POMPEI PHILIMI
PHILUMENAE FILIAE ET SIBI.

Caminin önünde büyük bir su kulesi var (*castellum aquarium*). Burada yirmi beş lüleden su akıyor ve her birinin önüne de üzerinde durulabilecek bir taş yerleştirilmiş, üstü kubbeli bir çatı (*Laqueari*) ile örtülmüş.

Caminin içi kandillerle çok güzel süslenmiş. Vaaz verilen yere merdivenle çıkılıyor, tavanı kubbeli ve etrafı, kapısı olan yeşil bir parmaklıkla çevrili. Burada cuma günleri Kuran okunuyor. Caminin duvarları yukarıdan aşağıya kadar Arapça yazılarla kaplı. Bunların Mekke kentine ait bilgiler ve Kuran'dan alıntılar içerdiğini söylediler. Yüksek kubbenin altında birileri oturuyordu ve bir kişi onlara ders veriyordu.

Biz camiyi gezerken yaşlı bir kadın yanımıza geldi. Biraz Almanca biliyordu ve Sultan Süleyman'ın Viyana kuşatması sırasında çok küçük yaşta esir alınıp Türkiye'ye getirildiğini anlattı.

Bu caminin önünde mermerden yapılma iki kulplu, büyük bir vaftiz taşı gördük.

Taşın ortasındaki çukur oldukça derindi, çünkü Rumlar çocuklarını vaftiz ederken suyun içine daldırıyorlar.

Buradan ayrılıp Haliç'e bakan yüksek bir tepeye çıktık. Türkler burada ok atıyorlar ve çeşitli oyunlar düzenliyorlar [Okmeydanı]. Yakınında Yahudilerin mezarlığı var. Üzerinde birçok mezar taşı bulunuyor. Bunların birçoğu dikili değil, uzunlamasına yatırılmış. Bazıları mezarın genişliği ve uzunluğu boyunda, bazıları ise dikili ve üç ayrı biçimde: kimi dört köşeli ve yukarı doğru iki ya da üç basamak halinde yükseliyor. Bazıları ise payenlerin mezarları tarzında uzunca ve yuvarlak olup dört köşeli bir kaide üzerinde yükseliyor. Üzerinde de İbranice mezar yazıları var. Mezarlar öyle görkemli ki, dört köşeli tek bir mezar taşı bile seksen, doksan düka değerinde.

Daha sonra tersane yakınlarında karşı sahile çıktık ve orada kıç tarafları altın yaldızlı çok güzel iki kadırga gördük. Maltalılara ait olan bu gemiler hemen hemen Çanakkale yakınlarına kadar geldiklerinde Uluç Ali tarafından gasp edilmiş.

Tekneden indiğimiz yerde Uluç Ali muazzam büyüklükte bir kadırga yaptırıyor. Bunun her iki yanına, her birinde sekiz kürekçinin yer alabileceği otuzaltı oturak yeri konacak, yani kadırganın toplam 576 kürekçisi olacak. Şimdilik sadece geminin iskeletini gördük.

Bugün saygıdeğer efendim, konutumuzda Ferrara dükünün elçisini ağırladı. Türklerin Lehistan'daki kral seçimi konusunda neler planladıklarını öğrenmek için Ragusa elçisi ile birlikte buraya gelmiş.

Bugünlerde Alman Yahudileri, Musevi dinine geçen ihtiyar, yetmiş yaşlarındaki bir adamı sünnet etmişler. Sünnet edilirken adam "Jesus!" (İsa) diye haykırdığında, ona demişler ki: "Eğer Musevi olmak istiyorsan, bundan böyle Jesus diye bağırmamalısın."

Anlattıklarına göre Konstantinopolis'te on binden fazla Yahudi varmış ve bunların hepsi bir zamanlar Hıristiyanmış. Konstantinopolis'teki beş yüz kadar İspanyol ve İtalyan Yahudisini, "Koca Yahudi" veya Dük Joseph [Nassi] diye bilinen adam buraya getirmiş.

Doğu Hindistan'da, "Taşlı deniz"in ötesinde on Yahudi aşiretinin ya da kabilesinin yaşadığını söylüyorlar. Bunların başında zengin ve güçlü bir kral varmış. Bu denize "Kudurmuş deniz" adını da veriyorlar, çünkü dalgala-

rı kabardığı zaman, kayaları, taşları yerinden söküyormuş. Bu yüzden de kimse gemisiyle bu denizden geçemiyormuş. Türkler ve başka tacirler mallarını gene de bu sahile getiriyorlar ve karşılığında baharat ve başka mallar alıyorlar. İsteyen inansın, isteyen inanmasın. Buranın insanları bir sürü hurafelere inanıyorlar. Sözde birisi cennete gitmiş ve orada gördüklerini dışardakilere yüksek sesle bağırarak anlatmış. Cennette ölenlerin ruhunun barındığı yedi tane ev varmış. Her birinin uzunluğu ve genişliği yirmi bin mil kadarmış.

Saygıdeğer efendim her gün harcamaları için Türk hükümdarından 12 reichsthaler ödenek alıyor. Bunun yedi talerden biraz fazlası ve otuz akçe kadarı nakit para olarak ödeniyor, gerisi de et, baharat ve yakacak odun olarak karşılanıyor. Efendimin masrafları, serbest bırakılmaları için ödenen tutsak bedelleri, cenaze paraları vb. dahil olmak üzere yılda on iki bin taleri buluyor. Bugünlerde ilk defa taze fasulye ve turp satın aldık.

7 Mayıs günü aldığımız bir habere göre, [Divan-ı Hümayun tercümanı] Mahmut Bey Prag'da ölmüş ve bizimkiler tarafından kalaylı bir tabuta konarak Estergon'a kadar getirilmiş. Mahmut Bey pek çok konuda bizlere karşı çok iyi davranmıştı. İmparatorumuzla buluşmak üzere yaptığı yolculuk esnasında, Bratislava ve Viyana arasında bir yerde, kendi memleketlisini öldüren Rus asıllı uşaklarından birinin kafasını kestirmiş. Kendi uşaklarından üçü, efendilerinin öldüğünü görünce, Hıristiyanlara intisab etmişler.

8 Mayıs'ta ve onu takip eden günlerde Türkler her taraf kuruduğu ve çoraklaştığı için yağmur duasına çıktılar. Bundan üç yıl önce, bizde ileri derecede pahalılık baş gösterdiğinde Türkler bizimkilere Budin üzerinden yardım etmişlerdi. Bu sefer de bizimkiler onlara yardım ettiler.

9 Mayıs'ta aldığımız bir habere göre, Araplar ve Türkler tıp konusundaki bilgilerini Arapça yazılı olan Dioscorides'ten ve bir Acem hekimi olan Avizenna'dan [İbni Sina] ediniyorlar. Tıp öğrencilerine İbni Sina'nın yazılarının bir özetini ya da Epitome'u[8] okutuyorlar.

Konstantinopolis'te hükümdarın sarayında ve paşaların konaklarında "Balsam" bulunmuyor.

Kudüs kentinden yarım günlük bir yol mesafesinde bulunan Hebron'da, bir mağaranın içinde Hz. İb-

8 Eski Roma literatürüne ait, bilimsel ve edebi yapıtların özetini içeren kitap –ç.n.

rahim'in, Sara'nın ve başka bazı din büyüklerinin mezarları var. Ayrıca Kudüs'ten pek uzak olmayan bir yerde, yerin altında, en eski atalardan yetmiş kişinin ve peygamber Samuel'in kabirleri görülebiliyormuş diyorlar.

Ayın on ikisinde, yani İsa Efendimizin göğe çıktığı günde, ayin başlamadan önce patrikhane kilisesinin kapısında oldukça büyük bir kalabalık toplandı ve müminler kilisenin iç tarafına doğru ilerleyerek kendi üzerlerine birkaç kez haç işareti yaptılar, sonra da bu kadar ibadet yeterliymiş gibi dönüp gittiler. Daha sonra patrik ibadet yerine geldi, onun önünde, elinde yanan bir mum taşıyan bir papaz yürümekteydi. İçeri giren diğer papazlar da patriğin önünden geçerken haç işareti yaptılar ve önünde eğildiler. Sonra ilk olarak bir papaz dinî törenin yapıldığı bölümün önünde bir dua okudu ve bütün cemaat buna "*Kirie Eleison,*" yani "Efendimiz, bize merhamet et! " diyerek bazen de sadece "*Kirie!*"- "Efendimiz!" diye seslenerek ya da benzer sözlerle dileklerde bulunarak katıldı. İkinci olarak kalabalık bir grup ilahi söylemeye başladı. Grubun önünde duran bir kişi söylenecek olan ilahinin başlangıcını belirtiyor, sonra buna koro katılıyordu; ayinin üçüncü aşamasında Rumların İncilini bütün kilisenin içinden geçirerek patriğin önüne kadar getirdiler, orada gözlerini yere indirerek bazı dualar okudular, sonra da İncil'i patriğe uzatarak öptürdüler. İki kişi ellerinde mumlarla İncil'i taşıyan rahibin önünde kilisenin içinden geçtiler. Bütün hazır olanlar, sanki yüzlerini ve gözlerini İncil'e çevirmeye layık değillermiş gibi gözlerini yere dikip saygı duruşunda bulundular. Sonunda İncil tekrar büyük bir saygıyla patrik tarafından kilisenin iç tarafındaki bölmeye taşındı. Törenin dördüncü aşamasında yeniden ilahiler okundu ve bir papaz cemaati tütsüledi. Beşinci aşamada bir din görevlisi Havariler tarihinin birinci bölümünde yazılı olan İsa'nın göğe çıkış öyküsünü kilisenin orta yerinde okudu. Yeniden ilahiler söylendikten sonra, bir papaz tarafından St. Lucas'ın son bölümündeki aynı öykü okundu ve cemaat başı açık olarak büyük bir huşu içinde onu dinledi. Altıncı aşamada iki papaz ellerinde mumlarla geldiler, arkalarından gelen papaz başının üstündeki çanakta kırmızı bir bezle örtülmüş olan henüz kutsanmamış ekmeği, ardından gelen de bir kadeh taşıyordu. Kilisede bulunanlar, bunlar önlerinden geçiri-

lirken yerlere kadar eğiliyor, bazıları ise kendilerini yere atıyordu. Yedinci aşamada patrik, İznik konseyinde saptanan inanç bildirisini okudu. Bunun üzerine kilisenin özel bölmesini kapattılar, ekmek ve şarap kutsandı ve birtakım dualarla birlikte belirgin ve anlaşılır bir biçimde şu sözler söylendi: "Lavete, fayete!"- "Alın - yiyin!" Sekizinci aşamada papazlardan biri iç bölmenin önündeki perdeyi biraz çekti ve sadece başının görülebileceği duruma getirdi. Burada Konstantinopolis Patriği Yeremias, İskenderiye Patriği Sylvester, Antakya Patriği Joachim ve Kudüs Patriği Germanum için dua etti. Bunun arkasından gene tütsü yapıldı, patriğin önünde "Bizim Babamız..." duası ve ilahi okundu. Sonra iç bölme bir papaz tarafından açıldı, kadeh ve ekmek cemaate gösterildi, arkasından papaz yanına iki veya üç rahibi alarak orada bulunan cemaatten isteyenleri kutsadı ve "Son Yemeğe" katılımını sağladı, böylece Kuddas Âyini tamamlandı. Bunu müteakip patrik orada bulunan herkese tek tek bir parça kutsanmış ekmek verdi ve onlar da patriğin elini öptüler. Yanında mumları tutan birisi duruyordu. Dağıtım sırasında gene ilahiler söylendi. Sevgi ve şükran lokmasını (*Cominion*) her alan, üzerinde göğe çıkan İsa'nın, Bakire Meryem'in ve aziz havarilerin ikonu bulunan süslenmiş kürsüye yaklaştı, ikonları öptü, iç bölmenin kapısındaki İsa'nın ve azizlerin resimlerini de öptü. En sonunda bütün cemaat kutsandı. Patrik de ayin sırasında cemaatin üzerine haç işareti yaptı ve tüm çevredekileri kutsadı. Nihayet mumları taşıyan ve onu izleyen papazlarla birlikte kiliseden çıkıp merdivenlere doğru yürüdü ve oraya gelince yeniden geriye dönüp uzaktan halkı kutsadı.

Kuddas Âyini bittikten sonra kiliseyi gezdik. Binaya canlı renklerle çok güzel yeni resimler yapılmış ve eskiler de yenilenmişti. Şimdiki patrik kiliseyi gayet güzel oymalarla süslemiş ve üzerlerini altın varakla kaplatmış. Kapının önünde gene şimdiki patriğin geçen Paskalya yortusunda kiliseye bağışlamış olduğu, yer yer altın kaplama kalın bir zincir asılı.

Bugün patriğin Bulgaristan'daki başpiskoposa yazdığı mektubu gördüm. Bu mektupta patrik, ona bir kardeşi ve yardımcısı sıfatıyla dostça hitap ediyor ve Ragusalı elçilerin kendisinden şikâyette bulunduklarından söz ediyor. Kentin tüccarlarından şimdiye kadar uygulanmayan bir güm-

rük vergisi alınmasının hoşnutsuzluk yarattığını bildirerek, bu uygulamadan vazgeçmesini ve yeni usuller çıkarmamasını rica ediyor.

Mehmed Paşa da bir çavuş aracılığı ile saygıdeğer efendime kocaman bir mektup paketi yolladı. Türklerin böyle bir nezaket göstermeleri ve bizimkilere gelen mektupları ellerine geçirdiklerinde açmadan teslim etmeleri bir mucize sayılır.

Papistlere göre, Rumlar batıl inançları olan bir halktır. Çünkü bir Rum, ister hasta olsun, ister sağlıklı, perhiz yapması gereken çarşamba veya cuma günü et yemek gibi bir günah işlemektense ölmeyi yeğler. Rumlarda yemek konusunda bazı farklılıklar var. Bazen et yemeleri yasaklanıyor, bazen de balık ve yumurta. Papistlerde olduğu gibi perhizle ilgili olarak işledikleri günahlarının bağışlanması (*dispensation*) mümkün değil. Bir Yahudi ile karşılıklı içki içmek, bir Rum için çok büyük bir günah sayılıyor ve zaten bunu hiçbir Rum yapmaz. Ama bir Yahudi kadını ile yatmalarına izin var. Sodomi de [oğlancılık] suç sayılıyor.

Bugünlerde Midilli sancakbeyinin yüz elli kölesi ve onlarla birlikte cürüm işlemiş olmaları yüzünden küreğe mahkûm edilmiş olan altmış kadar Türk tutsak, bir kadırgaya binip firar etmişler ve rüzgârın uygun esmesi sayesinde Teno'ya varıp orada kadırgayı terk ederek yollarına devam etmişler.

14 Mayıs'ta yeniçeri ağası azledildi ve Anadolu'da bir sancakbeyliğine atandı. Cenovalı bir asilzade olan Ciagazade [Sinan] ise onun yerine getirildi. Bu atamaların sebebine gelince: Sarayda herkese şarap yasaklandığında, subaşı üç yeniçeriyi tutuklamış. Bunun üzerine sipahiler ve yeniçeriler bir araya gelip tutukluları kurtarmışlar ve subaşıyı da çok kötü hırpalamışlar. Zira o güne kadar subaşı sarayda görevli olanlara emredemezmiş. Yeniçeri ağası da onları bu suçları yüzünden cezalandırmış. Bunun üzerine yeniçeriler ağalarına, ilerde savaşa çağrıldıkları zaman, emre itaat etmeyeceklerini veya önce paşaya saldıracaklarını söylemişler. Ağa bu sözleri paşaya dolaylı yollardan iletmiş ve yeniçerilerini artık zapt edemediğini, bu yüzden kötü şeylerin olabileceğini söyleyerek, bir kargaşayı önlemek için şarap yasağının kaldırılmasını önermiş. Buna cevap olarak paşa, durumu padişaha bildireceğini söylemiş. Aslında paşa çoktandır yeniçeri ağasını gö-

revinden almak ve yerine Cigalazade'yi getirebilmek için bir sebep arıyormuş. Bu fırsatı hemen kullanmış ve durumu padişaha çok kötüleyerek iletmiş. Padişah fena halde öfkelenerek yeniçeri ağasını hemen idam ettirmek istemiş ve : "Adamlarına söz geçiremeyen ne biçim bir yeniçeri ağası bu!" diye gürlemiş. Paşa onu niyetinden vazgeçirmek için demiş ki: "Yeniçeri ağasını idam ettirmekle o bir kez ölür. Oysa görevinden alınıp kötü bir bölgenin sancakbeyi olursa bir günde bin kez ölür." Zira kendilerini onur hırsına kaptırmış olan bu insanlar, mevkilerinden oldukları zaman o kadar utanırlar ki, bir daha kimseye görünmek istemezler. Nitekim eski subaşı da mevkini kaybedince, bunun utancı yüreğine indi ve kederinden öldü. Zira bir zamanlar Hıristiyan olup da dinlerini inkâr edenler, Türkiye'de candan ve hakiki dost edinemezler, birbirlerine sahip çıkıp dertlerini paylaşmazlar. Bazan içlerinden biri büyük adam olur, ama ilerde itibarını kaybedince yükseklerden yere düşmüşe döner ve öyle hor görülür ki köpekler bile onun üzerine işemeye tenezzül etmezler. Bu duruma düşenler, çoğu kez canlarına kıyarlar.

Birisi yeniçeri ağalığına getirilince, bütün yeniçeriler iki, üç saat boyunca onun yanına koşarlar ve ona iş belgelerini sunarlar. Eğer her şey yolunda ise, belge sahibinin aldığı ücret yarım, bir, iki veya üç akçe arttırılır.

Bütün memuriyetlerin, en üst konumdaki paşadan satın alınması gerekmektedir. Bu gibi durumlarda hediye ve rüşvet geçerlidir. Bazen de birine bir sancakbeyliği verildiği zaman, hakkında en ufak bir söylenti duyulduğunda veya bir yanlış bildirimi yakalandığında, görevi hemen geri alınır, hatta görevine başlamak üzere yola koyulmuş olsa bile, yarı yoldan geri dönmek zorunda kalabilir. Bazen de iki üç yıl görevde bırakıldıktan sonra "Mazul" [azledilmiş] olarak Konstantinopolis'e getirtilir. Artık görevde olduğu dönemde köylülerden sömürdüğü paraları, şu veya bu yetkili kişiye hediyeler yaparak veya geçimine sarf ederek tüketir. Böylece yeni bir göreve atanmayı bekler ve bu çoğu kez iki yıl sürer. Birisi itibarlı bir göreve getirildiğinde, saraya gidip padişahın elini öpmek zorundadır. Yeniçeri ağasının, kendisine paşadan tayin haberini getirene bahşiş olarak beş yüz duka vermesi gerekir. Bir sancakbeyi iki yüz duka, bir beylerbeyi ise bundan daha fazlasını verir. Yeniçeri ağasının altında bu-

lunan kapıcıbaşı ve diğer amir durumundakiler, görevlerini ondan 50, 100 veya 200 duka karşılığında satın almak zorundadırlar. Bir mevki ne kadar önemsiz olursa olsun, oraya birini atamak durumunda olana rüşvet vermek gerekmektedir.

Aynı durum ulema ve hocalar için de geçerlidir. Birisi iyi bir öğretim görevi [müderrislik] istiyorsa, rüşvet vermek zorundadır. Eskiden böyle görevlerin dağıtımını kazaskerler üstlenmişlerdi, şimdi ise en yüksek konumdaki paşaya da para ödenmektedir. Bu yüzden bazen çok değerli bir alim, rüşvet verecek parası olmadığı için görevinden alınır ve yerine para ödeme olanağı olan beceriksizin biri getirilir. O kişi bu mevkiinden ötürü günde kırk, elli, yetmiş, seksen akçe kazanabilir.

Aslında paşa, sadece Osmanlı Devleti yasalarının koruyucusudur ve Tanrı'nın ya da dinin yasalarını koruma görevini üstlenmesi gerekmez. Tanrı'nın dünyevi meselelere yönelik yasalarının korunması ve savunulması müftünün ve kazaskerin görevidir. Üçüncü türden yasalar ise, içerde gizli, dinî yasalardır ki onun da savunucusu ve koruyucusu vardır, ama gizli kalır ve basit halk onun kim olduğunu bilmez.

18 Mayıs'ta on sekiz Slav kökenli esiri zincirlenmiş olarak bizim konutumuzun önünden geçirdiler. Bunlardan başka kafilede iki araba dolusu oğlan çocuğu ve bir kadın da vardı. İçlerinden iki kişiye davul ve zurna çaldırıyorlardı. Bugün soframıza yılın ilk kirazları getirildi.

21 Mayıs'ta, iki yıl önce ölmüş ve gömülmüş olup derisi ve kemikleri hâlâ bozulmamış olan bir Rumun cesedini yaktılar. Bazı kimseler onu geceleri gördüklerini söylemişler ve bu olaydan kısa süre sonra ölmüşler. Bazıları ise onun geceleri mezarından çıkıp on beş kişiyi öldürdüğünü ileri sürüyorlarmış. Rumlar bu yüzden huzursuz olmuşlar ve bir çare bulunmasını istemişler. Türkler de adamın cesedini mezarından çıkarıp yaktılar. Adam bir tepede, kumlu bir arazide gömülüymüş. Burada ceset daha çabuk bozulurmuş. Nitekim Arabistan çöllerinde de kumun içinde iskeletler bulunuyor.

Oysa Rumlar, bir insanın ölmeden önce kutsanması halinde, cesedinin otuz yıl bozulmayacağını söylüyorlar. Zira onlar ölmek üzere olan insana bir çeşit kurabiyeyi havanda dövüp toz haline getirdikten sonra yağ veya şaraba karıştırıp içirirlermiş.

22 Mayıs günü, aralarında Alman kökenli bir kasap bulunan on sekiz eşkıyayı astılar ve arkasından da kafalarını kestiler. İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Rumca, Türkçe ve Arapça bilen Türk asıllı bir çavuş ve birkaç başka Türk, Zeng kalesindekiler hakkında şikâyette bulunmuşlar, Türklerin elinden 3.000 arşın Şam kumaşını aldıklarını, Venediklilerin de onlara yardım ettiklerini, böylece gaspçıların sayılarının 60 kişiye vardığını ileri sürmüşler.

24 Mayıs'ta Tübingen'den Dr. Andrea'nın ve Grek dili öğretmeni Bay Reusen'in göndermiş oldukları mektupları ve aynı zamanda da Augsburg İnancasının metnini patriğe götürüp teslim ettim. Patrik bunları dostça bir tavırla kabul etti ve benim yanımda hemen beşinci bölümü yüksek sesle okudu, sonra da gözden geçirmeleri için yanındakilere devretti. Patrikle çeşitli konular üzerinde konuştuk ve görüşlerimizi belirttik. İnançtan, sevap işlemekten, iyilik yapmaktan söz ettik. Sevapsız inancın makbul olup olmadığı, bir insanın sevap işlemediği halde sadece inancı sayesinde esenliğe erişip erişemeyeceğini, cehennem ateşini, mayasız ekmek konusunu, Kutsal Ruhun intikali meselesini vb. tartıştık. Patriğin ileri sürdüğüne göre, İsa Peygamber'in doğrudan doğruya Tanrı Baba'dan çıktığını kabul etmemiz gerekirmiş. Çünkü bizzat İsa da, "(Tanrı) Babadan çıkma" sözlerini sarfetmiş. Buna cevap olarak ben dedim ki, İsa'nın bir insan olarak Tanrı Baba tarafından, hizmet amacıyla gönderilmiş olması, sözlerini, yüceliğini, üstünlüğünü hep Tanrı Babaya atfetmesi onun Tanrısal azametine hiçbir halel getirmez. O şöyle demiştir: "Ben Babamın dileğini yerine getirmek için geldim." Ama o aynı zamanda kendi dileğini de yerine getirmiştir. Demek ki Kutsal Ruhun Tanrı Babadan çıktığını söylemekle kendini bunun dışında tutmaz. Çünkü 16. Bölümde şöyle diyor: "Kutsal Ruh kendiliğinden konuşmaz, benim sözlerimi kullanarak konuşur. Çünkü Babanın olan her şey aynı zamanda benimdir vs." Patrik dedi ki: "Baba ve oğul için bazı şeyler ortaktır (*ut naturalia*), bazı şeyler ise sadece birine ve bazı şeyler de sadece ötekine aittir (*esse propri ut personalia*). Demek ki Babanın Kutsal Ruhunun çıkışı da (*proprium personale*) sayılmalıdır." Patrik bu konuşmayı daha da uzatacaktı, ama benim fikrimi değiştirmeyi başaramayacağını anlayınca, bir

an önce konuyu kapatmaya gayret gösterdi. Ben ayrılırken de üzerime haç işareti yaparak beni kutsamakla yetindi.

30 Mayıs'ta patrikhane kilisesinin *archimandrit*'i ile birlikte Aziz Georg kilisesine gittim, daha sonra da, kırk yaşlarında, uzun siyah sakallı, keşiş kıyafeti giymiş çok nazik bir adam olan İznik metropolitini ziyaret ettik. Metropolit hemen Misket şarabı getirtti, üzerine haç işareti yapıp çevredekileri de kutsadıktan sonra bir yudum aldı. Ona İznik kiliseleri hakkında sorular sordum ve o bana şehirde sadece üç kilise bulunduğunu anlattı. 1. Tüm Azizler kilisesi, 2. Aziz Thedorus kilisesi, 3. Aziz Georgius kilisesi. Bunun dışında kendi bölgesinde elliyi aşkın Hıristiyan cemaati bulunuyormuş. Vaktiyle büyük Aziz Maria kilisesinin olduğu yerde İmparator Constantin'in emri üzerine 318 piskoposun toplanmış olduğu ve Arius'un Tanrıyı aşağılayan öğretisinin lanetlendiği büyük ve geniş meydan bugün de olduğu gibi duruyormuş. Anadolu'da çok az Hıristiyan, buna karşılık çok sayıda Müslüman yaşıyormuş. Kendisinden önceki metropolitin zamanında Roma'dan İznik'e çok sayıda bilim adamı gelmiş ve bunlar şehrin dolaylarını ve orada bulunan her şeyi dikkatle kaydetmişler, sonra da metropolitten geldiklerine dair bir belge alıp tekrar memleketlerine dönmüşler. Şimdiki metropolit Konstantinopolis'te görevine atanıp kutsandığı sırada, İtalya'dan, Cenova'dan ve başka yerlerden İznik'in büyük ününü duyan birçok kişi şehri ziyarete gelmiş. Metropolit bana üç kez onunla birlikte İznik'e gitmeyi teklif etti. Ama patrik onu Eflak ve Boğdan'a gidip vergileri toplamakla görevlendirdi. Gerçi Boğdan'da ve Rusların yaşadığı bölgelerde patriğin pek sözü geçmiyor, ama genelde onu bir piskopos olarak tanıyorlar ve daha rahat geçinebilmesi için her üç-beş yılda bir ona bir miktar vergi ödüyorlar.

31 Mayıs'ta, "Kara Kule" de tutsak olan Guletta'nın eski kumandanı Zerbelon ve aralarında İtalya'nın önde gelen kişileri bulunan otuz kişi, Roma, Napoli ve başka yerlerdeki Türk tutsaklar karşılığında serbest bırakıldılar.

Guletta'daki subaylardan İspanyol asıllı albay Don Petro de Kurrero, Türk ordusu göründüğünde silahları ateşlemeyi yasaklamış ve emrini dinlemeyenleri şiddetle cezalandıracağını açıklamış. Bu yüzden

dört-beş atıştan fazla yapılmamış. Kendi canına kıymaktan da sakınmamış, kadırgada bulunurken ishale yakalandığında, kendisine zararı dokunacak her şeyi yemiş, içmiş ve Zerbelon onu bu yüzden azarladığında, bunu ölmek için yaptığını söylemiş ve gerçekten de hastalığından kurtulamamış.

Bugün, piyasaya kırık para[9] süren çok sayıda Yahudiyi tutuklayıp Divan'a götürdüler ve karınlarına, sırtlarına, tabanlarına değnek vurdurarak cezalandırdılar. Üstelik vurulan darbe adedi kadar da para cezası ödettirdiler. Aslında burada Yahudiler çok seviliyor ve itibar görüyorlar. Padişahın sırlarını paylaştığı en yakın dostları Dr. Beydus ve "Koca Yahudi" Joseph'tir. Dr. Salomon da paşanın gözde adamıdır. Diğer bazı Yahudi erkek ve kadınlar padişahın ve paşaların en gizli sorunlarını paylaşırlar. Nasıl ki Kantakuzen tuz gümrüğü işlerini üstlenmişse, yukarıda adını andığım Joseph de şarap satışı ile ilgili gümrük işlerini yürütür.

Yahudilerin "Pessah" [Hamursuz] bayramında uyguladıkları garip bir gelenekleri var. Parşömen üstüne yazılı "On Emir" yazısını, saklı bulunduğu bir sandığın içinden çıkartmak büyük bir şeref sayılıyor ve bunu yapacak kişinin de o hakkı satın alması gerekiyor. Bu ayrıcalıklı hakkın fiyatını olabildiğince yükseltiyorlar ve en çok parayı ödeyen kişiye "On Emir" i mahfazasından çıkartma iznini veriyorlar.

Padişahın ya da paşaların kölelerine her gün yarım akçe ve yiyebilecekleri kadar ekmek, her yıl da belli bir giysi veriliyor.

Türklerin sünnet edilmemiş olan erkek çocuklarının saçları arkaya doğru taranıp uzun bir örgü haline getiriliyor, bazen de bu örgünün arasından sırma iplikler geçiriliyor. Sünnet edilenlerin saçları usturayla kazınıyor, bazıları ise tepelerinde küçük bir saç örgüsü bırakıyorlar.

Birkaç gün önce bir zamanlar Lehistan elçisi olarak Konstantinopolis'te bulunmuş olan Bay Tarranowski, Boğdan'ın Yaş kentinden buraya bir yazı gönderdi: 1.Küçük bir Leh birliği 13.000 Tatar'ı öldürmüş. 2. Bir zamandan beri Rusya'da kalmakta olan Eflak voyvodası Boğdan, İsveç kralının birçok kalesini ele geçirmiş. 3. O ise öfkesinden kudurmuş. 4. Tataristan'da büyük bir açlık ve veba salgını hüküm sürüyormuş.

9 Kırık para: Kenarlarından tırtıklanmış değeri düşük para –ç.n.

Haziran 1575

1 Haziran'da Gabriel Zerbelon otuz yedi kişi ile birlikte Kara Kule'den tamamen azat edildi. Serbest bırakılanlar arasında Kıbrıs adasındaki Famagusta'da esir alınmış olan Constantio, Hercules de Mala Testa, ayrıca Kirago ve başka birçok önemli asilzade de bulunuyor. Özgürlüklerine kavuşan tutsaklar "Balyos" denilen Venedik elçisinin yanında kalan Zerbelon'u ziyarete gittiler. (Zerbelon, azat edildiğine dair İtalya'dan kesin cevap gelinceye kadar köle kıyafetinde Venedik elçiliğinde beklemişti.) Serbest bırakılan tutsakların her biri rütbe ve konumlarına göre elçiye saygılarını sundular, bazıları ayaklarına kapanarak eteğini öptü, bazıları boynuna sarıldı. Daha sonra da elçilikte bir araya gelen tutsaklar kâh gülerek, kâh ağlayarak kucaklaştılar. Bunun üzerine Balyos iki uzun masa hazırlattı ve konuklarını ağırladı. Mala Testa daha önce bir kez firar etmiş ama onu gene yakalayıp geri getirmişler ve fena halde hırpalamışlar.

2 Haziran'da balyos ve Zerbelon, paşaya veda ziyaretinde bulundular.

Bugün iki Türkçe vaaz dinledim ve İmparator Constantin'in sarayını gezdim.

3 Haziran'da saygıdeğer efendim, yirmi yaşını biraz geçmiş olan Constantio'yu ve kırk yaşlarındaki Mala Testa'yı konutumuza davet etti ve onları ağırladı. Onlar da Kara Kule'de dört yıl boyunca başlarına gelenleri anlattılar. Tutsaklıkları boyunca Kara Kule'deki tüm ışıkları yakmak görevinin bunlara verildiğini ve Türklerin keyifleri istediği zaman onlara 200, 300 sopa attıklarını söylediler. Constantio adındaki genç adam ailesinin tek erkek evladı ve üstelik soyunun son temsilcisiymiş.

4 Haziran'da, özgürlüklerine kavuşmuş olan savaş esirleri Konstantinopolis'ten ayrıldılar. Aralarında yaklaşık 24 yüksek rütbeli subay vardı. Saygıdeğer efendim bütün maiyeti ile birlikte onları uğurlamak üzere önceden belli bir yere kadar gidip görkemli bir alay halinde onların gelmelerini bekledi. Yolcular daha sonra, geceye iki saat kala oraya vardılar. Tunus'un başkumandanı Zerbelon en önde gidiyordu. Yaşlı adamın beyaz saçları, oldukça uzun, kır düşmüş bir sakalı ve keşişlerin cüppelerine benzeyen siyah bir mantosu vardı. Hemen onun arkasından, on yedi kadırga-

nın kovalayıp yetişemediği bir geminin kaptanı olan Constantio ve Mala Testa at üstünde ilerliyorlardı. Yaklaşık kırk kişi olan diğer yolcular eşeklere binmiş, onların peşinden geliyorlardı. Bunların çoğu kırk yaşlarındaydı, geri kalanlar ise saçı sakalı ağarmış ihtiyar savaşçılardı ve Famagusta'da kahramanca dövüşmüşlerdi. Saygıdeğer efendim yolcularla Edirne Kapısında vedalaştı. Mehmed Paşa, Hıristiyan ülkelerine varıncaya dek binek hayvanı olarak kullanmaları için yanlarına at ve eşek, güvenliklerini sağlamak için de yeniçeriler ve çavuşlar vermişti. Buna karşılık Hıristiyanlar da Türkleri Türk sınırlarına varana dek aynı şekilde yola çıkarmışlardı.

5 Haziran'da Backenenli Hans Ferber bize geldi ve Rumeli beylerbeyi olan efendisinin, aslında Kanijeli bir Hıristiyan ailesinden geldiğini ve vaktiyle erkek kardeşi, annesi ve halen yanında olan üç kız kardeşi ile birlikte esir alındığını anlattı. Ferber başlangıçta beylerbeyinin erkek kardeşinin esiriymiş, ama o ölünce miras yoluyla beylerbeyine kalmış. Erkek kardeşi güzel bir çocuk olduğundan Sultan Selim'in yanına verilmiş. Çocuk, padişaha ağabeyinden söz edince, padişah onu yüz yirmi dükaya satın almış olan bir tüccardan kendi üzerine geçirmek üzere buraya getirtmiş. Tüccar onu uzun süredir güneşe çıkarmadığı için, önce günlerce kesimlik domuz gibi besleyip sonra padişaha götürmüş. Padişah tüccara kaç para istediğini sorunca, tüccar beşyüz duka istemiş. Bu para hemen ödenmiş. Padişah zamanla ondan öyle hoşlanmış ki, çok güzel olduğu söylenen kızını ona vasiyet etmiş. Ama padişahın kızıyla evlenirse, ona bütün kadınlar yasaklanırmış. Sadece oğlanlara yaklaşmasına izin verilirmiş. Zira paşaların uşaklarına kadınlarla ilişki kurmak yasakmış ve buna uymayanlar ölümle cezalandırılırmış. Oysa erkeklerle ilişkiye izin veriliyormuş.

Düğün için hazırlık olarak şekerlemeden kentler, kaleler, çeşitli hayvanlar, filler, leoparlar yaptırılmış ve üstleri boyanmış, bütün bunlar için yirmi bin duka harcanmış, daha düğün olmadan, bütün yapılacak harcamalarla birlikte düğün masrafları yüz bin dukayı buluyormuş.

Türk donanmasının amirali olan Uluç Ali, gelini damada teslim etmekle görevlendirilmiş. Kendisi sultan geline bir çift ayakkabı ile 40-50.000 duka değerinde bir yüzük armağan edecekmiş ve bunu büyük bir onur sayıyormuş. Nitekim Uluç Ali Türkiye'ye hiçbir şey getirmediği ve bir çocuk

sahibi bile olmadığı için kendine bu vesileyle bir nam kazandırmayı umduğunu söylemiş. Ayrıca da sultan hanımın beylerbeyinin evine gideceği, daha doğrusu onun sultan hanımın yanına geleceği zaman, kendisine haber vermelerini tembih etmiş, çünkü paşa bizzat onların ayağına gidecekmiş.

Sultan hanım evleneceği adamı gördüğünde ondan hoşlanırsa ve onurlandırmak niyetinde ise, ona doğru bir adım atacakmış. O da sultan hanıma yaklaşıp ayaklarını öpecekmiş, daha sonra birbirleriyle konuşabileceklermiş.

Eğer sultan hanım güveyi arzularsa, güveyin ona bekâreti karşılığında sayılamayacak kadar yüksek bir para ödemesi gerekirmiş, hatta bir fahişe olsa bile. Türkiye'de kadın erkeğe hiçbir katkıda bulunmaz. Bir mülk sahibi ise, erkek ondan yararlanamaz ve mülkün gelirini kendisi için harcayamaz, parasını saçıp savuramaz. Mülk, kadında kaldığı gibi, erkek de ölümünden sonra kullanılmak üzere kadının üzerine birkaç yüz veya birkaç bin akçe değerinde bir servet geçirmek zorundadır [Mihr-i müeccel]. Müslümanların peygamberi Muhammed, karısına 300 akçe, yani 8 _ taler [mehr] vermiş. Belki de daha fazla parası yokmuş.

9 Haziran'da saygıdeğer efendim paşayı ziyarete gitti ve orada Fransa elçisi ile karşılaştı. Fransa elçisi bir saatten beri orada beklemekteymiş. Saygıdeğer efendim oraya vardığında, paşa sadece iki veya üç Türkü yanına kabul etmiş ve hemen arkasından efendimi davet etmiş.

Fransa elçisi bu davranışı kendisine karşı saygısızlık olarak yorumlayarak hemen atına atlayıp oradan uzaklaşmış. Zira o gün paşaya geldiğinde, kendisine refakat eden maiyeti her zamankinden daha kalabalık ve gösterişliymiş, hatta peşine Galatalı tüccarları, kuyumcuları ve birçok hizmetkârı da takarak görkemli bir alay halinde paşanın konutuna gelip paşayı etkilemek istemiş. Ama paşa gene de onu umursamamış.

12 Haziran'da, kısa süre önce Fransa'dan Konstantinopolis'e yolculuk yapmış olan, Luder von der Wense ve Otto von Tettenbrunn adındaki iki Alman asilzadesi benim vaazımı dinlemeye geldiler ve daha sonra da saygıdeğer efendim onları öğle yemeğine davet etti. Asilzadelerin ilki, eğer kendisine inanç özgürlüğü tanınırsa, Malta şövalyelerine katılmak istediğini açıkladı.

13 Haziran'da konuklar bir gemiye binerek Sakız, Kandiya, Malta, Sicilya, Napoli, Roma ve Padua'ya gittiler.

16 Haziran'da, evlendirilecek olan sultan hanım, hükümdarların konutu olan eski saraydan alınarak Rumeli beylerbeyinin konağına götürüldü. Kafilenin önünden bütün paşalar, ardından ise sultan hanımın nedimeleri sırma işlemeli elbiseler içinde gelin alayına katıldılar. Bu grubun orta yerinde kadifeden ve sırmalarla süslü güzel bir çadırın altında saklanan gelin götürülüyordu. Atın başından başka geline ait hiçbir şey görmek mümkün değildi. Gelin alayının önü sıra dallardan çiçeklerden, mumdan yapılma birçok güzel süslerle donatılmış olan gelinin eşyası taşındı, alayın sonundan da arabalara binmiş kadınlar geliyordu.

Damadın evine varıldığında, tasların içine yerleştirilmiş bir miktar akçe, duka ve gümüş para etrafa saçıldı.

Hem düğün gecesi hem de bir önceki gece saatlerce havai fişekler atıldı. Rivayete göre havai fişeklerden bir saray yapmışlar. Tıpkı şekerlemeler gibi bu da yirmi bin dükaya mal olmuş.

Gelinin başı imparatoriçelere ve sultan eşlerine yakışır biçimde incilerle bezenmiş altın bir taç ile süslüymüş.

20 Haziran'da kenti gezerken, muazzam büyüklükte iki sarnıç gördüm. Bunlardan biri Edirnekapı yakınlarındaki geniş bir yolun kenarında olup, tuğladan inşa edilmiş dört köşe, çok derin ve geniş bir yapıydı. Etrafındaki meydanda nar, incir ve narenciye ağaçları yetişiyor ve atlar otlatılıyor.

Diğer sarnıç Sultan Selim camii yakınlarında olup o kadar uzun ve derin değilse de daha geniş ve diğer bakımlardan tıpkı sözünü ettiğim birinci sarnıca benziyor.

22 Haziran'da saygıdeğer efendim bana, imparatorumuzun Neuser'e 100 taler gönderdiğini bildirdi. Palatina kontu, imparatordan Neuser'i Mehmed Paşa'dan istemesini ve ona hakkını vermesini rica etmiş. Nasıl olsa her iki devlet arasında barış anlaşması olduğundan bu mümkün olabilirmiş. Fakat saygıdeğer efendim bunu ihtiyatsız bir davranış olarak değerlendiriyor. Onun görüşüne göre, paşa onu şimdi elinde daha da sıkı tutacaktır. Çünkü en ipe sapa gelmeyen insanlar bile, Hıristiyanlıktan veya Musevilikten vazgeçip Müslüman olurlarsa, sözde bütün suçlarını ve gü-

nahlarını affettirebiliyorlarmış. Bu nedenle de birçok Rum, Müslüman olmayı seçmiş ve böylece boyunduruk altında ezilmektense, istediklerini yapabilmek özgürlüğüne kavuşmuşlar.

Bugün Kutsal Melek köyüne [Arnavutköy] gittik. Yahudilerin köyü ile bu köy arasında, bir zamanlar Aziz Demetrius'a adanmış bir kilise varmış[ro] ve her yıl buraya çok sayıda insan ziyarete gelirmiş. Hıristiyanlara düşman olan Rüstem Paşa bunu haber alınca, bu kiliseyi yıktırmış, ama Rumların söylediklerine göre, çok geçmeden hastalanmış ve ölmüş. Gene de her yıl Aziz Demetrius gününde buraya birçok insan akın ediyor. Yerin altında, [tepenin içlerine doğru] kayalara oyulmuş ve tavanı tuğla ile örülmüş uzun bir mağara var ve en dibinde de bir su kaynağı [ayazma] bulunuyor. Bu suyun ateşli hastalıklara karşı koruyan şifalı bir etkisi olduğuna inanıyorlar. Kaynak kutsal sayıldığından, yanıbaşında daima yanan bir kandil asılı ve başka kandillerin asılabilmesi için duvarlara çiviler çakmışlar.

Paşanın eşleri de sık sık buraya geliyorlar ve ateşli hastalıklardan korunmak için bu sudan içiyorlar. Biz oraya gitmeden birkaç gün önce Piyale Paşa'nın oğlu da oradaymış ve papaza bir miktar para armağan etmiş. Kilisenin ve mağaranın gerisinde küçük, tek katlı bir ev var, burada ancak bir tek papaz barınabiliyor.

Kilisede İsa, Meryem ve Demetrius'un resimleri var, etrafında da gümüşten yapılma el, ayak ve tüm insan vücudunun tasvirleri asılı duruyor. Rahibin kendi kullanımı için içerde *Liturgia Basilii*, Mezamiri Davut (Zebur), *Horologium* ve başka kitaplar var. Bunlar zaten bütün diğer kiliselerde de bulunduruluyorlar.

Daha sonra, eski adı *Chrysopolis* olan Skutari [Üsküdar] semtine gittik. Burası olağanüstü güzellikte geniş, ferah, her tarafı bahçeler ve bol meyve veren ağaçlarla donanmış bir yer.

28 Haziranda Adam Neuser ve Hans Ferber von Backenen, saygıdeğer efendimin sofrasına konuk oldular. (Daha önce de anlattığım gibi, Hans Ferber Rumeli beylerbeyinin mutfak ve kiler sorumlusu. Onun gibi altmış kişi aynı görevde çalışıyor ve beylerbeyinin sofrasına hizmet ediyor ya da etrafta dikilip duruyorlar). Her iki konuk da o kadar çok içki içtiler ki, sonunda iki-üç kelimeyi bir araya getiremeyecek kadar sarhoş oldular. Geldiklerin-

de Neuser, saygıdeğer efendimden bir konuda akıl danıştı. Meğer bir gece Mahmut Beyin dul karısının odasına girmiş ama ona hiç dokunmamış, o sadece evlenmekten söz etmiş ve ona iki bin duka vaad etmiş. Adamın konuşmaları çok kaba ve saygısızdı.

30 Haziran'da Venedik elçisi ve yeni balyos Konstantinopolis'e geldiler. Galata'nın tüccarları, çavuşbaşılar yanlarında birçok çavuş olduğu halde onları karşılamaya gittiler. Çavuşbaşıya bu hizmeti karşılığında iki ipek giysi armağan edildi.

Temmuz 1575

4 Temmuz'da patrikhane vaizini ziyarete gittim. Pisidya[11] Metropoliti de oraya gelip bize katıldı. Kendi bölgesinde çok az kilise bulunduğunu, Anadolu'da Hıristiyandan çok Türklerin yaşadığını anlattı. Pisidya'ya "Küçük Antiochia" [Küçük Antakya] diyorlarmış. Buraları oldukça ıssız yerler olup en önemli kentlerinde bile pek az insan yaşarmış ve bunların çoğu Müslümanmış. Metropolitlerin bazıları çok cahil adamlarmış ve okumaktan başka bir şey bilmezlermiş. Kendisi eskiden boyacıymış, ama metropolit olduktan sonra bu işi bırakmış. Adam içki içtikçe sarhoş oldu ve idaresi altındaki bölgenin bir bölümünün bir başkasına devredildiğinden yakındı.

O zamanlar Trajanopolis[12] metropolitliği de patrikhaneye bağlıydı.

Sakız adası metropoliti birtakım kötü davranışlarda bulunmakla suçlanınca görevini bıraktı ve Konstantinopolis'e taşınarak *calogeros* ya da keşiş oldu.

6 Temmuz'da padişaha armağanları getiren Baron Preiner maiyeti ile birlikte Konstatinopolis'e vardı ve daha sabah kahvaltısı sırasında ateşli bir hastalığa yakalandı.

7 Temmuz'da Mehmed Paşa bir çavuş göndererek Preiner'in hastalığından dolayı üzüntülerini bildirdi.

8 Temmuz'da Erdel'den [voyvoda] Battori'nin habercisi geldi ve Roma İmparatorluğu ile Erdel arasında savaş çıktığını bildirdi.

10 Aziz Demetrius kilisesi Kuruçeşme'dedir –ç.n.

11 Pisidya: Anadolu'da, Göller Bölgesi'ni, Burdur, İsparta ve Antalya'nın kuzeybatısını kapsayan alan –ç.n.

12 Trajanopolis: Günümüzde Yanköy hisarı, Pamfilia bölgesinde, Perge yakınında bir yerleşim. Roma İmparatoru Trajan burada ölmüştür –ç.n.

9 Temmuz'da Roma imparatorunun terzisi olan Königsbergli Bay Ulrich, bana Bay Preiner'in inancı ve yaşamı hakkında bilgi verdi. Bundan önce de bir kez ölümcül bir hastalığa tutulmuş ve birtakım hayaller görmeye başlamış, hatta canına kıymaya bile kalkışmış, sürekli büyük bir günah işlediğinden söz ediyor ve ağlayıp sızlanıyormuş.

Bugün de beni yanına çağırdı ve saygıdeğer efendimin önünde gözlerinden yaşlar akarak bizim inancımızdan [Protestan] olduğunu söyledi. Akşam yemeğinden sonra, On Emir'e karşı işlediği günahları itiraf etti, özellikle de Papistlerin Kuddas Âyinine katıldığı ve imparatorun saray vaizinin kendisine "Son Yemek" ayinini her iki şekliyle sunmasına izin verdiği için büyük pişmanlık duyduğunu söyledi.

10 Temmuz'da ona "Son Yemek" ayinini sundum.

Bugün Venedikliler Türk hükümdarına armağanlarını teslim ettiler. Her iki balyos ve elçi baştan aşağı sırmalı dokumadan elbiseler giymişlerdi, arkalarından yerlere kadar inen eteklerini hizmetkârlar taşıyordu.

Bu akşam Königsbergli Bay Ulrich'in bana anlattığına göre, Avusturya'da Luther'in din öğretisi, birtakım siyasi ve dünyevi konular üzerinde uzmanlaşmış bilginler, belki de bazı din bilginleri ve ruhaniler tarafından "Augsburg İnancası"na uygun biçimde düzenlenmiş ve denetlenmek üzere Wittenberg ve Rostock'a gönderilmiş. Daha sonra da majestelerinin önüne getirilmiş. Majesteleri onu üç kez okuyup imzaladıktan sonra mühürlemiş ve orijinalini muhafaza etmiş.

Bu din öğretisinde yazılı olanlara daha sonraları bazı Lutherci vaizler karşı çıkmışlar, kimi falan maddesine, kimi filan maddesine itiraz etmiş, özellikle de imparator için dua edilmesini kabul etmemişler ve onun bizim dinimizden olmadığını ileri sürmüşler. Bunun gibi kendilerine ters gelen bir sürü maddeyi tartışma konusu yapmışlar. Sonunda birçok madde bu yüzden kaldırılmış.

Bay Ulrich'ten duyduğuma göre Viyana'daki imparatorun yazı işleri dairesi başkanı Dr. Weber tam bir Epiküriyen [ten-perest] imiş ve hiçbir dine inanmazmış, rüzgârın estiği yöne göre tutumunu değiştirirmiş.

11 Temmuz'da yukarıda sözü edilen yazı işleri başkanının oğlu ile birlikte patriği ziyarete gittim. Patrik bahçeye çıkıp yanımıza geldi. Onlarda

âdet olduğu üzere yere bir halı serdirip üstüne oturdu ve bizi de yanına oturmaya davet etti. Fakat biz o şekilde oturmaya yanaşmayınca bizim için iskemleler getirtti, nefis bir şarap ikram etti. Birlikte birkaç kadeh içtikten sonra, "Son Yemek" ayininde sunulan ekmek konusu açıldı. Patrik, bizim kullandığımız ekmeğin mayalanmış mı yoksa mayalanmamış mı olduğunu sordu. Ben cevap olarak ikisinin arası bir hamuru tercih ettiğimizi söyleyince tatmin oldu ve benimle uzun uzun "Son Yemek" ayini sırasında kullanılan ekmeğin ve şarabın değişimi hakkında öğretilenleri anlattı. Savını kanıtlamak için de İsa'nın "Bu benim bedenimdir" vb. sözlerini ileri sürdü, eski din büyüklerinin sözlerinden de kanıtlar gösterdi fakat benim ileri sürdüğüm savlara bir yanıt vermedi. Daha sonra da benimle günah çıkartma, günahın kefaretini ödeme ve günahların bağışlanması (*Absolution*) konularını tartıştı, papanın günahlardan arındırma tarzını gülünç bulduğunu ve kendisinin de yönetimi altındaki din adamlarına günah çıkartma karşılığında para almalarını yasakladığını açıkladı. Sonunda da "Augsburg İnancası"nın içeriğindeki her şeyi doğru bulduğunu ve bunlardan hoşnut olduğunu, sadece "Son Yemek" ayininde ekmek ve şarabın dönüşüm olayını reddetmemizi tasvip etmediğini söyledi. Patriğin yanında bir siyasi hatip, bir notarius, ayrıca da iki keşiş ve Sakız'dan gelmiş olan bir İtalyan hekim de bulunmaktaydı ve bunlar benim savımı yanıtlamaya söz verdiler. Ukala politikacı, kitabı okumak istediğini söyledi ve patriğin sözcüsü ile aramızdaki dostça ilişkiyi sürekli bozmaya çalıştı. Üstelik de ona, benimle fazla dost olmaması ve ilişkimizi çok ileri götürmemesi tavsiyesinde bulundu. Korkarım, aramızdaki iyi niyet dolu ilişkiyi engellemek istiyordu.

13 Temmuz'da Bay Otto von Sintzendorff'un anlattığına göre, Kont Günter von Schwarzenburg ve Hollandalı diğer bir kont bir bebeğin vaftiz töreni için Thüringen'de Weinmar kentine davet edilmişler ve kilisede törenin yapılacağı vaftiz taşının önünde buluşmuşlar. Vaftizi yapacak olan rahip, hazır bulunanlara hangi mezhepten olduklarını sormadan töreni yapamayacağını belirtmiş. Zira Kont Schwarzenburg birçok tartışmalı konularda hep Wittenberglilerin tarafını tutarmış. Bunun üzerine davetliler büyük bir öfkeye kapılarak kiliseden fırlayıp gitmişler ve bebek de vaftiz edilememiş.

15 Temmuz'da bir camiye yıldırım düştü ve 17 kadın yıkılan minarelerin altında can verdi. Türkler, Tanrı'nın bu kullarını herkesten çok sevdiği için onları kendi eliyle yanına aldığını söyleyerek o kadınları şehit ilan ettiler.

Bu ayın ortalarında kavun, karpuz ve üzüm olgunlaşır.

16 Temmuz'da Otto von Sintzendorff bana Kalvinistlerden söz etti. Prensin, erkek kardeşinin, Kont Ludwig von Nassau'un, Fransa amiralinin, saraydaki bütün kadınların ve hizmetkârların Tanrı korkusu ile sabah akşam hep bir arada yere diz çöküp dua ettiklerini, duayı yönetecek bir rahip bulunmadığı zaman da beylerin duaları bizzat okuduklarını anlattı.

18 Temmuz'da saygıdeğer efendim ayın on beşinden beri kendini biraz halsiz hissettiğinden Galata'ya taşındı ve ağustos ayının on sekizine kadar orada kaldı. Bunun sebebini öğrenmek için o tarihteki kayıtlara bakın.

26 Temmuz'da Bay von Rosen ve Bay Wenzel Martin ile birlikte patriği ziyarete gittik. Patrik bize buraya getirilen armağanlar hakkında sorular sordu, değerlerini ve kimin adına gönderildiklerini öğrenmek istedi. Patriğin vaizinin bana anlattığına göre, Galata'daki papa yanlısı İtalyan rahipler patriğin "Augsburg İnancası"nı benimseyip Tübingen'e olumlu cevap vermesini engellemeye çalışıyorlarmış.

TÜRK DEVLETİNİN YÜKSELİŞİ VE GERİLEYİŞİ HAKKINDA KEHANET:

[Burada Grekçe, Latince ve Almanca olarak metni verilen ve] Büyük Constantinus'un mermerden yapılma mezarında bulunan yazılar büyük patrik Scholastico tarafından şöyle yorumlanmıştır:

> Roma sayılarının birinci bölümünde Mahometh adıyla anılan İsmail'in devleti, Palaeologların soyunu yok edecektir ve Konstantinopolis kentini ele geçirerek bir imparatorluk kuracaktır, pek çok halkları yenecek ve adaları harap edecektir, Karadeniz'e kadar uzanıp Tuna nehrine komşu olan ülkeleri tahrip edecektir. Roma sayılarının sekizincisinde Peloponez'i ele geçirecektir, Roma rakamlarının dokuzuncusunda ordularını kuzey ülkelerine sürecektir, Ro-

ma rakamlarının onuncusunda Dalmaçya'dan geri çekilecektir. Kısa süre sonra geri dönerek Dalmaçyalılarla şiddetli bir savaşa girişecektir. Ülkeler bölüm bölüm azalacaklardır. Ama halklar ve hanedanlar birleşecekler, Kuzeydekiler denizde ve karada savaş çıkaracaklar ve İsmail'i yok edecekler. Onun soyundan gelenler küçük ve kısa süreli bir egemenlik kuracaklardır.

17 Temmuz'da Konstantinopolis'te yaşanan kuvvetli bir depremde bütün binamız sarsıldı.

18 Temmuz'da Erdel'den gelen bir haberci Bekeş[13] ve imparatorun on bin askerinden ancak 100 kişinin kurtulduğunu, bütün diğerlerinin öldürüldüğünü ya da esir alındığını anlattı. Ama sonradan bu haberin yanlış olduğunu öğrendik. Sadece birkaç yüz askerin savaş alanında kaldığını veya esir alındığını, bunlardan çoğunun serbest bırakıldığını ve 20 kişinin Konstantinopolis'e getirildiğini bize bildirdiler.

Bekeş'in buradaki maslahatgüzarı Antalfi de, genelde adi suçluların atıldığı bir zindana kapatılmış ve sorgulanmak üzere Erdel'e gönderilecekmiş.

31 Temmuz'da Sakızlı hekim ile birlikte patrikhaneye gittim ve metropolitlerden bazı din bilimi konuları hakkındaki görüşlerini ve isimlerini yazmalarını istedim. Patrikhanenin vaizi güldü ve hiç çekinmeden onların adlarını bile doğru yazmayı beceremediklerini, sadece içki içmeyi bildiklerini söyledi. Nitekim suratlarından ve sakallarından da birer din adamından çok içi dolu şarap tulumlarına benzedikleri belli oluyor. Özellikle de Pisidya'dan gelen metropolit sanki [şarap tanrısı] Bachus'un ta kendisi. Amasya'dan veya Kapadokya'dan gelmiş olan uzun ve gür sakallı metropolit de oradaydı. İznik metropoliti ise patrik tarafından yardım paralarını toplamak üzere Eflak'a gönderilmişti. patrik bizimle birlikte aynı masaya oturdu. Papazlar ise, onlarda âdet olduğu üzere bağdaş kurarak yere oturdular. Rumların da tıpkı Venediklilerde, Sicilya'da, Korsika'da ve İtalya'nın başka yerlerinde olduğu gibi piskoposları var. Bunlar Rum metropolitleri tarafından atanıyorlar, belli zamanlarda da yardım paralarını gönderiyorlar.

13 Gáspár Bekeş, Erdel voyvodası olmak için Leh kralı seçilen Stephan Bathory ile yapılan savaş –ed.n.

Ağustos 1575

Bu ayın birinci gününden itibaren Rumlar oruç tutmaya başladılar. Bakire Meryem'in anısına balık ve et yemiyorlar ve bunu ayın on beşine kadar sürdürüyorlar.

Onların inancına göre, gözden düşmüş olan meleklerin bulundukları öbür dünyadaki bölgede meleklerden boşalan yerleri insanlar doldurmadıkça kıyamet günü gelmeyecekmiş.

7 Ağustos'ta Erdel'den gelen bir habere göre, Türkler Walasino adındaki bir Macar beyinin elinden dağlık bölgedeki bir sınır karakolunu almışlar. Budin paşası da Kalo'ya doğru ilerlemiş, çünkü sınır karakollarındaki askerlerin oradan çekilip Bekeş'e yardıma gönderildiklerini görmüş.

11 Ağustos'ta Lehistanlı Christoph Polack, kral seçimleri için Lehistan'a gitti. Zira Erdel'e götürülen Bekeş'in maslahatgüzarının başına gelenleri kendisi de yaşamak istemiyor.

Aynı gün Michael Diack'ın gizlice buradan ayrıldığını ve posta seferi ile Erdel'e gittiğini farkettik. Geride iki mektup bırakmış, bunlardan biri saygıdeğer efendime diğeri ise elçilik görevlilerine hitaben yazılmış. Bu mektuplarda, bize önceden haber vermeden gittiğinden ötürü özür diliyor ve bazı önemli sebepleri olduğunu bunları kendisinden başka sadece Tanrı'nın bildiğini açıklıyor.

12 Ağustos'ta Bay Wenzel Martin bana şunları anlattı: Tıpkı Türklerin kadırgalarında olduğu gibi, Hıristiyanların gemilerinde de bir rahip bulunuyormuş ve dualar okuyup ilahiler söylüyormuş. Sabahları elinde taşıdığı haçı veya Meryem ikonunu geminin içinde dolaştırarak herkese öptürüyormuş. Bazıları uyku taklidi yaparak, arkalarını dönerek veya başka çarelere başvurarak bunları öpmekten kaçınıyorlarmış. Bazıları, belki de korktuklarından öpmeye razı oluyorlarmış. Düşmana saldırmak üzere kuvvetle kürek çekileceği zaman, rahip geminin arka tarafında durup, bir elinde haç, diğer elinde kılıç tutarak askerlere cesaret verirmiş.

"Naven" diye adlandırılan gemilerin iri halatlarının her biri iki, üç ya da dört yüz dukaya mal olurmuş ve geminin içine bin asker sığarmış.

Her geminin kendine mahsus bir adı varmış: (Örneğin "Löw" [aslan] St. Georg [Aziz Georgius] vb. gibi.)

Adam Neuser, Roma İmparatoruna birtakım haberler iletmekle büyük hizmetlerde bulunduğundan, kendisine Bay Preiner aracılığı ile 100 taler gönderilmiş. Neuser, saygıdeğer efendimden bir dilekte bulundu: İmparator hazretlerinden onun tekrar Almanya'ya gelmesine izin vermesini ve orada güvenlik içinde yaşamasına olanak tanımasını rica etmesini istedi.

15 Ağustos günü Rumların en büyük ve en önemli yortusu. Bu tarihte Meryem'in göğe çıkmasını kutluyorlar. Saygıdeğer efendim bugün asilzadeler ve maiyetindeki soylu gençlerle birlikte Aya Stefanos [Yeşilköy] denilen yere gezmeye gittiklerinden, biz diğer elçilik mensupları, Bay Wenzel Martın, Paul Voigtlaender, Reinlaender, Viyanalı Huetstock, sofra sorumlusu Jacob ve berber Hans Jacob ile birlikte patrikhaneye gittik. Patrikhanenin vaizi bizi patriğin evine götürdü. Orada bir şölen için çok uzun bir masanın hazırlanmış olduğunu gördük. Masanın her iki kenarı boyunca (*ad utrumque marginem*) gök mavisi ve kırmızı ipliklerle karışık olarak dokunmuş bir örtü seriliydi. Sofraya oturanlar yemek sırasında giysilerini lekelememek için bununla üstlerini örtüyorlardı. Masaya kurşun ya da kalay madeninden yapılma tuzluklar konmuştu. Yemek odasının karşısındaki bir odada da buradakine benzer tarzda ama daha küçük bir masa hazırlanmıştı. Bunun diğerinden tek farkı, tuzlukların gümüşten olmasıydı. Sofranın çevresini dolanan geniş ve alçak bir sedirin üzerine halılar örtülmüş ve duvarın önüne altın, gümüş ipliklerle dokunmuş yastıklar konmuştu. Bu sofrada patrik, metropolitlerle ve ruhanî sınıfından olmayan önemli kişilerle birlikte Türkler gibi [bağdaş kurarak] oturacaklar, daha doğrusu yastıklara yaslanacaklardı. Sofranın yakınındaki masanın üzerine bir fıçı şarap ve çok sayıda tahta içki kupaları yerleştirilmişti. Masanın başında duran iki papaz, şarabı kutsarmış gibi durmadan haç işareti yapıyor ve dualar mırıldanıyorlardı. Vaize bu adamların ne yaptığını sordum. Bana cevap olarak görevleri icabı ilahi okuduklarını söyledi. Yakında başlayacak olan ziyafet sırasında içilecek şarabı kutsuyorlarmış. Onlarda âdet olduğu üzere, patrik, metropolit ya da diğer önemli bir kişi şarap içtiğinde, etrafta bulunanlar başlıklarını çıkararak alçak sesle dua eder ve hayırlı temennilerde bulunarak içkisini kutsarlarmış. Vaiz bizi bu odadan patriğin

toplantı odasına götürdü. Bu geniş, dört köşe mekânın duvarları boyunca iskemleler diziliydi. Denize ve Galata yönüne bakan tarafta patriğin yer aldığı ve yargısını açıkladığı yüksekçe ve tahta oymalı koltuk duruyordu. Koltuğun yanında, doğu tarafında altı metropolit oturmaktaydı. Her biri yakışıklı adamlar olup en fazla kırk yaşlarındaydılar, aralarında yalnız biri 50 yaşlarındaydı ve İnebahtılı vaizin yanında oturmaktaydı. Bu adam dinî mevkileri para karşılığında sattığı için görevinden alınmıştı. Vaizin yanındaki üçüncü kişi, kızıl sakallı bir Sakızlı da aynı durumdaydı, Metropolit Rizaus dördüncü ve Amasya metropoliti beşinciydi. Hepsi kaba yünlü kumaştan yapılma keşiş kıyafeti giymişti. En son olarak Efes metropoliti geldi. Bu adam zayıf ve uzun boyluydu, kara sakalına kır düşmüştü ve şahin gagasına benzer bir burnu vardı. Ciddî tavırlı, elli yaşlarında bir adamdı. İçeri girerken Türklerde ve Rumlarda âdet olduğu üzere öne doğru eğildi, diğerleri de onu selamlamak için ayağa kalktılar. İçeri bir papaz girdiğinde ve elini göğsüne koyup eğildiğinde, onlar da hafifçe yerlerinden doğruluyorlardı. Cemaatin yaşlıları ve önemli kişileri odanın kuzey tarafında oturuyorlardı, papazların bir kısmı ise batı tarafında yer almışlardı. İlahi söyleyecek olanlar basit kıyafetler giymişlerdi. Bize odanın güney tarafında yer gösterdiler. Patriğe geldiğimiz bildirilince, şu sırada kiliseye dua etmeye gidileceğinden, patrik, her şeyi daha iyi izleyebilmem için beni kilisenin iç tarafına, ayinin yapıldığı bölüme götürmelerini emretti. Nihayet kendisi de odasından çıktı. Elinde gümüş asasını tutuyordu. İç giysisi koyu renk atlastandı, dış giysisi ise patriklere özgü siyah, geniş bir cüppeydi. Bunu yukarı kısmından birbirine tutturmak için her iki tarafına mavi renkte parçalar dikilmiş ve eteğinin her iki yanı kırmızı ve beyaz şeritlerle süslenmişti. Başında bir keşiş başlığı vardı. Yaşlı Rumlar önden yürüdüler, onlarla patriğin arasında da birisi gümüş bir şamdanda yanan bir mum taşıyordu, papazlar ve diğerleri de onları izliyorlardı. Bu şekilde kilisenin kutsal eşyalarının bulunduğu bölüme kadar yürüdüler. Patrik burada kapının önünde İsa Efendimizin resmi karşısında bir süre dua edermiş gibi durdu ve ikonanın alt kısmını öptü. Sonra kapının sol tarafında bulunan Meryem resminin önüne gitti. Burada da bir süre sessiz durduktan sonra o resmi de öptü, halkı kutsayarak her yöne doğru haç işareti yaptı. Bu arada sesleri müsait olan papazlar ilahi söyleyerek Tanrı'yı övdüler ve patriğe uzun bir ömür dile-

diler. Törenden sonra patrik geri dönerek kutsal mekânın kapısına doğru yöneldi ve koltuğuna oturdu. Metropolitler, papazlar ve diakoslar (bunların üçü kırk yaşını geçkindi, diakosların başı olan dördüncüsü en fazla 24 yaşındaydı) törenin devamını üstlenecek ve "Son Yemek" ayinini icra edeceklerdi. Bu amaçla patriğin yanına çıktılar ve onun elini öptüler, böylece ondan görevlerini yerine getirmek yetkisini almış oldular. Sonra kilisenin iç bölmesine gittiler, başları açık olarak ipek kumaştan sırma ile bezenmiş vaiz kıyafetlerini giydiler. Vaizlerin başlarının bir bölümü tamamen tıraş edilmişti, diğer bölümlerdeki saçlarını ise uzatıp aşağıya sarkıtmışlardı. Keşişler ve patriğin metropolitleri, saçlarını alınlarının birkaç parmak yukarısına kadar ustura ile kazıtıyorlar. Geri kalan saçları omuzlarına kadar iniyor. Diakoslar giyindikten sonra patriğe üç kat ayin elbiselerini giydirdiler. Bunların hepsi sırma işlemeli kadife ve ipekli kumaşlardan yapılmıştı. Her bir giysinin önünde ve arkasında gümüş ve altından yapılma, üzerinde İsa'nın resmi bulunan bir toka bulunuyordu ve patrik giyinmeden önce bu resmi öpüyordu. En dıştaki elbise tamamen sırmadan dokunmuş ve üzerine incilerle yapraklar, şekiller işlenmiş çok süslü bir giysiydi. Bunun üzerine çok ince işlenmiş altından bir zincirin ucunda büyük ve güzel bir madalyon astılar. Kollarına da dirseklerine kadar incilerle bezenmiş bilezikler veya kolluklar taktılar. Bu arada iki kişi patriğin ve papazların önünde durmadan ilahiler söyleyerek Bakire Meryem'i övüyorlardı, peygamberlerin onun İsa'yı dünyaya getireceğini önceden haber verdiklerini, Musa'nın kehanetini anlatıyorlardı. Patriği böylece giydirdikten ve hazırladıktan sonra, onu yeniden yüksek bir yerde duran tahtına oturttular. Tahtın etrafında mumlar, kandiller yanıyordu. Patriğin önüne iki erkek çocuk getirdiler, biri sekiz, diğeri on iki yaşlarında ya da belki biraz daha büyüktü. Patrik bunların okuyuculuklarını onaylayacaktı. Daha sonra papazlardan biri çocuğun boynuna beyaz bir atkı geçirdi ve onu İsa'nın ikonası önüne getirdi. Çocuk resmin önünde yerlere kadar eğilerek onu öptü, oradan karşı tarafta duran Meryem'in resmi önüne götürüldü. Çocuk onu da yerlere kadar eğilip öptü. Daha sonra gene patriğin tahtı önüne getirildi. Burada da yerlere kadar eğilip patriğin yanına çıktı ve elini öptü. Patrik onun başının dört tarafından birer tutam saç kesti. Çocuğa bir ayin elbisesi giydirildi, ensesine bir kitap yerleştirildi, patrik bu kitaptan bir şeyler okudu, sonra çocuğun

eline de bir kitap verip içinden beş, altı kelime okumasını istedi. Böylece çocuk bir okuyucu, yani "*Anagnostis*" oldu. Bütün bu olaylar cereyan ederken metropolitler ve papazlar düzenli bir biçimde kilisenin dibinde beklemekteydiler. Patrik yüksek tahtından inip de bir koltuğa oturunca, onlar da patriğin yanına gelip önünde eğilerek elini öptüler. Sonra patrik onlarla birlikte kutsal mekâna doğru yürüdü, halkın arasından geçerken her yana doğru haç işaretleri yaptı. Sunağın etrafında dolaştıktan sonra, patriğe küçük bir iskemle getirdiler, onun üzerine oturdu. Kilisenin iç tarafındakiler üç kez "*Jeremiou Agiotatu Patriarhou polla ta eti!*" sözleriyle patrik Yeremias'a uzun bir ömür dileyen ilahiler söylediler. Aynı sözleri kilisenin iç bölmesi önünde duran okuyucular da tekrarladı. Bundan sonra Kuddas Âyini başladı.

1. Papazlar sunağın çevresinde dolaşarak tütsülediler. İç bölmenin kapısının dışı ve cemaat de tütsülendi. Kilisenin iç mekânının çevresindeki sıralar geriye doğru basamak halinde yükseliyorlar. Bunların üstüne çıktılar ve patrik en yüksek sıranın üstünde diğerlerinin ortasında durdu. Elinde üç mumlu bir şamdan vardı. Bununla her tarafa doğru yöneldi. Papazlar birlikte ilahiler söylüyorlar, ellerini alınlarına götürüp eğiliyorlar, kâh ayin giysilerini ellerine alıp kaldırıyorlar, kâh bırakıyorlardı.
2. Patrik sunağın önüne geldi, sunağı öptü ve bir dua okudu. Elindeki üç mumla cemaate doğru döndü ve haç işareti yaptı.
3. Okuyuculardan biri kilisenin orta yerine gidip havarilerin mektubundan bir metin okudu. Bundan sonra baş *diakos*, Luka'nın İncil'inden "Meryem ve Marta" bölümünü okudu.
4. Kilisenin iç bölmesinde olanlar ve dışındakiler ayrı ayrı ilahiler söylediler.
5. Patrik Hrisostomos'tan bir metin okudu, metropolitler, papazlar ve diakoslar da ona katıldılar ve sözlerini tekrarladılar.
6. Dışarda, cemaatin önünde İznik İnancası okunarak dua edildi ve birçok ilahi söylendi.
7. Bunun arkasından törensel yürüyüş (*procession*) başladı. Kilisenin iç bölmesinden yedi papaz çıkarak kilisenin içinden geçti. Bi-

rinci papaz elinde yassı, gümüş bir çanak ve onun içinde de bir bezle örtülü mayalı hamurdan yapılma ekmek lokmaları taşıyordu. İkinci papaz elinde şarapla dolu güzel büyük bir kadeh tutuyordu. Bunun da üstü örtülmüştü. Üçüncü rahibin elinde de üstü örtülü bir kadeh vardı, fakat bunun içi boştu ve sadece bir süstü. Dördüncü papaz üstü resimli bir örtü taşıyordu, bununla sunağın üstüne konan ekmek ve şarabın üstü örtülecekti. Beşinci ve altıncı papaz altın kaplama ve yakutlarla, firuzelerle vb. bezenmiş yuvarlak levhalar taşıyorlardı. Hepsinin önünden altın kaplama bir buhurdanlık taşıyan papaz ve elinde yanan meşaleler taşıyan iki okuyucu yürümekteydi. Törensel yürüyüş tamamlanıp tekrar kilisenin iç bölmesine dönüldüğünde, elinde buhurdanlık tutan papaz içeri girdi. Daha önceden üç-dört papazla birlikte içerde kalmış olan patrik gümüş ekmek tepsisini saygılı bir tavırla aldı, öptü ve sunağın üstüne koydu, üçüncü papazdan da kadehi aldı. Hepsinin üzerine daha önce de sözünü ettiğim örtüyü serdi. Örtünün üstünden tepsiyi öptü, sonra da kadehi öptü. Diğer papazlar da aynı şekilde davrandılar ve arkasından patriğin elini öptüler ve ağızlarını patriğin kulağına dayayıp bir sır söylermiş gibi yaptılar.[14] Bu hareketi hepsi tekrarladılar ve yalnız patriğe değil birbirlerine karşı da aynı biçimde davrandılar. Daha sonra birisi ekmeğin ve şarabın üstündeki örtüyü kaldırdı ve patriğin sırtından aşağı sarkacak biçimde onun başına örttü. Artık ekmeğin ve şarabın kutsanmasına geçilebilirdi. Patrik yüksek sesle ve herkesin anlayacağı şekilde bazı sözler söyledi, fakat bu henüz kutsama sayılmıyordu, bunu dualar ve ilahiler izledi. Sadece iç bölmenin önündeki okuyucular özel ilahileri söylemekle kalmadılar, içerdekiler de başka ilahiler söylediler. Ayrıca hep birlikte alçak sesle Hrisostomos'un sözlerini okudular. Zaman zaman da patrik tek başına cemaate doğru bazı şeyler söyledi. Bundan sonra hep birlikte ilahi söylediler, dualar okudular, halkı ve sunağı tütsülediler. Patrik birkaç kez cemaate doğru dönerek üç mumlu şamdanla halkı kutsadı, sunağı öptü, sessizce ekmeğe ve şaraba

yönelik bazı sözler söyledi ve parmaklarıyla haç işareti yaptı, sonra saygıyla eğilerek tepsiyi öptü, bir lokma ekmek alıp bir dua okudu ve ekmeği ağzına attı, arkasından kadehi eline aldı ve tekrar yerine koydu. Daha sonra ayine katılan papazların eline de bir parça ekmek verdi, onlar da patriğin elini ve ekmeği öptüler, bir köşeye çekilip bir şeyler mırıldanarak ekmeği yediler. Sonra patriğin yanına geldiler ve patrik onlara birer birer kadehi uzattı, şarabın dökülmemesi için altına bir bez tutup bir yudum içirdi. Şarabı yudumlayan, ağzını beze sildi, kadehi ve patriğin elini öpüp uzaklaştı. Bu sırada dışarda ilahiler okunmaktaydı. "Son Yemek" ayini ya da *"comminion"* sona erince, *diakos* ekmek kırıntılarını dikkatle toplayıp kadehin içine aktardı, üzerine bir örtü serip cemaate gösterdi. Cemaat yerlere kadar eğilip: *"Kirie Eleison!"* - "Efendimiz bize merhamet et!" diye yakarışta bulundu. Bunun üzerine birisi kutsama yerine geçen bir metin okudu ve papazlar ayin giysilerini üzerlerinden çıkardılar, ellerini yıkadılar. Patrik koltuğuna oturdu ve kendisine içi ekmek lokmalarıyla dolu gümüş bir çanak getirdiler. Bunları cemaate bölüştürdü. Baş *diakos*, içinde ekmek kırıntısı, üzüm taneleri veya kuru üzüm, badem ve başka yemişler bulunan büyük bir tepsi ve birçok şişe kırmızı şarap üzerine dualar okudu ve tütsüledi. Bunu patriğe sundular, patrik ve metropolitler bu yemişlerden birer avuç dolusu aldılar. Daha sonra tepsidekiler cemaate de ikram edildi ve herkes istediği kadar aldı. Ayrıca herkese gümüş bir kap dolusu şarap sunuldu. Böylece bütün cemaat yiyip içtikten sonra, patrik maiyetiyle birlikte merdivenlere yöneldi. Cemaat uzaktan onu izledi ve o da haç işareti yaparak cemaati kutsadı.

Kilisede Eflak'tan gelme bir voyvoda bulunuyordu. Bir eli felçli olan bu adam Konstantinopolis'te kalıyor, iki erkek kardeşinden biri Eflak'ta, diğeri Boğdan'da yaşıyor.

Âyin bittikten sonra, sıra patriğin verdiği şölene geldi. Konuklar yüz kişiyi buluyordu. Bizi de sofraya davet ettiler. Fakat vaiz bizi ısrarla kendi

evine götürdü ve bana gizlice bugün herkesin çokça içki içeceğini ve geceden evvel birbirlerinden ayrılmayacaklarını söyledi. Sanki bizim bu ziyafete tanık olup sonradan hakkında konuşmamızı istemiyor gibi bir hali vardı. Patrik arkamızdan bize tavuk, et, şarap ve bira gönderdi. Fakat sofraya bıçak konmamıştı. Ancak bira ile birlikte sekiz kişinin kullanması için bir tek bıçak getirildi.

Akşam yemeğinden sonra yaşlı vaiz ile duaların azizlere yöneltilmesi konusunu konuşmak istedim. Ama benim ileri sürdüğüm savlara yanıt veremediği için, patriğin Aziz Hrisostomos'un görüşünden daha farklı bir görüşe sahip olmasının mümkün olamayacağını söyledi. Ben de dedim ki: Hrisostomos, bir insan olduğu için yanılması olasıdır. O bana şu yanıtı verdi: "Hrisostomos Tanrı tarafından aydınlatılmıştır ve Kutsal Kitabı bizden daha iyi anlamıştır, o halde onun yazdıklarına inanmalıyız." Aynı şeyleri bana *"transsubstantiation"*, yani kutsal "Son Yemek" ayini sırasında ekmeğin ve şarabın dönüşüme uğraması hakkında da söyledi. Patriğin, Kutsal Kitabı kuşkusuz en doğru biçimde anlamış ve Kutsal Ruhtan nasibini almış olan [Antakya patriği] Damascenus'un görüşünden farklı bir görüşe sahip olamayacağını belirtti. Belki de bir Konsil veya din büyüklerinin bir araya geldiği genel bir toplantı düzenleyerek bu tartışmalı konuları ele alıp neye inanılacağına ve neye inanılmayacağına karar verilmesi gerektiğini ileri sürdü.

Kısacası, onlar batıl inançlarından ve yanlış bilgilerinden vazgeçmek istemiyorlar, çünkü eski din adamlarının kendilerinden çok daha akıllı ve bilgili olduklarına inanıyorlar ve onların sözlerinden dışarı çıkmayı düşünmüyorlar.

17 Ağustos'ta Türklerle bizimkiler arasında büyük bir kavga çıktı ve bizimkiler çok sayıda Türkü yaraladılar.

18 Ağustos'ta Galata'da kalmakta olan saygıdeğer efendim tam akşam yemeğine oturmak üzereyken, Mehmed Paşa'nın göndermiş olduğu bir çavuş ve bir yeniçeri geldiler ve hemen toparlanmasını, Konstantinopolis'e, elçiliğin bulunduğu kervansaraya dönmesini bildirdi. Efendim de derhal elçilik konutuna döndü.

14 Aslında Patriğin her iki omzuna takılı "Omoforion"u öperler –ç.n.

21 Ağustos'ta Bay Preiner'in henüz sağlığına kavuşmamış olduğundan, paşaların ısrarı üzerine saygıdeğer efendim armağanları dağıtmaya karar verdi.

Bu amaçla ilk önce başvezir Mehmed Paşa'ya gitti.[15] Fakat biz biraz erken yola çıkmış olduğumuzdan Mehmed Paşa henüz padişahın Divan toplantısından dönmemişti ve biz, Chalcedon'a [Kadıköy]bakan çok güzel ve geniş bir salonda onu bekledik. Paşa evine dönüp atından inerken tüm hizmetkârları hep bir ağızdan "Allah, Allah!" diye bağırarak paşaya esenlik ve uzun bir ömür dilediler. Salonda bulunan Türkler ve ulema sınıfından olanlar paşanın önünde eğildiler ve o da buna mukabele etti, sonra efendimin önünde de eğilerek onu hemen odasına davet etti ve karşısına oturttu. Efendim ona Roma imparatorunun mektubunu verdi (armağanlarla birlikte dostluk ve barışın pekiştirilmesi amacıyla bütün paşalara birer özel mektup gönderiliyor). Daha sonra birlikte barış ve sınır boylarında çıkan olaylar hakkında konuştular ve efendim, paşanın bunları engellemesini, sınır ötesi saldırıları durdurmasını rica etti.

Saygıdeğer efendim, böyle vesilelerde âdet olduğu üzere, çok sayıda Türk hizmetkârın ve özellikle de "Kapı" adına Prag'a gitmiş olan baştercüman Mahmut Beye refakat etmiş olanların ücretlerinin artırılması veya terfi ettirilmeleri için ricada bulundu. Ayrıca çok nazik yaşlı bir adam olan ve armağanları Budin 'den buraya kadar getiren Hırvat kökenli Sinan Bey için de aynı ricayı dile getirdi. Zira burada terfi etmek isteyenlerin, elçileri aracı olarak kullanmaları âdet haline gelmiş. Böyle zamanlarda paşaların bir ricayı kolay kolay geri çevirmeyeceğini herkes biliyor.

Keza eskiden beri yer etmiş bir başka gelenek de, her yıl armağanların sunulması sırasında paşanın iki ya da üç tutsak Almanı karşılıksız serbest bırakmasıdır. Nitekim saygıdeğer efendim de bu fırsatta üç tutsağın özgürlüklerine kavuşturulmasını rica etti. Bunlardan biri von Klagenfurt, diğeri Fillach adındaki tutsaklardı. Paşa bunu yapacağına söz verdiyse de, ertesi gün sözünü inkâr etti. Paşa ve efendim birçok önemli konuyu yeterince konuştuktan sonra, armağanlar içeri getirildi: Gümüş eşya olarak beş büyük kupa, bir sürahi, iki meyve çanağı ve çok güzel altın kaplama bir saat, para olarak da 9.000 taler.

Olağan sayılan bu armağanlara ek olarak da bu seferlik barışın uzatılması ve onaylanması için 12.000 duka ödendi.

Buradan ayrılıp Piyale Paşa'ya gidildi ve gümüş eşya olarak üç büyük kupa, bir saat ve bir pusula, para olarak da her zamanki gibi 2.000 taler teslim edildi.

Daha sonra Ahmet Paşa'ya gidildi ve gümüş eşya olarak 12 adet tamamen altın kaplama yuvarlak tabak, bir saat, bir pusula ve para olarak da her zamanki gibi 1.000 taler sunuldu.

22 Ağustos'ta Mahmut Paşa'ya gidildi ve gümüş eşya olarak iki büyük kupa ve bir saat, para olarak da 1.000 taler verildi.

Mustafa Paşa'ya iki kupa, bir saat, bir pusula ve para olarak her zamanki gibi 1.000 taler armağan edildi. Bu paşa, elçi ile yaptığı sohbet sırasında, kudretli hükümdarların birbirleriyle anlaşmalarının iyi bir şey olduğunu, ama kendisi gibi savaşçı yapıda insanlar için zaman zaman savaşa gitmenin daha büyük bir zevk verdiğini söyledi. Kendisini baştan ayağa altınla donatsalar, önüne en lezzetli yemekleri koysalar bile, savaşa gitmek kadar makbule geçmezmiş. Çünkü savaştan dönen, her şeye bol bol sahip olur, savaş alanında kalan ise, inancı uğruna şehadete erişirmiş.

Sinan Paşa'ya gümüş eşya olarak iki büyük kupa ya da kadeh, para olarak da her zamanki gibi 1.000 taler armağan edildi. Bu paşa da gümüş kupalar kendisine verildiğinde saygıdeğer efendime dedi ki: "Bunları bana ne diye veriyorsun? Benim şarap içmediğimi biliyorsun. Eğer bana bir armağan vereceksen, tüfek, zırh, kalkan ve başka silahlar getir ki seninkilere karşı savaşayım." Saygıdeğer efendim de ona şaka yollu şöyle yanıt verdi: "Hıristiyanların silahları Türklere yaramaz, çünkü onları kullanmasını beceremezler." Sonra da barışın sürdürülmesi için yardım etmesini rica etti. O ise buna karşılık diklenerek, kendisinin kudretli padişahın hizmetkârı sıfatıyla ona itaat etmek zorunda olduğunu, bugün Macaristan'a sefere gitmesini ve Kalo'yu tahrip etmesini emrederse, bunu aynen yapacağını söyledi.

Bay Preiner, Konstantinopolis'e gelirken, yolda Budinli Mustafa Paşa'ya[16] uğradığında, ona gümüş eşya

15 Sokullu'nun sarayı Kadırga'da idi –ed.n.

16 Sokullu Mehmed Paşa'nın amcazadesidir. Sokullu taraftarlarının tasfiyesi planı dahilinde 1578'de idam edildi –ed.n.

olarak dört büyük kupa ve bir saat, para olarak da her zamanki gibi 3.000 taler vermişti.

Yeniçeri ağasına iki kupa ve bir saat, para olarak 300 taler verildi.

Rumeli beylerbeyine gümüş eşya olarak dört büyük kupa, bir saat ve para olarak da

... [miktar yazılı değil –ç.n.] taler verildi.

Bay Preiner Konstantinopolis'e gelirken yolu üstünde uğradığı Estergon beyine iki ibrik ve yüksek boylu, yuvarlak camlı bir saat, para olarak da her zamanki gibi 300 taler vermişti.

Mehmed Paşa'nın kapıcılarına ve diğer görevlilerine 100 taler verildi.

Budin paşasının konağındaki hizmetkârlara Bay Preiner tarafından 600 taler ödendi.

Buradaki diğer paşaların hizmetkârlarına 50 taler verildi.

Sayın elçinin refakatindeki genç asilzadeler de ziyaret sırasında içeri alındılar ve paşaların ellerini öptüler. Paşaların konuklarını kabul ettikleri odaların duvarları ve yerleri tümüyle güzel halılarla kaplıydı. Salonların önünde, girişin her iki yanında hizmetkârlar oranın âdetine uygun olarak tıpkı genç kızlar gibi ellerini kavuşturmuş, uzun giysileri içinde, silahsız bekliyorlardı. Hepsi çok sessizdi ve tek kelime bile konuşulmuyordu.

Dr. Salomon'a ve adı gizli tutulan başka bir kişiye 300 taler, Adam Neuser'e de 100 taler ödendi.

23 Ağustos'ta saygıdeğer efendim, padişaha armağanları bizzat sunmaya gitti. Gümüş eşya olarak altın kaplı gümüş bir yazı takımı, olağanüstü güzellikte yüksek, geniş ve boyu rahatlıkla üç karış gelen, 1.500 taler değerinde billur bir saat. Altın kaplama, üzeri çok güzel balık, yengeç ve yaprak motifleriyle süslü büyük bir leğen ve ibrik takımı, ayrıca dört büyük ve yüksek boylu altın kaplama kadeh. Bunun dışında köşelerinde Türklerin camilerindeki gibi dört minaresi olan bir çalar saat ve üzerinde bütün Türkiye'nin resmi sanatkârane biçimde işlenmiş olan bir pusula. Bunların hepsi altınla kaplanmış, kimi oyma kimi ise dökme tekniği ile yapılmış. Toplam olarak 3181 Reichtaler 58 Krenzer değerinde.

Para olarak da her zamanki gibi 45.000 taler ödendi

"Kapı"[17] daki en önde gelen hizmetkârlara 1.500 taler verildi.
"Kapı"daki tercümanlara 1.800 taler ödendi.

Elçi Beyefendilerin Ek Masrafları

Elçi David Ungnad'a bu yıl geçim harcamaları olarak 7. 100 taler, bunun dışında yapmış olduğu olağan dışı harcamalar için geçmiş 1573 yılı 2 Aralık gününden 1575 yılının 10 Ocak günü sonuna kadar iki ayrı seferde gönderilmek suretiyle toplam 2.988 taler, 43 krenzer, 2 fennik ödenmiştir.

Roma imparatoru, Saygıdeğer Bay Ungnad'a ödenmesini uygun gördükleri 3.000 taler tutarındaki paranın derhal gönderilmesini emir buyurmuşlar. Bay Stöckel'in muhtelif zamanlarda Marx Antoni Stanga'dan senet karşılığında teslim aldığı ve bugüne kadar ödenmemiş olan 90 krenzer tutarındaki borcu da imparator hazretleri üzerine almışlar ve böylece toplam meblağ 115 taler, 50 krenzer tutmuştur.

Bay Wolff Simmich'e araba ve bununla ilgili takımlar için makbuz karşılığında 300 taler ödendi.

Armağanları götürmek üzere yolculuğa çıkan Bay Preiner'e olağan hizmetleri karşılığında 2.000 taler ve olağan dışı hizmetleri karşılığında 857 taler 10 krenzer ödendi.

Konstantinopolis yolculuğuna katılmış olan Bay Ulrich von Königsberg için mutad maaşı dışında, hizmetleri karşılığında yaklaşık 600 taler ödendi.

Son dönemde de araba için 1.714 taler harcandı.

Ayrıca Roma imparatoru her yıl kurye ve atlı posta için yüzlerce taler harcamaktadır. Her birine mutad olarak 100 duka verilmektedir. Çoğu kez Hans Auer, Bartel Ormus ve diğer bazı kimselere 150 duka ödenmiştir.

Her yıl armağanları Konstantinopolis'e getirene 2.000 taler ödenir. Memlekete geri döndüğünde, majesteleri kendisine ayrıca yüksekçe bir meblağ öder. Nitekim saygıdeğer efendime ilk seferinde refakatçi olarak atanan Eduard de Provisionali'ye 2.000 taler ödenmişti.

17 "Kapı" : (Porte) Avrupa dillerinde genel olarak Osmanlı sarayı, idarî merkezi, hükümeti, Divan-ı Hümâyun, Bâbıâli anlamında kullanılan teknik tabir –ed.n.

Genelde Budin paşası armağanları getirenlere kendi bölgesinden itibaren buraya kadar padişahın hesabına bedava yiyecek ve içecek vermek zorundadır. Nitekim bir yıl önce Brüksel'den gelen armağanları getirenlere refakatçi olarak tayin ettiği baştercüman Mehmed Şahali'ye yolcular için harcanmak üzere 6.000 taler yolluk teslim etmiş.

Bunun dışında majesteleri Roma imparatoru Macaristan sınırındaki karakolları için her yıl on kere yüz bin gulden harcamaktadır.

Şimdi de armağanların teslim edilmesi konusuna kaldığımız yerden devam edelim ve biraz padişahın sarayından söz edelim.

Padişah sarayının girişinde bulunan iki ön avlunun yüksek kapıları, hafif kırmızı damarlı beyaz mermerden yapılmıştır. Gayet uzun ve geniş olan birinci avlunun sol tarafında eski bir Rum kilisesi [Aya İrine] ve çok sayıda zanaatkâr işliği bulunuyor. Bunların önündeki olağanüstü güzel bahçeler deniz kenarına kadar uzanıyor. Sağ tarafta da yüksek duvarlarla çevrili, çoğu kapalı olan ve zenci olmayan Magribiler [Ak Ağalar] tarafından korunan bahçeler var.

Diğer ön avlunun [2. Avlu] kapısının iç tarafında altın süslemeli, ahşap tavanlı bir giriş sahanlığı (*Vestibulum contignatione aurea*) bulunuyor. Bu ön avlu hepsinden geniş olup tümüyle üstü kapalı, sütunlu koridorlarla çevrili ve burada binlerce asker sessiz sedasız bekliyor. Biz bunların arasından geçtik.

Bizi gelir gelmez sütunlu bir koridorda (*in portico*), yere serilmiş halıların üzerine kurulu yemek sofrasına davet ettiler. Sofrada altışar altışar dizilmiş çanaklar içinde pirinç yemeği, kızarmış tavuk, koyun eti ve bıldırcın eti, fırında pişmiş elma, kabak ve başka yiyecekler, çok güzel beyaz ekmek ve Türklerde âdet olduğu üzere kaşıklar vardı. Etrafımızda sürekli bir ya da iki kişi dolaşıyor ve kalaylanmış madenî bir ibrikten tatlı bir içecek [şerbet] dağıtıyordu. Biz yemeğimizi yedikten sonra, etrafımızda dolananlar, sofraya doğru koşuştular ve her biri çanaklardan birini kapıp götürdü. Saygıdeğer efendim, değerli konukların ağırlandığı, padişahın odasına en yakın yerde, paşalar ve Rumeli beylerbeyi ile birlikte oturuyordu, yanında diğer konuklarla anlaşmalarını sağlayacak olan tercümanlar duruyordu. Bütün bunlar açık ve etrafı parmaklıklarla çevrili bir mekânda geçiyordu.

Aynı zamanda sarayın üst düzey görevlilerine de yemek verilmekteydi ve bu yüzden durmadan bir sürü yemek kabı oradan oraya taşınmakta, bir hizmetkârdan ötekine iletilmekteydi. Yeniçeriler yemek kablarını mutfaktan alıp yarı yola kadar getiriyor, başka hizmetkârlar, kabları onların elinden alıp götürüyor, bunlardan da gene başkaları devralıyordu.

Yemekten sonra, armağan edilecek olan gümüş takımlar sağ tarafta solakların ve yeniçerilerin durmakta olduğu padişahın dairesine giden yolun girişi yakınlarına taşındı ve yarım saat kadar burada muhafaza edildi. Yanıbaşında, doğu yönüne doğru, kapının üst ve alt tarafında süslü kıyafetler giymiş çeşnigirler, yani padişahın sofrasından ve yemeklerinden sorumlu olan görevliler oturmaktaydı. Saygıdeğer efendim ve bizimle beraber yemeğe davet edilmiş olan genç soylular da oraya dizildiler. Sonra paşalar padişahın huzuruna alındılar. Mehmed Paşa onların önderi olarak en başta içeri girdi ve diğer paşalar da ikişer ikişer onu izlediler, saygıdeğer efendim genç soylularla birlikte onları takip etti. Padişahın kapısının önünde çok sayıda hadım edilmiş görevli duruyordu. Paşalar ve saygıdeğer efendim, padişahın eteğini öptükten sonra armağanlar içeri getirildi. Paşalar bir yanda, saygıdeğer efendim de öbür yanda durmaktaydı, arkalarından da genç soyluları içeri aldılar ve onlara da padişahın eteğini öptürdüler. İki Türk görevlisi, padişahın yanına götürülenleri kollarından yakalıyor ve ellerini bile oynatmayacak kadar sıkı kavrıyorlardı. Padişahın önüne gelince, adamı yere çekiyorlar ve böylece dizlerinin üzerine çökmüş durumda eteğini öptürüyorlar, sonra da tekrar geri götürüyorlardı. Padişah biraz yüksekçe bir yerde oturmaktaydı. Zaten oda, ön tarafı alçak, gerideki bölümü yüksek olarak yapılmış ve zeminine halılar serilmişti, bunların üzerine oturuluyor ya da yatılıyordu. Bütün oda sırma ipliklerle dokunmuş halılarla kaplıydı. İçeri girenler bu halıların üstünde yürüyorlardı. Pencerelerine yer yer değerli taşlar yerleştirmişlerdi. Âdeta bir sahne (*podium*) gibi yüksekçe olan bölümün duvarları altın varakla kaplanmıştı.

Bu arada askerler düzenli bir sıra halinde duruyorlardı. Beyler, padişahın yanına girmeden önce yeniçeri ağasının maiyetindeki yüksek subaylardan beş yaşlı adam, dış kapıdan girerek öbür kapıya kadar ilerlediler ve efendilerinin biraz uzağında, genç kızlar gibi ellerini önlerinde kavuştura-

rak dizildiler. Yeniçeri ağası yerinden doğrulunca, onun önünden ilerlediler, ağa, tek başına arkalarından yürüdü. Her beş altı adımda bir, solaklara ve yeniçerilere doğru başını eğerek selam verdi, onlar da aynı şekilde yerlere kadar eğilerek selamını aldılar. Bunu en aşağıdaki kapıya gelene kadar birkaç kez tekrarladı. Oraya varınca o beş kişi gene önünde eğildiler, sonra bırakıp uzaklaştılar ve gene yerlerine döndüler. O da yerine oturdu.

Saygıdeğer efendim, genç asilzadelerle birlikte padişah dairesinden çıkınca, ona yeniçeri ağasını işaret ettiler ve her ikisi de birbirlerini eğilmek suretiyle selamladılar.

Diğer avlunun önünden aşağı doğru yürürken bir süre bekleyerek tüm Türk saray erkânının önümüzden geçmesini seyretmek zorunda kaldık. Daha önce sarayda olduklarını görmediğimiz birkaç bin yeniçeri sarayın içinden çıktı. Hiç kimse o daracık mekâna bu kadar çok insanın sığacağına ihtimal vermezdi. Âmirleri de peşlerinden geldi. Ama paşalar içerde kaldılar.

Acemioğlanlarını sarayın mutfağında da çalıştırıyorlar. Bunlar çok küstah yaratıklar, fırsat bulsalar sarayın içlerine kadar girecekler. Acemioğlanlar amirlerinden fena halde dayak yiyorlar. İç kısımdaki ön avlunun her iki yanında ve doğu yönünde çok güzel bahçeler var, ama bunlar yüksek duvarlarla çevrili. Zaten bütün arazi, adeta selviler, çınarlar, dut ağaçları ve başka ağaçlardan oluşan küçük bir orman ya da koruluk gibi. İçinde alageyikler, keçiler dolaşıyor.

Armağanları teslim etmemizden sonra, âdet olduğu üzere bizi bundan sonra (Türklerden) koruyacak ve kapımızın önünde bekleyecek olan başka yeniçeriler gönderildi. Bu yeniçeriler terfi ettirilerek kendilerine sipahi rütbesi verildi. Saygıdeğer efendim, her birine yıl boyunca ayda bir duka, en iyi kumaştan bir giysi, her hafta bir koyun ve daha birçok şeyler vermeyi kabul etti. Elçiler sayesinde çavuşlar, yeniçeriler, hatta Budin beyleri bile terfi ettiriliyor ve daha yüksek konumlara getiriliyorlar: Yeniçeriler sipahi oluyor, Budin'de çavuş olanlar, "Kapı" çavuşluğuna getiriliyorlar. Saygıdeğer efendim, armağanların getirilmesi sırasında kafileyi gözeten yüksek rütbeli subaya birkaç bin akçe değerinde para bağışlıyor.

Roma imparatoru, Türkiye'deki elçiliklerin bütün masraflarını karşılıyor, elçileri kendi paralarını harcamak zorunda bırakmıyor. [Divan ter-

cümanı] Mahmut Bey için Gomorra'dan Prag'a gelene kadar, orada kaldığı sürece ve tekrar geri dönünceye değin 8.000 gulden dolaylarında para harcanmış. Çünkü o, gittiği yerlerde tıpkı bir dük gibi her gün sofrasında konuklar ağırlamış, beylerle birlikte yemekler yemiş.

Her yıl elçilere, sayısız zararlara dair şikâyetler gelir ve bunları paşalara iletmeleri istenir. Çünkü Türkler, Macaristan'da ve Hırvatistan'da halka çok kötü davranıyorlarmış ve Estergon, Zigetvar, İstolni Belgrad ve başka yerlerde binlerce kişilik çeteler halinde köylere saldırıp yangın çıkarıyorlar, insanları da yakalayıp götürüyorlarmış. Vesprin, Palata ve diğer sınır karakollarına beş yüz ya da daha kalabalık gruplar halinde gelip oradakileri kavgaya kışkırtıyorlarmış. Macarlar da kendilerini tutamayıp karşılık veriyor, çıkan çatışmada pek çok kişi ölüyormuş. Ayrıca Türkler bu bölgelerde bağlarda, bahçelerde ne bulurlarsa tahrip ediyor ya da beraberlerinde götürüyorlarmış. Buralarda her iki hükümdarın da egemenliğini kabul eden köyler de varmış. Türkler böyle bir köyde yaşayanlardan, casusluk yapmalarını istiyorlarmış ve onları, bizimkilerin nerelerde olduklarını haber vermeye, yani ihanete zorluyorlarmış. Bizimkiler de bu köylere gelince, aynı şekilde Türkleri gözetlemelerini ve nerede bulunduklarını bildirmelerini istiyorlarmış. Bu zavallı insanlara Türkler çok eziyet ediyorlarmış, senelik gelirlerinin onda birinden de fazla vergi ödemeye zorluyorlarmış, pek çokları da tutsak alınarak yerinden yurdundan alınıp götürülüyormuş.

Bütün bunlar hakkında Roma imparatoru sık sık Budin paşasına mektuplar yollayarak şikâyette bulunmuş. Buna karşılık da o, Roma imparatoruna cevap yazarak her olayda suçu kendisine yüklediklerinden yakınmış ve kendisinin daima yönetimindekilere böyle olaylar çıkarmamalarını tembih ettiğini ve tembihine uymayanları cezalandırdığını bildirmiş. Eğer buna rağmen bazı olaylar çıkıyorsa, kendi bilgisi ve isteği dışında olduğunu, söyleyerek, bizimkileri de adamlarını kışkırtmakla suçlamış, kendisinin barışçı bir adam olduğunu ve barışın bozulmaması için elinden geleni yaptığını da sözlerine ilave etmiş.

Bugünlerde Westfalyalı Bay von Polschwein, genç Gülch dükünün sarayında kaldığı sıralarda, dük ile birlikte Roma'daki Jübile[18] sevinç ve coşku kutlama-

18 Jübile: Katolik kilisesinin her 25 senede bir gerçekleştirdiği günahlardan arınma belgesi satışı ve bu münasebetle yapılan merasimler –ed.n.

larına gittiğini, efendisinin Roma'da papa ve bütün diğerleri tarafından büyük itibar gördüğünü, bizzat papanın kendisine dinsizleri ve dini inkâr edenleri yok etmesi için bir kılıç armağan ettiğini anlattı. Ama bu genç dük orada çiçek hastalığına yakalanmış. Papa da ona sarayındaki en güzel, altın yaldızlı eşyalarla döşenmiş odayı tahsis etmiş, sanki Roma imparatoruymuş gibi, yatağının çevresini kırmızı kadifelerle donatmış ve kendisini bizzat ziyaret etmiş. Genç dük hastalığı süresince, insanları kurtarmak için çarmıha gerilerek ölen İsa Peygamber'den başka kimsenin kendisin yardım edemeyeceğini söyleyerek, bu düşünce ile kendini avutmuş. Aynı salonda kaymaktaşından yapılma bir haç bulunuyormuş. Hasta bunu yatağına alıp ona sımsıkı sarılmış ve kendisini ziyarete gelenlerin onu teselli etmek amacıyla ölmeyeceğini söyledikleri zaman: "Neden ölmeye razı olmayıp bu acıları çekeyim? Efendimiz İsa da benim için ölüme razı olmadı mı?" diye cevap vermiş. Üç gün boyunca yatağında böyle ölüm kalım savaşı vermiş.

Polschwein bunları anlatırken, Roma'daki kardinallerin sürdükleri ihtişam dolu yaşamdan ve ahlaksızlıklarından söz etti. Sokağa çıktıkları zaman, baştan ayağa süslü iki-üç yüz at önlerinden yürüyerek onlara refakat edermiş, eşekleri bile altınlarla donatırlarmış. Kardinallerin her birinin en az bir, hatta iki-üç metresi varmış, bunlarla hangi gün ve kaç kez kendisiyle yatacağı konusunda bir anlaşma yaparlarmış ve karşılığında ona her ay elli ya da altmış duka öderlermiş. Roma'nın en güzel iki sokağında evleri olan bu tür kadınlar bazen iki veya üç kardinale birden metreslik ederlermiş ve her biri ile ayrı bir gecede buluşurlarmış, altınlarla gümüşlerle donanırlar, süslü kıyafetler giyerlermiş. Din adamları onları gündüz vakti bile ziyaret etmekten utanmazlarmış, eşeklerini kapılarının önünde bırakırlar ve hiç çekinmeden pencerelerinden dışarıya bakarlarmış. Ahlaksızlık artık ayıp ve günah sayılmamaktaymış.

Viyana'daki kançıların oğlu Johann Baptista Weber de şunları anlattı: Papa V. Pius yirmi yaşlarında genç bir adamı kardinal yapmış. Bir süre sonra bu adama bir fahişeyle birlikte kapalı bir arabada gezinti yaparken rastlamış. Arabanın önünde giden hizmetkârlardan arabanın içindekinin kim olduğunu anlamış. Papa bir tahtırevana binerek o arabayı izlemiş ve

arabayı açtırmış, içerde kardinali fahişe ile birlikte görmüş ve onu aforoz (*excommunication*) cezası ile tehdit ederek kardinal başlığını hemen iade etmesini istemiş. Adam da bunu yerine getirmiş ve Roma'yı terk edip bir manastıra kapanmış, daha ilerde de savaşa katılmış. Bu olaya rağmen fahişeler hâlâ gündüz vakti örtülü arabalar içinde kardinallere gitmekten çekinmiyorlarmış. Papaya gelince, o fahişelerle ilgilenmezmiş, sadece oğlan çocuklarına meraklıymış.

Sözünü ettiğim Weber'in anlattığına göre, Jübile kutlamaları sırasında Roma üzerinde kılıç biçiminde bir kuyruklu yıldız belirmiş. Bunun papanın sarayında kalan bazı aşırı dindar kimseler, genç dükün ölüm habercisi olarak yorumlamışlar.

24 Ağustos'ta Sakızlı hekim ile Augsburg İnancası hakkında konuştum. Hekim bu öğretiyi, İncil'in temellerine dayandığı için onayladı. "Rumların bu öğretiyi kabul etmemelerinin nedeni, Papistler gibi inatçı olmaları değil, okumamış ve bilgisiz olmalarıdır," dedi. "Damascenus ve diğerlerinin öğrettiklerine körü körüne inanıyorlar ve onların her söylediğini büyük bir saygı duygusu ile kabul ediyorlar, zira bu dört bilge kişinin Kutsal Kitabı daha iyi anladıklarına hükmediyorlar."

Bu hekim, patriğe hocalık yapıyor ve ona doğru dürüst Grekçe öğretiyor ve onunla birlikte "*Porphyrii Praedicabilia*" adlı eseri okuyor. Vaiz ise *Hermogenus*, *Heliodus* ve *Aristophanus*'u okuyor.

30 Ağustos'ta patriğin vaizini ziyarete gittim ve oğlu Theodosius ile birlikte "Augsburg İnancası"na verdikleri yanıtı okudum. Yaşlı beyefendi bu metni pek az rahibin anlayabileceğini itiraf etti.

Buradaki metropolitlerden hiçbiri eski Grek dilini bilmiyormuş. Grekçe ile ilgili bütün işleri din adamı olmayan iki kişi yapıyormuş, çünkü ruhanîlerden hiçbiri bu konuda yeterli bilgiye sahip değilmiş. Bu nedenle patrik o iki kişiye cevap yazısını hazırlama görevini vermiş. Bunlar da Hrisostomos'un yapıtlarına dayanarak görüşlerini bildirmişler. 1. "*Transsubstantiation*", yani ekmek ve şarabın dönüşümünü Damascenus'un görüşlerine dayanarak kanıtlıyorlar. 2. Azizlere yakarılması ve dua edilmesi meselesini Hrisostomos'un bakış açısına göre değerlendiriyorlar. Azizlere, Tanrı oldukları için değil, İsa Peygamber'in dostları ve yakınları oldukları için

dua edilir ve Tanrı katında şefaat etmeleri dilenir. 3. Ölüler için eski din büyüklerinden ve havarilerden kalma kurallara ve geleneklere uyarak dualar okunur. Kilise uzun süreden beri bu kuralları uygulamaya devam ettiğine göre, geçerli nedenleri olmalıdır. Bu uygulamalar yerinde olmasaydı, sürdürülmezdi. 4. İsa Peygamber cennettedir ve her yerde olması olanaksızdır. Öyle olsa, bedeninin gerçekliği ortadan kalkar. 5. Özgür istençle [irade-i cüz'i] ilgili olarak, Hrisostomos'un fikirlerine ve "Romalılara Mektuplar" a dayanarak bir yargıya varmak gerekir. Bunun dışında şu söylenebilir: Tanrı'nın lütfü ve inayeti olmaksızın hiçbir başarı elde edilemez ve bir kere düşmüş olan, kendi gayreti ile doğrulamaz. Fakat dışardan bir yardım gelirse, biz de destekte bulunabiliriz. Düşen birine elimizi uzattığımızda, o buna karşı koymayıp kendisine uzatılan eli tutar ve kendi gücünü de kullanıp gayret ederse, yeniden doğrulabilir. Tanrı da, istekli olan insanı esenliğe kavuşturur. Nasıl ki, çamura düşen birine elimizi uzattığımızda, o bu eli yakalayıp doğrulmaya çalışmadığı, bedenini doğrultmadığı takdirde, çamurun içinde kalmaya mahkûm olursa, insanlara yardım etmek amacında olan Kutsal Ruha karşı direnç gösterenler de cehenneme mahkûm olurlar. Tanrı, bu isteksiz insanları esenliğe kavuşturmayacaktır. 6. İnançlı olmak yanında, hayırlı işler yapmak, hakça bir davranıştır ve insanı esenliğe kavuşturur. Hayırlı işleri beraberinde getirmeyen inanç, ölüdür.

Yedi kez düzenlenen Sinodlara [ruhanîler toplantıları] katılan din hocalarının başında gelen Basilius, Gregorius ve Hrisostomos, konumları bakımından havarilerin mertebesinde sayılıyorlar. Gerçi bunu ısrarla savunmuyorlarsa da, vaizin bana açıkça söylediğine göre, Hrisostomos'u Aziz Paulus ile bir tutuyorlar. Paulus'un kişiliğinde kendini ifade eden Ruh'un, Hrisostomos'un sözleriyle de kendini açıkladığına inanıyorlar. Gerek Hrisostomos, gerekse diğerleri Kutsal Kitapta yazılı olanları en iyi biçimde anlamışlardır ve Kitabı onların görüşleri doğrultusunda kabul edip bundan şaşmamak gerekmektedir. Onlar kuşkusuz hakikati yazmışlardır ve Tanrı'nın bilginlerinin sözleri konusunda birlik olmakta devam etmelidirler. Kısacası Rumların din adamları arasında *Theologia,* yani din bilgini pek bulunmuyor ve sade halk arasında da eski gerçek Grek dilini din adamlarından ve metropolitlerden daha iyi bilenlerin sayısı çok az.

Sonuç olarak Hrisostomos'un sözlerinden biraz olsun sapmak istemiyorlar. Üstelik Hrisostomos'un –bilmem hangi ruhanîler meclisi veya *synodo* vesilesiyle– Kutsal Kitabın en doğru yorumlayıcısı olarak ilan edildiğini söylüyorlar.

Onlarla boşuna uğraştığımdan endişe ediyorum, ama gene de her şeyi deneyeceğim.

Onlar, Tanrı'nın sözlerine dayanarak, azizlere dua etme, ekmeğin dönüşümü, özgür istenç gibi konularda ileri sürdüğüm olumlu ve olumsuz görüşlerin aksini kanıtlayamadıkları gibi üstelik onları onaylıyorlar. Fakat atalarının, din büyüklerinin sözlerinden ve otoritelerinden dışarı çıkmamakta diretiyorlar. Ben onlara Paulus'taki çelişkileri açıkladığım zaman, eski din adamlarının Paulus'u bizden daha iyi anladıklarını ve onların da Paulus ile aynı değerde olduklarını ileri sürüyorlar.

Bugün azledilmiş olan Sakız ve İnebahtı metropolitlerini gördüm. Kilisenin yönetici ruhbanı (*Clericis Presbyteris*) bu metropolitleri, iffet ve ismet yeminine sadık kalmamakla, zina ve *Simony* ile, yani bazı makam ve görevleri para karşılığı satmakla ya da satın almakla suçlamış.

Rumlar kimseye bedava hizmet etmiyorlar. Her şey için hemen nakit para ödemek gerekiyor. Kitaplarının birkaç sayfası için bile yüksek bir fiyat istiyorlar. Üstelik kitabın değerinin üç veya dört katı dışında, aracılık yapanın emeğine karşılık da bir o kadar daha para ödemek gerekiyor. Bay Augerius,[19] "*Parallelas Damasceni* " için 25 taler ve kendisine onu veren *protonotarius* Theodosius Zigomala'ya da ayrıca 30 taler ödemek zorunda kalmış. Ben de aynı kişiye altı sayfa için iki taler ve babasına ayrıca dört taler ödedim. Kısacası bu insanların hepsi paragöz ve nerdeyse her harf için bile para ödememizi isteyecekler.

[Stephan Gerlach Bay Krusius'a bu yıl yazdığı bir mektupta bu insanları şöyle tarif ediyor: "Ben bu insanlarda doymak bilmez bir para hırsı olduğuna inanıyorum (*Pleonecticum hominum genus*). Onlar biz Almanların para içinde yüzdüğümüzü sanıyorlar. Bana bugüne kadar bazı dostça davranışlarda bulundular, ama sonradan anladım ki, onlar dostluk değil, sadece çıkar peşindeler. Gene de onlarla olan tanışıklığımın yararları oldu ve onları yakından tanıdığıma

19 Augerius Busbecq, 1554-62 yılları arasında İstanbul'daydı –ed.n.

göre, ileriye yönelik olarak kendilerine karşı alacağım tavrı belirleyeceğim. Onları hiçbir masrafa sokmadan bizim geleneklerimiz, yaşamımız ve dinimiz hakkında bilgilendirdim, üstelik gerek vaize, gerekse Protonotariusa ricaları üzerine bir miktar para verdim. Amacım, onların sizin ve benim aktaracağımız meselelere olumlu bakmalarını sağlamaktı ve nitekim bunu başardım. Ama onlar benden 10 ya da 20 taler koparamayacaklarını (zaten daha azını paradan saymıyorlar) anladıkları zaman, bana önceki elçilerin cömertliğini övmeye başlıyorlar ve saygıdeğer efendimin de onlar gibi bol bol para vermesi için aracılık etmemi istiyorlar. Oysa saygıdeğer efendim zaten hiçbir menfaati olmaksızın onlara bir miktar para armağan etmişti. Onlar daha önceki elçilerden oldukça yarar sağlamışlar, ama karşılığında pek çok değerli kitap temin etmek için de büyük zahmetlere girmişler. Böylece imparatorluk danışmanlarından olan Augerius Busbecq onların ve başkalarının da çabaları sayesinde birkaç sandık dolusu el yazması Grekçe kitabı buradan alıp götürebildi. Artık o değerde kitaplar kalmadığı halde, hâlâ armağan bekliyorlar. Aslında saygıdeğer efendimin o kadar mükemmel bir tabiatı var ki, eğer o insanlar kendisine bizden öncekilere verdiklerine eşdeğer bir hizmette bulunmuş olsalar, cömertlikte başkalarından aşağı kalmaktan utanç duyar. Zaten başındaki işlerin çokluğu yüzünden, kitaplarla uğraşacak vakti de yok. Buna rağmen Protonotarius, ucuza satın alınabilecek pek çok kitap biliyor ve tıpkı bir yırtıcı kuş gibi gözlerini efendimin para cüzdanına dikmiş, bir kitap temin etmesi için ondan teklif gelmesini bekliyor. Bu durumda ben önceden bazı armağanlarla onu doyurmaya çalışıyorum, ama iki kat masraf yapmaya da benim gücüm yetmiyor." [Samuel Gerlach'ın yaptığı ek.]

Eylül 1575

8 Eylül'de Sultan Murad avdan döndü. Aşağı yukarı 2.000 yeniçeri, kılıç, tüfek ve kancalarıyla kendisine eşlik ediyorlardı. Başlarındaki uzun tüylerle süslü külahların ucu, hemen hemen baldırlarına kadar iniyordu. Bazılarındaki kırmızı, siyah ve mavi tüyler o kadar büyüktü ki, onları iki bağcıkla tutturmak zorunda kalmışlardı. Çavuşların sarığına da tüyler takılmıştı. Bazıları altın miğfer takmış, iki veya üçü ise zırh giymişti, iki kişi de

tıpkı Acemlerde olduğu gibi atlarının üstüne bezden veya kâğıttan bir örtü sermişti. Birçokları ellerindeki uzun değneklerin ucunda dar ve uzun bayraklar taşıyorlardı. Yeniçeri ağasının önünde gidenlerin başındaki ağaç boyundaki tüyler de bağcıklarla tutturulmuştu. Adamın biri de yüksek sırıkların üzerine binmiş yürüyordu, üzerindeki beyaz keten cüppe hem kendini hem de sırıkları örtüyordu. Padişah ve hadım edilmiş hizmetkârlardan sonra sarayda yetiştirilen Hıristiyan çocukları da alaya katılmışlardı. Her birinin başının iki yanından uzun bir tutam saç [zülf] sarkıyordu, aralarında güzel olanları pek azdı; adi beygirlere binmişlerdi. Bu çocukları bugüne kadar hiç görmemiştik. Herhalde yatakhanelerinden nadiren çıkıyorlar. Yeniçeriler, çok güzel kadife ile kaplı, ipek püsküllerle süslenmiş harbeli [baltalı] mızraklar taşımaktaydılar, ayrıca Hıristiyanlardan aldıkları garip silahları, tüfekleri, şişleri de vardı. Mehmed Paşa'nın yanında padişahın hocası yer almıştı ve din adamlarınınkine ya da kadı ve ulema takımına benzer bir kıyafet giymişti, başına da büyük bir kavuk geçirmişti.

11 ve 12 Eylül'de Ermenilerin Kutsal Haç yortuları Galata'daki St. Franciscus yakınlarında kutlandı. Kudüs'ten gelmiş olan bir Metropolit, Kuddas Âyinini yaptı ve bir vaaz verdi. Âyin sırasında tıpkı Papistler gibi giyinmiş ve takılar takmıştı, ayinler de Papistlerinkine benziyordu, Papanın kiliselerinde yapıldığı gibi kâseyi yukarıya kaldırıyordu. Âyinden sonra çok sayıda koyun kurban edildi. Koyunların etini fakirlere dağıtıyor, sonra da kendi aralarında bir şölen düzenliyorlar. Bu bayram iki gün sürdü. Perhiz süresince et, balık, yumurta, istiridye, süt ve peynir ağızlarına koymuyorlar, hatta kurtlanması nedeniyle kuru sebze de yemiyorlar. Ama kutsal Sabbath gününden itibaren tekrar süt, yumurta, istiridye ve başka yiyecekler yemeye başlıyorlar. İsa'nın doğumunu ve Üç Kutsal Kral bayramını aynı günde kutluyorlar ve Rumların [Ortodoks] mezhebinden ziyade Roma-Katolik mezhebini andırıyor. Rumların "Son Yemek" ayinlerine de katılıyorlar, ama Rumlar onların hiçbir ayinlerine gitmiyorlar. Ermenilerin kendilerine özgü dilleri, yazıları ve harfleri var.

12 Eylül'de Bohemya ve Moravya'daki katı hukuk sisteminden söz edildi. Birisi mahkeme tarafından saptanan günde hakimin önüne çıkmaz ve gelmeyişine dair haklı bir gerekçe bildiremezse, davayı kaybediyormuş.

Olmitz'de Eizing adında birinin 30.000 gulden alacağı varmış ve bu davasında da haklıymış. Mahkeme günü arkadaşlarıyla buluşarak bol keseden kahvaltı etmiş, bu arada da yemeğe dalmış ve 30.000 gulden meselesini unutmuş. Mahkemeye çıkma zamanı geldiği halde yemeğe devam ediyormuş. O sırada mahkemede mübaşir üç kez onu duruşmaya çağırmış, o gelmeyince, haklı olmasına rağmen davasını kaybetmiş.

Orada hukuk sistemine karşı söz söyleyen herkesin hemen kafasını uçururlarmış. Asilzadenin biri yıllarca ülke dışında kalmış. Geri geldiği zaman, daha önceki haklarını eskisi gibi kullanmak istemiş ve ihtiyatsız bir ifade kullanarak kendi yokluğunda arazi taksimatında hile yapıldığını söylemiş. Aslında değişiklik yapıldığını belirtmek istiyormuş ve nitekim de bu doğruymuş. Fakat bu sözleri yüzünden hayatını kaybetmiş ve Kral Ferdinand'ın onu affetmeleri için ricada bulunması bile fayda etmemiş.

13 Eylül günü Bay Weber ve Bay Wenzel Martin akşam yemeği sırasında İtalyanların aşırı küfürbazlıklarından ve Tanrıya hakaret içeren ifadelerinden söz ettiler. Gökyüzünde hüküm süren Tanrı'nın tahtına hakaret ediyorlar, İsa Peygamber'in anası Meryem'e fahişe diyorlar:"*Pultrona di dio; Al dispetto di dio*" diyerek adeta Tanrı'ya kafa tutuyorlar. Bononia'da iki İtalyan, kendi aralarında bir turnuva düzenlemişler. Malveza ailesinden olan yarışmacılardan biri, daha ilk seferde hasmı tarafından alt edilmiş. Bunun üzerine "*al dispetto di dio*" yani "Tanrı'ya inat olsun diye bir daha atıma binip hasmımı yenmeye çalışacağım ve yenilgimi telafi edeceğim," demiş. Ama hasmı ile karşılaştığı anda zırhlı atı ile birlikte yere devrilmiş. At ile binicisi birbirlerinin üzerine yuvarlanmışlar ve nasıl olduysa, adamın kendi kılıcı zırhını delip geçerek bedenine saplanmış, adam o an can vermiş. Bay Weber bu olaya kendi gözleriyle tanık olmuş.

Aynı gün Bay Schmeisser'in anlattığına göre, Tirol'de bir arabacı çok ağır küfürler savurduğu bir sırada yer yarılmış ve arabacı, atı, arabasıyla birlikte bu yarığın içine düşüp ortadan kaybolmuş. Bu olayın sonsuza dek unutulmaması için, oraya bir taş dikip üzerine arabası ve atı ile birlikte arabacının resmini kazımışlar.

14 Eylül'de saygıdeğer efendim, paşanın huzuruna kabul edildi ve iki saat süren bir görüşme yaptı. Konuşulan çeşitli meseleler arasında, Hır-

vatistan ve Macaristan sınırlarında Türklerin köyleri yakıp yıktıklarına, insanları tutsak alıp götürdüklerine ve pek çok zarar verdiklerine dair şikâyetler dışında, bir Macar beyi olan Walasian'a ait iki şatonun Türkler tarafından zapt edilmiş olması da vardı. Bunun üzerine paşa şu cevabı verdi:" Bu olayda sizin imparatorunuza bir ziyan verilmedi, çünkü o şatolar zaten ona ait değil, Walasian'ındı. Walasian ise şatolarını bize teslim edeceğini sık sık söylemişti. Ayrıca da majesteleri, sürekli olay çıkaran bu asi adamın bu şekilde cezalandırmış olmasından memnuniyet duymalıdır!" Ama Walasian'ın bu iki şatosunu zapt etmelerinin asıl sebebi, onun sürekli "Türkler hele bir gelsin de, ben onlara şatolarımı veririm" demesiymiş. Oysa Türkler gelip de duvarlara merdivenleri dayayınca, yukarı tırmananları birer birer yakalayıp kıskıvrak bağlamışlar. Bunun üzerine yakalananlar bağırmaya başlamışlar ve onların seslerini duyanlar, kendilerine oynanan oyunun farkına varıp geri çekilmişler. Paşa bunu içine sindirememiş ve cezasını vermek zorunda kalmış.

Bu konu açılmışken saygıdeğer efendim, Türklerin bizimle alay ettiklerini belirtmiş. Herkesin bildiği bir öyküde olduğu gibi, kurt, kuzuyu boğazlamak için bahane olarak daima kuzunun dereyi bulandırdığını ileri sürer. Türkler de her seferinde bizimkilerin onları kışkırttıklarını ve etrafı talan etmeye, yakıp yıkmaya teşvik ettiklerini, huzursuzlukları hep önce bizimkilerin çıkardıklarını, barışı bizimkilerin bozduklarını ileri sürdüklerini söylemiş.

16 Eylül'de Erdel ile Bekeş arasındaki çarpışmada esir alınan çok sayıda Macar ve Alman tutsak, zincirlere vurulmuş olarak kapımızın önünden geçirildi ve padişahın zindanına götürüldü. Tutsaklar arasında bir de borazancı vardı. Bizim kapımızın önünde onu borazan çalmaya zorladılar. Ele geçirilen iki bayrak da herkesin önünde teşhir edildi. Bazı tutsaklar arabalara bindirilmişlerdi. Bu çarpışma sırasında Macarlar daha ilk karşılaşmada kaçmaya başlamışlar. İki yüz süvari ve beş yüz piyade askerinin bir bölümü yakalanmış, bir bölümü de savaş alanında kalmış.

22 Eylül'de Bay Weber'in anlattığına göre, bundan üç-dört yıl önce Roma'da bulunduğu sırada, rahibe günah çıkarmaya giden bir adam, öz babasını öldürdüğünü itiraf etmiş. Öldürülen adam itibarlı bir kişi olduğundan, uzun süredir katili arıyorlarmış. Rahip günah çıkartan adamın iti-

rafını ilgili makamlara bildirmiş ve bunu yapmakla kendisine sırrını açıklayan adama ihanet etmiş. Papa V. Paulus bu olayı duyunca, baba katilini, işlediği suçtan ötürü içtenlikle pişmanlık duyması sebebiyle günahından arındırmış. Buna karşılık günah çıkarma sırasında kendisine emanet edilen bir sırrı açıkladığı ve bunun dışında da Katolik mezhebinin ilkelerini benimsemediği iddia edildiği için, rahibin yakılmasına karar vermiş.

Aynı gün patrikhaneye gittim, fakat patrik ayın on sekizinde Protonotarius ile birlikte yakınlardaki Aya Stefanos köyüne gitmiş. Köyün etrafında zengin Rumların, ruhlarının esenliği için patrikhaneye bağışladıkları üzüm bağları var. Civar köylerde de aynı nedenlerle insanların ölürken bağışladıkları, miras bıraktıkları birkaç üzüm bağı bulunuyor. Bugün bile hâlâ bazı zengin Rumlar, günahlarının bağışlanması ve ruhlarının esenliğe kavuşması için papazlara arazilerini miras bırakıyorlar. Bazıları da İsa'nın, Meryem'in ve diğer azizlerin resimlerine bazı figürler asarak adaklarda bulunuyorlar. Günahlarının affedilmesi için ayinlere katılmak, sadaka vermek, oruç tutmak gibi usuller de geçerli. Kendileri ve ölmüş olan yakınları için parayla ayin yaptırmak ve dua etmekle, yaşayanların ve ölenlerin günahlarının bağışlanacağına inanıyorlar. Bir ayin için en az on iki akçe ödemek gerekiyor.

Kısacası, bu insanlar hemen her bakımdan Papistlere benziyorlar. Sadece Kutsal Ruhun intişarı, ekşi mayalı ekmek, cehennem ateşi ve papanın İsa'nın vekili olmadığı konuları bunun dışında kalıyor. İnsanın salt inanç sayesinde esenliğe kavuşacağını kabul etmekle beraber, saflıkları ve bilgisizlikleri yüzünden, sevap işlemenin işe yarayacağına da inanıyorlar.

Konsillerin ve kilise babalarının kararlarından kıl payı sapmamak azmindeler. Evliyalara dua etmeye, ölüler için niyazda bulunmaya ve diğer batıl inanışlara sıkıca sarılmakta ve muhafaza etmektedirler. Zira bunun ilhamını Tanrı'dan aldığına ve dalalete sevk etmeyeceğine inanıyorlar.

Patrikhanede genel olarak 20 keşiş bulunuyor, bu sayı nadiren artabiliyor. Bunlar patriğe hizmet ediyorlar ve orada yaşıyorlar. Patrikhanenin yakınlarında oturan vaiz, Protonotarius ve başka kişiler de gündüzleri oraya geliyorlar, geceleri evlerine dönüyorlar. Ayrıca patriği ve patrikhaneye bağlı olan kişileri korumakla görevli bir yeniçeri de devamlı orada bulunuyor ve patrik atı ile bir yerlere gittiğinde, ya da yolculuğa çıktığında ona

eşlik edip güvenliğini sağlıyor. Patrikhaneye yirmi veya otuz kadar yerli ve yabancı keşiş de uğruyor. Bunlar başıboş gezerek bütün dünyayı dolaşır ve sadaka toplarlar. Aslında işe yaramaz yaban arıları gibidirler ve sadece süpürmeyi bilirler, başka bir şey beceremezler. Yabancı metropolitler, piskoposlar da bazı sorunlarını halletmek için patriği ya da paşayı görmeye geldiklerinde, patrik onları patrikhanede kalmaya davet eder. Böyle ziyaretçiler olmadığı zamanlarda da başka papazları ve iyi dostlarını çağırır. (Gerlach'ın Krusius'a yazdığı mektuptan alıntı.)

Şu sıralarda Rumların sadece üç bilge din adamı var.

1. Tüm Bulgaristan'ın başpiskoposu ve aynı zamanda da ekzarhı olan Arsenius adındaki metropolit.
2. İnebahtı ve Akaranya metropoliti Damascenus.
3. Hieromonachus Mattheus. Bu papaz tüm perhiz dönemi süresince her pazar günü burada vaaz vermiş ve bu yıl padişaha ödenecek olan haracı toplamaya gönderilmiştir.

Tıpkı İtalyanlar gibi Rumlar da, bir yakınları öldüğü zaman aşırı bir tepki gösteriyorlar. Kadınlar saçlarını yoluyor, göğüslerini dövüyor, yüzlerini, yanaklarını tırmalıyor, feryat ediyorlar. Yahudilerin yaptığı gibi bazı kadınlara para verip, onları ölünün arkasından ağlamakla görevlendiriyorlar. Cenaze töreninden sonra da, acılarını unutmak ve birbirlerini avutmak için bir şölen düzenliyorlar.

Bizim konutumuzun önünde büyük bir taş var.[19] Türkler cenazeleri olduğu zaman tabutu buraya yerleştirip karşısında dua ediyorlar ve törenin gereklerini yerine getiriyorlar. Tören bittikten sonra her iki yöne doğru eğilerek selam veriyorlar. Türklerin inancına göre insanların her iki yanında birer melek bulunurmuş ve bu meleklerin hatırını hoş etmek gerekirmiş, bu nedenle de onlara selam vermek üzere her iki tarafa eğiliyorlarmış. Kabristana gidildiğinde, mezarın başında ölüyle ilgili bazı sorular sorarlarmış, hangi dinden olduğunun belirtilmesini isterlermiş vb. Bu sorular cevaplandığında ölenin esenliğe kavuşacağına inanırlarmış.

19 Elçi Hanı karşısındaki Atik Ali Paşa Camii dolayısıyla buradaki musalla taşı –ed.n.

25 Eylül'de saygıdeğer efendim, paşayı ziyarete gitti, zira Budin kentindeki bazı kasaplar ve celepler, Gomorra'da bulunan askerlerimizin onların koyun sürülerini darmadağın ettiklerinden ve Zeng'de de bir Yahudinin mallarını gasp ettiklerinden şikâyet etmişler. Saygıdeğer efendim bizimkileri öyle güzel savunmuş ki, paşa şikâyetleri geri çevirmiş.

Bugün patrikhaneye gittiğimde, vaiz bana Venedik fevkalade[19] elçisi ve balyosuna[20] gittiğini ve Tübingenli Bay Kruse'nin, (müteveffa) Bay Dr. Schnephen'in cenaze töreni için hazırlamış olduğu söylevi sunduğunu anlattı. Bu söylevi çok beğenip övdükten sonra da Tübingen'in ne demek olduğunu ve nerede bulunduğunu sormuşlar. Kendisi ise cevap olarak bunu bilmediğini, her halde gökten düştüğünü söylemiş.

Patrikhanede bulunduğum sırada, İmparator Manuel (Paleologos) zamanında yaşamış olan, Josephus Priennius adındaki Yunanlı bir rahibin vaazlarını içeren bir kitap gözüme ilişti. Bu kitap üç-dört parmak kalınlığında ve çok küçük harflerle yazılmış. İçindeki vaazların çoğu Kutsal Teslis hakkında: Kutsal Ruhun sadece Tanrı Babadan kaynaklandığından, Latinlerin inandığı gibi, Oğuldan da kaynaklandığı görüşünün saçma olduğundan söz ediliyor. Kitapta bu meseleler üzerine Latinlerle yaptığı çeşitli tartışmalar da (*Disputationes*) kaydedilmiş. Ayrıca yıl içindeki yortular, örneğin Meryem'e müjdenin verilmesinin yıldönümü münasebetiyle verilen vaazların, İsa'nın tecessümü hakkındaki vaazın metni de var. Bu vaazda birkaç İranlı suhte de hazır bulunmuş. Bunlardan birinin Konstantinopolis'ten çalıp götürdüğü Meryem ikonasının geri getirilmesiyle ilgili olarak verilen bir söylev de var. Bunların dışında "*Akathistos imlos*" yani hareketsiz durma yortusu ile ilgili bir söylev de kayıtlı. Bu yortu, her yıl garip bir olayın anısına Konstantinopolis'teki Rumlar tarafından yapılıyor. Rivayete göre, bir zamanlar Konstantinopolis Türkler ve Bulgarlar [Avarlar] tarafından kuşatıldığında, şehirde yaşayanlar, Meryem ikonasını teşhir etmişler ve bu sayede şehri kuşatanların uzaklaştıklarını görmüşler. Bu sebeple de bütün gece ayakta durarak şehri kurtaran Meryem'e dua etmişler.

26 Eylül'de Bay Weber bana Papa V. Pius'un vaktiyle fakir bir Dominiken rahibi olduğunu, ama bilgeliği, dindarlığı, sağduyusu nedeniyle dikka-

ti çektiğini, daima tahta takunyalarla gezdiğini, tüm İtalya'da dindarlıkta üstüne kimse olmadığı için de dinsizlere karşı yürütülen mücadelede "baş engizisyoncu" (*inquisitor generalis*) konumuna getirildiğini anlattı. O sıralarda Moron adında yaşlı ve bilgili bir kardinal, Tanrı'yı ve dini inkâr ettiği kuşkusunu uyandırdığından, Papa IV. Pius bu rahibi ona gönderip inancı hakkında sorguya çekmesini istemiş. Oysa Kardinal Moron, ona hesap vermek zorunda olmadığını, Papanın kendisine aynı rütbedeki bir papazı yollaması gerektiğini söylemiş. Papa buna çok kızmış ve hemen rahibe bir kardinal başlığı ve giysisi vererek onu kardinal yapmış, sonra gene Moron'a yollamış. Moron onu bu kıyafette görünce çok korkmuş ve derhal sorularına yanıt vermiş.

Bu papa ölüp de yerine geçecek olan yeni papanın seçilme zamanı geldiğinde, kardinaller, yaşlı, bilgili ve akıllı bir adam olan Moron'u seçmek istemişler. Ama kısa bir süre önce kardinal konumuna getirilmiş olan rahip, ayağa kalkmış ve: "Daha az evvel kâfir olduğundan şüphe ettiğiniz bu adamı neden seçiyorsunuz?" diye itiraz etmiş. Bunun üzerine kardinaller karar değiştirip, dindar, bilgili ve fakir olan, ayrıca da İtalyan prensleri ile dostluk ilişkileri kurmayan bu rahibi papa olarak seçmişler. Zira daha önceki papalar kilisenin mallarını dostlarına dağıttıklarından, çok geniş bir aile ve dost çevresi olmayan fakir bir adamın papa olmasını tercih ediyorlarmış. Bu papa, yani V. Pius, kurallara çok sıkı uyuyormuş ve manastırlarda, keşişler arasında yaygın olan pek çok kötü uygulamaları ortadan kaldırmış.

Onun ölümünden sonra, vaktiyle Bononya'da hukuk profesörü olan XIII.Gregorius papalık koltuğuna oturdu. Yeni papanın takma adı "*Bon Compagno,*" çünkü içki sofrasında yer almaya ve kadeh tokuşturmaya pek meraklı olduğu söyleniyor.

30 Eylül'de evimizin önünden Mezopotamya sancakbeyi geçti: Türklere özgü bir kıyafet giymiş, esmer, iriyarı bir adam. Önünde yirmiden fazla Mezopotamyalı er, at üstünde ona eşlik ediyorlardı. Adamlar çuval kadar geniş, beyaz, dizlerine kadar şalvarlar ve vücutlarına sıkı oturan cepkenler giymişlerdi. Başlarındaki sarıklara güzel,

20 Fevkalade olarak gelen Venedik elçisi Giacomo Soranzo –ed.n.

21 Venedik Balyosu Antonio Tieopolo –ed.n.

uzun tüyler takmışlardı. Sancakbeyinin adının Sultan Hüseyin olduğunu ve eski Sultanların soyundan geldiğini söylüyorlar.[22] Zira Türk hükümdarları, Babil [Kuzey Irak], İran ve Arabistan'a [Suriye-Irak] sınırları olan bölgedeki eski hükümdar soylarını koruyorlarmış. Ama oradan gelenler sadece sancakbeyi konumuna gelebiliyormuş. Ölüm halinde, babaya ait olan bütün mallar ve mevki oğula geçiyormuş. Bu durumun böyle sürdürülmesinin tek koşulu, padişahın egemenliğini kabul etmeleriymiş. Eğer oğul yoksa, ölenin mirası akrabalarına kalıyor.[23] Bu usul Türkiye'nin başka hiçbir yerinde uygulanmıyor. Sancakbeyliği şöyle dursun, en küçük bir köyün veya çiftliğin yönetimi dahi miras yoluyla çocuklara geçmiyor. Baba ölünce, çocuklara bir şey kalmıyor. Yöneticilik ölümden sonra başka birine veriliyor ve o da bu konumundan Tanrı ve hükümdar izin verdiği sürece faydalanabiliyor. Ölüm halinde, çocuklar ölenin ev eşyasını ve bir miktar para alıyorlar, geride kalan her şey, taşınmaz mallar, hizmetkârlar ve ölenin yetiştirmiş olduğu ürünler padişaha devrediliyor.

Bugün deniz kenarında, her zaman ölüm cezalarının yerine getirildiği yerde bir suçluyu astılar. Adamın 100.000 duka değerinde bir serveti olduğu söyleniyor. (Demek ki bugün zengin olsan da, yarın darağacına çekilebilirsin.) Adam bir oğlan çocuğu ile ilişkiye girmiş, oğlan ikinci kez buna razı olmayınca, adam onun burnunu, kulaklarını, ellerini ve ayaklarını kesmiş. Padişah buna çok öfkelenmiş ve adamı halka açık Divan önüne çıkarmış, bir çavuşun gözetimine bırakmış. (Bu uygulamaya sık sık rastlanıyor. Suçlu hemen hırsızların kapatıldığı zindana atılmayıp bir çavuşun gözetimine bırakılıyor). Adam çavuşun elinden kaçmış ve Konstantinopolis'ten 12 gün uzaklıktaki memleketine gelmiş. Ama adam daha oraya varmadan önce oraya haber yollamışlar ve onu bulup getirene büyük bir ikramiye vaat etmişler. Adamın bütün yaptıklarını itiraf ettiği en samimi komşusu bu ödüle sahip olmak için onu ihbar etmiş. Bunun üzerine adamı tekrar Konstantinopolis'e getirmişler ve bugün sorguya çekmişler. Dün öğle üzeri adamı getirdiklerinde, paşaya bir haber gönderip kendisine bir mektup yazacağını ve bu mektubu sadece kendisinin okumasını rica etmiş. Herhalde genelde parayla kendine bazı menfaatler temin etmeye alışık olduğundan, gene rüşvet vererek canını kurtaracağı-

nı ummuş. Ama 24 saat içinde adamın davası görülmüş ve işi uzatmadan hüküm verilmiş. Asıldığının ertesi günü adam darağacından aşağıya düştü ve berbat bir vaziyette iki gün öylece yatıp kaldı. Onu kaldırıp denize atacak kadar ölüye saygı gösterecek kimse çıkmadı. Suçlunun kaçmasına göz yumması için bin düka rüşvet aldığından kuşkulanılan çavuşa gelince, birkaç gün önce diğer iki Türk ile birlikte onu da asmışlardı. Adamın karısı ve çocukları, sonsuza dek kalmak üzere köle olarak Rodos adasına gönderildiler, mal varlığı ise padişaha geçti.

İşte davalar burada böyle süratle yürütülüyor. Birisi hırsızlıkla ya da cinayetle suçlanırsa, ona gerçeği itiraf etmesi için dokuz çeşit işkence uygulanıyor. Sırtına, karnına veya tabanlarına 100 sopa vuruyorlar, etle tırnak aralarına uzun, sivri çubuklar sokuyorlar, ağzını zorla açıp boğazından aşağı su dolu ince temiz bir bez indiriyorlar, daha doğrusu bu beze su akıtarak gövdesinin içinde dolmasını sağladıktan sonra bezi hızla dışarıya çekiyorlar. Bu durumda çoğu kez zanlının boğazından kanlar gelir. Bazılarının da kollarını, bacaklarını çarka bağlayıp geriyorlar ve daha buna benzer pek çok işkenceler yaparak tutukluyu itirafa zorluyorlar. Hemen arkasından da hiç vakit kaybetmeden suçluyu ya darağacında sallandırıyorlar, ya kazığa oturtuyorlar veya çengele asıyorlar, ya da ayağına taş bağlayıp denize atıyorlar. Gizlice öldürülenler veya kirişle boğdurulanlar da bu son uygulamayla ortadan kaldırılırlar. Tutukluların pek çoğu işkence sırasında can verir. Eğer birisi suçsuz olarak tutuklanır ve işkencenin şiddetine dayanamayıp ölürse, alınyazısı böyleymiş diyerek işin içinden çıkarlar.

Bu ay içinde Hıristiyanın biri, ahlak dışı ilişki sürdürdüğü iki oğlandan birini, ötekinin yüzünden bıçaklamış. Suçu saptanıp tutuklanınca, kendini kurtarmak veya cezasını hafiflettirmek için Müslüman olmayı kabul etmiş. Aslında kazığa oturtulma cezasına çarptırılacakmış, ama Müslüman olduğu için cezasını değiştirip kafasının kesilmesine karar vermişler. İdam edilmek üzere dışarı çıkarılıp oğlanı bıçakladığı yere geldiklerinde, oğlanın her iki kolunda etine bıçak saplanmış olduğunu görmüşler.

22 Mezopotamya sancakbeyliği yoktur. Tariften anlaşıldığı kadarıyla bu İmadiye Beyi Sultan Hüseyin olmalıdır. İmadiye Kuzey Irak'tadır –ed.n.

23 Bu anlatımlarla yarı özerk "Kürt Hükümetleri" kast edilmektedir –ed.n.

Ekim 1575

9 Ekim'de patrikhaneye gittim. Patrik, Aya Stefanos köyünden henüz dönmediğinden Sakızlı doktoru ziyaret ettim ve konuşmalarımız sırasında patrikhanede veya Konstantinopolis'in başka yerlerinde Grekçe kitaplar bulunup bulunmadığını sordum. O bana bu konuda bir şey bilmediğini söyledi. Kutsal Dağda birçok kitap varmış, ama bunlar hiç de ucuz değilmiş. Belki para karşılığında o kitapları elden çıkarmaya razı edilebilirlermiş, fakat şimdiye kadar kimse böyle bir istekte bulunmamış.

Ayrıca ona metropolitler ve keşişler arasında kimlerin okumuş ve bilgili kişiler olduğunu, hangilerinin din bilimi ve *historicis*, yani tarih bilimi öğrenimi gördüğünü sordum. Bana cevap olarak "hiçbiri" dedi. Çünkü ne okulları, ne de öğretmenleri varmış. Gerçi bir vakitler Roma'da Kalier soyundan gelme bilge bir Yunanlı ve ayrıca da Padua'da halka açık okullarda ders veren ve kendisini de yetiştirmiş olan bir Giritli varmış, ama her ikisi de artık hayatta değillermiş. Vaizin evinde genç bir Rumun İtalya'dan patriğe göndermiş olduğu ve bilgili bir kişiden geldiği belli olan bir mektup gördüm. Bu mektubu yazan kişi, patriği, yönetimi altındaki papazların kutsal eşyaları para karşılığında satmalarını yasaklaması için uyarıyor. Bunun gibi İtalya'da başka Rum üniversite öğrencileri de var, örneğin Padua'da bulunan Bay Scheuerlin ve Bay Joh. Schwartz'ın oda arkadaşı olan Simon Caplan gibi. Doktorun bana anlattığına göre Afrika'da çok az Hıristiyan varmış ve oradaki patrik de diğerlerine kıyasla daha fakirmiş, çok az sayıda metropoliti varmış. Çünkü oradaki yerleşimlerde yaşayan Hıristiyanların çoğu Kophit ya da Kakobit [Kopt/Kıptî] imiş. Anadolu'da da durum aynıymış. En önemli yerleşimler harap durumdaymış ve orada yaşayan Hıristiyanlar birtakım değişik mezheplere bağlıymış.

10 Ekim'de gelen bir habere göre Erdel'de dokuz önemli kişi gizlice Bekeş ile işbirliği yaptıkları için Klausenburg'da idam edilmişler. Saygıdeğer efendimin anlattığına göre, paşa askerleri ile birlikte Erdel voyvodasının yardımına gittiğinde, savaş sona ermiş olduğundan, buralara kadar boş yere gelmiş olmamak için Walasini'nin iki şatosunu işgal etmiş. Zaten bu şatolar da çok yakındaymış ve içindeki askerler Bekeş savaşına katılmak

için oraya gönderilmişler, yani şatolar korunaksız durumdaymış. Paşa da bunu bildiğinden, fırsatı kullanıp şatoları ele geçirmiş ve böylece vaktiyle adamlarının kandırılıp zincire vurulmalarının cezasını vermiş. İmparatorumuz, saygıdeğer efendimin aracılığıyla bu iki şatoyu ve onların dışında da iki şatoyu geri isteyince, paşa, majestelerine bir mektup yazarak, bu iki şatoyu geri veremeyeceklerini, çünkü şatoların kiliselerinde Müslümanların inancına göre ibadet edilmiş olduğunu ve bu yerlerin artık Müslümanlara hizmet etmeye adandığını, oysa daha önceleri bu ibadet evlerinin kâfirleri barındırdığını söylemiş. Eğer imparator barışın korunmasına değer veriyorsa, bu dört şatodan hiç söz etmemeliymiş ve aynı durum [Macaristan'daki] Kallo kalesi için de geçerliymiş. Bu mektuba gelecek yanıta göre barışı sürdürme konusunda kararını verecekmiş.

Bugünlerde kendi kararıyla Müslüman olan bir Fransız Konstantinopolis'e geldi. Bu adam Fransa kralı Henri ile birlikte Fransa'dan Lehistan'a gitmiş, yanında da 400 krenzer maaşla bir memuriyete atandığına dair Fransa kralının mühürünü taşıyan bir belge varmış. Lehistan'dan Erdel'e ve oradan da Fransa elçisinin yanına gitmek istediğini belirttiğinden, voyvodanın güvenli koruması altında Konstantinopolis'e gelmiş. Burada Neuser ile birlikte Konstantinopolis'e getirilmiş olan Pentner adında Erdelli bir dönmenin bulunduğunu öğrenmiş ve onu görmeye gitmiş. Bu adam da onu tercüman Murat Beye götürüp, Müslüman olmak istediğini bildirmiş. Murat Bey Divan'a giderek durumu paşaya anlatmış, Fransa kralının bir görevlisinin elindeki resmi belgesiyle buraya geldiğini ve kendi dininden ayrılmak istediğini açıklamış. Paşa : "Bana gene bir yük eşeği getirdiniz, ama ben ona hemen nereden bir ahır bulayım?" diye cevap vermiş. Bunun üzerine hemen Fransızın mantosunu ve şapkasını almışlar ve ona başka giysiler getirmişler. Çünkü sık sık İspanyol, İtalyan ve Macar asıllı kimseler Müslüman olmak istediğinden, onlara vermek üzere Divanda daima böyle giysileri hazır bulunduruyorlarmış. Fransıza aynı gün ücret olarak dört akçe bağlamışlar. Herhalde akçenin değeri gene yükseldi, ama henüz bir talerin yarısı değerinde bile değil.

12 Ekim gecesi Konstantinopolis'te şiddetli bir fırtına koptu ve hemen hemen kentteki bütün ağaçlar ya devrildi, ya parçalandı, kimi de kök-

leriyle yerden söküldü. Limanda demirlemiş olan altı kadırga, içindeki forsalarla birlikte, iki mavna ve çok sayıda tahıl yüklü karamürsel, Karadeniz'de ve kalelerin dışında bulunan toplam üç yüz gemi ve yüzlerce kişi sulara gömüldü. Konstantinopolis'te damlar uçtu, dükkânlar yıkıldı, üstelik de müthiş bir soğuk ve kar yağışı ortalığı kasıp kavurdu. Bu ayda böyle bir havanın yaşandığı şimdiye kadar görülmemiş.

13 Ekim'de Bay Eustachius von Rosen bize Viyana'da Passion gösterileri sırasında İsa Efendimizin tasvirini kapının dışına çıkardıklarında, üç doktorun eşleri olan kibar kadınların dinî duygularının coşkusuna kapılarak, kafilenin peşinden yalınayak yürüdüklerini anlattı. Yahudiler bunu görünce aralarından birkaç küstah adam İsa'ya hitaben şöyle seslenmiş: "Madem ki Tanrının oğlusun, bu üç fahişeyi iffetli birer kadın yap!." Ve böyle sözlerle İsa Efendimiz'le alay etmişler. Daha sonra da şaraba çok su katmasıyla ünlü olan bir zengin meyhanecinin evine gitmişler ve Yahudilerden biri İsa'ya hitaben şöyle demiş: "Madem Tanrının oğlusun, o halde Tobler'in (meyhanecinin adı) yaptığı gibi, suyu şaraba dönüştür."

15 Ekim'de yemek esnasında kaptan-ı derya yani amiral Uluç Ali'nin Mehmed Paşa'nın önünde, Roma imparatorunun, yeniçeri ağasına ve Rumeli beylerbeyine armağanlar gönderdiği halde, kendisine hiçbir şey verilmemesinden ötürü saygıdeğer efendime sitemde bulunduğundan söz edildi. Bu sitemlere karşılık olarak saygıdeğer efendim, ona herhangi bir armağan vermeye borçlu olmadığımızı söylemiş ve kalkıp gitmiş.

Konuşulan konulardan biri de, Constantinus adlı bir İtalyan beyefendisinin başına gelen olaylardı. İtalyan, bir deniz yolculuğu sırasında, bulunduğu gemiye çok sayıda Türk kadırgasının saldırması sonucunda esir düşmüş ve Divan önüne çıkarılarak zorla sünnet edilmiş. İtalyan, uzvunun tümünü kesseler bile Müslüman olmayacağını söylemiş, ama gene de ona bir sarık ve güzel giysiler giydirmek istemişler. Adam onları da reddedince onu Kara Kule'ye kapatmışlar ve azat edilene kadar orada kalmış.

Ayrıca anlattıklarına göre, Venedikliler Kıbrıs'taki tebaalarına (tıpkı Cenevizlilerin Sakız'daki tebaalarına yaptıkları gibi) köleden beter davranıyorlarmış, beğendikleri kadınları kızları kaçırıp, ırzlarına geçiyor, erkek çocuklarla da ilişki kuruyorlarmış. Kıbrıslılar, bunun uzun zaman böyle de-

vam edemeyeceğini, Türkler gelince, bu dertlerinden kurtulacaklarını ve özgür olacaklarını, kendilerine eziyet edenlerin ise yakalanıp Türkiye'de satılacağını söylüyorlarmış.

26 Ekim: Öğle yemeği sırasında anlatıldığına göre, bu yılbaşında Roma'da İsa Peygamber'in doğumunu kutlama törenine yaklaşık yetmiş kadar kardinal büyük bir görkem sergileyerek katılmışlar. Bu kutlama bütün Noel bayramı süresince devam etmiş ve kardinaller gösterişli kıyafetleriyle, yüzlerce bakımlı ve süslü atın eşliğinde her gün papanın sarayına gitmişler ve papanın huzuruna çıkan kardinal sayısı kadar top atılmış. Bu kardinallerin çoğu tıpkı prensler gibi saraylarda yaşarlarmış, kadife ve sırma işlemelerle süslü olarak eşeklere binerlermiş. Kardinal takkesini kafasına takmaya layık görülen her din adamı ayda elli krenzer alıyormuş, ayrıca manastırlardan, vakıflardan, bölge kiliselerinden ve piskoposluklardan da elde ettikleri gelirler sayesinde bolluk içinde saltanat sürebiliyorlarmış. Daha mütevazı koşullarda yaşayan Fransisken ya da Dominiken rahiplerinin pek azı kardinal olurmuş.

Adı XIII. Gregorius olan ve eskiden "*Bon Compagno*" yani "İyi İşret Arkadaşı" takma adıyla tanınan şimdiki Papa, 1500 yılında Bononya'da doğmuş. Babası ip ve halat yapımcısıymış. Kendisi daha sonraları aynı şehirde hukuk doktorası yapmış ve üniversitede öğretmen olmuş. Öğrencileri ile öyle samimi dostluk ilişkileri kurmuş ki, profesör olmasına rağmen, öğrencileri onun ceketini aktara gönderip karşılığında şekerleme aldırtıyorlarmış. Fakat böyle hesapsız harcamalarla geçen bir yaşam tarzı uzun vadede ona zarar getirmeye ve maaşı yetmemeye başlamış. Babası da onun bu kötü durumundan etkilenince, onu Roma'ya göndermiş. Orada "*Auditor Rotae*" görevine atanmış. Bu, dört kişiden oluşan bir mahkemeymiş ve bir Alman, bir Fransız, bir İtalyan ve bir İspanyol'dan oluşuyormuş. Bunlar sadece kilise ile ilgili davaları yürütüyorlarmış ve bu mahkemenin üyeleri sonradan kardinal ya da yüksek rütbeli bir din adamı oluyorlarmış. Böylece bu "*Bon Compagno*" adındaki içki dostu giderek yükselmiş ve önce kardinal, sonra da papa olmuş. Belki bu konuma gelmesinin nedeni, prenslerden ve asilzadeler sınıfından akrabaları olmayışı, iyi bir dost ve dürüst bir memur oluşudur.

Bay Polschwein'in anlattığına göre, eski efendisi, ölen genç Cleve dükü ve bütün maiyeti, papanın sarayındaki kilerden ve şarap mahzeninden serbestçe faydalanabiliyormuş. O Noel gecesinde papanın üç kez vuruşuyla altın kapılar açıldığında, genç dük ve tüm maiyeti kardinallerle birlikte geçit törenine katılmış ve böylece bütün töreni yakından izlemeleri mümkün olmuş. Genç dük hastalandığında, papa ve kardinaller onu ziyaret etmişler. Kardinal giysisinin etekleri geriye doğru bir kuyruk gibi uzadığından, bir uşağın eteği tutması gerekiyormuş.

14 Ekim akşamında Bay von Rosen, Bay Weber, Bay Schmeisser ve ben, sayın elçi Bay Preiner onuruna "*Bone Jesu*" vb. ilahiler okuduk. Bay Preiner bize Avusturyalı bir beyefendinin din konusundaki görüşlerini anlattı. Bu kişiye göre, herkes kendi inancı doğrultusunda esenliğe kavuşacaktır, bu nedenle din konusunda kavgaya tutuşmak boşunadır. Çünkü kıyamet günü Tanrı herkese tek tek: "Sen kime inandın?" diye sorduğunda, kuşkusuz bu soruya birisi : "Tanrıya" diye yanıtlayacaktır, bir diğeri de: "Tanrıya inandım" diyecektir, bir üçüncüsü de gene aynı cevabı verecektir ve böylece sorular ve yanıtlar aynı biçimde sürüp gidecektir. O zaman Tanrı: "Madem hepiniz Tanrı'ya inanıyordunuz, o halde yaşamınız boyunca neden birbirinizle kavga edip durdunuz? Haydi bakalım, gelin içeri, orospu çocukları!"diyerek hepsini bağışlayacaktır.

80.000 gulden değerinde serveti olan diğer bir zengin adam demiş ki: "Cehennem ateşinin varlığından emin olsam, papazlara beni ateşin içinden çekip çıkarmaları için üçer bin gulden bağışlardım. Çünkü yaşlı da olsam, gençlerden çok hoşlanıyorum ve geri kalan elli bin guldeni onlarla birlikte harcamak isterim."

17 Ekim'de Tübingen'den gelen Bartel Unger adındaki bir haberci bana oradan mektuplar getirdi ve Budin'den itibaren Karadeniz'e kadar yaptığı yolculuğu, Niğbolu'yu, Trayan köprüsünün yıkıntılarını ve birçok açık ordugâhı gördüğünü anlattı, o bölgelerdeki aşırı pahalılıktan da söz etti.

Bugün gelen bir habere göre, Budin paşasının tutsaklarından, aralarında kendi fidyelerini 60.000 taler olarak değerlendiren sekiz önemli kişinin de bulunduğu kalabalık bir grup Hıristiyan dönmesi, gardiyanları

ile birlikte firar etmiş. Paşa, sadece bu gardiyanın iadesini imparatorumuzdan istemiş ve bir Türk olarak böyle bir ihanette bulunmasının büyük bir cürüm olduğunu belirtmiş. Hıristiyanlar için ise, "Tanrı onların özgürlüklerine kavuşmalarını nasip etmiş. Ne de olsa özgürlüğe kavuşmayı istemek her tutsağın hakkıdır, " demiş.

Saygıdeğer efendime Roma'dan Bay Dr. Knippen'den 23 Temmuz tarihli bir mektup geldi. Bu mektupta şu olaylardan söz edilmektedir:

1. Cenova'da çıkan kargaşa ve isyan: Önemli mevkilerdeki kişiler kenti terketmişler ve halen şehrin yönetimi en alt düzeydeki soyluların ve basit halkın elindeymiş. İmparator, Fransa kralı ve İspanya kralı bu kargaşanın nedenlerini araştırmak üzere elçilerini oraya göndermişler. Onlar da papanın himayesine sığınmışlar ve İspanyolların baskı yönetimine lanetler yağdırmışlar.
2. Aragon'daki "*Vice –Rex*", yani kralın vekili konumunda olan kardinal Granvellanus İspanya'ya çağrılmış.
3. Vaktiyle Valansiya valisi olan ve daha sonra Napoli'ye atanan yeni vali, oradaki görevine başlar başlamaz tüm krallığa İspanya'daki *inquisition* [engizisyon] uygulamasını zorla kabul ettirmek istemiş, fakat büyük bir dirençle karşılaşmış. Olay giderek büyüyünce, neredeyse kargaşa çıkacakmış, çünkü Don Johannde Austria[24] da Napoli'yi kendi egemenliği altına almak istiyormuş. Ama o şimdi oralarda aylardır keyif sürmekteymiş ve önemli bir iş başarma fırsatını kaçırmaktaymış. Oysa emri altında çok sayıda asker ve altmışı aşkın gemi bulunuyormuş.
4. Messina'da veba salgını çıkmış ve bütün İtalya'yı büyük bir korku sarmış. Her yerde şehir kapıları sıkı sıkı kapatılarak içeriye kimse alınmıyormuş.

23 Ekim'de Erlau'dan [Eger/Eğri] yaklaşık otuz Hıristiyan tutsak getirdiler. Bunlar orada görevli olan

24 Don Juan d'Austria (Johann von Österreich): İmparator V. Karl'ın evlilik dışı oğlu. Granada'daki isyanı yatıştırdı, Lepanto (İnebahtı) Deniz Savaşında Türkleri yendi ve Hollanda kral naibliğine atandı (1576) –ç.n.

albay Christoph Ungnad'ın emrinde hizmet görüyorlardı. Aralarından biri, kürek çekmek zorunda kalmamak için hemen Müslüman oldu. Bayrak taşımakta olan bir başkası, bizim kapımızın önünden geçerken, kendisini tutan bir Türkün kafasına bayrağın sopası ile vurmuş. Diğer Türkler de onu paşaya şikâyet etmişler.

24 Ekim'de Bay Wenzel Martin'in anlattığına göre, Venedik'te Canale Grande [Büyük Kanal] kıyısında inşa edilen bir ev için, daha tamamiyle bitmeden bile 300.000 duka harcanmış.

Mermerden yapılma en güzel binalar Venedik'ten sonra Cenova'da bulunuyormuş.

Roma'daki St. Peter kilisesinin, Milano katedralinin ve içinde İmparator Karl'ın mezarının bulunduğu manastırın ek inşaatlara uygun olmadığı söyleniyor. Çünkü temelinin bile şimdiki haliyle yirmi milyon altına mal olduğu ve daha inşaata başlanırken, işe hesapsızca girişildiğini söylüyorlar.

Sara kalesinin duvarları ve burçları o kadar yüksek ve sağlammış ki, Türkler 600.000 kişilik bir orduyla orayı ele geçirmeyi başaramamışlar.

25 Ekim: Bugün Bay Preiner'in maiyetindeki görevlilerden olan Bay Wolff adındaki bir asilzade şunları anlattı: Heidelbergli soylu sınıfından olan bir üniversite öğrencisi, sokakta Victorinus Strigel'e rastlamış ve ona demiş ki: "Bugün inanıp öğrettiklerinize birkaç yıl önce inanmazdınız ve bize de onları öğretmezdiniz." Viktorinus sormuş: " Ne demek istiyorsunuz ?" Öğrenci cevap vermiş: "Ben, Jena üniversitesinde de sizin öğrenciniz oldum. Orada bizlere derste başka şeyler öğretirdiniz." Victorinus buna ne diyeceğini bilememiş, evine dönmüş ve hastalanmış. Bunun üzerin elektör-düke bir haber göndererek, dük hazretlerinin kendisini ziyarete gelmelerinin mümkün olup olmadığını sordurmuş. Kendisiyle önemli bir şey konuşması gerektiğini, ruhunun huzur ve esenliğinin buna bağlı olduğunu bildirmiş. Elektör-dük ve o sırada Heidelberg'de bulunan Palatina kontu Georg von Hundesrück birlikte onu ziyarete gitmişler. Hasta, yatağında doğrulup elektör-düke açıkça, bugüne kadar Heidelberg'de öğrettiklerinin yanlış olduğunu, hakiki inancını yansıtmadığını, Luther öğretisinin doğru olduğunu söylemiş. Bunu duyan elektör-dük çok öfkelenmiş, ama Palatina kontu Georg, onun hasta bir adam olduğunu ve kaderinin Tanrı

tarafından yönetildiğini söyleyerek dükü yatıştırmayı başarmış. Bu itiraftan sonra oradan ayrılmışlar.

Bugün, uzun süre Fransa'da ve Cenevre'de bulunmuş olan Jacob Reiner ve Carl Pfister, oradaki Kalvinistlerin kendi aralarında kurdukları sıkı düzenden söz ettiler. Kalvinistler, prenslere ve beylere düğünlerde bile dans etmeyi yasaklamışlar. Düğünlerde müzik de çalınmıyor, sadece mezmur okunuyormuş. Bir araya gelip oyun oynansa bile, para karşılığında kumar yasakmış, olsa olsa birbirlerine içki ısmarlayabiliyorlarmış. Oyunda zar ve iskambil de yasakmış. Erkek, kadın ve genç kızların sadece satranç, dama ya da bowling oynamalarına izin veriliyormuş. Dindar ve dürüst bir kadın, bundan on yıl önce evinde dans edilmesine izin verdiği için, kızlarıyla ve başka kişilerle birlikte hapse atılmış, ceza olarak bu tutuklulara ekmek ve sudan başka bir şey verilmemesi kararlaştırılmış. (Bunu daha yeni açıklamışlar.) Evli olmayan namuslu kadınların, akraba olmadıkları kişilerle bir aradayken, gülmeleri yasakmış. Prensler ve beyler aralarında yüksek kumar oynayamazlar ve Almanların yaptıkları gibi birbirlerini içki içmeye davet edemezlermiş. Hafta içinde saat sekiz ve dokuz arasındaki vaaz esnasında kimse çalışamaz, sokaklarda dolaşamazmış ve bütün dükkânlar, ticarethaneler kapalı olmak zorundaymış.

Saygıdeğer efendim, bugünlerde paşaya şu konularda şikâyette bulundu:

1. Geçmiş Paskalya günü çok sayıda Türk eri Kanije bataklığını aşarak Egqueduka'da soygun yapmışlar ve elli kişiden fazla tutsak alarak götürmüşler.
2. Bu olaydan sonra mayıs ayında gene birçok Türk eri Zigetvar, Babolch [Baboçka] ve civardaki başka köylerden yola çıkarak Kanije dolaylarında bulunan çok sayıda köyü yakmışlar ve elli kişiyi, altmış atı, dört yüz kadar da hayvanı beraberlerinde götürmüşler.
3. Mayıs sonlarında Hırvatistan sınırındaki Sturliksen şatosunu yakmışlar.
4. Geçmiş mart ayında 60 Türk eri Kallo'ya kadar uzanmışlar, fakat bizim 40 askerimiz tarafından kovalanmışlar. Bunlardan ikisini öldürmüşler on kişiyi de tutsak alıp götürmüşler.

5. 11 Haziran'da Türk erleri, (bizimkilerden oldukları sanılsın diye sık sık yaptıkları gibi) Macar başlıkları takarak Kanije köprüsüne kadar gitmişler. Yakındaki ormanda konaklamakta olan süvarilerimize pusu kurmuşlar. Süvariler ormandan çıkmayınca, aynı ormanda saklanmış olan dört köylüyü, iki Alman piyade erini ve bir kadını tutsak alıp götürmüşler.
6. 12 Haziran'da St. Georg kalesine saldırmışlar, ama bir başarı elde edemeyince, kalenin çevresindeki çiti ve kiliseyi yakmışlar.
7. 16 Haziran'da Türkler Belgrad'dan Palocka [Paloka] kalesinin aşağılarına kadar gelmişler ve iki saatten daha uzun bir süre dış mevzilerin önünde bizimkilerle dövüşmüşler. Her iki tarafta da ölenler olmuş.
8. 23 Haziran'da Baboçkalı Türkler gemilere binerek Drava ırmağını geçmişler ve St. Georg şatosuna kadar ilerleyerek, oraya ait bütün hayvanları alıp götürmüşler.
9. 17 Haziran'da Struga beyi Nitrya yakınlarındaki Tormos kasabasına saldırmış, orayı yakıp yıkarak elli kadar genç oğlan ve kız çocuğunu alıp götürmüş.
10. Aynı ayın sonlarına doğru kalabalık bir grup asker Kanije'den öteye geçerek üç şatoyu yakıp yıkmış, yerle bir etmiş ve yedi yüzden fazla kişiyi alıp götürmüş.

İşte saygıdeğer efendimin bu ayın yirmi beşinde paşaya sunduğu şikâyet yazısındaki konular bunlardı. Türkler çok geçmeden Gehte kalesine de ansızın saldırıp kaleyi yaktılar ve bütün askerleri ya öldürdüler ya da tutsak alıp götürdüler.

Kasım 1575

1 Kasım günü patrikhaneye gittim. Patrik, padişahın gümrük işlerinin başına getirmiş olduğu Mihail Kantakuzen'i ziyarete gitmiş. Kanrakuzen daha birkaç gün önce Achilo'dan Konstantinopolis'e dönmüş ve padişaha 15.000 duka getirip teslim etmiş. Paleologos'un Tataristan'a [Kırım] kaçmasına da o sebep olmuş. Galata'da yaşayan Kantakuzen adında

biri daha varmış. Sakızlı doktorun anlattığına göre, Tatarlarla birlikte Tatar Hanının[25] dört oğlu ve torunları Lehistanlılarla yaptıkları çarpışmada galip gelmişler ve binlerce esir almışlar. Lehistan'da yeni bir kralın seçilmesini bu şekilde engellemek istemişler.

2 Kasım'da 13 Hırvat esiri bayrakları ile birlikte konutumuzun önünden geçtiler.

8 Kasım'da Oswald'ın anlattığına göre, Backenenli Johannes Ferber bir bey ile birlikte İran hududunda Babilon yakınlarındaki bir yere gitmiş ve orada efendisini gizlice terkedip firar etmiş. Niyeti Hindistan'a gitmekmiş. Ama yarı yolda yakalanmış ve tekrar Konstantinopolis'e getirilmiş. Ona birkaç yüz sopa atarak "Hoş geldin!" demişler.

9 Kasım'da Würtemberg dükünün tüfek yapımcısı Michael Grou'nun oğlu olan Renningenli Martin Grou ve Labachlı kürkçü Melchior N., konutumuza geldiler ve saygıdeğer efendim onları Bay Preiner'in memlekete dönmek üzere yola çıkışına kadar bizde misafir etti. Konuklar bizden ayrılırken, onlara " Schamloth" [Camelot, Mohair] adı verilen kumaşın ve değerli halıların dokunmasında kullanılan güzel yumuşak yünlerin elde edildiği dört "Auguri" koyunu [tiftik keçisi] emanet etti ve onları imparatora götürmelerini tembihledi. Aynı zamanda da birçok çınar ağacı (*Platanos*) ve terebentin (*Terebinthos*) fidanını da bir arabaya yerleştirerek bunları sağ salim nakletmeleri için her birine beş taler armağan etti.

Sözünü ettiğim bu iki kişi 26 Ekim tarihinde şu sebeple Konstantinopolis'e gelmişlerdi. Martin Grou'nun erkek kardeşlerinden biri burada başvezirin konağında görevliymiş ve Almanya'daki kardeşine saat yapımcısı Oswald aracılığıyla bir mektup göndermiş, çok iyi bir işi olduğunu ve yılda sekiz bin duka kazandığını bildirerek yanına gelmesini teklif etmiş. Martin Grou bu mektubu Crain'daki [Karinya] yöneticilere göstermiş ve onlara akıl danışmış. Onlar da ağabeyinin karısı ve çocukları olmadığından, ona büyük bir olasılıkla her yıl 1.000 duka ya da daha fazla para verebileceğini, bu nedenle oraya gitmesinde yarar olduğunu söylemişler. Kürkçü de, 200 ya da 300 duka kazanabileceğini umarak ona katılmış. Böylece iki arkadaş Ragusa'ya kadar geldikten sonra bir Ragusa teknesine binerek Konstantinopolis'e doğru yola çık-

25 Devlet Giray –ed.n.

mışlar. Yolda şiddetli bir fırtınaya tutulmuşlar ve uzun süre bir limanda beklemişler. Bu sırada gemideki rahibin her sabah yolcuların arasında dolaştırdığı haçı öpmek zorunda kalmışlar. Fırtına sırasında [Katolikler gibi] tüm azizlere seslenerek "*Ora pro nobis*" yani "bizim için Tanrıya yalvar" diye dua etmişler. Çünkü Papistler birisine hakaret etmek istedikleri zaman, ona "Lutherci" derler ve bir fırtına koptuğu zaman da Luther taraftarlarının buna sebep olduğunu ileri sürerler.

Konstantinopolis'e varıp Martin'in erkek kardeşine kavuştuklarında, bu sefer o, Müslüman olmaları için onlara baskı yapmaya başlamış. Kendisinin iyi bir mesleği olduğunu ve tımar sahibi olarak her yıl bol para aldığını, paşanın ona güzel giysiler verdiğini, bunun karşılığında hiçbir iş yapmadan yan gelip yattığını anlatmış. Ayrıca da demiş ki: "Memlekete dönüp de ne yapacaksınız? Nasıl olsa Türk hükümdarı yakında bütün Almanya'yı ele geçirecek. Türklerde bol para var ve üstelik de en doğru dine inanıyorlar. Oysa Hıristiyanlar durmadan içki içiyorlar, paralarını har vurup harman savuruyorlar, birbirleriyle geçinemiyorlar. Türkler ise günde beş kez dua ediyorlar, oruç tutuyorlar ve içki içmiyorlar. Tanrı bu yüzden onlara başarı ve esenlik nasip ediyor..."

Ağabey onları din değiştirmeye ikna etmek için birçok kişiyi aracı olarak göndermiş. Ama onlar burada kalmaktan vazgeçince, fena halde öfkelenmiş ve bu davranışlarıyla onu paşaya ve diğer Türk dostlarına rezil ettiklerini söylemiş. Sonra da onlara yaptırmış olduğu iki kat elbiseyi geri almış ve bir pasaport bile temin etmeden deniz yoluyla eve göndermek istemiş. Dil bilmedikleri için Gelibolu'da yakalanacaklarını umuyormuş. Bu sebeple saygıdeğer efendim onlara kara yolundan gitmelerini salık verdi. Bu da Martin'in ağabeyinin hiç hoşuna gitmedi. Kürkçüye bir gemiye binerlerse kaptana verilmek üzere on taler ve iki şişe Macheyer şarabı, Martin'e de kırk dört taler, dört tane Macheyer, bir de kılıç verip onları başından savdı.

13 Kasım'da Bay Joh.[annes] Preiner padişaha veda etmeye gitti. Maiyetindekilerden sadece Ulrich von Königsberg, Otto von Sintzendorff, Bay Weber ve Bay Polschwein adındaki dört genç asilzade uygun kıyafette olduklarından huzura alınmışlar, Bay von Rosen ve Bay Wenzel Martin dışa-

rıda beklemek zorunda kalmışlar. O vesileyle Ayasofya'nın saraya bakan tarafına yüksek bir minare inşa ettiklerini gördüm. Binanın aynı taraftaki duvarının dibine de deprem tehlikesine karşı, taştan yüksek bir payanda yapmışlar. İbadethanenin büyük bir kısmı tuğladan yapılmış. Batı yönüne doğru, daha doğrusu batı ile güney arasına Sultan Selim'in türbesi inşa ediliyor. Sarayın birinci kapısı ve duvarları çok yüksek olup, kapı tamamen beyaz mermerden yapılmış. Duvarların iç tarafında, solda, biçimi bakımından Ayasofya'ya benzeyen eski bir kilise [Aya İrene] var. Diğer kapıya kadar uzanan ön avlu [1. Avlu] çok uzun ve geniş, her tarafı duvarlarla korunmuş durumda. Bu duvarların arasında bahçeler uzanıyor. İç avlu hemen hemen dört köşeli ve dört tarafı revaklı geçitlerle çevrili (*porticus per circuitum*). Her iki kapıdan [Bab-ı Humayün; Babü's-selam] geçerken, insan kendini yüksek ve kalın duvarlı, kubbeli bir binada sanıyor. Öbür kapının iç tarafında üstü kapalı, taştan yapılma, revaklı güzel bir sahanlık (*porticus*) var. Sağ tarafta, kapının yakınındaki dal ve yaprak motifleriyle süslenmiş olan altın varaklı yükseltide, yeniçeri ağası, "buluckbassi" [bölükbaşı] ve "ihaia Bassa" [kâhyabaşı] yer alıyor. Onların arkasında, galeriler boyunca ta padişahın dairesine giden üçüncü kapıya [Babü's-sa'ade] kadar çok sayıda "bölükler" ve yeniçeriler durmakta ya da oturmakta. Sol tarafta ise çavuşlar ve çeşitli saray görevlileri durmaktadır. Her iki kapının önünde birçok kapı bekçisi ve saray hizmetkârı bulunuyor. Üçüncü kapı padişah sarayının girişinde bulunuyor. Bu kapının dışında çeşnigirler oturmakta, iç tarafta, solda ise hadımlar yer almaktadır. Kapıdan girince insan kendisini mermerden yapılma güzel bir sarayın [Arz Odası] karşısında buluyor. Padişah bu sarayda tahtında oturmaktadır, solunda paşalar ve sağında elçiler yer alırlar. Zemin, sırma ipliklerle dokunmuş bir yaygı ile kaplıdır. Padişahın dairesine açılan bu üçüncü kapının yakınında [2. Avluda] tümüyle taştan yapılma kubbeli yüksek bir bina [Kubbealtı] bulunmaktadır. Burada paşalar Divan oturumunu düzenlerler ya da davalara bakarlar. Bitişiğindeki parmaklıklı odadan yazılı kâğıtlar ve mektuplar dağıtılır. (Burası muhtemelen ulakların odasıdır.) Biz Divanda bulunduğumuz sırada, Türk, Rum, erkek, kadın ve papazlardan oluşan büyük bir kalabalık geldi, onları sol tarafta sıraya dizdiler ve oradan bir yere ayrılmamaları için başlarına birkaç kapıcı diktiler. Bunlar paşaya di-

leklerini, ricalarını veya daha çok şikâyetlerini arz etmek amacıyla gelmişlerdi. Şikâyetlerin konusu çoğunlukla köylerde tımar sahibi olan çavuş, sipahi ya da başka kişilerin halka eziyet etmeleridir. Tımar sahiplerinden birisi köylüleri ezmekte fazla ileri gider ya da haksızlık ederse, köylüler buraya gelip paşalara dertlerini anlatırlar. Paşa şikâyet sahibinin eline köyün kadısına hitaben yazılmış bir mektup verir. Kadının görevi, adaletin yerine getirilmesini sağlamaktır. Paşanın karşısına davacılar bazen tek tek, bazen de ikişer, üçer kişilik gruplar halinde çıkarlar. Paşa konuyu biraz olsun anlar anlamaz, hemen kararını verir ve davacının işini bitirip yollar. Kimsenin buna karşı söz söylemeye hakkı yoktur. Paşanın karşısına çıkmak isteyen, çoğu kez günlerce beklemek, defalarca gidip gelmek zorunda kalır. Eğer Divana çıkma sırası gelmezse, öğleden sonra paşanın evine gider. Paşa, evinde akşama kadar oturup kendisine başvuranları dinler.

Bugünlerde tımar sahiplerinin veya başka türden gelirleri olanların bu haklarını yeni hükümdara onaylatmaları gerekmektedir, yoksa eski hakları geçerliliğini kaybeder. Tımar sahibi olarak 3.000 akçe geliri olan, hakkının yenilenmesi için padişahın hazinesine 1.500 akçe ödemek zorundadır. Gelir yükseldikçe, vergi de o oranda artar. Tımar sahibi hakkını onaylattıktan sonra, gelirinden özgürce faydalanabilir ve geliri altın harflerle yazılmış beratlarla belgelenir.

Memurlardan ya da görevlilerden biri, kendisinden 1.000-2.000 akçe daha fazla geliri olan bir tımar sahibinin hastalandığını haber alırsa, hemen paşaya gider ve o tımarın kendisine devredilmesini ister. Paşa ona söz konusu kişinin ölüp ölmediğini sorar. Adam, onun henüz ölmediğini söylerse ve paşa da adama karşı iyi niyetliyse, tımar sahibi öldüğünde, tımarı ona devredeceğine dair söz verir. Aksi halde: " Hele bir ölsün de, düşünürüz!" der ve adamı savar. Zamanı geldiğinde, tımarı istediği kişiye devreder. Paşa, eğer bir beye ya da sancakbeyine iyi duygular beslemiyorsa ve bu kişiye karşı tebaasından çok zalim davrandığına dair en ufak bir şikâyet gelirse, hemen hükümdara gider ve der ki:" Falanca veya filanca tımar sahibi, yönetimi altındaki zavallı insanlara fazla eziyet ediyor, bu tımarı hak eden başka birine vermeli." O zaman Padişah, bu sancakbeyliğinin, paşanın uygun gördüğü bir kimseye devredilmesini buyurur. Paşa da yeni adaya bir mektup verir. Yeni sancakbeyi se-

kiz veya on gün içinde padişaha gidip elini öper. Sonra padişahın fermanını görevinden azledildiğinden haberi bile olmayan eski sancakbeyine gönderir. Eski sancakbeyi padişahın fermanını görür görmez, buna karşı hiçbir söz söyleyemez, hemen eşyalarını toplayıp makamını yeni sancakbeyine terk etmek zorundadır. Bütün "mazul", yani görevinden uzaklaştırılan kişilerin yaptığı gibi, Konstantinopolis'e yollanır ve yeni bir göreve atanmayı bekler. Bu arada da köylülere eziyet ederek toplamış olduğu paralarla yaşamını sürdürür ya da bu paraları yeni bir göreve atanabilmek için paşaya rüşvet olarak verir. Bir sancakbeyinin, paşanın gözünden düşmesinin başlıca sebebi, her yıl ona armağanlar vermemesi ya da güzel oğlanlar göndermemesidir. Böyle durumlarda paşa, o sancakbeyini azletmek ve yerine kendisine daha yüklü armağanlar gönderecek bir başkasını getirmek için fırsat kollar. Demek oluyor ki, sancakbeyleri, paşalar için adeta birer " *Spongiae*" yani sünger gibidirler; bunları kendi gereksinimlerine veya isteklerine göre sıkıp, sömürdüklerini çıkarırlar ve kendi menfaatleri doğrultusunda kullanırlar. Birisi hakkında bir şikâyet geldiği zaman, bu şikâyet haklı ve önemli olsun ya da olmasın, paşa o kişiyi yerinden etmek için ne gerekirse yapar. Yerinden edilen kişi bunun nedenini soramaz ve kendisine haksızlık yapıldığını ileri süremez, çünkü bu durumda kellesini bile kaybedebilir. Böylece bir paşa her yıl beylerbeyi ya da beylerden inanılmaz paralar ve armağanlar toplar. En güzel miğferler ve altın süslemeli pazubendler [kol zırhları] Habeşistan'dan gelmektedir.

Beylerbeyi konusunda da durum aynıdır. Paşa bir beylerbeyinden hoşlanmıyorsa ve bu beylerbeyi hakkında beylerinden biri bir şikâyette bulunursa, paşa bunu padişaha bildirir. Falanca kişi kendisine emanet edilen bölgede şöyle, şöyle davranıyormuş, insanları soyuyormuş vb. diye şikâyette bulunulursa, o beylerbeyi anında azledilir. [Lala] Mustafa Paşa Kahire beylerbeyiyken başına böyle bir iş gelmiş. Paşa onu padişaha o kadar kötülemiş ki, hemen onu idam etmek üzere bir çavuş gönderilmiş. Mustafa Paşa çavuşun gelmek üzere olduğunu haber alır almaz hemen Konstantinopolis'e gitmiş ve padişahın huzuruna çıkarak ayaklarına kapanmış. Sultan Selim ona demiş ki: "Bu benim kulum Mustafa mı? Ben onun bana karşı başkaldırdığını haber aldım." Mustafa kendini savunmuş ve padişaha tahta çıkmasında kendisine yardımcı olduğunu hatırlatmış. Zira Sultan Selim erkek karde-

şi ile savaşırken, pes edip kaçmaya kalkıştığında, Mustafa onu engellemiş ve "Kaçma! Eğer tahtı ele geçirmek istiyorsan direnmelisin!" demiş. Bu sözlerin kendisine anımsatılması üzerine Sultan Selim Mustafa Paşa'yı yeniden görevine atamış. Mehmed Paşa ise, onunla karşılaştığında, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranmış ve onu dostça selamlamış. Daha sonraları bu Mustafa, vezir konumuna bile yükselmiş ve halen de o konumda bulunmaktadır. O günden beri bu iki paşa birbirinin can düşmanıdır. Rivayete göre, Mehmed'in şimdiki hükümdar tarafından azledilmesi bekleniyor.

Söz konusu Mehmed Paşa her gün 1.500 kişiyi besliyormuş. Kendisine sınır bölgelerinden armağan edilen 300 genç kızı ve 200 oğlanı sarayında barındırdığı gibi, Boğaziçi'ndeki konağında da bir sürü hizmetkârı varmış. Doksan terzisi ve zindanında 900 Hıristiyan tutsağı olduğunu söylüyorlar. Ayrıca hizmetinde kapıcılar, çeşnigirler ve çok sayıda başka görevliler çalışıyormuş.

14 Kasım'da konutumuzun önünden çok sayıda tutsak geçirdiler. Bunların arasında bir borazancı ve bir davulcu ve üç bayraktar bulunuyordu.

15 Kasım'da tercüman Dominicus'un rehberliğinde Bay von Sintzendorff, Bay Weber, Bay von Rosen, Bay Wenzel Martin von Wirnitz, Bay Schmeisser ve ben hep birlikte Ayasofya kilisesini gezmeye gittik. Bu vesile ile binanın ne kadar büyük ve geniş olduğunun farkına vardık. Üstü örtülü, sütunlu iki galerisini veya avlusunu (*porticus*), birçok yüksek kapısını, çeşitli mermerlerden yapılma çok sayıda yüksek ve kalın sütununu, saydam mermer levhalarla kaplı duvarlarını, mermer döşeli zeminini gördük. Daha sonra bizi bir zamanlar Rum beylerinin at üzerinde yukarıya doğru çıktıkları helezoni bir geçitten kilisenin üst galerisine götürdüler. Buranın zemini de tümüyle mermerden ve çevredeki şahane güzel sütunlar serpentin taşından yapılmış. Aşağıya bakıldığında, kilisenin içi bütünüyle görülebiliyor. Yukarıdaki kubbeler ve duvarlar dörtköşe altın varaklı cam parçacıklardan yapılma güzel resimlerle süslenmiş. Fakat bu resimlerin yüzleri delik deşik. Galeri tarzındaki geçitler, avlular, odalar kubbeli mekânlar İsa'nın Meryem'in, havarilerin ve imparatorların altın varaklı resimleriyle süslenmiş. Bunlar da sivri uçlu aletlerle delinmiş.

Vaktiyle kilisenin yanında kral sarayı, resmî binalar inşa edilmişti, fakat şimdi bunlar yıkılıp ortadan kaldırılmış. O civarlarda beyaz mermerden yapılma kalın ve yüksek sütunlar da görülüyor, ayrıca büyük bir yapı daha var

ki, bu bir zamanlar St. Johan manastırıymış, şimdi ise padişahın yabani hayvanlarının kapatılıp bakıldığı yer [Arslanhane] olarak değerlendiriliyor.

22 Kasım'da paşa, barışın onaylanmış olduğuna dair belgeyi saygıdeğer efendime yolladı. Daha önce belgedeki bazı koşullar konusunda birkaç kez fikir değiştirdiği anlaşılıyor. Bir defasında kabul ettiği bir maddeyi bir süre sonra reddedip farklı bir şekle sokmuş. Böylece anlaşma metni güvenilirliğini yitirmiş. Kesinlikle ilk fırsatta hiç çekinmeden barışı bozacaklardır. Nitekim paşa, saygıdeğer efendime, barışın kendi canı ne kadar isterse o kadar süreceğini söylemiş.

24 Kasım'da tercüman Mathias, belgenin çevirisini yaptı. Belgede Kallo kalesinin yıkılmasından söz edilmiyordu, ama geçen yıl Erdel savaşından sonra bizden alınan dört şatonun onlarda kalması açıkça belirtilmişti. Sebep olarak da şu ileri sürülmekteydi: Müslümanlar orada namazlarını kıldıklarından, artık orası Müslümanların ibadet yeri olmuş ve orayı geri vermek Muhammed'in yasalarına ve hukukuna aykırıymış, üstelik de orası zaten bizim imparatorumuza ait olmayıp Walasian'ınmış, ona da küstahlığından ötürü bir ders vermek gerekiyormuş. Oysa bu tamamen doğru değildi, zira dördüncü şato imparatora aitti.

25 Kasım'da Peç (Peçuy) kentinin alaybeyi, yirmi kadar Macar ve Alman esiri zincirlere vurulmuş olarak kapımızın önünden geçirdi. Aralarında bir borazancı ve bir de kavalcı vardı, sekiz kişi de bayrak taşıyordu, diğerleri ise mızraklarının ucunda birer kesik kafa taşıyorlardı.

30 Kasım'da Bartolomeus ve Stephan Gurkner, barışın onaylandığına dair belgeyi imparatora götürmek üzere yola çıktılar. Saygıdeğer efendim onlara yol boyunca sınırlardaki savaşçılarla karşılaştıklarında çok dikkatli davranmalarını, kimseye güvenmemelerini sıkı sıkı tembih etti.

Aralık 1575

5 Aralık'ta saygıdeğer efendim akşam yemeği sırasında dedi ki: "Venedikliler Türklerle barış anlaşması yapmakla çok akıllıca davrandılar. Çünkü her yıl donanmaları için çok büyük harcamalar yapıyorlar, ama bu gene de bir işe yaramıyor, çünkü İspanyollar donanmalarıyla ancak sonba-

harda Venedik açıklarına gelebiliyorlar ve Venedikliler onları uzun süre beklemek zorunda kalıyorlardı. Şimdi ise Türkler Yunanistan ve Dalmaçya'da bulunan Bosna üzerine yürüyecekler, Zara, Zebeniko ve karadaki başka yerlere saldıracaklar, zira buralarda denizdeki gibi onlara karşı koyacak kimse olmayacak. Bunlar zaten İspanyolların da kendilerine yardım edemeyeceklerini biliyorlar. Çünkü Türkler donanmalarını her yöne doğru gönderdiklerinden, İspanyollar onlarla uğraşmak zorunda kalıyorlar."

Saygıdeğer efendimin ayrıca anlattığına göre, Karinya'daki kumandanın karısı, Bosna'daki Ferhad Bey'den kocasının kesik başını kendisine göndermesini istemiş. Ayrıca ağır yaralanıp tutsak olan oğlunun tedavi edilmesi için bir berber göndermiş ve beyden, oğluna karşı iyi davranmasını rica ederek, onu Konstantinopolis'e göndermemesini, fidye konusunda anlaşmaya hazır olduğunu bildirmiş. Ferhad Bey ise ona cevap olarak, kocasının başını gönderemeyeceğini, çünkü onu Konstantinopolis'e yollamak zorunda olduğunu yazmış. Ölenin yüz derisini yüzdürdüğünü, kemiklerini karısı için ayırdığını, derisinin içini doldurup Konstantinopolis'e doğru yola çıkardığını açıklamış. Saygıdeğer efendim de, bu deriyi ne pahasına olursa olsun eline geçirmeye niyetli olduğunu söyledi.

6 Aralık'ta saygıdeğer efendimin öğle yemeği sırasında anlattığına göre, Fransa'daki Dük de Guise, geçen 8 Ekim tarihinde 500 Alman süvarisini esir etmiş, onlara ömürleri boyunca Fransa kralına karşı savaşmayacaklarına dair yemin ettirdikten sonra, hepsini iç çamaşırlarına kadar soymuş ve memleketlerine geri göndermiş.

Ayrıca haber aldığımıza göre, Frankfurt'ta bulunan Arşidük Rudolf, Roma kralı olacakmış.

8 Aralık'ta Bay Simmich'ten öğrendiğimize göre, İspanya kralı tarafından Konstantinopolis'e gönderilen bir temsilci, tutsakları azat ettirmek bahanesiyle Mehmed Paşa ile görüşmek istemiş, ama asıl amacı, İspanya kralı adına barış anlaşması için ricada bulunmak ve bu barışa sadece kendi hükümdarının dahil edilmesini şart koşmakmış.

Hükümdarının Venediklilere karşı savaş açmak niyetinde olduğunu da belirtmiş. Paşa ise, ancak tüm devletleri kapsayan bir barış anlaşması yapmaya kararlı olduklarını açıklamış.

9 Aralık'ta burada çok acıklı bir geçit törenine tanık olduk.

1. Sınır boylarından gelen birçok Türk süvarisi, sivri uçlu, uzun, kırmızı başlıklarıyla, başlarında komutanları olduğu halde elçiliğin önünden geçtiler.
2. İki Türk eri bayrak taşıyordu.
3. Bunlardan sonra gelen iki Türk erinden biri, bir değneğin ucunda daha önce sözü edilen Albay Herbort von Auersberg'in kafasını taşıyordu. Ölünün gayet düzgün yuvarlak bir yüzü ve kır düşmüş kırmızı bir sakalı vardı, kısa kesilmiş olan saçları da kırlaşmıştı, yüzü çok iyi seçiliyordu ve bize yüzünün alt kısmında bir yarası varmış gibi geldi. Diğer Türk eri, dürüst bir adam olarak bilinen Bay Friedrich von Weichselberg'in başını bir değneğin tepesine takmış götürüyordu. Bu ölünün sakalı yoktu, uzun yüzünün hatları tanınmayacak durumdaydı. Kafaları kesen askerlere, onları taşımak görevi verilmişti. Bay Auersberg'in kafasını kesenin [Deli Pervane] olduğunu öğrendik. Bu adam, elde ettiği bu başarı sayesinde zeamet sahibi olduğu gibi, ilerde alaybeyi ya da sancakbeyi rütbesine yükselmek olanağına kavuştu ve aldığı para da 250 taler artırıldı. Bay Weichselberg'in kafasını kesip getiren adamın adı ise "Deli Reggier"di [Recep?]. O da bu sayede zeamet sahibi oldu ve yılda 2.000 akçe kazanma olanağına kavuştu.
4. Bunların arkasından sancak taşıyan dört er yürümekteydi.
5. Başında bir Macar başlığı ve ayağında Hırvat çizmeleri olan bir yüzbaşı, kafilede tek başına yürümekteydi. Bu kişi Bay Jobst Joseph von Thurn'un Stichelberg'deki vekilharcı Lorentz Petrizowitz'ti.
6. Onun peşinden iki tutsak borazancı ve kavalcı yürümekteydi.
7. Boyunlarından demir zincirlerle bağlanmış olan yirmiden fazla genç ve güçlü esir onları takip ediyordu.
8. Hemen hemen en arkadan gelen ve ağabeyi Karinya'da süvari yüzbaşısı olarak görev yapan genç Burgstaler, üzerinde Braunschweig bölgesine özgü geniş kollu gömleği, ayağında Galeot tarzı deri pantolonu ve başında yeşil ve mavi tüylerle süslü şapkasıyla kafileyi tamamlıyordu.

Ferhad Beyin Bosna'daki kâhyası olan Nesimi, bu tutsakları Karinya ve Hırvatistan'dan getirmiş ve bu sayede "Kapı"da çavuş rütbesine terfi etmişti. Tutsakları bugün öğleden sonra saat üçte davul zurna çalarak önümüzden geçirerek paşaya götürdüler ve sonra gene geri getirdiler.

10 Aralık sabahı saat sekizde, dün iki kez yoldan geçirdikleri tutsakları gene aynı düzen içinde, konutumuzun önünden geçirdiler ve padişahın Divanına götürüp kesik kafaları ve tutsakları gösterdiler. Burgstaler, dün iki kez bizim kapımızın önünden geçerken, saygıdeğer efendim de kapının önünde durmakta olduğundan, genç adam dönüp dönüp saygıdeğer efendimin gözlerinin içine bakmış, ama hiçbir şey söylememişti. Ama bugün üçüncü kez kapımızın önünden geçirilirken, geriye dönüp bize doğru "Efendilerden rica ediyorum, benden desteğinizi esirgemeyiniz!" diye seslendi. Sonra tutsakları zindana götürdüler.

Saygıdeğer efendim hemen Auersberg'in kafası için pazarlığa girişti. Paşa ona bu konuda bir şeyler yapacağını vaad etti. Bu üzücü olayı canlandıran bir tabloyu efendim imparator hazretlerine gönderdi.

Az önce saygıdeğer efendim, elçilikte kaybolan yetmiş talerin bulunması için bütün hizmetkârları bir Türk falcı kadına yolladı.

11 Kasım'da saygıdeğer efendim her iki kafa için 100 duka isteyen cellatla pazarlık etmek üzere bir aracı yolladı. Cellat 50 dukaya razı oldu. Saygıdeğer efendim bu kafaların, ağırlıkları kadar paraya değer olduklarını söylüyor. Bugün sözünü ettiğim tutsaklardan biri saygıdeğer efendime bir mektup yollayarak, öldürülen Bay Auersberg'in emrinde sadece 60 süvarinin olduğunu ve bunların arasında da adı geçen Bay Weichselberg'in ve diğer bir asilzadenin bulunduğunu, onun da yüzünden yara aldığını bildirdi.

13 Kasım'da patrikhaneye gittim. Vaiz, Advent[26] döneminde birinci pazar gününden itibaren patriğin vaaz vermeye başladığını ve bunu her pazar sürdüreceğini bildirmişti. Bana, Evangelist Matthaeus'un [Matta] birinci bölümde Babil'deki tutsaklıktan İsa'nın doğumuna kadar 14 neslin gelip geçtiğinden söz ettiğini, oysa aslında 13 kuşak olduğunu söyledi ve bu farklılığın nedenini sordu. Üçüncü pazar günü İsa'nın soyu hakkında bilgi veren bölüm ele alınacak.Vaizin bana anlattığına göre, patrik her gün papaz-

larıyla birlikte sabah ve akşam kiliseye gidip mezmurdan ve İncil'den bölümler okuyormuş.

Patrik, Paskalya'dan sonra eski adı "Anchiolo" olan ve halen Achilo[27] diye bilinen kıyı kentine, Mihail Kantakuzen'in oğlunun düğününe gidecekmiş. Gelin, Edirne kentinin eski ailelerinden Rali soyundan geliyormuş ve babası ona evlilik armağanı olarak 20.000 duka vermiş.

Advent döneminin bir başka pazar günü bir metropolit kutsanarak görevine atandı. Başına bir İncil yerleştirip içinden bazı bölümler okudular. Uzun, siyah sakallı bir papaz olan ve eski Grek dilini bilen Arienus adındaki metropolit, aynı zamanda müzisyenmiş. Adı Matthaeus olan ve vaaz veren papaz, patrikhanenin diakosu olan Atticus adında başka bir papaz, okumuş ve bilgili adamlar olan Efes, Şam ve Tornova metropolitleri de oradaydılar. Şam metropolitinin bir kitap yazmış olduğunu öğrendim.

14 Aralık'ta, Phonot kalesinde komutanlarıyla birlikte esir alınan yirmiden fazla Macar askeri, dört sancak ve bir ordu davulu eşliğinde, kapımızın önünden geçirildiler. Arkalarından hasta bir Alman geliyordu. Öğrendiğimize göre üç beyin kumanda ettiği bir Türk ordusu kaleyi kuşatmış ve top ateşine tutmuş, sonunda kaleyi ele geçirip yerle bir etmişler. Tutsakları Konstantinopolis'e getirirken, kumandanı bu saldırıya kendisinin sebep olduğunu söylemeye zorlamışlar. Sözde emrindeki askerlerle birlikte soygun yapmak için kaleden dışarı çıkmış ve kaleyi boş bırakmış, Türkler de bu arada gelip hiç zor kullanmadan kaleyi işgal etmişler.

16 Aralık'ta Bay Polschwein, Sebald ve Prigel birlikte ava çıktılar. Bu sırada iki sandala binmiş olan 12 yeniçeri onları kıstırmış, iki tüfek, bir köpek, üç şişe şarap bir miktar domuz eti alıp, bizimkileri de iyice patakladıktan sonra çekip gitmişler. Bu olaydan az önce Polschwein, sarayın çevresinde birkaç ördek vurmayı başarmış.

17 Aralık'ta yukarda sözünü ettiğim tutsakların dördü Müslüman olmuş ve Divan'da cellat tarafından sünnet edilmiş. Kumandanlarını Müslüman olmaya ikna edememişler.

Bugün Venedik balyosu buradan ayrıldı ve efendim ona selvi ağacından yapılma bir kutu içerisine yer-

26 Advent: İsa'nın doğumundan (Noel) önceki 4. haftanın ilk Pazar günü başlar –ed.n.

27 Tuna kıyısındaki Ahyolu –ed.n.

leştirilmiş olan Auersberg'in ve Weichselberg'in kafalarını, Karinya'ya gönderilmek üzere emanet etti.

18 Aralık'ta saygıdeğer efendim kaldığımız binanın bahçesine yaklaşık on adet çınar (*platanus*) fidanı diktirdi.

Estergonlu savaşçılardan biri, Hans Christoph'a, aslında Bay Auersberg'i kendisinin öldürdüğünü, ama o günden beri bu çok dürüst adamı öldürmüş olmaktan büyük pişmanlık duyduğunu, ona yazık ettiğini, üstelik de onu öldürmüş olmasının kendisine bir yarar getirmediğini, onun sadece kellesini kesmiş olan it herifin padişah kapısında çavuş konumuna getirilmeye ve zeamet sahibi olmaya hak kazandığını anlattı. Sonra da şu sözleri ekledi: "Siz Hıristiyanlar, bizim böyle davranmamıza kızmamalısınız, çünkü siz de bizlerden birini ele geçirecek olsanız, ona aynı biçimde davranırdınız. Biz yiyecek lokmamız kalmadığı zaman, hayatımızı sürdürebilmek için bu yollara başvurmak zorunda kalıyoruz, Türkleri de, Hıristiyanları da nerede elimize geçirirsek soyuyoruz."

Padişahın baştercümanı Mahmut Bey, Prag yolculuğu sırasında çok talihsiz olaylarla karşılaştı.

1. Mahmut Beyin kölesi olan bir Rus, atlara bakan görevliyi bıçaklamış.
2. Bu yüzden Mahmut Bey onu idam ettirmiş.
3. Mahmut Bey Prag'da Paskalya'dan evvelki cuma günü ölmüş. (Üstelik de ne Müslüman, ne de Hıristiyan usulüne göre defnedilmiş, yani: *Sine Crux & sine Lux & sine omne Dei* [haçsız, selametsiz, yüce Tanrısız])
4. Konstantinopolis'e dönüş yolculuğu sırasında üç Türk ve Ahmet diye adlandırılan bir Bavyeralı firar etmiş ve bizimkilerin tarafına geçmiş.

Bugün saygıdeğer efendim dedi ki: "Artık, Eflak ve Boğdan Türk hükümdarının ve paşaların çiftliği olmuştur. Oradaki prensler de, adları ne olursa olsun, o çiftliklerin kâhyalarıdır ve her yıl koyun, yağ, peynir gibi ürünleri efendilerine yollamak zorundadırlar. Korkarım, Erdel de yakında aynı duruma düşecektir, çünkü şu sıralarda ülkenin yöneticisi, soyluları sı-

rayla idam ettirmektedir. Eğer Bekeş voyvoda olacak olursa, o da aynı şekilde davranacaktır, böylece giderek soylular ortadan kaldırılacak ve (bütün Türkiye'de olduğu gibi) geride toprağı işleyen ve günlük ekmeğini yerleri kazarak çıkaranlardan başka kimse kalmayacaktır."

21 Aralık'ta iki Galatalı keşiş saygıdeğer efendimden bağış almak üzere bize geldiler. Âdet olduğu üzere, İsa'nın doğum günü olan " Kutsal Gece"ye [Noel] yakın onlara bir duka "Işık kutsamasında" da[28] iki ya da üç duka verilir. Paskalya'da Sakızlı başpapaz Antoni'ye altı taler ve diğer yortularda da bir veya iki duka verilir.

Aynı şekilde her yıl Kutsal Gece ve Paskalya vesilesiyle padişahın ve paşaların zindanlarındaki Alman ve Macar tutsakların kaldığı bölümlerin her birine elçilik tarafından üç koyun ve üç ya da dört taler bağışlamak âdettir.

23 Aralık'ta saygıdeğer efendim Kanije'nin yöneticisi Bay Ruper'e uzun bir mektup yazdı ve bundan böyle Bekeş'e destek vermemesi ricasında bulundu. Onun yüzünden dört şatoyu kaybetmiş olmamızın ve Erdel'de bu kadar insanın ölmesinin zaten bizi yeterince sarsmış olduğunu belirtti. Her ne kadar gerek buradaki, gerekse Budin'deki paşalar, Bekeş'e ve Erdel'e savaşı devam ettirmeleri için asker ve para göndereceklerine dair vaatlerde bulunmuşlarsa da, buna güvenip yeniden bu işe bulaşmamasını salık verdi. Çünkü Türklerin amaçları, Bathory ile Bekeş'i birbirine düşürmek, sonra da aralarında barışı sağlamak için (daha önce Rumlar konusunda yaptıkları gibi) ya tüm Erdel bölgesini ellerine geçirmek, ya da gene bir veya birkaç şatoyu işgal etmektir. Bu bakımdan kesin bir sonuç elde edemeseler bile, bizimkiler Bekeş taraftarlarına yardım ettiklerinde, bizi suçlamak ve sataşmak için bir neden bulacaklardır. Çünkü Budinliler ve Temeşvarlılar bu meseleden kendileri için bir çıkar sağlamayı bilecekler ve imparatora ait topraklardan bir veya iki kaleyi bu kargaşa esnasında kendi ellerine geçirme yollarını bulacaklardır. Nitekim bu yıl da böyle bir durum yaşandı. Gerek buradaki paşa gerekse Budin paşası Bekeş'e ümit vererek Bathory'ye karşı savaş açmaya teşvik ettiler, Türklerden yana bir tehlike geleceğinden korkmamasını belirttiler. Ama savaş başlayınca, Temeşvarlılar Bathory'ye destek verdiler, Budinliler ise

28 Henüz 40 günlük bebek olan Hz. İsa'nın mabede götürülüşünün tasvir edilmesine adanan yortu günü. O gün mum ve lambalarla alay yapılır. Katolikler 2 Şubatta kutlar –ed.n.

imparatorun şatolarına gözlerini diktiler. Bunların askerleri sefere gidip kaleler boş kalınca, hemen kaleyi işgal ederek sahip çıktılar. Onların yöntemleri budur ve bunu şimdi Bekeş'e karşı kullanıyorlar. Ona yardım vaat edip savaşa girişmeye teşvik ediyorlar. İşte bu nedenle saygıdeğer efendim, Bay Rueber'e,[29] askerlerini sınırları içinde tutmasını ve Bekeş'e en ufak bir yardımda bile bulunmamasını tembihledi. Çünkü aksi halde Türkler bizim elimizden bir yer kapmak için bahane bulacaklardır. Üstelik eğer Bekeş, Erdel voyvodası olmak istese bile, imparatora verdiği sözleri tutamayacaktır, zira bu sefer Türklerle uğraşması gerekecektir. Türkler isteklerinde o kadar ileri gideceklerdir ki, onları yerine getirmek mümkün olmayacaktır. Zira Türkler oraya göz dikmişlerdir. Zaten Erdel voyvodası, Türkler ne isterse onu yapmak zorundadır. Nitekim şu sıralarda bizimle barış şartlarının yenilenmesi sırasında da, bugüne kadar geçerli olan haraç miktarına 5.000 düka daha eklediler. Son ödeme sırasında Türk hükümdarına özel bir nedenle ve bir defaya mahsus yüksek bir haraç ödenmişti. Şimdi bu yüksek haracı her yıl istiyorlar ve aramızda kararlaştırılan barış şartlarına bunu da ilave ediyorlar. Paşa, geçenlerde de Erdel voyvodasından dört şatoyu vermesini istemiş ve aracısı buna razı olmayınca demiş ki:" Sen ve efendin bunları bize vermeyi kabul etmezseniz, biz onları bize verecek birini biliyoruz, Bekeş bize onları seve seve verecektir. Biz onu buraya getirirsek, o bizim dediğimizi yapar." Bunun üzerine aracı 70.000 duka ödemeyi teklif etmiş, ama paşa almamış, sadece paranın yetmeyeceğini söyleyip, şatoların da verilmesini istemiş. İşte bu şekilde Bathory'yi ve Bekeş'i de aldatıyorlar, kâh birine vaadlerde bulunuyorlar, kâh diğerine. Büyük bir olasılıkla her ikisine de yardım edeceklerine dair söz veriyorlar. Budin paşası vasıtasıyla Bekeş'in aracısına büyük vaatlerde bulunulmuş, buradaki paşa ise, Bathory'nin temsilcilerine, Bekeş'e karşı yardımda bulunacağına dair söz vermiş. Sonunda her ikisi de birbirlerine karşı kışkırtılınca, kendilerine çıkar sağlamaları mümkün oluyor. Saygıdeğer efendim her iki cephedekilerin vaadlerini içeren belgeyi ele geçirmiş. Örneğin paşa, Bathory'den Valasian'ın oğlunu ve Erdel'deki bazı tutsakları kendisine teslim etmesini istiyor. Ama o, şimdiye kadar bunu hep reddeti. Kısacası Erdel'in durumu kötü görünüyor. Canavar, daha şimdiden onu ağzına almış gibi.

Saygıdeğer efendime habercilerinden birinin verdiği kesin bilgiye göre, Mehmed Paşa, Budin ve Temeşvar'daki paşalara bir mektup göndermiş ve onlara, silah ve erzaklarını takviye etmeleri talimatını vermiş. Hıristiyanlara karşı savaşıldığı dönemden beri toz toprak içinde bekletilmiş olan topları ortaya çıkartıp yeniden dökmelerini, Sava ırmağı kıyısında bulunan Belgrad ve Budin'in erzak depolarını yiyecekle doldurmalarını buyurmuş. Demek ki onların barışı koruyacaklarına güvenmemek gerek.

Paşa, imparatorumuza barış anlaşması belgesini gönderdiği gibi, Budin ve Temeşvar yöneticilerine de birer yazı gönderdi ve onların birer kopyasını da saygıdeğer efendime sundu. Ayrıca da beylerbeylerine, beylere ve diğer yöneticilere her iki hükümdar arasında barış anlaşmasının onaylandığını bildirdi. Bu nedenle de tüm yöneticilerin bu anlaşmaya uygun davranmalarını, tebaalarının, askerlerinin bu anlaşmaya ters düşen davranışlarda bulunmamalarını güvence altına almalarını, bu emirlerin dışına çıkanlara ağır cezalar vermelerini buyurdu. Fakat aynı paşa, bu mektubun ardından yöneticilere bunun tam tersi bir yazı gönderdi. Sınır boylarında daima tetikte olunmasını, bir olay çıkarmak için fırsat kollanmasını ve bir yere saldırıp ele geçirdiklerinde, imparatorun elçisine karşı bunun savunmasını yapmayı bizzat kendisinin üstlendiğini, elçiyi birtakım yatıştırıcı sözlerle avutmayı başaracağını, bu olayın kendi isteği dışında çıktığını söyleyeceğini bildirdi. Onlar eskiden beri bu şaklabanlıkları yaparlar, bizimle barış içinde yaşayacaklarını ileri sürerek her türlü iyi vaatte bulunurlar, koşullara sıkı sıkı bağlı kalacaklarına, barışı koruyacaklarına söz verirler. Buradaki paşa da, saygıdeğer efendime barışsever bir insan olduğunu, padişaha da her iki hükümdar arasında barışın sürdürülmesinden yana telkinlerde bulunduğunu, sık sık söylemiştir. Bu nedenle de imparatorumuzun barışı korumak amacıyla yıllık mutad armağan olan 9.000 taler dışında bu yıl ona 1.200 duka daha gönderdiğini açıkladı. Budin paşası da ayrıca imparatorumuza bir mektup göndererek, sınır ötesine yapılan tecavüzleri teşvik ettiği suçlamasında bulunduğuna şaştığını, aslında kendisinin daima her iki hükümdar arasında barışın korunmasını tavsiye ettiğini bildirdi. Gene de her gün gizlice birbiri arkasından şatoların işgal edilmesine, köylerin yağ-

29 Hans Rueber: Yukarı Macaristan genel komutanı –ed.n.

malanmasına seyirci kalıyorlar ve bize bunlardan haberleri olmadığını, bu suçları işleyenleri ele geçirdiklerinde onları cezalandıracaklarını söyleyip bizi kandırıyorlar. Böyle aldatmacalarla bizim düşmanca girişimlerde bulunmamamızı, güvenilir komşuluk ilişkileri sürdürmemizi sağlamak istiyorlar. Barış anlaşmasını bozarak bir yere el koydukları zaman, onu iade etmeleri istendiğinde ise, orada peygamberlerine dua etmiş olduklarından, artık geri vermelerinin mümkün olmadığını ileri sürüyorlar.

Saygıdeğer efendim, Türklerin bize karşı uyguladıkları bu gibi kurnazca yöntemleri keşfedebilmek için masraftan kaçınmamaktadır. Kendisinden önce gönderilen elçilerden hiçbiri bunu yapmamıştır. Böylece kâh para ödeyerek, kâh çeşitli akıl almaz yollardan, bu meseleleri bilen veya başkalarından öğrenebilen kişilerden, Türklerin başvurdukları hileler hakkında bilgi toplamaktadır. Türklerden Venedik, Lehistan, Erdel, Fransa, İspanya ve Macaristan ile ilişkilerine dair haberler de edinmektedir. Bu bilgi kaynaklarının arasında iki Macar var ki, ilişkilerini ve haberlerini hemen hemen her gün Latince ve Macarca olarak efendime göndermektedirler. Aynı şekilde Erdelli Benckner, Heidelbergli Adam Neuser de bu gibi yardımlarda bulunmaktadırlar ve özellikle Budin paşasının buradaki temsilcisi olan Peşteli bir kâtip (*secretarius*), buradan efendisine gönderilen bütün mektupların bir kopyasını bize vereceğine ve böylece bizimkilerin bu bilgiler doğrultusunda önlem almalarını sağlayacağına söz verdi. Aynı şekilde padişahın zindanında bulunan bir Alman da, tutsaklarla mektup alışverişini gizlice sağlamaktadır. Budin'deki bir sipahi ve bir yeniçeri aracılığıyla da Gomorra'da bulunan Kielmann ile mektuplaşmak mümkün olmaktadır. İşte efendim, bütün bu kişilerden topladığı, özellikle de "*secretarius*"un verdiği bilgilere dayanarak, imparatora bir mektup gönderdi ve barışa güvenmemesi konusunda majestelerini uyardı. Çünkü bu insanlar küçük bir fırsat yakaladıkları anda, inançlarını bile unuturlar ve canlarının istediğini, çıkarlarına uygun düşen her şeyi yaparlar, sonra da kendilerini mazur gösterecek bahaneler uydururlar, sözde bizimkiler onları kışkırtmış, onlar da buna karşı çıkmak zorunda kalmışlarmış gibi sebepler ileri sürerler, biz de susmaktan başka çare bulamayız.

Efendim, buradan dışarıya mektup göndermek için pek çok yollar bulmuştur. Bir Türk haberci, ileteceği mektupları bir kazmanın sapına gizlemektedir. Kanije'deki yöneticinin hizmetkârı olan bir Ragusalı, tüccar kılığına bürünüp, üzerine şüphe çekmeden başka Ragusalılarla birlikte bütün Türkiye'yi dolaşmaktadır. Ragusa ve Venedik ile ilgili başka haberciler de vardır.

Türkler, tutsakları olan Bay von Auersberg'in oğlu için 80.000 duka fidye istemektedirler. Bir çavuş, yukarda sözünü ettiğim iki kesik başı paşadan istemiş ve onları ailelerine teslim ederek çok para kazanacağını ummuş. Ama cellat, çavuşun kendisine bu paradan hiç pay vermeyeceğini bildiğinden, ona bu kafaları bir kuyuya attığını söylemiş. Sonra bize, hemen tercümanımızı gönderip kafaları aldırtmamız için haber gönderdi.

Geçen yıl Kutsal Gece'de, "*Bon Compagno*" yani "İyi İşret Arkadaşı" lakabıyla bilinen Papa XIII.Gregorius altın kapıları açtığında, içeri hücum eden kalabalık yüzünden yedi kişi hayatını kaybetmiş ve pek çok kişi izdiham yüzünden ezilmiş. Papa altın bir çekiçle üç kez kapıya vurduğunda, daha önceden yerinden oynatılmış olan kapı açılmış ve insanlar içeriye öylesine hücum etmişler ki, geriye kapıdan ne bir taş kalmış ne de kireç; elini uzatabilen herkes kapının bir parçasını alıp evine götürmüş ve bunu değerli kutsal bir eşya olarak saklamış. Bu yıl papa kapıyı tekrar kapattırmış ve içine kendi adını taşıyan gümüş ve altın sikkeler gömdürmüş. Kapı bundan böyle 25 yıl kapalı kalacak, sonra gene aynı şekilde papa tarafından açılacak. O zaman da bu paralardan ya da kapının taşından kirecinden bir parça elde edebilen onu kutsal bir nesne olarak saklayabilecek. Kapıyı açan ya da kapayan papa da böylece esenliğe kavuşacak.

İspanya'da Toledo'daki başpiskoposluğun yılda 400.000 gulden geliri olduğu ve imparatorun oğullarından birinin oraya başpiskopos olarak atanacağı söyleniyor.

İtalya'da Pavia ya da Papia kentinin yakınlarında bulunan Tertosa'nın en güzel manastır olduğu ileri sürülüyor. Bu manastırın yıllık geliri 36.000 krenzer olmakla beraber İspanya kralı bunun 12.000 krenzerine el koymaktaymış.

25 Aralık gününün, yani İsa Peygamber'in doğduğu gecenin yıldönümünde bir zamanlar peremeci[30] olup daha sonra aşçılığa terfi ettirilen ve böylece giderek daha yüksek mevkilere atanan eski Cezayir beylerbeyi Arap Ahmet'in 30 kölesi, kayık denilen bir çeşit tekneye binerek kaçmışlar. Takip edileceklerini bildiklerinden, daha önce diğer teknelerin diplerini delmişler ve böylece suyla dolmalarını, denize açılamayacak hale gelmelerini sağlayarak izlenmekten kurtulmuşlar.

Bu sabah vekilharcımız Yeremias Fischer, padişahın ve Mehmed Paşa'nın tutsaklarına her yıl olduğu gibi bağış paralarını götürdü. Üçer, dörder kişi bir arada hücrelere kapatılmış olan tutsaklar, İsa'nın doğum günü ve Paskalya yortularında serbest bırakılıyorlar. Eğer tutsaklardan birinin başka bir tutsak evinde kalan memleketlisi varsa, bir araya gelip içki içebiliyorlar.

Padişahın zindanında tutsak olan bir asilzade, hiçbir sakatlığı olmadığı halde topallıyor ve koltuk değnekleriyle yürüyor. Onun gerçekten bir asilzade olup olmadığını da kimse bilmiyor. Efendim onu, bir Türkün Macaristan'da tutsak olan kardeşi karşılığında azat ettirmek istiyor.

Aragonya krallığında bulunan beyaz tenli Afrikalılar, ya da Magribiler (Mohrlar) ve Yahudiler, Hıristiyan olmaya ve ayinlere katılmaya zorlanıyorlarmış. Oysa onlar Hıristiyan olmayı kabul etseler de, içlerinden Müslüman ya da Yahudi olmaktan vazgeçmiyorlar, hatta başkalarını da kendi dinlerine çekmek için çaba sarfediyorlarmış. Gerek onlar, gerekse Luther yanlısı olanlar yakalandıkları zaman, diri diri yakılıyorlarmış.

İspanya'da pek çok kişi Türklerin ve Yahudilerin inançlarına (yanlış da olsa) yakınlık duymaktaymış. Bu sebeple Yahudiler İspanya'dan ve Portekiz'den kovulmuşlar. *"Justitia"* adı verilen engizisyon mahkemesi üyeleri, ya da kâfirlere karşı yürütülen savaşta görev alanlar, onların Hıristiyanları yoldan çıkardıklarını ileri sürerek memleketlerinde kalmalarını istemiyorlar. Bu görevlilerin verdikleri kararı kral bile değiştiremiyor, ricaları da işe yaramıyor. Fazla ısrar edildiğinde, görevlerinden hemen istifa ediyorlar ve taşıdıkları beyaz asalarını krala teslim ediyorlar. Kralın yurtdışı yolculukları sırasında bile onun ve maiyetindekilerin hurçlarını, sandıklarını gözden geçirip içinde ne olduğunu kontrol ediyorlar. İspanyolların egemenliği altında olan her ülkede, bütün gemiler

ve mallar denetleniyor ve içlerinde Luther ile ilgili bir şeyin gizlenmiş olup olmadığı araştırılıyor. Bir kişinin kâfirliğe eğilimli olduğu ilk kez saptanır da o kişi tekrar dinine dönerse, onun özel bir elbise giymesi ya da hiç değilse elbisesinin üzerine sarı kumaştan bir işaret koyması ve kendini bu şekilde herkese tanıtması gerekiyor. Eğer ikinci kez dinden saptığı ihbar edilirse, pişmanlık belirtse bile ölmesi gerekiyor, çünkü artık ona güvenmiyorlar. Yalnız Luther taraftarlarını değil Yahudileri ve Müslümanları da, Papist yanlısı olmayan herkesi yakıyorlar. İnsanların en çok yakıldığı yer Toledo kenti. Bu engizisyon mahkemeleri, ya da kâfirleri avlama usulü Portekiz'de birkaç yıldır başlatıldı. Daha önceleri bu yöntemi kesin olarak reddediyorlardı, çünkü bunun ülkelerindeki ticaret işlerine büyük bir darbe vuracağı inancındaydılar. Nitekim bu koşullardan ötürü, ticaret artık eskisi kadar hareketli değil. Napoli'de bu konularda biraz daha esnek davranılıyor.

Bu yılın sonunda aldığımız bir habere göre, Venedik balyosu [Antonnio] Tieopolo ve fevkalade elçi olarak gönderilen [Giacomo] Saronzo'nun bütün atlarına, (paşanın armağan ettiği at hariç), Venedik sınırında sancakbeyi tarafından el konulmuş. Bizim eski elçimiz Bay Carl Rym de Budin'de aynı olayı yaşadı.

1575 Yılının Önemli Olayları

1. Saksonya elektör-dükünün kançıları, Krakau hapishanesinde idam edildi.
2. İliryalı ya da Slovenyalı Flaccus İllyricus, Frankfurt'ta öldü.
3. Bekeş Erdel'de yenildi.
4. Türkler dört kaleyi ele geçirdi. Bunlardan ikisi dağlık bölgede olup Macar asilzadesi Valasian'a aitti. Bunlar Tuna'nın karşı kıyısındaki Divin ve Blattenstein, Ziuni, bir de Hırvatistan'daki Tunot kalesidir.
5. Regensburg'da Avusturyalı arşidük Rudoph'un Roma kralı olarak seçilmesi kararlaştırıldı.
6. Roma kralının seçilmesi gelecek yıla bırakıldı.
7. 1567 yılında Edirne kentinde o dönemin Türk hükümdarı olan Sultan Selim ile Struga pis-

30 Peremeci: "pereme" denilen sandalları kullananlara verilen ad.

koposu ve Macaristan Beyi Seyferenz arasında yapılan barış anlaşmasının sekiz yıllık süresi aralık ayında dolmuş olduğundan, şimdiki Türk hükümdarı Sultan Murad tarafından düzenlenen barış koşulları imparatorumuza sunuldu.

Türklerin bu yılın son üç ayı içinde imparator hazretlerinin topraklarında barışı bozacak küstahça davranışları ve sebep oldukları zararlar.

Geçtiğimiz Ekim ayında Estergon Beyi altı yüzü aşkın süvarisiyle birlikte Vivar yakınlarına gelip imparatorun askerlerini mızrak dövüşüne davet etti.

Aynı ayın 22'sinde Novigradlılar ve Dragelliler, iki siper alanını geçerek Puckenz kapılarının önüne kadar geldiler, oradaki nöbetçilere saldırdılar, fakat bir netice alamadan dönüp gittiler.

23 Ekim'de kalabalık bir grup savaşçı Vivar'dan yarım mil uzakta olan Andot köyüne saldırıp, oradaki subayla birlikte 26 kişiyi, tarlada rastladıkları iki piyade askerini ve bulabildikleri tüm hayvanları götürdüler.

29 Ekim'de Segest şatosundan yaklaşık yüz atı gasp ettikten başka, Kanije'nin beş mil yukarısında bulunan Katar ve Bonkzodfedde adındaki iki asilzade malikânesini de soydular ve yerle bir ettiler. Ganimetleriyle yerlerine dönecekleri sırada bizimkiler onlara saldırıp kimini öldürdüler, kimini kovalayıp suya attılar, kimini de tutsak alarak götürdüler.

12 Kasım'da Pappa kumandanının Georgelsdorff'daki çiftliğini ateşe verdiler ve oradan 12 kişi ile birlikte birçok eşya alıp götürdüler.

Aynı günde bir ordu, yukarı Macaristan'da Kaschau'dan 3 mil uzaklıkta bulunan ve Bay Rueber'in genel yöneticisi olduğu Tolna' ya ansızın baskın yaptılar ve o güne kadar hiç haraç ödememiş olan o yöredeki Hilwegardo, Wendek, Lento ve Zilas adlarındaki dört yerleşimi ateşe verdiler. Yangında pek çok çocuk öldü ve çok sayıda insan oradan uzaklaştırıldı.

16 Kasım'da Warasdin bölgesine yakın yerlerdeki Türkler, Koprein itz'e [Koprivnica] kadar olan tüm bölgeye akın ederek, majestelerinin tebaasını büyük zarara uğrattılar.

22 Kasım'da Estergon Beyi, ordusuyla soygun amacıyla Vivar ve Suran'a kadar ilerledi fakat bir sonuç alamadan geri döndü. Yolu üzerindeki bir asilzadenin malikânesinden ne bulduysa alıp götürdükten sonra orayı ateşe verdi.

23 Kasım'da 4.000 piyade askerinden ve 3.000 süvariden oluşan bir ordu Hırvatistan sınırlarını aştı, Dobra ırmağından Kolabim ya da Kulpe suyuna kadar yolu üstündeki her yeri yakıp yıktı, insanları kılıçtan geçirdi, yüz kişiden fazla da tutsak alıp götürdü.

26 Kasım'da aynı ordu, gemilerle Drava ırmağının öbür yakasına geçerek majestelerinin orada konuşlanmış olan savaşçılarına saldırdı. Çarpışma sırasında Murad Aga esir alındı.

10 Aralık'ta kalabalık bir grup Türk savaşçısı Dotis'e kadar ilerleyip iki yerde pusu kurdular. Bizimkiler nerede gizlendiklerini araştırmak için dışarı çıktıklarında, iki kişi ve bir at yakalandı.

Aynı gün İstolni Begrad Beyi çok sayıda Prybekk'i [Pribeg/Pribek][31] gizlice Palota'ya gönderdi. Bunlar hile yoluyla şatoya girecek, tutsakları serbest bırakacak ve orada bulunan majestelerinin kumandanını ve şatonun askerlerini zor duruma sokacaklardı. Ancak bu maksatları anlaşıldı ve kendilerine hak ettikleri ders verildi.

25 Aralık'ta Novigradlılar beylerinin emri üzerine Bakzwie köyüne saldırdılar, geceleyin her tarafı yakıp yıktılar.

Aynı gün yaklaşık yüzelli kişi Alten-Sohl yakınlarındaki Gonda köyüne geldiler ve hem o köyü hem de civarda bulunan başka köyleri tahrip ettiler, üç kişiyi öldürdüler ve yirmi kişiyi tutsak alarak götürdüler.

Bugün Belgrad kentinden çıkan savaşçılar, Vesprin'e [Veszprim] kadar uzandılar ve orada pusu kurabilecekleri yerler hazırladılar. Sonra bizimkilerin dışarı çıkmalarını sağlamak için bazı girişimlerde bulundular. Neticede sadece ormandan Vesprin'deki evlerine dönmekte olan iki kişiyi yakaladılar.

16 Aralık'ta bir grup savaşçı, Yukarı Macaristan'da Zendero'nun yakınlarındaki Nilas adıyla bilinen bir köyü yağma ettiler ve yakıp yıktılar.

31 Sınır boylarında askerî amaçlarla kullanılan çevre bölgelerden gelme bir çeşit askerî hizmet grubu. Bunlar genelde "Sırp" (Raszianev, Raitzen) tanımlamasıyla bilinen askerlerdir. Bkz. B. M. Buchman, *Österich und das Osmanische Reich. Eine bilaterate Geschichte*, Wien, 1999, s. 96 –ed.n.

21 Aralık'ta Wigles yakınlarında bulunan Kyszalachna adındaki köye Zechenliler saldırdı ve pek çok ganimet elde ederek oradan ayrılırken, bizimkiler ganimeti onların ellerinden geri aldılar ve onların pek çoğunu atlarıyla birlikte ele geçirdiler.

27 Aralık'ta çok sayıda Türk eşkıyası bir yerde kendilerine sığınak hazırlayarak oradan Raab'a doğru yola çıktılar ve köylü kıyafetine girerek bir arabayla Budahel ve Morickzzicho arasındaki köprüye vardılar, oradaki nöbetçileri öldürüp köprüyü ellerine geçirdiler. Gerideki sığınakta pusuda bekleyenler sonradan onlara katıldılar ve birlikte köprüden geçerek Hegerty ve Arpas adındaki köyleri yaktılar, tüm civarı talan ettiler, yüzden fazla tutsağı alıp götürdüler.

Bu yıl içinde gönderilen ve alınan birkaç mektup.

(Latince metinler)

Türkiye Günlüğü
1576 yılı

Ocak 1576

1 Ocak'ta vaizin oğlu Stannatig beni ziyarete geldi ve efendime küçük bir armağan getirdi, o da karşılığında ona altı Reichstaler armağan etti. Bize anlattığına göre, gerek babası Theodosius gerekse kendisi her yıl Türk donanmasının geliştirilmesi için bazen üç, bazen de iki duka vergi ödemek zorundaymışlar. Para ödeyemeyenlerin ya bir giysisini, ya da evinde buldukları başka bir şeyi alıp götürürlermiş ve parayı ödeyene kadar ellerinde tutarlarmış.

Arnavutluk'taki bütün vaizler Mora ya da Yanya'dan gelme Rumlar olduğundan, ayinleri ve tüm dini törenleri Yunanistan'daki gibi Yunanca yaparlarmış. Kırsal kesimdeki halk, sözlerin hiçbirini anlamazmış, çünkü kendi dilleri gayet kaba ve İtalyanca, Yunanca ve belki biraz da Hırvatçanın karışımından ibaretmiş. Zaman zaman Arnavutların kendi dillerinde, yani Arnavutça vaaz verildiği de olurmuş. Arnavutların kendi manastırları da varmış. Arnavutluk'ta yaşayan Rumlar bir akçe karşılığında Müslüman olmaya razı edilebilirlermiş.

Bir Rum, evlenmek istediği zaman damat ve gelin her biri kendi sağdıçlarını yanlarına alıp birkaç yakınları ile birlikte kiliseye giderler, orada önce yere diz çökerler, kilisede bulunan subaşıya bir duka, patriğe en az 18 akçe, papaza da birkaç akçe öderler. Sonra damat ve gelin kilisenin kutsal eşyalarının saklandığı bölmeye götürülür, her iki sağdıç da yanlarında durur, ellerine birer mum verilir, tütsüler yakılır, Tanrı'nın emirleri okunur, evlenecek çiftin her biri ötekine yüzüğünü verir ve elele tutuşurlar, (papazın sorusu üzerine, eğer birbirleriyle evlenmek istediklerini açıklarlarsa) papaz ellerini bir bezle birbirine bağlayarak Tanrı Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına âdet olan sözleri söyler. Bunun üzerine evlenecek olan çift tarafından, papazın önünde, öldüklerinde eşlerine bırakacakları mal ve para bildirilir. Bu arada kilisenin önünde gençler, yaşlılar, içki içerler ve elele tutuşarak bir sıra olup dans ederler. İçlerinden biri elinde küçük bir bayrak tutarak dans edenlere öncülük eder. Bu bayrak sonradan düğün evinin üzerine takılır. Rumların kullandıkları müzik aletleri Türk-

lerinki gibi vurmalı ve nefesli çalgılardır. Evlenen çift kiliseden çıkarken üzerlerine bir örtü örtülür. Gelinin başına mücevherlerle bezenmiş çok güzel altın bir taç takılır. Bütün gece boyunca yemekler yenir, içkiler içilir. Bu ilk gecede gelin ve damat bir araya gelmezler. Anadolu Rumlarının düğünleri bu şekilde olur, ama Konstantinopolis'te yaşayanlar düğün törenlerinde İtalyanlardan da bazı âdetler devralmış olabilirler. Bunların şehirde düzenledikleri düğünler genelde sadece bir gün sürer, şehir dışındaki düğünler ise iki-üç gün devam eder.

Vaftiz töreni, çocuklar iki ya da üç yaşına gelip mumlarını kendileri taşıyabildikleri zaman yapılır. Vaftiz töreni ya evde ya da kilisede düzenlenir ve başlarından aşağı bütün vücutlarına kutsanmış su dökülür.

Kız çocukları 12-13 yaşına gelince evlendirilir.

2 Ocak günü akşam üzeri Türklerin oruç tuttukları dönem sona erdi. Gerek bütün oruç dönemi sırasında, gerekse bu dönemin dışında, şarap içmeleri yasaklanmıştır. On gün evvel genç bir adam olan Ulufeci Ağa şarap içtikten sonra bir yeniçeriyi yaraladığı için kendisine dava açıldı ve padişah tarafından görevinden alınarak Yedikule zindanlarına atıldı. Bir çavuş da oruç döneminin sonunda şarap içtiği için, kendisine verilmiş olan tımar hakkını kaybetti.

Genelde oruç döneminde kimse idam edilmez. Bu son oruç döneminde iki kişi öldürülmüş ve padişah atı üzerinde oradan geçerken, yerde yatan cesetleri görmüş. Bunun üzerine Konstantinopolis'de ve Galata'da büyük araştırma yapıldı ve katiller yakalanınca padişahın vekili konumunda olan Mehmed Paşa, onları oruç dönemi olmasına rağmen hemen idam ettirdi. Padişah bundan ötürü çok kızdı ve paşaya çıkıştı.

3 Ocak günü Türklerin Paskalya yortusu sayılan Bayram başladı. Sabahın erken saatlerinde yeniçerilerin ağası, çavuşların ağası ve bütün sancaktarlar, mazuller, yani görevlerinden azledilmiş olanlar, Mehmed Paşa'nın elini öpmeye gittiler, sonra da herkes bir gece öncesinden başlayarak bütün gün sokaklarda gezindi durdu.

4 Ocak'ta gelen bir habere göre, Walasian dört şatoyu geri almış.

Geçen gece kolluk kuvvetlerinin başı olan subaşıya karşı düşmanlık besleyen kimseler, uyumakta olan birkaç şehir bekçisini boğmuşlar, fakat

daha sonra yakalanmışlar. Bunun üzerine Yahudilere geceleri sokağa çıkma yasağı konuldu.

Yukarıda sözünü ettiğim olaydan dolayı cezaya çarptırılan ve idam ettirilenlerden hiçbirinin katil olmadığı sonradan ortaya çıktı. Şişlenenlerden biri can çekişirken, gerçi kötü bir insan olduğunu ama kimseyi öldürmediğini söylemiş. Ama Türkler, "demek onun alın yazısı böyleymiş" diyerek o uğursuz sözlerle bu meseleyi geçiştiriyorlar. Gerçek suçlu daha sonra kendi gelerek suçunu itiraf etmiş.

6 Ocak'ta Ahmed Paşa, saygıdeğer efendime küçük bir şişe içinde Balsam getirdi ve bunu Salzburg piskoposuna armağan etmesini söyledi. Balsam, yoğun ve beyazımtrak renkteydi. Paşa, bu Balsam'ı kendisine saraylı olan kayınvalidesinin verdiğini söyledi.

16 Ocak'ta saygıdeğer efendim büyük bir ziyafet düzenledi ve bütün Ragusalıları, kentin ileri gelenlerini davet etti. Gelenler arasında şu kişiler vardı: Babali, Prodonelle, Luzaeser, 600.000 duka değerinde serveti olan Bonvisi ailesinin tek oğlu, Stanga, Brali, bu tüccarlar arasında evli olan tek kişi Benedict Gajan, Venedikli Bartolotti, İspanyol Aviana ([Müezzinzade] Ali Paşa'nın [İnebahtı Deniz Savaşında esir düşen] oğlunu İtalya'dan getiren ve Mehmed Paşa'ya dört esir Türk'ü armağan eden kişi). Bu adam bir zamanlar Piyale Paşa'nın kölesi olduğu halde gene de kibirli hayvanın biri, zira saygıdeğer efendim kadehini ona doğru kaldırıp şapkasını çıkardığında, o şapkasını başında sadece hafifçe oynatmakla yetindi. Zaten Konstantinopolis'teki bütün İspanyol asıllı köleler hep böyle. Prangaya vurulsalar, ellerine ayaklarına kelepçeler takılsa bile, İspanyollara has gururlarından vazgeçmiyorlar ve tüm diğer Hıristiyanların kendilerine saygı göstermelerini istiyorlar. Eğer onlarla konuşurken, "Signore" diye hitab edilmezse, fena halde kızıyorlar, uşaklık etseler bile, herkesten saygılı bir davranış bekliyorlar ve her İspanyolun altı Alman'a bedel olduğunu ileri sürüyorlar. Yıllardır Budin'de tutsak olan yaşlı bir İspanyol subayı vardı. Üstü başı paralanmış bir halde ve kelepçelerle dolaşmasına rağmen, efendimin ona Signor ya da Cavallier [Şövalye] diye hitab etmemiş olmasından ötürü alınmış. Başkaları kendisiyle samimi bir biçimde konuşurken bile, ne olursa olsun onun bir şövalye olduğunu unutmamalarını ve kendisine bir şövalyenin hak ettiği

saygıyı göstermelerini beklediğini ve herkesin bunu bilmesi gerektiğini belirtmiş. Efendimin vekilharcı kendisine, şimdiki halde zavallı bir tutsak olduğunu ve durumunu bilerek alçak gönüllü davranırsa belki daha kısa bir süre içinde özgürlüğüne kavuşabileceğini söylemiş. Ama o bu sefalet içinde bile, geçmişteki şövalye hüviyetini korumaktan vazgeçmemiş.

Bugün akşam yemeği sırasında buradaki tüccarlardan söz edildi. Bunların çoğu evli değilmiş ve bir kızı anasından, ya da bir kadını kocasından kiralayıp ona her ay belli bir para öderlermiş. Bu kadınlardan çocukları olursa, bunlar mirasa girmezmiş, babaları onlara bir miktar para veya mal verirmiş. Ama eğer adam başka bir yere giderse, kadın çocukları kendi yanında tutmak ve büyütmek zorunda kalırmış.

Aynı sohbet sırasında Macaristan'daki adaletin acımasızlığı da söz konusu oldu. Zina suçundan yargılanan kişi, ister kadın olsun, ister erkek, kılıçla kafası kesilerek cezalandırılırmış ve bu konuda zengin, fakir ayırımı yapılmazmış. Adam öldürenleri şişlerler, kollarından ve bacaklarından atlara bağlayıp parçalattırırlarmış. Bir kadın hırsızlık yaparsa, sopayla döverlermiş. Birisi değeri olmayan bir malı çalsa bile, onu asarlarmış. En kötü küfür "*Bestia Leteg*" yani "köpek ruhlu" sözcüğüymüş. Bunun gibi iki-üç sözcüğün cezası çok büyükmüş. Bu sözleri söyleyenler halka teşhir edilmekle ya da dayakla cezalandırılırmış. Sık sık basit bir suçtan ötürü insanın kafasını uçurdukları olurmuş. Birisi borçlarından ötürü tutuklanırsa, yargıç onu sadece üç gün hapiste alıkoyar, sonra onu borçlandığı kişiye ya da davacıya teslim edermiş. Ama eğer hapisten kaçmayı başarırsa, artık tek metelik borcu kalmazmış. Bu katı cezalardan ötürü oralarda ahlak dışı olaylara pek rastlanmazmış.

Rum kadınları Türklerle ya da İtalyanlarla evlenirlerse, patrik tarafından din dışı ilan ediliyorlar. Türk eşlerinden çocukları olursa, oğlanlar sünnet, kızlar ise vaftiz ediliyor. Bu gibi uygunsuz evlenme, zina ve çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda olan patriğin çok işi vardır. Bazen Yahudiler ve Hıristiyanlar başlarına gelen kötü bir sorun yüzünden Müslüman olurlar. Geçen aralık ayında on yıldır Muhammed'in tutsağı olan Alman asıllı bir tornacı, Neuser'in ve saat yapımcısı Oswald'ın önerisi üzerine Müslüman oldu. (Bu adamların görevi, tutsak Hıristiyanların damarlarında bir

tek damla kan kalmış olsa bile onları dinlerinden dönmeye ve Müslüman olmaya ikna etmektir.) Şimdi o adam her gün iki akçe alarak durumunu oldukça düzeltmiş. Bir Fransızla ilgili olarak da aynı şeyi duyduk. Böyle vakalar sık sık oluyor, çünkü bu yolla kazançlı çıkacaklarını umuyorlar. Hiç değilse günde iki akçe alıyorlar ve her şey yolunda giderse, bunu dört akçeye yükseltmeyi umuyorlar.

Zips'de bulunan iki kuyudan birine bir demir parçası salınırsa, bakır haline geliyormuş, diğerindeki su bir taşa damladığında hemen taşlaşıyormuş.

17 Ocak'ta, yukarıda sözü geçen bekçileri öldürmüş olan üç kişiyi Konstantinopolis'in çeşitli yerlerinde ipe çektiler.

Bugün Fransızca çevirmeni Johann Baptista firar etti. Bunun sebebi, gardiyanlarını öldürüp evin kuyusuna atan altı kölenin bir süre çevirmenin evinde gizlenmesi ve daha sonra Bulgar giysileri içinde kaçmış olması. Fakat kaçaklar yollarını şaşırdıklarından, kendilerine rehberlik eden üç Rum ile birlikte yeniçerilerin ellerine düşmüşler ve geri getirilmişler. Kaçaklar herhalde suçlarından ötürü idam edilecekler. Kölelerden biri diğerlerini paşaya gammazlamış ve gardiyanı attıkları kuyuyu göstermiş.

Bu gece kadınlara bir itirafta bulunmalarını sağlamak için uygulanan korkunç yöntemi anlattılar. Kadını çıplak vaziyette kemer hizasına kadar geniş bir torbanın içine sokup, aynı torbaya kızgın bir kedi atarlarmış. Kedi kadını tırmalayıp ısırarak ona acı çektirirmiş.

Halka açık Divan toplantısı yapıldığında, cellat da yamakları ile birlikte hazır bulunur. Cellat kılıç kuşanmıştır, ayrıca da kuşağının arasına bir kırbaç sıkıştırmıştır.

Herhangi bir kötü davranışla ilgili dava görüleceği zaman, davalı ya da suçlu kişi, Divan toplantısının yapıldığı yerin yakınlarında bulunan küçük bir odacığa götürülür ve orada itirafta bulununcaya kadar kendisine işkence uygulanır veya tabanlarına birkaç yüz sopa vurulur [falaka]. Davalı suçunu itiraf eder etmez, iş fazla uzatılmadan, suçlu ya ipe çekilir, ya da çengele asılır. Bu yöntemle bazı kişiler, işkence sırasında çektikleri acılara dayanamayıp, çoğu zaman işlemedikleri bir suçu üstlenirler.

18 Ocak'ta tercümanımız Dominic tutuklandı, çünkü yukarıda sözünü ettiğim Joh. Baptista'nın onun evinde kaldığı anlaşılmış. Her iki ter-

cümanın da eşleri, çocukları ve evlerinde başka kim kalıyorsa tutuklandı ve götürüldü. Ayın 19'unda Dominic boynunda bir zincirle Divana çıkarıldı.

Yukarıda sözünü ettiğim altı kölenin dördü Uluç Ali'ye aitmiş, ikisi de Mehmed Paşa'nınmış. Ayrıca Uluç Ali'nin iki oda hizmetçisi 3.000 duka alıp kaçmışlar.

21 Ocak'ta patrikhaneye gittiğimde, orada birçok Grekçe kitap gördüm.

Patrik, padişaha her yıl belli bir haraç dışında bir ödemede bulunmuyor, savaş vergisi de ödemiyor. Papazlar ise hiçbir şey ödemiyorlar.

Patrik bu dönemde pazarları sabah vakti, gün başlamadan bir saat önce vaaz verir ve bütün cemaat bu saatte kilisede toplanır.

Bugün mutad Divanda, Erdel voyvodası Stephanus Bathory'nin Lehistan kralı seçildiği ilan edildi. Bundan iki ay önce padişah ve paşa, Tatarlara bir mektup gönderip, eğer Lehistan'da Erdel voyvodasını değil de, İsveç ya da Avusturya hanedanından birini veya bir Moskof'u kral seçerlerse, Lehistan'a saldırıp her yeri yakıp yıkmalarını ve yağmalamalarını tembih etmişti.

Bugün aldığımız bir habere göre, geçen Noel bayramında Arab Ahmed'in firar eden köleleri yakalanmışlar. Kaçaklar, kalelerin ötesine geçmeden uzun süre oyalanmışlar ve Marmara yakınlarında iki karamürsel teknesini soymağa kalkışmışlar. Tanrı da onları bu yüzden cezalandırmış.

Uluç Ali, parasını çalan iki oda hizmetkârına sadece ellişer sopa vurdurmuş, çünkü ikisi de çok güzel oğlanlarmış. Onları kandırıp kaçmaya sevkeden köleye ise 500 sopa vurdurmuş.

Arab Ahmed'in geçmişi: Arap Ahmed bir zamanlar çok yoksuldu, denizin üzerinden karşı kıyıya yolcu taşıyan bir peremeciydi. Sonra Galata'daki subaşı onu yanına aşçı olarak aldı. Daha ilerde subaşının "ases"i yani onun önünden yürüyen değnekçisi oldu. Zaman içinde bir kadırgada reis yani kumandan oldu ve bu görevinde terfi ederek padişahın kölelerinin gardiyanlığını üstlendi. Daha sonra Galata subaşılığına atandı. Rodos sancakbeyi oldu. Cezayir'de beylerbeyi konumuna getirildi. Bunun dışında onun hakkında söylenecekler, onun bir Arap ve adının Ahmed olduğudur.

25 Ocak'ta, efendimin fidye ödeyerek tutsaklıktan kurtarmış olduğu bir Alman (von Ehingen) ve bir Hırvat asilzadesi, bir gemiye binerek

Venedik'e gitmek üzere yola çıktılar. Hırvat, gitmeden önce boynuna bir demir halka taktırmak istedi, çünkü Bakire Meryem'e adakta bulunmuş, tutsaklığından kurtulursa boynundaki halkayı Türkiye'den ayrılırken beraberinde götürüp, memleketine vardığında ona adayarak duvara asacağına yemin etmiş. Efendim onu bu niyetinden vazgeçirmek için nasihatte bulunmamızı, esaretten kurtulduğu için Tanrıya şükretmesini ve böyle saçma şeyler yapmamasını tembih etmemizi söyledi. Ama ona ne dedikse fayda etmedi, verdiği sözü tutmak zorunda olduğunu ileri sürerek, dediğini yapmakta kararlı görünüyordu. Ona boynundaki demir halkanın tehlikelerinden söz ettik: Demir halkayı görenlerin, onun tutsaklıktan kaçmış bir köle olduğunu, elindeki azat mektubunun da sahte olduğunu sanacaklarını ve yakalayıp tekrar geri göndereceklerini açıkladık. Bunun üzerine Konstantinopolis'ten ayrılırken yanına bir demir parçası alacağını ve Venedik'te onu bir demirciye vererek bir halka haline getirtip boynuna taktıracağını, daha sonra da memleketinde Bakire Meryem'e adanmış bir kilisede duvara asacağını söyledi. Zara'da esir düşmüş olan bu adam, dört yıl Konstantinopolis'te tutsak olarak kaldığı halde, İtalyanca ve Türkçe öğrenmemiş ve gerek İtalyanlarla gerekse Türklerle, sanki anlıyorlarmış gibi, hep Almanca konuşmuş.

29 Ocak'ta Budin paşasının buradaki temsilcisi, efendime bazı meseleler hakkında şu haberleri verdi:

1. (Daha dün Budin'den gelen bir çavuşun getirdiği habere göre) Alman İmparatoru Lehistan kralı olarak seçilmiş. (O halde geçen ayın 21'inde mutad Divanda Bathory'nin kral olduğunu ilan etmeleri ne anlama geliyor? Demek her ikisi de farklı partiler tarafından seçildiler.)
2. Schwend 15.000 askerle Viyana önünde bekliyormuş ve nereye yöneleceğini bilmiyormuş.
3. İmparatorluğun bir prensi askerleriyle birlikte Hırvatistan'a gönderilmiş.
4. Bay Preiner buradan ayrılırken paşanın huzuruna çıkarılmamış ve kendisine bir giysi armağan edilmeden, vedalaşılmadan

oradan ayrılmış. Oysa saygıdeğer efendime buraya ilk geldiği seferde sırmalı kumaş armağan edilmişti. Sebebi daha önce açıklandı.

Paşa, Yahudi hekim Salomon'a çok güveniyor. Fransa, Venedik, Lehistan ve Macaristan ile olan ilişkilerinde Salomon onun en yakın danışmanı durumunda. Kendisine verilen bilgiye göre, eğer Ferrara prensi Lehistan'a kral seçilecek olursa, Türklerin yönetimi bundan hoşnutsuzluk duymayacaktır, hatta 1566 yılında Roma imparatorunun yanında kendilerine karşı savaşmış olması da affedilecektir.

Bu sabahki vaazdan sonra Roma imparatorunun tercümanı olan Matthias, efendimi ve maiyetini düğününe davet etti. Saygıdeğer efendim, Bay Simmich'i, Bay Schmeisser'i, Carl Pfister'i ve beni, Türklerin akşam duasını yaptıkları ve yaklaşık saat üçe denk gelen ikindi vakti oraya gönderdi. Bay Hermann Polschwein ise kendi gitti. Galata'da, Losa kapısının[1] hemen yanında bulunan eve geldiğimizde, bizi halılarla kaplı geniş bir salona aldılar ve oturacak yer gösterdiler. Bizden az sonra Venedik maslahatgüzarı, Stanga, Bartolotti, Babali'nin erkek kardeşi Antoni, Bay Bruli, Prodonelle ve daha pek çok tüccar da geldi. Hep birlikte bir masaya oturduğumuzda, aralarından biri bir kesenin içinden 1.000 kron çıkardı ve masanın üzerine döktü, herkesin önünde bu paraları saydı ve tekrar keseye doldurdu. Sonra damada dönüp, paranın sayılmasına tanık olduğuna göre, bu parayı kabul edip etmediğini sordu. Damat kabul ettiğini açıklayınca, keseyi de (*St.Cruce*, yani Kutsal Haçlı) adındaki Venedikli kayınbabaya teslim etti, damat da onu öptü ve bundan sonra kızının giysileri ve takıları için 40.000 akçe takdim edeceğine söz verdi. Onların geleneğine göre, geline ait her ne varsa, giysi, takı, para vb. ortaya çıkarılır ve en ufak eşyaya kadar kaydedilerek bir belge düzenlenir. Damat ve gelin paraları teslim aldıktan sonra, hazır bulunanlardan biri, "Roma imparatorunun tercümanı olan Matthias'ın, kayınbabasından bugün 1.000 kron teslim aldığını" bu belgeye yazdı. Belgeyi damat ve tüm hazır bulunan Peralılar imzaladılar. Daha sonra bizi kadınların bulunduğu odaya götürdüler. Burada kadınlar, çepeçevre halılarla kaplı yüksekçe bir zemi-

nin üzerinde yan yana oturuyorlardı. Gelin, sırmalı kumaşlardan yapılmış bir tentenin altında sağdıçları (*Pronubæ*) olan iki genç kadın tarafından içeri getirildi. Genç kız sanki yürüyemiyormuş gibi küçük küçük adımlar atmaktaydı, hareket ettiği zor farkediliyordu. Yüzünü güzel bir resim gibi boyamışlardı, boynuna altın zincirler, değerli taşlarla bezenmiş gerdanlıklar takılıydı, başı alnından geriye doğru uzanan altın tellerle kaplanmış, tepesine de güzel mücevherlerle süslü altından bir taç oturtulmuştu. Elbisesi sırma ipliklerle dokunmuş bir kumaştan yapılmıştı. Elleri bir mendille sarılıydı. Sanki cansız bir heykelmiş ve tek kelime konuşamıyormuş gibi sürekli önüne bakıyordu. Gelin odaya girdiğinde rahip damada, bu genç Bayan Magdalena'yı eş olarak kabul edip etmediğini sordu. Damat kabul ettiğini söyleyince, rahip aynı soruyu geline yöneltti. Ama o hiç sesini çıkarmadı, onun yerine iki refakatçisi soruyu yanıtladılar. Bunun üzerine rahip gelin ile damadın ellerini üstüste getirip yeşil bir kurdele ile bağladı ve kısa bir konuşma yaparak evliliği Tanrı Baba vb. adına onayladı. Damadın sağdıcı (*Pronubo*) ve yanından ayrılmayan yardımcısı Bay Bruli, geline değerli bir yüzük taktı. Türklerde olduğu gibi Rumlarda da âdet, yüzüğü geline damadın değil onun adına gelini isteyen kişinin takmasıdır. Gelini oradan alıp götürmelerinden evvel damat onu herkesin önünde yanaklarından öptü ve nedimeleri onu yeniden sırmalı tentenin altına oturttular. Diğer kadınlar ve kızlar da gelinin çevresinde yer aldılar. Gelinin kucağına gümüş bir çanak yerleştirildi. Bay Simmich ona yaklaşarak, önce saygıdeğer efendimizin adına, sonra da biz dört kişinin adına evlilik armağanlarını teslim etti. Bay Polschwein de ona güzel bir Şam kumaşı hediye etti. Armağanlar verildikten sonra odadan dışarı çıkıp başka bir salona geçtik. Burada üzeri şekerlemeler, tatlılar, elmalar, armutlarla dolu gümüş ve altın kâselerle donatılmış bir masa hazırlanmıştı. Sofrada bol bol saf Misket şarabı da vardı ve herkes istediğini almakta serbestti. Birkaç kişi, gençlerin, çocukların üzerine doğru elma, armut ve şekerleme fırlatıyordu. Bu ikramlardan sonra Galata dışında bir gezinti yaptık ve geri döndüğümüzde eczacı Antoni'nin dükkânına uğrayarak akşam yemeğine çağırılana ka-

1 Tophane yakınlarındaki "Kurşunlu Mahzen Kapısı" olması gerekiyor. Burada bir de zindan varmış ve borç yüzünden hüküm giyenler buraya konulmaktaymış –ed.n.

dar güzel bir müzik dinledik. Bu arada gece olmuştu. Oraya vardığımızda rahip önce yeni evlenen çifte yönelik bir dua okudu, sonra birçok ışık yakıldı, bir ibadet kürsüsü hazırlandı, gelin ve damat rahibin önünde yere diz çöktüler. Rahip bir kitaptan onların başları üzerine doğru dualar okudu, onları kutsadı, hazır bulunanlar da kâh "Amin", kâh "Tanrım bize merhamet et" diyerek ona katıldılar. Bu arada gelin bir fenalık geçirdi. Ona hemen yardım ettiler. Nihayet rahip şarap dolu bir kadehin içine ekmek ufaladı ve hem geline hem damada birer lokma yedirdi, arkasından da şaraptan bir yudum içirdi. Çevrede birçok kadın ve genç kız duruyordu, hepsinin başında yakut, firuze gibi değerli taşlarla bezenmiş güzel birer altın taç vardı, boyunlarına altın zincirler, kulaklarına altın halkalar veya başka değerli küpeler, kollarına altın bilezikler, parmaklarına altın yüzükler takmışlardı. Konukların arasında bulunan küçük bir kızın kaşlarına altın teller geçirilmişti, bir başkasının elbisesinde yaka yerine başından boynuna doğru mücevherler sarkıyordu, kulakları, göğsü, kolları altın ve değerli taşlarla bezenmiş takılarla doluydu. Elbiseleri sırmalı kumaşlardan veya tümüyle kadifeden, Şam kumaşından ve atlastan yapılmıştı. Birçokları ayaklarına gümüş ayakkabılar giymişti. Yaşlı kadınlar başlarına ince kumaştan bir şal ya da sırtlarından aşağı doğru sarkan ve alt kısmı sırmayla işlenmiş olan büyük beyaz bir örtü ile örtmüşlerdi. Gelinin ayakları altına kadifeden bir yastık yerleştirilmişti. Salon pirinç madeninden yapılma şamdanlarla aydınlatılıyordu, ayrıca kol kalınlığında mumlar da vardı. Sofra çeşitli yemeklerle donatılmıştı, herkes için iki-üç Venedik camından kadeh bir araya konmuştu ve bol bol Malvasier şarabı sunulmaktaydı. İçmek isteyen, şarabı kadehine kendi doldurabiliyordu. Her şarap kadehinin yanında bir bardak su hazır bulunduruluyor, isteyen şarabını su ile karıştırabiliyordu. Çalgıcı olarak üç Yahudi getirtilmişti. Birisi keman çalıyor, diğeri küçük bir teştiye benzeyen davuluna eli ile vuruyordu, üçüncüsünün çalgısı bir kevgiri andırıyor ve o da üzerine elle vurularak çalınıyordu. Her üçü de Türkçe şarkılar söylüyorlardı. Rumlar dans ederken bizimkilerden çok daha edepli davranıyorlar. Genelde dans edenlerin çoğu kadın. Genç kızların pek azı dansa katılıyor. Kadınlar dans ederken ellerine bir mendil bağlıyorlar. Bir kadınla dans

eden kişi, ona elini değdirmiyor, elini bile tutmuyor, sadece bu bez parçasını tutuyor, böylece elleri birbirine dokunmuyor. Ayrıca dans ederken sıçrama hareketleri de yapmıyorlar, sadece yavaş yavaş yürüyorlar, bir adım geriye, bir adım öne atarak ve sıra halinde dönerek oynuyorlar. Herbir kişi diğerini o mendilden tutarak hareket ettiriyor. Böylece gayet edepli bir biçimde eğleniyorlar. Ama düğünün kötü yanı, gayet müstehcen gösterilere de yer verilmesidir. Düğün evine bir gösteri sanatçısı Magnificus da[2] geldi. Venediklilerin giydiği tarzdaki pantolonunun üzerine geniş kollu bir gömlek geçirmişti. Karşısına aldığı başka bir kişiyle fahişeler hakkında açık saçık konuşmalar yaptı, daha sonra bu gösteriye iki fahişe de katıldı, adamlardan biri fahişeye laf attı, kadın ondan para istedi, kadını razı edemeyince adam düştü bayıldı, bir hekim gelip adamın nabzını tuttu. Olay yerine başkaları da geldi, bunlardan biri orta yerde, kadınların önünde oğlanlardan biri ile uygunsuz davranışlarda bulundu. Böylece hemen hemen bütün gece gösteriler ve danslar devam etti. Burada düğünler, düğünü yapanın zenginliğine göre üç-dört gün, hatta bazen bir hafta sürmektedir.

30 Ocak'ta Bay Ambrosius Schmeisser ile birlikte *Pantokrator* kilisesini [Zeyrek Camii] görmeye gittim. Bu kilise Ayasofya'dan sonra en büyük kilisedir ve adeta bir manastırı andırıyor. Tamamen kapalı geniş bir mekândan ibaret olup tüm duvarları resimlerle kaplı.

Bugün Erdel'deki bir çavuştan mektup aldık. Lehistan'daki seçimlere altı aday katılmış ve sonunda bir Lehistanlı asilzade seçilmiş. Ama seçilen kişi Lehistan tacını kabul etmek istemeyince, Erdel voyvodasını [Stephan Batory] seçmişler.

Ayrıca Tatarların Lehistan'da kırk mil eninde ve boyunda olan bir bölgeyi talan ettikleri, meyve veren ağaçları devirdikleri ve orada yaşayan insanları alıp götürdüklerini haberini aldık.

Bu ay hava tıpkı Mayıs ayındaki gibi güzel ve sıcaktı, her yerde sarı çiçekler açtı. Mehmed'in türbesini[3] görmek için deniz kıyısına gittiğimizde pek çok ağacın çiçeklerle donanmış olduğunu gördük.

2 Parlak lakırdılar, düzeyli düzeysiz konuşmalar, laf oyunları, müstehcen yollamalar vs. yapan kabare sanatçısı, bir nevi meddah –ed.n.

3 Kastedilen aşağıda sözü edilen Mehmed Paşa'nın çocukları için yaptırdığı türbe olmalıdır –ed.n.

Şubat 1576

2 Şubat'ta İmparator Constantin'in sarayını [Tekfur Sarayı] görmeye gittik. Saray 20 ayak kalınlığındaki çifte surların üzerinde kurulu. Sarayın "Kanal" [Haliç] yönüne doğru çok güzel bir manzarası var ve deniz kıyısına kadar uzanıyor.

Oradan yolumuza devam edip Türklerin azizlerinden biri olan "Job"a [Eyüp] gittik. Kent surlarından oraya giden yol üzerinde Türklere ait pek çok güzel mezarlar var. Toprağın üzerinde dört köşeli bir sandık şeklinde olan mezar, üzeri çiçek desenleriyle kaplı güzel beyaz bir taştan yapılmış. Çiçeklerin çoğu altın yaldızla boyanmış. Baş tarafına dikilmiş olan yuvarlak mermerin tepesi Türklerin başlarına geçirdikleri sarık biçiminde. Ayak ucunda da buna benzer bir taş var. Bu mezarların üstüne toprak kaplar içinde çiçekler koyuyorlar, bazen de yiyecekler getiriyorlar. Eyüp'ün mezarına yakın bir yerde Mehmed Paşa'nın, ölen çocukları için taştan inşa ettirmiş olduğu yuvarlak, üzeri bir kubbe ile örtülü ve etrafı parmaklıkla çevrili çok güzel bir yapı [türbe] var. Üst kısmına yeşil, mavi ve kırmızı camlar takılmış. Orada bulunan altı veya yedi mezar tamamen mermerden yapılmış, baş taraflarında ve ayak uçlarına dikilmiş olan yuvarlak taşların üzerinde altın harflerle yazılar var. Mezarların yerden yüksekliği eski usule uygun olarak üç karışı geçmiyor, alt tarafında üst kısmından biraz daha geniş olan bir kaidesi var. Eyüp'ün türbesi çok hoş görünümlü bir yerde yapılmış eski bir bina. Başta kadınlar olmak üzere tüm Türkler için burası kutsal bir mekân sayılıyor ve bu sebeple sık sık ziyarete geliyorlar. Yanıbaşında bir kale resmi var ve önünde de pirinçten bir çanak duruyor. Bunun içine bağış paralarını atıyorlar. Etrafında üç-dört hoca oturuyor. Etrafına büyük mumlar dikilmiş olan mezar, kubbeli bir binanın içinde bulunuyor.

Oraları gezdikten sonra patrikhaneye giderek ayine katıldık. Azize Euphemia'ya ayrılmış olan kutsal bölmede bir kandil yanıyordu ve önüne Yahudilerde de olduğu gibi bir perde asılmıştı. Her taraftaki resimli levhalar [ikona] sırma ipliklerle dokunmuş perdelerle örtülüydü. Ayinden sonra, (cominion.) yani sevgi lokmasından alanlar kürsünün üstünde duran ve Simeon'un İsa bebeği öpmesini temsil eden ikonayı, Meryem'in, Joseph'in

ve Hierosolimus tapınağının resmi bulunan ikonaları ve diğerlerini de öptüler. Rumlarda yortular ve törenler sırasında ikonaları, resimleri öpmek bir gelenektir.

Bugün vaizden öğrendiğime göre Türkler, Rumlara ve Yahudilere bütün uşaklarını ve hizmetçilerini satmalarını emretmişler. Ama bu durum uzun sürmemiş.

6 Şubat'ta paşanın kölelerinden olan bir Macarın bir kâğıt parçası üzerine karaladığı Latince haber elime geçti. Kâğıtta, yarın Budin paşasına bir çavuş gönderilerek bütün topları hazırlatması ve bu yıl içinde Dotis ve Vesperin'i kuşatması emri iletileceği yazılıydı. Ayrıca kendisine silah, cephane ve asker yardımı yapılacağı, Temeşvar paşasının ve gerekirse Rumeli beylerbeyinin ve bu her iki paşaya bağlı olan ve sayısı aşağı yukarı otuzu bulan sancakbeylerinin, her an savaşa hazır durumda olmaları emri de verilecekmiş. Budin paşasının buradaki temsilcisi efendime bu durumu bildirdi ve efendim de hemen Roma İmparatoruna gizlice bu haberi iletti. Türkçe mektupları her iki paşaya götürecek olan çavuş, aynı zamanda farkında olmadan efendimin mektubunu da götürmektedir, çünkü temsilci onu da diğer mektupların arasına koymuş ve Budin'deki dostlarına onu hemen Gomorra'da bulunan Bay Kielmann'a iletmelerini bir yazıyla bildirmiş. Demek ki efendimin Budin'de de habercileri var ve sözkonusu çavuş, kendi paşasına götürdüğü savaş mesajı ile birlikte bizim imparatorumuza da bu haberi iletmiş oluyor.

7 Şubat'ta saygıdeğer efendim, paşa ile görüşmeye gitti. Ona refakat eden maiyetindeki görevliler, orada bir zamanlar Fransızların tercümanı olan Joh. Baptista'yı görmüşler. Baptista, Dorea ailesinin bir üyesidir, karısı da Kantakuzen veya Assan ailesindendir. Tercüman, başına Türkler gibi bir sarık geçirmiş olduğuna göre, Müslüman olmuş. Salona giren hemen hemen bütün Türklerin eteğini öptüğünü de görmüşler. Rivayete göre, çok güzel olan iki kızı paşanın haremine girmişler ve böylece babalarının hayatını güvenceye almışlar.

8 Şubat'ta efendim benim odama geldi ve bana içinde bulunduğumuz durumu anlattı. Lehistan'ın ileri gelenlerinden olan Litvanya başpiskoposu, Podolya, Lasky ve diğer bazı önemli kişiler, Roma imparatorunun Le-

histan kralı olmasını, Avusturya hanedanının düşmanları olan daha az sayıda başka kişiler ise, Erdel voyvodasını istiyorlarmış. Bu yüzden birbirleriyle kavgalıymışlar. Paşa bu konu ile ilgili olarak efendime: " Bu meseleyi halletmek senin imparatoruna düşer," demiş. Daha önce de efendim, Türklerin savaş hazırlığı yapmalarının barışın korunmasına ters düştüğü uyarısında bulunmuş. Buna karşılık paşa, Lehistan'ın yıllarca evvel Türklerden, ülkelerine bir kral tayin etmelerini istediğini, şimdi ise bizim imparatorumuzu kral yapmağa kalkıştıklarını, padişahın buna asla göz yumamayacağını ve bu yüzden savaş çıkabileceğini söylemiş. Efendim bunu imparatora bildirmek için izin istemiş. Paşa yanıt olarak, bu izni Türk hükümdarından alması gerektiğini açıklamış. Efendim hemen bir dilekçe hazırlayıp Murat Bey tarafından Türkçeye çevirttirmiş ve paşaya sunmuş. Fakat paşa bu belgeyi padişaha vermeyi uygun görmemiş, çünkü böylelikle kendisine ve padişaha karşı cephe almış olacağını ileri sürmüş. Bunun yerine imparatora, Lehistan ve Erdel meselelerine karışmamasını, asker toplamamasını, topladıklarını da dağıtmasını, padişahın armağanlarını da en kısa zamanda yollamasını salık vermesinin daha iyi olacağını söylemiş. Sayın elçi ise, kendi efendisi olan imparatora bu konularda hiçbir tavsiyede bulunmaya hakkı olmadığını, ancak padişahın isteklerini iletmeyi üstlenebileceğini, ama imparatorun bunları kabul edip etmeyeceği konusunda bir güvence veremeyeceğini bildirmiş.

Duyduğumuza göre, tercüman Dominic'e 50 sopa vurmuşlar, oysa Joh. Baptista onun sözkonusu meselede hiçbir suçu olmadığını bizzat itiraf etmiş. Aslında yediği dayağın, Müslüman olmayı kabul etmemesi yüzünden olduğunu tahmin ediyorum.

Buna karşılık Joh. Baptista din değiştirdiği için çok iyi durumdaymış. Yoldan geçenlere su vermekle görevlendirilmiş ve bu iş ona günde altı akçe kazandırıyormuş.

10 Şubat'ta Galata'daki eczacı, efendime 45 duka karşılığında küçük bir şişe Balsam teslim etti. Salzburg piskoposu bir mektup yazarak bunu temin etmelerini istemiş. Balsam oldukça koyu kıvamda ve sarımtrak renkte olup suya katıldığı zaman dağılıyor ve suda görünmez hale geliyor. Bir süre sonra uzaktan bakıldığında suyun üzerinde donuk bir tabaka oluştuğu farkediliyor ve bu tabaka suyun yüzünden ayrılarak hiç dağılmadan dı-

şarıya çıkarılabiliyor, birazı da dibe çöküyor. Efendim bu Balsam'ı derhal bir kurye ile piskoposa yolladı. Sözde artık Kahire'de Balsam bulunamıyormuş, sadece Mekke'den getirtilebiliyormuş.

12 Şubat'ta paşa, efendimden bir talepte bulundu: İmparatora gönderilen mektuplar önce paşaya okutulmalıymış.

14 Şubat'ta efendimin imparatora yollayacağı mektupların Türkçeye çevirilmesi için paşa, [Divan tercümanı] Frankfurtlu Ali Bey'i bizim elçiliğe gönderdi. Mektuplarda sakıncalı saydıkları herhangi bir ifade bulamadılar. Oysa tartışılan konular ve yaşanan olaylar bütün ayrıntılarıyla başka kâğıtlara limon suyu ile yazdırılıp Türklerin gözüne batmayacak bir biçimde gizlendi. Kâğıdın üzerinde bir tek harf bile görülmüyordu. Efendim nişanlısına armağan olarak gönderdiği çeşit çeşit ipek kumaşları bu kâğıtlara sardı. İmparatora gönderilen mektubun satırları arasına da bildirilmesini gerekli gördüğü bazı haberleri gene limon suyu ile yazdırdı. Paşa bunları farketmedi.

15 Şubat'ta efendim paşa ile görüşmeye gitti ve Türkçeye çevirilmiş olan mektupların okunması sırasında hazır bulundu. Bunun üzerine bu Almanca mektuplar gözleri önünde mühürlendi. Paşa mektupları götürecek olan kuryelerin, yani Bay Simmich ve Bay Polschwein'in, kendilerine refakat edecek olan sipahi ile birlikte hemen atlarına binip yola çıkmalarını istedi. Ayrıca Budin paşasına da bir yazı gönderip kuryeleri iç çamaşırlarına kadar soyundurup bir yerlerinde başka mektuplar gizleyip gizlemediklerini araştırmasını emretti. Fakat saygıdeğer efendim bu sipahiye, Budin paşasına güzel sözler söylemesini ve kâhyasından kuryeleri fazla alıkoymadan ve kırıcı bir davranışta bulunmadan yola çıkarmasını rica etmesini tembihledi.

Duyduğumuza göre, Bathory'nin [Stephan Bathory] Lehistan kralı olacağı kesinmiş, çünkü gerek küçük rütbeli soylular, gerekse halk onu istiyorlarmış. Daha şimdiden 400 süvari, gösterişli giysiler içinde Erdel'e gelmişler ve onu alıp götürmeğe hazır durumdaymışlar. Erkek kardeşi Christopher da onun yerine geçip Erdel voyvodası olacakmış, şimdilik Konstantinopolis'ten kendisine sancağı göndermelerini beklemekteymiş.

16 Şubat'ta efendim, Dominic'in serbest bırakılmasını sağladı. Ama daha önce subaşıya 17 taler değerinde Şam kumaşından bir giysi yolladı. Bu tutsaklık Dominic'e 60 talerden fazlaya mal oldu, üstelik de işken-

ce çekti ve dayak yedi. Bu yetmiyormuş gibi bizim konutumuza gelmesi ve Divana gitmesi yasaklandı. Dominic'i kapatmış oldukları zindanda 500 kadar erkek ve kadın tutsak kalıyormuş. Zavallılara yardım parası gönderildiğinde, bağışı yapan için dua ediyorlarmış.

Bugün efendimden öğrendiğime göre, Budin'de bulunan yedi çavuş onun hizmetindeymiş ve bunlar mektuplarını iletmekle görevlendirilmiş olup, bu iş için her birine 15 veya 20 taler ödeniyormuş. Eğer gizli bir mesaj getirirler ya da götürürlerse, kendisine bunu bildiren bir not bırakmaları tembihlenmiş. Padişahın armağanları geldiğinde, efendim paşadan bu çavuşların maaşlarını artırmasını rica edeceğine dair söz vermiş, bu vaatle onlara kendi işini yaptırıyormuş. Efendimin mektuplarını iletmek için Venedik üzerinden geçen yol tercih ediliyor. Çünkü evvelce mektupların alıcının eline geçmesi aylarca sürüyordu. Ama şimdi balta saplarına, şişelere veya temiz kâğıt üzerine limon suyu ile yazılıp ipekli kumaşlara sarılarak 15 veya 10 günde yerine varmaları mümkün oluyor.

18 Şubat'ta efendim gene bir şişe içinde mektuplar gönderdi. Önce şişeyi kırıp parçaladı, mektupları mumlanmış bir beze yerleştirdi ve sonra şişe parçalarının üzerine koydu, üzerini teneke ile kapladı ve kalayladı, şişeyi kalayla yapıştırarak, içine Malvasier doldurdu ve bu şekilde yolladı.

19 Şubat'ta Bay Schmeisser'in bana anlattığına göre, Lehistan'daki kral seçimi vesilesiyle gerek geçen sefer, gerekse bu sefer 20 kere 100.000 gulden ve günde 100 florin, bazen de daha fazlası harcanmış.

27 Şubat: Bugün efendim bana Türk hükümdarı Sultan Murad'ın adalet tutkusundan söz etti. Bunu gösteren pek çok olaya tanık olmuşlar. Geçenlerde yolunun üstünde iki ceset görünce, bunların katillerinin araştırılmasına verdiği önem de bunu kanıtlamaktadır. Ayrıca da beylerbeyi ve sancakbeylerinin temsilcilerinin Divan toplantılarına katılmalarını yasak etmesi de gene adalet duygusundan kaynaklanıyor. Çünkü bir yörenin tebaası, efendileri tarafından eziliyor, sıkıştırılıyorsa, bundan şikâyette bulunacak olan kişi, Divan toplantısında o yörenin temsilcisi önünde rahatça konuşamamaktadır. Ya güzel sözlerle ya da tehditlerle şikâyetçinin açık bir ifadede bulunması önlenmekte, hatta bazen hiç olanak tanınmamaktadır. Padişah bu nedenle temsilcilerin Divana gelmesini yasakladı. Böylece sı-

kıntıda olan insanlar dertleri hakkında rahatça şikâyette bulunabilecekler, sanki itibarlı kişilermiş gibi haklarını arayabilecekler.

29 Şubat'ta iki Rum idam edildi. Birini çengele astılar. Diğeri ise, canını kurtarmak ümidi ile Müslüman oldu, ama bu ümidi boşa çıktı, onun da kafasını kestiler. Suçları, bazı genç köleleri ve dönmeleri, efendilerinden birkaç yüz duka çalıp firar etmeye teşvik etmeleri, kaçmayı başarmaları için kendilerine yardım edeceklerine söz vermeleri. Fakat bu adamlar, verdikleri sözü tutacak yerde, onlara güvenip kaçan köleleri yolda öldürmüşler ve paralarını almışlar.

Bugün Müslüman olan Joh. Baptista hakkında şunları anlattılar: Sünnet olduğundan beri erkeklik organının yarası bir türlü iyileşmemiş ve bu yüzden çok acı çekiyormuş, bütün gün oraya buraya koşturup, inliyor, bağırıyormuş, fakat yardım için kime başvursa, ondan yüz çeviriyormuş, eskiden yakın dostu olanlar bile onun derdine bir çare bulmak istemiyorlarmış. Müslüman olmayı kabul ettiğinde, gece rüyasında Muhammed Peygamber'in ona göründüğünü ve eline bir demet çiçek vererek bunu büyük paşaya vermesini tembih ettiğini anlatmış. Bu rüyadan, şimdiye kadarki inancının yanlış olduğu ve ölecekse, en doğru inancı benimsemiş bir Müslüman olarak ölmesi gerektiği anlamını çıkarmış. Baptista, Yunanca, İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Türkçe ve Arapça biliyor ve üstelik de çok kurnaz bir adam.

Bu ay sarayın kalem odası başkanı [Reisülkûttap], mektupları yanlış yazdırdığı için görevinden alındı. Divan toplantısı sırasında kendisine getirilen bir yazıyı herkesin önünde okuması istenmiş. Bu yazı görevinden alındığına dair bildiriymiş.

Bu yıl şubat ayında hava çok güzel ve ılıktı. 20 Şubat'ta yağmur başladı ve 1 Mart'a kadar sürdü. Aralık ayından beri ancak dört kez ateş yaktım, o da sadece birkaç Laibachlının hatırı için.

Mart 1576

1 Mart akşamına doğru kentte yangın çıktı. Bir kilise, çok sayıda dükkân ve bir un deposu yandı. Olayın öncesinde patrikhane vaizini ve Protonotarios'u ziyaret etmiştim. Bana anlattıklarına göre, Atina kentinin bir kısmı

surla çevriliymiş, bir kısmı ise açıkmış, surlar yıkık ve harap durumdaymış. Şehirde 60 kilise varmış, oysa Türk ibadethanelerinin sayısı üçü geçmiyormuş. Orada *Porticus Aristophanis*'i, *Zenoni Stoa*'sının bir bölümünü ve *Areopagus*'u görmek mümkünmüş. Kent, Galata veya Pera denilen şehirden daha büyükmüş ve denizden bir saatlik mesafedeymiş. Kendisi üç kez oraya gitmiş. Korint, Atina'dan daha büyükmüş ve bir dağın üzerine kuruluymuş.

Pera'da yaşayan 40 kadar tüccar bu yıl aşağı yukarı 5.000 akçe vergi ödeyecekler. Tüccarlar kendilerine düşen bu vergiden başka bir ödeme yapmıyorlar. Hükümdarın hizmetinde olan kişiler ise, örneğin, eczacılar, hekimler, tercümanlar ve bunlar gibi görevliler, Yahudi veya Hıristiyan olsalar bile, hiçbir ödemede bulunmuyorlar.

Sakız adası halkı, patriğe verdikleri paranın dışında, yılda 12.000 duka ödüyor. Vaiz ve her iki oğlu bu yıl 25 taler ödemek zorunda kalmışlar.

Rumlar perhiz döneminden önceki haftalarda sürekli et yerler. Ama 26 Şubat'tan itibaren 4 Mart'a kadar ağızlarına et koymazlar, sadece balık yerler. 5, 6 ve 7 Mart'ta, diğerlerinden daha dindar olmaya özenen papazlar ve halktan olan kişiler, ikindi vaktine kadar hiç yemek yemezler. Diğerleri ise bugünlerde, tıpkı perhiz dönemindeki gibi hiç değilse et ve etle ilgili olan yiyeceklerden uzak dururlar. Yani hem perhiz döneminin ortasında hem de sonunda üç gün boyunca hiçbir şey yemezler. Fakat sonradan gece gündüz yiyip içerler.

İtalyanlar, Paskalya öncesindeki çarşamba günü perhize başlarlar. Bazıları daha önceki haftalarda, rahip Antoni'nin vaaz verdiği bütün günlerde de perhiz yaparlardı. Bu yıl Floransalı bir rahip vaaz veriyor ve kendisine bu emeği karşılığında 50 duka ödüyorlar. Bu parayı elçiler ve tüccarlar aralarında toplayıp ödüyorlar. Benim efendim de dört veya beş duka katkıda bulunuyor.

7 Şubat: Efendimin anlattığına göre, Erdel temsilcisinin kâtibi, Lehistan meselesi hakkında efendisinin voyvodaya ve voyvodanın efendisine yazdığı bütün mektupların birer kopyasını saygıdeğer efendime gönderiyormuş. Aynı şekilde Lehistan'dan bu konu hakkında padişaha gelen yazıları, paşanın voyvodaya yazdıklarını ve onun temsilcisiyle yaptığı görüşmeleri de bildiriyormuş.

Bugün Sakızlı eczacı Antoni, Sakız adasının Ali Paşa tarafından Apulia seferi dönüşü hiç silah kullanmaya gerek kalmadan alındığını anlattı.[4] Firar eden tüm köleler genelde bu adaya sığındıkları ve buradan Kandia'ya, yani güvencede oldukları bir yere ulaştırıldıkları için, Türkler bu adayı ele geçirmek istemişler. Adayı işgal etmelerinin başka bir sebebi de, adanın yöneticileri olan ahlak dışı ilişkilere düşkün, hasis ve paragöz Cenevizlilerin sömürgenlikleri yüzünden, ada halkının haraç ödeyememesiymiş. Bu adadan alınan bir kilise çanı Üsküdar'a götürülmüş. Orada çanı çaldıklarında, sesi padişahın sarayından bile duyulabiliyormuş. Müftü bir fermanla bu çanı yasaklamış. Eczacı, adanın cennet gibi bir yer olduğunu da sözlerine ekledi.

Bunun dışında bize anlattığına göre, geçtiğimiz şubat ayında, Galata'da oturmakta olan bir Sakızlı, beraber yaşadığı Griningenli kadınla ve diğer refakatçileriyle birlikte bir karamürsel teknesiyle Sakız adasına giderken, bir deniz kazasında hayatlarını kaybetmişler.

10 Mart'ta hava bozdu, şiddetli gök gürültüsüyle birlikte yağmur yağdı. Fakat hemen arkasından hava tekrar açtı.

11 Mart'ta Türklerin "Küçük Bayram"ı başladı. Söylenenlere bakılırsa, bu bayramda yabancı ülkelerden gelen yaklaşık 70.000 kişi Mekke'de bir araya gelir ve dinî törenlerini orada yaparlarmış. Bayramda Türkler birbirlerine büyük tepsiler içinde tatlılar, koyunlar, güzel toprak vazolar içinde çiçekler ve buna benzer armağanlar gönderirler, gün boyunca sokaklarda gezinirler, birbirlerine rastladıklarında el sıkışırlar. Yaşça ya da mevki bakımından küçük olan, büyüğünün elini iki eliyle tutar, sonra bırakıp yoluna devam eder. Geleneksel bir saygı işareti de işaret parmaklarını ağızlarına götürmektir. Yaşı ve mevkii küçük olanların bazıları da büyüklerinin elini, eteğini öperler ve yukarıda anlattığım biçimde davranırlar. Bayramın birinci günü bizim binamızın önünden geçerek saraya, Atmeydanına ve kentin diğer önemli yerlerine gezmeye giderler. Bayramın ikinci günü Galata'da "Losa" dan geçerek ve topların döküldüğü yer olan Tophane'de gezinirler. Bayramın üçüncü günü Eyüb

4 Sakız adası Fatih zamanından beri yaklaşık 110 senedir haraç vermekteydi ve donanma Apulia (Pulya) seferine giderken Kaptan-ı Derya Piyale Paşa tarafından 1566'da herhangi bir çarpışmaya mahal olmaksızın alındı –ed.n.

Ensari'ye giderler. Bayramdan önceki gün[5] [Arife günü] şarap içmek ve içki ikram etmek yasaklanmıştır (Bu yasak Yahudiler ve Hıristiyanlar için geçerli değildir). Bayram bitinceye kadar kadınların sokaklarda dolaşmaları yasaktır.

12 Mart: Akşam yemeğinde sihirbazlık ve el çabukluğu gösterilerinden söz ediliyordu. Efendim, Stalachius adında birinin 15 yıl önce Würtemberg dükalığında bulunan Urach kentinde oturmakta olan amcasını ziyaret ettiğini, Tübingen'de de konuğu olarak evinde kaldığını ve Ungnad ailesi ile dostluk kurmak istediğini anlattı. Bu adam Viyana'da ve Pressburg'da çok tuhaf gösteriler yapmış. Birisi onun meçini çalmış, o da yardımcısı olan delikanlıya, kılıç bileyicisine gitmesini, meçinin orada birisine satılmak üzere alıkonduğunu söylemiş ve söylediği doğru çıkmış. Bir adam ona kölesi olan bir Türkün kaçtığını haber vermiş. Bu adama, merak etmemesini, Türkün yakında geri geleceğini söylemiş. Gerçekten de birkaç saat sonra kaçak köle, Salm kontunun arazisinde yakalanmış. Bir gösteri sırasında, boş bir yüzeyin üstüne kapattığı bir şapkanın altına birinin elini atmasını ve istediği biçimde bir tacı ortaya çıkarmasını söylemiş ve dediği gerçekten olmuş. Birisinin eline bir kart vermiş. Adam elini açıp gösterdiği zaman ortaya başka bir kart çıkmış. Hünerbaz, bunun gibi çeşitli marifetler göstermiş. Bunun üzerine Bay Steiner ona kullanılması yasak olan bir sahte para vermiş ve demiş ki: "Sen madem her şeyi değişik şekillere sokabiliyorsun, o halde bu sahta paraları da geçerli para haline getir." Majesteleri bu adama beş-altı yüz reichstaler hediye etmiş. (Ah, keşke bu parayı daha iyi bir işe harcasaydı!)

Bugün efendimin bana bildirdiğine göre, Gabriel Zecbelan ona 18 Aralık tarihli bir mektup yazmış ve imparatorumuzun Lehistan kralı olarak seçildiğini haber vermiş.

13 Mart: Venedik balyosunun Bartolotti aracılığı ile efendime bildirdiklerine göre, Lehistan'dan yola çıkmış olan 60 süvari ve her birinde dört kişi bulunan 25 araba Viyana'ya ulaşmış. Dr. Salomon da bu haberi doğruladı. Yolcuların en itibarlısı Bay Laski imiş ve imparator onu karşılamak üzere 30 kupa arabası yollamış. Onlar da imparatora ve imparatoriçeye, bundan böyle kendi kralları ve kraliçeleri sayılmaları sebebiyle mutluluk dileklerin-

de bulunmuşlar ve saygılarını sunmuşlar. Buna karşın birçok kişi de Erdel'e giderek voyvodayı kralları olarak selamlamışlar. Partilerden biri, imparatorun kendi kralları olmasını kesinlikle istemiyor, Erdel voyvodasını tercih ediyormuş, ama voyvodanın, ölen kralın [yaşı geçen] kız kardeşi [Anna] ile evlenmesini şart koşuyormuş. Zaten kral tacını da o muhafaza etmekteymiş ve bu koşulu kabul etmiş. Bütün bu anlaşmazlıklara neden olan Krakov voyvodası, Krakov kentinde bir direk diktirip tepesine voyvoda Bathory'nin sancağını çektirmiş ve imparatora bir haber göndererek, Lehistan tacını kabul etmemesini, aksi halde başına onur kırıcı olaylar geleceğini bildirmiş. Saksonya'daki elektör-dük, imparatora, Lehistan yolculuğu sırasında kendisine refakat etmek üzere 1.600 süvari göndermeyi teklif etmiş.

Lehistan tacı uğruna şimdiye dek öyle büyük harcamalar yapıldı ki, bunu daha uzun zaman sürdürmek olanaksızdır. Kim bu taca sahip olmak istiyorsa, artık en kısa zamanda bir girişimde bulunması gerekiyor. Çünkü (soylu sınıfından) elçilerin her birine en az 300 kron değerinde bir altın zincir armağan edilmesi gerekiyor. Voyvada rütbesindeki beylerden de 13 kişi elçi olarak hazır bulunacağına göre, sarfedilecek olan paralar su gibi akacak.

Fransa'da ve Felemenk'te Hugenotların [Protestanların] durumu iyiymiş. Rivayete göre, Oranj presi taraftarları İspanya kralının elinden bir kaleyi zorla almışlar. Hollanda ve Seeland,[6] bundan böyle İspanya kralının egemenliği altında olmak istemiyorlarmış. İngiltere kraliçesi bu ülkeleri koruması altına almayı öneriyormuş. Fransa kralının, Hugenotlarla onların istedikleri koşullara göre barış antlaşması yapmak zorunda kalacağı sanılıyormuş.

14 Mart tarihinde Korfu'dan beş İtalyan gelip kendi kararlarıyla Müslüman olmak istediklerini bildirmişler. Bu ayın on birinde de oldukça yaşlı bir adam gördüm, etrafta dolaşıp dileniyordu ve Müslüman olduğunun bir işareti olarak elindeki oku gösteriyordu.

15 Mart günü efendim, Türklerin çok kaba ve yüzsüz adamlar olduğunu söyledi. Önemli bir konumda olan çavuşbaşı ondan bir giysi veya bir giysilik kumaş hediye etmesini istemiş. Neden mi? Çünkü onun iyi dostuymuş da ondan.

5 Anlatımda bu bir cumartesidir –ed.n.

6 "Alçak Ülke"nin İspanya yönetimindeki iki önemli vilayeti. Daha sonraarı hepsi için Hollanda denilecektir –ed.n.

16 Mart'ta, akşam yemeği sırasında İran elçisinin buraya gelmek üzere yola çıkmış olduğu haberi geldi. Ülke hakkında bilgi toplamasını önlemek için, yolu üzerindeki kentlere, köylere elçiyi ve kafilesini sokmuyorlarmış. Bu yüzden elçi ve maiyeti açıkta konaklamak ve geceyi çadırlarda geçirmek zorunda kalıyorlarmış.

17 Mart'ta öğle yemeğinden sonra Frankfurtlu Ali Bey ile konuştum ve ona Türklerle İranlıların birbirlerine neden düşman olduklarını sordum. O bana şu açıklamada bulundu: Aslında her iki halk da aynı dindenmiş, ama İranlılar, Ebubekir, Ömer ve Osman'ı efendileri olarak tanımıyorlarmış, sadece Muhammed'in damadı olan Ali'yi tanıyorlarmış ve ülkelerinin ona ait olduğuna inanıyorlarmış. Ayrıca da Cebrail adındaki meleğin Kuran'ı gökten indirdiği zaman, bir bölümünü Ali'ye emanet edecek yerde, yanlışlıkla Muhammed'e devrettiği kanısındalarmış. Zira Kuran bir seferde inmemiş, önce birkaç dizesi, ya da sayfası, daha sonra gene birkaç bölümü inmiş. Söylediklerine bakılırsa, Türkler Muhammed'ten önceki peygamberleri de kabul ediyorlar ve Tanrı'nın elçisi sayıyorlarmış. Ama İncil'i (Yeni Ahit kitaplarını), içinde Muhammed'in adı geçmediği için kendi din kitapları olarak tanımıyorlarmış. Cebrail'in aracılığı ile Tanrı'nın kendilerine göndermiş olduğu kitapta, Muhammed'in adının da anıldığı ve bütün geleceğinin Tanrı tarafından belirlenmiş olduğu, Tanrı'nın her şeyi onun için yarattığı yazılıymış. Oysa bizim kitaplarımızda Muhammed hakkında böyle bir kehanet bulunmadığına göre, onların görüşüne göre bu kitaplar sahteymiş. Çünkü onların kitabında Tanrı, Muhammed'in adını daha önce de insanlara bildirdiğini açıklıyormuş. Melek, Muhammed'e Kuran'ın birçok ayetlerini ve sayfalarını tebliğ edince, Muhammed Mekke'deki camiye gitmiş ve oradaki minberin merdivenlerini tırmanmış, halkı etrafına toplamış ve demiş ki: "Tanrınız size selam yolladı ve şuna... şuna... inanmanızı istedi." Günümüzde hocalar bütün bu basamakları değil, sadece üç-dört basamak çıkıyorlar, çünkü peygamberleri kadar yükseklere çıkmaya kendilerini layık görmüyorlar. Ellerine Kuran'ı alacakları zaman, önce yıkanıyorlar, sonra ona yüzlerini sürüyorlar. Biz bunu yapmadığımız ve Kuran'a gereken saygıyı göstermediğimiz için, onu elimize vermiyorlar. Verirlerse Kutsal Kitaplarının bizim ellerimizde onurunu yitireceğini sanıyorlar.

Ali Bey'in bunun dışında bana anlattığına göre, Türkler İranlılara "Kızılbaş" yani "kırmızı kafalı" diyorlar ve onları en kötü düşmanları sayıyorlar. Nitekim Sultan Süleyman eski hükümdara bir mektup yazıp, eğer yukarda sözünü ettiğim o üç kişiyi Muhammed'in gerçek halifeleri olarak tanımazsa, onun en koyu düşmanı olacağını söylemiş.

Muhammed'in halefleri Kuran hakkında bir şey yazmamışlar. Kuran'ı anlamak o kadar zormuş ki, onu ancak bilim adamları kavrayabiliyorlarmış. Kuran hakkında yazılmış pek çok yorum bulunduğuna göre, Kuran'ı anlamakta bir hataya düşmek mümkün değil.

"Müslüman" kelimesi Arapça "doğru inanç" anlamına gelen "İslam" kelimesinden türetilmiş. "Müslüman" da, yanlış inançtan doğru inanca yönelmiş olan kimse anlamına gelmekteymiş. İşte bu doğru inanca dönen Hıristiyanlara "*Renegati*" [mühtedi] deniliyormuş. Anadan doğma Türk olanlara ise Müslüman denirmiş. Ayrıca Muhammed ve halifelerinin savaşta esir aldıkları ve Hıristiyanlığı inkâr edip Muhammed'in dinine döndüklerinden dolayı hayatlarını bağışladıkları insanlara Müslüman dedikleri için, Türkler de kendilerini "Müslüman" ya da "Mussimin" [Müslimin] diye adlandırıyorlarmış ve bu da "teslim olanlar" anlamına gelmekteymiş.

Türk hükümdarı sarayında doğma büyüme Türkleri istemezmiş. Ona çok sayıda Türk armağan etmişler, ama aslını, soyunu öğrendiği zaman onları kovmuş. Bu yüzden tüm paşa ve berlerbeyi konumundaki kişiler vaktiyle Hıristiyanmış ya da Hıristiyan çocuklarıymış. Çünkü onlar her konuda ve sanatta Türklerden daha becerikliymiş.

18 Mart'ta "*Elpida*" yani "Umut" Kilisesi'ni ziyaret edip patriğin düzenlediği ayini izledim. Kilisede sadece ayinin yapıldığı ve resimleri olmayan bir tek sunak var. Rumların hemen hemen bütün kiliseleri gibi, içi İsa, Meryem, Başmelek Cebrail, Mikail ve Basilius, Hrisostomos, Nazianzenius, Demetrius gibi eski din büyüklerinin resimleriyle süslü. Kilisenin ön bahçesinde ve değişik bölmelerinde manastır ve kiliseleri vakfedenlerin kabirleri bulunuyor. Meryem'in resminin önünde kandiller yanıyordu. Kilisenin içinde ve çevresinde üstü kubbeli odalar, çeşmeler, sarnıçlar var.

Bugün Hrisostomos'un kilisesini gezdim. Burası bir zamanlar papazlar ve rahibeler için yapılmış bir manastırmış. Şimdi içinde sadece ra-

hibeler yaşıyor ve bunların geçimleri patrik tarafından sağlanıyor. Çünkü Türkler manastırın gelirine el koymuşlar. Kilise büyük bir meydanın bir bölümünde kurulu. Patrik burası için 5.000 duka ödemiş ve böylece onun Türkler tarafından alınmasını ve rahibelerin açıkta kalmasını, yerine bir cami inşa edilmesini önlemiş.

19 Mart günü ve ondan önceki gün Lehistan'daki seçim hakkında gelen haberleri efendim için kopya ettim. Haberlerin içeriği şöyleydi: Varşova'da senatörler bir araya gelir gelmez, diğer üyeler de toplanmışlar. Gnesen başpiskoposu ve diğer üç piskopos, altı palatin ya da voyvoda, (bunların en önemlisi Cassty'dir [Laski]), çok sayıda kale kontu [Kastellon], belki 20 kişi, imparatorun seçilmesinden yana oy vermişler. Başpiskopos da imparatorun kral olmasını uygun görmekteymiş. Fakat asilzadeler arasında bir başkaldırı oluşunca, başpiskopos firar etmek zorunda kalmış. imparatorumuzun karşıtı ve düşmanı olanların başında ise Krakova voyvodası Soborowsky bulunmaktadır. Bunlar kendi aralarından birini kral olarak seçmeye niyetlenmişler, fakat bir türlü birisi üzerinde karara varamamışlar veya kimseye kral tacını kabul ettirememişler. Bunun üzerine tacı, ölen kralları Sigismund Augustus'un kız kardeşi Anna'ya götürmüşler ve Erdel voyvodası ile evlenmesi koşuluyla krallığı kendisine teslim edeceklerini söylemişler. Anna bunu kabul edince, bu arzusunu Bathory'ye bildirmek üzere 400 atlı göndermişler. Bu durum uzun süre onu büyük bir sıkıntıya sokmuş. Durumu Türk hükümdarına bildirmek zorunda kalmış. Yaklaşık bütün Lehistan asilzadelerinin kendisini Lehistan kralı olarak seçtiklerini, fakat bunun yaratacağı masrafların altından kalkamayacağını açıklamış. Aynı şekilde imparatorumuzun kral olmasını isteyenler de 60 at ve 25 araba ile Viyana'ya varmışlar ve imparatoru kral ilan etmişler. Onlar Viyana'dayken Adrenovia'da belli bir günde buluşulması ve kimin kral olacağı konusunda bir sonuca varılması kararlaştırılmış ve her iki cepheden olanlar kendi seçtikleri kralı kabul ettirmek için uğraşmışlar. Asilzadelerin çoğu, özellikle de yukarda adını andığım Krakova voyvodası, imparatora ve "köpek" diye adlandırdıkları tüm Almanlara karşı büyük bir düşmanlık duyuyorlar. Asilzadeler bizim imparatorumuza mektup göndererek durumun nasıl geliştiğini anlatmışlar. Şöyle ki: Başpiskopos ve birkaç yandaşı

imparator hazretlerinin kral olmasını kararlaştırmışlar. Bunu yapmakla, yani asilzadelerin bu konudaki görüşlerini almaksızın, onları bilgilendirmeksizin kralı seçmekle, herkesin onayının alınmasını şart koşan devlet hukukuna ve yasalarına karşı gelmişler. Üstelik imparator hazretlerinin seçilmesi halinde Türkler savaş ilan edeceklerinden, bu seçimin gerçekleşmesi zaten mümkün değilmiş. Ayrıca da kendi geleneklerini, törelerini, yasalarını ve dillerini bilen, anlayan bir kişinin seçilmesi daha uygun olurmuş. Aslında majestelerinin de Lehistan tacını kabul etmek istemeyeceğine inanmaktaymışlar, bunun hem Lehistan için, hem de tüm Hıristiyanlık âlemi için bir felakete yol açacağının kendisinin de farkında olduğu düşüncesindeymişler. Bu sözlerle Türklerin, Avusturya hanedanından birinin seçilmesi halinde savaş açacakları tehdidine işaret etmişler.

Bunun dışında Brieslus adında, eski bir Leh ailesinden gelen birisi de seçime girmiş ve kendisine Erdelli altı voyvoda,(ki bunların arasında Krakovalı da bulunuyordu) ve asilzadeler oy vermişler. Ferrara dükü de seçime katılmış ve altı-yedi kale kontu onun tarafını tutmuşlar, ama hiçbir voyvoda oy vermemiş. İsveç kralına gelince, sadece fazla itibarı olmayan üç kişi ondan yana çıkmış.

20 Mart'ta Ahmed çavuş Erdel'den geldi ve voyvodanın [Stephan Bathory] 1.000 kişi ile birlikte Boğdan'a gittiği haberini getirdi. İmparatorumuz ise bir imparatorluk meclisi toplantısı düzenlemiş ve 3.000 kişi ile birlikte Lehistan'a gitmek üzere yola çıkmış. Moskovalı da ona birkaç bin adamla yardım edeceğini vaat etmiş.

Efendimin bana açıkladığına göre, bizim imparatorumuzun tarafını tutan Lasky, bir dönmeymiş, yani vaktiyle Luther mezhebindenmiş, ama sonra Papist olmuş. Üstelik de zina işlemiş, çünkü bir karısı olmasına rağmen, Fransa'dan evlilik vaadiyle bir kızı kaçırmış.

Efendim, Budin paşasının buradaki temsilcisine bir giysi armağan ettiğini ve onun da kendisine önemli bilgiler aktardığını, üstelik mektuplarını alıp götüreceğine dair söz verdiğini de anlattı. Ama efendim ona güvenmiyormuş. Gerçi ona bir deste mektup emanet etmiş ama, içeriği aynı olan başka bir paketi de, Peşte'deki dostlarına posta götürecek olan kâtibine emanet etmiş.

21 Mart'ta efendim bana bir gün önce sözünü ettiği çavuşun getirdiği başka haberleri de iletti. Bekeş ve Erdel'de bulunan Rueber, olayların gelişimini dikkatle izliyorlarmış. İmparatorun oğlu [Erzherzog Arşidük Ernst], tahminen binlerce askerle Lehistan'a doğru yola çıkmış ve Moskovalı da 60.000 kişilik bir kuvvetle ona destek veriyormuş. Zaten çoğunluk imparatordan yanaymış. Bu yüzden voyvoda (Bathory), eğer Türk hükümdarı kendisine yardım etmezse, bir başarı elde edemeyecekmiş, çünkü yanında sadece Erdel'den gelen 1.000 kişi ve 600 Lehistanlı varmış. Zaten Türklerden yardımı bu nedenle istemiş ve kendisinin Lehistan'a yerleştiğinden emin olmadan şimdilik kimseye sancak gönderilmemesini söylemiş. Zira Türk hükümdarı kime bu sancağı gönderirse, o kişi Erdel prensi veya voyvodası olurmuş. Türk hükümdarı Tatar Hanı'na da bir mektup yollayarak Lehistan'a asker çıkarmasını emretmiş.

Rumlar, çocukları üç-dört yaşlarına geldiğinde, vaftiz töreninden sonra onlara "Son Yemek" ayini uyarınca şarap ve ekmek verirler. Çocuklar çoğu kez bunu hemen tükürürler. Bunun üzerine papaz onları kilisenin iç bölmesine götürüp döver.

Nikâhın resmen onaylanma işlemi kilisede olduğu gibi evde de yapılabilmektedir.

Evlilik dışı ilişki ve evli bir kadının kocasının izni olmaksızın adı kötüye çıkmış yerlere gitmesi ve orada birkaç gün kalması boşanma nedeni sayılmaktadır.

Rumların "*Carnisprivi*"[7] günü olan "*Apokria*," daima pazara rastlar. (Bugünden önceki hafta, çarşamba ve cuma günleri de dahil et yerler ve Papistleri, tıpkı Yahudiler gibi cumartesileri perhiz yaptıkları için lanetlerler.) Rumlar, cumartesi günleri de et yerler ve bundan hoşnutturlar. Rumlar için o gün, bizdeki "Fastnacht" (=oruç gecesi) yerine geçer, ama onlar bu ismi bilmezler. Onlar haftanın günleri için Hıristiyanlıktan önceki dönemlerde kullanılan adları kullanmazlar. Örneğin "Feria 1, 2, 3... " gibi, yani "Pazardan sonraki birinci, ikinci, üçüncü gün" gibi ifadeler kullanırlar. Bütün perhiz dönemi sırasında gerek sağlamlar, gerekse hastalar, yaşlılar ve gençler et ve et türünden yiyecekler yemezler, çarşamba ve cuma günleri şarap da içmezler. Sadece yaşlılar, hastalar ve lo-

ğusalar bu kuralın dışındadır. Bütün perhiz dönemi boyunca yalnız iki kez, Meryem'in göğe çıktığı gün ve "Palmiye Günü," yani Paskalyadan önceki pazar günü balık yerler. Rumların dediklerine göre, nefislerine hâkim olmak, aşırı cinselliğe yönelmemek için perhiz yaparlarmış. Perhiz döneminde patrik her gün bir kilisede Kuddas Âyini düzenler ve fakir rahibeler için bağış toplar. Perhiz döneminden önce de üç veya dört kez vaaz verir. Perhiz döneminin ilk günü olan 26 Şubat tarihinde vaiz de Matta, 25'i konu alarak, kıyamet gününden söz etti. Onu izleyen pazar günü de *Hieromonachus* Matthaeus vaaz verdi. Böylece bütün perhiz dönemi boyunca her çarşamba, cuma ve pazar günü Kuddas Âyini düzenlenmektedir. Âyin sırasında beyaz ve kırmızı şarap, ekmek olarak da çokça mayalanmış ekmek kullanılır. Mayasız ekmeği ekmekten saymıyorlar veya tam anlamıyla ekmek olarak kabul etmiyorlar. Zira kitapta "*Arton*" yazısının bulunduğu her ne varsa o doğrudur, makbuldur, yani mayalı ekmek anlamındadır. Hiçbir zaman "*Azimon*" yazısı olan bir şey makbul sayılmaz ve mayasız ekmek de öyledir. O halde sadece "*Arton*" olması gerekir. Nitekim İsa Peygamber de Paskalyada kuzu yedikten sonra gece yemeğinde mayalı ekmeğin yenmesini uygun bulmuş. Onların iddialarına göre, mayalı ekmeğin içine tuz da katmalıymış, ancak o zaman mükemmel bir ekmek olabilirmiş. Böylece İsa Peygamber bütün kişiliği ile yani hem gerçek Tanrı, hem insan olarak temsil edilebilirmiş.

Rumların yılın 12. günü önemli bir kutlamaları var. O gün kilisedeki sunağın üzerine özel olarak yapılmış bir ikona konur. Kiliseye gelenler bunu öperler, haç işareti yaparlar ve önünde eğilirler. Ayrıca ayinden sonra "*Andidoro*" veya "Sevgi Yemeği" ya da "Son Yemek" sırasında, hepsi kürsüye giderler ve ikonanın üzerindeki resmi öperler. Rumların 12 yortusu vardır: 1. "*Evangelismos,*" yani Meryem'e bir çocuk doğuracağı müjdesinin verilmesi, [25. 03] 2. "*Hristogenna*" İsa'nın doğumu veya Kutsal Gece, [25.12] 3. "*İpapanti tou Kirio*", Meryem Ana'nın [İsa Peygamber'i doğumundan 40 gün sonra ibadethaneye götürüşü ve] arınması ya da "Işık Âyini", 4. "*Theophania*", İsa'nın [Yahya Peygamber tarafından] vaftizi, [06. 01] 5. "*Metamofosis tu Kiriu*", İsa Peygamber'in Tanrı tarafından gönderilmiş olmasının onaylanması [06. 08], 6. "*To Savvato tu*

7 "Carnisprivi": Et yememe günü –ç.n.

Lazaru" Lazari'nin İsa Peygamber tarafından ölümden uyandırılması, [Büyük Haftadan önceki cumartesi], 7. "*Kiryaki tou Vaion*", Paskalyadan önceki pazar günü, 8. "*Stavrosis tu Kiriou,*" İsa Peygamber'in çarmıha çakılması. 9. "*Anastasis* tu *Hristou,*" Paskalya veya İsa'nın dirilişi, 10. "*Analipsis,*" [Paskalya'dan 40 gün sonra] İsa Peygamber'in [Zeytin Dağında Havarileri ile son kez konuşup ruhen ve bedenen] göğe yükselmesi. 11. "*Pentikosti*" [Paskalya'dan 50 gün sonra] Kutsal Ruhun Havarilere gönderilmesi, 12. "*Kimisis tis Theotoku* [15. 08] Meryem Ana'nın ölümü ve göğe yükselişi.[8] Bütün bu yortularda aynı ayinler yapılmaktadır. İncil'den veya havarilerin mektuplarından, her yortuya özgü farklı bölümler okunmaz. Bunların belli bir sırası ve düzeni vardır.

25 Mart günü patrik Galata'daki [Grekçe ibare] kilisesinde ayin yaptı. Bu sırada kilisenin kapısı önünde yeniçeriler nöbet tuttular, önemli kişilere yer açtılar ve halkın yarattığı kargaşayı önlemek için insanları düzene soktular, çünkü kilise oldukça dardı ve cemaat çok kalabalıktı. Kilisede kadınlara ayrılan bölümün çevresinde bir parmaklık var. Kadınlar ayini bu parmaklığın gerisinden izliyorlar ve kendilerine ayrılan bu bölüme dışarıdan giriyorlar. Buradan diğer insanları görebiliyorlarsa da, kilisedekiler onları açıkça göremiyorlar. Durdukları yerin zemini diğerinden biraz yüksektir.

Patrik, kilisenin arka tarafında, üzerine halı örtülmüş olan bir iskemlede oturmaktaydı. Ayaklarının altında da bir halı vardı. İç çamaşırlarının üstüne üç kat papaz elbisesini üstüste giymişti. Giysiler havları kesilmemiş kadifeden yapılmıştı, kumaşın dokusuna sırma ipliklerle yaprak desenleri işlenmiş, incilerle bezenmişti. Kolları dirsek hizasına kadar sırma ve incilerle işlenmişti. Dış giysinin üzerine sırma ipliklerle dokunmuş beyaz bir "*stola*" örtmüş ve göğsü üzerinde çaprazlama kavuşturmuştu, başına doktorlarınkine benzeyen bir başlık takmıştı. Duaları okuyacak olanları görevlerine hazırlamak üzere kutsadı. 12 papaz özel giysileri içinde kilisenin kutsal eşyalarının muhafaza edildiği bölümden çıktılar ve patriğin önüne gelerek yerlere kadar eğildiler, ayin kıyafetlerini üzerlerine geçirerek sıra halinde dizildiler. Birinin elinde bir Kutsal Kitap vardı, bunu patriğe uzatarak öptürdü. Hep birlikte bir ilahi

okunduktan sonra patrik ayağa kalktı ve cemaate doğru haç işareti yapıp papazlarla birlikte kilisenin kutsal bölümüne doğru yürüdü. Orada her yöne dönerek cemaate doğru yeniden haç işareti yaptı. Papazların alın çevresindeki saçları dışında başları tamamen tıraşlanmıştı ve öndeki saçları arkaya doğru uzatılıp omuzlarına kadar indirilmişti. Başları açık olarak, İsa'nın çektiği acılardan ve göğe çıkışından söz eden ilahileri okuyarak kilisenin kutsal bölümüne doğru ilerlediler. Orada sunağın etrafını dolaştılar. Patrik sunağı tütsüledikten sonra küçük bir sandalyeye oturdu. 12 papaz üç kez "*Yeremiou Agiotatu Patriarhou polla ta eti!*" yani "Kutsal patriğimiz Yeremias'a Tanrı uzun ömür bağışlasın" sözlerini içeren şarkıyı okudular. Şarkıyı yöneten kişi (*Cantor*) koronun önünde durarak bu şarkıyı bir kez tekrarladı. Patrik üç mum dikili üç kollu gümüş bir şamdanı eline alarak kilisenin kutsal bölümüne giden kapının girişinde cemaat yönünde haç işareti yaptı ve cemaati kutsadı. Patrik ve 12 papaz yeniden sunağın çevresini dönerek yerlere kadar eğildiler ve kendi kendilerine dualar okudular, kapının girişinde gerek genel olarak, gerekse kilise için barış ve huzur duası ettiler, birlik ve inançlarının daim olmasını, inanç içinde ölenlerin esenliğe kavuşmasını Tanrı'dan dilediler. Bunun üzerine küçük bir çocuk havarilerden iki mektup okudu, çünkü iki ayrı yortu kutlanmaktaydı. Bunlardan biri, Helena'nın bulduğu haçın yükseklere kaldırılması, diğeri Meryem'e hamilelik müjdesinin verilmesi yortusuydu. Bu yortular için Hebr. 7., 26. metni okundu: "Bizim böyle yüce bir rahibimiz olmalıydı..." Bundan sonra da Hebr. 2., 16. okundu: "O hiçbir yerde melekleri yanına almaz..." Koro dışarıda Meryem'i ve Kutsal Teslisi öven ilahiler söyledi. *Archidiaconus* dışarı çıkarak kürsüde İncil'den iki bölüm okudu. Birisi Marc. 8/34: "Bir kimse arkamdan gelmek isterse, kendini inkâr etsin..." ve diğeri Luc. 1/26: "Altıncı ayında..." (Bu bizde de vardır). *Archidiaconus* okurken iki oğlan yanına gelerek başının üzerine altın kaplama levhalar (*laminas inauratas*) tuttular. Okuma bittikten sonra *Archidiaconus* büyük bir huşu içinde İncil'i yukarıya kaldırarak kilisenin kutsal eşyalarının saklandığı bölüme doğru ilerledi. Kapının girişinde İncil'i öptü ve

8 Rumların yortuları: Yazar, yortu ile ilgili ikonanın üzerindeki yazıyı kaydetmiş olduğundan yortu adını eksik bildiriyor.Yortunun tarihi[ ] parantez içinde belirtilmiştir –ç.n.

patriğe verdi, patrik de onu kürsünün üzerine koydu. Papazlardan biri bir dua okuduktan sonra patrik de yüksek sesle Aziz Basilius ayininden bir bölüm okudu. Tütsüler yakıldı, papazlar kürsüye doğru eğilip haç işareti yaptılar. Bundan sonra tören yürüyüşü başladı: Önde yürüyen bir çocuk patriğin altın asasını taşıyordu, onun peşinden ellerinde mumlar tutan iki *Anagnost,* yani okuyucu yürümekteydi, onların arkasından ikişer kişilik sıra halinde dört, (bazen de altı) okuyucu ellerinde altın levhalarla bunları izliyordu. Bunlar efsaneye göre İsa'nın vaaz verdiği sırada ya da "Son Yemek " esnasında hazır bulunan melekleri temsil etmekteydiler. Sıra gümüş bir tepsi üzerinde keten örtü ile kaplı ekmek parçalarını taşıyan *Archidiaconus*'a gelmişti, onun arkasından gelen bir papaz de bir kadeh içinde üzeri kırmızı bir örtü ile kaplı olan şarabı getirmekteydi, onu izleyen bir papaz, boş bir kadehi süs olarak taşıyordu. Bunu takiben elleri sırmalı keten bezlere sarılı altı kişi yürüyordu. Bu, kendilerini Tanrı'nın hizmetine adamış olmaları anlamına gelmekteydi. Patrik, o sırada kapının önünde duruyordu ve birinden ekmek lokmalarını, diğerinden şarap kadehini teslim alarak sunağın üzerine yerleştirdi. Papazlar bunları patriğe teslim etmeden önce, her biri kendi elinde tuttuğu nesneyi öptü, içinden bir dua okudu ve yere doğru eğildi. Patrik de yüksek sesle bir dua okudu ve bundan sonra kutsal eşyaların saklandığı bölüm kapatıldı. Dışarıda gene ilahiler söylendi. Bu ilahilerin sözlerini belki de anlamıyorlardı veya pek az anlıyorlardı. Kutsal eşyaların saklandığı bölüm yeniden açıldı ve dört patrik için dua okundu sonra gene kapatıldı. Patrik "Son Yemek" ayini için ekmeği ve şarabı kutsadı ve her birinden aldı. Bir dua okundu ve cemaat birkaç kez "*kiriye eleizon*" - Efendimiz bizlere merhamet et" sözleriyle duaya katıldı. Arada iki koro ilginç (*coloratur*) çeşitlemelerle ilahiler söylediler. Patrik sözcükleri tane tane telaffuz ederek: "alın, yiyin" dedi. "Son Yemek" sonrasında kutsal eşyanın saklandığı bölüm yeniden açıldı ve *Archidiakonus,* ayinin tamamlandığının işareti olarak cemaate kadehi gösterdi. Vaizin dediğine göre, ekmekten artan lokmalar ayinden sonra yakılıyormuş. Tören tamamlanınca patrik özel bölümün kapısının önüne oturdu ve *Hieromonachus* Matthæus sivil kıyafetiyle kürsüye çıktı. Girizgâh olarak herhangi bir

metin okumaksızın vaaz vermeye başladı. (Zira *Archidiakonus* daha önce büyük sunağın önünde İncil'den bir bölüm okumuştu). Eski Yunanca olan bu vaaz üç çeyrek saat sürdü. Konu İsa'nın insan oluşu ve her iki tabiatın birleşmesiydi. *Hieromonachus* Matthaeus, 12 çeşit birleşmeyi ve bu yortuya neden "*Evangelismos*" dendiğini, birleşmenin nedenlerini ve yararlarını açıkladı. Konuşma sırasında çok özenle seçilmiş ifadeler kullanıyor ve sevecen bir tavır sergiliyordu, ancak çok hızlı konuşuyordu. Cemaati oluşturan okumamış, basit insanların vaazı anlamaları mümkün değildi. Nitekim patrikhanenin vaizi bile, vaazın eski Yunanca olması nedeniyle bir şey anlamadığını itiraf etti. Fakat papazın eski Grek dilinin bozulmuş şekli olan güncel dili bilmediğini söyledi. Vaaz sona erince patrik dışarı çıktı ve her zamanki yerine otururak cemaatin bağışta bulunmasını bekledi. Bütün hazır bulunanlar sıraya dizildiler. Metropolitler öne geçtiler. Aralarında Kiklad adalarından gelen biri ve bir de başka Metropolit vardı. Cemaatin yaşlıları onları izlediler. Her biri patriğin elini öptü ve anı lokması olarak bir parça ekmek alarak kendi olanaklarının elverdiği kadar, bir-iki duka veya 10, 20 akçe kadar bir bağışta bulundular. Vaiz önce Apostolik inanç hakkında konuştu, dualar edildi, ilahiler okundu, sonra kilisenin iç bölümünün önünde yüksek sesle "Bizim Babamız" duası okundu ve patrik de "çünkü bu âlem Senindir... "vb. sözleriyle ayini tamamladı.

"Son Yemek" ayininden artan ekmek parçalarını ne yaptıklarını vaize sorduğumda, onları ayinden sonra yemek caiz olmadığından, yaktıklarını söyledi. Âyin bittikten sonra Galata kenti halkı patriğe bir ziyafet verdi. Bu ziyafete iki veya üç metropolit ve patriğin yardımcısı olan 12 papaz (*sil-liturgi*)de katıldı. Yemekte yaklaşık altmış kişi vardı.

26 Mart: Efendim, paşaya bir mektup yazıp, Lehistan tahtı meselesi yüzünden imparatora kızmaması gerektiğini, bu seçimi en önemli kişilerin yapmış olduğunu, paşanın da, eğer kendisine bir köy armağan edecek olsalar, herhalde bunu reddetmeyeceğini, kaldı ki bir kral tacı sunulduğunda buna sırt çevirmesinin hiç beklenemeyeceğini açıkladı. Buna karşılık paşa: "Duyduğuma göre, imparator, Türk hükümdarı ile dostluğunu sürdürebilmek için Lehistan tacını reddetmiş." dedi.

Zaten paşa da henüz Lehistan kralının kim olacağını bilmiyormuş, çünkü: "İşi neden böyle uzatıyorlar? Bir yerde toplanıp hemen istedikleri birini seçiversinler, "demiş.

Sayın elçi de majesteleri Roma imparatoruna bir mektup yazıp, eğer Lehistan kralı seçilirlerse, birkaç bin dukayı gözden çıkarıp paşaya armağan göndermelerini ve böylece onun gözünü doyurmalarını önerdi.

Bugün efendimin aldığı bir habere göre, imparatorumuzun oğlu [Erzherzog Arşidük Ernst] güçlü bir ordu ile Krakova önlerine gelmiş. Erdel voyvodası [Stephan Bathory] ise henüz Erdel'deymiş ve yeterli sayıda askeri olmadığı için Erdel'den çıkamıyormuş.

Bu akşam Fransız dönmesi habercimiz, efendime, voyvoda Stephan Bathory'nin buradaki temsilcisine yazmış olduğu mektupların kopyalarını getirdi. Bu mektuplarda kendini Lehistan'ın seçilmiş kralı olarak tanıtıyor. Bizim imparatorumuz ona, kendini böyle tanıtsa da, eğer bir onuru varsa bu tacı kabul etmemesi gerektiğini, çünkü ancak Türk hükümdarından yardım isteyerek bu yere gelebileceğini açıklamış. Ama büyük bir olasılıkla, ne yaparsa yapsın, başını derde sokma olasılığı çok kuvvetli. Çünkü paşa ona demiş ki, "Eğer memleketini terkedersen, bir daha oraya dönebilmenin çaresine kendin bakmalısın. Senin yüzünden adamlarımızın açlıktan ölmesine izin veremeyiz. Zira oralarda insanlar yiyecek bulamazlar." Bu sözlere bakılırsa paşa, voyvodanın kardeşi Christoph Bathory'ye sancağı göndermeye niyetli. O da bunun karşılığında altmış veya yetmiş bin duka göndermek zorunda kalacaktır.

Bir soyguncu çetesine mensup iki Rum, İstanbul yakınlarında insanlara saldırdıkları ve soyduktan sonra acımasızca öldürdükleri için bugün idama mahkûm edildiler. Çete 17 kişiden ibaretmiş. Cellat, idamda kullanılacak olan kazıkların uçlarını Hıristiyanlara yağlatmış ve saraydan Edirnekapı dışına kadar taşıtmış, yolda rastladığı başka Hıristiyanları da yardıma çağırmış. Kent kapısının dışına çıktıklarında, önlerine çıkan Hıristiyanlara mahkûmların gömüleceği çukurları kazdırmış, diğerlerini de mahkûmları kazığa geçirmekte yardımcı olmakla görevlendirmiş. Bunu yapmak istemeyenler fena halde dayak yemişler. Subaşının yerine geçmiş olan çavuş, mahkûmlardan birine, eğer çetenin diğer üyelerini ihbar eder-

se, hayatının bağışlanacağını vaat etmiş. Ama adam suç ortağı kazığa geçirilene kadar arkadaşlarını ihbar etmeye razı olmamış. Suç ortağı kazığa geçirildikten sonra çavuş onu göstererek, eğer çetenin diğer üyelerinin adını bildirmezse, aynı akıbete uğrayacağını söylemiş. Adam bunun üzerine on kişinin adını vermiş. Ama gene de hayatını bağışlamamışlar. Daha önce kazığa geçirilen suçlu ise, eğer Müslüman olmayı kabul ederse hayatının bağışlanacağını ummuş. Karşısında gömüleceği çukuru ve geçirileceği kazığı görünce, kendisine canı bağışlanırsa Müslüman olacağını söylemiş. Çavuş önce bunu kabul etmek istememiş, ama sonra razı olmuş ve bir yeniçeri onun parmağını yukarı kaldırarak Müslüman olması için söylemesi gereken "Lâ ilahu il Allah..." sözlerini tekrarlattırmış. Etraftaki insanlar da "Allah, Allah! diye bağrışarak Tanrıdan ona acımasını ve yardım etmesini dilemişler. Sonunda onu gene de kazığa geçirmişler. Bunun üzerine benim hizmetkârım olan çocuk daha önceden tanıdığı yeniçeriye, bu mahkûmu dinini inkâr etmeye teşvik ettiği için kıyamet günü hesap vermek zorunda olduğunu söyleyince, yeniçeri cevap olarak: "Eğer o adam içinden gelerek benim sözlerimi tekrarladıysa, kıyamet günü bana minnettar olacaktır," demiş. Kazığa geçirilecek olan mahkûmun ayaklarına ipler bağlıyorlar, sonra kazığı makatına saplıyorlar ve kazık zavallı mahkûmun tüm vücudundan geçip yukardan çıkana kadar Hıristiyanlara ipleri çektiriyorlar.

27 Mart tarihinde Sakızlı eczacı, Jacob Reiner ve Sebald aramızda anlaşarak Anadolu yakasında gezintiye çıktık. Eczacının acemioğlanı bize rehberlik yaptı. Önce padişahın sık sık eğlenmek için gittiği en güzel süs bahçesine gittik. Bu bahçe tam Konstantinopolis'in karşısına düşüyor. Zeytin ağaçları arasından geçerek bir tepeye tırmandık. Bahçeye girince, ortalıkta sadece taş kıran işçilerin çalışmaları duyuluyordu, çünkü mermerden ve beyaz taşlardan havuzlar ve bazı yapılar inşa ediliyordu. Bize padişahın kasrını gezdirdiler. Bina çok geniş, tavanları yüksek, altın yaldızlı kubbelerle örtülü ve her yer beyaz mermerden yapılma fıskiyeli havuzlarla süslü. Bütün binanın odaları geniş ve ferah olmakla beraber, taş işçilerinin ortalığı toza bulamaları yüzünden her tarafı halılarla örtmüşler. Bütün odaları gezdik, padişahın gündüzleri oturduğu, yemek yediği, geceleri uyuduğu

yerleri gördük. Her yer mermer ve altın varakla süslü. Bahçe güzel kokulu bitkileri, çiçekleri ve düzenli bir biçimde dikilmiş meyve ağaçları ile sanki bir yeryüzü cenneti. Özellikle dikkatimizi çeken, kırmızı, beyaz, sarı ve sarı-beyaz menevişli çiçekleri olan soğanlı bitkiler oldu.

Bu bahçe çok yüksek duvarları, kuleleri ve ek binalarıyla tıpkı bir şatoya benziyor. Yüksek duvarların ötesinde başka bir bahçeye geçiliyor. Orada yuvarlak, yarım daire biçiminde, beyaz ve renkli mermer sütunları olan bir bina daha var. Bu ikinci bahçenin duvarları arasından geçerek üçüncü bir bahçeye giriliyor. Burada da padişaha ait bir bina bulunuyor. Her üç binada yerler değerli İran halılarıyla kaplı, özellikle padişahın oturduğu yer ve bütün odalar uzun havlı kadifeden yapılmış sırmalı minderlerle döşeli. Oturulacak veya yatılacak yerler zeminden biraz daha yüksek olarak yapılmış.

İkinci binanın önünde beyaz mermerden yapılma bir havuz var, burası evin altından gelen su ile dolduruluyor. Havuzun kenarına, padişahın çocukları binip gezsinler diye kırmızı renge boyanmış küçük bir sandal bağlı duruyor. Her üç binanın ortasında beyaz mermerden yapılma, prinç musluklu büyük çeşmeler bulunuyor. Birinci ve üçüncü bahçelerin duvarlarının çevirdiği orta bahçeden küçük bir vadiye iniliyor, burada çok eski zamanlardan kalma Dionysos Hermagoras çeşmesini gördük. Bu çeşme Türkler tarafından da kutsal sayılıyor. Çeşme dört köşeli ve bir sarnıç görünümünde. Bu bahçeye acemioğlanlar bakıyor ve aynı zamanda nöbetçilik de yapıyorlar. Onlara yarım taler armağan ettik. Bahçeden ayrılıp Chalcedon'a [Kadıköy] doğru yürüdük ve orada öğle yemeğimizi yedik. O sırada belki 100 yaşında olan bir Rum yanımıza geldi ve biz ona bazı sorular sorduk. Bize Aziz Thedorus'a adanmış olan küçük bir kilisenin yıkık duvarlarını gösterdi. Köyde yaşayanlar arasında kâfirler ve batıl inançları olanlar varmış ve başında, gözünde ya da diğer uzuvlarında hastalıkları olanlar buraya gelip duvarlarına mumla saç tutamları ve mendiller yapıştırırlar, mumlar adarlarmış. Zaman zaman orada dini ayinler de yapılırmış. Çevresindeki ıssız geniş alan dikenli çalılarla kaplı.

Köyde küçük, eski bir kilise var, orada da ayin yapılıyor. Bu yerleşimin yüz adım kadar ilerisindeki bir düzlükte padişaha ait bir bahçe daha

gördük. İçerisinde Azize Euphemia'ya adanmış olan kilisenin harabesi bulunuyor. Vaktiyle 4. konsil olan ünlü *"Chalcedon Konsili"* burada toplanmış. Bizi içeriye sokmadıkları için, geri dönerek teknemize binmeye karar verdik. Gerçi sonradan bizi çağırıp içeriye alacaklarını söyledilerse de, biz gitmedik ve böylece inadımızın cezası olarak orayı görmekten yoksun kaldık. Bir zamanlar Chalcedon şehrinin bulunduğu yerdeki köyde büyük bir kilisenin harabesi var. Bu vadiden Chalcedon deresi akıyor. Chalcedon'dan ayrıldıktan sonra bir mil kadar yürüyerek bir alana dikili olan fener kulesine, (*Phanario* veya *Pharos*) vardık. Orada Johann *Hrisostomos'a* adanmış olan eski bir kilisenin harabesi ve ayrıca yarısına kadar toprakla doldurulmuş olan bir sarnıç var. Bir başka sarnıç kısmen su ile doluydu. Yakınlarda bir adam öküzleriyle tarla sürüyordu, bir başkası da dikenleri yakıyordu. Açlığın onlara pek çok şey öğrettiği anlaşılıyor. Bulunduğumuz yerin karşısında dört ada görülüyordu: *Antigomen* (*Andegone* [Burgaz]) *Chalce* [Heybeli], *Proti* [Kınalı] ve *Plati* [Yassıada]. Yola devam ederek dağlık bir bögeye ulaştık. Vaktiyle burada İmparator Justinian'ın kiliseler, saraylar ve sıcak su hamamları inşa ettirdiği söyleniyor. Orada hükümdara ait olan, bir duvar ile çevrili ve bir başka duvar ile bölünmüş bir bahçe var. Bahçenin arka bölümünde tavanları altın varakla süslü bir saray gördük. Burada ayrıca bol su ile dolu, derin, mermerden yapılma bir havuz ve üzerinde gemicilerin görmesi için geceleri fener yakılan yüksek bir kule var.

Eve dönerken Avrupa yakasında padişahın en son yaptırdığı ve hepsinin en büyüğü olan güzel bahçeyi gezdik. Ortasından bir akarsu geçiyor ve her tarafına sıra sıra servi ağaçları dikmişler. Zaten hükümdarın bütün bahçelerinde, gezenleri sevimli gölgeleri ile rahatlatan bu ağaçlardan görmek mümkün.

28 Mart günü Fransa ajanının efendime getirdiği mektupları okuduk. Bir Lehistanlı asilzade, Stephan Bathory'ye Lehistan prensesi Anna'yı övüyor, ailesinin soyluluğundan, kendisinin terbiyesinden, iffetinden söz ediyor. Ayrıca da voyvodanın diğer prenslere tercih edilmiş olmasını, Lehistan halkının eski özgürlük haklarının korunması umudunu ona bağlamış olmalarına yoruyor. Bir başka mektup, paşanın voyvodaya yolladığı bir cevap yazısıydı. Voyvoda, Lehistan kralı olacağı kesinleşinceye kadar,

Erdel'in yönetimine erkek kardeşi Christoph Bathory'nin getirilmesinin onaylanmasını ve eğer Bekeş ya da başka bir düşman saldıracak olursa, Eflak ve Boğdan'ın, Tatarların ve Budin paşasının yardım etmelerini istiyor. Efendimin böyle haberler alması ona iki ayda 200 reichstaler'e mal oluyor. Bu paralar Fransıza ve ajanın kâtibine ödeniyor. Efendim ayrıca Budin paşasının temsilcisine ve onun kâtibine atlastan birer giysi hediye ederek onları kendi cephesine çekti.

29 Mart günü bir Türk kurye, Erdel voyvodasına temsilcisi tarafından gönderilen mektuplarla birlikte efendimin mektubunu da alıp götürecek. Böylece imparatorumuz bütün girişimlerden haberdar edilmiş olacak ve Erdel voyvodası ile aynı zamanda durumu öğrenecek.

30 Mart tarihinde bir çavuş refakatinde buraya gelen samur kürk giymiş ve altın kaplama meç kuşanmış İtalyan ve İspanyol kökenli üç kişi, Müslüman olmak istediklerini açıkladılar.

31 Mart günü efendimin bana bildirdiğine göre, Voyvoda gene Boğdan'a dönmüş, çünkü Lehistan'ın ileri gelenleri ona bir heyet göndererek Lehistanla ilgili bir girişimde bulunmamasını tembih etmişler. Sebep olarak da Lehistan tacı üzerinde hakkı olmadığını, kendisini seçenlerin isyancı halk kesiminin olduğunu ileri sürmüşler.

Türkler de ona yardım etmeyi reddetmişler, çünkü Budin ve Temeşvar paşaları, imparatorun Macaristan sınırına asker yığdığını ve silahlanma hazırlıkları yaptığını, bu sebeple de askerlerini kendi güvenlikleri için kullanacaklarını ve oraya yollayamayacaklarını bildirmişler.

Efendimin bana söylediğine göre papa, imparatorumuza Lehistan savaşı için 100.000 duka armağan etmiş.

Bay Simmich Almanya'ya gidecek mektuplarla birlikte yola çıkacağı zaman efendim, imparatora yazdığı mektupları paşaya tercüme ettirmeye gittiğinde, bir zamanlar adı Columbina olan ve sonradan Müslümanlığa dönerek Mehmed adını alan Venedikli bir asilzade efendime karşı saygısız davranmış. Efendim hemen mektupları onun elinden almış ve daha sonra paşa ile görüşmesi sırasında bu adam hakkında şikâyette bulunmuş, onun ne gerçek bir Müslüman, ne de Hıristiyan olduğunu söylemiş. Adam bundan sonra paşanın gözünden düşmüş. Daha sonra İspanyol kökenli birisi

Müslüman olmak istediğinde, bu adam da hazır bulunmak istemiş. Paşa yanına birini çağırınca, sırası gelmemesine rağmen bu adam öne atılmış. Fakat paşa ona "sen git" diyerek bir başkasını tercih ettiğini belirtmiş. Bu kibirli eşek de çok alınmış ve bir daha Divan'a gitmemiş. Paşanın efendime bir Müslümandan daha çok itibar etmesi, çevrede çok tepki yaratmış.

Nisan 1576

1 Nisan: Bugün patrik, Karmania [Karaman] denilen bir yerde ayin düzenledi. Buranın halkı Rumların dininden olmakla beraber Türkçe konuşuyor ve hiç Rumca bilmiyor, ya da çok az biliyor. Karaman'da çok güzel bir kiliseleri var: Aziz Konstantin kilisesi. Bunun dışında Rumlara ve Ermenilere ait çok güzel başka binalar da var. Âyinden sonra, eğer zaman müsaitse, patriğe güzel bir ziyafet çekmek âdet edinilmiş.

Rumlar, bütün perhiz dönemi boyunca her gün güneş doğmadan üç saat önce kalkıyorlar, mumlarını yakıyorlar ve Kutsal Üçlü, (teslis), İsa ve Meryem için mutad olan mezmurları, ilahileri okuyorlar. Akşamları da geceden bir saat önce aynı ibadeti tekrarlıyorlar. Sık sık haç işareti (onların ifadesi ile : *Metanias*) yapıyorlar ve yerden başlıyorlar. Bunun günahlarının kefaretini ödeme ve arınma işareti olduğunu söylüyorlar ve mabedde göğsüne vuran gümrükçüyü[9] örnek gösteriyorlar.

Bugün vaizle konuşur ve ona doğanın tanıtımı ile ilgili bazı şeyleri açıklarken, bana yalnız patrikhane kiliselerinin aydınlatılması için sarfedilen yağ ve balmumu harcamalarının yılda 1.000 dukayı bulduğunu anlattı. Kilisedeki tüm kandiller ve mumlar her gün sabah ve akşam ayin yaptıkları süre saatlerce yanıyor ve kiliseyi aydınlatıyor. Gereksinimleri olan bu çok miktarda yağı ve mumu Sakız, Candia ve Midilli adalarından, ya da başka yerlerden ucuza getirtiyorlar, bir kısmı da kiliseye bağış olarak veriliyor.

Her yortuda "*Vigilias*" dedikleri "Kutsal Gece" kutlamaları düzenliyorlar. Genelde her yortudan önce bir veya birkaç gün süren bir perhiz dönemi var. Bu perhiz sırasında bütün kanlı veya kan ile ilgisi olan yiyeceklerden sakınırlar, sadece arada sırada balık yerler. Yortu-

9 Gümrükçü: Yaptığı iyi işlerle övünerek Tanrıya yaranmak isteyen adam. Onun karşıtı olan Farisi ise sadece içtenlikle dua ederek kendini Tanrı'ya adıyor –ç.n.

ları Paskalyadan önceki pazar günü başlayıp 14 gün sürer. Bugünlerde kilisede ilahiler söyler, dualar okurlar. Fakat basit halk kesimi çalışmaya devam eder. İsa'nın doğumundan üç gün önce ve üç gün sonra da kutlama yaparlar. Bilgeler yortusunu önemsemezlerse de İsa Peygamber'in vaftiz gününü kutlarlar. Pantkot yortusu üç gün sürer. Bu en önemli üç yortu sırasında Hrisostomos'un ayinini yaparlar. Basilius'un ayinini ise ancak ona adanmış günde ve perhiz dönemindeki pazar günleri yaparlar.

Boğulmak onlar için en büyük günah ile eşit tutulur ve bundan sakınırlar.

İsa'ya karşı olanlardan (*Antichrist*) mahşer günü hesap sorulacağına inanırlar.

Enoch [Hızır] ve *Elias*'tan da [İlyas] vaazlarında söz ederler.

Kiliselerde Ave Maria duasını okurlar.

Bugün, 30 Mart'ta Müslüman olmak için Konstantinopolis'e gelmiş olan Aragonyalı bir İspanyol, birkaç Türk ile birlikte üç kez kapımızın önünden geçti. İspanyol, 40 yaşlarında, ufak tefek bir adam. Başına Fransızların giydiği tarzda bir şapka geçirmiş, sansar kürkü ile astarlanmış bir ceket, Galeot tarzı, sırmalı şeritlerle süslü bir pantalon, kırmızı ipek çoraplar ve beyaz ayakkabılar giymiş, boynuna kollarının altından dolanan üç sıra altın zincir takmış. Bu kıyafette Türklerle birlikte kentin içinde dolaşıp durması Konstantinopolis'te çok ilgi çekti.

2 Nisan tarihinde bu İspanyol, Divan'da vezirlerin, kazaskerlerin ve diğer eşrafın önünde Müslüman oldu. Bir parmağını yukarı kadırıp, Tanrı'nın tek olduğuna, Muhammed'in onun resulü olduğuna inandığını, yanlış inancını terkedip doğru dine iman ettiğini açıkladı ve eski inancına ait bütün ayrıntıları kendinden uzak tutacağına söz verdi. Bu sözleri önce bir çavuş söyledi, sonra o tekrarladı. Yeminden sonra ona başındaki şapkanın yerine üzerinde boynuza benzer bir çıkıntısı bulunan bir sarık ve farklı bir elbise giydirdiler. Müslüman olan İspanyol, paşaların ve kazaskerlerin ellerini öptü. Kendisine 1.000 taler geliri olan bir tımar bağışlandı. İspanyol'un eski adı Franciscus iken, bundan böyle Aragonyalı Mehmed Bey adını taşıyacağı açıklandı. Bu adamın beraberinde büyük bir servet getirdiği, paşaya 1.000 duka verdikten başka, İspanya kralının bir mektubunu gösterdiği rivayet ediliyor.

İspanyolla birlikte Müslüman olan ikinci kişi, Marcus adındaki bir Ragusalıydı. Şimdiki adı İbrahim. Ragusa yakınlarında bir yerde doğduğu, gözbağcılık sanatında usta olduğu ve bazı karanlık işlere adı karıştığı için İtalya'dan kovulduğu söyleniyor. Onu bir kadırgaya reis, yani kumandan tayin etmişler. Günde 20 akçe kazanıyormuş ve görevi, kadırganın hızlı ilerlemesini sağlamakmış.

Bütün denizi dolduracak kadar kadırganın yönetimini ona verseler bile, denizde kadırga yoksa ne yapacak ?

Müslüman olan üçüncü kişi, de 400-500 akçe maaşlı bir sipahi.

İspanyol'a 1.000 taler gelir sağlanınca, Türkler arasında büyük bir hoşnutsuzluk başgösterdi. Herkes bugüne kadar Meryem'e tapan (Mariol) ve buraya daha yeni gelmiş olan, belki de memleketinde bir suç işlediği için, canını kurtarmak amacıyla buraya sığınan birisinin böyle kayırılmasına, buna karşın yıllardır hizmet verenlerin birkaç akçe ile yetinmek zorunda bırakılmalarına itiraz etti.

Bugün bizim çavuşun tercümanımız Matthias'a verdiği habere göre, imparator tarafını tutanlar (yani Bekeşliler) ve Erdelliler birbirleriyle çatışmışlar ve bizimkiler galip gelmiş. Bu yüzden paşa, Matthias'a demiş ki: "Senin imparatorun taşı atıyor, ama taşı atan elini gizliyor! Yani Bekeşlilere asker yardımı yapıyor, ama savaşta kendi parmağı olduğunun anlaşılmasını istemiyor."

Buradan Macaristan'a gönderilen Türkler, efendime gelip mektuplarını götürmek ya da dışarıdaki işlerini yürütmek gibi tekliflerde bulunuyorlar. Amaçları yolculukları için bir miktar cep harçlığı temin etmek. Hatta Budin paşasının temsilcisinin kâtibi, efendimin mektubunu kendi torbasına koyup mühürledi. Bunu Peşte'deki dostlarına yollayacak ve oradan Gomorra'ya iletilmesini sağlayacak.

4 Nisan günü, padişah arabayla yağmur duası için Eyüp'e gitti. Daha önce bütün kentte duanın bitimine kadar dükkânların açılmasını yasakladı. Kent halkının tümü camilerde bu duaya katıldı. Yahudiler de, bütün ibadet evlerinde dindaşlarına üç gün boyunca, yani bu ayın 9, 12 ve 16. günlerinde gökte yıldızlar belirene kadar perhiz yapmalarını ve dua etmelerini tembihlediler. Buradaki Yahudiler her gün üç kez ibadete gidi-

yorlar: Sabahleyin gün doğar doğmaz, akşam olmadan bir saat önce ve akşam olduktan sonra. Orada Davut'un mezmurlarını okuyorlar. Her pazartesi, perşembe ve cumartesi günü veya pazar akşamları, erken saatte ibadet evine gidip bir saat boyunca ilahiler söylüyorlar, sonra da [Musa Peygamber'in] On Emir'ini büyük bir tören ve saygı gösterisiyle mahfazasının içinden çıkartıp hazır bulunanlara gösteriyorlar. Bu esnada şu sözler söyleniyor: " İşte Tanrı'nın bize verdiği emirler bunlardır." Sonra birisi bu emirleri okuyor. Aynı töreni cumartesi günü ikindi vakti de yapıyorlar ve iki kez tekrarlıyorlar. Alman ve Macar Yahudilerinin ortak kullandıkları bir ibadet evi [Sinagog] ve din okulu var. İtalyan, İspanyol ve Rum Yahudileri ise ayrı binalarda ibadetlerini yapıyor ve dinlerini öğretiyorlar. Büyük yangından önce Yahudilerin 44 sinagogu vardı, şimdi bunların sayısı tahminen 30'a düştü.

Bugün efendimin imparatorumuza şifreli olarak yazmış olduğu bir paket dolusu mektup paşanın eline geçmiş. Bunlar bir gün önce gönderilmek üzere Budin paşasının temsilcisi olan Ahmed Kâhya'ya teslim edilmişti. Paşa hemen Neuser'i çağırmış ve mektupları tercüme etmesini istemiş. Neuser gayet dürüst davranarak olayların nasıl geliştiğini efendime anlattı. Paşanın eline geçen mektupların arasında efendimin nişanlısına, nişanlısının erkek kardeşi Ferdinand'a ve kız kardeşi Helena'ya hitaben yazdıkları da varmış. Bunlar okunurken paşa gülmeye başlamış ve "bak hele şu keratalara..." diye alay etmiş.

5 Nisan: Efendim bugün çok endişeli, çünkü mektuplarda satırların arasına limon suyu ile yazılmış olan sözlerin okunabilmiş olmasından kuşkulanıyor. Paşa ona, memlekette bir sevgilisinin olduğunu bildiğini söyleyerek, "burada, ondan uzakta olmaktan dolayı endişelenmiyor musun?" diye sormuş, sonra da: "Eğer seni zindana kapattırırsam, o zaman herhalde endişelenirsin," diye eklemiş. Paşa, Neuser'e mektupları teker teker vererek, şifreleri çözmesini istemiş. Fakat şifrelerden hiçbir anlam çıkaramamışlar. Çünkü hemen hemen bütün şehirler, önemli kişiler, prensler ve gerek Konstantinopolis'te, gerekse Almanya'daki önemli mevkilerin her biri için yaklaşık 200 kadar işaret var ve ayrıca da bunların arasına hiçbir şey ifade etmeyen *st. sch.* gibi harfler yerleştirilmiş. Bunlardan bir anlam çıkar-

maya imkân yok. Paşa, Neuser'in yanına yardımcı olarak bir Macarı, Becker'i, Ali ve Oswald'ı da vermiş ve hem imparatorumuza hem de efendime düşman olduğu için, mektuplardaki şifreleri çözdürtmek için çok gayret sarfetmiş. Sonunda 70 kadar işareti çözebilmişler, ama bundan da bir anlam çıkartamamışlar. Bu ayın onuna kadar bu sorunla uğraştılar. Diğer mektuplarda satırların arasında limon suyu ile yazılı sözler olabileceği de akıllarına gelmediğinden hiçbir şeyin farkına varmadılar. Oysa efendim Türklerin girişimleri hakkında pek çok şifreli haber vermiş ve bizimkilerin bu seneki bazı fırsatları iyi değerlendirmeleri için önerilerde bulunmuş. Bazı şeyleri de şifre kullanmadan, ama imalı bir biçimde anlatmış, sanki nişanlısına evlilikleri ile ilgili düşüncelerini yazıyormuş gibi, Lehistan ve Erdel'den söz etmiş. Paşanın merak ettiği tek şey, efendimin imparatora savaş mı, yoksa barış mı tavsiye ettiği meselesiymiş. Neuser mektupları tercüme ederken, gerginlik yaratabilecek sözleri oldukça değiştirmiş. Gerek şifreli olan, gerekse açık yazılan mektuplar nerdeyse bir kitap oluşturacak kadar çokmuş, çünkü efendim dostlarına kendisi hakkında da etraflı bilgiler, haberler vermiş.

6 Nisan tarihinde imparatorumuza ait şifreli mektuplar da ortaya çıkmış.

8 Nisan'da tercümanlar Mehmed Paşa'ya şifreleri çözmelerinin imkânsız olduğunu bildirmişler. Ancak bu mektuplardan, elçinin her iki hükümdar arasında barışın korunmasını, tavsiye ettiğini ve yakın zamanda buradan ayrılıp memleketine dönmek ve evlenmek istediğini anladıklarını açıklamışlar.

7 Nisan tarihinde akşama doğru Türk hükümdarının maiyetindeki "*sigillatoris*"in, yani nişancıbaşının kâhyası Yedikule kapısının önünde kafası kesilerek idam edildi.

10 Nisan'da onun efendisi olan nişancıbaşı,[10] Konstantinopolis, Edirne ve Bursa kentlerinden sürüldü, yani imparatorluğun bu en önemli kentlerine ayak basması ebediyen yasaklandı. Nişancıbaşı gece yarısı şehri terkedip *Ponte Grande*'deki [Büyük Çekmece] malikânesine çekildi. Hükümdar bir kapıcı aracılığı ile kendisine bir yazı gönderip kararı bildirdi. Onu bu mevkiye getirenin Mehmed

10 Meşhur Nişancı Feridun Bey, 7 Nisan 1576 –ed.n.

Paşa olduğu ve servetinin 200.000 dukayı aştığı tahmin ediliyor. Geçenlerde yukarıda da belirttiğim gibi, Mehmed Paşa tarafından göreve atanan kançılar [reisülküttap] da azledilmişti. Şimdi nişancıbaşının görevi sırasındaki tutumu hakkında araştırma, yani teftiş yapılacağı tahmin ediliyor. Eğer kusurlu olduğu saptanırsa, padişah ona bir çavuş aracılığıyla bir yazı [ferman] gönderir. Çavuş ona "yıkan ve dua et" der, sonra da onu kirişle boğar. Geçen yıl efendim sözkonusu nişancıbaşıya dört elbise armağan etmek zorunda kaldı. Önce ona iki ipek giysi yolladı, ama nişancıbaşı bunları yeterli bulmadı, ayrıca bir de kupa istedi. Oysa bizim imparatorumuzun onunla hiçbir alıp vereceği yoktu; o sadece Türk hükümdarının mektuplarını mühürleyip üstüne altın damgayı [tuğra] basmaktan başka bir iş yapmıyordu.

Nişancıbaşının mevkii kançılarınkinden [reisülküttap] daha önemlidir ve Divan'daki yeri vezirlerin yanındadır, yemek sırasında da onlarla birlikte oturur.

Efendim de, armağanları sunduğu zaman, yemekte vezirlerin yanında oturur. İki kazasker ve nişancıbaşı da ayrı otururlar. Görevinden alınan ve adı Feridun Bey olan nişancıbaşının yerine, işine son verilen Edirne kadısını getirmek istemişler. Fakat o kaderin değişkenliğine bel bağlamaktan kaçınmış ve artık yaşının çok ilerlemiş olduğunu, böyle önemli bir görevi üstlenemeyeceğini söylemiş.

Şimdiki vezirden önceki vezir de çok bilgili bir adammış ve zamanı gelince kendisini görevinden affetmelerini dilemiş. Bu adam şimdi padişaha istediğini söylüyor ve istediği gibi davranabiliyor, çünkü görevinden alınmaktan korkmuyor. Her konuda padişahı yönlendirenin ve memurların işlerini nasıl yapması gerektiğini bildirenin o olduğu tahmin ediliyor

Padişahın adaleti uygulama tarzına bir örnek daha: Adam öldürme suçundan yargılanan bir Hıristiyan, Müslüman olmayı kabul ederse, ona hayatı bağışlanmaz, sadece cezası hafifletilir, yani mesela çengele asılacak yerde kafası kesilir.

Genelde davalar fazla uzatılmaz, uzun uzun soruşturmalar yapılmaz. Suçluya sadece bir yazı gönderilir. Bunu alır almaz suçlu kâğıtta yazılı olanları yerine getirmek zorundadır. Ya da onu boğmak üzere bir çavuş

gelir. Buna karşı koyamaz, hemen yıkanmak [abdest almak] ve dua edip boynunu uzatmaktan başka çaresi yoktur.

Kentte bir adam öldürüldüğünde, eğer katil bulunamazsa, o sokakta oturan komşular 400.000 akçe ödemek zorundadırlar.

Paşalar, padişahın huzuruna çıktıklarında, tıpkı genç kızlar gibi utangaç bir tavırla ellerini önlerinde çaprazlama kavuştururlar. Padişah buna karşılık bir harekette bulunmaz.

Efendim, paşaları görmeye Divana gidip onları selamlamak üzere önlerinde eğildiğinde, onlar da ayağa kalkarlar. Paşa ile görüşmeye gittiğinde de, hem içeri girerken, hem de ayrılırken paşa ayağa kalkar ve efendim eğilerek ona selam verir. Türkler birbirlerine karşı da çok saygılı davranırlar. Birbirlerini başlarını eğerek selamlarlar. Mevki bakımından seviyesi düşük olan, yüksek seviyede olana karşı sağ elini göğsüne bastırıp sonra sarığına değdirerek selam verir. Yeniçeri ağası ya da diğer yüksek mevkideki kişiler at üstünde kentin sokaklarından geçerlerken, onların karşısında yerlere kadar eğilen halkı selamlamak için başlarını bir yandan bir yana çevirerek onlara ilgilerini belirtirler.

11 Nisan'da padişahın eski nişancıbaşısı olan Feridun Bey yargılanmak üzere kente çağrıldı. Bu konuda bizim çavuş "balık baştan kokar" yorumunda bulundu. Yani, " artık baştakilere hesap sormaya başlıyorlar," demeye getirdi. Sonra da: "Şimdi yüksek mevkilerde olan pek çok kişinin (özür dilerim) kıçını açıp gösterecekler" diye ilave etti. Mehmed Paşa bu durumdan ötürü çok üzgün görünüyor.

Adam Neuser bugün efendime bir mektup gönderdi ve paşadan bütün mektupları alabileceklerini umduğunu bildirdi. Mektupların hepsini alıp birbiriyle karşılaştırırlarsa, yazıların anlamlarını daha kolay çözebileceklerini söyleyerek, paşayı mektupların tümünü vermeye yakında ikna edebileceğini sandığını ve mektuplar eline geçer geçmez onları hemen efendime göndereceğini haber verdi. Macar, paşanın gözüne girebilmek umuduyla, şifreyi çözmek için büyük gayret sarfediyormuş. Neuser ona demiş ki:"Mektuplarda sakıncalı bir şey bulursak, onu iyi bir anlam çıkaracak biçimde yorumlamamız ve böylece savaşın çıkmasını önlememiz daha doğru olur. Çünkü savaş çıkarsa çok sayıda insanın ölmesine sebep

olacağız ve ilerde bunun hesabını vermek zorunda kalacağız." Böylece Macar'ı daha olumlu düşünmeye ikna etmiş. Efendim bu konuyla ilgili olarak Dr. Salomon'u paşaya gönderip bu üzüntülü zamanında onunla konuşmaya teşvik etti. Sohbetleri sırasında ona bazı açıklamalarda bulunmasını, efendimin, paşanın birçok sorun hakkında kendisine verdiği cevapları kaydettiğini, bu sözlerden bir kitap oluşturduğunu, bu sözlerin arasında büyük bir olasılıkla padişahın bir mektubunda yazdıkları ile ilgili olarak paşanın yaptığı bir önerinin de bulunabileceğini, kendisine 4.000 duka gönderilirse söz konusu meseleyi yoluna koyacağını söylediğinin ortaya çıkacağını belirtmesini tembihledi. (Amaç, bu sözlerle paşayı korkutmak ve bazı meseleler ortaya çıkarsa padişahın gözünden düşebileceği endişesine kapılarak, ele geçirdiği mektupları fazla incelememesini sağlamaktı.)

12 Nisan'da Macar'a Neuser aracılığıyla para teklif edilerek efendimin bütün mektuplarını geri göndermeye söz vermesi istendi. Mektupları kendisinin uygun gördüğü biçimde fakat değişik ifadelerle yeniden yazıp onlara gönderecekti. Efendim buna karşılık ona her mektup için 100 taler vermeyi vaat etti. Fakat Macar, efendime başka bir teklif yaptı. Bu hizmeti karşılığında para istemediğini, sadece efendimin ona memleketine geri dönme olanağı sağlamasını rica etti. Bu sorunun çözümlenmesiyle efendim kurtulduğu dertten ötürü Tanrı'ya minnet ve şükranlarını belirtmek için on yaşındaki bir Rum çocuğunu 50 dukaya satın aldı ve Müslüman olması için sünnet ettikleri bu çocuğu okutmayı üstlendi.

Paşaya gelince, tercümanları şifreleri çözemedikleri için onlardan hiç de memnun kalmamış ve padişaha, efendimin dışarıya haberler gönderdiğini bildireceğini söylemiş.

Bugün Yahudilerin ve Türklerin duaları kabul olundu ve yağmur yağdı.

14 Nisan'da, sabahleyin saat 10 sıralarında 25 kadırga ve bir mavna denize açıldı. Bu filonun kumandanı olan Hasan Bey, 13 yıl önce Uluç Ali tarafından esir alınan bir İspanyol'muş. Denizcilik konusunda çok deneyimli olmakla beraber Türkçe'yi az biliyormuş. Eğer mevkiini korumayı başarırsa, Cezayir'e kral olması bile mümkündür.

Kadılık yani yargıçlık görevinin önem derecesine göre sıralaması şöyle: Halep, Şam, Kahire, Bursa, Edirne, Konstantinopolis. Birisi bu sıraya göre Halep'ten başlayarak Konstantinopolis kadılığına kadar yükselirse, bundan sonra kazasker ve arkasından müftü olur. Türkler bütün mevkilerde belli bir düzeni korurlar, bir görevlinin hangi mevkiye kadar ne yolla gelebileceği bellidir, ama bazen bu düzen bozulabilir ve bir kazasker, vezirliğe, bir kadı, sancakbeyliğine atanabilir. Ancak bu büyük atlayışlar doğru yol izlenerek mümkün olmaz.

Kudüs sancakbeyliği Şam'a bağlıdır.

Şimdiki padişah Sultan Murad'ın eşi [Safiye Sultan] Bosna kökenli bir cariyedir. Padişaha bu cariyeyi vaktiyle Ferhad Paşa'nın eşi olan, şimdi de Mustafa Paşa ile evlenmiş bulunan kadın armağan etmiş.

Padişahın annesi, [Nurbanu Sultan] Rum asıllı olup Akdeniz'de Nixia yakınlarında bulunan Paros adasında doğmuş. Gayet zeki ve aklı başında olan bu kadın oğluna, yani padişaha, mahkûmları affetmesi için sık sık ricada bulunurmuş. Padişahın onu bu yüzden yanından uzaklaştırmak ve eski saraya yerleştirmek istediğinden söz ediliyor.

Sultan Süleyman'ın oğlu Mustafa İran'a kaçtığında, babası demiş ki: "Sanki papanın, İspanya Kralının veya Roma İmparatorunun yanına kaçamaz mıydı?" Demek ki Türkler biz Hıristiyanları İranlılardan üstün tutuyorlar. Oysa Türkler ve İranlılar aynı dine mensuplar.

Müslümanların inancına göre Muhammed'in teri güle dönüşürmüş.

14 ve 15 Nisan günlerinde efendime gelen 18 Şubat tarihli mektuplardan aldığımız haberlere göre, imparatorun Lehistan'daki karşıtları, imparatorun elçisi olan Bay von Rosenberg'in tavsiyelerine kulak asmayıp, imparatorun Lehistan kralı olmasını istememekte diretiyor ve mallarını, canlarını bu uğurda fedaya hazır olduklarını belirtiyorlarmış. Krakova'da bir araya gelen 3.000 Lehistan asilzadesi, aralarından 20 elçi seçerek imparator hazretlerine gönderecekler ve Türk hükümdarının buyruklarına karşı gelmeyi göze alamadıklarından, kendisinin Lehistan kralı olmaktan vazgeçmesini rica edeceklermiş. Erdel voyvodası da imparatorumuza bir haberci gönderip kendisinden Lehistan kralı olmasını uygun gördüğüne dair bir belge istemiş. Kendi isteği dışında kral seçilmiş olduğunu ve buna uy-

mak zorunda kaldığını bildirmiş. Aslında İtalyan prensleri ve imparatora veraset yoluyla intikal eden ülkeler, Lehistan tacı yüzünden çıkacak savaş için imparatora yedi-sekiz yüz bin gulden göndermeye hazırmış, papa da yardım olarak 100.000 kron göndermeyi vaat etmiş. Ama bir savaş çıkarsa bu para hiçbir kıymet taşımaz. Moskovalı da majestelerine bir elçi göndererek ona destek olacağına söz vermiş, aynı şekilde Litvanya prensinden de, oradaki önemli kişilerin imzalarını taşıyan ve imparatoru davasını sürdürmeye teşvik eden, 20.000 atlının kendisini karşılamaya hazır olduğunu bildiren bir mektup gelmiş, vb.

Mart sonundan bugüne kadar ekmek kıtlığı devam etmektedir. Yarısı kepek, yarısı kül olan ekmekten başka bir şey bulmak mümkün değil. Şehirdeki okumuş kişilerden biri, padişahın huzuruna çıkıp bu ekmeklerden birini göstermiş ve demiş ki: "Senin saltanatın zamanında yediğimiz ekmeğe bak! Senden önceki padişahlar zamanında böyle bir şey başımıza gelmedi." Padişah adamın elinden ekmeği almış ve beş parçaya bölmüş. Bir parçasını annesine, diğerlerini de dört paşaya göndermiş ve bu ekmeği yemelerini buyurmuş. Sonra da onlara dört tane şiş yollamış ve bununla, eğer daha iyi ekmek çıkarılmasını sağlamazlarsa kendilerini şişleteceğini ima ederek gözdağı vermiş. Bunun üzerine hemen bütün Rumeli ve Karadeniz bölgesine haberler uçurulmuş ve kısa süre sonra yeterli miktarda iyi ekmek çıkarılması sağlanmış.

15 Nisan günü, Paskalya yortusundan önceki pazara denk geldiğinden patrikhaneye gittim. Patrik hem deniz sahilindeki Aziz Nicolaus kilisesinde, hem de balık pazarındaki Aziz Georgius kilisesinde ayin yaptı. Bu vesile ile Theodosius adındaki protonotarius bana patriğin saatini verdi ve onarılmasını rica etti. Aynı zamanda "Augsburg İnancası"na kaşılık olarak hazırlanan yanıtın tamamlanmış olduğunu, patriğin âdeti olduğu üzere, bütün diğer yazıları gibi özenle hazırlanmış güzel bir kitap şeklinde gönderileceğini haber verdi.

Bugün Türk kadırgaları Yedikule önlerinden hareket ederek denize açıldı. Duyduğumuza göre, 80-90 kadırga ve kalyete bir araya gelecekmiş. Ayın 14'ünde 25 kadırga ve bir mavna buradan hareket etmişti, ayın 18'inde de gene iki kadırga denize açıldı. Bunlar İskenderiye yönüne doğru (Us-

koklar sebebiyle) gidiyorlar. Karadeniz'den gelen 25 kadırga da Uskoklar için geliyor.[11] Sakız adasında iki, Midilli'de iki, Eğriboz'da iki veya üç, Rodos'ta üç veya dört, Kıbrıs'ta yedi veya sekiz, İskenderiye'de sekiz, Nauplium'da [Anabolu] iki, daha başka yerlerde ve adalarda da çok sayıda tekne hazır durumda bekliyor. Bunlar Mora'da bulunan Navarin'de bir araya gelecekler ve limanları koruma görevini üstlenecekler. Eğer Hıristiyanlar buna karşı bir filo hazırlamaz ve önlem almazlarsa, bunlar ellerine geçen her fırsatta canları istediği gibi İtalya'ya saldırabilirler. Zira kalyeteler gayet hızlıdır. Türkler onları yeşil dallarla örterler ve bu yüzden uzaktan denizin içindeki bir kaya gibi görünürler. Hasan Bey'in babası olan Cigala, esir düşmeden önce denizde böyle bir tekneye rastlamış. Tekneyi bir koya yanaştırıp bütün üstünü yeşil çalılarla örtmüşler. Cigala bunu hemen farketmiş ve teknedeki bütün Hıristiyan köleleri kurtarmış. Fakat sonra kendisi oğlu ile birlikte esir düşmüş ve Yedikule zindanında ölmüş. Oğlu ise yeniçeri ağası [Sinan, daha sonra paşa] olmuş.

Türkler Akdeniz'de veya Ege denizinde ihtiyaca göre iki, üç, dört ya da sekiz nöbetçi gemi bulundururlar.

19 Nisan günü, Paskalyadan önceki perşembeye denk geldiğinden, patrikhaneye gittim. Ama biraz geç kalmışım, çünkü patrik 12 yaşlı papazın ayaklarını yıkama törenini bitirmişti bile. Patrik, kilisenin önündeki bir çardağın altında, yükseltilmiş bir zeminin üzerine konmuş kadife kaplı, yaldızlı güzel bir koltukta oturuyordu. Arkasında bir halı asılıydı ve her iki yanında sırmalı giysiler içinde iki diakos, çevresinde de cemaatin ileri gelenleri duruyordu. Yükseltilmiş zeminin aşağısında, patriğin solunda, kilisenin kapısına doğru 12 iskemle konmuş ve üzerine mutad başlıklarıyla 12 papaz oturmuştu. Patrik İncil'den bazı metinler okudu ve her yöne doğru birkaç kez haç işareti yaptı. Cemaat buna başını eğerek karşılık verdi, sesi uygun olan papazlar ilahiler söylediler, diğerleri de ellerinde meşalelerle törene katıldılar. Rumların geleneklerine göre, İncil'den metin okunurken ve ilahi söylenirken meşale yakılmaktadır. Ayak yıkama ve ve ilahi söyleme töreninden sonra, başta patrik olmak

11 Adriyatik Körfezinin "Kazakları," deniz haydutları. Türklere karşı savaşan Hıristiyan korsan halkı. Hırvatça "Kaçak" demektir. Genelde, Türk idaresindeki topraklardan kaçarak çeşitli korsanlık faaliyetleriyle Türklere karşı koyarlar. Özellikle Avusturya tarafından desteklenirlerdi –ed.n.

üzere hep birlikte meşalelerle kiliseye girdiler, tören giysilerini çıkardılar. Patrik yanında birkaç papaz olduğu halde birkaç basamak çıkarak halkı kutsadı ve halkın üzerine doğru haç işareti yaptı. En yaşlılardan birkaç kişi patriğin önünden yürüyerek onunla birlikte konutuna girdiler. Az sonra altın zincirler, altın paralar takınmış ipek ve kadife giysiler giymiş kadınlar kiliseye girdiler, kilisenin iç kısmındaki sunağın ve ayinlere ait malzemenin saklandığı "sacristei" bölümünün önünde bulunan haç karşısında istavroz çıkardılar, İsa'nın, Meryem'in resimlerini, Euphemia'ya ait kutsal eşyayı, İsa'nın kırbaçlanırken bağlanmış olduğu söylenen sütunu öptüler ve sanki buradan içlerine bir güç yayılıyormuşçasına, elleriyle yüzlerini sıvazladılar. İsa'nın ve Meryem'in resimleri önünde çok güzel sırmalı örtüler asılıydı.

Galata'daki rahipler, bugün ikindiden sonra 12 keşişin ayaklarını yıkıyorlar, ayin gereği ilahiler söylüyorlar ve sonra her biri kendi cemaatine tahsis edilen kilisede vaaz veriyor. Gece yarısından sonra kilisenin bütün ışıkları söndürülüyor, sadece sunağın üzerinde küçük bir ışık yanar durumda bırakılıyor ve rahip üç-dört saat boyunca İsa'nın acı dolu yaşamı ve çektiği acılar (*Passion*) hakkında vaaz veriyor. Bazıları bu sırada dövünürler, ama Rumlar bunu pek yapmazlar.

Bugün bizim imparatoriçemiz de 12 keşişin ayaklarını yıkayacaktır. (İmparator Ferdinand ve Arşidük Karl da bu töreni uygularlardı). Bu törenden sonra keşişlerin her birine içine bir duka konmuş yeni bir para kesesi verilir, ayrıca da bir sepete en güzel yiyecekler ve bir şişe şarap konur ve böylece bütün yortu boyunca keşişlerin yeterli miktarda yiyecekleri olması sağlanır.

Bu kutsal perşembe gününde kervansaraylarda konaklayanlar, yolcular, hastalar için de kutsanmış ekmek hazırlanır. Ekmek şaraba batırılır, sonra kurutulur ve havanda dövülerek toz haline getirilir. Bu toz kutulara doldurulur ve yolculuk sırasında zor durumda kalan veya hastalanan olursa, bundan bir kaşık dolusu şarapla ıslatarak yutar. Ölüm halinde olanlara da bundan verilir. Bu tören İsa'nın bedeni ve kanı ile yekvücut olmak yerine geçer. İşte bu kutsal perşembe gününde olduğu gibi, Pantkot ve İsa'nın doğumu kutlamalarında da böyle kutsanmış şarap ve ekmekten oluşan tozu hazırlamak âdet olmuştur.

Bugün bir Türk düğününe tanık oldum. Önce sırmalı giysiler içinde, kuşaklarının ön tarafına geçirilmiş güzel, sırmalı mendilleri olan 30-40 atlı önümüzden geçti. Atların koşum takımları dahi altın ve gümüştendi. Bunların peşi sıra kaval, boru, davul çalan ve pirinç madeninden yapılma iki tabağı birbirine vuran çalgıcılar yürüyordu. Bunları izleyenler tek sıra olmuşlar, her biri güzel bir bohçaya sarılı ipekli bir kumaş taşıyordu. Onların arkasından gelenler üstü kırmızı bir örtü ile kapatılmış gümüş takımlar götürüyorlardı. Daha sonrakilerin ellerinde şekerlemeden yapılma belki 50 adet figür vardı. En öndekiler, üzerinde birer zenci oturan altı-yedi fil figürü taşıyorlardı, sonra iki aslan, üç at, dört garip deniz yaratığı, tavus kuşu, leylek, şahin ve çeşit çeşit değişik kuşlar, kupalar, sürahiler, şamdanlar ve daha bir sürü eşya... Bütün bunlar şekerlemeden yapılmış ve renklendirilmişti. Görenler tahtadan ya da başka bir malzemeden yapılma olduklarını sanabilirdi. Şekerlemelerin ardından, sandıklar, sepetler, bohçalar, çeşitli ev eşyaları ve halılar, şilteler taşıyan katırlar geliyordu. Bunların arasında altın güllerle kaplı kırmızı bir ipek kumaş da vardı. Damat, bütün bu eşyayı geline armağan etmek zorundaydı. Gelin, sonradan bu şekerlemeleri arkadaşlarına dağıtır, birine bir aslan verir, birine bir fil ve böylece hepsini hoşnut eder.

Bugün Türk hükümdarının eşi de bir araba içinde elçilik konutunun bulunduğu sokaktan geçti. Arabanın önünden bir sürü atlı gidiyordu, onların arkasından, başlarındaki sarı külahlarının etrafına doladıkları beyaz sarıkları ile çok sayıda acemioğlan yürüyordu. Bunları çok süslü giysiler içinde iki zenci atlarıyla izliyordu. Hanım sultanın arabasının önünden genç şehzadenin bakıcısı olan güzel bir genç atıyla ilerliyordu. Hanım sultanın arabası kırmızı kumaşla kaplıydı ve her iki yanına saydam kırmızı birer perde takılmıştı, böylece arabadan dışarıyı görmesi mümkün oluyordu. Yanında iki oğlu oturmaktaydı. Arkadan kırmızı kumaşla kaplı, her biri iki at tarafından çekilen altı araba daha geliyordu, ama bunlar diğerleri gibi süslü değildi. Her iki arabanın arasında süslü giysiler içinde ata binmiş iki zenci bulunuyordu.

20 Nisan Paskalyadan önceki cma gününe denk geldi. Yaşlı Rumlar bu yortuda "Son Yemek " ayini için kiliseye giderek kendilerine sunu-

lan şarap ve ekmekten paylarını alırlar. Paskalya günü ise gençler ve kadınlar aynı törene katılırlar.

22 Nisan günü Paskalya yortusunda soframızda kiraz vardı. Çok daha önce bakla[12] ve badem de çıkmıştı. Ama bademler henüz olgunlaşmamıştı, kabukları yeşil ve körpeydi. Onları tuza batırıp yiyorlar.

Bugün at ticareti yapan bir Alman, Lehistan'dan buraya geldi. Bu tüccar daha önce, Soborowsky ve yandaşlarının imparatorumuzun Lehistan kralı olmasını kesinlikle istemediklerini ve bunu kabul etmektense, Türk olmayı yeğleyeceklerini efendime yazmıştı.

23 Nisan günü Viyana saray postacısının efendime gönderdiği bir mektuptan, efendimden borç aldıkları 600 taler ile özgürlüklerini satın almış olan Bremenli Ulrich ve arkadaşı Bavyeralı demircinin İtalya'daki Siena kentinde öldüklerini öğrendik. Goletta'da esir düşmüş olan Martino adındaki bir İspanyol da efendimden borç aldığı 100 duka ile firar etti.

Geçtiğimiz Ocak ayının 16'sında Lehistan'dan Viyana'ya bir elçilik heyeti gelmiş. Oysa imparator, Lehistan kralı olmayı kabul ettiğini ancak 13 Mart tarihinde bildirip yemin etmiş. Bütün bu olaylar gayet soğuk bir hava içinde geçiştirilmiş ve bugünler boyunca beklenen 1.000 kadar armağan gelmediği gibi, konukların yalnız (afedersiniz) zıkkımlanması için 100.000 taler harcanmış. O tarihte Lehistan ve Erdel meselesi yüzünden paşanın elçisi 12 kişilik maiyeti ile birlikte Viyana'da bulunuyormuş ve onların her birine de armağanlar verilmiş, bedava yedirilip içirilmiş. Bay Streitz diyor ki: " Bekeş'in tarafını tutan Rueber'in cimriliği yüzünden başımıza bu belalar geldi."

Bugün öğle yemeğine doğru, kısa süre önce Divanda Müslümanlığı kabul etmiş olan bir İspanyol, kapımızın önünden geçti. Ona güzel bir sarık ve bizim genç asilzadelerimize verilenlere benzeyen renkli bir elbise giydirmişlerdi.

Geçen 23 Mart tarihinde Bay Robenzel görevini tamamlamış olarak Moskova'dan dönmüştü. Onun anlattığına göre "Moskovalı," bizim imparatorumuzu bir ağabey olarak kabul ediyormuş ve düşmanlarına karşı mücadelesinde ona yardım etmeye hazırmış. Eğer Lehistan ve Litvanya, imparatorumuzun kral olmasını kabul ederlerse, onlarla sonsuza dek dost

kalmayı vaat etmiş ve iyi komşuluk ilişkileri sürdürmeye kararlı olduğundan, bütün askerlerini terhis etmiş. Ama eğer bu gerçekleşmezse? O zaman bütün gücü ile onlara karşı harekete geçecek ve isimlerini dünyadan silecekmiş. İmparatora 300 at ile birlikte bir elçilik heyeti yollamış. Bunlar her yerde bedava yiyip içmişler. Majesteleri, tüm Lehistan eşrafı ve asilzadelerinin çoğunluğu tarafından kral ilan edilmiş. Litvanya, Prusya ve Podolya voyvodası da bunu onaylamışlar. Buna karşılık Krakova voyvodası Soborowsky, bazı küçük rütbeli asilzadelerle fikir birliği içindeymiş ve onlarla buluşmaya karar vermiş. Bu buluşmada Roma İmparatorunun seçilmesi olayı ve Avusturya hanedanı lanetlenmiş. Lehistan kralının kız kardeşi [Anna], Erdel voyvodası [Stephan Bathory] ile evlenmesi koşuluyla, kraliçe ilan edilmiş ve o da buna razı olmuş. Papazlar, kendi taraflarını tutmayan imparator yandaşlarını öldüresiye dövüp ülkeden kovmak ve bütün mallarına el koymak gerektiğini ileri sürmüşler, imparatorun tarafına geçenleri ihanet ve şerefsizlikle itham etmişler ve onların da mallarının ellerinden alınmasını önererek bağırıp çağırmışlar. İmparator, bu toplantıya elçi olarak Bay von Rosenberg adındaki Bohemyalıyı yollamış ve onları bu girişimlerinden vazgeçirmekle, durumu iyi niyetle karşılamaya ikna etmekle görevlendirmiş. Onlar elçi ile görüşmeyi kabul etmekle beraber, sonunda kendisine şimdilik son kararlarını bildiremeyeceklerini, Erdel voyvodasının yakında ülkeye geleceğini ve kendisi ile durumu müzakere edeceklerini açıklamışlar.

Erdel voyvodası kendisine Lehistan elçilerinin önerdikleri bütün maddeleri kabul ettiğini bildirdi.

Bu arada imparator, kendi taraftarlarıyla durumu ciddî olarak gözden geçirdi, çünkü hem kendisini aşağılayan, hem de gerçekleştirilmesi imkânsız olan tekliflerle karşılaşmaktadır. Şöyle ki: 1. Majesteleri en kısa zamanda Lehistan'a gelecek ve iki yıl Lehistan'da, bir yıl da Litvanya'da kalacak. 2. Lehistan tacı kralın varislerine geçmeyecek seçim yoluyla devredilmesi usulü sürdürülecek, 3. Lehistan kralı ve Litvanya prensi unvanının dışında hiçbir unvan kullanmayacak, 4. Daha önceleri Lehistan krallığına ait olan Silezya gibi yerler geri alınacak ve ülkeye katılacak, 5. Macaristan ve

12 Metinde bohnen=fasulye olmakla beraber, bu taze bakladır. Ayrıca taze fasulye eski dünyada henüz bilinmemektedir –ed.n.

Bohemya krallıkları ile sonsuza dek sürecek bir birlik oluşturulacak ve o ülkelere bir saldırı olduğu zaman, onlara yardım edilecek. Buna mukabil Roma İmparatorunun ülkesine Türkler saldıracak olursa, ülkedeki sınıfsal korporasyonların bilgisi olmaksızın [Stände] bir tek Lehistan vatandaşı bile bu işe karışmayacak. Bu tutum sürdürülerek Türkler ile barış korunacak, 6. Polonyalıların sahip oldukları eski ve yeni özgürlükleri ve imtiyazları tekrar onaylanacak, 7. Bundan önceki kral Sigismund'un bütün borçları belirlenen kısa bir süre zarfında ödenecek ve buna benzer başka koşullar...

Bu durumda imparator, davasından tamamen vazgeçmeye niyetlendi. Çünkü elçilerin tutumlarındaki tutarsızlık onu rahatsız ediyordu. Bugün majesteleri ile vardıkları bir karardan yarın dönüyorlardı. Majesteleri bu durumun beraberinde getirdiği büyük tehlikeyi de göz önünde bulundurarak, bu işten tamamen sıyrılmak istiyordu. Sonuçta 23 Mart tarihinde şu karara vardılar: Majestelerinin kabul etmeye razı olduğu maddeler, Augustin kilisesinde yapılacak ayinden sonra yeminle onaylanacak. Bunun karşılığında elçiler majestelerine Lehistan'da seçim sonucunda varılan kararı bir belge halinde sunacaklar. Arkasından bütün kiliselerde "*Te Deum laudamus*" yani "Tanrım seni övüyoruz" ilahisi söylenecek ve bütün çanlar çalınacak, 180 top üç kez ateşlenecek. Zorlayıcı maddeler konusunda hazırlanan bir karşı teklif, elçilere bildirilecek ve majesteleri Lehistan'a vardığında bu maddeler sınıfsal korporasyon temsilcileriyle müzakere edilecek. Zira Macaristan, Bohemya, Silezya, Moravya bölgelerini temsil eden danışmanların çoğu, Lehistan'ın bu krallıklarla ve prensliklerle aldığı dayanışma kararlarına, ezelî düşmanlarının karşı çıkacağını ve tepki göstereceğini ileri sürmektedirler. Bu görüşmelerden sonra elçiler bol hediyeler alarak vedalaştılar ve memleketlerine döndüler.

Majestelerinin, kabul ettiği koşulları yeminle onayladığı gün, Lehistan'daki başkaldıran kesimin elçileri –bir manastırın başrahibi ile Malogofsky adında biri– Viyana'ya vardılar. Majesteleri 25 Mart tarihinde onları huzuruna kabul edeceğini ve görüşeceğini bildirdi. Bu toplantıda elçiler, majestelerine saygılarını sunduktan sonra, Lehistan ile Avusturya hanedanı arasında yapılan anlaşmayı gündeme getirdiler. Majestelerinin, ülkenin vatandaşı bile olmayan az sayıda kişi tarafından Lehistan kralı olarak seçil-

diğini ve bu nedenle krallığı kabul etmekten vazgeçmesini, Lehistan'da seçimin özgürce yapılmasını engellememesini ve kan dökülmesine neden olmamasını rica ettiler. Bu toplantıda bulunan karşı görüşlü Sobrofsky adında biri, Başpapazın majestelerini seçenlerin azınlıkta olduğunu söylemesi üzerine ona dönüp yüksek sesle: "Mentiris", "Yalan söylüyorsun" diye bağırdı. Başpapaz buna karşılık vermeyip sustu ve bütün konuşmalar sırasında bir daha sesini çıkaramadı. Majesteleri ise bu sözü duymamış gibi davrandı. Bu elçilere de diğerleri gibi hiçbir harcama yaptırılmadı.

O sırada paşanın elçileri de –başta bir çavuş ile birlikte beş çavuş ve altı hizmetkâr– Viyana'da bulunuyorlardı, ama onlar Lehistan elçileri ile karşılaşmadılar. Paşanın elçisi majestelerine, Lehistan krallığının 130 yıldan beri Türk hükümdarına ait olduğunu ve şimdilerde Erdel voyvodasına teslim edildiğini, majestelerinin Lehistan krallığından vazgeçmemesi halinde savaş çıkacağını açıkladı.

24 Nisan, Paskalya yortusunun üçüncü günüydü. Vaiz, iki oğlu ve kayınçoları olan Naupliumlu [Anabolu] iki genç tüccar ile birlikte düzenlediği Paskalya ziyafetinde kuzu yemeye beni, Bay Christoph Pfister'i ve bizim yeniçerimizi davet etti. Kuzunun içi yumurta ile doldurulmuştu, yanında ufak doğranmış tavuk etli bir turta [börek], Peloponez'den gelme kiraz kurusu ve peynir ikram edildi. Herkesin önüne bir bıçak, iki tabak ve bir peçete kondu. Masa yuvarlaktı ve üzerindekilerin yere düşmesini önleyecek bir kenarı vardı. Vaiz dua ettikten sonra yemeklerin üzerine haç işareti yaptı. Masanın önünde duran bir kişi kadehlere şarap doldurdu, bir başkasının elinde de su dolu bir sürahi vardı, isteyen şarabına bu sudan kattı. Şarap Midilli'den getirtilmişti. Konstantinopolis'te bu şarap bütün diğerlerine tercih ediliyor. Birisi içki istediği zaman masadakilerin hepsine içki sunuluyor. Bunu yaparken önce içki isteyen kişinin yanındakinden başlanıyor, çünkü herkes sırayla ve belli bir düzen içinde içiyor. Yukarda sözünü ettiğim iki tüccardan biri İtalya'da diğeri Lehistan'da giyilen kıyafetlerden giymişlerdi ve bu ülkelerin dillerini konuşuyorlardı. Giyimde çoğunlukla Venediklilerin tarzı benimseniyor. Anabolu 36 yıl öncesine kadar Venediğe aitti. Ama artık Venediklilerin tüm Mora ve Peloponez'de toprakları kalmadı.

Vaizin bana anlattığına göre, Paskalya yortusu süresince her gün sabah olmadan üç saat önce kalkarlarmış ve üç-dört saat boyunca ayin gereği ilahiler okurlarmış. Bu arada cemaat de gelip ayine katılırmış. Paskalyadan önceki hafta olduğu gibi Paskalyadan sonraki hafta da yortuya dahilmiş. Bugünlerde en gösterişli kıyafetlerini giyerler, erkekler ve kadınlar altın ve gümüş ziynetlerini takarlarmış. Nitekim vaiz ve iki oğlu da ipekli elbiseler (*Vestimentis fericis*) giymişlerdi.

Bunun dışında anlattığına göre kutsal Paskalya günü yaklaşık 3.000 kişi sabahleyin gün doğmadan ayine gelmiş ve her biri kendine ait bir mum getirmiş. Patrik bu vesile ile vaizi, "Kutsal Kitabın baş yorumcusu" (*Megan Ermineftin ton Thion Grafon*) konumuna getirdi. Şayet Kutsal Kitapta veya eski hocaların yazılarındaki inançla ilgili ifadelerinde anlaşılmayan bir söz varsa, bunu açıklamak, bu konuyla ilgili görüşleri örnek göstererek anlaşılmasını sağlamak ve bir sonuca bağlamak onun görevi olacak. Vaiz, Hrisostomos'un "Ruhun bedeni yönettiği gibi, Tanrı da dünyayı yönetiyor" sözlerini neden sarfettiğini açıklayan bir yazı gösterdi. Bu sözlere şu açıklamayı getiriyor: Küçük bir dünya olan insana egemen olan iki türlü yönetim vardır. Bunlardan biri insanın içindeki yüreğinin bedeni üzerindeki egemenliğidir. Beden, yürek tarafından beslenerek canlılık kazanır. Oysa yüreği besleyen, canlandıran yoktur. Dışardan gelen yönetim ise ruhun bedeni yönetmesidir, çünkü ruh bedenden ayrı bir şeydir, bedenin bir parçası değildir. Demek ki dünyada iki düzen var, en yukardaki semavi düzen ile bunun altındaki düzenler. Bunlar en üst semavi düzen tarafından yönetilirler ama en üst semavi düzeni kimse yönetmez. Bu düzen Tanrı'nın düzenidir ve tüm dünyayı kapsar. O, bütün yaratıkların dışındadır ve hepsini gözetir.

Bu görevin verilmesi sırasında patrik herhangi bir törene gerek görmeden sadece cemaate takdim ile yetindi ve herkesi onun mevkiini bilmesi ve tanıması konusunda uyardı. Bundan sonra elini onun başı üzerine koydu saçlarından birkaç tutam keserek, Tanrının onu Kutsal Ruh ile aydınlatması ve ona yardım etmesi için dua etti. Vaiz ise kendisine bu şerefli görevin verildiği 24 Nisan gününün anısına patriğe büyük bir kalkan balığı ve bolca ekmek armağan etti. Sonra şöyle konuştu: "Bütün insanlar

Tanrı'nın bir benzeri olarak yaratılmışlardır. Ama sadece azizler Tanrı'yı temsil edebilirler."

Vaiz bana Mihail Kantakuzen hakkında da bilgi verdi. Kantakuzen iki patriği makamlarından uzaklaştırmış. Bunlardan biri dürüst bir adam olan Yoasaf, diğeri ise kendisi tarafından onun yerine atanmış olan Metrophanes adında bir papazmış. Ayrıca Konstantinos Paleologos'un kovulmasına da o sebep olmuş. Paleologos onun yüzünden karısını ve çocuklarını Galata'da bırakarak kaçmak zorunda kalmış. Sebebi de patrikhanenin yakınlarında 2.000 dukaya mal olan görkemli bir ev yaptırmış olmasıymış. Kantakuzen bundan dolayı onu suçlamış ve demiş ki: "Bunu neden yaptın? Türklerin arasında yaşamanın ne demek olduğunu bilmiyor musun? Onlar bizim malımıza mülkümüze göz dikerler ve Rum asilzadelerini yok etmek için vesile ararlar. Senin o evden çıkmak zorunda kalman için elimden geleni yapacağım." Bunun üzerine Paleologos karısını ve çocuğunu terk ederek kendiliğinden kaçıp gitmiş. Oysa eşi de Kantakuzen ailesindenmiş ve babası bir yıl önce Galata'da ölmüş. Kantakuzen ailesinin başka bir üyesi yaşlanınca Kutsal Dağdaki manastıra gidip keşiş olmuş ve o da iki yıl önce ölmüş. Mihail Kantukuzen bir süreden beri Paleologos'a dostça mektuplar yazarak onu tekrar geri getirmek istemişse de, Paleologos ona güvenmediği için gelmiyormuş.

Kutsal Paskalya günü vaaz verilmedi, sadece patriğin yaşındaki keşiş Matthaeo tarafından Rumların konuştuğu gündelik dilde Kuddas Ayini düzenlendi.

Yemekten sonra vaiz bana Yunan müziği dinletti. Atinalı bir Hieromonachus (okumuş ve kendi tarzlarına göre güzel sesli bir adam) İsa Efendimizin dirilişinin ve göğe yükselişinin şerefine ilahiler söyledi ve yanında duran iki oğlan da mırıldanarak ona eşlik ettiler. Vaizin dediğine göre bir kişinin şarkı söyleyebilmesi için gerekli iki önemli unsur varmış: 1. Kendisine gösterilen her şarkıyı hemen söyleyebilmesi,

2. Bir başka kişi, ister Türk olsun ister İranlı vb. bir şarkı söylediğinde onun melodisini hemen bellemesi ve tekrar edebilmesi. Discanto, tenor, alto ve bas gibi ses türleri hakkında hiçbir şey bilmiyorlar. Bildikleri tek şey, şarkıya eşlik eden oğlanların oktav farkı ile şarkıya katılmaları ya da melodiyi mırıldanmaları.

Bu ziyaretim sırasında biraz da eski din adamlarının toplantılarından (*concilus*) söz ettik. Bu konsillerden hangisinin yargı hakkına sahip olduğu konusunda görüşlerimizi belirttik. Zira insanların söylediklerinin hepsine inanmak ve bunları kabul etmek zorunda olmamalıyız. Olsa olsa onlar söylediklerine Kutsal Kitaptan kanıtlar getirebilirlerse, bizce kabul edilmelidir. Örneğin 2. İznik Konsili, azizlerin resimlerini kutsal saymayı kabul etmişti. Oysa Elibertini konsili bunu reddetti. Bunların hangisine itibar etmek doğru olur? Vaiz, bana yanıt olarak bu konsili kabul etmediklerini söyledi. Ben ise karşılık olarak, başkalarının bu konsili onayladıklarını belirttim. Ben şimdi resimler hakkında kimin doğru karar verdiğini nereden bileceğim? Zira her iki konsil de Kutsal Ruhun onlarla beraber olduğunu, onlara katıldığını ileri sürüyorlar. İhtiyar vaiz buna tatminkâr bir cevap veremedi. Kısacası, bizler nedenleri açıklayamadığımızda, sonuçları kabullenmiyoruz, bize yol gösterilmesine katlanmıyoruz, din büyüklerinin yazdıklarını üstünkörü, sözel anlamlarıyla algılıyoruz ve bunların yorumlanmasına razı olmuyoruz.

Onlar cemaatlerine şunu öğretiyorlar: Tanrı, doğal yapısı olarak inanmaya eğilimli olan kişiyi esenliğe eriştirir, eğilimli olmayanı ise lanetler. Sanki inançlı veya günahkâr olmak bizim elimizde olabilirmiş gibi!

Aziz Georgius gününde Ermeniler Aziz Georgius kilisesinde büyük bir kutlama yaptılar. Bu kilise Konstantinopolis'te gördüğüm binalar arasında Ayasofya kilisesinden sonra gelen en güzel yapı. İçerisinde bütün patriklerin, peygamberlerin, havarilerin, filozofların, elçilerin, şairlerin, Aristoteles, Joseph, Sophokles, Athenæei, Philonius ve diğerlerinin tabloları var. Kilisenin kapısının üzerine ise Aziz Georgius'un resmi yapılmış. Bugün kilisenin önüne yerleştirdikleri uzun bir masaya bir şölen sofrası hazırlamışlar ve her iki yanına banklar koymuşlar. Aynı şekilde başka büyük bir binanın içinde de tıpkı bizim ülkemizdeki manastırlarda bulunan yemekhanelerde (*Refectorium*) olduğu gibi sofralar hazırlamışlar. Burada da çok güzel resimler gördüm. Yukarıda denize bakan muhteşem manzaralı bir oda var. Burası kent surlarından çok uzak olmayan, yüksekçe bir yer ve Marmara denizi ile bütün adalar görülebiliyor. Kilisenin önünde geniş, güzel bir meydan var. Bütün Konstantinopolis'te az bulunan güzellikte

bir yer. Binanın tümü büyük bir manastır görünümünde, çünkü çevresinde birçok ek bina da var. Zengin Ermeniler ölecekleri zaman bu kiliseye bağışta bulunuyorlar ve her yıl Aziz Georgius gününde böyle bir ziyafet verilmesini sağlıyorlar. Ermenilerin önemli kişileri ve bütün rahipleri bu ziyafete katılıyor.

Türkler de Aziz Georgius'a çok önem veriyorlar. Bugün Galata'da bir Türk, Aziz Georgius'a adadığı bir kuzuyu kestirip etini fakirlere dağıttırdı.

Ermeni kadınlarının kıyafetleri Türk kadınlarınınkine benziyor. Geniş keten şalvarların üzerine dar ipek gömlekler giyiyorlar ve Türk kadınları gibi yüzlerini örtüyorlar. Tek fark, peçelerinin siyah kumaştan olmayışı. Yüzlerine sadece ince bir kumaş örtmekle yetiniyorlar.

25 Nisan günü buradaki Venedikliler Aziz Marcus yortusunu kutladılar.

26 Nisan tarihinde efendim paşa ile görüşmeye gitti. Paşa imparatorumuzun armağanları göndermiş olmasından ötürü memnuniyetini beyan etmiş. Kurt Ağa adındaki bir Türk, bir süre önce bizimkiler tarafından esir edilmiş ve anlaşılan iyi muamele görmüş, çünkü gelip efendimin üzengilerini öptü ve atına binerken ona yardım etti.

27 Nisan, Anastasis (Paskalya) gününde Rumlar ve Ermeniler "*Hrisopeyi*" yortusunu kutluyorlar. (Bu isim Meryem'e verilen bir başka ad ve Galata'da bulunan bir kilise de bu adı taşıyor. Bu kilisede patrik her yıl perhiz döneminde Kuddas ayini yapıyor ve bağış topluyor.) Yortu (herhalde Meryem'e adanmış olan) bir çeşmenin onuruna kutlanıyor. Bu çeşmenin suyu vaktiyle mucizeler yaratmış, pek çok hastayı sağlığına kavuşturmuş. Fakat söylediklerine göre, insanların işledikleri günahlar yüzünden artık bu mucizeler gerçekleşmiyormuş.

Ben görevlilerimizden Jacob Reiner ile birlikte merakımı tatmin için Silivri kapısından kent surları dışına çıktım. Bazı yazarlar bu kapıdan "Altın Kapı" diye söz ederler. Fakat yakınındaki su kaynağı [ayazma] yüzünden ona "*Hrisopeyi*" diyorlar. Bu civarda bir zamanlar "*Panaghia*" kilisesi varmış. Bugün tuğla duvarlarının yıkıntıları hâlâ görülebiliyor. Ayazma yerin altında olduğu için, 32 basamak inmek gerekiyor. Yeri gayet geniş ve etrafı duvarlarla çevrili. Sanki bir zamanlar burada küçük bir ibadet

evi (şapel) varmış gibi bir izlenim aldım. İç kısmı ve dışarısı beyaz mermerle kaplanmış. Çeşmenin önünde beyaz mermerden bir sehpa var, üstünde bir toprak çanak duruyor. Ziyaretçiler bu çanağa çeşmenin suyundan doldurup el ve yüzlerini yıkıyor ve sudan içiyorlar. Yalnız Ermeniler ve Rumlar değil, Türkler de bu âdeti sürdürüyorlar. Onlar bu su ile yıkanan ve bu sudan içenlerin ateşli hastalıklardan korunduklarına inandırılmışlar. Bizimle birlikte ayazmaya gelen birçok Türk bunu doğruladı. Orada olduğumuz sırada bir Türk kadını kızıyla beraber geldi, ayazmanın suyu ile çocuğun yüzünü yıkadı, sonra ateşli hastalığa karşı önlem olarak hem kendi bu sudan içti hem de kızına içirdi. Yeniçerimiz İbrahim Bey de bu suyun faydalı etkisini doğruladı. Üç sene boyunca ateşli bir hastalık çektiğini, sonra sadece bu suda yıkanmakla ateşli hastalığının hemen geçtiğini anlattı. Yukarıda bir Türk nöbet tutuyor, çünkü ayazmanın girişi bir tahta perde ile korunuyor. Oraya nöbetçinin barınabilmesi için işliğe benzer bir kulübe yapmışlar. Nöbetçiye iki akçe ödedik.

Türklerin anlattığına göre, bu kuyunun içinde balıklar varmış. (Kuyunun her iki yanındaki dar ve kubbeli girişler balıkların görülmesini engellemekteymiş. Balıklar ancak onlara yiyecek verilirse ortaya çıkarlarmış.) Bu balıklar kuyuda olduğu sürece Türklerin imparatorluğu da varlığını sürdürecekmiş. Türklerin anlattığına göre, bir gün imparator Constantinus burada hoşça vakit geçirmek istemiş. Ona kızarmış balık ikram etmişler. İmparator balığı kuyuya atınca balık canlanmış ve hâlâ bu kuyuda yaşamaktaymış. Türkler bu olayın gerçek olduğuna inanıyorlar.

Vaktiyle her ayın 27'sinde buraya binlerce Türk ve Hıristiyan gelirmiş. Onlara bol bol şarap da ikram edildiğinden, sarhoş olup kavga çıkarırlarmış, hatta ölümlere bile sebep olurlarmış. Bu yüzden burada yiyip içmeyi yasaklamışlar.

Buraya gelirken Karaman sokağından geçtik. Burada oturanlar Karaman bölgesinden geldikleri için, sokağa bu isim verilmiş. Karamanlılar, Rumların dinini kabul etmiş olmalarına karşın aralarında Türkçe konuşurlar ve çok az Rumca bilirler. Bu sokakta çok bakımlı bahçeler içinde büyük, güzel evler var. Yedikule zindanları da bu civarda. Elçiliğe padişahın her hafta gönderdiği malzemeyi getirmekle görevli olan Sinan, bizi evine şarap

içmeye davet etti. Sinan'ın erkek kardeşinin kızının başında altından bir taç vardı ve alnına inciler takılmıştı, altın zincirler ve bileziklerle süslenmişti. Çocukların bile boyunlarında altın kolyeler vardı. Daha sonra Ermenilerin Aziz Georgius kilisesine vardık, fakat bütün papazlar bahçede yemek yemekte olduklarından içeri giremedik. Yolumuza devamla, içinde kutsal sayılan bir kişinin kabri bulunan bir Türk'ün evine geldik. Kabrin karşısında beş-altı kişi sıra halinde elele tutuşmuşlar, arkalarında gene beş-altı kişi ve karşılarında da beş-altı kişi elele tutuşarak dans ediyor, sıçrıyorlar ve sürekli "Hu, hu" diye bağırıyorlardı.

28 Nisan günü Piyale Paşa'nın ölen kızının cenaze törenini izledim. Bütün paşalar bu törene katıldılar.

Padişahın sarayında yapılan Divan oturumu sona erdiği zaman, iki kazasker yalnız başlarına padişahın huzuruna çıkıp Divan'da olup bitenler hakkında bilgi verirler. Önce paşalar, dışarda, kapının önündeki bir sedire otururlar, sonra başta Mehmed Paşa olduğu halde, belli bir düzene göre sırayla içeri girerler ve çoğu kez bir saat padişahın huzurunda kalırlar. Artık sıra Rumeli beylerbeyine, yeniçeri ağasına, kaptanı deryaya gelmiştir. Onlar da padişahın huzurundan çıktıktan sonra, en yüksek rütbeli kişi önde olmak üzere sarayın giriş kapısına doğru yürürler ve dışarı çıkarlar. Fakat atlarına binip evlerinin yolunu tutacakları zaman, en küçük rütbeli olan önde gider. Sarayın önünde birbirlerine veda ederler. Önce Sinan Paşa diğerlerine veda eder. Onun evi sarayın aşağı tarafında, deniz kenarındadır. Sinan Paşa sarayın önünde bekler, bütün paşaların gelip gelmediğini gözden geçirir ve sonra atıyla evine gider. Onun arkasından Mehmed Paşa diğer paşaları denetler ve konağına doğru yoluna devam eder. Konağının önünde kapıcıları, yukarıda ve aşağıda olmak üzere iki taraflı bir düzen içinde sıra olmuş onu beklerler. Mehmed Paşa'dan sonra Piyale Paşa diğerleri ile vedalaşır. Atmeydanı'nda Ahmed ve Mahmut Paşalar da birbirlerine veda ederler ve her biri atını kendi evine doğru sürer.

Mehmed Paşa'nın işi çoktur. Sabahları gün başlarken, namazını kıldıktan sonra Divan'a gelir ve yedi-sekiz saat orada kalır. Evine döndüğü zaman, orada da kendisine bir şikâyet veya bir bildirim için gelmiş olan çok sayıda kişi beklemektedir. Bu sebeple gene iki saat oturup onları dinlemek

zorundadır. Bundan sonra yemeğini yer ve karısının yanına giderek yarım saat kadar uyur, arkasından namazını kılar. Namazını hiçbir zaman ihmal etmez, çünkü evinde daima bir din adamı bulunur ve zamanı gelince paşayı uykusundan uyandırır. Dua bitince paşa gene saatlerce ziyaretçilerini kabul eder. Paşanın bütün günleri böyle geçer.

Paşaya her yerden bol bol armağan gelir. Böylece herkes onun ruhunun esenliğe ermesine yardımcı olmaktadır. Çünkü paşa Anadolu'da ve Rumeli'de pek çok cami ve kervansaray yaptırmıştır. Bu tesislerde onun ruhunun esenliği için bol bol dua edilir.

Daha önce sözünü ettiğim Türklerin cenaze törenlerinin ayrıntılarını da anlatayım: Tabutu dört kişi taşır. Sırma işlemeli örtülerin serilmiş olduğu tabutun üzerine ölenin en güzel giysilerini koyarlar. En tepesine tüylerle süslü büyük bir sarık yerleştirirler. Çok sayıda din adamı ilahiler söyleyerek tabutun önünden yürür. (Eğer ölen zenginse, dostları ayrıca para ödeyerek canazeye katılacak din adamları tutarlar). Daha önce anlattığım gibi, tabutun arkasından da bir sürü insan yürür ve elele tutuşarak hiç durmadan "la ilahe illalahu" diye bağırıp dururlar. Bazıları tek başlarına yürür ve yüzleri diğerlerine dönük olarak onların bağrışmalarına katılırlar. Bu hiç de hoş olmayan bir görüntüdür. Ölenin dostları tabutun hemen arkasından yürürler, bazıları da törene at üstünde katılırlar. Cenazenin arkasından kadınların yürümesine izin verilmez, tören sırasında kimsenin ağladığı da duyulmaz.

29 Nisan'da Ahmed Paşa'nın ölen oğlu Edirnekapı yakınlarındaki mezarlığa gömüldü. Burada Rüstem Paşa'nın karısı güzel bir cami ve çocuklarının, torunlarının gömülmesi için bir de türbe yaptırmış. Oradan Eyüp Ensarî'ye, Eyüp'ün türbesini görmeye gittim. Kabrin çevresine büyük mumlar dikilmişti. Orada bulunan yeşil sarıklı, yaşlı bir adam bize büyük, uzun oklar gösterdi. Okların her biri hemen hemen bir kuzu kadardı. Bunlar vaktiyle Eyüp'ün attığı oklarmış. Yayı da takriben iki el genişliğindeydi. Burayı sürekli ziyaret eden çok sayıda kadın ve erkeğin bağışladıkları iki, altı ya da on akçe, fakir öğrencilere ve türbedeki din adamlarına bölüştürülür. Orada bulunan bir çeşmenin suyundan içenlerin hastalıklarından kurtulduklarına inanılmaktadır. Kubbenin içinde bulunan bir levhada Mekke kentinin resmi görülmektedir. Kent duvarının dışında yan yana Muham-

med, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin kabirleri, kentin içinde ise yüksekçe bir yerde İbrahim'in İsmail ile birlikte inşa ettiği rivayet edilen cami resmedilmiştir. Resmin tam orta yerinde siyah renkte dört köşeli bir kuleye benzeyen bir yapı göze çarpıyor [Kâbe]. Ortada, çevresinde dolanan bir geçit var, tepesi yassı ve düz, çinko veya kurşunla kaplanmış ve içerisinden bir su [Zemzem] akıyor. Yaşlı bir adamın dediğine göre bu bina Tanrı'nın mekânıymış (belki de bu bina Eyüp'ün sarayıdır). Bu yapıyı her yıl siyah kadife ile kaplıyorlar. [Eyüp'ün türbesinin] çevresinde mermerden yapılma ve üzerine altın yaldızlı yazılar kazılmış olan mezarlar var. Bu kutsal yere gömülmek isteyenler 1.000 ya da 1.500 duka ödemek zorunda. Çeşmenin suyu ise çok uzak yerlere kadar dağıtılıyor ve parayla satılıyor. Eyüp Camisinin içi baştan başa halı ile döşeli. İçeri girmek isteyen ayakkabılarını çıkarmak zorunda.

Pertev ve Ferhad paşaların kabirleri yan yana, denize doğru uzanan bölgede. Yakında bulunan Mehmed Paşa'nın yaptırdığı görkemli türbede dört oğlu ve dört kızı gömülü. Mezarların üzerine sırmalı örtüler sermişler. Bazı mezarlar, zeminin üzerine yerleştirilmiş yüksek sandıklara benziyor. Üstlerine yeşil örtüler yayılmış. Bazı mezarların baş ve ayak uçlarına mermer sütunlar dikilmiş ve bunların üzerine yazılar kazınmış.

Türklerde, yalnız din adamları değil, basit halktan olanlar da bizim dinimizdeki "Pater Noster" duasının İslam dinindeki karşılığı olan duayı sık sık okurlar. Aslında bu dua, doksan dokuz adı olduğunu ileri sürdükleri Tanrı'nın bir tek adını tekrarlamaktan ibarettir.[13]

Bugün de patrikhaneye gittim, çünkü vaiz bana patriğin Achilo'da yapılacak olan Kantakuzen'in düğününe gitmeyeceğini söylemişti. Zira paşa ondan 500 duka ödemesini istemiş. Patrik de buna yanıt olarak: "Bu kadar çok fakir *calogeri* yani papaz ve rahibe varken ben bu parayı ödeyeceğime onların arasında bölüştürürüm. Eğer Mehmed Paşa 100 duka isteseydi, bu parayı ona verirdim," demiş. Sonuç olarak patrik düğüne gitme iznini alamamış. Çünkü eğer gitseydi, bu parayı nereden bulduğu sorusu ile karşılaşacaktı.

Patrik odasında yazı yazmakla meşguldu. Beni hemen masasının başına oturmaya davet etti. Odanın zemini Türklerde âdet olduğu üzere halılarla kaplıydı. Odada bir şömine,

13 Fatiha Suresi olmalı –ed.n.

mor kadife ile kaplı, kol dayayacak yerleri yaldızlı aslan başları biçiminde yapılmış olan bir koltuk ve üzerinde kadife yastıkları olan bir sedir bulunuyordu. Patrik bu sedirde oturuyordu. Başucunda birçok kitap vardı.

Calogeri adı verilen papazlar patrikle sanki aynı düzeydelermiş gibi gayet serbestçe ve çekinmeden konuşuyorlar, ama gene de onu âmirleri olarak sayıyorlar. Ben oradayken Atinalı bir *hieromonachus* ziyarete geldi. Selamlaşırlarken patriğin elini önce dudaklarına, sonra alnına götürdü. Ben de patriğe efendimin selamlarını söyledim, sonra da " Augsburg İnancası"na bir yanıt hazırladı ise, bunu göndermek için uygun bir fırsat doğduğunu, isterse bu fırsatı değerlendirip cevabını yollayabileceğini anlattım. Bunu üzerine hemen *Protonotarius*'u çağırttı ve kendisinden, hazırlamış olduğu cevap yazısını yukarıda sözünü ettiğim o Atina'dan gelen papaza kopyalaması için teslim etmesini istedi. Yazının aslını elinde muhafaza edecekti. *Protonotarius*'un görevi, patriğe gelen bütün mektupları teslim almak ve patriğin uygun gördüğü biçimde cevaplandırmaktır. Demek ki "Augsburg İnancası"na verilecek yanıtı da patriğin görüşleri doğrultusunda o hazırlamış olmalıydı. *Protonotarius*'un diğer görevi de bütün toplantıların tutanağını hazırlamak ve patrik adına diğer patriklerle, metropolitlerle yapılan yazışmaları yürütmektir.

Ayın otuzunda patrik kendi maiyetinde olan papazlarla yaptığı bir toplantıda "Augsburg İnancası"na verilen yanıtı üç saat boyunca okuduktan sonra yukarıda sözünü ettiğim papaza kopyalaması için verdi. Bana karşı dostça bir davranış göstererek ilerde de aramızdaki iyi niyetli ilişkileri korumamızı önerdi. Ben oradan ayrılırken, o da kiliseye gidip her sabah ve akşam olduğu gibi mutad ayini yapmaya koyuldu. *Protonotarius*, kendisine yardım eden ve aynı zamanda da babası olan vaiz için, bu cevap yazısını hazırlama işinin kendilerine yüklenmiş olmasından ötürü, Tübingen'deki öğretmenlerden bir armağan istememi benden rica etti.

Vaiz 50 duka nakit para tutarında bir maaş alıyor ve başka yazı işlerinden de yaklaşık 50 duka kazanıyor. *Protonotarius* olan oğlu Theodosius, patrikten sadece 2.000 akçe alıyor. Belki yazı işlerinden de 50 taler kadar kazanıyordur. Masrafları da aşağı yukarı aynı meblağı buluyor. Anlattığına göre, her gün sofrasında sekiz kişiyi doyuruyormuş ve bu yüzden de her gün bir duka kazanmak zorundaymış.

Bugün padişahın zindanında tutsak olan Lichtenbergli Hans Joseph Schwab von Dustenstein adındaki çok itibarlı bir asilzade vefat etti. Bu kişi bir yıl önce Bekeş'e katılmak üzere iki uşağı ve bir askeri araba ile Erdel'den geçerken hizmetkârı ile birlikte esir düşmüş ve Konstantinopolis'e getirilmişti. Hizmetkârı bir süre önce ölmüştü.

Efendim onu tutsaklıktan kurtarmak için bütün hazırlıkları yapmış, zindandaki görevliye ve gardiyana onun dışarı çıkmasına ve efendimin ayarlamış olduğu bir dostun evine sığınmasına yardım edeceklerine dair söz verdirmişti. Adamlardan biri bu yardım karşılığında 40, diğeri 50 duka istiyordu. Efendim onlara daha şimdiden 50 taler göndermişti. Şu sıralarda iki subay daha öldü, bunlardan biri bir yıl önce Bekeş savaşında esir düşen von Funoht, diğeri de öldürülen Bay von Auersberg'in oğlu ile birlikte tutsak alınan bir Heiduck.[14] Saygıdeğer efendim her üçüne, özellikle de ilk ikisine büyük iyiliklerde bulundu.

Bugün gene Cenevre'deki Kalvinistlerin kiliselerinde egemen olan aşırı sert kurallardan söz edildi. Örneğin: 1. Zengin olsun, fakir olsun, İsa Peygamber'in yaraları ve kutsal ilkeleri adına yemin eden herkesin derhal dili kesilirmiş. Tanrı, sadakat ve inanç sözleri ağza alınarak yemin edilemezmiş. Sadece "kesinlikle, gerçekten, evet, hayır" sözleriyle yemin edilebilirmiş. 2. Oyunlarda para kullanmak yasakmış. Pazar günleri kadınlar bowling, erkekler satranç veya dama oynayabilirlermiş, delikanlılar koşup atlayabilirler, genç kızlar ise bir arada oturup mezmur ezberlermiş. Kiliselerde zaten ilahi yerine Zebur okuyorlarmış. Yılda iki kez Zebur'u ortaya çıkarırlarmış. Böylece her hafta pazar günü neyin okunacağı önceden bilinirmiş. 3. Dans etmenin büyük cezası varmış. Bir müzik aleti çalmaya ve öğrenmeye izin varsa da, dünyevi şarkılar çalmak için değil, sadece mezmur seslendirmeye izin varmış. 4. Sarhoşları cezalandırmak için, onları günlerce kuledeki zindana kapatırlar veya para ödetirlermiş. 5. Zina işleyenler idam edilirmiş. Kadınları bir çuvala tıkarlar, erkeklerin kafasını keserlermiş. Erkeklerin kadınlarla ya da genç kızlarla konuşması, şakalaşması yasakmış. Bu durum, ancak alım satım işlerinde ve çok yakın tanıdıklar arasında hoş görülebilirmiş. En yüksek asilzadeler ve beyler bi-

14 Heiduck: Türklere karşı savaşan Macar çetecilerine verilen isim –ç.n.

le bu kurallara uymak zorundaymış, aksi halde şehri terketmeleri gerekirmiş. 7. Pazar günleri dört kez vaaz verilirmiş ve herkes bu vaazı dinlemeye gelmek zorundaymış. Vaaz verildiği sırada şehrin kapıları ve dükkânlar kapatılırmış. 8. Din dersi esnasında vaiz, hiç ayırım yapmadan kime isterse din bilgisi konusunda sorular sorabilirmiş. 9. Kimsenin boş oturması hoş görülmezmiş, herkes çalışmak zorundaymış. 10. Kilise kapısında, evlerin önünde, sokaklarda dilenmek yasakmış. Yabancılara bir sadaka verilir ve şehrin dışına çıkarılırmış. Yerli fakirler ise hastahanelerde muafaza edilir ve çalışacak durumda olanlara burada iş verilirmiş veya bir zanaat öğretilirmiş.

En üst düzeydeki dünyevi yönetim kurulu, halkın idari ve hukuki işlerini yürüten dört "*Syndici*," yani yönetici ve bunlara bağlı heyetlerden oluşmaktaymış. Her perşembe günü vaazdan sonra bunlar vaazı veren rahiplerle toplanırlar ve haftanın sorunlarını, olaylarını gündeme getirirlermiş. Bu toplantılara kadınlar ve erkekler katılmak zorundaymışlar.

Bu yıl nisan ayı çok güzel ve sıcak geçti, gayet az yağmur yağdı. Ayın sonuna doğru artık çarşıda üzüm ve nar hemen hemen kalmadı. Bakla ve enginar piyasaya çıktı. 22 Nisan'da kiraz yedik. Anadolu'dan getirtilen kirazlar bütün şehirde çok ucuz fiyata satılıyor.

Mayıs 1576

3 Mayıs: Bugün padişah denize açıldı ve bütün saray mensupları ile birlikte Konstantinopolis'ten bir buçuk Alman mili mesafede bulunan *Ponte Piculo*'daki [Küçükçekmece] yazlığına yerleşti. Şu sıralarda gelmesi beklenen İran elçisi kente vardıktan sonra padişah da görkemli bir alayla sarayına dönecek ve İranlılar'a ne kadar güçlü olduğunu gösterecek.

Rumeli beylerbeyi de, İran elçisini [Tokmak Han] karşılamak için Üsküdar'a geçti [5 Mayıs1576]. Çavuşbaşı, bütün çavuşlar ve sipahilerle birlikte ona refakat etti. Sipahilerin hepsi kendilerine yeni birer at satın almak ve büyük harcamalar yaparak yeni giysiler edinmek zorunda kaldılar. Bazıları bir at için 30 taler ödediler. Sonradan bu atı aynı fiyata satıp paralarını

geri alacaklar. Karşı sahile geçerken gemilere fazla kalabalık binildiği için birçok sipahi atları ile birlikte denize düşüp boğuldu.

Yeniçeri ağası elçilik heyetini kentin Yahudi mahallesine açılan kapısında [Çıfıtkapı] veya "*Scala Scutarica*"da [Üsküdar iskelesi] bekleyecek. Atmeydanı'nda bulunan elçinin konutuna kadar heyetin her iki yanında yeniçeriler yürüyerek konuklara refakat edecek, hizmetlerine hazır durumda olacaklar. Uluç Ali, kadırgalarıyla elçilik heyetini karşılayacak. Bu görevi için bütün kölelerine kırmızı elbiseler giydirtti.

4 Mayıs günü Yahudiler, kadın-erkek hep birlikte Ayvansaray'a gittiler ve orada kurban kestiler. Aziz Job'un [Eyüp] orada defnedilmiş olduğuna inanıyorlar.

Bugün İran elçisi 250 kişilik maiyeti ve 500 deve ile Konstantinopolis'in karşısında, Asya yakasında bulunan Üsküdar semtine iki Alman mili mesafede olan yere vardı.

İran'ın saygın bir ailesine mensup olan elçinin adı Tokmak Sultan. Babası [Şah Kulu Han] sekiz yıl önce [1568] barış andlaşmasını yenilemek için Sultan Selim ile görüşmek üzere Edirne'ye gönderilmiş.

5 Mayıs günü Rumeli beylerbeyi, sipahilerin kumandanı, padişahın kapıcısıbaşısı, çavuşbaşı, çok sayıda çavuş, yaklaşık olarak 2.500 at ile birlikte, çoğu sırmalı ipek ve kadife elbiseler içinde, tüyler, altın ve gümüş takılarla süslenmiş olarak Üsküdar'dan elçiyi karşılamak üzere yola çıktılar, onu Sultan Murad adına selamladılar ve elçilik heyetine Üsküdar sahiline kadar refakat ettiler.

Burada pırı pırıl donatılmış 30 kadırgayla beklemekte olan Kaptan-ı Derya Uluç Ali, elçiyi, beylerbeyini ve İran'ın en itibarlı kişilerini kendi kadırgasına aldı. Gemide misafirleri ağırlamak için üzerinde sırmalı bir örtü ve çeşitli yemekler bulunan bir sofra hazırlanmıştı. Konuklar sofraya davet edildiler. Uluç Ali adamlarına, elçi ağzına ilk lokmayı attığı anda bütün topları ateşlemelerini emretmişti. Rivayete göre, toplar ateşlenince İranlılar öyle korkmuşlar ki, birbirlerinin üzerine yıkılmışlar. Onlar top atışına alışık olmadıklarından ne oluyor diye buna bir anlam verememişler. Uluç Ali bu olaya gülmüş ve onlara keyiflerini bozmamalarını söylemiş. Daha sonra elçiye 25 sırmalı kumaş ve ipekli giysi armağan edilmiş. Gemiler geçerken denizin içinde bulunan bir kuleden [Kızkulesi] ve Hıris-

tiyanlardan alınan yüzlerce topun bulunduğu bir silahhaneden de [Tophane] toplar atıldı.

Kadırgalar Konstantinopolis sahiline yanaşınca "Koyun Kapısı" ya da "Chalcedon [Kadıköy] Kapısı" adı verilen yerde karaya ayak basacak olan elçiyi, Cigala'nın oğlu olan şimdiki yeniçeri ağası [Sinan Ağa] karşıladı ve aynı anda limandaki bütün kadırgalarda ve diğer teknelerde bulunan toplar ateşlendi. Top gürültüsünden bütün kent sarsıldı, adeta yer yerinde oynadı. Elçi, tüm maiyetiyle birlikte oradan itibaren, kentin öbür tarafında, denize bakan bir yerde bulunan Hippodrom ya da Atmeydanı'na kadar devam eden oldukça uzun yol boyunca dizilmiş olan silahlı yeniçerilerin arasından geçerek kalacağı konuta [Atmeydanı yakınında Behram Paşa ve Hançerli evleri] ulaştı. Elçilik heyeti, yaya ve at sırtında yeniçerilerin oluşturduğu sıranın arasından geçerken, konuklara refakat eden Türkler, sırmalı giysileri, altın ve gümüş takıları, kılıçları, tüfekleri, süslü atları ve koşum takımları ile çok gösterişli bir tablo sergiliyorlardı. Rumeli beylerbeyi ve yeniçeri ağası konukları karşılayan kafilenin başını çekiyordu. Osmanlı padişahlarının hiçbiri İran elçisine bu kadar görkemli bir karşılama töreni yapmamıştır, beylerbeyi hiçbir zaman at üstünde elçinin sağında ona eşlik etmemiştir. Aslında bütün bunlar İran Şahına veya onun elçisine duyulan büyük saygıdan ileri gelmiyor. Aksine, Türk hükümdarı onlara gücünü ve kudretini sergileyerek, kendisinden korkmalarını, yerlerinde sessizce, kımıldamadan oturmalarını, başkaldırmamalarını sağlamak istiyor. Zira Türkler İranlılardan korktukları kadar kimseden korkmuyorlar. Türklerin "papa"sı durumunda olan müftü, İran elçisinin gelişi ile ilgili şöyle bir bildiride bulundu: Her kim ki herkesten güçlü olan Ulu padişahın emri olmaksızın, kendi isteğiyle İran elçisini karşılamaya giderse, ya da onun kente girişini seyrederse, büyük bir günah işler. Çünkü kâfir ve lanetli olan İranlılar böyle bir şerefe layık değildirler!

Padişahın düzenlediği karşılama töreninin amacı, gücünü ve kudretini göstermekti. Türklerin dediğine göre, biz Hıristiyanlar, kâfir, inançsız, lanetli birer köpek olsak da, onların gözünde İranlılar kadar aşağılık değilmişiz.

Türkler böyle güzel ve onurlandırıcı bir törenle şehre giren İranlıları karşıladılar, ama her gün rastladıkları her yerde onlara küfrettiler.

İranlılardan bazıları buna aynı şekilde karşılık verdilerse de, bazıları sustular. Çünkü İranlılar kendilerinin Türklere kıyasla daha gerçek birer Müslüman olduklarına inanıyorlar. Duyduğumuza göre, onlar hiç şarap içmiyorlarmış. Oysa Türkler arasında şarap içenler artık hiç de az değil. Yalnız yüksek mevkilerde olanlar, ya da yüksek mevkilerde gözü olanlar şarap içmekten kaçınıyorlar. İranlılar Muhammed'in üç halifesi olan Ebubekir, Ömer ve Osman'ı onun gerçek halifesi saymazlar, sadece adı Ali olan dördüncü halifeyi kabul ederler. Muhammed'in erkek kardeşinin oğlu ve kızının kocası olarak yönetimin Ali'ye ait olması gerektiği görüşündedirler ve diğerlerinin hakları olmadığı halde, yönetimi onun elinden aldıklarına inanmaktadırlar.

İran elçisinin kente girişi şöyle oldu: 1. En önden, üzerlerine güzel halılar örtülü dokuz at götürüldü. 2. Arkasından yaklaşık 40 yakışıklı, güçlü esmer süvari, büyük bir olasılıkla beyaz tenli Afrikalı geçti. Hepsinin üzerinde yaprak ve dal desenli ipek ve kadifeden yapılma sırmalı giysiler vardı. En şaşılacak tarafı da, bu desenlerin arasında aslan, kaplan, at ve insan resimlerinin bulunmasıydı. 3. Bu atlıların peşi sıra yaklaşık 50 kişi yaya olarak yürüyordu.

4. Elçinin önünde sadece üç atlı vardı. Ortadakinin kuşağına üç zil takılmıştı. Bu zillerin çalınması, elçinin yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu. 5. Elçi ve sağında onu karşılamaya giden Rumeli beylerbeyi (çünkü onlar için sol taraf şerefli olan yerdir) alayın ortasında ilerliyorlardı. 6. Onları gene üç atlı izliyordu. Bunların birincisi bir kılıç, ikincisi bir yay, üçüncüsü ise omzunda içi ok dolu bir okluk taşıyordu, silahların her biri mücevherlerle bezenmişti.

Biz bu karşılama törenini ve kadırgaları, manzaraya çok hakim bir yerde bulunan bir İspanyol Yahudisinin evinin üst katındaki balkondan rahatça seyrettik. İran elçisinin kente girişi sırasında, daha önce verilmiş olan talimat uyarınca, bir tek kadın bile ortalıkta görünmedi. Elçilik heyetinde pek çok Hıristiyanın bulunduğu rivayet ediliyor.

Elçilik heyeti kendisine tahsis edilen konuta yerleşir yerleşmez, saraydan bol miktarda yiyecek, çeşitli yemekler, şeker, baharat ve gereksinim duyulabilecek her şey gönderildi. Ayrıca 20 yeniçeri ve beş çavuş, konukla-

rı halkın düşmanca saldırılarından ve uygunsuz olaylardan korumakla ve gerekli olan güvenliği sağlamakla görevlendirildi, konutun önüne nöbetçiler dikildi. Tıpkı bizler gibi o elçilik heyetindekilerin de yanına bir yeniçeriyi almadan dışarı çıkmamaları tembih edildi.

7 Mayıs günü İran elçisi, en üst düzeydeki paşaları ziyaret etmek üzere atına binerek elçilik binasından ayrıldı. Elbisesi kırmızı kadifedendi, bedeninin çevresini dört parmak eninde sırma ile işlenmiş dal ve yaprak motifli bir kuşak sarıyordu. Eteğinin alt kısmına resimler işlenmişti. Sarığının üzerindeki boynuz biçimindeki çıkıntı altından yapılmış ve üzeri değerli taşlarla süslenmişti. Eyerinin ön ve arka kısmı altından levhalarla kaplanmıştı ve üzerine başparmağın tırnağı büyüklüğünde firuzeler çakılmıştı. Aynı şekilde atların üzerine örtülen örtüler de yan yana dizili firuzelerle süslenmişti. İran elçisi paşaları ziyaret ederken hepsine hükümdarının selamlarıyla birlikte çeşeitli armağanlar sundu, özellikle Mehmed Paşa'ya çok güzel yazılmış bir Kuran, değerli taşlar, elmaslar, zümrütler, inciler, çadırlar, kılıçlar, yaylar, siyah balıkçıl kuşu tüyleri, Horasan keçeleri, renkli ketenler ve daha başka şeyler hediye etti.

8 Mayıs günü çavuşbaşı konutumıza gelip, efendimden, kendisine dört ya da beş at ödünç vermesini istedi. Aynı şekilde Neuser, Brenkner ve bir Erdelli de, bizden birer at istemeye geldiler. Çünkü padişah kente dönerken, kendisine görkemli bir karşılama töreni düzenlenmesini emretmiş ve herkes buna uymak zorundaymış, oysa bazıları fazla masraf yapacak durumda değillermiş.

Bugün efendime Venedik'ten gelen bir haberden, imparatorumuzun Lehistan kralı olmak üzere yemin ettiğini öğrendik. Bu olay paşanın kulağına gidince, demiş ki: "Bu hiçbir şey ifade etmez, çünkü imparator bana yazdığı mektupta, savaş istemediğini ve bu nedenle de Lehistan'a sahip çıkmayacağını belirtti. Üstelik de Voyvoda [Stephan Bathory] çoktan Lehistan tahtına oturdu."

Bugünlerde zengin bir Yahudinin tek oğlu öldü. Babası İbrani geleneğine uygun olarak üzerine kül renginde, kaba yünden dokunmuş çuval biçiminde, kol yerinde iki deliği olan ve boyu dizlerinin altına kadar uzanan bir giysi geçirdi. Konstantinopolis'te servetleri 100.000 dukayı

aşan, kendilerine ait ev ve bahçelere sahip Yahudiler var. Bunlar istedikleri gibi mal alıp satabiliyorlar.

10 Mayıs'ta padişah, sayısı 10.000 ya da 12.000'i bulan yaya ve atlı refakatçisi ile birlikte (Türkler refakatçilerinin 50-60.000 kişi olduğunu ileri sürüyorlar) yazlığından Konstantinopolis'e döndü. İran elçisine gücünü ve zenginliğini göstermek için bütün refakatçileri göz alıcı elbiseler giymişler ve atlarını da süslemişlerdi.

Bu gösteri hakkında elçinin fikri sorulduğunda, yanıt olarak: "Avdan dönen bir hükümdarın bu kadar gösterişe ihtiyacı yok, çünkü avda zırh kullanması gerekmez. Ama eğer niyeti gücünü kanıtlamaksa, o zaman da bu gösteri yetersiz," demiş. Paşa da, bizim tercümanımıza efendimin padişahın kente girişini seyredip seyretmediğini sormuş. Tercüman olumlu cevap verince demiş ki: "Aslında o sadece alayın yarısını görebildi, çünkü tüm azepler ve diğer savaşçılar yan yollardan geçtiler. Bundan önce hiçbir hükümdarın zamanında böyle bir tören yapılmadı."

13 Mayıs'ta İran elçisi padişahın huzuruna davet edildi. Elçi 30 kişilik maiyetiyle birlikte içeri alındı ve padişahla görüştürüldü. Elçi, padişaha beraberinde getirdiği 20 adet Kuran hediye etmiş. Tüm bu kitaplar değerli taşlarla süslü altın kaplar içindeymiş ve altın yazılarla yazılmış, ayrıca aralarında el yazması tarih kitapları da varmış. Elçi bunların dışında altın ve gümüş ipliklerle dokunmuş, yaprak ve dal motifleriyle süslü iki çadır da armağan etmiş. Çadırın ortasına dikilen direk mücevherlerle süslüymüş ve ipleri ipekten yapılmış. 500.000 duka değerinde olduğu tahmin edilen bu armağanları eşeklere yükleyip buraya kadar taşıtmışlar. Bazı kimseler bu armağanlara 10.000, bazıları ise 200.000 duka değer biçiyorlar ve gerçeğe en yakın tahmin de bu olsa gerek. Diğer armağanlara gelince: 40 adet ipek halı, altı adet, zümrüt, yakut, firuze, inci, bir çeşit siyah elmas ve Bezoar taşı[15] ile bezenmiş kutu, on kese dolusu ham cevahir, çok sayıda kılıç, yay ve siyah Turna tüyü (bunların bazıları bir arşın boyundaydı ve değerli taşlarla bezenmişti), ayrıca kamalar, Horasan keçeleri vb. Bütün bunların değeri 50.000 duka olarak tahmin ediliyor.

15 Bezoar taşı: (Bad-sahr) Bazı dağ keçilerinin midesinde, yuttukları lif ve tüylerin keçeleşip sertleşmesinden oluşan yeşil – kahverengi bir çeşit taş –ç.n.

Bundan böyle önümüzdeki günlerde paşalar birbiri arkasından evlerinde İran elçisini ağırlayacaklar ve ona değerli armağanlar verecekler. Tahminlere göre bu davetler paşalardan her birine, kendi olanaklarına göre 6.000-7.000 ya da 10.000 dukaya mal olacak. Sonra elçiyi tüm heyetiyle birlikte gene geri gönderecekler ve gelirken ne kadar büyük bir itibarla karşıladılarsa, o kadar da alay ederek, aşağılayarak yolcu edecekler.

İran hükümdarı, Şah Tahmasp'ın[16] 30 oğlu var. En büyükleri olan Şah İsmail deli olduğu için babası tarafından hapsedilmiş.

14 Mayıs günü patrikhaneye gittim ve "Augsburg İnancası"na karşılık verilen yanıtın imzalanmasını rica ettim. Patrik yazıyı hemen getirtti, dört papaz ile patrikhanede bulunan başka kişilerin tanıklığında vaiz tarafından okunmasını ve kopyasının çıkarılmasını buyurdu.

15 Mayıs günü patrik, bu cevap yazısını vaiz, *Protonotarius* ve bir papaz aracılığıyla konutumuza gönderdi. Cevap belgesi efendime gösterildikten sonra özel bir mektupla birlikte benim odamda mühürlendi. Vaiz, efendime mühürlenmiş toprak (*terra sigillata*) armağan etti, sonra Bay Augerius'a, Bay Albert'e ve Bay Carl'a [önceki elçiler] yaptığı hizmetlerden söz edip bu cevap yazısının hazırlanması sırasında da sarfettiği büyük emeği öne sürerek efendimden bir bağış talebinde bulundu.

Daha önce, ayın 14'ünde, Fransa'da yapılması kararlaştırılmış olan din barışı antlaşması Paris parlamentosunda onaylanıp ilan edildi. Bu antlaşmanın esasları şu maddelerle belirtilebilir:

1. Bugüne kadar her iki cepheden gelen düşmanlıklar, zıtlaşmalar sonsuza dek unutulacak ve bundan böyle kimse tarafından gündeme getirilmeyecektir.
2. Kral Heinrich, yönetimi ve koruması altında olan ülkesinin ve ona bağlı eyaletlerin tüm kent, kasaba ve köylerinde, yeniden biçimlendirilmiş olan dinin (*Reformasyon*) kişi, yer ve zaman bakımından bir ayrıcalık gözetilmeden serbestçe öğretilmesine ve uygulanmasına izin vermektedir. Yeni mezhebin üyelerinin kendilerine ait özel yerlerinin ve mekânlarının olması, burada toplanılıp vaaz verilmesi, mutad duaların, mezmurların okunması, kutsama, evlen-

me törenlerinin yapılması, açık öğretim ve ders (*Lectiones*) oturumlarının düzenlenmesi, din kurallarına uygun kilise disiplininin ve terbiyesinin öğretilip uygulanması, kısacası kendi dinlerinin gerektirdiği bütün uygulamaların serbestçe yapılması kabul edilmiştir. Ayrıca kendi din adamlarının genel ve yerel dinî toplantılar yapmalarına, bu toplantılarda krallığın o yöredeki subay veya yöneticilerinin hazır bulunması koşuluyla izin verilmiştir.

3. Buna karşın, Paris kenti içinde ve çevresindeki mahallelerde, hatta iki mil kadar mesafedeki yerlerde, dağların arkasındaki yörelerde dinlerini açıkça teşhir etmemeleri önerilmektedir. Evlerinin duvarları dahilinde yapılanlardan sorumlu tutulmayacaklar ve yargılanmayacaklar, çocukların ve öğretmenlerin dinlerine ve vicdanlarına ters düşen davranışlara zorlanmayacaklardır.
4. Bütün şehirlerde ve bölgelerde yeniden biçimlendirilmiş din (*Reform*) mensuplarına ait mezarlıkların olması ve Paris kentinde Kutsal Teslis mezarlığının bu mezhebin üyelerine ayrılması kararlaştırılmıştır.

İnançları yüzünden hapse atılanlar serbest bırakılacaktır.

Paris'in ve kentin iki mil mesafedeki tüm çevresi dışında, kilise inşa etmelerine izin verilecektir.

Çıkan huzursuzluklar yüzünden Katoliklerin elinden alınmış olan mekânlar iade edilecek.

Reform mezhebinden olanlar, bir konuda doğruyu söylediklerine yemin edecekleri zaman, sadece Tanrı'nın adını anmaları yeterli olacaktır.

Kimse kendi inancına uygun olmayan bir törene katılmaya zorlanmayacağı gibi, katılmaması halinde suçlu sayılmayacaktır.

Bütün tebaa, Hugenot veya Papist ayırımı olmaksızın, ruhban heyetine ve temsilcilerine, bulunduğu yerin koşullarına göre gereken %10 oranındaki vergiyi ödeyecektir.

16 Şah Tahmasp (Ebu Muzaffer Tahmasp Bahadır Han, 1514-1576). Şah İsmail'in büyük oğlu. 14 Mayıs 1576'da öldürülünce yerine oğlu Haydar Mirza Şah oldu. O da öldürülünce 22 Ağustos 1576'da İsmail Şah taha geçti. İsmail Şah Kasım 1576'da afyon komasından ölünce, yerine Aralık 1576'da Mehmed Hüdabende geçti. Osmanlı-İran savaşı bu şah zamanında başladı –ed.n.

Oranj Prensi, isyandan önce egemenliği altında olan bütün ülkeler ve halklar üzerindeki egemenliğini yeniden kuracaktır.

Hugenotlar Roma (Katolik) kiliselerinin bütün yortularına saygı gösterecek ve o günlerde çalışmayacak, alım-satım işleri yapmayacaklar. Et yemenin yasaklandığı perhiz günlerinde et satanlar, kasaplar, dükkânlarını kapalı tutacaklar.

Memuriyetlere atanan kimselerin dini inançlarına bakılmadan, bu göreve uygun nitelikte, yetenekli insanlar seçilecektir.

Herkes, dini ve mezhebi ne olursa olsun, her türlü mevkiye atanabilecek, kralın emrinde ve kentlerde bile görev alabilecek ve görevini sadakatla yerine getireceğine dair and içmenin dışında başka hiçbir şey üzerine yemin etmesi gerekmeyecek.

Reformistlerin ve onlara yakınlık gösteren Katoliklerin isteği üzerine Paris parlamentosunda, iki başkanı ve yarısı Protestan, yarısı Katolik 16 üyesi olan özel bir yargı kurulunun oluşturulması ve böylece vatandaşlar arasındaki basit anlaşmazlıkların adil bir çözüme kavuşturulması, barış ve huzurun sağlanması kararlaştırılmıştır.

Reformistlerden olan subaylara ve görevlilere, saraydaki ve parlamentodaki diğer senatörlere ve görevlilere davranıldığı gibi davranılacak, aynı maaşı alacaklar, onlar gibi şerefli mevkilere yükselebilecek, hak ve yetki sahibi olabilecekler, yeni kurulan mahkemede ve en yüksek mahkemede yargılanmaya hakları olacak, başka bir merciye başvurmaya gerek kalmayacaktır. Fakat bu iki başkan ve 16 mahkeme heyeti üyesi, önce davaların hukuk mu *(Civil)* yoksa ceza *(Criminal)* davaları mı olduğunu ve Birleşmiş Katolikleri mi yoksa Reformistleri mi ilgilendirdiği konusunda bir karara varmalıdır. Bu yargı kurullarından biri Poictirs'de,[17] bir eşi de Mompelir'de[18] ve diğerleri krallığın muhtelif yerlerinde oluşturulacaktır.

[Kralın beyanatı:] Navarra kralı olan sevgili akrabamızın, Conde prensi olan sevgili yeğenimizin, Fransa mareşali olan amcamızın (Daville) ve diğer bütün beylerin, şövalyelerin, asilzadelerin ve soylu sınıfından olanların, ister Birleşmiş Katoliklerden, ister Reformistlerden olsunlar, [St. Bartholome Katliamı'nın yapıldığı] 24 Ağustos 1572 tarihinden önce bulundukları kraliyet hizmetindeki eski mevkilerine ve görevlerine yeniden geti-

rilmelerini arzu etmekteyiz. (Bu tarihte Paris'te vuku bulan kanlı olaylarda, amiral bütün yakınları ile birlikte öldürülmüştü). Tüm bu kişiler, mal varlıklarına ve gelirlerine yeniden kavuşacaklardır. İsyan sırasında onlara karşı yapılan hareketlerden sorumlu olmadığımızı da açıklıyoruz.

Birleşik Katolikler de daha önce ellerinden alınmış olan bütün mal varlıklarına ve mevkilerine kavuşacaklardır.

Din yüzünden uygulanan mirastan çıkarılma işlemleri geçersiz olacaktır.

Madde 32

24 Ağustos 1572 tarihinde ve ondan sonraki günlerde Paris'te ve krallığımızın başka kent ve köylerinde vuku bulan kargaşa ve çatışmalar bizim arzumuz dışında olagelmiştir ve bizi çok üzmüştür.

Tebaamıza karşı anlayış ve iyi niyetimizi göstermek amacıyla, yukarda sözünü ettiğimiz, o tarihlerde ülkemizin çeşitli yerlerinde öldürülenlerin soylu sınıfından olan dul eşleri ve yetim kalan çocukları, yasalar ve yönergeler gereği uygulanan bütün ödemelerden muaf tutlacaklardır. Halk sınıfından öldürülenlerin dul eşleri ve yetim kalan çocukları da aynı sebepten ötürü vergilerden ve zorunlu ödemelerden muaf tutulacaklardır. Bu uygulama bu tarihten itibaren geçerli olup en az altı yıl boyunca sürecektir. Bütün görevli kişilere söz konusu dul ve yetimlerden bir ödeme talep etmemelerini emrediyoruz.

Ayrıca sevgili efendimiz ve babamız Kral Henri'nin ölümünden sonra, din yüzünden çıkan isyan ve savaştan dolayı açılan bütün davaların, verilen hükümlerin, tutuklamaların, mal satışlarının, kararnamelerin, söz konusu din karşıtı kişiler hayatta olsun ya da olmasın, bundan böyle geçersiz olduğu ve yürürlükten kaldırıldığı ilan edilir. Aynı şey Birleşmiş Katolikler için de geçerlidir. Yüksek mahkemelerin ve diğer basit yargı kuruluşlarının kayıtlarından bu konularla ilgili tutanakların silinmesine dair talimat verilmiştir.

Bunun dışında Bay Castilion aleyhine verilen hüküm ve kararların yüksek parlamentomuzun ve diğer mahkemelerin kayıtlarından silinmesi ve bundan böyle çocuklarının şeref ve haysiyetinin, mal ve mülk-

17 Poiters. Vienne departmanı merkezi –ed.n.

18 Mömpelgard/Montbéli'ard bugün Fransa'da. Doubs departmanı merkezi –ed.n.

lerinin eksiksiz iade edilmesi ve bu durumun sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Her iki tarafa ait bütün tutuklular ve kürek mahkûmları serbest bırakılacaklardır.

Her iki tarafa ait taşınır ve taşınmaz mallar sahiplerine iade edilecek ve herkes kendi evine, toprağına, çiftliğine geri dönerek mülküne güvenle sahip çıkabilecektir.

Tebaamıza ait şatoları ve kentleri işgal etmiş olanlar, hangi dinden olurlarsa olsunlar, bu bidirinin yayınlanmasından hemen sonra işgal ettikleri yerleri boşaltacaklar ve eski sahiplerine iade edecekler.

Yeni konulan gümrük vergileri ve çeşitli ödenekler kaldırılacaktır.

Sınır dışı edilenlere karşı yöneltilen suçlamalar iptal edilecek ve malikânelerine geri dönmelerine izin verilecektir.

Madde 49

Alanzon dükünün sevgili sadık kardeşimiz, Navarra Kralı'nın sevgili eniştemiz ve sadık bir kan akrabamız, Conde prensinin yeğenimiz, can dostumuz, sadık hizmetkârımız ve tebaamız, Fransa krallığının mareşali Monsieur de Daville'in sevgili sadık amcamız, bütün diğer şövalyelerin ve onlara katılıp yardım eden destek veren kraliyet memurlarının, şehirlilerin ve köylülerin sadık ve dindar vatandaşlarımız ve hizmetkârlarımız olduğunu kabul ettiğimizi bildiririz. Kardeşimiz Alanzon dükünün ve yandaşlarının bizim yararımıza olan davranışların dışına çıkmadığını kabul ediyor, bu kişilere karşı açılan davaların, varılan hükümlerin geçersiz olduğunu açıklayarak mahkeme kayıtlarından sildirileceğini bildiriyoruz.

Kutsal imparatorluğun Ren bölgesi arşidükünün ve oğlu Palatina Kontu Johann Casimir'in sevgili dostlarımız, komşularımız ve akrabalarımız olduğunu ilan ediyoruz. Onların bütün icraatlarının bize hizmet niyeti ile yapıldığını, İsviçre, özellikle Neuchastel ve Vallangrin kontluklarından ve diğer bölgelerden getirtilen askerlerin de bize hizmet amacında olduklarını kabul ediyoruz.

Kral Henri'nin ölümünden sonra din yüzünden krallığımızdan göçenlerin ve ülke dışındaki yörelerde dünyaya gelen çocuklarının Fransız va-

tandaşı olarak kabul edilecekleri ve bu nedenle onlara başka ülkelerden doğum belgeleri çıkartılmasının gereksiz olduğu bildirilir.

Rochelle ve diğer kent sakinleri, (Beybabamızın ölümünden itibaren) yaptıkları özel toplantılar ve kendi aralarında oluşturdukları düzenlemeler, asker toplamak, para bastırmak, şehirleri, şatoları işgal etmek ve silahla teçhiz etmek, kiliseleri, evleri yıkmak, yabancı hükümdarlarla gizlice anlaşmak, yabancı askerleri ülkeye sokmak gibi her çeşit düşmanca hareketlerden dolayı, gerek Birleşmiş Katolikler, gerekse Reformistler sorumlu tutulmayacaklardır.

Bundan böyle Birleşmiş Katolikler ve Reformistler, krallık içinde ve dışında bugüne kadar kurdukları birliklerden uzak duracaklar, ele geçirdikleri şehirlerde, şatolarda ve kalelerdeki işgal kuvvetlerini, ister bize, ister yabancılara ait olsun, geri çekeceklerdir. Özellikle de ruhanilere ait olan yerleri iade edeceklerdir.

Özel ve önemli nedenlerden ötürü Birleşmiş Katoliklere ve Reformistlere yukarda adı geçen sekiz kenti, korumaları ve sahip çıkmaları için emanet ettik. Buna karşılık kardeşimiz Navarra kralı, Conde Prensi, mareşal Daville ve bu şehirlerin emanet edildiği diğer kimseler, bunları koruyacaklarına dair sadakatleri, şerefleri ve inançları üzerine yemin edeceklerdir.

Bütün vaizlere, hatiplere ve halka söz söyleyen diğer kişilere, basit halktan olan insanları başkaldırmaya, isyan etmeye teşvik eden kışkırtıcı konuşmalardan sakınmalarını, sadece basit halk için ruhlarını güçlendiren öğretici, avutucu konuşmalar yapmalarını, vaazlar vermelerini ve kurulan barışın korunmasına yararlı olacak sözler sarfetmelerini, memurların da bunu ciddiyetle desteklemelerini emrediyoruz.

Krallığımızın tüm bölgelerindeki valiler (*Gubernatores*) ve yargıçlar, bu bildiri ellerine geçer geçmez, kendi gözetimleri altındaki bölgede bu bildirinin bütün maddelerini uygulayacaklarına ve uygulanmasını sağlayacaklarına yemin edeceklerdir. Bütün kentlerdeki belediye reisleri, yöneticiler ve komutanlar da aynı şekilde yemin edecektir. Yukarda adı geçen memurlar veya subaylar, bütün şehirlerde her iki dinden olan en önemli mevkilerdeki vatandaşlara, bu bildirinin yayınlandığı tarihten itibaren sekiz gün içinde bu bildirideki maddelere uyacaklarına dair aynı şekilde yemin

ettireceklerdir. Bütün tebaamızı, hangi dine mensup olursa olsun, aynı ihtimamla koruyacağımıza güvence vermekteyiz. Her yeni göreve atanan memur bu yemini yineleyecektir.

Tüm üllke halkı, özellikle de hukuk ve adaletin uygulanmasıyla görevli olanlar ve diğer yönetici mevkilerde bulunanlar, genellikle de bütün tebaamız, düşüncelerimizi ve istencimizi açık ve kesin olarak bilmelidir. Yaşadığımız savaş felaketi ile ve dinle ilgili bundan önceki bildiriler, mektuplar, kısıtlamalar, yorumlar, yargılar, kayıtlar ve parlamento toplantılarında tarafımızdan yürütülen ve ilerde de yürütülebilecek fikirler nedeniyle herhangi bir kuşkuya yer verilmemesi için, bütün bunların geçersiz ve etkisiz olduğunu ilan ediyoruz. Bu bildirimizin sağlam ve kalıcı olmasını temenni ederek tüm resmi görevlilerin ve adalet uygulayıcılarının, ayrıca bütün vatandaşların buna riayet etmelerini istiyoruz.

Parlamentolarımızdaki ve malikânelerimizdeki sadık görevlilerimizin bu bildiri ellerine geçer geçmez bütün diğer görevlerini bir yana bırakıp, bu bildiriyi, içeriğine ve şekline uygun biçimde yayınlayacaklarına, hiçbir katkı ve kısıtlama yapmadan, açıklama ve gizli notlar ilave etmeden resmî dairelerde kayda geçeceklerine ve bu konuda bizden başka bir emir beklemeyeceklerine yemin etmelerini emrediyoruz. Ayrıca genel temsilcilerimizin hiç vakit geçirmeden bu bildirinin yayınlanmasını önemle ele almalarını ve gereken yerlere ulaştırmalarını emrediyor ve bu suretle her iki cepheden kaynaklanabilecek düşmanca tepkilerin önünü almayı amaçlıyoruz. Bu bildirinin yayınlanmasından sonra olabilecek herhangi bir düşmanca eylem cezalandırılacak ve zararları failine tazmin ettirilecektir. Bu nedenle suçlulara karşı ciddi bir biçimde girişimde bulunulmasını emrediyoruz.

Ayrıca, bu bildirinin yayınlanmasından sonra –bizim güvenlik güçlerimiz ve sınır kentlerindeki nöbetçi askerlerimiz dışında– her iki cephenin tutmuş olduğu bütün yerli ve yabancı, atlı veya piyade askerlerin terhis edilmesi ve memleketlerine geri gönderilmesi, bu hususta zorlama ve şiddete başvurulmaması emredilmekte, buna uymayanların cezalandırılacağı bildirilmektedir.

Bu bildirinin doğru ve geçerli olduğunu kanıtlamak üzere, onu kendi elimizle imzalıyor ve imzamızı onaylayacak olan mühürümüzü basıyoruz.

Bildiri Paris kentinde, ülke yönetimine gelişimizin ikinci senesi olan 1576 yılının Mayıs ayında düzenlenmiştir.

Bugün Moldavya yöneticisinin kâhyası, Bathory'nin Lehistan'da taç giydiğini ve eski kralın kız kardeşi ile gerdeğe girdiğini haber verdi. Bu sebeple paşa, imparatora yazdığı mektubu göndermeyi erteledi. Mektupta yazdıkları arasında, Lehistan'ı kendi beyliklerinden ve sancakbeyliklerinden farklı görmediklerini ve Lehistan yönetiminin Türklerin istekleri doğrultusunda davranmaya mecbur olduğunu da yazmış.

Türk hükümdarı, tüm beylerbeylerini, sancakbeylerini ve kâhyaları, yani onların temsilcilerini Divandan uzaklaştırmakla ve bir daha oraya girmelerine engel olmakla çok doğru bir iş yapmış. Çünkü onların tebaalarından olan bir zavallı, efendisinin zorbalıklarından ve haksızlıklarından yakınmak üzere Divana geldiğinde, efendisinin bazı casusları vasıtasıyla birinin gelip paşalara şikâyette bulunacağı haberini alınca, evvel davranıp, şikâyetçinin katil, düzenbaz ve iftiracı olduğunu ileri sürerek onun hakkında davacı olurmuş. Bunun üzerine sıkıntıda olan kişi, Divan karşısına çıkınca paşalar onu dinlemeyip, üstelik küreğe mahkûm etmeleri olasılığı bile varmış. Temsilciler bazen paşaları ikna edemezlerse, şikâyette bulunacak kişilere rüşvet verip susturma yoluna giderlermiş. Bu durum padişaha bir dilekçe ile bildirilince, haksızlıkların ve adaletsizliklerin önüne geçebilmek için, derhal paşaya bütün temsilcileri "Kapı"dan uzaklaştırmasını buyurmuş.

20 Mayıs günü efendim, Wolf Weiss'i imparatorluğa kurye olarak yolladı. Onun yanına patriğin ve vaizin kançılara ve bay Crusius'a hitaben yazdıkları mektupları ve "Augsburg İnancası"na cevaplarını, ayrıca da benim Komorno, Viyana ve Tübingen'e ulaştırmak istediğim mektupları verdim. Fakat paşa, kuryenin, hizmetkârı olan Bartel Scholz'u da yanına alarak iki atlı olarak gitmesine izin vermedi. Gerçi refakatçi olan çavuş, hizmetkârı da götürmeye söz verdiyse de, sözünü tutmadı, Küçükçekmece denilen yere gelindiğinde, onu geri gönderdi.

Efendimin bana anlattığına göre, [Divan tercümanı] Ali Bey ona bir yazı göndermiş ve paşanın İtalya'dan bazı mektuplar aldığını, bunları okuduktan sonra bütün tercümanların elçiliklere gitmelerini ve elçiliklere

ait kişilerle konuşmalarını yasakladığını bildirmiş. Ayrıca, Lehistan'ın seçim konusunda özgür olduğu ve zorla bir kralın kabul ettirilemeyeceği ileri sürülmekteyse de, Lehistan'ın asıl bu konuda Türklerin egemenliği altına girmiş olduğunu, çünkü bizim imparatorumuzu seçmelerine engel olmak için, Türkler tarafından tehdit edildiğini söyledi. İmparatora yazdığı mektupta, bu durumun, Lehlerin Türklerin kölesi olduğu anlamına geldiğini belirtmiş.

21 Mayıs tarihinde Uluç Ali 30 kadırga ile denize açıldı (bazıları 25 kadırga olduğunu söylüyor). Gemilerin küreklerini ve direklerini kırmızıya boyamışlar, kırmızı, beyaz ve mavi bayraklarla süslemişlerdi. Yola çıkarken toplar atıldı. Fakat gemiler ilk gün sadece Yedikule açıklarına kadar gittiler. Ertesi gün biraz daha uzaklaştılar. Büyük denizde beklemekte olan 30 kadırgaya birçok kalyete ve diğer küçük gemi de katılacak ve hepsi 100 gemiyi bulacakmış.

Bugün efendim biraz hoşça vakit geçirmek için Galata'ya bir gezinti yaptı ve Marx Stanga'yı ziyaret etti. Dün yukarıda sözünü ettiğim Wolff Weiss'i yolcu ettikten sonra, bizim seyislere karşı tarafta çadır kurmalarını emretmiş ve onlar da sabahın erken saatlerinde bu emri yerine getirmişlerdi. Seyislerden İnsbrucklu Georg ve Benedikt adında iki kişiyi şeytan dürtmüş olmalı ki, öğle yemeğinden sonra arkadaşlarını ve özellikle de Backenenli Hans Ferber'i görmek için onların hizmet ettiği beylerbeyine gitmişler ve ona Müslüman olmak istediklerini, Türklerin inandıkları dinin doğru olduğunu anladıklarını, ayrıca da Türk hükümdarının ne kadar güçlü olduğunu gördüklerini, Tanrı'nın onu hep mutlu ve başarılı kılmasını dilediklerini açıklamışlar. Bunun üzerine beylerbeyi adamlarını onların yanına katarak ikindiden sonra Divana, paşaya göndermiş. Orada Ali onlara tercümanlık etmiş ve her ikisinin de Müslüman olmak istediklerini anlatmış. Paşa onlara kim olduklarını sorunca, imparatorun elçiliğindeki uşaklardan olduklarını belirtmişler ve Georg, rüyasında paşayı gördüğünü, ondan büyük bir armağan aldığını sözlerine eklemiş. Bunun üzerine paşa onları ertesi gün padişahın Divanına gelmelerini ve herkesin önünde dinlerinden döndüklerini açıklamalarını tembihlemiş. Paşanın yanından ayrıldıklarında, Türkler onların etrafını almışlar ve Müslüman olmaya karar verdikleri için onları kucaklamışlar, öpmüşler.

Efendim bunu duyunca hemen tercüman Matthias'ı paşaya gönderdi ve kendisine ihanet eden bu adamları cezalandırmasını istedi. Onların Müslüman olmaları kendi sorumlulukları ise de, sebepsiz yere ona ihanet etmiş olmalarının imparator hazretlerini küçük düşüreceğinden, onların cezalandırılmaları gerektiğini bildirdi. Ayrıca da aslında bu adamların bir arkadaşlarına karşı kötü davrandıkları, onu dövdükleri için bundan doğacak sonuçlardan korkarak böyle bir kaçamak yolu aradıklarını, yoksa aslında böyle bir başvuruda bulunmayacaklarını da açıkladı. Buna karşılık paşa, efendime şu yanıtı yolladı: Onun dileği bütün "Gavurların" Müslüman olmasıymış. Adamlara ceza verme konusuna gelince, bu mümkün değilmiş, çünkü kendi istekleriyle gelip Müslüman olmak isteyenleri cezalandırırsa, diğer Müslümanlar onu taşa tutarlarmış.

22 Mayıs günü seyislerimiz padişahın Divanında Müslüman oldular. Ali Bey her zamanki gibi onlara söyleyecekleri sözleri öğretti, paşanın önünde duran görevli onların parmağını yukarı kaldırttı ve onlar da kendilerine öğretilen sözleri tekrarladılar: "La İlahu... vs." Bunun üzerine şapkalarını yere attılar ve kendilerine verilen sarıkları kafalarına yerleştirdiler. Her birine de yeni bir isim verildi. Georg'un adı Mustafa, Benedict'in adı Mehmed oldu. Ayrıca ikisine de bir kaftan armağan edildi. Sonra adamlar paşaların elini öptüler. Georg eski elbisesini Bedesten'de dokuz dukaya sattı.

Bugün İran elçisi ve beraberindekiler, ülkelerine dönmek için padişahtan izin istediler. Padişah onlara birçok giysiler ve elçiye armağan olarak da iki at gönderdi. Atların biri altın ve gümüş eyer takımlarıyla donatılmıştı. Ayrıca elçiye yol harçlığı için 5.000 duka verildi.

23 Mayıs'ta Mehmed Paşa İran elçisi ve maiyetindekiler için 80 kişilik bir ziyafet verdi. Sofrada 80 konuk için 18 çeşit yemek vardı, yanında şerbet içildi. Ayrıca konukları eğlendirmek için çeşitli gösteriler sunuldu: Hokkabazlar, güreşçiler, kılıç kalkan oyuncuları, ateş hünerbazları, bir el genişliğindeki demir halkadan oklarını geçirebilen keskin nişancılar becerilerini sergilediler. Nişancılardan biri çıplak ayaklarıyla iki kılıcın üstünde durup attığı oku demir bir halkanın içinden geçirdi. Paşa ayrıca birçok din adamı getirtti ve onlar da dualar, ilahiler okudular. Özellikle ara-

larından biri, Muhammed'in halifelerine adanmış olan bir şarkı söylerken, İranlı konuklar başlarını önlerine eğdiler. Paşa onlara sırmalı kumaşlardan yapılmış pek çok giysi armağan etti. Diğer paşalar da birbiri arkasından konukları ağırladılar ve onlara elbiseler, ipekli kumaşlar ve gümüş eşya armağan ettiler.

İran heyeti şehirde kaldığı sürece camiye gittiyse de, dua ederken başlarında bir Türk imamının olmasına gerek duymadılar.

Bu akşam saygıdeğer efendim, Bathory'nin henüz taç giymediğini söyledi. Bizim imparatorumuzun kral tahtına oturmasını isteyen Lehler, Bathory'nin kral olmasını engellemek için Krakova yakınlarında mevzilenmişler. Bunlar imparatordan yardım istemişler ve Posen'de bir devlet meclisi toplantısı düzenlemişler, fakat Macar beyleri, özellikle de Calo'nun [Kallo] yöneticisi olan Niclaus, Bathory ve voyvodanın tarafını tutan diğer Valesienler bu meclis toplantısına gelmemişler. Kısacası ortalık çok karışıkmış.

27 Mayıs günü Benedict Gajan'ın anlattığına göre, yaşlı İran hükümdarı elçisi aracılığı ile padişaha, üç oğlu olduğunu ve kendisi öldükten sonra, padişah bunlardan hangisini tercih ederse, onu ülkenin hükümdarı yapacağını söyletmiş. Eğer bu doğruysa, İran hükümdarı da Türklerin egemenliği altına girmiş sayılır.

Türkler Lehistan'ı "*Hortum vacantem*" yani henüz ekilmeyip boş duran bahçeleri olarak görüyorlar.

Bugün patrikhanede vaizi ziyaret ettim. Benden az sonra papaz Simeon da oraya geldi. Bu papaz bir süre Padua'da kalmış ve daha dört-beş gün önce Konstantinopolis'e gelmiş.

Bize orada yaşayan ve kendisini çok seven bilge öğretmen Scozio'dan söz ederek onu övdü.

Bu vesile ile 70 yaşlarında, uzun sakallı ve çok deneyimli bir kişi olan Selanik patriğinin Achilo'dan buraya geldiğini ve orada Kantakuzen'in oğlunun düğününde bulunduğunu öğrendim. Gelinin babası kızına 50.000 duka değerinde bir çeyiz vermiş, bunun 20.000 duka kadarı nakit para ve geri kalanı mücevher, elbise ve taşınmaz mal halindeymiş. Damadın babası olan Mihail Kantakuzen, Eflak ve Boğdan'nın efendisi olacakmış. Paşanın da en yakın ve en çok güvendiği danışmanıymış. Onun

konumu ve önemi hakkında daha önce de biraz söz etmiştim, bundan sonra da bu konuda pek çok söyleyeceklerim olacak.

Vaiz, ziyaretim sırasında bana, Rumların kötü huylarını itiraf etti: Rum demek yalancı demekmiş. Rumlar, devamlı aldatıldıkları insanların içinde yaşadıklarından, başkalarına da büyük kötülükler yaparlar, sürekli birbirlerini aldatırlarmış. Yalan söylemeyi günah saymazlarmış. Vaizin dediğine göre, 18. mezmurdaki "...ve iğri adamla sen de ters olursun" sözleri tam onlara uygun bir tarifmiş.

Vaiz, ayrıca herkesin kendisine kötü davrandığını, hakkında Lutherci olduğuna ve benden rüşvet aldığına dair söylentilerin dolaştığını anlattı.

28 Mayıs'ta efendimin Avusturya'da Steyer, Kaernten [Karinyola] ve Crain'daki [Karinya] sınıfsal korporasyonlara [Stände] yolladığı mektubu okudum. Bu yazıda Türklerin âdetlerinden söz ediyor ve gerek Müslümanların gerekse onların başı olan müftünün Hıristiyanlara verdikleri sözü tutmak zorunda olmadıklarını, bu yüzden de herhangi bir fırsat yakaladıklarında anlaşmalarını ve barışı bozabileceklerini ileri sürdüklerini açıklıyor. Nitekim onların tüm davranışları da bunu doğruluyor. Efendim, paşaya gidip barış koşullarını hatırlattığı zaman, paşa diyor ki: "Evet, aramızdaki anlaşmaya göre, falan, filan koşullara uymalıyız, bu doğru. Ama padişah şimdi fikrini değiştirdi, canı böyle olmasını istiyor." Kısacası: Barış antlaşması tıpkı ölü bir beden gibi. Padişah ne zaman isterse ona can veriyor ve güç sağlıyor. Bu durumda Türkler, barış antlaşmasının koşullarına uymaya gerek duymayacak, ne zaman ve nerede ellerine bir fırsat geçerse Hıristiyan komşularına saldıracaklardır. Kendilerine uzak olan diğerlerini ise birbirine karşı kışkırtmak için ellerinden geleni yapacaklar, kâh birine kâh her iki tarafa yardım vaat edecekler (Bathory ile Bekeş arasındaki gerginlik sırasında açıkça tanık olduğumuz gibi), sonra da araya girip üçüncü adam olarak onları barıştıracaklar ve bu anlaşmazlıktan kendilerine büyük çıkarlar sağlayacaklardır. Nitekim tüm Yunanistan'ı bu usullerle ellerine geçirdiler.

Frankfurt'ta bulunan tercümanımızın efendime gönderdiği mektupta şöyle bir haber var: Paşa diyormuş ki: "O köpekler (imparatorumuzu ve Lehleri kasdediyor) bizi kandırabileceklerini sanıyorlar. Yüzümüze

gülüp, saman altından su yürütüyorlar. Bu yüzden padişahımızın sürekli tetikte olması gerek."

29 Mayıs'ta yukarıda sözünü ettiğim iki dönek seyis ve onlarla birlikte sekiz çocuk, beylerbeyinin evinde sünnet edildiler ve her birine 1.000 akçe (25 taler) bağışlandı. Divan'da sünnet edilenlere padişah 150 akçe, bir sarık ve bir elbise bağışlıyor. Sünnet işlemleri daima gece yapılıyor.

31 Mayıs tarihinde "Kızılbaş," maiyetiyle birlikte buradan ayrıldı, padişahın ve paşaların verdiği bir sürü armağanı da yanında götürdü. Sayısı birkaç yüzü bulan atları ve 500 devesi Calcedon [Kadıköy] yakınlarında bir yerdeydi. Padişah onların orada muhafaza edilmesini sağlamıştı. Bunları da alıp yola çıktılar, memleketlerinde bulamadıkları yünlü kumaşları da buradan satın alıp beraberlerinde götürdüler. Ülkelerinde pek çok Hıristiyan, Ermeni, Portekizli ve İtalyan yaşamaktaymış. Gürcülerle sık sık savaşmak zorundaymışlar ve bu yüzden kölelerinin çoğu Gürcü asıllıymış.

Bugün İsa'nın göğe çıkışının yıldönümü olduğundan, Ambrosius Schmeisser, Jacob Reiner ve Hans Christoph Wohlzogen ile birlikte Aziz Georgius Ermeni kilisesine gittim. Yedikule yakınlarındaki bu kilise bir manastıra benziyor. Bina çok büyük ve geniş, "*Refectorium*" (yemek salonu) bölümü ayrıca yüksek bir yerde bulunuyor. Böylesini –Ayasofya dışında– tüm Konstantinopolis'te görmedim. Kilisenin içi oldukça karanlık. Âyin yapılan sunağın bulunduğu yer, tepesi kubbe biçiminde olan üç ayrı bölmeden oluşuyor. Ortadaki bölme yuvarlak ve biraz daha yüksekçe, ayin yapılan sunağa ulaşmak için üç basamak çıkılıyor. Sunağın üzerinde Meryem ve İsa bebeğin resmi olan bir ikona ve çeşitli başka ikonalar var. Bu ikonaların önünde sekiz veya on mumlu bir şamdan duruyor ve ayin sırasında bu mumlar yakılıyor. Sunağın önündeki yere halılar serili. Âyin sırasında papaz ve ilahileri söyleyen dört çocuk bu halının üzerinde duruyorlar. Kilisenin ayin işlemleri için ayrılan bölümünün duvarları resimlendirilmemiş, sadece önüne bir perde takılmış. Âyinden önce bu bölme papazların giyinmesi için perde ile kapatılıyor. Kilisede Aziz Georgius'un veya başka bir azizin resmi bulunan bir veya iki çok eski ikonadan başka resim yok. Kilisenin gerisinde bulunan ayrı bir bölme kadınlara ayrılmış. Kiliseye girdiğimizde, siyah yünden bir başlık takmış olan bir papaz ayin bölmesinin orta yerindeki sunağın önün-

de oturmuş, mum ışığında halka hitaben bir kitaptan yüksek sesle bazı şeyler okumaktaydı. Onun önünde, kilise girişinin soluna denk gelen yerde duran koltukta Ermeni Patriği oturuyor, elinde gümüş kakmalı tahta asasını tutuyordu. Kiliseye girenlerin her biri üç-dört mum getirip ayin esnasında yakıyorlardı. Böylece kilisenin ayine ayrılan ön bölmesi giderek aydınlanıyordu. Yukarıda sözünü ettiğim papaz, okumasını bitirince başka bir papaz geldi, patriğin elini öptü, sol bölmede, üzerinde bir ikona ve mumlar bulunan sunağın önünde eğildi. Bunun üzerine şu elbiseler getirildi:

1. Patriğin koyu renk kadifeden yapılma üzerinde sırma ipliklerle dal ve yaprak motifleri işlenmiş olan patriklik giysisi ve tiftik yününden yapılma başlığı.
2. Âyin sırasında kitabı okuyan papaza üzeri birbirine bitişik haç motifleriyle kaplı, boyun çevresinde dört parmak genişliğinde kutsal simgeler işlenmiş altın rengi bir kumaşla pervazlanmış ayin giysisi ve gene kestanerengi kadifeden yapılma üzeri yaprak ve dal motifleri işlenmiş, Türklerinkine benzer sivri bir başlık.
3. Başka bir papaz için de bir ayin giysisi.
4. Dört çocuk için, sırtlarına denk gelen yere kırmızı bir haç işlenmiş olan beyaz gömlekler.

Patrik çıplak ayakla bir halının üzerinde durmaktaydı, ayakkabılarını da yanına koymuştu. Papazlar da ayakkabı giymemişlerdi, ayaklarında sadece konçsuz beyaz keten çoraplar vardı. Papaz kürsüye çıkmadan önce patriğin elini öptü, sonra da kürsüye çıkacağı basamakları öptü. Âyin şöyle yapıldı:

1. Papaz kürsüde kitaptan bir bölüm okudu.
2. Patrik, papazlar ve iki keşiş, ruhani grubundan olmayanlarla birlikte ilahi söylediler.
3. Patrik duaya başladı ve birlikte dua ettiler.
4. Bir kilise görevlisi, bir elinde çevresi gümüş çıngıraklarla süslü bir tütsü kabı, diğer elinde içinde tütsü malzemesi olan bir çanakla geldi. Patrik çanağın içinden istediği kadar alıp tütsü kabında-

ki korun üzerine serpti. Çocuk onun elini öptü. Papaz tütsüyü sunağa, patriğe ve cemaata doğru yönelterek çıngırakları çaldı.

5. Papaz tütsüden sonra sunağın üstünde duran İncil'i alıp yavaş yavaş yukarı kaldırdı, sonra patriğe uzattı. Patrik başlığını çıkarıp İncil'i ve altındaki örtüyü öptü. Çünkü papaz İncil'i çıplak elleri ile tutmuyordu, hatta ayin giysisine bile değdirmiyordu, eli giysinin içindeydi ve onun da üzerinde temiz bir örtü vardı ve bu örtünün üzerinde İncil duruyordu.
6. Papaz İncil'i ileri ve geri hareket ettirirken, sağında ve solunda duran iki kilise görevlisi ellerinde tuttukları ve tepesinde çıngıraklar takılı gümüş bir levha bulunan asaları onun başı üzerinde sürekli sallıyorlardı ve bundan ötürü kiliseye gizemli bir ses yayılıyordu.
7. Papaz İncil'i tekrar sunağın üzerine koyunca, çocuklar ellerindeki asaları öptüler ve onları da önüne yerleştirdiler.
8. Papaz İncil'i etrafta dolaştırdı, çocuklar da çıngıraklı asalarıyla ona eşlik ederken cemaat dizlerinin üzerine çöktü, haç işareti yaptı, göğsüne vurdu ve patrikle birlikte üç kez yeri öptü.
9. Önce patrik, sonra da bir keşiş İncil'den bölümler okudular.
10. İki koro tarafından mezmurlar okundu.
11. Üç kez arka arkaya yeri öptüler.
12. Kilise görevlileri yukarıda, sunağın önünde ilahi söylediler. Arkasından patrik de çevresindekilerle birlikte başka bir ilahi söyledi. Âyin devam ettiği sürece papazın arkasında ellerinde mumlar tutan dört çocuk durmakta, sürekli ilahiler söylemekte, papazın eteğini İncil'i ve ayin kadehini öpmekteydiler.
13. Bir papaz ayin kadehini ve ekmeği yavaşça yukarıya kaldırdı ve her yöne doğru dönerek gösterdi. Bu sırada kilise görevlisi çocuklar asalarındaki ve tütsülükteki çıngırakları çaldılar. Cemaat dizlerinin üzerine çöküp, haç işareti yaptı ve göğsüne vurarak dövündü.
14. Herkes birbirinin yanağını öptü. Bir papaz de benim elimi öptü.
15. Üçüncü kez papazın üzerinde çıngıraklar çalındı.
16. Yeniden bütün cemaat tütsülendi.

17. Dördüncü kez çıngıraklar çalındı ve bütün cemaat yüzünü yere sürdü.
18. Papaz kadehi ve onun üzerinde duran ekmeği cemaate gösterdi.
19. Bu arada İsa'nın göğe çıkışını anlatan ilahiler okundu. Fakat Papistler gibi ortaya herhangi bir kutsal heykel çıkarmadılar ve zaten onlardaki gibi kutsal heykelleri de yok. Sonunda bir kilise görevlisi, patriğe çok sayıda ince pide getirdi. Patrik onları parçalara böldü. Papaz kürsüden indi, basamağın üzerinde durarak İncil'i elleri üzerinde tuttu. Cemaatin üyeleri birbiri arkasından onun yanına gelerek İncil'i ve patriğin elini öptüler. Patrik her birine bir parça pide verdi, onlar da yediler. Birçok kişi bizim de oraya gitmemizi önerdilerse de, biz reddedip sadece bağış çanağına yarım taler atmakla yetindik. Erkeklerden sonra kadınlar da gelip birer lokma pide aldılar ve tıpkı erkekler gibi haç çıkarıp eğilerek saygılarını belirttiler.

Âyin bittikten sonra patrik dışarda kilisenin önünde bir koltuğa oturdu. Halk onun etrafına toplandı. O sırada bir Türk geldi ve kendisine Kudüs'ten bir mektup getirdi. Mektupta, Kudüs'teki Hıristiyanların, bir bağışta bulunulmasını istedikleri yazılıymış.

Âyinden sonra, çok iyi Türkçe, Arapça ve kendi dili olan Ermenice bildiği söylenen patrik bizi evine davet etti. Patriğin konutu, Türk evlerine benzer biçimde inşa edilmiş, tüm Marmara denizine manzarası olan çok hoş bir bina. Tam karşısında üç veya dört ada görülüyor. Patriğin adamları bizi halılarla ve kadife minderlerle döşenmiş bir odaya aldılar. Odadaki sedir altın varakla süslüydü ve Türklerin evlerinde olduğu gibi üzerinde yaprak ve dal motifli işlemeleri olan minderlerle kaplıydı. Biz de onlar gibi bacaklarımızı birbirinin üzerine kıvırıp [bağdaş kurarak] yere oturduk. Bize şarap ve halka biçiminde kurabiyeler ikram ettiler. Sonra Büyük İskender'in öyküsünü anlatan çok güzel, altın varaklı, eski Frenkleri resmeden figürleri olan bir kitap gösterdiler. Bize tercümanlık yapan yapan Hans Christoph Wolhzogen'e Dr. Luther'in Almanca mezmurlarını armağan ettiler. Patrik yanımıza geldiğinde üzerinde gösterişsiz beyaz bir elbise, bol bir

keten pantolon vardı, ayakları çıplaktı. O da yere, yanımıza oturdu ve bize kendi dillerinde yazılmış, üstünde altın varaklı resimler olan bir İncil gösterdi. Yeni Ahid'in en başında dört Evangelist'in resmi var. Bu kitabın maliyeti 500 dukaymış. Ermeniler de tıpkı Rumlar gibi İncil'in tümünü kabul ediyorlar. Onların dilleri konusunda da özel bir durum var. Basit halktan olanlar, İncil'de yazılı olanları ve ilahileri anlayamıyorlar. (Ermeniler'de bir halk dili bir de eski anadil var). Ermeniler Basilius, Hrisostomos ve Augustinus hakkında bir şey bilmiyorlar. Belki de bizim tercümanımızın dediklerini anlayamadılar. Onlara dinimizin en önemli konuları hakkında sorular sordum. Onların inançları şu esaslara dayanıyor:

1. Kutsal Teslis (Üçlü Birlik), tek Tanrı'nın üç varlık halinde tecelli etmesidir.
2. İsa Peygamber, Tanrı Baba'nın tüm kâinatı yarattığı gücün temsilcisi olan ölümsüz Tanrısal Varlık'tır ve Bakire Meryem'den insan olarak dünyaya gelip bizler için acılara katlanmıştır.
3. Kutsal Ruhun kaynağı Baba ve Oğul'dur.
4. Bir insan olarak İsa'nın haşmeti, hem insan hem Tanrı olmasından ileri gelmektedir ve biz ondan söz ederken, o bizimle beraberdir hem sadece Tanrı olarak da değil... Ben özellikle bu konuda onlara sorular sordum. Patrik bana bunu şöyle açıkladı: Ak kor haline gelmiş olan bir demirde ateş bütün parçalarına yayılmış olsa bile, gene de iki farklı unsur vardır. Aynı şekilde İsa da hem insan hem Tanrı'dır ve bu iki unsur birbirinden ayrılamaz. Yani ateşin olduğu yerde demir de vardır. Tanrı'nın oğlu nerede ise, insanın oğlu da oradadır, çünkü Tanrı'nın oğlu insan oğlunun içindedir, tıpkı ateşin de demirin dışında değil içinde olması gibi, Tanrı-İsa da, asla insanın dışında değildir.
5. Özgür irade (istenç) konusuna gelince, onlar da tıpkı bizim gibi insanın kendi özgür iradesiyle iyi veya kötü eylemlerde bulunabileceğine inanıyorlar.
6. İnsanın kendi hak edişiyle değil, ancak Tanrı'nın lütfuyla esenliğe erişebileceği inancındalar. Çünkü Davut Peygamber demiş-

ti ki: "Efendimiz, sen bize günah atfedecek olursan, senin karşında kim durabilir?"

7. Vaftiz sırasında çocuğu suya batırıyorlar ve üzerinden üç kez su döküyorlar: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına. Sonra da (Katolikler gibi) Chrysam [kutsanmış yağ] ile çocuğun ağzı, burnu, gözleri, elleri, ayakları, sırtı, yüreği vb. üzerinde defalarca haç işareti yapıyorlar.
8. "Son Yemek" ayininde İsa Peygamber'in gerçek bedeninin ve gerçek kanının varlığına inanıyorlar. Ama öyle anlaşılıyor ki, Transsubstantion'a yani ekmek ve şarabın İsa'nın bedenine ve kanına dönüştüğüne de inanmaktadırlar. Ruhban olmayanlara mayalanmamış ekmek, şarap ve yağ sunuyorlar. Küçük çocuklara da bunları aynen veriyorlar, günah çıkaran ve günahların kefaretini ödeyenlere ise ayda bir kez veriyorlar.
9. Araf'a önem vermiyorlar. Onların inancına göre, iyilik yapan ve İsa'ya inanan, cennete kavuşur. Tanrıya inanmayanlar ise cehenneme giderler ve bir daha oradan kurtulmalarına olanak yoktur. Hastalar kiliseye bağışta bulunsalar da, bu onların ölümlerinden sonra nereye gideceklerini etkilemez, çünkü gidebilecekleri sadece iki yer vardır: cennet ve cehennem.
10. İnsanların günahlarından arındırılabileceğine dair Katoliklerde var olan inancı red ediyorlar.
11. Papanın Hıristiyan kilisesinin başı olduğunu kabul ediyorlarsa da ona bir ödemede bulunmuyorlar. Fakat patrik, Türk hükümdarına, kiliselerini kendilerine bağışlaması için, 1.000 duka vermek zorunda.
12. Ermeniler sadece Tanrı'dan yardım diliyorlar, ama bir yolculuğa çıkacakları zaman, kazadan beladan koruması için, Aziz Georgius'a dua ediyorlar. Rumlarda ve Katoliklerde olduğu gibi birtakım resimlere taptıklarını da görmedim. Ermeniler ve Rumlar arasındaki büyük düşmanlığın sebebini sorduğumda, patrik bana şu yanıtı verdi: "Başlıca sebeb, Rumların İsa'nın da tıpkı diğer insanlar gibi doğal gereksinimlerini yerine getirdiğine inanmalarıdır. Biz Ermeniler ise

İsa'nın tamamen temiz olduğuna, yediklerinin bedeni tarafından özümsendiğine, *absque excrementis* yani dışkıdan ari olduğuna inanırız. Ermeni Patriği ile Rum Patriği bu konuda tartışmışlar. Ama bunun dışında, onlar da İsa'nın gerçek bir insan olduğuna, ölümün, cehennemin acılarına gerçekten katlandığına ve ruhunun bedenini terkederken, herhangi bir başka insan gibi acı çektiğine inanıyorlarmış. Bazıları Evangelist Yuhanna'nın da dışkısız olduğunu sanıyorlarmış. Patrik bana kutsal "Son Yemek " ayininde ekmek ve şarabın dışkı ile birlikte bedenimizden çıkıp çıkmadığını sordu. Ermeniler Arius'u ve Nestorius'u açıkça birer kâfir sayıyor ve lanetliyorlar. Oysa Rumlar yanlış bir bilgiye dayanarak onların Arian olduklarını iddia ediyorlar. Bize Luther yanlısı olup olmadığımızı sordular. Bunun üzerine bizim Christoph, Luther yanlıları hakkındaki fikirlerini öğrenmek isteyince, patrik onların aklı başında ve iyi insanlar olamayacağını ileri sürdü. Christoph da ona, şu anda kendi inançları hakkında neler söylediyse, Luther'in de aynı şeyleri öğrettiğini açıkladı. Ermeniler buna çok şaşırdılar ve Luther'in Tanrı'nın oğlunu red ettiğini sandıklarını itiraf ettiler. Christoph buna yanıt olarak, şimdi belirttikleri ilkelere inanıyorlarsa, onların da Luther yanlısı olduklarını, çünkü Luther'in öğretisinin bu ilkelere dayanmakta olduğunu açıkladı. Bunun üzerine hepsi güldü. Toplantımıza katılanların pek çoğu din adamı olmamakla beraber, dinleri hakkında geniş bilgiye sahip olmaları bizi çok şaşırttı. Daha patrik aramıza katılmadan önce, onlara dinleriyle ilgili sorduğumuz bütün soruları hemen, hiç tereddüt etmeden yanıtladılar. Patrik çok zarif, nazik fakat ciddî, kibirden, gösterişten uzak bir adam. Sesi gayet kuvvetli ve konuşması çok düzgün. Ermeniler genelde dürüst, samimî, açık kalpli ve dost canlısı insanlar. Rumlar gibi kibirli değiller, onlarla sohbet etmek çok keyifli oluyor. Aralarında kuyumculuk mesleği çok yaygın. Onlarla geçirdiğimiz birkaç saatte, bu iyi huylu insanlardan, burada kaldığımız seneler boyunca o kurnaz, içinden pazarlıklı ve bütün afra-tafralarına karşın hiçbir şey bilmeyen Rumlardan öğrendiklerimizden çok daha fazla bilgi edindik. Ermenilerin papazları yal-

nız bir kez evlenebiliyorlar, ikinci evlilik yapmaları yasakmış. Patrik içki kadehini benim şerefime kaldırırarak yemeğe kalmamızı teklif etti, fakat dönüş yolumuzun bir Alman milinden fazla olması ve efendimizi uzun süre yalnız bırakmak istemeyişimiz nedeniyle davetini kabul edemedik, evimizdeki öğle yemeğine yetişmek üzere oradan ayrıldık. Ermenilerden öğrendiğimiz bir şey daha var. Onlarda âdet olduğu üzere Kutsal İncil üzerine yemin ederken şöyle söylüyorlar: "Yalan yere yemin eden kişi hemen ölsün." Ve bu da çoğu kez gerçekleşiyormuş. "Mukaddes ekmeğin İsa'nın vücuduna temessül etmesi" yortusunu Galata'da Latinlerle ve İtalyanlarla birlikte kutluyorlar. "Bizim Babamız" duası, dinin esasları, On Emir, "Son Yemek" ayini ve vaftiz ayinleri sırasında söylenen sözler halk arasında geçerli olan ve bilinen dildedir.

Bu yıl Mayıs ayı çok güzel geçti, gayet az yağmur yağdı. Mayıs sonunda armutlar olgunlaştı.

Haziran 1576

Bu ayın başında Şehrizor beylerbeyliğindeki sancakbeyinin, tebaası tarafından öldürüldükten sonra kesilen kafası, içi doldurularak Divan'a gönderildi. Olayın failleri İran'a sığınmışlar. Çünkü bundan 30 yıl önce Ermenistan ve Bağdat/Irak, İran sınırları içindeymiş ve o yörenin halkı, İran Şahı'nın, eski efendileri olan Türklerden daha iyi olduğuna inandıklarından, onun egemenliğini tercih ediyorlarmış.

1 Haziran'da padişah, sağında Mehmed Paşa olduğu halde at üstünde Sultan Selim camiine gitti, dönüşünde ise sağında Piyale Paşa vardı. Bizim binamızın kapısı önünden geçerlerken orada bekleyen Türkler ve Hıristiyanlar dilekçelerini sunmak istediler. (Çünkü bu padişah, özellikle eli açık, adil, yasaların uygulanmasında anlayışlı ve bilge bir hükümdar olmakla ün salmış.) Fakat yeniçeriler, kapıcılar ve başka görevliler, onları padişaha yaklaştırmayıp oradan kovdular.[19]

19 Özellikle Cuma selamlığı esnasında halkın verdiği dilekçeler toplanır ve gereği yapılırdı –ed.n.

2 Haziran'da efendim, kendisine ihanet eden iki dönek seyisin yerine Thüringenli bir seyisi işe aldı. Bu adam 1566 yılında Zigetvar savaşında esir düşmüş ve 11 yıl boyunca Gelibolulu bir sipahinin kölesi olarak ona hizmet etmiş. Sipahi onun sadakatinden ve hizmetinden memnun kaldığı için sonunda azat etmiş. Ama bu özgürlük, yıllar boyu gayretle çalışarak biriktirmiş olduğu 50 talerine mal olmuş. Efendisinin ve azat edilmesinde yardımcı olan bazı Türklerin ayaklarını öpüp bir tekneye binmiş ve kendisini Almanya'ya kavuşturabilecek bir imkân yakalamak umuduyla Konstantinopolis'e gelmiş. Bu amaçla da efendime başvurmuş. Efendim onu hemen, bizden ayrılan o iki döneğin yerine işe aldı. Adam, efendime hangi dinden olduğunu sordu. Protestan olduğunu öğrenince çok sevindi, çünkü yıllardır dinimizle ilgili bir tek söz bile duymamıştı. Ama gene de "Bizim Babamız" duasını ve "On Emir"i biliyordu ve söylediğine göre, köleliği boyunca bunlarla kendini avutmuş, bir yandan da bütün gücüyle çalışarak, hizmet ederek, Tanrı'nın günün birinde onu bu esaretten kurtaracağına güvenmiş. İşte sonunda Tanrı da onu kurtarmış.

4 Haziran günü, geçen ay papanın emriyle Venedik'ten Konstantinopolis'e, daha doğrusu Galata, ya da Pera'ya gelmiş olan keşişe, gerek Galata'daki dokuz kilise ve manastırda bulunan, gerekse Peralıların evlerinde sakladıkları tüm kitapları teslim etmişler. Sözünü ettiğim keşiş bunların Katolik mezhebine uygun olup olmadığını, içinde Luther mezhebine ait yazıların bulunup bulunmadığını denetimden geçirecekmiş. Dominiken tarikatından olan ve Aziz Petrus'da kalan bu keşiş, patrik rütbesindeymiş ve Yunanca, Latince, İtalyanca biliyormuş. Üç yıldan beri günah çıkartmamış ve "Son Yemek" ayinine katılmamış olan herkesi din dışı ilan edecekmiş.

Galata'daki başlıca kilise ve manastırlar şunlar: 1. En önemli kilise St. Franciscus, 2. St. Benedict, 3. St. Peter, 4. St. Georg, (buradaki rahip bir Macar'dır), 5. St. Maria, 6. St. Anna, 7. St. Clara, 8. St. Johann. Rumların da o bölgede yedi veya sekiz kilisesi var.

5 Haziran günü, Erdel voyvodasının buradaki temsilcisine göndermiş olduğu mektup efendimin eline geçti. Bu mektupta voyvoda şunları anlatıyor: Erkek kardeşi Stephanus, bir yolculuğu sırasında Podolya'dan geçtiğinde, Podolya voyvodasının yaşamakta olduğu şatonun bulunduğu

yere gelmiş. Fakat Podolya voyvodası şatosundan çıkıp onu selamlamadığı gibi ne şatosuna davet etmiş, ne de herhangi bir saygı gösterisinde bulunmuş, sadece bir haberci aracılığıyla, Lehistan kralı olarak Erdel voyvodasını değil de, Roma İmparatorunu seçmiş olmasından ötürü onu kınamamasını bildirmiş. Stefanus, şimdilik bu gibi durumlara katlanması gerektiğini, ama kral olduğu zaman, bir kralın tebaasına karşı nasıl davranması uygunsa, öyle davranacağını açıklıyor. Ayrıca: Taç giyme töreni için bir gün saptandığı halde, Litvanya'dan ve imparator yanlısı olan yerlerden hiç kimse törene katılmak için gelmemiş. Bunun üzerine başka bir gün ilan ettirmiş ve tüm sınıfsal korporasyonları ve onlarla birlikte devlete yararlı olabilecekleri davet etmiş. Eğer çağrılanlar gelirlerse, onları iyilikle kendi yanına çekmeyi deneyecek, bunda başarılı olmazsa zor kullanarak onlara boyun eğdirecekmiş.

Mektupta imparatorumuzdan da çok şikâyette bulunuyor. Alman prenslerini kendisini desteklemeye ve voyvodaya karşı cephe almaya davet etmek amacıyla bütün ülkeyi dolaştığını, ayrıca Lehlere, Bathory'yi kral tahtına oturturlarsa bunun bir Türkü seçmelerinden farklı olmayacağını, zira onun Türklere kul-köle olduğunu telkin ettiğini anlatıyor. Bundan ötürü paşadan, Maximilian'ın (imparatorumuzdan söz ederken onu aşağılamak için bu ismi kullanıyor) girişimlerine karşı önlem almasını istiyor.

Bugün Bosphorus kıyısında, padişahın bahçesinin tam karşısında bulunan ve içerisinde büyük bir su kulesi olan "Kutsal Melek" [Arnavutköy] köyüne gittim. Köyün çevresi ve özellikle gerisindeki tepeler çok güzel bağlarla kaplı. Köyün dışında Başmelek Mikail'e adanmış güzel bir kilise var. Binanın içi, İsa, Meryem, Vaftizci Yahya, onun babası, anası, Başmelek Mikail, Aziz Georgius, Aziz Demetrius ve yaşlı, çıplak bir adam olarak gösterilmiş olan Onuphrius, uzun sakallı, zayıf bedenli Basilius, sakalsız Hrisostomos ve İskenderiye patriği Athanasius'un resimleri ile süslenmiş. Sözünü ettiğim bu son resmin yanında bir taler boyunda iki tane altın ve gümüş levha gördüm. Bundan yedi ay önce veba hastalığına yakalanmış olan bir kadın, Aziz Athanasius'a sağlığına kavuşmak için bir adakta bulunmuş ve iyileşince bu levhaları buraya astırmış. Resimlerin çoğunun önünde ipek perdeler asılı, hatta bazılarının önünde üç-dört kat perde var. Gerek bu

kilisede, gerekse bütün diğer Rum kiliselerinde *Lectores* ya da okuyucu adı verilen güzel erkek çocuklar İncil'den metinler okumakla görevlidirler.

Rumlarda sade vatandaşın tapınması iki uygulamadan ibaret: 1. Haç işareti yapmak ve 2. (*Kirie Eleison*) "Efendimiz bize merhamet et!" veya "Amin" demek. Bunun dışında bir şey anlamıyorlar ve bilmiyorlar.

Rum kiliselerinin dip tarafında kutsal eşyanın saklandığı bölümünün bulunduğu yer dışında, her yanında "*porticus*" denen üstü kemerli geçitler var. Kilise kapılarının önünde genelde ya uzun bir masa veya yan yana birkaç masa bulunuyor. Bir cenaze vesilesiyle ya da bazı yortularda, kiliselerin adandığı azizlerin günlerinde burada şölen sofraları hazırlanıyor.

7 Haziran tarihinde sabah erkenden Dr. Salomon, efendimi ziyarete geldi ve bir gün evvel, yani 6 Haziran'da İran hükümdarının öldüğüne [Şah Tasmasb, 15 Mayıs 1576] ve İran tahtını on iki oğlunun en küçüğüne [Haydar] bıraktığına dair kesin bir haber aldıklarını bildirdi. Oysa askerler, hükümdarın 15-16 yıldan beri zindana kapatmış olduğu en büyük oğlunu [İsmail], tebaanın ise barışsever olarak bilinen ikinci oğlunu [Mehmed Hüdabende] istediklerini anlattı. En büyük evlat tahminen 50 yaşlarındaymış. Babası 85 yaşına erişmiş.

İran hükümdarları, ülkelerinin çevresindeki halklarla sürekli savaşmak zorunda. Bunların en önemlileri, Büyük Ermenistan'da yaşayan Türkmenler (*Turckoman*). Ayrıca İran'ın gerilerinde yaşayan Yeşilbaşlarla da[20] sık sık savaş çıkıyor. Bunların kralı birkaç yıl önce Edirne'ye bir elçilik heyeti yollamış, başlarında tıpkı ulema sınıfından olanların giydiklerine benzeyen kısa geniş sorguçlu küçük bir sarık varmış. Bunlar padişaha armağan olarak pek çok değerli taşlar sunmuşlar. İranlılar Gürcülerle de savaşmak zorunda kalıyorlar. Gürcülerin bir kısmı Türklerin egemenliği altında, bir kısmı ise kendi kendilerini yönetiyor.

Son elçi Sultan Tokmak, beraberinde köle olarak dört güzel Gürcü kadını getirdi. Onunla birlikte gelen Hıristiyanların en çok değer verdikleri aziz, Aziz Georgius'dur. Elçi, Türklerin topraklarına girmeden önce bir süre tutuklu kalmış.

Türklerin egemen oldukları ülkelerden her gün pek çok kişi İran'a kaçıyor. Özellikle Erzurum, Bağdat, Van ve bu şehirlerin çevresinde bulu-

nan beylerbeyliklerden İran'a çok sayıda göçenler olduğu rivayet ediliyor. Bunun sebebi Türklerin buradaki insanlara karşı çok katı davranmalarıymış. İran yönetiminin daha hoşgörülü davranması nedeniyle İran'ın başına yeni bir hükümdar geçtiği zaman, doğudaki bütün ülkelerin Türklerden kopacağı tahmin ediliyor.

İran hükümdarının payitahtı daha önce Tebriz kentindeyken şimdi Kazvin kentine taşındı. Çünkü hükümdar Türklere çok yakın olan bir yerde yaşamak istemiyor ve bu yüzden orada sadece bir vali bulunduruyor. Türklerin bir beylerbeyliği olan Şehrizor hemen hemen İran topraklarının içinde. İran'a en yakın beylerbeylik Erzurum. Kazvin'e çok uzak olmayan bir mesafede Sultaniye kenti var. İran hükümdarı zaman zaman buradaki sarayında yaşıyor. İran'ın yakınlarında bulunan Büyük Ermenistan'ın Van ve diğer kentlerinde yaşayan halkın hemen hemen tümü Hıristiyan.

İran'da savaşmanın çok zor olduğunu söylüyorlar, çünkü bazı yerleri çöl halinde ve buradan geçerken günlerce bir damla su bulunmuyor, üstelik yol diye bir şey yok, her taraf gözlerin içine kadar işleyen kumlarla kaplı ve her yer yılanlarla dolu.

İran hükümdarlarına, kral anlamına gelen "Şah" deniyor. Tataristan'da hükümdara "Han" diyorlar. Hindistan'da " Büyük Han" anlamına gelen "Tatar Hanı" unvanı kullanılıyor. Türkler, Kahire şehrinin fethinden önce hükümdarlarına "Sultan" diyorlardı. Fetihten sonra "Han" demeye başladılar. Mehmed,[21] Konstantinopolis'i ele geçirdikten sonra, Türk hükümdarları padişah yani imparator unvanını aldı.

Büyük Han, belki de Hindistan'daki "Büyük Mogol"[22] Tatar hanlığından 40 günlük mesafede, doğuda bir yerde yaşıyor. Türkler ona "Phoenix" [Hüma, ya da Feniks kuşu] diyorlar, çünkü tıpkı o efsanevi kuş gibi uzun ömürlü ve mutlu olduğuna inanıyorlar.

Türklerin "Deli İsmail" dedikleri Şah [II.] İsmail'in, babası tarafından hapiste tutulmasının sebebi, Türklerle yapılan barış antlaşmasını bozarak Sultan Süleyman'ın Erzurum beylerbeyine karşı savaş açması ve çok sayıda askerini öldürmesiymiş.

20 Özbekler, Sünni olmalarından ötürü "yeşilbaş" –ed.n.

21 Metinde yanlışlıkla Selim –ed.n.

22 Hindistan'daki Türk-Mugal imparatorluğuna atfen. Hükümdârlarına "Büyük Mugal" deniliyordu –ed.n.

Rivayete göre Şah İsmail, babası tarafından tahta geçirilmek istenen erkek kardeşi ile savaşmış ve onun yaklaşık 6.000 askerini kılıçtan geçirmiş. Elçi Tokmak Sultan'ın karısını, çocuklarını öldürtmüş ve evini yıktırmış olduğunu da anlatıyorlar. Elçi ise Amasya'da durmaktaymış.

8 Haziran'da yerleşmiş olduğumuz kervansaraydan bir Mağribi düğünü seyrettik. Düğüne katılan kadın ve erkeklerin tümü Mağribi idi. Yerleri halılarla kaplamışlar ve üzerine minderler yerleştirmişlerdi. Bu minderlere oturuyor veya onlara yaslanıyorlardı. Üç çalgıcı getirtmişlerdi. Birinin elinde geniş bir demir halka vardı ve bunun üzerine birçok küçük halkalar asılmıştı. Çalgıcı bunları ileri geri oynatıyordu. İkincisinin elinde altı veya sekiz telli kırmızı bir çalgı vardı, bunun alt kısmı yuvarlak bir çanağa benziyordu. Buradan çıkan iki sap yukarı kısımlarında çaprazlama yürütülen bir tahta ile birleşiyor, bir arp çalgısını hatırlatıyordu. Nitekim çalgıcı da parmaklarıyla tellere dokunarak müzik yapıyordu. Üçüncü çalgıcının aleti, üzerine bir deri parçası gerilmiş olan uzunca bir yağ fıçısını andırıyordu. Ön tarafında ziller takılıydı. Çalgıcı eliyle bu alete vurarak iğrenç bir sesle şarkılar söyledi. Erkekler kadınlarla dans etmiyorlardı. Ya bir kişi tek başına, ya da hep birlikte oynuyorlardı. Sanki sarhoşmuş ve bacakları felçliymiş gibi bir o yana bir bu yana sallanıyorlardı.

Danstan sonra onlara yemek olarak tahta çanaklar içinde diri pişmiş pirinç ve et getirdiler, içecek olarak da sadece su verdiler. Bunun üzerine herkes bir çanağın içine iki-üç veya dört akçe koydu. Kadınlar Türk usulüne göre beyaz keten şalvar giymişlerdi, ayakları çıplaktı.

10 Haziran günü Konstantinopolis'te bir söylenti yayıldı. Moskoflu, iki oğlu ile birlikte kendisine karşı savaşan Tatar Hanının [Kırım Hanı Devlet Giray] 16.000 askerini kılıçtan geçirmiş. Tatar Hanı çok az kişiyle birlikte kaçmayı başarmış. Tatar Hanı'nın başka bir oğlu, birkaç bin askerle Hazar Denizi ve Kefe arasında Gürcülerin yakınında yaşamakta olan Çerkeslere saldırmış. Ama onlar da Tatarlardan birkaç bin kişi öldürmüşler. Böylece Moskoflardan ve Çerkeslerden yaklaşık 30.000 kişi ölmüş. Çerkeslerin bazıları putperest, bazıları ise Hıristiyanlığın Gregoryen mezhebindendirler.

12 Haziran'da Pera veya Galata denen semtin dışındaki Aziz Demetrius köyüne gittim. Köyün kilisesinin kapısında Aziz Demetri ve başka

azizlerin resimleri var. Kilisenin yakınındaki kuyular kutsal sayıldığından, tüm çevresine kandiller asılı. İster tulumbalı olsun, ister içinden kova ile veya bir çark ile su çekilsin, bu gibi kuyuların üzerinde daima beyaz mermerden yapılma yuvarlak ve içi oyuk, bir fıçının yarısını andıran bir taş bulunuyor. Kiliseler alçak, tek katlı ve bizdeki samanlıklara benziyor, tek farkları, damlarının bizdeki gibi sivri olmayıp geniş ve yassı olması. Genelde kilisenin yakınında bir de okul var ve burada erkek çocuklara *Odonicho, Mezmur, Genesi* ve başka Yunanca kitaplar okutuyorlar.

Bugün, kutsal Pantkot yortusu vesilesiyle efendim, Schambock'taki Türk sınır görevlisi aracılığıyla, Dotis'teki komutan Bay Rosenberger'e ve Gomorra 'da bulunan Bay Kielmann'a şifreli birer mektup yolladı. Mektubunda, padişahın ve Mehmed Paşa'nın şu aralar barışa eğilimli olduklarını ve bunun böyle devam etmesi için dışardakilerin de gayret etmelerini, armağanları geciktirmeden göndermelerini tavsiye etti. Ayrıca, Bathory'nin Lehistan'da taç giydiğine dair rivayetlerin yayıldığını, imparator hazretlerinin de bu durumu kabul ederek onunla iyi bir komşuluk sürdürmesini ve barışın bozulmasına sebep yaratmamasını temenni etti. İran hükümdarının öldüğünü ve oğlunun Türklere karşı bir girişimde bulunması olasılığına karşı tedbir olarak, padişahın İran sınırındaki bölgelere beş veya altı beylerbeyi gönderdiğini bildirdi. Bay Kielmann'a hitaben yazılan mektubun başındaki giriş bölümü şifresizdi. Şöyle ki: Efendim mektubunda evin hanımefendisine bir kutu içinde "mühürlenmiş toprak" yolladığını bildiriyor ve onun da bir zamanlar nişanlı bir genç kız olduğunu hatırlatarak, efendimin Salzburg'da yaşayan nişanlısına selamlarını iletmesini rica ediyordu. Buna benzer sözlerle başlayan mektubun devamında şifreli ifadelerle haberler verildikten sonra mektup gene şifresiz sözlerle, örneğin ricalarının yerine getirilmesi umudu ve nezaket sözcükleriyle son buluyordu. Bütün bu tedbirlerin alınmasına sebep, eğer bu mektup açılıp okunursa, içinde devlete ait meselelerden bahsedildiği kuşkusuna yer vermemek, sadece bir kadına hitaben yazılmış bir nezaket mektubu olduğu izlenimini uyandırmaktı. Mühürlenmiş toprak Türklerin ürettiği, sarı renkli bir kâğıda kondu ve bu kâğıdın üzerine imparatora bildirilmesi gereken haberler limon suyu ile ve şifreli olarak yazıldı. Efendim sınır görevlisine beraberinde götür-

düğü her şeyi gösterdi ve bunda bir tehlike söz konusu olmadığını açıkladı. Ama efendim gene de Ahmed Kâhya'nın kendisinden kuşkulanacağından ve daha önce de yaptığı gibi mektubunu açıp okutacağından endişe ediyordu. Bir süre önce paşanın adamları mektuplarını incelediklerinde, 20 gün uğraşmalarına karşın başarı elde edememişlerdi.

Efendime her gün mektuplar gönderip haberler veren [Divan tercümanı] Ali Bey, ondan hiçbir armağan beklemiyor; tek isteği, efendimin ona tekrar Hıristiyan dinine dönmesi için yardım etmesi. Bugün de mektubunu şu sözlerle bitirmiş: Kutsal Teslis sizi korusun! Hiç kuşku yok ki, bununla, henüz Tanrı'nın Üçlü Birliğini inkâr etmediğini anlatmak istemiş.

14 Haziran'da padişahın at ahırlarından sorumlu olan imrahorbaşı, Stephan Bathory'nin yerine kardeşi Christoph Bathory'yi Erdel voyvodalığına atamak göreviyle Erdel'e gönderildi. İmrahorbaşı beraberinde şunları götürdü:

1. Kırmızı taftadan yapılma bir bayrak. Eski geleneğe göre, savaşa gidildiği zaman voyvoda bu bayrağı padişaha sunacak.
2. Solakların beyaz başlıklarına benzer kırmızı renkte, ortası altınla süslü bir başlık. Yöneticilik görevinde olan kişiler, bu başlığı takmak zorundadır.
3. İki at. Bunlardan birinin koşum takımları altın ve gümüşle süslü, diğerinin üzerine sadece güzel bir örtü serili.
4. Yirmi altı adet, ipekli kumaştan yapılmış sırma işlemeli güzel giysi. Bunlardan bazıları kendisinin olacak, diğerleri danışmanları arasında paylaştırılacak.

15 Haziran'da ilk olgun şeftalileri yedik. Onlara "Marillen" [kayısı] diyorlar.

17 Haziran'da patrikhanede keşiş Simeon ile buluştum. Bana anlattığına göre, Johannes Schwarz, Roma'dan Napoli'ye gitmiş ve Johann Wilhelm Sperbersegg Almanların Judas'ıymış, çünkü Celiasları kavgada yenmiş. Patrikhanede Selanik patriği ile de karşılaştım. Bir eşeğin sırtında ve önünde giden bir tek keşişin refakatinde patrikhaneye gelmişti.

Bugün Uluç Ali'nin kadırgasıyla kaçan kölelerin, karşılarına çıkan üç Türk kadırgası tarafından yakalandığı haberi geldi. Böyle olaylara sık sık rastlanıyor. Vaktiyle Barbaros zamanında İskenderiye'ye gitmekte olan bir karamürsel gemisinde Türkler namaz kılarken, kölelerden Niklaus adında bir Korfulu diğer kölelere: " Bu köpekler ibadetlerini yaparken biz kolayca kaçabiliriz" diyerek onları kışkırtmış. O andan itibaren köleler çeşitli çarelere başvurarak demir zincirlerini kırmışlar ve gemide bulunan Türkleri öldürüp, gemiyi ellerine geçirmişler. Sarayın yakınlarına geldiklerinde Sultan Süleyman'ın [Selim'in] bir kayıkla oradan geçmekte olduğunu görmüşler ve kayığa çarpıp devirmemek için durmak zorunda kalmışlar. Süleyman'ın uşaklarından biri "Bunlar mutlaka firar etmiş köleler olmalı" diye tahmin yürüttüğünde, Süleyman: "Allah yardımcıları olsun," demiş ve sonra eklemiş:"Yakında onları yakalarlar." Kaçak kölelerin peşine düşülmüşse de, onları yakalamak mümkün olmamış ve onlar sağ salim Napoli'ye ulaşmışlar. Orada kralın valisi gemideki paraları diğer köleler arasında paylaştırmış ve gemiyi de bu firar planını hazırlayan Niclaus'a vermiş. Fakat Niclaus daha sonra Kandiya ve Rodos arasında gemisi ile birlikte yakalanmış, Konstantinopolis'e getirilmiş ve orada yargılanarak idam edilmiş. Ona neden kaçtığı sorulduğu zaman, "bir tutsak daima özgürlüğe kavuşmak ister" yanıtını vermiş. Müslümanları neden öldürdüğünü sorduklarında da: "Onları öldürmeseydim, kaçamazdım" demiş. Bundan birkaç yıl önce de Piyale Paşa'nın bir kadırgasındaki köleler, Yedikule yakınlarında geminin kaptanını boğarak firar ettiler. Kölelerin, kendilerini gözetim altında tutan gardiyanlara saldırıp onları öldürdükten sonra kaçmaları çok sık rastlanan bir olay ve bunu kimse yadırgamıyor.

18 Haziran'da birçok konukla birlikte limandaki bir Venedik gemisine davet edildim. Gemi tıpkı bir ev gibi her türlü eşya ile dayalı döşeliydi. İnsan görkemli bir salona girdiğini sanıyordu. Üst güvertede güzel bir sofra kurulmuştu ve etrafında konuklar oturuyordu. Gerektiğinde masa kaldırılabiliyordu. Mutfak içerdeydi, gemideki yolcuların uyuması için yapılmış kamaraların içi ahşap kaplıydı. Gemi çok sayıda silah ve büyük toplarla teçhiz edilmişti. Değerli mallar ise alt katta kilit altında bulunduruluyordu.

Bugün patrikhaneye gidip Selanik patriğini ziyaret ettim. Yetmişini geçkin olan bu adam kısa boylu ve şişman; beyaz saçları, düzgün hatlı bir yüzü ve kırlaşmış uzun, geniş bir sakalı var. Bütün ciddiyetine karşın çok nazik ve sevecen olan patrik soylu bir aileden geliyor ve Mihail Kantakuzen'in de yakın dostu. Herkes onun çok aklı başında, anlayışlı bir kişi olduğunu söylüyor. Yanında beş-altı keşiş vardı. Patrik ona çok saygılı davranıyor. Selanik patriği, Türklerde âdet olduğu gibi yere döşenmiş halıların üzerine bağdaş kurup oturmuştu. vaize ve bana, yanına oturmamızı işaret etti. Ben ona konumu dolayısıyla gereken saygıyı göstermek amacıyla elini öpmek istedim. Ama patrik bana elini uzatmadı ve bunun nedenini açıklamak için başına gelen bir olayı anlattı. Bir keşiş onu padişaha şikâyet etmiş ve İtalya, Almanya ve diğer ülkelerdeki Hıristiyan hükümdarlara mektuplar yazarak onları Türklere karşı kışkırttığını, Türklerle savaşa teşvik ettiğini ve bütün Rumların padişaha sırt çevirip onlardan yana olacaklarını söylediğini ileri sürmüş. Bu suçlama ona 2.000 dukaya mal olmuş. Bu ithamdan sıyrılabilmek ve canını kurtarmak için bu parayı ödemek zorunda kalmış. Fakat o keşişin yaptıklarını da yanına bırakmamış, suçunun anlaşılması ve küreğe mahkûm edilmesi için elinden geleni yapmış. O zamandan beri de kimseye elini vermemeye yemin etmiş. Türklerin korkusundan, Boğdan'da yaşayan kız kardeşinin oğluna mektup bile yazamıyormuş. Gene de metropolitlerinden birine, bana onun ismini yazıp vermesini tembih etti. Yola çıktığı zaman tıpkı herhangi bir keşiş gibi üzerine külahlı bir cüppe geçiriyor, altına da papazlar ve vaizler gibi iyi cins kumaştan yapılma siyah bir elbise giyiyor. Dışındaki cüppe yıkanmamış deve yününden yapılma. Patrik beyaz tenli, yüz hatları gayet düzgün bir adam. Maiyetindekiler ise esmer ve siyah saçlı. Hiçbiri eski Yunanca bilmiyor.

Patriğin anlattığına göre, Selanik'te Hıristiyanların her gün ayin yapılan 20 manastırı ve kilisesi, sadece zaman zaman ayin yapılan on ibadet yeri varmış. Müslümanların ise sadece üç büyük ve önemli camii ve üç küçük mesciti varmış. Kentteki *clericorum* ya da h*ieromonachus* adı verilen din adamlarının sayısı 50 kadarmış. Metropolitin makamı "Kutsal Melekler" kilisesindeymiş. Vaiz benim Selanik metropoliti ile buluşmamam için karşıma birçok engeller çıkardı: Adamın çok ve önemli işle-

ri varmış, fazla konuşmayı sevmezmiş, görüşmelerin kısa ve öz olmasını istermiş gibi bahaneler ileri sürdü. Ama Metropolit bana karşı çok nazik davrandı ve konuşmamız samimi bir hava içinde geçti. Metropolite "Augsburg İnancası"nı sunmamda bir sakınca olup olmadığına dair vaize danıştığımda, o bana: "Patriğin ona bir cevap yazması sizce yeterli değil mi?" dedi. Ben de, bunu onun bu konudaki fikrini öğrenmek için değil, bizim inancımızın hangi esaslara dayandığını bilmesi için yapmak istediğimi açıkladım. Bunun üzerine vaiz, onların böyle konularla pek ilgilenmediklerini, uğraşmaları gereken başka dertleri olduğunu, üstlerine giyecek elbiseleri, karınlarını doyuracak yiyecekleri düşünmeleri gerektiğini, böyle davalara karışmak istemediklerini, bunların artık gerilerde kaldığını söyledi. Zaten o, yani vaiz, beni ayinlerini seyretmeye davet ettiği, kilisenin kutsal eşyalarının muhafaza edildiği mahrem yerlerine girmeme izin verdiği için, Rumlar tarafından çok ithama uğruyormuş, onu sık sık ziyaret ettiğim için onun da Luther mezhebine geçtiğinden kuşku duyuyorlarmış. Oysa kilisenin mahrem bölgesine girmeme ve ayinleri seyretmeme izin veren o değil, patrikti. Öyle anlaşılıyor ki vaiz, kıskanç ve fesat bir insan.

Daha sonra başbaşa kaldığımızda, vaiz bana patrik ve Konstantinopolis'teki patrikler hakkında pek çok şey anlattı. Patriğe hizmet eden ve patriğin doyurmak zorunda olduğu keşişlerin sayısı 10'u geçmezmiş. Zaman zaman sofrasında dört, beş, sekiz veya on kadar konuğu olurmuş, papazlardan ve metropolitlerden istediklerini yemeğe davet edermiş. Sofradan kalkıldıktan sonra, patriğin yardımcıları olan keşişler masaya veya minderlere otururlar ve patriğin artıklarını yerlermiş. En sonunda da mutfakta ve bahçede çalışanlar gelip karınlarını doyururlarmış. Patrik kendisinden başka kimsenin giyiminden sorumlu değilmiş (bu bana pek inandırıcı gelmiyor). Patrikhaneye devamlı yabancı keşişler, yolcular ve çeşitli insanlar gelip yazı işleri ya da ellerinden gelen başka işler yaparak geçimlerini sağlıyorlarmış. Rahip Simeon üç-dört öğrenciden edindiği kazançla giyeceklerini temin edebiliyormuş. Türkler onları her bakımdan sömürüp ellerinde avuçlarında ne varsa alıyorlarmış. Patrik her yıl Türklere, defterdara ve başkalarına en az 10.000 duka ödemek zorundaymış.

Metropolit olmak isteyen bir papaz, bu mevkiyi paşadan, defterdardan, Mihail Kantakuzen'den ve patrikhanedeki din görevlilerinden adeta satın almak zorunda. Zengin bir metropolit "Şeytanoğlu" Mihail'e (Türkler ve Rumlar yukarıda adı geçen Kantakuzen'e bu ismi takmışlar) 1.000, sayıları çok olan papazların her birine 10, vaize 10, *Sacellario*'ya 10, *Logotheri*'ye on duka vermek ve bunun gibi daha birçok kişiye para dağıtmak zorundadır. Yalnız patriğe bir şey vermez. Keşişler patriğe boğaz tokluğuna yedi-sekiz yıl hizmet ederler ve bu sayede ilerde metropolit olmayı umarlar. Oysa diğer yüksek konumlardaki kişilerden bu mevkii satın almak zorundadırlar.

Patrik bu keşişlerden dolayı her gün çok sıkıntı çekmektedir. Çünkü örneğin aralarından biri paşaya gidip falan ya da filan yere metropolit ya da piskopos atanması karşılığında bilmem ne kadar duka ödeyeceğini vaat eder. Bunun üzerine paşa hemen patriğe bir çavuş gönderip söz konusu keşişi piskopos ya da metropolit yapmasını emreder; ya da Kantakuzen'e bir mektup yazar, bazen de keşiş bizzat ona gidip 500 veya 1.000 duka armağan eder, çünkü atanmasını istediği piskoposluğun geliri çok yüksektir. Bu durumda Kantakuzen, patriğe bir mektup gönderip şunu, şunu, şöyle, şöyle yapmasını söyler. Patrik, bir din görevlisini mevkiinden alıp yerine bir başkasını getirmenin kurallarına, yasalarına ve yönergelerine aykırı olduğunu ve bunu yapmaktansa patriklik mevkiinden vazgeçmeyi yeğleyeceğini söyleyerek çavuşun eline 15, 20, 30 duka sıkıştırır ve bu meseleyi çözümlenmek üzere paşaya aktarmasını rica eder. Her gün çavuşlara, defterdarlara ve diğer bazı görevlilere böyle nedenlerden ötürü para armağanları verildiğinden, sonunda kendilerine bir şey kalmaz. Tebaa da aynı şekilde sömürülmektedir, bu yüzden de hainlik edip yalan yere yemin etmekte, yalan söyleyip adam kandırmaktadırlar. Zaman içinde bu davranışlarını Hıristiyanlara da aktarmışlardır. Çünkü vaizin hiç sakınmadan dediğine göre: "İnsan kötülerle kötü, terslerle ters olur." Bu sebeple papazlar, okuyup bilgilenmek, bir şeyler öğrenmek yerine, kendilerini geçindirmek ve sırası gelince Türklere, Kantakuzen'e, patrikhanedeki görevlilere rüşvet vermek ve bu sayede bir piskopos ya da metropoliti mevkiinden edip onun yerine geçmek için gece gündüz hangi yoldan paraya kavuşabileceklerini ve nasıl servet biriktirebileceklerini araştırır dururlarmış. Vaizin ifa-

desine göre, o mevki düşkünü ve kıskanç herifler aslında cahil eşeklerden farksızmış. Âyin için gerekli duaları okumaktan başka bir şey bilmez ve okuduklarını da anlamazlarmış. Vaizin oğullarının da bana sık sık söyledikleri gibi, papazların hiç aksatmadan düzgün bir biçimde yapabildikleri pek az şey varmış. Bunlar da, kilisede ayin için gerekli ilahileri söyleyebilmek ve Türklerden bir piskoposluk ya da metropolitlik mevkii satınalıp sonradan patriklik mevkiinde bulunan kişiye karşı minnetini göstermek. Bütün bunlar para ile yapılabilen işler olduğundan harcamaları oldukça yüksek bir yekun tutarmış, özellikle de metropolit olarak kutsanmaları ve buna bağlı diğer törenler sırasında düzenlenen şölenler için çok para harcamaları gerekirmiş. Bu vesilelerle yerler, içerler, sarhoş olup kudururlarmış, bütün bu hallerini kimseye anlatmasın diye de vaizin katılmasını istemezlermiş. Kısacası hep para, para... En kötüsü de, onların yetiştirdikleri öğrencilerin ve çömezlerin kendi öğretmenlerinin ayağını kaydırıp yerinden etme çarelerini araştırmalarıymış. Öyle anlaşılıyor ki, bu memlekette iyi niyetli bir patriğin en çok önem vermesi gereken şey, dikkatli ve tedbirli olmaktır. Çünkü ilişkide olduğu kendi soydaşları yani Rumlar, kötü niyetli insanlar ve her vesileyle Türklere gidip hainlik yapıyorlar. Bu durumda patriğin, itibarını korumak ve Türklerin elinde her istediklerini kabul eden bir kukla haline gelmemek, namuslu bir adamı mevkiinden edip işe yaramaz bir serseriyi yerine getirmemek için büyük gayret sarfetmesi gerek.

Bundan önceki padişah Sultan Selim, patrikhaneyi ortadan kaldırıp yerine bir cami yaptırmak istemiş. Onu bu niyetinden vazgeçirmek için aracılar çok dil dökmüşler, geçmişte atalarının Rumlara bu patrikhane konusunda tanıdıkları hak ve özgürlükleri, her yıl Rumların ödemek zorunda kaldıkları haraçları hatırlatmışlar.

Bir zamanlar Rum hükümdarlarının payitahtı olan Kapadokya'nın* başşehri Trabzon'dan gelen leziz kırmızı şaraplardan bir fıçı dolusu şarap ve bir öküz her yıl imparatorun elçisine armağan edilmektedir. Aynı armağanlar padişaha sunulan hediyeleri Konstantinopolis'e getiren kişiye de verilir.

Venedikli gemiciler Likya'daki Xantus'dan küçük fıçılarla şarap alıyorlardı. Bunlar da "Barill" adı verilen güzel, leziz şaraplardır.

* Doğrusu Pontus olacak –ed.n.

İskenderiye'den hemen hemen sadece pirinç ve şeker getirtilmektedir.

Bugün Rumların perhiz dönemi başlıyor ve Aziz Petrus ve Paul gününe kadar 11 gün sürecek.

Vaiz, patrikten yılda 150 taler alıyor ve her gün en az altı kişiyi besliyor. Ayrıca da bunların patrikhanenin şanına layık bir biçimde giyinmesini sağlamak için onlara ipekli giysiler vermek zorunda. Aldığı maaş pek tabii ki bu masraflara yetmiyor ve bu yüzden de yazı yazmakla, ondan bundan para dilenmekle, ya da başka yollarla bu açığını kapatmaya çalışıyor.

Rumlar arasında inanç konusunda bir anlaşmazlık veya geçimsizlik yoksa da, yaşam biçimlerinde ve geleneklerinde büyük farklar var. Konstantinopolis'te Türklerin egemenliği altında yaşayanlar en kötüleri. Onlar sadakat, doğruluk ve inanç gibi erdemlerden yoksunlar ve bizzat kendileri bile daha önce vaizden duyduğum sözleri yineliyorlar: "Ters insanlarla birlikte yaşayanlar, ters olmak zorundadırlar." Onlar Türklerin davranış biçimlerini tamamen benimsiyorlar, dosta düşmana karşı art niyetli ve sinsi davranıyorlar, birbirlerini kandırıyorlar, birbirlerinden kuşkulanıyorlar, kıskançlık ve haset dolular, yemek-içmek konusunda aşırı müsrifler, küfür ve lanet etmeye düşkünler, içkiye meraklılar ve her gün içiyorlar. Ülkenin iç kısımlarında, Türklerin az olduğu bölgelerde yaşayanlar daha düzgün insanlar. Ama onların da kötü yanları var. Örneğin vaiz ve oğlu Theodosius arasında büyük bir düşmanlık gelişmiş. Hatta oğul, babasına el kaldırmış, kayınbiraderi ile birlik olarak yaşlı kayınbabasının haberi olmadan onun evini satmaya kalkışmış.

19 Haziran'da ihtiyar vaiz oğlundan şikâyette bulundu.

Bugün padişah, haralarının ve ahırlarının yöneticisi olan imrahorbaşı düzeyindeki bir görevliyi azletti ve bütün yakınları ile birlikte Kıbrıs'a sürdü. Suçu, emrinde çalışan adamların paralarını doğru ödememesiymiş.

Bugün yalancı şahitlik eden dört kişiyi cezalandırmak amacıyla eşeğe ters bindirip ellerine dizgin yerine eşeğin kuyruğunu verdiler ve bu şekilde kentin sokaklarında dolaştırdılar. Ayrıca yanaklarını ve alnını dağlayarak birer işaret kondurdular ve yüzlerini de boyadılar. Bu cezanın sebebi de şu: Bir Türk kadını evlenirken kendisine babasının verdiği (ve kocasının kendi ihtiyaçları için harcamak hakkına sahip olmadığı) paranın bir bölümünü ko-

casına belli bir süre için borç vermiş. Bu süre bitince, kadın parasını geri istemiş. Ama adam bu parayı bir süre önce iade ettiğini ileri sürmüş. Olay bir davaya dönüşmüş ve kadıya başvurulmuş. Adam kendini doğrulayacak dört tanık bulmuş. (Macaristan'da olduğu gibi, Türkiye' de de az bir para karşılığında konu hakkında hiçbir bilgileri olmadığı halde tanıklık yapacak dört, beş ya da altı kişi bulmak çok yaygın bir uygulamadır.) Kadı tanıklara dava konusunda bazı ayrıntıları sorunca (ki bu çok ender rastlanan bir olaydır, çünkü bazen kadılar da tanıklar gibi para karşılığında istenileni yaparlar), tanıkların yalan söylediği ve adamın karısına borcunu ödemediği anlaşılmış.

Bundan kısa süre önce bir Yahudi, sattığı kumaşlara çok yüksek fiyat koyduğu için, ceza olarak burnunun alt kısmından bir bağ ipi geçirildi ve bir görevli bu ipten tutarak onu kentin sokaklarında dolaştırdı. Bu cezanın kendisine hangi nedenle verildiği anlaşılsın diye adam kumaşı da elinde taşımak zorundaydı.

Bugün Türkler arasında büyük telaş ve üzüntüye sebep olan bir haber geldi: Ferhad Bey, Bosna'da yenilgiye uğramış ve Uluç Ali, savaşta yirmi gemisini yitirmiş, kendi canını zor kurtarmış.

20 Haziran'da Selanik metropoliti Konstantinopolis'ten ayrıldı.

Bugün Mustafa çavuş, efendime bir adamını yollayarak şarap istedi. Türkler hemen hemen her gün bizden şarap istiyorlar. Özellikle de Budin paşasının buradaki temsilcisi olan Ahmed Kâhya denen it oğlu it, gün aşırı bize iki büyük içi oyulmuş bal kabağı yollayıp şarapla doldurmamızı istiyor. Kabakların her biri 12 veya daha fazla kupa içki alıyor. Bazen şarabı kendisinin içeceğini söylüyor, bazen de misafir davet ettiğini ve onlara şarap ikram etmek istediğini ileri sürüyor. Böylece birkaç gün zarfında efendimin üç fıçı içkisini tüketti. Üstelik de serseri köpek, efendime her türlü kötülüğü yapmaktan geri kalmıyor. Örneğin geçenlerde efendimin ülke dışına göndermesi için ona emanet ettiği mektupları paşaya teslim etmiş. Eğer mektuplar şifreli olmasaydı, bu olay efendimin canına mal olabilirdi.

Bugün Mehmed Paşa efendime armağan olarak balık ve başka şeyler yolladı.

21 Haziran'da Pantkot yortusu münasebetiyle, Peralılar bir tören yürüyüşü düzenlediler. Türkler, Yahudiler, Rumlar, Ermeniler ve İtalyan-

lar büyük bir kalabalık halinde töreni seyretmeye koşuştular. Türkler, Hıristiyanların Tanrılarını böyle sokak sokak dolaştırmaları ile alay ettiler. Özellikle de kiliselerdeki resimler hakkında çok kötü şeyler söylediler. Çünkü kiliselerde sadece azizlerin resimleri değil, başkalarının resimleri de sergilenmekte, ayinlerin yapıldığı sunakların önüne Fransız, İspanyol, Felemenk ve İtalyan tarzı giysiler içinde bazı kimselerin ve en kötüsü, çıplak kadınların resimleri yerleştirilmektedir. Bu durum Yahudileri ve Türkleri çok kızdırmaktadır. Yürüyüş sırasında dört kişi Tanrı'nın resmini, dört kişi semanın resmini ve başkaları da büyük mumlar taşıyorlar, bir grup da ilahiler söylüyordu. Kiliselerin kapılarına yeniçeriler dikilmiş, bunlar Türklerin içeri girip kınayıcı ve aşağılayıcı konuşmalarını orada da sürdürmelerini önlemekle görevlendirilmişlerdi. Ama gene de bunu engelleyemediler. Bazıları içeri dalıp orada yüksek sesle konuşup bağırdılar, güldüler. Bir Hıristiyan, kiliseye girmek istediğinde, yeniçerilere para vermek zorundaydı.

22 Haziran'da gelen bir habere göre, Afrika'da Fas kralı ile erkek kardeşi arasında savaş çıkmış. İki kardeşten biri daha bir yıl önce Türklerden yardım istiyerek kardeşini yenmiş. O ise kaçarak büyük kentlerden birine sığınmış ve bol parası olduğu için orada asker toplayarak yeniden güçlenmiş, sonra da ağabeyini tahttan indirmek amacıyla ona savaş açmış.

23 Haziran'da tercüman Matthias, Divan'dan bazı haberler getirdi. Cezayir'den gelen bir çavuş, Fas krallığındaki durum hakkında bilgi vermiş: Cezayir ve Trablus beylerbeyi, Fas tahtı için mücadele eden kardeşlerden birine yardım etmek üzere ülkeye girdiğinde, ahalinin, hiç de sandığı gibi hemen onların tarafına geçip diğer kardeşe karşı savaşmaya hazır olmadıklarını görmüş. Türkler bundan dolayı çok kızmışlar ve kendilerini yardıma çağıran kardeşi suçlayarak, vaat edilen paralarını alıp geri dönmek istemişler. Bunun üzerine asi kardeş bir hileye başvurmaya karar vermiş. Ağabeyine bağlı kumandanların ağzından, sanki kendisine cevap yazıyorlarmış gibi yaparak birkaç uydurma mektup hazırlamış. Örneğin: "Falan yere gidip bekleyin, kumandanlar suyu aşarak filan gün oraya gelecekler ve tasarlanan girişimi gerçekleştirmek üzere size katılacaklar..." tarzında sözler... Bu mektupları teslim ettiği kuryeyi yönlendirdiği yol, onun mutlaka kralın adamları tarafından yakalanacağı yerlerden geçiyormuş. Nitekim

mektuplar kralın eline geçince, kumandanlarından kuşkulanmaya başlamış, kumandanlarının kendisine ihanet ettiklerini sanmış ve o güzel, mamur, fakat pek korunaklı olmayan Fas kentini terketmiş, az sayıda askerle birlikte bir kaleye sığınmış. Öbür kardeş bu haberi alınca, hemen Türklerle birlikte suyu aşmış ve korunaksız durumda olan Fas kentini işgal etmiş. Türkler de geri dönmek üzere paralarını istemişler. Ama ağabey bütün hazineyi beraberinde götürdüğü için, askerlere ödeyecek para kalmamış. Bunun üzerine kent halkı ve Yahudiler ellerinde avuçlarında ne varsa vermek zorunda kalmışlar. Ama bu da herhalde bir işe yaramayacak, çünkü ağabey bütün paralara el koyduğu için kolayca bin asker toplayabilecektir.

Aldığımız başka bir habere göre, Maltalılar, İskenderiye ve Cezayir'den Konstantinopolis'e gitmekte olan çok sayıda gemiyi ele geçirmişler, Türkler de Messina'dan gelen bir kalyeteye el koyup ganimet olarak Konstantinopolis'e getirmişler. Bu teknenin kumandanı daha önce de burada tutsak olarak bulunmuş, sonra serbest bırakılmış. Şimdi de gene ganimet peşinde denizde dolaşırken yakalanmış.

İran'da uzun süre kalmış ve geniş bilgi toplamış olan bir çavuş, Kazvin'den yola çıkarak yedi günde Erzurum'a ve 11 günde Erzurum'dan buraya gelmiş. Onun anlattığına göre, İsmail, İran tahtına oturmuş ve halk onun hükümdarlığını kabul etmiş. O da, yerine tahta geçecek olan kardeşinin kafasını kestirmiş. Şimdi çok büyük bir ordu toplamaktaymış, ama bunu ne amaçla yaptığı henüz bilinmiyormuş.

İran hükümdarının babası Tahmasp, Muhammed'in soyundan gelen üç halifenin İranlılar tarafından tanınmamasına karşı çıkmış. (Türklerle İranlılar arasında bugüne kadar süregelen düşmanlığın kökeni zaten buymuş. Sultan Süleyman ona yazdığı bir mektupta, eğer onunla iyi dost olmak ve aralarındaki barışı sürdürmek istiyorsa, diğer üç halifeyi de kabul etmesini şart koşmuş. Tahmasp da bu konuyu fazla deşmeden, kendi haline bırakmış.) Ama bu genç hükümdar İsmail, büyükbabası [I.] İsmail'in yolundan gitmeye niyetliymiş ve diğer halifeleri Muhammed'in gerçek halifesi olarak kabul etmiyormuş.

23 Haziran'da patriğin iyi tanıdığı bir Ermeni kuyumcu bana patriğin selamını ve bir miktar dut getirdi.

24 Haziran'da Eflak'tan armağanlar geldi.

Konutumuzda görevli olan çavuş, her gün 35 kişinin karnını doyuruyor ve 20 cariyesi var. Bir Macar kadını olan cariyelerden birinin çavuştan olma sekiz oğlu var. Kadın, bütün tehditlere rağmen kesinlikle Müslüman olmak istemiyor. Çünkü böyle cariyeler Müslüman olsalar bile, erkekler onları istedikleri kişiye satabiliyorlar. Çavuşun yılda 100.000 akçe geliri var, bu 2.000 taler ediyor. Oğullarından ikisi padişahın hizmetine girmiş. Kendisine verilen tımardaki tebaasının kazancının yedide birini aldığı halde, onlara karşı insaflı davrandığı iddiasında. Çünkü başkaları o zavallı insanların ellerinde ne varsa hepsini alıyorlar. Böylece garibanlar ancak ölmeyecek kadar az bir parayla geçinebiliyorlar, bir tek metelik bile artıramıyorlar. Bu Osmanlıların zulmü yüzünden bazen bütün bir köy halkı yerini yurdunu terkedip başka bir yere göçüyor. "Osmanlıların ayak bastığı yerde bir daha ot bitmez" deyişi, artık herkesin kabul ettiği bir gerçek olmuş. Çünkü onlar yeni binalar inşa etmediği gibi var olan binaları da harabe haline getiriyorlar.

Türkler 11, 12 yaşlarındaki kız çocuklarını evlendiriyorlar, ama onlara üzerlerindeki giysilerin dışında hiçbir şey vermiyorlar. Çeyizlerini evlendikleri erkek sağlamak zorunda.

Bugün, okumuş, bilgili bir Türk, bana bir tartışma teklifinde bulundu. Eğer ben onu yenersem, o Hıristiyan olacakmış. O beni yenerse, ben Müslüman olmak zorundaymışım. (Bu adam vaktiyle Sultan Süleyman'ın kızının öğretmeni olan adamın oğlu ve Rüstem Paşa'nın kâhyasıdır.) Ama adam bütün yıl boyunca hiç işinin başında bulunmadı.

Türkler diyor ki, ilk insan olan Adem bütün bedeniye mükemmelmiş. Muhammed, yerden ve gökten önce gelirmiş ve her şey onun için yaratılmış.

1. Muhammed dünyaya geldiğinde, insanlar onun peygamber olduğuna inanmayınca, Tanrı'nın, onun kendi elçisi olduğunu gösterecek bir işaret vermesini istemiş. O zaman gökteki ay şöyle konuşmuş: Ben Tanrı'nın birliğine ve Muhammed'in onun resulü olduğuna şehadet ediyorum. Rivayete göre, bunun üzerine birçok Hıristiyan kilisesi çökmüş.

2. Bir zamanlar Muhammed sahabeleri ile birlikte gezinirken, bir dağa hitaben demiş ki: Ya sen bana gel, ya da ben sana gideyim. Dağ ona gelmeyince, Muhammed dağa gitmiş.
3. Mübarek Arabistan ülkesinin geniş bir yaylasındaki ağaçlar en hafif bir rüzgârda bile sallanırlarmış. Muhammed sahabelerine bu ağaçların kendisini selamladıklarını söylemiş. Vay be, ne müthiş mucizeler!

25 Haziran'da vaiz beni ziyarete geldi. Görevli çavuş, önce paşadan bir izin kâğıdı getirmedikçe onu içeri sokmayacağını söyledi. Vaizin bana anlattığına göre, bizim "Augsburg İnancası"nı patriğe verip hakkındaki görüşlerini (*Judicium, Censur*) istememizden sonra, *Logothetis* bundan kuşkulanmış ve birkaç kez, bizim kiliseyi karıştıran yenilikçiler, sapkınlar olduğumuzu, din konusunda artık her şeyin kesinleştiğini, hiçbir konuda tereddüt edilecek bir sorun olmadığını ve tartışmalara gerek kalmadığını, din büyüklerinin ve konsilin kararlarından şaşmamak gerektiğini söylemiş. Kısacası vaiz, bizim onlarla anlaşamayacağımızı belirtti.

Konuşmalarımız sırasında azizlere dua etmek ve yalvarmak konusundan da söz ettik. Vaiz, görüşlerini şöyle açıkladı: "Biz azizleri Tanrı'nın hizmetkârları sayarız ve onlara dua eder, dileklerimizin yerine getirilmesi için yalvarırız. Ama aslında öncelikle Tanrı'ya yalvarmak, umudumuzu ve güvenimizi Tanrı'ya bağlamak daha yerinde olur. İsa Peygamber, doğası gereği sahip olduklarını anasına da devretmek lütfunda bulunmuş. Kendisini benimseyenlere Tanrı'nın evladı olma kudretini bağışlamış (Joh 1. 12). Bu sebeple Tanrı'nın evlatları olanlara dua edip, Tanrı Baba nezdinde bizler için şefaatte bulunmalarını dileyebiliriz."

Bugün akşam yemeği sırasında tercümanımız Matthias, Selanik Metropoliti Joasaph ile ilgili suçlamaları ve sonunda nasıl temize çıktığını anlattı. Olay şöyle gelişmiş: Türklerin filosu yenilgiye uğradıktan sonra, çok sayıda keşiş ve papaz ve başka kötü huylu Rum (ki bunların Türklerden de beter olduğu ileri sürülüyor) Konstantinopolis'e gelmiş ve bunlardan birisi Joasaph'ı Mehmed Paşa'ya şikâyet etmiş, Fransa, İspanya, Almanya ve İtalya'ya mektuplar gönderip Türkiye'de olup bitenleri haber verdiğini anlat-

mış. Bunun üzerine Mehmed Paşa hemen onun boğdurulmasını emretmiş. Fakat metropolitin iyi bir dostu onu uyarmış. Metropolit vakit kaybetmeden atına atlayıp Ahyolu'na, "Şeytanoğlan" denen Mihail Kantakuzen'e gitmiş ve derdini ona anlatmış. O, "sen merak etme, ben bu işi hallederim" demiş. Metropolit Edirne'de kalmış, Kantakuzen ise buraya, paşanın yanına gelmiş, metropolitin suçsuz olduğunu, böyle bir hainliği yapacak adam olmadığını, İtalyanca ve İspanyolca bile bilmediğini, sadece kendi dilini konuştuğunu anlatmış. Paşa ve Mihail çok iyi dost olduklarından, paşa onun sözüne inanmış ve metropolitin hayatı kurtulmuş, ama bunun karşılığında 2.000 duka ödemek zorunda kalmış. Kendisine böyle çamur atan papaza gelince, zincire vurularak bir kadırgada kürek çekmeye mahkûm edilmiş, hâlâ da oradaymış. Demek vaiz bu adamlar hakkında, riyakâr, kötü niyetli, iftiracı, şeytan gibi tabirler kullanmakta haklı.

Bu akşam yemek esnasında tercümanımızın bana anlattığına göre, Türkler Kıbrıs'ı almadan önce, adayı görmesi için Ali Paşa'yı oraya göndermişler. Daha sonra da bir çavuşu Venediklilere yollayarak adayı vermelerini istemişler, çünkü Türklerin düşmanları olan Maltalılar, İspanyollar ve kaçak köleler, adaya sığınıp oradan İskenderiye'ye veya Mısır'a giden gemilere, Mekke'ye yolculuk edenlere saldırıyor, gaspediyorlarmış. Venedikliler adayı güzellikle vermeyince, Türkler gidip onu silah zoruyla almışlar. Famagusta'da bulunan yönetici, bütün İtalyanlar gibi, bu adanın işgal edilemez olduğuna inandığı ve adayı işgal edecek Türklerin bataklık bir bölgeden geçebileceklerini ummadığı için, karaya çıkmalarına karşı önlem almamış. Türkler adayı ele geçirince, o güne kadar Venedikliler tarafından uşak ve köle muamelesi gören, kadınları, kızları, oğulları hayvan gibi kullanılan ada halkı, bundan böyle adanın efendisi olmuşlar, efendileri ise uşak durumuna gelmişler. Demek ki "*Bayan Pecuniae*", yani "Para" adı verilen kadına kimse karşı koyamaz ve Tanrı bir ülkeyi ya da bir kenti cezalandırmak isterse, onu hiçbir kale koruyamaz.

Tercümanımızın son olarak anlattığı olay da, birkaç yıl önce Boğdan voyvodasının Konstantinopolis'e gelişinde, o zamanki patrik Yeremia'yı ziyareti ile ilgiliydi. Voyvoda patriğe gümüş bir asa, gümüş ipliklerle dokunmuş bir omuz atkısı ve çok sayıda kadeh armağan etmiş. Patrik

bunları bütün din adamlarının ve diğer Peralıların önünde kiliseye bağışlamış ve bunların kendisine değil, kiliseye ait olması gerektiğini söylemiş.

26 Haziran'da efendimin seyislerinden Martin adındaki bir Hırvat, Türklerle içki içmiş, akşam yemeğinden sonra sarhoş bir halde, eski elbiseleriyle binamızı terk etmiş ve paşanın evine gitmiş. Orada, Almanların yanında kalamayacağını, Müslüman olmak istediğini söylemiş. Fakat sarhoşluğundan ayılınca, yaptıklarına pişman olmuş ve ayın 27'sinde sabah vakti kendi gırtlağını kesmek istemiş. Ona mani olmuşlarsa da, boğazına bıçağı sapladığı birkaç yaradan dolayı çok kan kaybetmiş, kendi kendine ellerini de ısırmış. Bir berber, yaralarını dikmiş, paşa da onu zincire vurarak Sultan Süleyman külliyesindeki hastahaneye göndermiş.

Bugün yemek sırasında konuşulan konular: Türkler, bir Kuran kitabı eskiyip de kullanılamayacak hale geldiği zaman onu bir duvarın içine gömerler ve orada çürümeye terk ederlermiş. Çünkü kutsal kitaplarının yırtılıp atılması, ayaklar altında ezilmesi, ya da başka bir şey yapılması onların inancına göre günah sayılmaktaymış. Ayrıca Kuran'ı ellemeden önce yıkanırlar ve elleriyle yüzlerini sıvazlarlar. Efendimiz olan Tanrı'nın çok güzel bir Kuran yazmış olduğuna ve bunu mahşer günü insanlara göstereceğine inanırlar. Tanrı'nın, evreni altı günde değil de bir anda yaratmış olduğunu iler sürerler.

İranlılar çok çetin savaşçıymışlar ve son zamanlarda Portekizlilerden toplar almışlar. Bundan önceki padişah Sultan Selim'in Vaston'a [Van] gönderdiği top döküm ustaları da yolda kaçıp İran'a iltica etmişler. Şimdilerde 80 adet küçük top dökmektelermiş. İranlılar bunlarla Türklere daha kolay karşı koyabilecekler. Çok iyi silahlanmış 100.000 kişilik bir orduyu savaş alanına çıkarmak olanağına da sahipler. İran'ın gerisinde yaşayan Gürcüler, Yeşilbaşlar [Özbekler], onların baş düşmanı. Bunlar kısa boylu insanlar ve başlarına küçük birer sarık takıyorlar. Onlar da Kızılbaşlar gibi Muhammed'in dinine inanıyorlar. Başka bir düşmanları da Yebbaşlar (?). Bunlar da Türklerden daha has Müslüman olduklarını iddia ediyorlar.

29 Haziran'da Georg Hildebrand adında bir Augsburglu, elçiliğe geldi. Anadolu'da Demersi'de (?) yaşayan bir çavuşun kölesiyken firar etmiş.

Bugün bir manastır okulunu görmek istedim. Meğer Ermeni patriğinin konutunun bulunduğu Aziz Georgius kilisesine çok yakın bir yerdey-

miş. Hâlâ çok güzel olan bu kilise şimdi Muhammed'e adanmış. Önünde gayet geniş ve ferah bir meydanlık var ve içerisi eski filozof ve bilginlerin, yazar ve şairlerin, tarihçilerin portreleri ile süslenmiş. Adının da ifade ettiği gibi, burasının eskiden bir okul olduğu anlaşılıyor. Bu manastırın aşağısında, Yedikule dolaylarında bulunan Aziz Konstantin kilisesine de uğradım. İçi resimlerle süslü olan bu binanın oldukça eski olduğu anlaşılıyor. Kutsal eşyanın saklandığı bölümün önünde İsa Peygamber'in ve yanında Yahya Peygamber'in resmi var. Kiliseye girişinin soluna denk gelen yerde Meryem ve günah çıkaran Aziz Teodorus'un tablosu görülüyor. Kutsal eşyanın muhafaza edildiği bölümün iki kapısının biri üzerinde Meryem'in ölümünü ve çevresinde İsa'nın havarilerini tasvir eden bir resim, diğer kapısı üzerinde de Meryem'in göğe yükselişini gösteren bir resim bulunuyor. Kilisenin kapısının üzerinde kır sakallı Aziz Athanasius ile birlikte İmparator Büyük Constantinus'un ve annesi Helena'nın muhteşem imparatorluk giysileri içindeki resimleri ziyaretçileri karşılıyor. İmparatorun ve annesinin başlarındaki mücevherlerle bezenmiş altın imparatorluk taçları ve üzerlerindeki işlemeli giysiler seyirciyi etkiliyor.

Oradan ayrılarak, artık Türklerin eline geçmiş olan Aziz Thedorus'a gittik. Burası bizim ülkemizdeki kiliselere benzeyen, yüksek ve geniş bir yapı. Her iki yanında sıra halinde Corinth tarzı başlıkları (*Capitellis*) olan yedişer mermer sütun var ve bunların her biri üstünde gene yedi sütun yükseliyor. Zemininde, renkli mermerden yapılma, çeşit çeşit hayvan ve kuş motiflerinden oluşan çok güzel mozaikler döşeli.

Bundan sonra Yedikule önünden geçtik. Türk hükümdarının hazinesi burada muhafaza ediliyor. Aynı zamanda da yüksek mevki sahibi, itibarlı tutsaklar veya tutuklular buraya kapatılıyor. Cenovalı Cigala bu kulelerden birinde öldü. Onun yanında kalmakta olan oğlu ise şimdi yeniçeri ağası [Sinan Ağa]. Burası yedi sağlam kuleden ibaret ve surları büyük toplarla donatılmış olan korunaklı bir kale. Konstantinopolis'e gelen elçilere günlük veya haftalık gereksinimleri için padişah trarafından tahsis edilen parayı, baharatı ve başka şeyleri göndermekle görevli olan Sinan Bey bize kaleyi gezdirdi. Sonra da yemeğe alıkoyarak çeşit çeşit balık ve istakoz ikram etti.

Sinan Bey'in memleketi Karaman veya Kilikya adı verilen yöre. O bölgenin halkı Rumlarla aynı dinden olmakla beraber Türkçe konuşuyor. Üstelik çok da zengin insanlar, güzel bahçeler içinde geniş, gösterişli evlerde yaşıyorlar. Çoğunun mesleği kuyumculuk.

30 Haziran'da öğleye doğru limanda bulunan bütün kadırgalardan ve diğer gemilerden toplar atıldı.

Bugün önümüzden geçirilen bir cenazeye beş-altı din adamı ve kalabalık bir halk topluluğu katıldı. Hepsi bir ağızdan "La ilahe illallah" sözlerini tekrarlıyorlardı. Cenaze töreninin yapılacağı yere gelince, aralarından biri tek başına bir dua veya ilahi okudu arkasından cemaat hep bir ağızdan ona katıldı.

Eğer bir adam sokakta öldürülür ve katilinin kim olduğu bulunmazsa, cesedin bulunduğu yerin dolaylarında oturanlar, öldürülenin ailesine veya akrabalarına 40.000 akçe ödemek zorundadırlar. Eğer birisi bir evin içinde öldürülür ve katil kaçarsa, evin sahibi katili bulmak zorundadır. Bulamazsa. onun da ölen için 40.000 akçe ödemesi gerekir. Ayrıca subaşına ve diğer bazı kimselere de bağışlar yapmak zorundadır. Bunu yapacak parası yoksa hapse atılır ve bazen de idam edilir.

Bugün Venedik'ten bize gelen haberlere göre imparatorumuz Lehistan elçilerine Viyana'dan ayrılırlarken yaklaşık 80.000 taler armağan etmiş. Orada kaldıkları müddet zarfında konukları ağırlamak için yapılan harcamalar 100.000 taleri buluyormuş. İmparator, Lassky adındaki delegeyi de para gücüyle kendi tarafına geçirmeyi başarmış, Lehistan'daki partisinin asker toplaması için 200.000 florin göndermiş. Lehistan'da bazı kimselere para yedirerek bir partiden öbür partiye geçmelerini sağlamak aslında akıllıca bir yöntem. Çünkü böylece zavallı Almanları bu sadakatsiz Leh halkına karşı savaşa göndermek zorunluğu ortadan kalkacak. Lassky parayı alıp, Lehleri kendi tarafına çekme girişiminde bulunmak üzere hemen yola çıkmış.

Lehistan'da yeni bir kral tahta çıktığında, orada bulunan 50 ya da 60.000 Tatarın her birine bir duka vermek gerekirmiş.

Bathory, Krakova'ya vardığında, yaklaşık 4.000 kişi onu karşılamaya gelmiş, ama artık onlara dağıtacak parası kalmamış.

Eskiden bizde çalışıp, sonradan din değiştiren Georg ve Benedict adındaki uşaklara verilen tımar gene ellerinden alınmış, çünkü o tımara daha önce sahip olan çavuş, yanlış yere suçlandığını ve (tebaasının hakkını yiyen bir sömürgen olsa bile) kimseyi öldürmediğini paşaya kanıtlayabilmiş. Martin adındaki diğer dönek ise hastahanede çılgın gibi etrafa saldırıyor, her şeyi kırıp döküyor, ısırıyor, parçalıyormuş. Kendi damarlarını kesmeye çalışıyor ve berberin boynundaki yaraların kapanması için koyduğu sargıları koparıyormuş. Paşa ona 25 taler ve iki sarık göndermiş. Ama diğer iki dönme onu ölümle tehdit etmişler ve dinlerinden dönmelerine onun sebep olduğunu ileri sürmüşler, açıkça da bu fikri akıllarına şeytanın soktuğunu itiraf etmişler. İşte şeytan, insanı bir günahtan bir başka günaha böyle sürükler! Nitekim önce bu üç adamı ahlaksızlığa yöneltip bir Türk fahişesine gitmelerine, onun yüzünden aralarının açılmasına sebep oldu. Sonra iki kafadar, Georg ve Benedict bir olup üçüncü arkadaşları Martin'i öldüresiye dövdüler. Bunun üzerine efendilerinin kendilerine kızacağını bildiklerinden, Müslüman olmaya karar verdiler. Aralarından biri bunalıma girince de, diğer ikisi onu ölümle tehdit ediyorlar.

Bu haziran ayı çok güzel geçti, nadiren yağmur yağdı. Ayın ortalarında şeftali, sonlarına doğru da erik ve incir yiyebildik.

Asya'da ve Avrupa'da birçok ünlü yer için kullanılan yeni isimler

1. *Adrianopel* – Edirne
2. *Aetiops* – Habeş
3. *Alexandria* – İskenderiye
4. *Antiochia* – Antakya
5. *Athen* - Atina
6. *Bergamus* – Bergama
7. *Calcedonia* – Kadıköy / Bu isim, "*Pagus Judicum*," yani yargıç köyü demektir.
8. *Chius* – Sakız, yani Mastike [Mastika]
9. *Damaskus* – Şam
10. *Jerusalem* – Kudüs-ü Şerif
11. *İtalia* – İtalya – Frengistan / Stan – ülke anlamında kullanılıyor.

12. *Cairus* - Mısır
13. *Corintus* – Korint
14. *Miytilene* – Midilli
15. *Nigropontus* – Eğriboz
16. *Nicomedia* – İzmit
17. *Nicæa* – İznik
18. *Philippopolis* – Filibe
19. *Prusia* – Bursa / Bithynia'nın başşehri
20. *Rodus* – Rodos
21. *Roma* – Rim [Rum] – Rim Pappus [Roma'daki Papa]
22. *Sebastia Suas* – Beylerbeylik
23. *Simirna* – İzmir
24. *Sophia* – Sofya / İsim değişmiyor
25. *Tarsus* – Tarsus
26. *Thessalonika* – Selanik
27. *Trapezus* – Trabzon

Temmuz 1576

1 Temmuz'da efendim, imparatora yazdığı mektupları kendi adamı ile gönderdi. Bu adam uzun süredir efendimin yanında kalmakta olan bir Ragusalı. Efendim, mektuplarında verdiği haberler arasında Türk-İran ilişkilerinden de söz ediyor ve İran tahtına geçmiş olan yeni hükümdardan ötürü Türklerin daha tedbirli olmaları, hudut boylarındaki Şehrizor, Bağdat, Erzurum, Van gibi kentlerdeki halkın İran yönetimini Türklerinkinden daha insaflı buldukları için o tarafa geçmeleri olasılığını göz önünde bulundurmak gerektiğini bildiriyor.

Mehmed Paşa'nın saraydan bir sultanla [II. Selim'in kızı İsmihan] evlenmeden önceki dönemlere ait bir cariyesinden olma bir oğlu var. (Sultan da ona bir erkek evlat [İbrahim Han] verdi). Büyük oğlu [Hasan Paşa] son zamanlara kadar [Sancakbeyi olarak] Bosna'da yaşadı, şimdi de Diyarbakır beylerbeyi oldu. Fakat onun vezir olmasına imkân yok, çünkü padişahın tutsaklarından olmadığı için, sarayda eğitim görmemiş, dolayısıyla

hem memleketin geleneklerine yabancı, hem de bir görevden diğerine atanarak kademe kademe yükselmiş değil. Elbetteki bir vezirin devletin yönetim biçimi hakkında tüm ayrıntıları bilmesi gerekir. Oysa diyorlar ki, eğer bir saraylıdan doğma olsaydı, çoktan kendine bir sürü taraftar toplardı.

Yönetimi altında 33 sancakbeyliği bulunan Rumeli beylerbeyinin 20.000 kişilik bir ordusu, Budin paşasının ise 12.000 kişilik bir ordusu varmış ve bu ordular iyi eğitilmiş askerlerden oluşmaktaymış. Diğer beyliklerin de oldukça iyi yetişmiş 12.000 kişi kadar savaşçısı ve bir miktar da deneyimsiz adamı varmış. Mısır'daki Kahire beylerbeyliği hepsinin en kötüsüymüş. Orada yaşayan zavallı Afrikalılara çok eziyet ediyorlarmış. Kıbrıs'ta ve İran hududundaki diğer yörelerde bulunanlar, durumlarından hiç memnun değillermiş, çünkü orada bizim ülkelerimizdeki gibi verimli topraklar bulunmadığından, köyleri, kentleri talan edip ganimet toplamak olanağı yokmuş. O yöreler uçsuz bucaksız çöllerden ibaret. Bu nedenle Türkler Macaristan'da ya da Hıristiyan ülkelerinden birinde savaş çıktığında çok seviniyorlar, çünkü hem bol yiyecek ve içecek, hem de hayvanları için yem ve daha pek çok şey bulacaklarına güveniyorlar. Oysa İran'a karşı savaştıklarında, üç-dört gün su bulamayıp yanlarında getirdikleri ile yetinmek zorunda kalıyorlar.

Çingenelerin de bir sancakbeyi varmış.

3 Temmuz'da, İtalyanlar'ın 6 Mayıs'ta Viyana'dan Venedik'e ve oradan da buraya yolladıkları mektuplar elimize geçti. Bize bildirildiğine göre, Bathory 1.000 süvari ve 1.000 nişancı refakatinde Krakova'ya girmiş, ama imparator taraftarları, muhalefetlerini ortaya koymuşlar, Bathory'nin seçilmesinin ve taç giymesinin yasalara uygun olmadığını, kendilerinin ve bütün Hıristiyan âleminin baş düşmanı olan Türklere kulluk, kölelik eden birini başlarına getirmek istemediklerini açıklamışlar.

Efendimin ve hatta bizzat paşanın daha önce majestelerine gönderdikleri mektuplarda belirtilenler, bunu kesin bir biçimde doğruluyor. Bu mektuplarda, Türklerin Lehistan yöneticilerini kendi beylerbeylerinden ya da sancakbeylerinden farklı görmedikleri açıkça ifade edilmiş. Majesteleri bu mektupları Lehistan beylerinin önüne koymalı ki, Türklerin onları hangi gözle gördüklerini anlasınlar. Eğer seçimi kendi kafalarına

göre uygulasalardı, Türklerin bütün gücünü kendilerine ve tüm Hıristiyanlık âlemine karşı kışkırtmış, başlarına büyük bir bela getirmiş olacaklardı. Onlar Türklerin buyruklarına uymak ve Bathory'yi tahta geçirmek zorundadırlar. Hem kendilerinin hem bütün Hıristiyan âleminin düşmanı olan Türklerin boyunduruğu altına girmek zorunda olanlar için, özgür bir seçim üzerinde ısrar etmek söz konusu olabilir mi? Türkler her yıl Tatarları onların üzerine saldırtıyor ve bundan şikâyet ettikleri zaman da, Tatarların kendi kararlarıyla hareket ettiklerini, onların saldırılarından haberleri olmadığını ileri sürüyorlar. Oysa Türkler, Tatarlara bir mektup yazıp Lehistan'a saldırmalarını emredince, onlar bu isteği büyük bir zevkle yerine getiriyorlar.

Bugünlerde Anadolu'dan getirtilen üzümler çarşıda satılmaya başladı.

6 Temmuz'da Bay Schmeisser, Jacob Reiner, M. Sebald ve ben, Kutsal Melek[23] köyünde [Arnavutköy] oturan darphane amirini ziyaret ettik. Oğlu, bize padişahın bahçelerinden birini gezdirdi. Bahçe, Kara Kule [Rumeli Hisarı] denilen hisarlardan birinin hemen yakınlarında. Bu hisarlar, biri Avrupa yakasında, diğeri Asya'da olmak üzere karşılıklı inşa edilmiş. Avrupa yakasında olan kale çok güçlü, Asya'daki ise pek güçlü değil. Çok güzel bir Türk köyünün bulunduğu bir düzlükte kurulmuş. Bu köyün yakınlarında padişahın güzel bir bahçesi ve içinde nefis bir kasrı var. Kasrın zemini mermer döşeli ve değerli İran halılarıyla kaplı, odaları altın varakla süslenmiş ve her yerde güzel havuzlar, çeşmeler görülüyor. Buradan ayrıldıktan sonra Anadolu yakasındaki su kulesine gittik. Orada da güzel bir bahçe var. Fakat oraya bakan acemioğlanı bizi kalabalık olduğumuz için içeri alamayacağını, alırsa, kellesini uçuracaklarını söyledi. Gene de bu güzel yeri görmekten büyük bir keyif duyduk. Daha sonra yeniden bir tekneye binerek Avrupa yakasına geçtik. Yaşlı darphane amiri bize içki ikram etti. Brigel, lavtasında bize şarkılar çalınca, Rumlar da kendi çalgılarını getirdiler. Bu çalgı tıpkı bir kevgire benziyor, çevresini dolanan pirinç madeninden yapılma iki levhanın çıkardığı sesler, vurma ve homurtu sesine benziyor. Kutsal Melek köyünün ötesinde Bosphorus sularında öyle bir akıntı vardı ki, peremeciler doğrudan

23 Buradaki Ayios Mihael Kilisesi nedeniyle Kutsal Melek köyü denmiş olmalı –ed.n.

doğruya yukarı yönde kürek çekemediler, Anadolu yakasına yaklaşarak oradan karşı kıyıya geçtiler.

Bu gezinti bana 1/2 talere mal oldu.

Bugün Lahsa'nın yeni beylerbeyi, padişahın eteğini öpmeye gitti. Daha önce Afrika'da Cezayir-i garb beylerbeyi iken "mazul" [azledilmiş] olmuş ve bunun üzerine İran'a yakın Lahsa beylerbeyliğine tayin edilmiş.

Bugün efendimin bana anlattığına göre, İran Şahı İsmail'in kardeşi ülkeden kaçıp Yeşilbaşlara sığınmış ve oranın halkını kendisine yardım etmeye çağırmış. Yeşilbaşlar ve Keçebaşlar [Sünni Türkmenler] ancak 150.000 asker çıkarabiliyorlarmış ve bu yüzden de İran Türklere karşı savaşacak gücü bulamıyormuş. Üstelik o halklar İranlıların düşmanı, oysa Türklerin iyi dostu ve dindaşıymış.

(Daha önce sözünü ettiğim gibi), Türklerin filosu yenilgiye uğradığı zaman Yeşilbaşların hükümdarı padişaha bir elçi göndermiş ve Halep'e kadar uzanarak İranlıları korkutmasını istemiş. Niyetleri, İranlıları yerlerinden kovmak ve kendilerine Mekke'ye serbestçe gidebilmeleri için kestirme bir yol açtırmakmış. Çünkü Muhammed'in mezarını ziyaret etmek istediklerinde, İran'dan geçemedikleri için, yol çok uzuyormuş ve çok dolaşmak zorunda kalıyorlarmış.

7 Temmuz'da eskiden bizde seyis olan Hırvat Martin, Divan'da Müslüman oldu. Ona 10.000 akçe veya 250 taler armağan etmişler.

9 Temmuz'da Carl Pfister'e son duasını yaptırdım. Öğleden sonra saat bir ile iki arasında ruhunu teslim etti. Gerçekten de ölümü hiç hissetmedi, acı da duymadı, hemen hemen hiç kımıldanmadı. Son nefesine kadar bilinci hep yerindeydi, kendisine her söylediğimi anladı. Ona Tanrı'ya inanıyor musun? diye sorduğumda, "Evet" dedi. Saygıdeğer efendim onu hastalığı sırasında birkaç kez ziyaret etmiş ve gerek hekim gerekse ilaç bakımından hiçbir eksiği olmamasını sağlamıştı. Ayrıca geçenlerde bize gelen Augsburglu esiri de yanına verip hastayı hiç yalnız bırakmamasını tembih etmişti. Pfister bir vasiyetname hazırlamadı, çünkü hep iyileşeceğini umuyordu. O öldükten sonra efendim onun odasını kapattırdı.

Bugün padişahın iki peyki[24] bir koşu yarışması yaptılar. Biri Silivri'ye, diğeri ise Çorlu'ya koşup tekrar Konstantinopolis'e döndüler. Ödül olarak 400

duka aldılar ve paşalar da onlara hem para hem de elbise armağan ettiler.

10 Temmuz'da Carl Pfister'i toprağa verdik. Cenazeye, ellerinde mumlar taşıyan rahipler de katıldı.

Bugün Galata'nın eski vaizi olan rahibin de cenazesi kaldırıldı.

Efendimin bana anlattığına göre, Bosna'daki Ferhad Bey gene imparatorumuzun bir şatosuna el koymuş. Üstelik de Zigetvar ve Belgrad yöneticileri de majestelerinin topraklarına büyük zarar vermişler. Mesele sadece topraklara verilen ziyan değil, bundan daha önemlisi, burada yaşayan 100 ya da 1.000 kişinin ruh esenliği. Bu insanlar tutsak alındıktan sonra aralarında pek çoğu Müslüman olmaya zorlanıyor. Bosnalılar ve Hırvatlar Hıristiyan dini hakkında hiçbir şey bilmiyorlar. Bunların esir alınması Türklerin çok hoşuna gidiyor, çünkü dayanıklı ve çalışkan insanlar. Bu halktan olan bir tutsak, köle olarak satılınca, rahat bir hayat sürebilmek için Müslüman olmayı kabul ediyor. Çünkü birkaç sene gayretle hizmet ederse, efendisi onu Müslüman olmak şartıyla azat ediyor, köle kadınlardan birini ona eş olarak veriyor ve işlemesi için bir miktar toprak da bağışlıyor. Böyle davranması kendine de fayda sağlıyor, çünkü artık onun kaçıp gitmesinden korkmasına gerek kalmıyor.

Hiçbir çavuş, bey, sancakbeyi ya da beylerbeyi yoktur ki, her yıl vezirlere, özellikle de başvezire hediyeler sunmasın. Hudutlarda görev yapanlar, onlara köle armağan ederler, Anadolu'dakiler ise, kuş kadar hızlı koşabilen atlar gönderirler, vb.

10 Temmuz günü evimizin kapısı önünden dört Türk ve Arap din adamının birkaç kez geçtiğini gördüm. Bunlar uzun boylu, zayıf ve Araplar gibi oldukça esmer adamlardı. Üzerlerinde boydan boya siyah-beyaz çizgili, çeşitli parçalardan oluşan cüppeleri ve başlarında siyah kumaştan sivri külahları vardı, saçları çok uzundu. Bunların Bağdat'ın ötesinde bulunan Lahsa'dan geldiklerini söylüyorlar.

13 Temmuz: Efendimin bana anlattığına göre, Budin paşasının kâhyası ve buradaki temsilcisi olan Ahmed, padişahın Sava ve Drava nehirleri üzerine yüzer köprüler kurulmasını ve bu yoldan erzak temin edilme-

24 "Peykler gece ve gündüz durmadan at gibi koşarlar. İstanbul'dan Edirne'ye gidecek olsalar, 35-40 fersahlık yolu [1 fersah=5 km kadar] 2 günde kat eder ve yine 2 günde dönerler." M. Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II, 774, İstanbul 1983 –ed.n.

sini emrettiğini efendime bildirmiş. İmparatorumuz, padişaha armağanları henüz göndermediğine göre, savaşa hazırlanılmakta olduğuna hükmetmiş. Padişah herhalde bu yüzden erken davranıp önlem almak istiyormuş.

Lehistan'daki olaylar nasıl gelişirse gelişsin, imparatorumuz çok zor durumda. Eğer imparatorun tarafını tutan partiler seçimlerinde ısrar ederler ve imparator Lehistan tacını giyerse, hiç kuşkusuz Türkleri karşısına alacaktır. Oysa Bathory taraftarları baskın gelirse, imparator herkesin önünde küçük düşecek ve alay konusu olacak. Çünkü vaktiyle Bathory, soylu bir ailenin oğlu olarak imparatorumuzun yanında eğitim görmüş ve hizmet etmişti. Sonraları ise başkaları ile birlikte kendisinden yüz çevirip Türklerin saflarına geçti ve Erdel voyvodalığına atandı.

Lehistan seçimleri için yapılan masraflar, dağıtılan armağanlar, imparatora 800.000 guldene mal olmuş. Üstelik Lehlerin impator taraftarlarının başında gelen Lassky hakkında da gayet kötü haberler alınmış. Şöyle ki: Lassky Protestan mezhebinden ayrılmış, bütün malını mülkünü israf ediyormuş, üstelik karısını terketmiş ve Fransa'da genç bir kızı evlenme vaadiyle annesinden isteyip, onun namusunu lekeledikten sonra vaadini yerine getirmemiş.

14 Temmuz'da Palota'da esir alınan on Hıristiyan buraya getirildi. Şehre girerken içlerinden birine borazan çaldırdılar.

17 Temmuz'da Budin'den bir çavuş geldi ve paşaya bazı haberler getirdi. Sözde Roma imparatoru 100.000 askerle Lehistan'a gitmeye hazırlanıyormuş. Çünkü Lehistan'dan imparatoru ziyarete gelmiş olan 300 önemli kişi, onu Lehistan kralı olmaya zorlamışlar.

Aslında imparator padişaha armağanları göndermek istemekteyse de, Macar ve Leh beyleri ile ülkenin yüksek asilzadeleri buna karşı çıkıyorlarmış, bu hediyeleri göndermenin hiçbir yararı olmadığını, Türk hükümdarının nasıl olsa onlara savaş açmak için bir bahane bulacağını ileri sürüyorlarmış.

Krakova voyvodası İstfan, yani Stefano, Bathory'ye sadakat ile bağlı kalmaktan vazgeçmeyecek ve Türkler de onun yanında olacak, ona bütün güçleriyle yardım edeceklermiş. Mustafa çavuş, Türk hükümdarının bu konu hakkındaki mektuplarını Lehistan ve Erdel'e götürmek üzere yola çıkacakmış. Mektuplar bugün Latinceye çevrilmekteymiş.

Bugün efendim, gözleri kör olan zavallı bir köleyi üç dukaya satın alıp konutumuza getirdi. Bu adam 12 yıl tutsak kalmış ve o kadar dayak yemiş ki, sonunda gözleri kör olmuş ve her tarafı şişmiş.

18 Temmuz'da akşama doğru bir çavuş "Şeytanoğlu" adı verilen Mihail Kantakuzen'i ve geçenlerde evlenen oğlunu padişahın emri üzerine tutuklayarak Yedikule zindanlarına götürdü. Kantakuzen'in suçu, tuzla amiri olarak padişaha ödemesi gereken parayı vermemiş olmasıymış. Kantakuzen'in bir oğlu ve evli üç kızı var. Kızlarının biri, Zomaram'ı satan Antoni Kantakuzen'in oğluyla evli, ikinci kızının kocası Rali ailesinin bir üyesi. Üçüncü kızı ... (cümle burada kesiliyor –ç.n.)

Konstantinos Paleologos'un Tatar hanlığına kaçmasına Kantakuzen sebep olmuş. Paleologos şimdi onun gibi oranın tuzla amirliğine getirilmiş.

Padişah, bugün Galata veya Pera semtinde, acemioğlanların eğitildiği sarayın önünde birkaç kurban kestirdi ve etleri, şeker, bal ve başka yiyeceklerle birlikte fakirlere dağıttırdı. Belki de ülkede yüzlerce kişinin (ve çok sayıda acemioğlanın) ölmesi nedeniyle, padişah Tanrı'yı hoşnut etmek gereğini duydu.

21 Temmuz'da Şehrizor'dan [Kerkük] üç ve Erzurum'dan bir çavuş geldi. Bunlar İran'da Kazvin kentine gitmişler ve İranlılar'ın niyetlerini öğrenmeye çalışmışlar. Efendimin dediğine göre, İranlılar imparatorumuzun Türk hükümdarına armağanları yollayıp yollamayacağını merakla bekliyorlarmış. Eğer yollamazsa, cesaretleri artacakmış.

Bugün paşadan gelen bir haberci, efendimin imparatora bir kurye yollamasını ve armağanların hemen gönderilmesi gerektiğini bildirmesini tembih etti. Fakat bu mektupları göndermeden önce paşaya göstermesi gerektiğini de hatırlattı. Efendim bunun üzerine, Türklerin imparatorun ve İranlıların ne yapacakları konusunda kuşkulu olduklarını ve askerî güçlerini ne tarafa yönlendireceklerine karar veremediklerini söyledi. Efendimin imparatora mektup yollamak için izin istemesini bu nedenle bekliyorlar, hatta bunu kendileri teklif ediyorlar. Ahmed kâhya ve Mehmed çelebi bizim tercümanımıza, eğer elçi bey posta gönderilmesi talebinde bulunursa, bu arzusunun reddedilmeyeceğini söylemiş Ve nitekim hemen izin çıktı. Paşa, imparatorun armağanları hemen yollamasını, papa-

ya ve İspanya kralına kesinlikle güvenmemesini de yazmamızı tembih etti. Onların, sadece huzursuzluk yaratıp savaşa kışkırttıklarını, eğer imparator onlara uyarsa, kendisine arka çıkmayacaklarını, uzaktan bakarak durumlarına güleceklerini açıkladı. Aynı durumun Süleyman'ın Zigetvar seferi sırasında da gerçekleştiğini hatırlattı. "Türkler papanın ve İspanya kralının fikrini sormazlar, tek amaçları aralarındaki iyi dostluğu sürdürmektir. Yoksa onlar asla engel tanımazlar ve isterlerse bütün Almanya'yı ortadan kaldırabilirler," dedi. Bunun için imparatorun Türklerle barışı sürdürmeye bakmasını ve kendisine vaatlerde bulunup, sırası gelince sözlerini tutmayanlara güvenmemesini tavsiye etti. Oysa Türklerin amacı başka. Eğer imparatorumuz armağanları gönderirse, İranlıların kendilerine karşı bir girişimde bulunmaya cesaret edemeyeceklerini umuyorlar. Çünkü bu iki hükümdar arasında barış olduğu sürece, İran hükümdarı Türklerin karşısında çok zayıf kalır.

Paşa bugün ayrıca efendimden eski seyisinin elbiselerini göndermesini istetti, çünkü adamın üstüne giyecek bir şeyi yokmuş. Bunun üzerine efendim ona şu cevabı yolladı: "Eğer sizin yanınızda çalışan bir Türk bizim tarafımıza geçerse, acaba onun arkasından elbiselerini yollar mıydınız?" Ama gene de o hayırsız seyis için değilse bile, paşanın hatırı için ve bazı başka nedenlerden ötürü elbiseleri yollamaya razı oldu.

Müslüman olan seyise 7.000 akçe tutarında tımar vermişler. Diğer iki dönek günde dört akçe alıyorlar. Bu, yılda 2652 akçe yapar.

Bugün tercümanımızın dediğine göre herkes, ister Türk olsun, ister Hıristiyan ya da Yahudi, Kantakuzen'in tutuklanmasına sevinmiş, çünkü o çok kişinin hakkını yemiş, canını yakmış. Kantakuzen, Eflak ve Boğdan voyvodalarına mektup yazarak onlardan binlerce akçe göndermelerini istiyormuş, aksi halde onları paşaya şikâyet edip azlettireceğini söyleyerek tehdit ediyormuş. Piskoposlukları satıyor, metropolitlerin, patriklerin atanmasını veya azledilmesini sağlayabiliyormuş. Onun eski Kantakuzen soyundan gelmediğini, İngiliz asıllı olduğunu da iddia edenler var. Atalarının İngiltere'den gelen elçiler olduğu ve Yunanistan'a yerleştikleri ileri sürülüyor.

Bugün Erzurum'dan gelen bir haberci, İranlıların Türk hududuna doğru harekete geçtiklerini bildirdi. İran hükümdarı, atalarının kabrinin

bulunduğu, Bağdat veya Babil yakınlarındaki Kerbela'yı veya haritadaki ismiyle Kurra'yı geri almak istiyormuş.

Birkaç gün önce Mekke sancakbeyinin kâhyası buraya geldi ve beraberinde padişaha ve Mehmed Paşa'ya satmak üzere o ünlü balsamdan getirdi. Bir dirhemini veya üç-dört damlasını bir dukadan satıyor. Bu balsamın çok hoş bir kokusu var, rengi ise herhangi bir yağdan farksız. Suya damlatıldığında. hemen dağılıyormuş ve suyun içinde hiç farkedilmiyormuş, ama gerekirse gene gayet temiz olarak toplanabiliyormuş. Kâhyanın dediğine göre, onu her türlü hastalığa karşı kullanıyorlarmış, yaralara, ağrıyan yerlere sürüyorlar, yemeklere karıştırıyorlarmış. Kâhya ve beraberindekiler, kum çölünü 107 günde geçmişler, ama aşırı sıcak yüzünden sadece geceleri yol alabilmişler. Böyle bir yolculukta pek çok insan ölüyormuş. Çünkü birden fırtına çıkınca, insanlar ve atlar kumların içine gömülüyorlarmış. Çölde pek çok eşkıya da varmış, bunlar günlerce kum tepelerinin ardında pusu kurarak, soyacakları yolcuların geçmesini beklerlermiş. Kumun içinde tamamen kurumuş insan cesetlerine ve iskeletlere sık sık rastlanıyormuş.

22 Temmuz'da patrikhaneye gittim. Orada da "Şeytanoğlan" adı verilen Kantakuzen'in tutuklanıp bir çavuşun gözetiminde hapsedildiği ve bu cezayı hak ettiği konuşuluyordu. Onun gerek Türkleri, gerekse Hıristiyanları soyduğunu, Tanrı'dan bile korkmadığını, sadece paşadan çekindiğini söylüyorlar. Padişaha 300 yük [?] akçe[?] borcu olduğunu, paşalara, özellikle de Mehmed Paşa'ya her yıl binlerce duka rüşvet vererek bugüne dek bu borcunun padişaha bildirilmemesini sağladığını, ama sonunda padişahın bunu bizzat meydana çıkardığını ve Kantakuzen'i yakalattığını anlattılar. Kantakuzen kendi tebaasına karşı da çok haksız davranırmış, yönetimi altında birkaç yüz köy varmış ve Achilo'da görkemli bir saraya sahipmiş. Eflak ve Boğdan'a da hükmediyormuş, oradaki voyvodalar onun istediklerini yapmak zorundaymışlar, sözünü dinlemezlerse, onları azlettireceğini söyleyerek tehdit ediyormuş. Rumların anlattıklarına göre, bu mevkiinde daha uzun zaman kalacak olursa, şimdiki patriği de yerinden edecek ve patrikhanedeki görevlilerin başı olan genç bir adamı, kız kardeşinin oğlu olması nedeniyle patrik yapacaktı. Patriğin her yıl padişaha ve hizmetkârlarına 4.000 yerine yaklaşık 12.000 duka vermek zorunda olmasına da gene Kan-

takuzen sebep olmuş. Demek oluyor ki, birbiri arkasından üç patrikle uğraşmış. Ona istedikleri bağışı vermedikleri veya veremedikleri zaman, paşaya gidip azledilmelerini isteyeceğini söylermiş. Eğer birisi yerinde kalmak isterse, hem paşaya hem Kantakuzen'e binlerce florin ödemek zorunda kalırmış ve sonunda tüm yekûn 12.000 dukayı bulurmuş. Bu iki adama bir kere bir şey verilince, bunu hemen yasa haline getirirler ve her yıl tekrarlanmasını isterlermiş. Kısacası, bu adam bir sülükten farksızmış ve ruhbanların mallarını gaspetmekteymiş.

Sonunda Kantakuzen görevinden alındı ve yalnızlığa mahkûm oldu. Konstantinopolis'teki evi şimdi kapalı duruyor ve bir zamanlar Türklerin girip çıktıkları kapısında örümcekler ağlarını örüyor.

Bugün paşa bizim çavuş aracılığıyla efendime, şu soruyu sordurdu: (şimdiye kadar başımıza hiç gelmeyen bir olay): Acaba paşanın imparatorumuza bir mektup yazmasını tavsiye eder miymiş?

Efendim, buna kendisinin karar vermesi gerektiğini söyledi. Fakat eğer mektup yazacaksa, şimdiye kadar âdet edinmiş olduğu üzere, (tebaasından birine hitab edermiş gibi) saygısız ve hakaret dolu değil, nazik ve dostça mektuplar yazmasının daha uygun olacağını, yoksa imparatorumuzu küstüreceğini ve onun bu yüzden armağanları göndermekten vazgeçebileceğini de sözlerine ekledi. Sonra da, dışardaki insanların da özürlü olmadıklarını, her elllerinde beşer parmakları olduğunu hatırlattı. Eğer armağanların gönderilmesi geciktiyse, buna paşanın tehditlerinin sebep olduğunu, belki de imparatorun önce barışın devam edip etmeyeceğinden emin olmak isteyebileceğini, kendisinin, yani elçinin de bunu paşaya birkaç kez hatırlattığını, armağanlar geciktiyse, bundan Türklerin sorumlu olduğunu, çünkü barış şartlarına sürekli yeni ve değişik paragraflar eklediklerini, bunları tartışmaya ve üzerinde bir anlaşmaya varmaya bile fırsat tanımadıklarını açıkladı. Son zamanlarda gelişen olayları örnek gösterdi: İmparatorun Lehistan tacını giymesi halinde savaş çıkarma tehditlerinde bulunduklarını hatırlattı. Efendim, bundan kısa bir süre önce de paşaya açıkça, imparatorumuzun Lehistan tacından vazgeçmeyeceğini ve bunun için de haklı nedenleri olduğunu, üstelik onun Lehistan kralı olmasının Türklere bir zararı dokunmayacağını, zira tıpkı daha önceki krallar gibi onun da barışı bozmayacağını söylemişti.

Çavuş buna karşılık efendime, paşanın imparatora nazik bir mektup yollayacağını, Efendimin de imparatora yazıp, hediyeleri göndermesini ve şimdiye kadar olduğu gibi dostluğunu sürdürmesini tembih etti.

Öyle anlaşılıyor ki Türklerin gayet güçlü görünmelerine karşın içlerine bir korku düşmüş. Zira artık eskisi gibi diklenmiyorlar. Hediyelerin neden böyle geciktiğini de sormuyorlar, sadece hediyelerin gönderilmesi zamanının geldiğini ve bir an önce gönderilmelerini hatırlatıyorlar. İmparatorumuzun dostluğunun devamını temenni ediyorlar.

Efendim, imparator cenaplarına yazdığı ve paşaya göstereceği mektupları, okumam için bana verdi. Mektubun içeriği şöyle: Efendim önce Türk hükümdarının ve paşaların barışı sürdürme konusundaki iyi niyetlerini övdükten sonra, bu iyi niyeti korumak için imparator cenaplarının hediyeleri göndermesini rica ediyor. Eğer İran hükümdarının ölmesi imparatora cesaret veriyor ve hediyelerin gönderilmemesi için bir sebep teşkil ediyorsa, buna pek güvenmemesini, padişahın İran hududunda altı beylerbeyi bulundurduğunu, bunların İranlılarla başa çıkacak güce sahip olduklarını, üstelik Türklerle aynı inancı paylaştıkları gibi, başka konularda da fikir birliği içinde olan iki güçlü Tatar olan Yeşilbaş ve Keçebaşın da İran'a düşman olduklarını, babası şimdiki İran Şahı'nın erkek kardeşini kendine halef tayin etmişken, tahtı elinden alınan eski İran hükümdarının da kaçıp onlara sığındığını ve Şah İsmail'e karşı onlardan yardım istediğini, bu durumda İran'ın Türklerle barışı korumak zorunda olduğunu, bütün bu koşullar göz önünde bulundurularak padişahın dostluk ve barışı sürdürmesi, iyi niyetini bozmaması için hediyelerin gönderilmesini tavsiye ettiğini yazmıştı.

Bu mektubun çevresinde gayet geniş bir kenar bırakılmıştı. Efendim buralara gerçek düşüncelerini görünmez mürekkeple yazdı. Majestelerinin bu konuyu nasıl ele alması gerektiğini ve İran Şahı'nın ölümünden nasıl faydalanabileceğini, Türklerin İranlıların saldırısına karşı devamlı tetikte olmaları gerektiğini ve sıkışık bir duruma düştüklerini, eğer majesteleri hediyeleri göndermezse, İranlıların cesaretinin artacağından endişe ettiklerini, hediyeler gelirse, İranlıları korkutabileceklerini ve şimdiki Şahın

babası ile yapılan barış anlaşmasını sürdürebilmeyi umduklarını, yumuşak bir ifade kullanmalarının nedeninin bu olduğunu belirtti. (Efendim gerçekten çok zeki ve tedbirli, her konuda çok etraflı ve mantıklı düşünüyor, koşulları bütün ayrıntılarıyla irdeliyor, çıkacak sonuçları önceden tahmin etmeye çalışıyor. Lehistan, Erdel, İran, İspanya ile ilgili bütün meselelerde adeta bir kâhin gibi davranıyor.)

Bu pazar Venedik'ten de bazı haberler geldi: Rivayete göre, Bathory giderek itibarını kaybediyormuş ve birçok taraftarı ondan daha şimdiden yüz çevirmiş. Tüm Prusya, Litvanya ve Livonya, imparatorumuzu tutuyormuş, hatta Litvanya kendisine arşidük unvanı bile vermiş. Bathory, elçilerini bizim devlet meclisine yollamak istemiş ve bu amaçla bir pasaport talebinde bulunmuş, fakat bu arzusu reddedilmiş. Bathory bütün mektuplarına "Lehistan Kralı" diye imza atıyormuş. Oysa imparatorumuz, "ben kendim dışında Lehistan kralı tanımıyorum" diyormuş.

23 Temmuz'da, öğleden sonra saat beş dolaylarında Eğri'de esir alınan 30 tutsak konutumuzun önünden geçirilerek paşaya götürüldü. Aralarından iki kişi önden yürüyerek ellerinde birer eski bayrak tutuyor, tutsağın biri de davul çalıyordu. 17 tutsak uzun değneklere geçirmiş oldukları içi samanla doldurulmuş kafalar taşıyorlardı. Birçoklarının başında miğferleri, üzerlerinde zırhları ve dizlikleri vardı. Onları getiren Türkler gösterişli yakışıklı adamlardı. Üzerlerine leopar derisi almışlar ve uzun kırmızı başlıklarına tüyler, takmışlardı, ellerinde büyük gürzler vardı. Bu geçit törenini seyreden Türkler, "Allah, Allah, Allah hu!" diye bağırıyorlar ve padişaha mutluluk ve zafer diliyorlardı.

Bugün efendim bana buradaki Fransız elçiliğinden bir Fransızın, Macaristan üzerinden Viyana'ya gönderildiğini haber verdi. Yolcu Budin'e vardığında, paşa ona Sambock voyvodasına götürülmek üzere bir mektup vermiş. Mektupta, bir süvari birliğinin Dotis kumandanı Ferdinand'ı tuzağa düşürüp yakalamakla görevlendirilmesi emrediliyormuş. Paşa bir mektup da Ferdinand'a göndermiş. (Bir zamanlar Budin'de tutsak olan, sonra da paşa tarafından Kont Eck'e armağan edilen Ferdinand'a "oğlum" diye hitab ediyormuş.) Mektupta Fransa elçiliği tarafından Viyana'ya gönderilen bu görevliye yolda başına bir şey gelmemesi için refakat etmesini rica et-

miş. Fransız, Sambock'a varınca, bir gün orada beklemek zorunda kalmış. Bu arada voyvoda 80 süvariyi şehir dışına güvenli bir yere yollamış, burada Ferdinand'a pusu kuracaklar ve paşanın mektubunda emrettiği gibi Fransıza refakat etmek üzere adamları ile birlikte oradan geçerken, arkadan yetişip onu yakalayacaklarmış. Fakat Fransız, Dotis'e varıp da paşanın mektubunu Ferdinand'a verince, kurnaz bir adam olan Ferdinand hemen kendisine bir tuzak kurulduğundan kuşkulanmış ve Fransızı tercümanı ile birlikte bir çiftlik arabasına bindirmiş, burada bir Hıristiyanın refakate ihtiyacı olmadığını ileri sürmüş, Dotis ile Komorra arasında Hıristiyanlardan gelebilecek bir kötülüğe maruz kalmayacağına dair ona güvence vermiş. Ama eğer Türklerle karşılaşırsa, onlara hükümdarlarının ve paşanın mektuplarını göstermesinin yeterli olacağını söylemiş. Fransız, Dotis'ten ayrıldıktan sonra, birden karşısına kopia tüfekleriyle silahlanmış bir sürü Türk çıkmış. Fransız onlara "Kardaş, Kardaş" diye bağırmış. Onlar sanki onunla ilgili bir şeyden haberleri yokmuş gibi davranmışlar ve nereden geldiğini sormuşlar. Fransız onlara yolculuğu hakkında bilgi verince, Dotis'e uğrayıp uğramadığını ve Ferdinand'ın kendisine refakat edip etmediğini öğrenmek istemişler. Fransız buna olumsuz cevap verince, Türkler: "Bu herif birkaç gün önce firar etmişti, şimdi de gene elimizden kaçırdık. Adam bizi kandırdı. Biz onu şehrin dışına çıkarıp orada ensesine bineceğimizi sanmıştık" demişler. Sonra da Fransızdan, ona bu gece refakat etmeleri karşılığında para istemişler. Fransız onlara beş-altı kron ve voyvoda için Fransız yapımı bir kama vermiş. Bir süre sonra bir vadide konaklayan çok sayıda askere rastlamışlar. Bunlar Belgrad'dan geldiklerini ileri sürdülerse de, aslında Fransıza refakat etmesi tasarlanan Ferdinand'ın buradan geçmesini bekliyorlarmış.

Bugün, Varşova'dan 6 Haziran'da yola çıkmış olan Bathory'nin temsilcisi Christoph Polack dört arabayla Konstantinopolis'e geldi.

24 Temmuz'da Polack, efendime yolladığı bir mektupta, daha önceleri onun hizmetkârı olduğunu ve bundan sonra da gene onun hizmetinde olacağını, onu buraya Bathory'nin yolladığını, imparatorun işi çok uzattığını, hemen başlangıçta Lehistan'a gelmiş olsaydı, herkesin onu kabul edeceğini, oysa şimdi pek çok kişinin onun taraftarı olmaktan vazgeçtiğini,

kendisinin getirdiği haberlerin İtalya'dan gelen haberlerin tam tersi olduğunu bildirdi.

Bugün gene birçok tutsak getirdiler. Aralarında kadınlar ve küçük oğlanlar da vardı. Bunların sekizi hemen Müslüman olduysa da, paşa onları da diğerleri gibi zincire vurdurdu. Dolayısıyla dinlerini inkâr etme rezilliğinde bulunmaları hiçbir işe yaramadı.

25 Temmuz'da Yeremiyas Fischer bana içinde altı dram [dirhem=3.148 gr.] Mekke balsamı olan küçük bir şişe gösterdi. Efendim için bunu yukarıda sözünü etmiş olduğum Mekkeli Araptan bir dram veya dachma kadarını bir dukaya satın almış. Daha önceleri on dramı 15 dukaya satıyormuş, şimdi ise altı drama dokuz duka istemiş.

Mekke sancakbeyinin kâhyası olan bu Arap, yanında yedi veya sekiz hizmetkâr çalıştırıyor. Konstantinopolis'e gelmesinin nedeni, eskiden beri âdet olduğu üzere, yeni hükümdara eski muat ve müsellemlik beratlarını yeniletip onaylatmak.[25]

Mekke'den gelen Arap, beraberinde çok güzel ve güçlü bir kokusu olan öd ağacı da getirmiş. Sabahları evinden çıkmadan önce balsamdan birkaç damla alıyormuş, bu onu her türlü zehire karşı koruyormuş. Ayrıca öd ağacını tutuşturup elbiselerini tütsülüyormuş. 107 günde at üstünde Mekke'den Konstantinopolis'gelmiş. Genelde hacıların oraya gidiş gelişleri bir yıl sürüyormuş. Bu kâhyanın çok iyi, nazik ve güleryüzlü bir adam olduğunu söylüyorlar. Sadece Arapça konuşabiliyormuş. Buradan arşını dört-beş dukaya siyah dokuma ve Şam kumaşı, ayrıca da Hıristiyanların çaldıkları türden 12 lavta satın almış. Bunun sebebi de, efendisine ait 14 Portekizli cariyenin lavta çalabilmesi ve orada bir tek kırık lavtadan başka alet bulunmamasıymış. Arap, bizim yaşayış biçimimizi ve geleneklerimizi tanıyıp öğrenmek için efendimi ziyaret etmeyi çok istiyormuş, ama bizdeki ipe sapa gelmez [nöbetçi] çavuş yüzünden buna cesaret edemiyormuş.

25 Temmuz tarihinde saygıdeğer efendimin ricası üzerine Arap kâhyanın Balsam ağacı hakkında verdiği bilgi:

Bu bitki Arabistan'da Muhammed'in doğduğu Mekke ile kabrinin bulunduğu Medine arasında, hemen hemen yarı yolda bulunan ve Bedir adı verilen oldukça büyük köyde yetişirmiş. (Ortelius bu yerleşimi "Bader-

hennen" adı ile anmaktadır. Strabon, lib. 16, bu balsamı, adı geçen bölgede yaşamış olan Sebalıların bulmuş olduklarını yazar.)

Bu bodur boylu ağaç, yöredeki vadilerde ve tepelerin üstünde, açıkta ve hiçbir bakım görmeden yetişmekteymiş. Civardaki arazi hemen hemen tümüyle kumluk ve taşlıkmış. Ağaççıklar kalın gövdeli, güzel şeftali ağaçlarına benzermiş. En büyükleri bile birbuçuk kulacı geçmezmiş, diğerleri ise daha da alçak boylu, fakat dallı budaklı olduklarından, geniş bir yer kaplarlarmış. Yaprakları şimşir ağacının yaprakları boyunda olmakla beraber, sanki doğranmış gibi lif lif ve parça parça bir görünüme sahipmiş. Ağacın kabuğu ağartılmış gibi soluk renkteymiş ve bir parçası kesildiğinde içinin yeşil renkte olduğu görülürmüş. Ağaç parçalarının da tıpkı balsam gibi keskin bir kokusu varmış ve çok uzaklara yayılırmış. Baharda, bizde Nisan ayının girdiği dönemlerde ağaçtaki balsam akmaya başlarmış. O zaman ağacın dalları keskin bir aletle çizilir ve altına bir şişe bağlanarak çizikten damlayan balsam toplanırmış. Bir daldan günde üç-dört damladan fazla balsam akmazmış. Bu yüzden en verimli ağaçtan bile ancak 10-13 dram (bir dram en fazla üç-dört damladır) balsam elde edilebilirmiş, çünkü çok geçmeden sıcaklar başlayınca, ağaçtan artık sıvı akmazmış. Zaten bütün yıl boyunca da sadece bu mevsimde ağaçtan balsam akarmış. *Dioscorides*'e göre, balsam en sıcak mevsimde akarmış, ama Arabistan'da bahar mevsimi Hindistan'daki yaz mevsimi kadar sıcak olur mu, bunu incelemek gerek. (Çünkü *Dioscorides* sadece Hindistan'da ve Mısır'da kraliyet bahçelerinde yetişen ağaçlardan balsam elde edildiğini biliyordu.) Bazı kimseler bu ağaçların hangi dallarından daha çok balsam akıtacaklarını iyi bilmekteymiş. Balsamın denenmesi şöyle olurmuş: Avucun içine iki-üç damla balsam akıtılıyor ve o kadar da su ilave ediliyor, sonra bu sıvılar parmakla birbirine karıştırılıyor. Eğer balsam has ise, tıpkı süt kaymağı görünümünü alıp, su ile karışmazmış. Veya taze su ile dolu bir kaba birkaç damla balsam akıtıldığında, damlalar suyun içinde dağılır ve hemen hemen kaybolursa ve suyun yüzeyinde sanki donmuş gibi bir tabaka oluşursa, o zaman bu balsamın has ve iyi cins olduğuna karar verilirmiş. Bu en güvenilir deneme yöntemiymiş. Ama balsam

25 Bu gibi beratlar ve diğer tüm devlet belgeleri her yeni padişah tarafından yenilenerek onaylanırdı –ed.n.

bayatlarsa, artık deneme sırasında suyun yüzünde bir tabaka oluşturmaz, dibe çökermiş. Dibe çöken balsam, kalem yontmaya yarayan ince bir aletle veya diğer hassas bir gereçle suyun dibinden yüzeye çıkartılır ve orada birikince, toplanarak kullanılabilirmiş.

Balsam, Arabistan'da havanın bozuk olduğu zamanlarda, salgın hastalıklara ve zehirlenmelere karşı kullanılırmış, çünkü zehiri etkisiz hale getirirmiş. Bunun dışında, birisi düştüğü, bir yeri ağrıdığı, ya da soğuktan donduğu, zayıf ve halsiz düştüğü, ellerinin ayaklarının tutmadığı zaman, bir dirhem katkısız balsam yutar ve bir örtüye sarınıp terlerse, en şiddetli sancıları bile geçer, hemen sağlığına kavuşurmuş.

Arap kâhya, balsama başka yağların da karıştırıldığını ve bazen hileli olabileceğini de anlattı. Ama böyle hallerde, anlatmış olduğu deneme yapıldığında, hileli olduğu hemen anlaşılırmış. Gene de kokusundan ve tadından hiçbir şey kaybetmezmiş.

Ayrıca Arabın anlattığına göre, bundan yaklaşık bir yıl önce bu balsam ağaçlarının 200 kadarı yetiştikleri toprakla birlikte yerlerinden sökülüp Kahire'ye dikilmek üzere götürülmüş, çünkü Arabistan'ın bu bölgesi Kahire beylerbeyinin yönetimi altındaymış. Ama oraya dikildiler mi ve o toprakta tutup yetiştiler mi, bu konuda bilgisi yokmuş.

Balsamı toplamak herkes için serbestmiş. Balsamın aktığı zamanda orada bulunan her kim olursa olsun, balsam toplayabilir ve isterse beraberinde götürüp satabilirmiş.

Arap kâhyanın anlattıklarına bakılırsa, balsam ağaçlarının yetiştiği bölge bir Alman mili uzunluğunda ve oldukça genişmiş.

Çok saygılı, nazik bir adam olan bu kâhya, efendimin hizmetkârı olan Schorndorfflu Yeremiyas Fischer'e Türklerin biz Hıristiyanlara karşı böyle aşağılayıcı bir davranış içinde olmalarından ötürü kalbinin burkulduğunu birkaç kez söylemiş. Anlattığına göre, onun memleketi olan Arabistan'da böyle davranmazlarmış. Aslında gerçek bir Müslüman da böyle davranmazmış. Arabistan'da onlar daima Hıristiyanlarla içiçe yaşarlar, alışveriş yaparlarmış, çünkü Hıristiyanların ticaret yapabilmeleri için izin belgeleri varmış. Orada çok sayıda Portekizli bulunuyormuş. Bunlarla sırasında savaşırlar, sırasında ticaret yaparlarmış. Gene de onla-

ra gereken saygıyı gösterirlermiş. Eğer esir alırlarsa, onlara köpek gibi değil, bir esire davranılması gerektiği gibi davranırlarmış. Çünkü günün birinde kendilerinin de esir alınabileceklerini düşünürlermiş.

Arap kâhya, Mekke sancakbeyi olan efendisi hakkında da çok şeyler anlattı. Bu adam 120 yaşında olmasına rağmen, at koşturmakta ve silah kullanmakta o kadar ustaymış ki, askerlerinden hiçbiri onunla yarışamazmış. Mızrağını öyle ustalıkla atarmış ki, ava gittiğinde bir geyiği bir atışta vururmuş. Turnuvalarda hem öne hem arkaya doğru mızrak atmakta onu kimse geçemezmiş, dövüşte hep birinci gelirmiş. Ama aynı zamanda da çok güleryüzlü, nazik bir adammış.

25 Temmuz'da efendime gelen güvenilir haberlerden öğrendiğimize göre, Rodos kaptanı Hıristiyanların dört gemisine el koymuş. Bu konuda yaptığı açıklama da şu: Bu gemilerin Hıristiyanlara bir hayrı dokunmuyormuş, çünkü Hıristiyanların köylerini, kasabalarını soyup her şeylerini ellerinden alıyorlarmış. Bu yüzden Türkler tarafından yakalanmayı hak etmişler.

Bugün paşa, imparatorumuza bir mektup yazıp, Lehistan'a padişahın hizmetinde olduğu ve ona itaat ettiği sürece, Türklerden bir ziyan gelmeyeceğini bildirmiş.

Tercümanımız Ali Bey, padişaha borcu olanların sık sık tutuklanıp, sarayın avlusunda tabanlarından tepesine kadar her yerlerine 700-800 veya 1.000 kırbaç veya sopa vurulduğunu anlattı. Bu cezalandırma sırasında adam acıdan bayılırsa, kendine gelinceye kadar ara veriliyor, sonra gene dayağa devam ediliyormuş. Bazen cezalının tabanlarına kan oturduğunda, kanın dışarı akmasını sağlamak için tabanlarını yarıyorlarmış. Bazen de dayak sırasında adam ölüyormuş.

Türklerde en hafif ceza, ayaklarını bir değneğe bağlamak ve işlediği suça göre tabanlarına 100-200 darbe vurmaktır. Cezalandırılan kişi, eğer köle değilse, her vuruş için üstelik bir akçe ödemek zorundadır.

Son birkaç gün içinde Macaristan'dan 100'den fazla tutsak getirdiler. Çünkü şimdi padişaha ve paşalara esir armağan etme zamanı. Köleler sahiplerini bulunca, hemen zincire vuruluyor ve taş taşımak gibi değişik işlerde kullanılıyorlar.

29 Temmuz'da efendim paşanın huzuruna çağırıldı. O sırada padişah, kendi adına da imparatorumuza bir mektup göndermemizi istedi, çünkü şimdiye kadar imparatora sadece paşanın tarafından yazılan mektuplar yollanmış. Padişahın mektubunun içeriği şöyle: İmparatorumuz, Polonya tacını kabul etmeye niyetli olup olmadığını ve armağanları yollamak konusundaki kararını en kısa zamanda bildirmeliymiş. Eğer Türklerin onaylamayacağı bir cevap gelirse, savaş ilan edilecekmiş. Paşa ise mektubunda, hükümdarının gücünü ve zaferlerini bütün ayrıntılarıyla açıkladı, gökteki yıldızlar ve denizdeki kum taneleri kadar çok askeri olduğunu saydı, döktü, İtalyanlara ve İspanyollara güvenmemesi konusunda uyardı, darda kalırsa onlardan yardım gelmeyeceğini ileri sürdü. Eğer hediyeleri yollamaz ve padişahın tebaası sayılan Lehlere müdahaleden vazgeçmezse, ulu hükümdarının kendisine gücünü kanıtlayacağını açıkladı. Daha şimdiden Sava ve Drava nehirleri üzerinden birer yüzer köprü kurulmasının emredildiğini ve bu yolla erzak temini ve yol yapımı için hazineden para çıkarıldığını da sözlerine ekledi.

Bugün yemek sırasında tercümanımız Ali Bey, paşaya dün gene bir sürü esir getirdiklerini ve bunlardan üçünün hemen Müslüman olduklarını anlattı. Efendim buna cevap olarak, bütün serserilerin böyle kandırılmalarını temenni ettiğini söyleyince, Ali Bey: "Ama hak dini budur!" dedi. Bu sefer efendim büyük bir öfkeye kapıldı ve "Bu yalandır ve bunu söyleyen kendini aldatır!" diye sesini yükseltti. (Belki de etraftakilerden bazılarının bunu duyarak niyetlerini bozmamalarını istiyordu.) Sonra da yemek esnasında bu konuları tartışmanın yeri olmadığını, günün birinde hangi inancın doğru olduğunun anlaşılacağını söyledi. Ali Bey, Mehmed ve Piyale Paşaların da Müslüman olduklarını ileri sürünce, efendim buna karşılık Piyale Paşa'nın çok küçük bir çocukken Türklerin eline geçtiğini ve Tolna'da hâlâ akrabaları bulunduğunu söyledi ve konu böylece kapandı.

30 Temmuz'da bay Schmeisser ile birlikte Konstantinopolis kentinin dışında kireç ve tuğla ile yapılmış kalın duvarlı, büyük, geniş ve derin bir sarnıç gördük. Burası şimdi tarla olmuş. Genelde şehirdeki bütün sarnıçlar bahçe haline gelmiş. Türkler eski binaları kendi haline bırakıyorlar ve hiç onarmıyorlar.

31 Temmuz'da Mekkeli kâhyadan üç taler karşılığında 33 dram öd ağacı satın aldım. İyi cins olursa, bir dramı dört akçeye, diğeri üç akçeye satılıyor. Eğer ağır, sert, siyah ve damarlı olursa ve küçük bir parçası kömürün üstüne konduğunda yağ gibi erirse veya yağ gibi kaynarsa, bu onun iyi cins öd ağacı olduğunu kanıtlarmış.

Bir bardak suya mühürlenmiş toprak atıldığında kireç gibi kaynayıp kabarırsa, bu da onun iyi cins olduğunu gösterirmiş.

Bezoar taşı güneşin altında terlerse, üzerinde üstüste birçok zar oluşur ve göz göz olursa, bu da has olduğunu kanıtlarmış.

Ağustos 1576

Ağustos'un ilk gününde patrikhaneye gittim. Rumlar bir çardak altında yedi Makabe'nin ve İsa'nın çarmıhının anısına bir kutlama yapıyorlar ve buna "*Ayazmos*" adını veriyorlar. Patrik bir ağacın altında koltuğuna oturmuştu ve papazlar ilahi söylüyorlardı. Tören bitince herkes gidip patriğin sol elinde tuttuğu gümüş haçı öpüyor, patrik, sağ elindeki bir demet defne dalını bir çanaktaki suya batırıp insanların üstüne serpiyordu. İznik ve Larissa [Teselya'da] metropolitleri de oradaydı. Orada bulunduğum sırada, vaiz bana Kantakuzen'in kellesini uçuracaklarını söyledi. Çünkü Eflak ve Boğdan halkı, onun kendilerine karşı haksız davranışlarda bulunduğunu, fakirleri sömürdüğünü, boş yere kan akıtılmasına sebep olduğunu anlatarak onu suçluyorlarmış. Üstelik padişaha da borcu varmış.

2 Ağustos'ta efendim paşayı ziyaret etti.

3 Ağustos'ta tercümanımız Ali Bey, padişahın yalnız başına yemek yediğini anlattı. Yanına ne doktoru, ne sayıları altmışı bulan sofra görevlilerini ne de içecek sunanları kabul ediyormuş. Yemek sırasında ona sadece hünkâr aşçıbaşısı ve 30 kadar içoğlanı hizmet ediyormuş. Sofra görevlileri yemekleri kapının önüne kadar getirir, içeri girmezlermiş.

İçoğlanları onların elinden aldıkları yemek kaplarını padişahın sofrasına koyarlarmış. Bunların her birine günde bir taler ödenirmiş, her yıl da belli giysiler verilirmiş. Ama uşaklarına ve atlarına kendileri bakmak zorundaymışlar. Bunlar padişah saraydan dışarı çıkınca, sırmalı elbiseleri ile büyük

bir ihtişam sergileyerek önden giderlermiş. Sarayda yaklaşık 400 içoğlanı varmış ve bunlar 12- 15 yıl orada kaldıktan sonra çeşitli görevlere atanırlarmış.

İçoğlanlarını eğiten öğretmenler, onlara Türkçeyi ve dinlerini öğretir, ayrıca da çeşitli görevler hakkında bilgi verirlermiş. Sultan Selim, yemekte zehirlenmeyi önleyen porselen kaplardan yer ve içermiş. Yemeğini görkemli padişah dairesinde yemekte ısrar etmez, bahçesinde gezinirken güzel yeşil bir alan görürse, hemen oraya yerleşir, arkasından gümüş bir sürahi taşıyan bir içoğlanına kadehini doldurturmuş.

Padişahın eşi de saraydaki diğer kadınlardan ayrı, yalnız başına yemek yermiş.

Sayısı 400'ü bulan genç kızlar eski sarayda kalıyorlarmış.

O saray, neredeyse bütün Tübingen kentini içine alabilecek büyüklükteymiş. Ama en büyük kısmını bahçeler, güzel korular, binicilik ve atış alanları, kadınların yaşadığı bölüm işgal ediyormuş. Buna karşın odalarının sayısı azmış.

Ayasofya kilisesinin doğuya bakan yanında şimdi büyük bir minare inşa ediliyor. Bu kulenin tepesinden bütün Konstantinopolis kenti, ta Lupin denizine [Ulubat gölüne, Lupin/Lupata] kadar görülebilecek.

Bugün efendim bana Stephan Bathory'nin Lehistan'dan Christoph Polack aracılığıyla bir mektup gönderdiğini anlattı. Mektupta şunları yazıyor: "Ben, Stephan Bathory, güçlü, Ulu Hakanın en aciz bendesi olarak, onun emri üzerine Lehistan'a geldim." (Zira padişah, Lehistan halkına onu kral yapmaları ve eski kralın kızkardeşi ile evlendirmelerini emretmiş, aksi halde onlara hışmını göstereceğini belirtmiş.) Bathory mektubuna şöyle devam ediyor:

"Benim gibi padişahın bendesi olan Lehistan beyleri de benden yanadırlar. Dolayısıyla bundan böyle Lehistan halkı, vereceğim emirleri yerine getirmek zorundadır. Çünkü artık iki hükümdara da itaat edeceklerdir. Aksi halde padişah, Tatarları onların üzerlerine saldırtacaktır." Bathory bundan böyle Türk-Lehler'in yöneticisi sıfatıyla imza atıyormuş. Aynı şekilde bizim imparatorumuzu da tehdit etmiş, Lehistan'a karışacak olursa, hem barışı bozmuş olacağını, hem de Tatarların sürekli Lehistan'a saldırmalarına sebep olacağını bildirmiş.

4 Ağustos'ta tercümanımız Ali Bey, padişahın ve paşaların imparatorumuza yazdıkları mektupları sırmalı bir kese içinde yemek sofrası üzerinden efendime uzattı. Bu mektuplarda majestelerinin Lehistan ile ilgilenmemesi, Lehlerin artık kendi tebaaları olduğu bildiriliyor, armağanları göndermediği takdirde barışın bozulacağı açıklanıyor. Onlar imparatorumuzdan söz ederken, "Alman İmparatoru" diyorlar.

Bugün, yani 5 Ağustos'ta, Pelar Unger ve Mehmed çavuş yukarıda sözünü ettiğim mektuplarla birlikte benim Viyana'ya ve Tübingen'e ulaştırmak istediğim mektupları da yanlarına alarak posta seferine çıktılar.

Bugün akşam yemeğinden sonra efendim bana, az önce Dr. Salomon'un Prusya, Litvanya ve Livonya'nın majestelerinden yana olmaktan vazgeçtiklerini, bu haberi kendisine Bathory'nin temsilcisi olan Christoph Polack'ın verdiğini bildirdi. Efendim bundan ötürü büyük bir korkuya kapıldı. Çünkü majesteleri bu uğurda yüz binlerce florin harcadı ve kendisine miras yoluyla geçmiş olan topraklardaki çiftlikleri rehin verdi, para temin edebileceği her kaynağı kullanarak Lehistan için para sarfetti. Artık borçlarının ana parasını ödemek şöyle dursun, faizlerini bile karşılayamayacak hale geldi. Bu yüzden Türkler de, imparatorun kendilerine haraç ödeyecek parayı bir araya getirebilecek durumda olmadığını söylüyorlar.

6 Ağustos sabahı efendim, erken saatte Bathory'nin temsilcisiyle Galata'nın dışındaki havuzun kıyısında, çalgıcı Franciscus'un bahçesinde buluştu ve birlikte Lehistan meselesini müzakere ettiler. Efendim, ona neler söyleyeceğini bir akşam önce bana açıklamıştı: Bizim imparatorumuzun Lehistan'dan çıkar sağlamak ve servet temin etmek amacında olmadığını, zaten Lehistan'ın gelirinin kıt ve borçlarının çok olduğunu bildiğini, sadece Hıristiyanlar arasında birlik sağlamak ve bu suretle ezeli düşmanlarının karşısına daha güçlü çıkabilmek isteği ile hareket ettiğini, oysa onların düşmanın teklif ettiği kralı seçmekle kendilerini padişahın buyruğuna teslim ettiklerini ve seçtikleri kralın düşmana kul köle olduğunu, artık o ne derse yapmak zorunda kalacaklarını, aksi halde padişahın Tatarları onlara musallat edeceğini söylemeye kararlıydı. Lehistan halkının tüm Hıristiyan âleminin başı olan Roma İmparatoruna Türklerin bendesi olan bir kralı tercih etmekle, Hıristiyanların gözünden düştüklerini de ayrıca belirtecek-

ti. Bathory'nin temsilcisi buna karşılık, imparatorun en kısa zamanda Lehistan'a gelmemekle ve işi çok sürüncemede bırakmakla bu duruma sebep olduğunu, eğer hemen Lehistan'a gelseydi kendisine çok taraftar bulacağını ileri sürdü.

Efendim, Bathory'nin temsilcisine bir dostluk göstergesi olarak aşçısını göndermişti. Paşa bunu haber alır almaz hemen aşçıyı geri çevirdi ve: "Şimdi ikinizin dostluk kurmanızın zamanı değil!" dedi. Paşa bu gibi ilişkileri bozma fırsatlarını hiç kaçırmıyor, çünkü bizim aramızdaki birliği bir tehlike olarak görüyor. Bu sebeple de bir süre önce Fransa elçisi ile efendimin arasına nifak soktu. Her ikisini de aynı gün huzura davet edip, efendimi daha önce görüşmeye çağırmakla Fransızın onurunu kırdı.

Bugün akşama doğru Jacob Reiner bana Lehistan'daki soyluların ve beylerin kendi tebaalarına karşı ne kadar adaletsiz ve gaddar davrandıklarını anlattı. Haftanın beş günü insanları çalıştırıyorlarmış, çift sürmek, tohum ekmek, ekin biçmek ve samanlıklara yerleştirmek, harman dövmek, odun kesmek gibi ağır işleri yaptırıyorlarmış. Buna karşılık onlara sadece haftanın altıncı gününü boş geçirme izni veriyorlarmış, yedinci gün de zaten pazarmış. Bu duruma dayanamayan pek çok kişi, evini, ocağını, çiftliğini terkedip kaçmış. Türkler bile kendi adamlarını bu kadar hor kullanmıyorlarmış.

Bu gece Bay Schmeisser 1571 yılında Gurg piskoposunun Brück'de toplanan mecliste verdiği vaazı övdü. Arşidük Karl da özel danışmanlarıyla o toplantıya katılmış. Şehirlerde, ticaret merkezlerinde ve köylerdeki halkın inanç meselelerinde soylulardan ve beylerden ayrı tutulmaları sebebiyle, piskopos onlara da vaaz vermiş. Herkesin Kutsal Kitap'ta yazılı olanları, dinin esası olarak benimsemesini, bu uğurda malını mülkünü terketse bile, inancından vazgeçmemesini öğütlemiş. Azizlere değil, Tanrıya niyaz etmek gerektiğini, İsa Peygamber'in kutsal simgelerini her iki şekliyle de kabul etmenin doğru olduğunu açıklamış ve daha pek çok başka tavsiyelerde bulunmuş, inançlı olanların inançlarında sebat etmelerini tembihlemiş. Kilisede bulunanlar, onun Katolik mezhebini öveceğini, Luther'in mezhebini ise kötüleyeceğini sanmışlar. Oysa o bunun tam tersini yapmış ve herkesi şaşırtmış, bunun neye varacağına dair merak içinde bırakmış. Pisko-

posun bu durumu, Bileam'ın[26] öyküsünde olanları hatırlatıyormuş. Vaktiyle onun yaptığı gibi, lanetlemesi gereken bir şeyi kutsal olarak gösterip gerçeği söylemekten kendini alamamış.

Vaiz, kürsüsünden inip rahip giysisini çıkarır çıkarmaz da, kentlerden ve kasabalardan gelen temsilcileri etrafına toplayıp bütün konuşma yeteneğini kullanarak onlara arşidük hazretlerine itaat etmelerini, karşı çıkmamalarını telkin etmeye çalışmış, arşidükün tebaası olarak onun malı sayıldıklarını, gerekirse onları her şeyden mahrum edebileceğini, hapse tıkabileceğini hatırlatmış. Ama eğer ona itaat edecek olurlarsa, mallarının mülklerinin başında kalabileceklerini ve Tanrı nezdinde de makbul sayılacaklarını söylemiş. Sonra da : Sanki neden direniyorsunuz? Viyana'dakiler ve diğer Avusturyalılar da majestelerine boyun eğdiler. Sadece birkaç kent ondan koptu, diğerleri ise bağlı kaldı. Viyana kentinde olanlar duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Oysa Viyana'da olanlar onun söylediklerinin tamamen aksini kanıtlıyor. Orada din konusu tartışılırken, kentlilerle soylular arasında ayırım yapılmasından yana olan sadece iki parlamento üyesi varmış. Bunlar değişmeli olarak belediye reisi olan Hans Übermann ve Georg Brandstaetter imiş. Bunlar diğerlerinin haberi olmadan her şeyi kabul etmişler. Viyana'da birçok kişiden duyduğuma göre, yukarıda sözü edilenlerin her ikisi de uzun süren ağır bir hastalıktan sonra perişan bir halde ölmüşler. Oğullarının da kaderi kötü olmuş. Übermann'ın oğlu ömrünün sonuna kadar kendisine bol para temin etmeyi vaat eden şeytana ruhunu satmış, öteki de halen sefahat içinde yaşayarak malını mülkünü tüketiyormuş.

Steirmark'taki soylu sınıfı, Arşidük Karl'a bütün güçleriyle direniyormuş. Onlara din özgürlüğü tanıması koşuluyla, bütün borçlarını ödemeyi ve canlarını, mallarını, şereflerini onun emrine adamayı vaat etmişler. Sonunda arşidük onların taleplerini kabul etmek zorunda kalmış.

Bay Schmeisser bana ayrıca kral Ferdinand'ın saray vaizi keşiş Zittard'ın çok etkileyici olan bir vaazından da söz etti. Vaiz, cemaate şöyle seslenmiş: "Ey imparator, ey kral, ey dük, ey kont! Eğer kötü tutkula-

26 Bileam: Fırat kıyısındaki Pethor kentinde yaşamış olan bir kâhin. Moabit kralı Balak'ın yaptığı vaatlere inanarak İsrailli-leri lanetleyecekken, kendini kehanetlerinin heyecanına kaptırıp onları kutsadı, İsraillileri günaha sevkederek güçlerini kırmak yoluna başvurdu. Sahte Peygamber simgesi –ç.n.

rından vazgeçmezsen, bu günahlarının kefaretini cehennemde ödeyeceksin!" Bu keşiş din konusunda ne sıcak, ne de soğuk, düpedüz ılık bir tutum içindeymiş. Bu yüzden onun Papist mi yoksa Luther yanlısı mı olduğu anlaşılmıyormuş. İmparator Maximilian'ın saray vaizi olan Neuenstatt piskoposu da, birçok vaazında Protestan mezhebinin esaslarını savunduktan sonra birden gene tarzını değiştiriyor, her şeyi birbirine karıştırıyormuş. Bu yüzden gerek papa taraftarları, gerekse Lutherciler ondan nefret ediyorlarmış.

Din konusunda olduğu gibi dünya işlerinde de önemli sorunlar yaşanıyormuş. Yüksek mevkilerde olan beyler imparatoru sömürüyorlarmış. Birisi imparatora iki-üç yıl hizmet ettikten sonra, bazı taleplerde bulunuyormuş, örneğin bir şatonun veya malikânenin kendisine bağışlanmasını istiyormuş. 10-20.000 veya daha fazla florine mal olsa bile, onun bu arzusu yerine getiriliyormuş. Böylece asilzadeler giderek zenginleşiyor, imparator ise yoksullaşıyormuş. Bazılarının faize yatırdığı 50-60-70.000 florini ve binlerce florin nakit parası varmış. Örneğin kançılar Bay Weber ve Bay von Harrach vb. gibi. Bunlar her şeylerini imparatora borçlu olmalarına karşın, günün birinde imparator darda kalacak olursa, ona faizsiz 2-3.000 florin bile vermezlermiş, hatta belki onu bile esirger, zengin tüccarlardan borç almasını salık verirlermiş. Arşidük Karl'ın kançıları Cobenzel de böyle davranıyormuş. Bu bekâr ve çocuksuz adam, her yıl yaklaşık 12.000 fl. geliri olmasına karşın, arşidük bir ihtiyaç durumunda kendisinden para istediği zaman, ona 100 fl. bile ödünç vermeyip başkalarına mektuplar yazarak onların yardım etmelerini istiyormuş. Avusturyalı beyler imparator olmaktan hiçbir fayda görmezler, aksine büyük zarara uğrarlar, insanlarından, topraklarından olurlar ve üstelik her yıl sınır karakollarına binlerce florin harcamak zorunda kalırlar.

7 Ağustos'ta patrikhaneye gittim. Vaiz bana Kutsal Dağda yaşamakta olan eski patrik Metrophanes'in, temsilcilerini ve aracılarını buraya gönderdiğini ve şimdiki patriğin bundan dolayı çok endişelendiğini anlattı. Çünkü eski patrik, Kantakuzen yüzünden haksız yere bu makamını kaybetmiş ve yerine şimdiki patrik getirilmişti. Belki de gene eski makamını geri almak girişiminde bulunuyor olabilir. Bu sebeple IV. Yeremiyas, din adamla-

rı, papazlar ve cemaatin ileri gelenleri ile bir toplantı düzenlemiş ve onlara şöyle demiş: "Eğer ben sizi kızdıracak kötü bir yaşam sürdürüyorsam, bana bunu söyleyin. O zaman önceki patrik lehine makamımdan ayrılayım. Ama eğer beni bu makama layık görüyorsanız ve benim burada kalmamı istiyorsanız, padişaha bir dilekçe yazıp bunu açıklayın."

6 Ağustos'ta padişah sarayından çıkıp sokaklardan geçtiği sırada, Metrophanes yanlısı 50 kişi ve Yeremiyas yanlısı 500 kişi taraf tuttukları patrik ile ilgili dilekçelerini padişaha sunmuşlar. Bugün, yani ayın yedisinde Yeremiyas'ın taraftarları Divana geldiklerinde Metrophanes'in adamları onlara, patriklerine karşı bir girişimde bulunmadıklarını, davalarının Kantakuzen aleyhine olduğunu açıklamışlar. Çünkü Metrophanes artık yaşlı bir adam olarak patriklik makamını istemiyormuş. Tek isteği, sekiz yıllık patrikliği sırasında Kantakuzen'in kendisinden tehditlerle aldığı, yılda 2.000 dukadan toplam 16.000 dukayı geri vermesiymiş. Padişah bir çavuş göndererek Metrophanes'i Divana davet etmiş ve Kantakuzen'e karşı davasını bizzat açıklamasını istemiş.

Kantakuzen'in başının belaya girmesi şu olayla başlamış: Geçen haziran ayında Eflak'tan gönderilen armağanlar padişaha sunulurken, Divanda Kantakuzen'in dayanılmaz gaddarlığı hakkında şikâyetler de dile getirilmiş. Özellikle de önceleri sadece padişaha ve prens Alexander'e haraç ödemeleri gerekirken, şimdi Kantakuzen'e de aynı miktar para vermek zorunda olduklarından yakınmışlar ve artık bu durumu sürdüremeyeceklerini, evlerini, topraklarını terk edip başka yerlere göçmeye mecbur kalacaklarını bildirmişler. Mehmed Paşa da Kantakuzen'den her yıl yüklü miktarda rüşvet aldığından, ona arka çıkmak amacıyla davacıları dinlemek istememiş ve Divandan kovmaya kalkışmış. Ama Kantakuzen'in can düşmanı olan diğer paşalar ona mani olmuşlar ve meseleyi padişaha iletmişler. Bunun üzerine padişah, hemen konunun araştırılmasını emretmiş ve Kantakuzen'in işlediği suçlar ortaya dökülmüş. Şimdi defterdarlar Kantakuzen'den padişah için 100.000 kron ödemesini istiyorlar. Kantakuzen'in mahkûm edilmesine sebep olan başka bir suçu daha var: Bundan yıllarca evvel ölen bir voyvodanın Mirzon adındaki eşini Eflak'tan kovmuş ve bu kadın şimdi Halep'te yaşıyormuş. Padişah, Manisa'da sancakbeyi

iken, bu kadın kızını ona armağan etmiş, kızı da halen padişahın haremindeymiş ve Kantakuzen'in annesine karşı gaddarca davranışından ötürü padişaha yakınmış. Kantakuzen, Mehmed Paşa'nın yakın dostu olduğundan ve başkalarının ifadesine göre onun zenginliğine katkıda bulunduğundan, padişah, Kantakuzen davasını Mehmed Paşa'nın can düşmanı olan [Lala] Mustafa Paşa'ya devretmiş ve bu şekilde hiçbir ödün verilmeden çözümlenmesini sağlamış.

8 Ağustos'ta vaiz ve *Protonotarius*, yani baba ve oğul arasında büyük bir kavga çıktı. Baba, oğlunun yalancı şahitler tutarak kadıya gittiğini ve babasının evini 500 dukaya satın aldığını söyleyerek bu satışı tapu ve mühürle onaylatmak istediğini duymuş. Oysa bu doğru olmadığından baba, oğlunu dolandırıcılıkla suçlamış ve evlatlıktan reddetmiş. Buna öfkelenen oğlu, babasının üzerine bir şarap testisi fırlatmış ve omzundan yaralamış. Baba pencereden komşularına seslenip yardım istemiş. Sonra da oğlunu mirasından çıkarmış ve ona karşı dava açmış.

Bugün keşiş Simeon'a din konusunda bazı soruları içeren bir yazı verip cevaplandırmasını rica ettim.

Rumların inancına göre, ölen insanların ruhu hemen göğe çıkmaz. Bazıları dokuz gün, bazıları ise 30 gün yer ile gök arasında uçar dururlar. Bu ruhların göğe çıkabilmesi için dua etmek ve sadaka dağıtmak gerektir. Bu konuda Damascenus'un *Dioptra* adlı eserinde bilgi verilmektedir.

9 Ağustos'ta efendim, Mehmed Paşa'nın ve bizzat padişahın imparatorumuza yazdıkları mektuplarda Türklerin Lehler hakkındaki fikirlerini açıkladıkları satırları ayrı bir kâğıda yazdırdı. Öyle anlaşılıyor ki, Türkler onları kendi sancakbeyleri veya beyleri gibi tebaalarından sayıyorlar ve Bathory de Türklerin emriyle kral olmuş bulunuyor. Efendim, kaydettirdiği bu noktaları daha sonra Lehistan temsilcisi olan Christoph Polack'a gönderdi ve bunu efendisine iletmesini istedi. Böylece Lehlerin, Türkler tarafından nasıl değerlendirildiklerini anlamalarını, kendi krallarının da bizzat ifade ettiği gibi, Türklerin bendesi, kulu, kölesi olmakla, bütün Hıristiyan âlemi önünde nasıl rezil olduklarını idrak etmelerini istiyordu. Ama anlaşılan, Lehler sadece unvanı kral olan birini başlarına geçirmek istiyorlar ve ondan herhangi bir eylem beklemiyorlar, kendi is-

tediklerini yerine getirmesi ve dayanacağı bir taraftar kitlesinin olmaması onlara yetiyor.

Bugün efendim, Lehistan elçisinin gönlünü almak için ona 60 taler borç verdi.

11 Ağustos'ta Lehistan elçisi posta arabasıyla Lehistan'a gitti.

13 Ağustos'ta Budin'den bir çavuş gelerek imparatorun niyetinin ne olduğunu anlayamadıklarını, armağanları yollayacağına dair bir haber almadıklarını bildirdi.

14 Ağustos'ta Bay Schmeisser, sofra görevlimiz Jacob ve ben bir kutlama için adalara gitmek istedik, fakat çavuş, paşanın iznini almadan bizi gönderemeyeceğini söyledi.

15 Ağustos'ta patrikhaneye gittim. Theodosius beni patriğin yanına götürdü. Âdet olduğu üzere onun elini öptüm, o da beni masasına davet etti ve önce uzun zamandır onu neden ziyaret etmediğimi sordu. Sonra da din adamlarımızın nasıl yaşadıklarını, kendisine ne zaman cevap vereceklerini, barışın ne durumda olduğunu, Türklerin tutumunu ve daha pek çok şeyi öğrenmek istedi. Sonunda da bana kutsal eşyaların muhafaza edildiği odaya, kilisenin iç bölmesine girmeme ve bütün dinî ayini izlememe izin verdi.

Kiliseye giderken, Magna Ecclesia'da[27] önemli dinî ve dünyevî makamları işgal etmekte olan yaklaşık 50 önemli, itibarlı kişi ile birtakım din adamları ve halktan kişiler de onun önünde yürüdüler. Kiliseye varıldığında patrik, ayinin yapıldığı iç bölmenin girişi önünde durdu ve papazlar etrafına dizildi. Hep beraber Tanrı'yı öven bir ilahi söylediler. Patrik her yana doğru haç işareti yaparak cemaati kutsadı. Daha sonra kilisenin dışına çıktı ve orada yüksek bir yerde duran koltuğa oturdu. Âyin sırasında kendisine yardım edenler gidip elini öptüler, sonra kilisenin iç kısmına girerek papaz kıyafetlerini giydiler. Bu arada üç *diakos* patriğin günlük elbiselerini çıkarıp (bunun bozulmanın bir işareti olduğunu söylüyorlar) bunun yerine ona kadife üzerine sırma ve inciler işlenmiş olan üstüste üç ayin elbisesinden ibaret patriklik kıyafetini giydirdiler ve üzerine şalını verdiler, beline ipek kuşağını taktılar, boynuna da ucunda bir madalyon bulunan altın bir zincir geçirdiler. Bütün bu törensel davranışların kendine özgü bir anlamı var ve Eski Ahit'te anlatılan olayları

27 Magna Ecclesia: Büyük Kilise. Patrikhanenin genel adı –ç.n.

simgeliyor. Selanik başpiskoposu Simeon bunları bütün ayrıntılarıyla uzun uzadıya büyük bir kitapta açıklıyor. Patriğin giyinmesi tamamlandıktan sonra üç başvaiz, kıyafetlerini giymiş olarak dışarı çıktılar ve patriğin önünde eğildiler. Kilisenin öbür yanından 14 veya 15 vaiz ve *diakos* özel giysileri içinde patriğe ayin sırasında yardım etmek üzere geldiler. İçlerinden biri İncil'i yazan dört havarinin kadife bir çerçeve içine altın mandallarla tutturulmuş resmini taşıyordu. Onu patriğe uzatıp öptürdü. Bunun üzerine patrik her iki eliyle cemaate doğru haç işareti yaptı. Herkes yere eğildi. Papazlar ilahi söyleyerek kilisenin iç kısmına ilerlediler ve ayin kürsüsünün çevresine dizildiler. Patrik kapının önünde koyu mor renkte yaldızlı bir koltuğa oturdu. Patriğin yardımcıları " Tanrı kutsal patriğimize uzun ömür bağışlasın" sözlerinin üç kez tekrarlandığı bir şarkı söylüyorlardı. Bundan sonra kilisenin dışındakiler de şarkıya katıldılar ve aralarından biri bir mezmur okudu. Kilisenin iç bölmesinde yan yana dizili banklar var. Ortadaki hepsinden yüksek. Patrik bunun üstüne oturdu. Diğerleri her iki yanındaki bankların üstüne çıktılar, ilahi söyleyerek istavroz çıkardılar, sonra gene aşağı indiler ve sunağın etrafına dizildiler, hep bir arada kısık sesle dua okudular. Kilisenin baş *diakos*'u, Luca'nın İncil'inden Maria ve Marta ile ilgili bölümü (10. 38) okurken, her iki yanında altın levhalar tutan iki kişi duruyor ve bununla kutsal meleklerin her an bizimle olduklarını simgeliyorlardı. Patrik, İncil'i onların elinden aldı, öptü ve ondan sonra da tören yürüyüşü başladı. Üç kişi ellerinde üç kadeh taşıyorlardı, ama sadece birinde şarap vardı. *Diakos*, iç bölmenin kapısı önünde bir dua okudu, patrik de içerde yalnız başına yüksek sesle dua etti, yardımcıları hep bir arada sessizce dua ettiler. Sonra patrik, üç borudan yapılmış gümüş bir şamdanı eline alarak kapının önünde cemaate doğru birkaç kez haç işareti yaptı. Tören yürüyüşü bittikten, ekmek tepsileri ve şarap kadehleri sunağın üstüne konduktan sonra perdeyi çektiler. Patrik, sunağı, ekmek tepsisini ve kadehi içine sarılı oldukları bezin dışından öptü, diğerleri de sırayla aynı hareketi tekrarladılar. Patrikten sonra gelen papaz, ekmeği, kadehi ve patriğin elini öptü, sonra onu öpermiş gibi eğilerek kulağına bir şeyler söyledi ve gene patriğin yanına geçti. İkincisi de ekmeği, kadehi, patriğin ve ilk papazın elini öptü ve onların kulaklarına bir şey fısıldadı. Dedikleri şuy-

muş: "İsa aramızda ve bütün bunlar sevginin işaretidir. Çünkü herkesin birbirini içtenlikle sevmesi, birbirine karşı riyakâr davranmaması gerekir." Tören böylece son paaza kadar devam etti ve hepsi bir evvelkinin yaptığını tekrarlayarak diğer papazların yanına dizildiler. Bundan sonra ekmeğin ve kadehin sarılı oldukları bezler çıkarıldı ve patrik "En Kutsal Varlık" diye adlandırılan ekmek parçalarını büyük bir özenle bölüştürdü. Bundan sonra "*Consecration*" denilen kutsama başladı. "Son Yemek" ayini sırasında perde yeniden kapatıldı ve içerde yapılanlar dışardan görünmez oldu. Hepsi Hrisostomos'un vb. sözlerini söyledikten sonra ellerini kaldırdılar ve yukarıya doğru bakarak Kutsal Ruha ekmeği İsa'nın bedenine ve şarabı İsa'nın kanına dönüştürmesi için dua ettiler. Bunun üzerine bir *diakos* kadehe ılık su döktü. Bu İsa'nın çarmıha gerili olduğu sırada üzerinden akıtılan suyu temsil ediyordu. Patrik tepsiyi ya da tepsileri öptü ve bir lokma ekmek alıp dua ettikten sonra ağzına attı, kadehi de öptü, üç yudum içti ve dua etti. Diğerleri de sırayla aynı hareketleri tekrarladılar, önce patriğin elini öptüler, ekmek lokmasını aldılar, bir köşeye çekildiler, dua edip lokmayı yediler. Daha sonra patrik hepsine sırayla kadehi uzattı ve aynı zamanda da bazı sözler söyledi. *Diakos*, geri kalan ekmek parçalarını tepsiden kadehin içine döktü, cemaate gösterdi ve kadehi alıp götürdü. Bunu takiben dört patrik için dua okundu ve böylece ayin bitirildi. Herkes ellerini yıkadı, patrik de gene dışarıdaki koltuğuna yerleşti, şükran yemeğini bölüştürdü. Bu arada bir *hieromonachus* dört şişe kırmızı şarabı ve çok sayıda taze üzüm ve her çeşit meyve doldurulmuş tepsiyi kutsadı. Şükran yemeği düzenlendikten sonra insanlar kilisenin içindeki yerlere oturdular. Kilisenin kapısı önünde bulunan yüksekçe mermer bir kaidenin üzerine yayılmış olan halının üzerine patrik oturdu, soluna Eflak prensinin erkek kardeşi yerleşti. Kutsanmış meyveler ikram edilmeye başlanınca, önce patrik bir tanesini aldı, ikinci olarak Eflak prensi, üçüncü olarak metropolitler birer meyve aldılar ve böyle sürüp gitti. Arkasından şarap ikramına başlandı ve herkese bir kadeh sunuldu. Tok gözlü görünmek isteyenler, ayağa kalkıp patriğe doğru kadeh kaldırırmış gibi bir hareket yaptılar ve patrik de onlara doğru haç işareti yaparak mukabele etti. Bu ikram da sona erdikten sonra, patrik merdivene doğru yürüdü, halkı kutsadı, sonra da Eflak prensini yemeğe davet etti. Ma-

sasına sadece Eflak prensi oturdu. Patriğin yeri oldukça yüksekteydi ve bütün sofrada oturanları yukarıdan görebiliyordu. Her ikisinin yan tarafındaki masada metropolitler ve din adamlarının ileri gelenleri oturmaktaydı. Üçüncü masada ise sade vatandaşlar yer almıştı.

18 Ağustos'ta bir Türk, efendime 18 Mayıs'ta Bay Hans Rueber tarafından Cascha'dan[28] gönderilmiş bir mektup getirdi. Bu mektupta öncelikle efendimin imparatora, Lehistan meselesinin peşini bırakmamasını tavsiye etmesi isteniyordu. Rueber ayrıca, adamlarının, kuşkusuz âdetleri olduğu üzere ganimet peşinde ortalıkta dolaşan birçok Türkü öldürdüklerini ve atlarına el koyduklarını da yazmıştı. Bir süre sonra Türkler gene geldiklerinde, Kallo'daki teğmen, küstahça bir tutum içerisinde onlara karşı sadece 130 yaya asker ve az sayıda at göndermiş, ama Türkler çok daha güçlü olduklarından yayalardan sadece on kişi canını kurtarabilmiş, diğerleri ya esir alınmış, ya da kılıçtan geçirilmiş ve 30 at elden gitmiş. Gene de Türklerden sadece yaklaşık 200 kişi kalmış.

Buna karşılık Budin paşası, Türk hükümdarını memnun etmek için dağlık bölgelerdeki 14 kadar kadar köyü talan ettirmiş ve 2.000 kişiyi esir almış. Bizim imparatorumuza da bir mektup yazıp bizimkilerin barışı bozduklarından şikâyet etmiş. Yani köylerimizi yakıp halkımızı soyduktan, insanlarımızı esir alıp götürdükten başka, bir de bizimle alay ediyorlar ve bizimkilerin barışı bozduklarından yakınıyorlar. İmparatorumuz her yıl elçiye Türklerin köylerimizi yakıp soyduklarına, insanları, hayvanları alıp götürdüklerine dair gelen şikâyetleri bildirdiğinde, Mehmed Paşa bunları hiç dinlemek istemiyor. (Oysa her yıl Zigetvar, Bosna, Solnack ve başka yerlere çok korkunç zararlar veriliyor. Özellikle de Budin ve Bosna hakkında çok şikâyetler geliyor). Mehmed Paşa her defasında şunları söylüyor: Bütün olanlardan bizimkiler suçluymuş, bütün kavgaları bizimkiler başlatıyormuş, bizimkiler çalıp çırpmak için etrafa saldırıyorlarmış ve bu yüzden de onlar kendilerini savunmak zorunda kalıyorlarmış. Oysa bunun yalan olduğu gayet açık, çünkü Türkler birkaç yüz, ya da 2- 3.000 kişilik sürüler halinde etrafa saldırıyor ve karşılarına ne çıkarsa alıp götürüyorlar. Konstantinopolis'teki pek çok Türk, Budin ve Bosna paşalarının ve sınır bölgelerindeki beylerin çok saldırgan davrandıklarını ve anlaşmalara karşı geldikleri-

ni bizzat itiraf ediyorlar. Oysa Hıristiyanlar haraç ödediklerine göre, Türklerin onlarla aralarındaki barışı bozmamaları, onlara zarar vermemeleri gerekiyor. Ama padişahın bütün bu gaddarlıklardan ve haksızlıklardan haberi yok. Çünkü olanları bilseydi, adaleti seven ve uygulayan bir insan olarak, bu durumun sorumlularını kuşkusuz görevlerinden uzaklaştırırdı.

20 Ağustos'ta saygıdeğer efendim bir Silezyalıyı Tanrı rızası için 55 taler karşılığında tutsaklıktan kurtardı. Bundan önce de bir Çerkes delikanlısını 60 veya 70 dukaya satın almıştı, ama ne yazık ki bu genç öldü.

21 Ağustos'ta saraydan bize her gün mutad olarak gönderilenleri getiren Karamanlı Sinan Bey, efendim tarafından yemeğe davet edildi ve bize dün, yani ayın 20'sinde, Hıristiyan Rum ve Ermenilerin büyük Divan'a ekmeğin kötülüğü hakkında bir şikâyet yazısı sunduklarını anlattı. Yakın zamanlarda baş göstermiş olan hayat pahalılığı yüzünden defterdarların Hıristiyanlara satılmak üzere ekmekçilere dağıttıkları ekmeğin kömür gibi kara olduğunu ve bu ekmeği insanların da hayvanların da yiyemediğini yazılarında bildirmişler. Hıristiyan gemicileri de bu ekmeği satın almaya zorluyorlarmış. Gemicilerden biri, zorla dört dukaya bu ekmeklerden almış, ama defterdarın adamının önünde somunları denize atmış ve bunların yenilir yutulur cinsten olmadığını söylemiş. Bu nedenle bütün Hıristiyanlar bu ekmeği satın almaya zorlanmamaları için ricada bulunmuşler. Ekmeğin pahalı olduğu dönemde bir somunu Müslümanlara 15-20 mangıra, Hıristiyanlara ise bir akçeye satmışlar. Şimdi ise ekmek ucuzlayınca, bütün bu pideleri sadece Hıristiyanlara tükettirmek istiyorlarmış. Paşa bu konuda onların defterdara başvurmaları gerektiğini söylemiş, defterdar ise onlara fena halde hakaret etmiş, onların ekmek yemeyi hak etmeyen köpekler olduklarını ve bu ekmeklerin onlara satılması emrini padişahın verdiğini söylemiş.

Bunun dışında "Şeytanoğlan" denilen Kantakuzen'in serbest bırakıldığını ve evine dönmesine izin verildiğini de öğrendik. Kantakuzen'in padişaha 160.000 taler ödemesi gerekiyormuş. Kantakuzen, saygıdeğer efendime satın alması için altın ve mücevherlerle bezenmiş bir demet siyah kırlangıç ya da balıkçıl kuşu tüyü yolladı ve karşılığında 200 duka istedi. Ay-

28 Kaschau. Macarca Kassa. Doğu Slovakya'da bir şehir. Osmanlılar Kaşa diyor –ed.n.

rıca bir zamanlar Sultan Selim'e ait olduğu söylenen çok güzel bir kumaşla kaplanmış değerli bir kürkü ve daha başka değerli eşyası Bedesten'de satılıyormuş.

Konuğumuzun anlattığına göre, Konstantinopolis ve Galata'daki subaşılar hapishanelerin yönetimini belli bir para karşılığında Hıristiyanlara veya Yahudilere devrediyorlarmış. Bazen Konstantinopolis'te denizin kenarındaki hapishanelerin yönetimini iki kişi birlikte 1.000 dukaya alıyorlarmış. Zavallı tutsakların sırtından kazandıkları para da onların cebine giriyormuş. Çünkü hapisten kurtulmak isteyen, serveti oranında bir miktar duka ödemek zorundaymış. Azat edilmek isteyenlerden 18 Reichstaler alıyorlarmış. Ayrıca, hapisteki yakınını ziyaret etmek isteyenler de yüklü bir miktar akçe ödüyorlarmış ve bu da hatırı sayılır bir gelir sağlıyormuş, çünkü yakınlarına sabır ve cesaret telkin etmek için hapishaneye pek çok kişi geliyormuş. Hıristiyanların ve Yahudilerin pek çoğu Galata'daki mağaza ve dükkânları 600 dukaya kiralıyorlarmış. Bu paradan subaşılar, basit davalara bakan yargıçlar ve kolluk kuvvetlerinin başı yararlanıyormuş. Dolayısıyla bu memuriyet oldukça iyi para getiriyormuş. Birisi subaşının yardımcıları tarafından yakalanırsa, suçsuz olsa bile, serbest bırakılması için yüklü miktarda para ödemek zorunda kalırmış. Çünkü sokaklarda bir kavga çıktığında, orada bulunan herkes, hiç ayırım yapılmadan tutuklanırmış.

22 Ağustos'ta efendimin haber verdiğine göre, Türklerin amirali Uluç Ali, askerlerini Calabria'da[29] karaya çıkarmış ve Rozella kalesini zapt etmek istemiş, fakat oradaki iki İtalyan'dan Andrea Doria'nın 60 kadırgasıyla birlikte yakınlarda olduğunu haber alınca, hemen kadırgasına geri dönüp oradan uzaklaşmış, gemilere yetişemeyen 500 kadar adamını da geride bırakmış.

Bizimkiler de Sicilya adasının karşısında bulunan ve Mağribilere ait olan bir adayı yağmalamışlar.

Efendimin dediğine göre, Tanrı Almanya'yı saldırıdan korumak için denize de Türklere de gem vurmuş olmalı. Çünkü Türklerin hem bol parası hem de sayısız savaşçısı var. Askerleri itaatkâr olduğu gibi, her türlü fedakârlığa da hazır. Fakat Tanrı onların gözlerini bağlıyor ve önlerindeki fırsatları görmelerini engelliyor. Çünkü bizim ne paramız var, ne de sı-

nırlarımızı koruyacak askerlerimiz. Asilzadelerimiz uyumsuz. İmparatorumuz kendisine miras yoluyla geçen toprakları bu uğurda feda ediyor, fakat asilzadeler imparator için hiçbir fedakârlıkta bulunmuyorlar. Bizim tek dayanağımız ve koruyucumuz Tanrı'dır.

Türklerde devlet meclisi toplamak âdeti yok. Eğer bir savaş için karar alınacaksa, padişahın sarayında belli bir yerde açık bir Divan veya meclis toplantısı yapılır. Bazen de paşalar ve diğer önemli kişiler Hippodrom denilen meydana atlarıyla gelirler ve toplantı yaparlar. Önce paşaların en üst rütbelisi fikrini söyler, diğerleri de düşüncelerini açıklarlar ve başvezir tüm konuşulanları padişaha aktarır. Bunun üzerine Bedesten'de ve kentin diğer önemli meydanlarında padişahın falan veya filan yerde savaş açmaya karar verdiği halka duyurulur. İşte o zaman halkın ne kadar itaatkâr olduğu anlaşılır, çünkü kimse tek kelimeyle itirazda bulunmaz.

Eflak ve Boğdan voyvodalarına ve diğer sancakbeylerine hatta Tatarlara bile, gerekirse Bathory'ye yardım etmeleri için emir verilmiş. Diğerleri ise Macaristan'ı göz hapsinde bulundurmakla görevliymiş.

Bugünlerde Mekke'den gelen birtakım dilenci kılıklı adamlar, davul ve tef çalarak Mehmed Paşa'ya gittiler ve Sultan Selim'in mezarı için sırma ipliklerle işlenmiş ipek bir örtü getirdiler. Örtünün 12.000 duka değerinde olduğu tahmin ediliyor. Bu örtü kutsal sayılıyor. Üzerinde sadece "La İlahe İllalah Muhammeden Resulallah" yazısı var. Bu "Allah tektir ve Muhammed onun hizmetkârıdır" anlamına gelmektedir.

23 Ağustos'ta akşam yemeği sırasında saygıdeğer efendim şunları söyledi: Bir üniversite öğrencisi ne kadar çalışkan olursa olsun, Paris'te bir yılda öğrendiklerini Almanya'da üç yılda öğrenemez. Pazar günleri profesörler falan şairi, filan hatibi, Çiçero'nun şu konuşmasını, Aristoteles'in şikâyetnamesini veya başka metinleri okutacaklarını ilan ederler. Öğrenciler hangisini merak ediyorlarsa, oraya yönelirler ve o konu üzerinde bilgilerini genişletmeye devam ederler. Efendim, Tornebus'un konferanslarını izlemiş, Livius ve Perseus hakkındaki yorumları dinlemiş, Pindarus'u, Horatius'u ve daha pek çok önemli Yunan yazarını tanımak fırsatını bulmuş. Oysa Wittenberg'de öğrenci olmak çok can sıkıcıymış, çünkü bugün şu konu işlenir, yarın gene başka konuya

29 Messina Boğazı civarı, İtalya –ed.n.

geçilirmiş. Buna karşın Paris'te bir konu ele alınınca, buna devam edilir ve arada başka bir konuya geçilmezmiş.

25 Ağustos'ta Mehmed Paşa'nın saatçi ustası ve mutfak görevlisi olan M.Oswald geceyi bizde geçirdi ve bize paşanın ve önemli görevlilerinin artık armağan kabul etmediklerini, verilenleri geri gönderdiklerini anlattı. Oysa önceleri hediye almaktan hiç utanmazlarmış. Şimdi padişah bu konulara çok dikkat ediyormuş.

Bugünlerde Konstantinopolis'e gelen bir İtalyan'dan da söz edildi. Bu adam padişaha havai fişek sanatını göstermeyi teklif etmiş. Ama Hıristiyan olarak kalmayı istemiş. Sanatını tanıtmak için bazı örnekler de vermiş. Bir el tüfeği ve bir top kullanarak üç mermi ile hiçbir patlama sesi olmaksızın atış yapmış. Büyük toplarla ve duvarları yıkacak güçte silahlarla da hiç patlama sesi duyulmadan atış yapabileceğini iddia ediyormuş. Mehmed Paşa ona 20 akçe maaş bağlamak istemiş, ama o kabul etmemiş.

Başka havai fişek eğlencelerinden de söz edildi. Ateşlenmemiş bir küre suya atılıyormuş ve küre suda kendiliğinden ateş alıyor, yukarı fırlıyor ve patlama sesleri çıkarıyormuş, bazıları ise suyun içinde sönünceye kadar yanmaya devam ediyorlarmış.

Türkler fişeklerde çok ucuza alabildikleri naftayı yakıt olarak kullanıyorlar. Fakat bunlar dört-beş aydan fazla dayanmıyor.

26 Ağustos'ta Bay Oswald[30] sabah kahvaltısında, Türklerin Zigetvar kalesini aldıkları sırada orada olduğunu ve kuşatmayı izlediğini anlattı. Onun görüşüne göre, Kont Nicolaus von Serini [Zriny] o zamanlar çok tedbirsiz davranmış ve Türkler kaleye saldırdıklarında bütün toplarıyla ateş etmiş. Böylece Türkler kalede ne kadar top olduğu ve menzilleri hakkında fikir sahibi olmuşlar, karargâhlarını ona göre kurmuşlar.

Türkler kuşattıkları kalenin sakinlerine, saldıran askerlerinin gücüne karşı dayanmalarının imkânsız olduğunu belirterek teslim olmalarını teklif etmişler. Ama kale kumandanı hep bir yerlerden yardım geleceğini ummuş ve dayanmaya çalışmış. Fakat kimse harekete geçmemiş. Sadece kontun eşi bir kez 400-500 kişilik bir kuvvet yollamışsa da, bunun faydası olmamış.

25 ve 26 Ağustos'ta Yahudilere göre yeni yılın başlangıcı olan "Tişri"[31] kutlanıyor. (3. Mos. 23. 23 vb.) Yahudilerin inancına göre, Tanrı o gün

bir kitaba o yıl boyunca herkesin başına nelerin geleceğini, kimlerin öleceğini, kimlerin karada, kimlerin denizde ya da savaşta can vereklerini yazarmış ve buna on gün devam edermiş. Onuncu gün "Barış günü"[32] dür (3. Mos. 23. 26.) ve Tanrı, yazmakta olduğu kitabı bitirip mühürler. Yahudiler geçmiş yılda işledikleri günahların bağışlanması için, bir gün, bir gece hiçbir şey yemezler ve çıplak ayakla ibadet evlerine giderler, bütün günü orada okumakla ve dua etmekle geçirirler, Tanrı'ya, on gündür kitabına yazdığı geçmiş yılın günahlarını bağışlaması için yakarırlar, sonra onu mühürlemesini dilerler. O gün ölenlerin doğru cennete gideceğine inanırlar. O günden sonra işlenen günahların eski günahlara ekleneceğini sanırlar.

28 Ağustos'ta ihtiyar [patrik vaizi] Zigomala'yı ziyarete gittim. Bu ayın 15'inden beri yatağa düşmüş, sebebi de Meryem'in göğe çıkışının kutlandığı gün, yemek ve içkiyi fazla kaçırmış olmasıymış. Sözde ziyafet sırasında patrik ayağa kalkmış ve "Beni seven bol bol yesin, içsin!" diye herkesi teşvik etmiş. Bu nedenle öğleyin saat on birden akşam saat beşe kadar, yani altı saat boyunca yiyip içmişler. Ama ertesi gün yediği bütün balıkları çıkarmış (zira şölen çarşambaya isabet ettiğinden, perhize uygun olarak balık yemiş.) Bunu izleyen gece, ona göklerin kraliçesi olan ve Tanrı'yı doğuran Meryem görünmüş. Meryem evine gelip odasına girmiş ve etrafına nurlar saçarak gözleri kamaştıran bir ihtişam içinde karşısına oturmuş, onun nabzını tuttuktan sonra demiş ki: "Hiç merak etme, bu hastalık öldürücü değil, iyileşeceksin." Zigomala ona teşekkür etmiş ve uyanmış. Sonra Meryem'in onuruna bir *Epigramma*[33] yazmış ve bunu hem patriğe hem de tüm okumuş ve bilgili Rumlara göstermiş. Patrik bu şiiri Meryem'in tablosunun altına yerleştireceğine ve Zigomala'nın sağlığa kavuşması için Meryem'e dua edeceğine söz vermiş. Ben bu Yunanca şiiri sanat açısından övdümse de, şiirin içeriğindeki putperestleri anımsatan abartıyı nazik bir biçimde eleştirdim. Zigomala benim sözlerime sinirlendi ve öfkeyle şöyle dedi: "Siz zaten bütün dünyada kötü nam sal-

30 Oswald Khaysev: Sokullu Mehmed Paşa'nın saatçisi –ed.n.

31 Yazar eserinde bunu "Boru bayramı" diye adlandırmış, çünkü İbrani takvimine göre "Roş Aşana" adı verilen yeni yılın ilk günü olan "Tişri"yi ilan etmek için, "Şofar" denilen boynuz biçimindeki borular çalınır –ç.n.

32 "Barış günü": İbranice "Yonki Pur" adı verilen "Kefaret Günü"dür ve o gün 27 saat oruç tutulur. Ondan önceki on gün kutsal günlerdir. Geçen yılın "Hayat Defteri" ve "Ölüm Defteri" kapanır ve yeni yıl ile birlikte yeni defterler açılır –ç.n.

33 Epigramma: Derin anlamlı şiir –ç.n.

mış olan kâfirlersiniz. Tüm Almanlar bir araya gelseniz de, gerçek dini temsil eden kutsal Rum kilisesini (ve eski kilise inançlarından ve âdetlerinden devraldıklarımızı) ortadan kaldıramazsınız. Azizler Tanrı'nın hizmetkârlarıdır ve bizler için Tanrı huzurunda şefaat ederler. Onlara dua etmek ve resimlerine saygı göstermek gerekir. Katolik kilisesi de bu uygulamayı sürdürmektedir. Onlardan daha akıllı olduğunuzu mu iddia edeceksiniz?" Ben de buna yanıt olarak, Meryem'in onun hastalığından haberi bile olmadığını ve bilse de ona yardım edemeyeceğini söyledim. O ise, Rum kilisesinin ve bütün din büyüklerinin inancına göre, İsa'nın doğal olarak sahip olduğu bütün yeteneklerini anasına da verdiğini ve onu gökte yanına aldığını iddia etti. Aziz Paulus'un yazılı veya sözlü olarak öğrettiği her şeyi uygulamamız gerektiğini, bu tür ibadet şeklinin havarilerden başlayıp kuşaktan kuşağa aktarılarak bugüne kadar geldiğini, azizleri, özellikle de ruhu ve bedeniyle göğe çıkan Meryem'i saymamızın ona yakarıp dua etmemizin yerinde olduğunu söyledi. (İşte böyle, onlar bu batıl inançlarını hep kiliseleri tarafından kendilerine aktarılan havarilerin yazılı olmayan kurallarına dayandırıyorlar.) Zigomala, benimle dostça ilişkiler içinde olması yüzünden Rumlar ve Peralılar tarafından aşağılanıyormuş, çünkü onların gözünde biz kâfirmişiz. Ama kendisi onlara hep, benimle arasında bir hasta-hekim ilişkisi olduğunu söylüyormuş.

Fragmentum Epigrammatis
Johannis Zigomalæ
[Grek harfleriyle yazılmış şiir]

[Zigomala'nın beş satırlık epigramı tam olarak okunamadı ve deşifre edilemedi, sadece sağlığına kavuşmaktan, ağrılarının şikâyetlerinin dinmesinden söz ettiği anlaşılabildi –ç.n.]

Rumlar da Türkler gibi ölülerini yıkıyorlar.

29 Ağustos'ta efendim bana Bosna'daki Ferhad Bey'i ve Budin paşasını her yıl bizimkilere verdikleri ziyandan ötürü padişaha şikâyet etmemesinin sebeplerini açıkladı. Öncelikle, imparator kendisine bu konuda bir emir vermemiş olduğundan, onun emirleri dışına çıkmaktan sakınıyormuş. Ayrıca gerilim ve kızgınlık yaratmak da istemiyormuş.

Barış, ancak Mehmed Paşa'ya yalvarmakla sağlanabiliyor. Yukarıda adı geçen iki kişi de Mehmed Paşa'nın yakın dostları olduğuna göre, onun haberi olmadan bu iki kişiye karşı girişimde bulunmak, barışı zedeleyebilir. Paşa, padişahı savaşa teşvik ederse bizim ne kadar çok eksiğimiz olduğunu keşfeder. Oysa şimdiki halde paşa kendi çıkarı için barışı korumaya gayret ediyor.

Hıristiyan âleminde, krallar, prensler, asilzadeler arasında geçen bütün olayları Venedikliler hemen haber alıyorlar ve Konstantinopolis'teki "Balyos" dedikleri elçilerine ve temsilcilerine bildiriyorlar. Elçi de bu haberleri Mehmed Paşa'ya aktarıyor. Onlar adeta dünyanın her şeyi gören gözü durumundalar. Öğrendiklerini de avaz avaz bağırarak herkese ilan ediyorlar ve yazıyorlar.

Saygıdeğer efendim, bir süre önce paşanın yüzüne karşı dedi ki: "Siz tehditler savurmakla hiçbir yere varamazsınız. Çünkü bu davranışınız yüzünden imparatorumuz sizin dost mu yoksa düşman mı olduğunuza karar veremiyor ve armağanları yollamakta tereddüt ediyor. Sonuç şu ki, armağanları ya geç yollayacak, ya da hiç yollamayacak."

Eylül 1576

3 Eylül'de rahip Simeon'u ve üç ay önce Kutsal Dağdan buraya gelmiş olan başka bir din bilginini ziyaret ettim. Birlikte Kutsal Ruhun intişarından söz ettik. Onlar diyorlar ki: Kutsal Ruh, Babadan Oğula geçer ve onun aracılığı ile iletilir. Bunun nedeni de şuymuş: Her ne kadar Baba, Oğul ve Kutsal Ruh tek bir varlıksa da, Kutsal Ruh bu varlıktan çıkmıyor Babanın kendisinden Oğul aracılığı ile çıkıyor, çünkü yaratılmak ve intişar etmek kişilerin arasındaki farktan kaynaklanıyor, varlığın kendisinden değil. Varlık tektir fakat kişiler muhteliftir ve aralarında fark vardır.

Pelopones veya Morea denilen bölgedeki önemli kentler şunlar: Corinthos [Korint] Nauplium [Anabolu], Palea, Patra [Balyabadra], Monemfasia veya Malvasy [Malvasia/Minoa], Lacedaemonia [Lakedemonya], Christianopolis.

4 Eylül'de Sırpların eski ajanları olan Peter, Erdel'den geldi ve çok sayıda mektup getirdi. Bunlardan öğrendiğimize göre, Roma imparatoru,

Alman ve İtalyan prenslerinin ve papanın desteği ile kurduğu büyük bir ordunun başına bizzt geçerek Lehistan'a doğru harekete geçmiş, Litvanyalılar ve Prusyalılar da büyük bir heyecan içinde onu bekliyorlarmış. Bathory, Türklerden yardım istemiş. Fakat ajanın görüşüne göre, daha yardım gelmeden Lehistan elden gidecektir. Padişah, Bathory'nin mektubunu hiç vakit kaybetmeden tercüme ettirmiş.

7 Eylül gecesinde efendim bana hemen hemen bir yıl boyunca Wittenberg'de Philippo'nun [Philippe Melanchton] sofrasına konuk olduğunu anlattı. Philippo memleketlerinden sürülen İskoçyalıları, İngilizleri, Fransızları ve Hollandalıları çevresinde toplamaktan çok hoşlanırmış ve onlar da ona "Son Yemek" ayini konusunda sorular sorup görüşlerini açıklamasını isterlermiş, ama fazla ısrar edip gerçek düşüncelerini öğrenmek istediklerinde sinirlenir ve: "Benim bu konuda "*Locos Communes*" adındaki yazılarımı ya da Paulus'un bazı sözleri hakkındaki yorumlarımı okuyun !"dermiş. Böylece herkesi yazılarını okumaya teşvik eder, bazı konular hakkındaki fikirlerini açıkça söylemek istemezmiş. Ama kendisiyle çok yakın ilişkide olanlar ve onu iyi tanıyanlar Zwingel'in[34] görüşlerini onaylamadığı kanısına varmışlar. Çünkü ondan hep küçümseyici ve alaylı bir ifade ile söz edermiş ve sözlerini ciddiye almazmış. Luther'in fikirlerine de katılmıyormuş, çünkü öğretisinde İsa'nın bedeni ve kanı ile maddi olarak katılımından söz etmekteymiş. Calvinus'u [Calvin] daha çok beğeniyormuş, çünkü o orta yolu seçmiş. Onun fikirlerini ne küçümsüyor ne de aşırı değerlendiriyormuş.

Efendim bana şunları da anlattı: Carlowitz, imparatorluğun ve elektör dükalığın danışmanlığına atandığında (Philipp'in[35] ona yazdığı bir mektup var), İspanya yolculuğuna çıkmadan önce Philipp'e şu soruyu yöneltmiş: "Acaba Protestan mezhebinden olan biri, efendisiyle birlikte papanın ayinine katılırsa, vicdanen huzursuz olur mu?"

Philipp ona şu yanıtı vermiş. "Elbette vicdanı huzursuz olur, ama bunun hiçbir önemi yoktur, çünkü inanç insanın kalbindedir, edimlerinde ve eylemlerinde değil."

Saygıdeğer efendimin anlattığına göre, kendisine de 14 yıl önce imparator hazretlerinin en büyük oğulları olan Rudolpho ve Ernst'in İspanya yolculukları sırasında onlara refakat etmesi önerilmiş. Bu sayede kendini

göstereceğini ve terfi ederek şerefli mevkilere gelebileceğini söylemişler. Bunun üzerine o, güvendiği bazı kişilere bu iki efendinin hizmetindeyken Katolik kilisesine gidip ayini izlemesinin kendisine vicdani bir sorumluluk getirip getirmeyeceğini sormuş. Soruyu yönelttiklerinin çoğu Melanchton'un görüşünü paylaşmışlar. Oysa İspanya'da şu sırada sefir olarak bulunan bay Johann Kevenhüller ona Prag'da şöyle demiş:"Eğer Tanrı'yı inkâr etmeye hazırsan, sen de Katolik kilisesine gidebilirsin. Çünkü gördüğün gibi, ben Protestan olarak dünyaya geldim, ama böyle yollarla yüksek mevkilere ulaşmayı umduğum için mezhep değiştirdim ve papanın tarafına geçtim." Saygıdeğer efendim onu bu dönekliğinden dolayı kınayınca, o şu yanıtı vermiş: "Benim de bir zamanlar bu yanılgıya kapıldığım doğrudur. Fakat Tanrı bana doğru yolu bulmam için yardım etti." Bunun gibi önceleri Protestan olup, daha sonra yükselmek amacıyla döneklik yapan pek çok kişiyi örnek göstermiş. Nitekim efendimin akrabası Bay Uratislaus von Baerenstein de ona uzun süre tarizlerde bulunmuş, Katoliklerin hep terfi edip yükseldiklerine, imparatorun nezdinde itibar gördüklerine ve mutluluğa eriştiklerine tanık olduğunu, Protestanların ise onlara kıyasla geride kaldıklarını söylemiş. Bunun üzerine saygıdeğer efendim şu yanıtı vermiş: "Onların ne gibi bir mutluluğa eriştiklerini bilmiyorum. Onların terfi edip yüksek mevkilere geldiklerinin farkındayım, ama buna mukabil özellikle Protestanlara karşı çıkanların Tanrı'nın gazabına uğradıklarına dair de pek çok korkunç örnek gösterilebilir. Örneğin Bohemyalı kançılar bir köprüden geçerken köprünün sadece bir tek yerde göçmesi ve kançıların aşağı yuvarlanması, diğer yük dolu arabaların ise öbür taraftan güvenle geçebilmesi doğal bir durum olarak değil, Tanrı'nın adaleti sonucu gerçekleşmiştir. Kançılar Seld'in meclisten çıktığında atlarının ürkmesi ve kançıların arabadan yuvarlanarak boynunu kırması da öyle. Yanında oturmakta olan Zasius da arabadan yuvarlanmış ve arabanın tekerleği yüzünün üzerinden geçmiş ve bunun sonucu olarak burnu şekilsiz bir hale dönüşmüş. Laibach piskoposu olan başyargıç da kiliseye giderken ayağı kapının eşiğine takıldı ve düşerek boynunu kırmasına neden oldu. Arşidük Karl'ın kançıları Biler ise aklını oynattı ve bağıra çağıra şeytanın adamı olduğunu ilan etti. Dük de Guise kendi emrinde

34 Zwingel: Zwingli, İsviçreli din reformatörü –ç.n.

35 İspanya Kralı II. Felipe / Philipp –ed.n.

olan bir asker tarafından vuruldu. Staffilius Eckus, Spiera, Passerculus, Grammaticus ve başkaları ne yapacaklarını bilmez bir duruma düştüler. Ama varsayalım ki Papistlerin inancı doğrudur, (bu onu gerçekten kabul ettiğim anlamına gelmesin) bu inancı sadece geçici bir mutluluğa kavuşmak için benimsemek doğru değildir."

8 Eylül'de yaklaşık 300 sipahi, zırhlarını, miğferlerini takmış olarak paşanın evinin önünde toplandılar. Kızılbaşlara karşı savaşmak üzere Van'a gideceklermiş. Silahları, ok ve yay, kılıç, kalkan ve ucuna kırmızı bayrak takılı mızrak.

Hıristiyanlıktan Müslümanlığa dönen birçok kişi, çocuklarını gizlice vaftiz ettiriyor. Örneğin Galata'da yaşayan ve bir zamanlar Kıbrıs'ta esir düşmüş olan bir terzi, karısına ve çocuklarına kavuşabilmek için Müslüman olmayı kabul etmiş, ama sonradan gizlice çocuklarını vaftiz ettirmiş. Alman kökenli bir berber de aynı şekilde davranmış. Piyale Paşa'nın saraylılardan biriyle evlenmesi nedeniyle terkettiği eski karısı da çocuklarını vaftiz ettirmiş. Müslüman olan Hırvatlar da çocuklarını gizlice vaftiz ettiriyorlar.

Türkçe, kaba ve gelişmemiş bir dil. Düşüncelerini zarif bir üslupla açıklamak isteyenler Türkçe'ye Farsça ve Arapça sözcükler katıyorlar, tıpkı Almanların konuşmalarını Lâtince sözcüklerle süsledikleri gibi, Türkler de Farsçayı daha zarif bir dil saydıklarından, kitap ya da şiir yazdıklarında bu dili kullanıyorlar.

Türklere göre Kuran'da çok derin sırlar, bilgiler gizlidir. Bir tek Elif harfi, tek bir sözcük veya cümle üzerine kitaplar yazılmıştır. Fakat bu sırları basit insana açıklamak onların gözünde büyük bir günahtır ve bu yüzden kendi dinlerini kabul eden kimselere bu sırları asla açıklamazlar. Ama içinde bulunan zıtlıkları birbirine uydurmak, birbirine yapıştırmak, anlamsız şeyleri birtakım mecazlarla yorumlamak gibi işlerde onların üstüne yoktur. Kuran'da insana ters gelen hiçbir şey yoktur ki, akılların yatabileceği bir yorum getirip göze hoş görünmesini başarmasınlar. Örneğin Kuran'da şöyle yazılı: Muhammed sadece Tanrı'nın bir elçisidir; elinde kılıcı ile insanları zorlayan birisi değildir. Başka bir yerinde ise diyor ki: Muhammed'e kılıcın gücü emanet edilmiştir. Diyorlar ki: Muhammed'e başlangıçta cahil insanlara sevecenlikle yaklaşması, tatlı diliyle onları iknaya çalışması emredilmiş. Ama daha

sonra kendisine uymayıp direnç gösterenlere karşı kullanması için eline kılıç verilmiş. Tıpkı bir hekimin hastalığın seyrine göre icabında sert tedaviler uygulaması gibi. Kuran'a göre, Tanrı da aynı şekilde davranır: İnsanların tutumuna göre, kâh bu yöntemin, kâh diğer yöntemin kullanılmasını emreder.

10 Eylül'de, Yahudiler "Çardak Bayramı"nı[36] kutluyorlar. Onların bu gelenekleri hakkında bilgilenmek için, sabahın erken saatlerinde ibadet evlerine gittim. Yahudiler evlerinin damlarına defne dallarından ve başka yeşilliklerden çardaklar yapmışlar, çevresini halılarla kapatmışlardı. Burada oturup yemek yiyorlar, içerde hep bir ağızdan "hosa, hosa, hosa" diye şarkı söylüyorlardı. Başlarını ve omuzlarını kaplayan beyaz örtülere bürünmüşlerdi. Şarkı söylerken bir taraftan da her iki yana doğru sallanıyorlardı. İçlerinden biri "On Emir"i iki altın kaplama asanın arasında elinde tutuyordu. On Emir, parşömen kâğıdı üstüne yazılıdır ve her okulda bundan 10 veya 20 tane bir kutu içinde muhafaza edilir. Kutsal yazıyı mahfazasının içinden çıkarmak isteyen, bu hakkı para ile satın almak zorundadır. Zira bu hakka sahip olmak onların gözünde büyük bir onurdur ve onu ancak en çok parayı ödeyen kişi elde edebilir.

Daha sonra Bay Schmeisser, elçiliğin yemek ve içki sorumlusu Jacob Reiner ve ben, Asya'daki su kulesine gittik. Burada birbiri üstüne inşa edilmiş dört güzel oda var. Bahçedeki ağaçlar bizim de bildiğimiz türden: Elma, armut, zeytin, nar ağaçları, selviler ve çok sayıda da fıstık çamı. Bir tepenin yamacında düzenlenmiş olan bahçenin yeri çok güzel.

11 Eylül'de Venedik'ten haberler geldi. Krakova başpiskoposu ile birlikte daha pek çok kişi imparatorumuzdan yüz çevirmiş ve Bathory ile anlaşmış. Ayrıca devlet meclisi toplantısına hemen hemen hiçbir prens gelmemiş, hepsi birer özür beyan etmişler ve Saksonya'da Treveri'de bir toplantı yapmayı teklif etmişler.

Roma, Venedik, Napoli, Mantua [Monava] ve tüm İtalya'da, hatta Sicilya'da çok ölüm vakası varmış.

Yahudiler her gün üç kez ibadethanelerine gidiyorlar: Sabahleyin, ikindi vakti ve akşam üzeri. Duaları çok uzun sürüyor ve hep birden şarkı söyleyerek ibadet ediyorlar. Onların iddialarına göre, Elias [İlyas] bir Me-

36 "Çardak Bayramı": İbranice "Sukot" (Çardak) adı verilen bu kutlama Tişri'nin 14. gününe rastlar ve sekiz gün sürer. Yahudilerin Mısır'dan kovulup çölde yersiz yurtsuz yaşadıkları 40 yılı anmak amacıyla sürdürülen bir gelenektir. Akşamları bu çardaklarda dua edilir –ç.n.

sihmiş ve mahşer gününden önce yeniden gelecekmiş. Geçmişte ölüleri dirilten ve körlerin gözlerini açan Schemiworas, Regensburg'da tamamen billurdan yapılmış olan kutu içinde muhafaza ediliyormuş.

12 Eylül'de Mehmed Paşa Atmeydanı'nda 500 sipahiyi ve sınır muhafızını teftiş etti, birbiri arkasından hepsinin adını okutup yanına çağırdı ve silahını gözden geçirdi.

Türkler de, tıpkı Rumlar gibi Konstantinopolis'teki St. Sophia kilisesini Rumca ismiyle "Ayasofya" diye adlandırıyorlar.

13 Eylül'de saygıdeğer efendim, Erdel voyvodasının eski ajanı Sırp kökenli kurye Peter'e sekiz taler vererek Salzburg'a ve diğer bazı yüksek mevkilerdeki kişilere bir paket mektup yolladı.

Bugün Galata'daki iyi kalpli rahip Antonius öldü. Bıraktığı 500 dukadan St. Franciscus manastırına 100 duka, uşağı Nicolo'ya 100 duka, hizmetkârlarına 25 duka verildi ve geri kalanı da değişik yerlere dağıtıldı.

14 Eylül'de saygıdeğer efendim, Türklerin hükümdarlarına gösterdikleri itaati övdü. Bizim efendilerimiz birçok imparatorluk meclisi toplantıları düzenleyip aylarca büyük masraflara giriyorlar, buna karşın Türkler bir tek Divan toplantısında bütün sorunlarını hallediyorlar. Vezirler aralarında bir karara varıyorlar ve padişaha iletiyorlar. Padişah hemen her tarafa haber salıyor ve hükümdarın emirlerine herkes boyun eğiyor. Çünkü aksi halde kellesinin uçurulacağını biliyor. Bütün yapılan iş, küçük bir kâğıt parçasına birkaç satır yazı yazmak (zaten onların mektupları daima çok kısa ve birkaç satırdan ibaret olur) ve bunu Kızıl Deniz'e, Ege Denizi'ne ve diğer bölgelere yollamaktır. Emirler daha o an yerine getirilir. Padişahın Lehistan'a bir tek çavuş göndermesi yetiyor. Tüm Roma-Germen İmparatorluğu o bir tek çavuşun yaptığını beceremiyor. Padişah, Cezayir'e üç kadırga göndermekle, Fas tahtına bir kral yerleştirebiliyor. Tatarlar, padişah ne derse yapıyorlar. İranlılar ondan korkuyorlar. Gene de Tanrımız onun gözlerini bağlıyor veya önüne başka engeller çıkarıyor olmalı ki, o bu büyük gücüne ve tebaasının itaatine rağmen doğrudan doğruya Viyana üzerine yürüyüp onu işgal etmiyor. Evet, o bizi çoktan yutmuş olabilirdi. Hukuk meselelerinde de aynı sorun var. Bir dava 10, 20, 30, 50 yıl mahkemelerde sürünmemeli. Burada müftü birkaç kelimeyle fikrini yazı-

lı olarak açıklayıp hükmünü verdi mi, bu geçerli sayılıyor ve dava kısa yoldan halledilmiş oluyor.

15 Eylül, saat birde iki kadırga geldi. Biri Trablus'tan padişaha armağanları getirdi. Diğeri ise Uluç Ali'nin kadırgasıydı ve onun Novareno'da güçlü bir kale inşa ettirdiği, fakat Calabria'da çok sayıda askerini kaybettiği, Hıristiyanların "*Armada*" denilen filosunun çok güçlü ve donanımlı olduğu haberini getirdi.

16 Eylül'de [Divan tercümanı] Murat Bey'in Erdel temsilcisinden saygıdeğer efendime getirdiği habere göre, imparatorumuz armağanları göndermeye karar vermiş. Armağanları göndermeyi bugüne kadar ertelemesinin sebebi, Lehistan'daki sorunların bir türlü çözümlenememesiymiş.

17 Eylül'de Konstantinopolis'te ve Galata'da sonbahar faaliyetleri başladı. Bunun için de subaşıdan izin alınması gerekiyor. Toprak kirası ödendikten sonra, sonbahar ile ilgili işler yapılabiliyor.

Bugün padişaha armağanlarını getiren Gürcülerin kapımızın önünden geçtiklerini gördüm. Hepsi Hıristiyan olan Gürcüler iri yapılı insanlar. Biri Türk giysileri içindeydi ve bir eşeğe binmişti. Yaya olan diğer ikisi Tatar kıyafetindeydiler ve önde yürüyorlardı. Birinin başında kürk başlık vardı, diğerinin başlığı ise dallardan örülmüş, ya da içine dallar yerleştirilmiş garip bir başlıktı. Gruptaki diğerlerinin kıyafetleri kısmen Türklerinkine kısmen de Asyalılarınkine benziyordu. Aralarında kendi dillerini konuşuyorlardı. Onlara çok yakın bir yerde yaşayan Hıristiyanlara "*Migrul*" veya "*Aligril*"[37] deniyormuş.

Bugün akşam yemeği sırasında saygıdeğer efendim, Cigala'nın ve şimdiki yeniçeri ağası olan oğlunun [Sinan Ağa] nasıl esir edildiğini anlattı. Baba, İspanya kralının hizmetinde denizleri dolaşan çok güçlü bir kaptanmış. Yaşlanınca, kralına gidip gemisini teslim etmiş ve artık kendisini hizmetinden azat etmesini, görevi oğluna devretmesini önermeye karar vermiş. Napoli'den yola çıkıp pupa yelken Mayorka'ya doğru giderlerken, önlerinde üç kalyete görmüşler ve bunların kaçış halinde oldukları izlenimini almışlar. Cigala'nın emrinde ise bir kadırga ve bir kalyete varmış. Onlarla kaçan gemilerin peşine düşmüş. Fakat onlar birden geriye dönmüşler, geminin kumandanını gözünden ve di-

37 Mingel (Megrel), Karadeniz Gürcüleri, merkezi Odiş'tir –ed.n.

zinden yaralamışlar. Kalyetelerin ikisi Cigala'nın kalyetesini ele geçirmişler ve üzerindeki topları Cigala'nın kadırgasına karşı kullanmışlar, böylece onu esir almışlar ve azat edilebilmesi için birkaç gün zarfında 50.000 duka fidye istemişler. Ödeme biraz gecikince, tutsaklarının Cigala olduğunu anlamışlar ve onu oğlu ile birlikte Konstantinopolis'e yollamışlar.

Cigala ve oğlu âdet olduğu üzere padişahın Divan toplantısına götürülmüşler. Oradan Cigala Yedikule'ye hapsedilmiş, oğlu ise genç ve güçlü göründüğünden, onu hadımlara teslim etmişler. Onlar genç adama kâh tatlı, kâh sert sözlerle telkinlerde bulunarak, zaman zaman da tokat atıp hırpalayarak, Müslüman olmasını teklif etmişler. Bu sayede hem kendinin hem de babasının hayatını kurtarabileceğini söylemişler ve sonunda razı etmişler. Sultan Süleyman onu hemen sünnet ettirmiş ve sünnet düğünü ya da şöleni için harcanmak üzere 200 duka tahsis etmiş. İmparator Ferdinand ve Fransa kralı, yaşlı Cigala'nın serbest bırakılması için ricalarda bulunmuşlar. Eğer yaşlı Cigala Yedikule zindanında ölmeseymiş, serbest bırakılacakmış. Bu Yedikule kalesinde ve Bosphorus kıyısındaki Kara Kule'de Erdel'den ve başka yerlerden gelme pek çok yüksek asilzade hayatlarını kaybetmişler. Şu sıralarda Tunus kralı da Yedikule'de tutsak olarak kalmaktaymış.

Galata'da bazı kimselerin besledikleri güvercinler için dört-beş duka ödendiğinde, ok gibi havaya fırlıyorlar ve sonra hızla döne döne geri geliyorlar, 50-60 kez takla atarak yere konuyorlar.

18 Eylül'de, saraya sık sık gitmiş olan [Divan tercümanı, Frankfurtlu] Ali Bey, bize padişahın sofra âdetlerinden söz etti. Yemek zamanı çeşnigirler yemekleri padişahın dairesi önüne kadar getirirler ve orada bir sehpaya dizerlermiş. Hadım edilmiş sofra hizmetkârlardan biri, yemek kaplarını buradan alır padişahın önüne getirirmiş. Böylece birbiri arkasından meyveler, tatlılar ve bal da dahil olmak üzere, yaklaşık 20 kap yemek sunulurmuş. Padişah, önünde duran misk kokulu, siyah renkli beş-altı tahta kaşıktan biri ile yemeklerden tadar, hepsinden sadece iki-üç kaşık alırmış. Genelde yalnız başına, bazen de o sırada sarayına aldığı bir cariyesinin yanında yemek yermiş. Ama yalnız bir tek karısı varmış ve onunla yetinirmiş. Masası som altından yapılma bir tepsiymiş, iskemlesi gümüştenmiş. Bütün kap kacağı da altındanmış. Yemek sırasında çevresin-

de kırk kadar içoğlanı hizmete hazır vaziyette beklermiş. İlerde bunların bazılarını çeşnigir, bazılarını sipahi, atla dolaştığı zaman yanına aldıklarını da kapıcıbaşı olarak görevlendirirmiş. Sarayda böyle 500 kadar genç çocuk varmış. Onlara okuma yazma öğretiliyor ve her birine günde sekiz akçe ödeniyormuş. Padişahın hizmetinde düzgün bir davranışta bulunanların kısa zamanda yükselmesi mümkünmüş. Bir zamanlar saatçi olan, sonradan çeşnigir olabilir veya yüksek bir göreve atanabilirmiş. Böylece en alt basamaktan en üst makama kadar terfi edilebilirmiş. Aşçı veya peremeci olan biri, ilerde paşa bile olabilirmiş.

18 Eylül'de İran'dan gelen bir çavuş, Şah [II.] İsmail'in, vaktiyle babasının yapmış olduğu barış antlaşmasını devam ettirmek istediğini ve üç ay içinde yeniden bir elçi göndereceğini haber verdi.

Türkler arasında yaygın olan bir söylentiye göre de, Roma veya Alman İmparatoru, ya da onların tabiri ile "Viyana'daki kral" [ya da Beç kralı], ülkenin asilzadelerinden, Lehistan sorunu konusunda kendisine destek vermelerini istemiş, fakat onlar reddetmişler. Bu yüzden şimdi bir an önce armağanları yollayacakmış.

19 Eylül'de elçiliğimizde görevli olan çavuş, aşçımız Landshutlu Jacob'un tehlikeli bir çıbanını tedavi eden ve senelerdir Konstantinopolis'te mesleğini yürüten Portekizli hekimi tehdit etmiş ve bir daha elçiliğe gelirse, ona öldüresiye dayak attıracağını söylemiş. Neyse ki, saygıdeğer efendim bu güç gösterisinin gerçekleşmesini önlemiş. Sözünü ettiğim hekim, efendimin ricası üzerine salgın hastalıklara (*morbum Epidemicum*) karşı şu önlemleri salık vermektedir:

(Lâtince metin)

20 Eylül'de Ali Bey, akşam yemeği sırasında bize Sultan Selim'in sarayında çok sayıda dilsiz bulunduğunu anlattı. Padişah, soğuk kış günlerinde sabahleyin içini ısıtacak keskin bir içki içer ve bu dilsizleri karlı zeminin üstünde çıplak ayakla oynatarak can sıkıntısını giderirmiş.

Oğlanlardan pek çoğunu kendi elleriyle, okla vurarak öldürürmüş. Onları cezalandıracağı zaman, dövecek yerde, "kafasını kesin!" diye buyurmuş ve hemen oğlanın kafasını keserlermiş, ya da kendisi okla vururmuş. Ama ertesi gün yaptığına pişman olurmuş.

Padişah, geceleri altı altın şamdana yerleştirilmiş olan beyaz mumları yaktırır ve üçer üçer her iki yanına dizdirirmiş. Atla yola çıktığında ona refakat eden oğlanlar, gece uyurken de başında nöbet tutarlarmuş. Pamuk doldurulmuş bir şiltenin üzerinde yatarmış, sabah olunca bu şilte dürülür, düzgün bir biçimde bir kenara konurmuş. Yorganı da pamuktanmış ve sırmalı kumaşla kaplıymış, üzeri inciler ve değerli taşlarla işliymiş. Kışın bunun üzerine samur kürk örtülürmüş.

21 Eylül'de Jula[38] sancakbeyinin Kallo'dan yolladığı 18 tutsağı demir kelepçelere vurulmuş olarak Mehmed Paşa'ya götürdüler. Bunların dördü hemen Müslüman oldu.

25 Eylül'de patrikhaneye gittim. Niyetim, ayın 21'inde bizim Hırvat Peter'in Tübingen'den Bay Crusius'tan teslim alıp getirdiği mektupları patriğe götürmekti. Ama eski patrik Metrophanes onun başına çok iş açmış olduğundan, bu seferlik mektupları vermedim. Zira Kantakuzen, padişaha olan borçlarından ötürü hapishaneye atılınca, birçok kişiden ona karşı çeşitli şikâyetler gelmeye başladı. Bunların arasında Metrophanes adındaki bu eski patrik de vardı ve Kantakuzen'in kendisine uyguladığı baskının kendi yandaşları tarafından padişahın Divanında gündeme getirilmesini sağlamıştı. Divan'da, Kantakuzen'in ondan istediği parayı vermediği ve emirlerine uymadığı için, onu patriklik makamından uzaklaştırdığı, şerefine leke sürdüğü ve sefalete mahkûm ettiği konuları ele alındı. Metrophanes, Kantakuzen'e sekiz yıl zarfında toplam 16.000 duka, yani yılda 2.000 duka ödemiş, ama o bununla yetinmeyip her yıl daha fazlasını istemiş. Metrophanes karşı çıkınca, onu azlettirmiş ve yerine memleketlisi Achilolu [Ahyolulu] Yeremias'ı getirmiş.

Metrophanes yetmiş yaşlarında, görmüş geçirmiş bir Konstantinopolisli. Kentin dışında, limanın [Haliç'in] karşı yakasında, tersanenin ötesinde, padişahın bahçelerinin bulunduğu yöredeki "*Ayia Paraskevi*" [Hasköy] adındaki bir köyde doğmuş. Bu nedenle de Konstantinopolis'te itibarlı kişilerden pek çok dostu var ve bunlar onu, yeniden patriklik makamına talip olması için teşvik ediyorlar. Padişah, mabeyincileri aracılığıyla kendisine haber göndermiş ve bizzat gelip şikâyetlerini arz etmesini bildirmiş. Metrophanes bu sebeple on gün önce buraya gelmiş. Bugün de şimdiki patrik Ye-

remias, ona "hoş geldin" demeleri ve gelişinin nedenlerini öğrenmeleri için 5-6 papazını göndermiş. Eğer kendisine karşı da şikâyette bulunacaksa, sorunun iyilikle, anlaşarak halledilmesini önerecekmiş. Metrophanes, padişahtan kendisine bir lutufta bulunmasını rica etmek için buraya geldiğini, fakat bunu başkalarının bilmesine gerek duymadığını, ama bir gün patrikhaneye gelip doğrudan doğruya patrikle, hiçbir aracı olmadan konuşmaya niyetli olduğunu söylemiş. Metrophanes'in kentte 2.000 kadar taraftarı ve pek çok dostu varmış ve onun patrik olduğu dönemde bunlar kendisinden çok yararlanmışlar. Bu nedenle şimdiki patrik, görevinden alınma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyormuş. Üstelik de eski patriğin davasını padişahın Yahudi hekimleri destekliyorlarmış ve bunlar sık sık padişahın huzuruna çıkıyorlarmış. Eğer padişah, patriklik makamına tekrar Metrophanes'in getirilmesini emrederse, Yeremias'ın çekilmesi gerekecekmiş. İşte patrik böyle büyük dertlerle uğraştığı bir sırada ben onu rahatsız etmek istemedim ve mektupları yaşlı vaize teslim ettim. O da buna çok sevindi.

26 Eylül'de saygıdeğer efendim, paşanın huzuruna çıktı ve Türklerin bizimkilere verdikleri büyük zararlardan şikâyette bulundu. Paşa buna hiçbir yanıt vermedi.

Şimdiye kadar imparatorumuzun mektuplarını tercüme eden tercümanlar, daha efendim paşanın huzuruna gelmeden konuları ona bildiriyorlardı ve paşa da birçok mazeretler uydurmak için vakit bulabiliyordu. Ama bu sefer, saygıdeğer efendim mektupları doğrudan doğruya Matthias'a tercüme ettirdi ve paşa bu yüzden efendimin hangi konuyu gündeme getireceğini önceden öğrenip vereceği yanıtları tasarlamak fırsatını bulamadı.

İmparatorumuz, paşanın teklifine uyarak ve onun da elçimizin başvurusu üzerine bazı esirleri azat edeceği sözüne güvenerek çok sayıda tutsağı serbest bıraktı, fakat paşa verdiği sözde durmadı. Oysa [bunlardan] Delipop, kimsenin haberi olmadan azat edilerek Konstantinopolis'e getirilmişti bile. Ona Müslüman olması için ısrar etmişler, kabul etmezse döve döve öldüreceklerini söylemişler, sonunda bu sabah, elçiye teslim edilmek üzereyken, din değiştirmeye razı olmuş.

Bugün yeniden patrikhaneye gittim, fakat Theodosius'u göremedim, çünkü patrikhane için bağışları

38 Jula: Gyula/Giula/Güle veya Göle kalesi –ed.n.

toplamak üzere deniz yolculuğuna hazırlanmaktaymış. Bağış toplayanlar daha önce paşaya başvurup izin istiyorlar ve pasaport alıyorlar. Sonra da yolculuk sırasında kendilerine refakat edecek yeniçerileri bekliyorlar. Kara yoluyla yolculuk yaparlarsa, gittikleri yerlerdeki metropolitler kendilerine tahsis edilen bölge içinde, masrafları kendilerine ait olmak üzere yolculara at temin etmek zorundalar. Bağış toplamaya gidenler, beraberlerinde genel olarak on kadar yardımcı bulundururlar ve bunları çeşitli yerlere gönderirler. Ben konu açılmışken, bizden birinin de böyle bir yolculuğa katılmasına paşanın izin verip vermeyeceğini sordum. Bana bunun kesinlikle mümkün olamayacağını söylediler. Çünkü hem Türkler böyle bir durumdan kuşku duyarlarmış, hem de Rumlar çok huzursuz olurlarmış ve bu yüzden Luther mezhebinden olan bir yabancının, kendi yaşam biçimlerini, neler yapıp neler yapmadıklarını yakından izlemesine izin vermezlermiş. Nitekim bir sürü şom ağızlılar da, böyle yakın bir ilişkinin sadece casusluk yapmak amacından kaynaklandığını patriğe telkin etmekteymişler. Bunun üzerine ben ve Jacob Reiner akşam saat dörtte patriğe, Bay Crusius'un iki mektubunu teslim etmeye gittik. Patrik o sırada gümüş bir kalemle, büyük harflerle yazılmış bir sürü belgeyi imzalayıp mühürlemekle meşguldu. Bizi nezaketle karşıladı ve masasının önünde yer almaya davet etti. Sonra da bana, kendisini seyrek ziyaret ettiğim için sitemde bulundu. Mektupları bizim önümüzde okuduktan sonra memnuniyetini belirtti ve benim patrikhaneye gelmemden çok hoşnut olduğunu söyledi. Az sonra yaşlı bir keşiş geldi ve kapının önünde akşam duasını ezbere ve büyük bir süratle okudu. Dua okunması bitince, patrikle birlikte odada bulunanlar ayağa kalktılar, haç işareti yaptılar ve "Tanrım, bize merhamet et!" dediler. Bunu müteakip patrik ayini yapmak üzere aşağıya, kiliseye indi.

Patriğin rahiplerinden haç taşıyanlara "*stavrofori*" adı verilir ve Kuddas Âyini'ni sadece bunlar düzenlerler. Bunların başlarındaki yüksek külahların üzerinde haç işareti vardır. Bu başlıklarını sadece önemli yortularda takarlarmış, ama Türklerin yüzünden, çoğu zaman bundan da vazgeçerlermiş. Zaten bu başlıkları taşımak da çok yorucuymuş.

Patrikhanede kırmızı ve mavi kumaştan örtülerle kaplı iki araba gördüm. Kantakuzen'in kızı buraya o arabalarla getirilmiş.

Bir papaz metropolit olacağı zaman, paşa hemen patriğe bir çavuş gönderir ve kendisine bir armağan verilmesini ister. Yeni atanan metropolit, atandığı makamın getirisine göre (Larissa metropolitinin yıllık geliri 1.000 dukadan fazladır) 300, 500, hatta 1.000 duka ödemek zorunda kalır. Kantakuzen henüz itibarlı konumundayken, isteği üzerine kendisine de bir miktar para ödenirdi.

Bugün Türklerin bir cenaze törenine tanık oldum. Önden bir din adamı yürüyor ve şarkı söylermişçesine dua okuyordu. Sonra tabutu bir taş kaidenin üzerine yerleştirdiler ve ölen için dua ettiler, günahlarının Tanrı tarafından bağışlanmasını dilediler. Bundan sonra tabutun çevresindeki din adamları, köylüler gibi kaba sesleriyle "La İlahe İllallah" diye bağırdılar. Diğerlerinin de "hu, hu" haykırışları arasında cenazeyi mezarlığa kadar götürdüler. Orada mezarın başına oturdular ve cenaze gömülünceye kadar dua okudular. Mezar tamamen düz değildi, doğuya doğru biraz daha yüksekçeydi. Ölü mezara yatırıldıktan sonra üzerine tahtalar koydular ve böylece toprağın doğrudan temasını önlediler. Tahtaların üzerine de bir örtü yaydıktan sonra toprak döktüler. Bunun üzerine birisi din adamlarına ücret olarak bir miktar akçe ödedi, ayrıca fakirlere sadaka dağıtması için de para bağışında bulundu. Ertesi gün ölenin karısı, kocasının mezarını ziyaret etti ve acısını belirtmek için ona "neden öldün, neden beni bırakıp gittin?" tarzında sitemlerde bulundu. Sonraki günlerde de bu ziyaretini sık sık tekrarladı ve başka kadınlar da ona katıldılar, birlikte mezarın etrafına çömelip yaşlı bir din adamını da çağırarak ona dua okuttular.

28 Eylül'de *protonotarius* Theodosius bizi ziyaret için konutumuza geldi. Ben kendisine Bay Crusius'un mektubunu ve buradan temin edilmesini istediği kitapların, yani *Carmina* ve *Catalogum Vocabulorum Barbarorum*'un listesini teslim etmiştim. Bize beş gün zarfında adalara ve Anadolu'nun aşağılarındaki yörelere seyahat edeceğini ve yolda Patmos, Pisidya ve Casarea'daki üç eski kütüphaneyi gözden geçireceğini söyledi. Ben kendisine bir duka verdim ve eski kitapları araştırmasını tembih ettim.

29 Eylül'de tercüman Ali Bey dedi ki: Neuser, Konstantinopolis'te kimseye güvenilmemesi gerektiğini belirten eski bir Türk atasözüne uygun davranıyormuş. Kendisi de kimseye güvenmezmiş, sessiz sedasız işini ya-

parmış, kendine özgü bir barınağı varmış ve hiçbir Alman onu nerede bulabileceğini bilmezmiş. (Bu herhalde onun vicdanen rahat olmamasından, her an korku, endişe ve tedirginlik duymasından ileri geliyor.) Neuser Almanları dinlerini inkâr etmeye teşvik ediyormuş. Dönmeler de Neuser'e çok değer veriyorlarmış.

Türkler dinlerine o kadar bağlılar ki, Ramazan'ın üç ay öncesinden bile haftanın belli günlerinde oruç tutuyorlar.

Rus Çarı Büyük Dük Wasslowitz,[39] kendisine bizzat verdiği payeye göre "Tüm Rusların Efendisi," geçen gün imparator hazretlerine takdim edilmek üzere Regensburg'a bir mektup yollamış. Bu mektubunda majestelerine "sevgili ve en değerli kardeşim" diye hitab ediyor ve iki hükümdar arasında dostluk ilişkileri kurmak isteyişinden dolayı memnuniyetini belirtiyor (zira imparator, Prossegk şövalyesi Johann Kobentzel'i bu konuyla ilgili olarak Moskova'ya göndermişti). Rus Çarı, böyle kardeşçe bir dostluk kurulduktan sonra diğer Hıristiyan hükümdarlarının da bu büyük birliğe katılmalarını ve imparatorun elçileriyle birlikte onların da elçilerini ülkesine göndermelerini, bütün ortak sorunların bir arada konuşulup tartışılmasını ve düşmanlarına karşı güçlü bir birlik oluşturmalarını arzuladığını açıklıyor.

Duyduğumuza göre, kaba ve yontulmamış kişiler olan bu elçiler, yanlarında bir papaz bulunduruyorlarmış. Yemek yiyecekleri zaman, duvara Meryem ve İsa bebeğin bir resmini asıp önünde eğiliyorlarmış.

İmparator, bedava ağırladığı Lehistan elçileri ve diğer elçiler yüzünden büyük masraflara girmek zorunda kalmış. Onlar imparatora samur ve siyah tilki kürkleri armağan etmişler, imparator da bunun karşılığında onlara çeşitli armağanlar vermiş. Yakın zamanda onların arkalarından bir elçi daha yollanacakmış. Pomeranya Dükü, tüm Roma imparatorluğu adına elçilere başkanlık edecekmiş.

Yeni kral olan Bathory'nin elçisi oraya refakatsiz gitmiş. İmparator bundan hiç hoşlanmamışsa da, söylediklerine iyi niyetle kulak vermiş. Elçi, Bathory'nin kral seçilmiş olmasına karşı majestelerinin herhangi bir girişimde bulunmamasını, başkaldıran birkaç kişinin kışkırtmalarına kendini kaptırmamasını rica etmiş. İmparator, bu dileklerini yazılı olarak sunmalarını söylemiş. Onlar yazılı dilekçelerini verince, kançılar Dr. Weber Vi-

yana'da majestelerinin gözü önünde onlara yazılı bir belge teslim ederek şöyle demiş:

"Bathory'ye cevabımız burada yazılı." Bunun üzerine elçi ve arkadaşları o gece sanki güzel bir haber almış gibi aralarında eğlenmişler. Ertesi sabah gene refakatsiz olarak dönüş yoluna çıkmışlar. Regensburg'un üç mil ötesinde imparatorun talimatı üzerine Wolf Simmich onları tutuklamış ve Linz sarayına götürüp Lehistan'a bir mektup yollamış. Bay Kurtzbach' ı vuran kişiyi yollamalarını, aksi halde elçilik heyetindekilerin de başına aynı olayın geleceğini bildirmiş. Onların beraberlerinde koruyucu refakatçiler olmadan devlet meclisi toplantısına geldiklerini, oysa imparatorun adamlarının refakatçileriyle bile güven içinde yolculuk yapamadıklarını açıklamış.

Bay Hanns Wohlzogen'in bize bildirdiğine göre, imparator, en önemli danışmanları olan Bay Weber, Bay von Harrach, Bay Schwend, Bay Trautson ve başka kişilere Lehistan meselesi ile ilgili fikirlerini sormuş ve bu kişiler, durumu iyice inceledikten ve üzerinde düşündükten sonra çoğu, majestelerinin Lehistan'dan vazgeçmesini salık vermişler. Buna imparator şöyle karşılık vermiş: "Bu meselede benim atalarımın ve benden sonraki kuşakların şerefi söz konusudur. Bu sebeple ben Lehistan tahtından vazgeçmeyeceğim. Ben Hollstein Dükü Adolph'a ve Mecklenburg Düküne, papa ve Roma İmparatorluğu adına asker toplamaları için haber gönderdim."

Mecklenburg Dükü, kendini kimseye tanıtmadan iki hizmetkârı ile birlikte Regensburg'a gelmiş ve sadece majesteleri çağırttığı zaman onun yanına gidiyormuş, başka kimse ile görüşmüyormuş.

İmparator, Lehistan savaşında kendisine destek olmaları konusunda Alman prensleriyle de müzakerelerde bulunmuş. Fakat onlar Lehistan meselesinin bu kadar zahmete değmediği ve bir fayda sağlamayacağı görüşündeymişler ve sadece çok az yardım edebileceklerini açıklayarak demişler ki: "Biz papa yanlısı bir yönetimin egemenliği altında olsak da olmasak da, arzuladığımız din özgürlüğü herkese tanınmadıkça, biz de bundan fazlasını yapamayız." İmparator da bu seferlik eski barış anlaşmasını sürdüreceğini ve Katolik mezhebinden olanlara, Protestanlarla iyi geçinmelerini, onların isyan et-

39 IV. İvan (Korkunç İvan): İvan Vassiliyeviç 1533-1584 –ed.n.

melerine sebebiyet vermemelerini emrettiğini açıklamış. Ama Bavyera prensleri ve Ferdinand, buna riayet etmemişler ve Ortenburg kontunun mallarına el koymuşlar.

Palatina Kontu ise (Kalvinist mezhebinden olan Heydelberg'deki elektör-dük diğer Protestan prenslere katılabilmek için girişimlerde bulunuyormuş. Fakat imparator buna kolay kolay göz yummayacaktır.

Salzburg piskoposu da toplantıya gelmiş. Onun bütün derdi, aşağı Avusturya'da mı yoksa yukarı Avusturya'da mı yerleşmesi gerektiği konusuymuş. Bu tartışmadan bir sonuç çıkmayınca, her iki yerde değişimli olarak kalmasına karar vermişler.

Papanın elçisi Kardinal Moron, imparatorla görüşerek, papa ve İtalyan prensleri ile anlaşmasını ve bir birlik oluşturmasını, böylece Alman prenslerini de birleşmeye zorlamasını, ya da hiç değilse denetim altına almasını önermiş ve Lehistan ile ilgili önemli vaatlerde bulunmuş. Bunun yanı sıra da Lehistan elçileriyle gizlice müzakerelerde bulunmuş, hatta bir elçiyi Lehistan'a Bathory'ye göndermiş. Ama imparatorun posta şefi olan Bay Wohlzogen onu yakalattırmış ve takındığı masum koyun postunun altında saklı olan kötü niyetleri ortaya çıkarmış. Sonuç olarak bu kardinalin de bütün İtalyanlar gibi dürüst bir insan olmadığı anlaşılmış.

İmparator, Viyanalılara 300.000 florin borçluymuş ve Viyanalılar da aynı miktarı devlete borçluymuşlar. Öyle ki, bu borcu ödemek zorunda kaldıklarında, evlerini topraklarını terketmeleri gerekirmiş. Oysa İtalyanlar ve İspanyollar bütün parayı sömüren sülüklere benziyorlarmış ve yaptıklarına kimse karışamıyormuş.

Arşidük Karl'a Bavyera'da adamın biri laf atarak sarayına kendi dininden olmayanları kabul edip etmediğini sormuş. Bunun üzerine arşidük, ayrı mezhepten olanları sarayından kovacak olursa, kendisine bir tas çorba sunabilecek bir aşçı yamağı bile bulamayacağını söylemiş. Ayrıca bir insanı, Luther mezhebinden olduğu için mağdur etmeyeceğini de açıklamış. Aksine Luther taraftarlarını terfi ettirip diğerlerinden daha iyi yerlere getirdiğini ve onları önemli görevlere atadığını, ama bu yöntemle sonunda onları alt edeceğini söylemiş.

Eylül ayında hava kötü ve yağmurlu geçti.

Ekim 1576

3 Ekim'de *protonotarius* Theodosius'u ziyarete gittim. Bana patriğin adalardaki ve Anadolu'daki metropolitlere hitaben yazdığı ve kendisini oradaki bağışları toplamaya yetkili kılan belgeyi gösterdi.

4 Ekim'de Arnavut asıllı bir Rum papazı ile tanıştım. (Âmiri olan sipahi, bu adamın bütün malını mülkünü aldığı için, karısını ve iki çocuğunu terketmek zorunda kalmış ve buraya gelmiş, odun kesmekle kendini geçindiriyormuş.) Ochrisa veya Ochrida [Ohri] başpiskoposluğuna bağlı olan bu papaza on akçe armağan ettim.

5 Ekim'de saygıdeğer efendim, Bay Kielmann'ın yaklaşık üç aydır Viyana'da bulunduğunu ve nassadistlere para ödemek zorunda olduğundan Komorra'ya gidemediğini anlattı.

Bugün Mehmed Paşa atla Süleymaniye camiine gitti. 180 kadar hizmetkârı önden gidiyorlardı. Hepsinin kıyafeti çok gösterişliydi. İç giysileri ipekliden, kaftanları iyi cins kumaştandı.

6 Ekim'de efendim, paşayı ziyarete gitti ve Türklerin bu yıl Macaristan'da ve Hırvatistan'da kendilerine verdiği büyük zararları açıkladı: Birçok köyü yakmış, insanları ve hayvanları alıp götürmüşler, üstelik birkaç şatoyu da zapt etmişlerdi. Paşa gene eski teranelerine başlamış ve bütün bunlara bizimkilerin sebep olduklarını söylemiş. Sözde bizimkiler eşkıyalık yapıyorlarmış, Türkler de onların peşine düşüyormuş, yolları üstündeki köyleri yakmaları, şatoları işgal etmeleri bu yüzdenmiş. Bir kere bir şatoyu ele geçirdiler mi, orada namaz kıldıkları için, onu geri vermeleri dinî kurallarına aykırıymış. Paşa daha da ileri giderek, öfkeli bir tavırla, bizimkilerin Macaristan'ın yarısını işgal ettiklerini, orasını burasını yakıp yıktıklarını söylemiş, ama kesin olarak bir yer adı da bildirememiş. Bizim memleketimizi, köylerimizi, şatolarımızı işgal edenler, insanlarımızı tutsak alıp götürenler, üstelik de bizimle alay edenler hep suçsuz sayılıyor. Bu konuşmadan sonra efendim çok üzgün olarak konutumuza döndü ve artık canından bezdiğini, yaşamak istemediğini söyledi. Çünkü ilerde imparatorun miras yoluyla sahip olduğu toprakların kaderini şimdiden tahmin edebildiğini, Türklerin Macaristan'a ve

Hırvatistan'a saldırdıkları gibi, oraları da ele geçireceklerinden emin olduğunu açıkladı.

Saygıdeğer efendim, şimdiye kadar her yıl imparator ve Mehmed Paşa adına, Budin paşasına, Bosna'daki Ferhad Bey'e ve sınır bölgelerindeki diğer sancakbeylerine köyleri yakmamalarını ve yağmalamamalarını tembihleyen mektuplar göndermişti. Fakat bunların hiçbir yararı olmadı. Ne de olsa uşak, efendisinin niyetini iyi bilir. Sonunda suç hep bizimkilere yüklenir, bizimkilerin yağmalamak için oraya buraya saldırdıkları ve Türkleri kışkırttıkları iddia edilir.

Bugün öğle yemeğinden sonra Ali Bey, şimdiki İran hükümdarının büyükbabası olan Şah İsmail'in eşeğinin postunu yüzüp padişahın sarayında muhafaza ettiklerini anlattı. Padişah 1514[40] yılında [Çaldıran'da] Şah İsmail'i yendiği zaman, eşeğini bulmuşlar ve derisini yüzmüşler. Çok güzel, beyaz renkte ve siyah çizgileri olan[41] bu eşek postunun içini doldurarak buraya getirmişler.

Macaristan kralı Ludwig'in kafasını da Hindistan'dan getirtilen, siyah renkte ve misk kokan ağaçtan yapılma bir kutuda, içi pamuk ve misk ile doldurulmuş olarak sarayda muhafaza ediyorlarmış.

Türk çocukları görgü kurallarına uygun davranmak ve saygılı olmak istediklerinde, annelerine "Kadıncık" derler. (Genelde "ana" sözcüğü kullanılır. "Kadın" ve "Avrat" eş demektir.) Anne ise çocuğuna: "Efendim ne buyuruyor?" diye hitap eder.

Türkler, kızlarını evlendirecekleri zaman, damat namzedine kızlarını hiç göstermeyebilirler. Damat kör alıcı durumundadır ve evlendiği kadını ancak zifaf gecesi görebilir. İkisi bir araya geldiğinde, damat gelinin yüzündeki peçeyi kaldırır ve evlendiği kadının yüzünü görür.

7 Ekim'de güneş tutuldu, her yer karardı.

8 Ekim'de İskenderiye beylerbeyi, Malta'da esir alınmış olan 14 yaşında iki güzel İtalyan delikanlısı gönderdi. Onları padişahın Divanında sünnet edip Müslüman yaptılar.

Böyle çocuklar sünnet edildikten sonra padişahın huzuruna çıkarılırlar. Eğer padişah onları beğenirse, saraya alınırlar ve 8, 10, 15 yıl orada kapalı kalırlar, saraydaki odalarda yaşarlar ve denizden başka hiçbir yeri göremez-

ler, çünkü her taraf kapalıdır. Padişah ile birlikte ava gitmek dışında hiçbir yere çıkamazlar. Birkaç yılda bir, denetimden geçirilirler ve belli bir yaşa gelmiş olanlar ya da denetleyicilere ve kâtiplere verebilecek kadar para biriktirenler azat edilirler. Bunlar ya sipahi olurlar, ya da diğer bazı görevlere atanırlar.

Sarayda dünyanın en güzel oğlanlarını bulmak mümkündür. Sultan Selim gönlünü eğlendirmek istediği zaman, bu oğlanlara sırma işlemeli giysiler giydirirler, erkek kıyafetleriyle tıpkı genç kızlar gibi süslerler ve padişahın karşısına dizerler. Padişah da onlarla keyif sürer. Ama şimdiki padişah kendi karısıyla yetinmektedir.

Türkler, Hıristiyanları Müslüman yaptıkları zaman, başlarındaki bereyi atar ve yerine sarık giydirirler. Orada bulunan tercümanlar bu bereleri satarlar.

Bundan dört gün önce 12 Hırvat, Müslüman oldu. Aralarından biri uzun süre direndi. Ama arkadaşlarının din değiştirmeyi kabul ettiklerini görünce, o da onlara katıldı.

Padişah, kent dışında bir vatandaşın evinde kalırsa, ona 2.000 akçe, ya da 50 taler armağan edilir.

8 Ekim'de ben ve Bay Schmeisser, Volkhard Widner'e, düzgün davranacağına dair söz verdirdik. Bunun üzerine saygıdeğer efendim onu masasına kabul etti.

10 Ekim'de Mehmed Paşa'nın kölelerinden biri Hippodrom'da üç parmak kalınlığında bir demir halkaya nişan alarak okunu içinden geçirmeyi başardı ve çıplak ayakları ile iki kılıcın keskin tarafına basarak durabildi.

Anlattıklarına göre, sipahinin biri, atı dörtnala koşarken, başı semerde ve ayakları havada olarak durabiliyor, atından inmeden yere atılmış başlık, mızrak ve diğer bazı eşyayı toplayabiliyormuş. Bunun gibi daha pek çok inanılmaz marifetleri varmış.

11 Ekim'de bizimkiler hep birlikte Hippodrom'a gittiler ve dün sözünü etmiş olduğum kölenin gösterisini seyrettiler. Meydanda 12 kılıcı uçları yukarda olmak üzere, dördünü öne, dördünü arkaya ve dördünü de onların üzerine ikişer ikişer yan yana yatay olarak yerleştirdiler. Köle çıplak ayaklarıyla bunların üzerine çıkıp durdu ve ok attı. Biz adamın yanına gidip ona saygıdeğer efendim adına 25 taler değerinde

40 Metinde sehven 1513 –ed.n.
41 Zebra olmalı –ed.n.

kırmızı renkte Şam kumaşı armağan ettik. Yaşlı bir adam "bunu Alman imparatorunun elçisi yolladı"diye ilan edince, bize hemen oturacak yer gösterdiler ve şerbet ikram ettiler. Köle, üzerinde durmakta olduğu kılıçların üstünden indi ve bizim onurumuza üç kez üç parmak kalınlığında bir pirinç madenine ok attı. Üçüncü seferde ok pirinci delip geçti. İki kez de bir havana ok attı ve oklardan biri havanın derinlerine saplandı. Tahtadan yapılma bir okla hemen hemen dört parmak kalınlığındaki bir kurşun parçasına nişan alıp kurşunu deldi. Ucu madenden yapılma cam bir okla başparmak kalınlığındaki pirinç levhayı deldi. Tahta oku bir Türk kalkanından ve bir karış kalınlığındaki bir başka tahta parçasının içinden geçirdi. Böyle daha çeşit çeşit marifetler sergiledi. Bu adam, geçen 6 Ekim günü saygıdeğer efendime üç ya da dört duka değerinde bir yay armağan etmişti.

Bugün öğle yemeği sırasında, itibarlı mevkilerde bulunan pek çok Türkün, vezirlerin, kazaskerlerin, hekimlerin gizlice şarap içtiklerini, fakat herkesin gözü önünde içki içmelerinin yasak olduğunu söylediler.

Konuşulan konulardan biri de, Galata'daki ve Konstantinopolis'teki subaşının tutuklular sayesinde çok para kazanmasıydı. Birisi tutuklandığı zaman, suçsuz bile olsa, serbest bırakılıncaya kadar 20-30 duka ödemek zorunda bırakılırmış. Eğer bir fahişe suçüstü yakalanırsa, onu daha o gece birkaç duka karşılığında başkalarına kiralarlarmış ve böylece çok para kazanırlarmış.

M. Oswald'ın anlattığına göre, hemen hemen her gün çok sayıda Yahudi, keman, tef, gibi çalgılarıyla padişahı eğlendirirlermiş, bazıları atlayıp sıçrayarak çeşitli şaklabanlıklar yaparlarmış. Padişah da onlara sırmalı kumaşlar, para veya başka şeyler armağan edermiş. Zaten padişah çok cömertmiş ve en küçük bir hizmet için bol bol para verirmiş.

12 Ekim'de İmparator Maximilianus vefat etti.

Bir süre önce kanlı ishal hastalığına tutulup günlerce hasta yatan Adam Neuser de aynı akşam öldü. Vaktiyle kalpazanlık yaptığı için Erdel'den onunla birlikte kaçmak zorunda kalan arkadaşı Crohnstattlı Max Beckner, tercüman Frankfurtlu Ali Bey, Mehmed Paşa'nın saatçisi M.Oswald, Backenenli Hanns Ferber, Hohenzollern kontunun tebaasından olan Jörge, Neuser'i hastalığı sırasında sık sık ziyaret ettiler. Ölüm döşeğindey-

ken ona verebilecekleri tek teselli, "hadi kardeşim, kendini toparla da şöyle bir güzel kafayı çekelim" demek olmuş. Nitekim bunun üzerine biraz canlanıp yatağının içinde doğrulmuş, ama gene güçsüzlüğünden, olduğu yere yığılmış ve demiş ki: "Ferber, Oswald, Ali Bey, bana son kez bir kadeh içki getirin, çünkü ben artık gidiyorum." İki gün önce de Ferber'den kendisine bir kupa içki getirmesini istemiş ve içmek için artık sadece iki günlük zamanı kaldığını söylemiş. Böylece onun içkici dostları ve kendisi gibi dönmeler, bu zamanları onunla birlikte içerek geçirmişler, kâh biri, kâh diğeri ona içki getirmiş ve o en son anına kadar içki içerek körkütük sarhoş bir halde öbür dünyaya göçmüş. Arkadaşlarının anlattığına göre, ölmeden önce inanç meseleleri hakkında hiçbir şey konuşmamış, kendini sadece içmeye vermiş. Aslında 200 taler kadar parası da varmış, ama nerede olduğunu kimse bilmiyormuş. Zaten bir vasiyetname de yapmamış ve kimse de onu bu zahmete sokmak istememiş. Son arzusunu (belki de inancı hakkındaki itiraflarını ya da pişmanlığını) bildireceği zaman, Ali Bey dışında herkesin odayı terketmesini istemiş. Ali Bey, Neuser'in son arzusunu kendisine bildirdiğini ve bunu kimseye açıklamayacağını söylüyor. Neuser kısa bir süre önce saygıdeğer efendime başvurarak, yeniden Hıristiyanlık âlemine dönebilmesi için majestelerinden onu bağışlamasını rica etmesini istemişti. Fakat saygıdeğer efendim, onun kapılmış olduğu yanlış düşüncelerden vazgeçmeyip başkalarını da kendi peşinden sürüklemesi ihtimalinden ötürü, bunu yapmaktan çekinmişti. Çünkü dinlerini inkâr etmiş olan bütün Almanlar, onun fikirlerine önem verip etkisine kapılmışlardı. Ayrıca Neuser, saygıdeğer efendime pek çok konularda bilgi toplamakla da gayet önemli yardımlarda bulunmuştu. Bu sebeple de imparator cenapları kendisine geçen yıl 100 taler göndermiş ve oğlunun Viyana'daki okul masraflarını üstlenmişti. Üstelik yakında gelecek olan armağanlar arasında kuşkusuz ona da bir şeyler yollamıştır. Zira Neuser daha önce de sözünü ettiğim çok önemli bir meselede, efendimin mektupları paşaya teslim edilip açıldığı ve kendisine tercüme ettirildiği zaman, bazı sırların açığa çıkmaması için çok dikkatli ve tedbirli davranmıştı. Böyle durumlarda imparatorumuza sadakat göstermesine karşın, Türklerin esaretinden azat edilmeyi çok istediği halde, bu sanki sürekli erteleniyordu. Oysa o, belki saygıdeğer

efendim buradan ayrılmadan önce veya ayrıldıktan hemen sonra tekrar buraya geri dönecekti.

13 Ekim'de Neuser, Müslüman arkadaşları tarafından islamî kurallara göre defnedildi.

14 Ekim'de, Mehmed Paşa'nın yukarda sözünü ettiğim nişancı kölesi, saygıdeğer efendimin huzurunda bir gösteri sundu. Ucu madenden yapılma cam bir ok ile atış yaparak yaklaşık üç parmak kalınlığındaki bir kütleyi, bir saban demirini, bir parmak kalınlığında bir pirinç levhayı delmeyi, bir borudan üfleyerek geçirdiği madeni oku bir parmak kalınlığındaki bir havana saplamayı başardı, başkasının hemen hemen hiç oynatamadığı yayları gerdi. Bu marifet gösterisinden sonra saygıdeğer efendim köleye ve arkadaşlarına yemek verdirdi. Daha üç gün önce armağan etmiş olduğı 25-28 taler değerindeki kırmızı Şam kumaşından başka, şimdi de üç duka yolladı. Ama utanmaz herif bu parayı kabul etmedi ve eğer sergilediği marifetlere karşılık sadece üç duka verdiklerini duyarlarsa, efendisi olan paşanın ve ustasının önünde rezil olacağını söyledi. Tercümanımız daha önce zaten ödülünü almış olduğunu hatırlatınca da: "O sayılmaz, onu harcadım bile. Şimdi de bu gösterim için para isterim " dedi. Bunun üzerine saygıdeğer efendim, adama on taler daha gönderdi ve onu memnun etti.

16 Ekim'de elçiliğin sofra sorumlusuyla ve konutumuzdaki başka kişilerle birlikte saygıdeğer efendimin iznini alarak, karanlık basmadan önce Konstantinopolis'ten bir karamürsel teknesine bindik ve denize açıldık, Yedikule dolaylarında geceyi geçirdik ve geceyarısını iki saat geçe uygun bir rüzgâr çıkınca Palormo'ya [Bandırma] doğru yola çıktık. 8-9 saat yol alarak (uzaklığın 25 büyük Alman mili olduğu söyleniyor). 17 Ekim'de öğle üzeri oraya vardık. Yolda, solumuzda birçok köyü olan Calominum [İmralı] adasını gördük. Bandırma limanına girerken sol tarafta "Şeytan Adası" adı verilen ıssız ve çorak bir ada görülüyor, sağda, tam limanın girişinde, Bandırma'dan yedi İtalyan mili mesafede "Michainova" diye bilinen bağlık bahçelik güzel bir köy var. Aynı yöredeki başka bir köyün adı Perna. Bandırma, deniz kenarındaki dar bir vadide kurulmuş, bağlar bahçeler arasında çok güzel, huzur dolu bir yerleşim. Halkının çoğunluğu Rum, az sayıda Türk ve İtalyan da var. Burada çok iyi cins üzüm yetişiyor ve şaraplarının çoğu Konstantinopolis'e gönderi-

liyor. Şehrin gerisindeki tüm tepeler bağlarla kaplı. Kentin iki mil ötesinden Zizikum'u [Aydıncık/Cyzius], daha doğrusu yıkıntı halindeki duvarlarını gördük. Burasının, vaktiyle Marmara denizinin iki koyu arasındaki vadide kurulmuş çok büyük bir kent olduğunu söylüyorlar. Kuzeyindeki ve güneyindeki verimsiz tepeler arasında kurulmuş olan bu şehir sanki tümüyle mermerden yapılmış. Anlattıklarına göre, buradan Konstantinopolis'e pek çok mermer götürülmüş ve padişahların, paşaların inşaatlarında, saraylarda, konaklarda kullanılmış. Rumlar buraya "küçük Truva" diyorlar ve mermerleri, sütunları bakımından büyük Truva'dan daha görkemli olduğunu söylüyorlar. Yıkılmış olan büyük Truva kenti, buradan yaklaşık dört günlük veya on İtalyan mili uzaklıkta bulunan bir yerde inşa edilmiş. Ama oraya gitmenin yoldaki eşkiyalar yüzünden çok tehlikeli olduğunu söylediler. Oralarda çok güzel mermer yatakları da varmış ve bu nedenle sık sık kazılar yapılmaktaymış. Türkler buraya "mucize yer" diyorlarmış. Yakınlarda, kuzey yönünde Arlaki [Erdek] adı verilen yerde şimdiki Kapıdağ yöresi metropoliti yaşamaktadır.

Bandırma'ya vardığımızda, kentin dışında kutsal sayılan bir çeşme (*ayazma*)gördük. Ateşli hastalığa tutulanlar bu ayazmanın suyundan içiyorlar veya bu suyla yıkanıyorlar, sonra kuyunun bulunduğu yerdeki bir ağaca ya bir iplik, ya da elbiselerinin bir parçasını asıyorlar. Vaktiyle ayazmanın biraz aşağısında, denizin kenarında bir manastır varmış, fakat yıkılmış ve mermerleri Konstantinopolis'e taşınmış.

Akşam yemeğinde Bandırma kentinin belediye reisi Venedikli Jakon Darmazen, tercümanımız Dominik'in ahbabı olan gene Jakon adında başka biri ve birçok yerli Rum, konuğumuz oldular. Konuşmalarımız sırasında Joannes adındaki bir Rum papazıyla, bizi rehberimiz olarak 11 taler karşılığında dört atla altı günde Konstantinopolis'e geri götürmesini kararlaştırdık. Papaz, yolda bizimle birlikte yemek yiyecek, ama atların yemini temin etmeyi kendisi üstlenecek. Karamürsel teknesi ise, şarap yükü ile geri dönecek ve saygıdeğer efendim kaptana bu hizmeti karşılığında 100 duka verecek. Yeni inşa edilmiş olan bu tekne 2.000 dukaya malolmuş ve mürettebatı 25 kişiden ibaret.

18 Ekim'de sabah erkenden Bandırma'dan iki günlük mesafede bulunan Bursa'ya hareket ettik. Bandırma kentinin dışına çıkar çıkmaz iki ye-

niçeri ile karşılaştık. Bunlar Hıristiyanlardan at temin edip, civar köyleri dolaşarak yeniçeri ağasının düğünü için ucuz fiyata tavuk ve kaz satın almak niyetindeydiler. Nitekim birkaç gün sonra, satın aldıkları malları Bandırma'dan iki gemiye yükleyerek Konstantinopolis'e doğru yola çıktılar. Bandırma'dan Bursa'ya giden yol boyunca sol tarafta, Akdeniz'in bir uzantısı olan Marmara sahilini takiben sıra dağlar uzanıyor. Bunların büyük bir bölümü ağaçsız, çıplak kayalıklarla ve yer yer dikenli çalılıklarla kaplı. Oysa bu vahşi ve verimsiz dağların dibinde çok güzel meyve bahçeleri, bağlar, tarlalar ve meralar uzanıyor. Burada bulunan köylerin çoğunda Türkler yaşıyor. Oradan geçtikten sonra, seyahatimize düzgün bir yol üzerinden devam ettik. Bandırma'nın yakınlarında bulunan birkaç mil genişliğindeki uzun bir göl denizle birleşiyor. Civarda Kayasiyus ve Ergali adında iki köy var. Yolda Duasar adı verilen eski ve yıkık bir şato gördük ve yakınındaki köyde kahvaltı ettik. Orada yaşayan Türkler, bize verdikleri ekmeğin parasını ödediğimiz için teşekkür ettiler ve o yörede böyle bir âdetin olmadığını söylediler. Bursa'ya varıncaya kadar hep güzel beyaz ekmek bulabildik ve oldukça büyük bir somun için bir akçe, üç yumurtaya da bir akçe ödedik.

Köylerin hepsinde pek çok yeniçeri ve sipahi var. Bunlar karıları ve çocukları ile birlikte burada yaşıyorlar ve tebaalarının emeğini sömürerek geçiniyorlar. Meyvelerin, tavukların, kazların getirilerinin altıda veya yedide birini alıyorlar. Duasar'ın yarım mil ilerisinde, sol tarafta Hacıköy adı ile bilinen ve sadece Türklerin yaşadığı bir yerleşim var. Aziz Cyprian'da, bir dağ köyünde Rumlar ve Türkler bir arada yaşıyorlar.

Burada vahşî Türklerle karşılaştık.[42] Diğer Türkler onlara bu adı veriyorlar. Aşağılamak istedikleri birine böyle diyorlar. Bunlar kaba ve yabani insanlar. Altı ay boyunca Anadolu'nun iç kısımlarındaki dağlarda yaşıyorlar, sahip oldukları çok ayıda at, sığır ve koyun sürülerini güdüyorlar, kış gelince bütün mallarını toplayıp aşağılara, denize yakın bölgelere iniyorlar ve altı ay boyunca oralarda, hayvanları için otlak bulabildikleri yerlerde kurdukları çadırlarında yaşıyorlar. Yolumuzun devamında güzel büyük bir pazaryeri olan Mihaliç'e geldik. Burada da Türkler ve Rumlar bir arada yaşıyorlar. Güzel bir tepede, verimli bağ ve bahçelerle kuşatılmış olan bu yerleşimin bir kadısı var. Burada yedi akçe ödeyerek et satın aldık. Kafile-

mize kavuşmak için geri dönerken, Famagusta'da esir alınmış olan iki köleye rastladık. Ben onlara 20 akçe sadaka verdim, Bay Christoph da on akçe bağışladı. Kölelerden birinin elleri ayakları yanmış olduğundan hemen hemen hiçbir iş yapamıyor. Bandırma kadısı onu 100 taler fidye karşılığında azad etmeye hazır olduğunu ve Venedik elçisinin onu azat ettireceğini umduğunu söyledi. Nitekim şimdilerde Roma'da elçi olan balyos Tiepolo, Famagusta ve Goletta'da esir alınan pek çok köleyi azat ettirmiş.

Lupata'da [Ulubat] geceyi geçirdik. Burası surları yer yer yıkılmış, yer yer sağlam olan eski bir kent. Beş kapısı var ve kulelerinde Hıristiyanlardan kalma çeşitli işaretler görülüyor. Birinci kapı, bir derenin büyük bir hızla aktığı yerde yapılmış, derenin karşı tarafına bir taş köprü üzerinden geçiliyor. Burada harap bir kapı daha var. Üst kısmında duvarın içine enlemesine yerleştirilmiş olan bir mermere bir haç işareti çakılmış. Bu kapının yakınlarında bulunan bir kulenin duvarına da güle benzeyen iki farklı bitki şekli işlenmiş. Daha sonraki kapıda üç haç işareti var. Üçüncü kapıda iskemlede oturmakta olan bir kadın resmi görülüyor. Dördüncü kapıda gene gül figürleri var. Bu yerleşimde 40 kadar yeniçeri ve çok sayıda sipahi yaşıyor. Hıristiyanların her biri padişaha 60 akçe, yetiştirdiği buğdayın onda birini, akarsuda tuttuğu balıkların altıda birini veriyor. Akarsuda çok büyük yengeçler var; 50-100 tanesini bir akçeye satıyorlar. Buradan çeyrek mil uzaklıkta bulunan ve eni ile boyu birkaç mil uzunluğunda olan gölde vergi ödemeden balık tutulabiliyor. Kentin içinde altı Hıristiyan kilisesi var. Bunların üçü oldukça büyük. Kentte yaşayan üç rahibe "papas" diyorlar. En büyük kilisesi Panaghia'nın papazı şehir dışında olduğundan, kendisi ile görüşemedim. İkinci kilise Aziz Demetrius, üçüncüsü Aziz Georgius adını taşıyor, dördüncü kilise İsa Efendimize adanmış, beşinci kilise, kutsal Başmelek ve savaşların yöneticisi Mikail'e adanmış olan dar bir yapı. İçerde Başmelek Mikail'in ve başka azizlerin resimleri var. Altıncı kilise Aziz Johannes kilisesi. Bu kentte 60 Rum yaşıyor. (Kuşkusuz kiliselerde bunlara yetecek kadar yer vardır.)

Bu yörenin ahalisi çok tembel. İnsanlar vakitlerini boş geçiriyorlar ve sadece kendine yetecek kadar ürün yetiştiriyorlar. Yolda gördüğüm bağların pek çoğu bakımsız

42 Vahşî Türkler: Yazar, büyük bir olasılıkla konar-göçer Türkmenleri, Yörükleri kastetmektedir –ç.n.

durumda. Birisi istese bir tarlayı kendi malıymış gibi bağ bahçe haline getirebilir. Gençler padişahın emrine girip onun kölesi olmayı ve yılda bir ya da birkaç akçe para kazanmayı yeğliyorlar. Bize kiliseleri gezdiren yerli çocuklardan birinin en büyük dileği, yakında padişahın kölelerinden biri olmakmış. Oysa burada yaşayan Hıristiyan ailelerin en büyük dertleri, erkek çocuklarını beş-altı yaşlarında veya Türklerin işine gelen herhangi bir yaştayken Türklere teslim etmek zorunda olmaları. Bandırma'da yaşayan dul bir kadın her gün Tanrı'ya, iki güzel oğlunu alması için dua ediyor, çünkü yakında oğullarından birini Türklere teslim etmek zorunda olmaktan korkuyor. Türkler her gün onun evinin önünden geçip iki oğlunun da orada olup olmadığını kontrol ediyorlarmış, çocuklarından birini uzak bir yere gönderip kaçıracağından kuşkulanıyorlarmış. Bizi ağırlayan ev sahibimiz, oturmamız için altımıza kırmızı kadifeden yastıklar verdi ve geceleyin güzel yataklar serdi, altına ot şilteler de yerleştirdi. Rum kadınları Avrupalılar gibi küpe takıyorlar ve firuze, yakut benzeri değerli taşlarla bezenmiş takıları seviyorlar. Ulubatlılar kadıya gereksinim duyduklarında, Mihaliç'e gitmek zorundalar.

Çeyrek mil ötede, geniş bir arazide II. Murad tarafından inşa ettirilmiş olan, büyük kesme taşlardan yapılma güzel bir kervansaray var. Kapısının üstündeki kitabe, kervansaray hakkında gerekli bilgiyi veriyor. Ulubat gölü Bursa yönünde sağ tarafta bulunuyor. Gölün içinde Ulubat'tan bir mil mesafede küçük bir adanın üzerinde Aziz Konstantinos'a adanmış bir manastır var, fakat Rum papazın bize söylediğine göre, orada sadece beş veya altı keşiş yaşıyor. Yolumuza devamla küçük bir dağı aştık ve çok güzel geniş bir vadiye ulaştık. Buradan Ulubat gölünde bulunan ve bir metropolitin yaşamakta olduğu Apolloniada adası görülüyor. Bu vadinin yakınında, sol tarafta, birbirine yakın iki dağın eteğinde güzel bir Türk köyü var. Dağların biri, yani Bursa'ya yakın olanı diğerinden daha yüksek ve tepesinden bakılınca uzaktan Bursa kenti görülüyor. Ulubat'tan Bursa'ya kadar uzanan arazi baştan başa meyve bahçeleriyle ve tarlalarla kaplı. Tarlaların, bahçelerin işlenmesi ve bakımı çoğunlukla Rumların ve kısmen de Türklerin elinde. Tarla sürerken sadece öküzlerden faydalanıyorlar. Sabanları hemen hemen bizimkiler gibi, fakat bazıları demir yerine tahta uçlu saban kullanıyor.

Ulubat'tan Bursa'ya giderken yarı yolda bir çeşmeya rastladık. Suyunun içimi pek iyi olmamakla beraber, yapılış biçimi ilgimi çekti. Çeşmenin suyu bir zamanlar mezar taşı [lahit] olduğu izlenimine vardığım taş bir yalağa akıyor. Su borusunun üst tarafındaki duvarın içine yerleştirilmiş olan taşta şu yazı var:

(Grek harfleriyle yazı)
(Anlamı: SELAM SANA THEOFİLOS'UN OĞLU EVULOS)

Bu çeşmenin yakınında, sağ taraftaki bir ağacın altında rehberimiz olan papaz, kuru incir, ceviz ve Ulubat'tan bir akçeye satın almış olduğumuz balıklarla bize güzel bir öğle yemeği hazırladı. Oradan yolumuza devamla üç küçük Rum köyünden geçtik. Evleri kerpiç, saman ve çok az ahşap kullanılarak yapılmış. Birinci köy Constantinati, ikinci köy Typota, üçüncü köy Aziz Thedorus adını taşıyor. Sonuncusu bir dağın eteğinde kurulmuş olup ötekilere kıyasla biraz daha güzel bir köy. Buradan tekrar bir vadiye ulaştık. Sağda, dağlara doğru bir kervansaray ve ağaçlar arasında birçok ev gördük. Daha ilerdeki çalılarla, bodur ağaçlarla kaplı dağa tırmandığımızda, tepesinden ünlü ticaret şehri Bursa'yı görebildik ve 19 Ekim'de oraya vardık. Hemen hemen yarım daire biçiminde, hilali anımsatan güzel bir ovada kurulmuş olan ve uzunlamasına bol bol yarım millik bir alanı kaplayan bu kent, bundan önceki altı Türk hükümdarına payitahtlık etmiş. Kentin bir bölümü çok yüksek bir dağ olan Olympos dağının [Uludağ] eteklerinden yukarı doğru tırmanıyor, bir bölümü de doğuya doğru uzanan ovaya yayılıyor.

Türklerin "Keşiş Dağı" dedikleri Olympos dağı çok uzaklardan bile görülebiliyor ve miller boyunca uzanan sıradağlardan derin bir uçurumla ayrılıyor. Denizden itibaren sağa doğru Bursa'ya kadar devam eden dağ silsilesi birdenbire dar bir uçurumla kesiliyor ve hemen arkasından diğer tepelerin boyunu aşan Olympos dağı yükseliyor. Dağın iki doruğu var, bu yüzden uzaktan "*superliminare*" yani üst kısmı yok olmuş bir kapıya benziyor. Dağın tepesindeki karlar yıllardır erimemiş. Her sene yeniden üzerine yağan karlar, erimeden ertesi seneye kalıyormuş. Doruğun yarı yerine ka-

dar üzerinde ne bir ağaç ne de çalı var, tümüyle kayalardan, taşlardan ibaret. Aşağılara doğru kestane ve ceviz ağaçlarının çoğunlukta olduğu ormanlar başlıyor, ağaçların arasında çeşitli otlar yetişiyor. Kentteki bahçelerin ve kasırların etrafı da ağaçlarla çevrili olduğundan, evlerin her biri sanki orman içindeymiş gibi bir izlenim uyandırıyor. Dağın dibinde Türklerin mezarlıkları geniş bir alana yayılıyor, kendi usullerine göre mermerden yapılmış güzel mezar taşları yan yana dizili. Daha aşağılarda, kentin bulunduğu düzlüğün başladığı yerdeki çeşmeden dağdan kaynayan güzel bir su akıyor. Türkler buraya "Suyun başı" adını vermişler. Su o kadar gür akıyor ki, neredeyse bütün kentin su ihtiyacını karşılayabilecek bir bollukta. Çok sayıda kanal ile çeşitli yerlere yönlendirilebiliyor. Çeşmenin hemen yakınından yukarı kentin surları geçiyor. Yukarı kent aşağıdakine göre daha küçük ve dağın yamacında, oldukça yükseklerde kurulu. Bu kentin sınırları içinde olanlar: 1. Olympos dağı, ağaçlıklar, kasırlar ve Türklerin mezarları, 2. geniş caddeler, 3. verimli ağaçlardan ibaret bir koruluk (*Arboretum*), 4. küçük bir göl, 5.sözünü ettiğim gölcüğü içine alan yukarı kentin Olympos dağına bakan ve kalın, iri kesme taşlardan yapılma şehir surları. Hükümdarın sarayı kentin içinde bulunuyor. Kentin bu bölümünde bir zamanlar Aziz Ioannis adıyla bilinen kilisenin yerine mermerden yapılma güzel bir caminin evinin yakınında Türklerin ilk iki hükümdarı olan Osman ve Orhan'ın türbeleri var. Kent surlarının kapıları küçük ve alçak, sadece Konstantinopolis yönüne açılan kapı biraz daha yüksek. O kapıdan dışarı çıkınca aşağı kente ulaşılıyor. Burada da evlerin çevresinde güzel bahçeler var. Olympos dağına bitişik olan diğer dağın eteklerinde çoğunlukla Rumlar yaşıyor. Metropolitin orada Kutsal Havarilere adanmış bir tek kilisesi var. Papaz burada pazar günleri, tan yeri ağarmadan önce cemaate İncil'i açıklıyor ve gün doğduktan sonra ayin yapılıyor.

21 Ekim'de (Dom. XVIII. Trin) yukarıda sözünü ettiğim kiliseyi ziyaret ettim. Burası Asya'daki bütün Hıristiyan kiliseleri gibi küçük bir bina ve giriş kapısı o kadar alçak ki, içeri girmek için eğilmek gerekiyor. Dışarıdan görünüşü bir kiliseden çok bir samanlığa, ahıra veya bodruma benziyor. Kilise, üzerinde büyük bir ağaç bulunan geniş, güzel bir alanda kurulmuş. Vaizi çok nazik ve hoş bir adam. Bir başka kilise de Aziz Niclaus'a

adanmış, fakat içinde nadiren ayin yapılıyor. Papaz, bizimle sohbet ederken, saygıdeğer efendimin paşaya gidip bir veya iki kilise daha yapılması için izin istemesini rica ettiler. Çünkü burada 1.000 Hıristiyan yaşamaktaymış ve şehir çok geniş bir alana yayılmış olduğundan, ayine katılmak isteyenlerin çoğu uzun bir yol katetmek ve dağı aşmak zorunda kalıyormuş. Şehirde sadece üç papaz var. Metropolit şehir dışında bulunduğundan, onunla konuşmam mümkün olmadı.

Bu kentte altın, ipekli kumaşlar ve daha başka değerli eşyanın satıldığı çok güzel bir pazar var, ayrıca yabancıların kalabileceği konuk evleri de bulunuyor. Sultan II.Murad'ın ve Sultan Süleyman'ın boğdurduğu oğlu Mustafa'nın mezarları da burada. Kentin aşağı mahalleleri su kaynakları bakımından çok zengin. Dağdaki kaynaklardan gelen suların fışkırdığı yerlere çeşmeler yapılmış, bunlar gece gündüz durmadan akıyor. Gerek Olympos dağının, gerekse kentin ve bütün ovanın çevresi tarif edilemeyecek kadar güzel.

Padişahın sarayı yüksek ve dik bir kayanın üzerine inşa edilmiş. Kaya bir duvar gibi dümdüz aşağıya iniyor. Orada durup kente bakınca insanın başı dönüyor.

Kente giren yolcunun karşılaştığı görülmeye değer ilk bina, dağın sağındaki güzel bir kilise. Binayı bir Rum usta Rumların mimari tarzına göre inşa etmiş. İçinde mermer sütunlar ve yukarı kısmında bir galeri var. Bulgaristan ve Sırbistan despotu Lazar'ı [Kosova Savaşı, 1389] yendikten sonra onun bir hizmetkârı tarafından bıçaklanan Sultan I.Murad'ın türbesi de burada. O günden sonra huzura çıkıp etek öpecek kimseleri, iki kapıcıbaşı kollarından tutup hareket edemeyecek bir durumda padişahın önüne kadar getiriyorlar ve etek öptürdükten sonra geriye götürüp dışarıya çıkarıyorlar.

Sultan Murad'ın türbesinde mezarları olan diğer kişiler şunlar: 1. II.Mehmed'in oğluna ait olduğu söylenen bir mezar. Üzerinde şimdiki padişahlarınkine benzer iri sorguçlu yeşil bir sarık duruyor. 2. Bunun yanında yukarda sözünü ettiğim Sultan Murad'ın mezarı (Üstündeki sarık eski frenk başlıkları gibi daha basık ve zarif, sorguçları da bugünkü padişahların sarıklarındaki gibi aşırı iri ve kaba değil). 3. Onun hemen yanında üç oğlunun mezarı. Onların sarıkları da eski tarzda. Bu beş mezarın her biri-

nin başucuna kalın beyaz birer mum dikilmiş ve bir de eski mızrak yerleştirilmiş. Mehmed'in oğullarının mezarlarından birincisinde karaca kılından yapılma uzun bir saçörgüsü bulunuyor. Mezarlar zeminden bir ayak yüksek ve uzunlamasına taştan yapılmış. Asıl mezar (*Tumulus*) bu taşların üzerine yerleştirilmiş taş levhalardan ibaret. Baş tarafı daha yüksek ve geniş, ayak ucuna doğru alçalarak sivriliyor. Bunun dışında genel görünümleri, yığılmış topraktan oluşan bizim mezarlarımıza benziyor. Mezar taşlarının bazıları yeşil kadife ile bazıları yeşil renkli suda boyanmış sof ile örtülü. Bu türbenin yakınında (bize göstermeyi unuttukları) taş bir atmaca kuşu varmış. Sultan Murad bu kuşu serbest bırakmış ve geri gelmesini beklemiş. Kuş hemen dönmeyince Sultan Murad'ın sabrı tükenmiş ve "Ey atmaca, taş olasın!" demiş ve dediği gibi, kuş türbenin yakınında bir yerde taştan bir atmaca olup kalmış. Mezarların çevresindeki küçük kutuların içine ya da üstüne kitaplar yerleştirilmiş. Mezarlara bakan din adamları gelip bu kitapları okuyorlar ve dua ediyorlar.

Mezarlara bakan Türk din adamına altı akçe armağan ettik, o da (diğer ibadet yerlerinde olduğu gibi) bize bir dua okudu, Tanrı'nın bize uzun bir ömür ve esenlik nasip etmesini diledikten sonra elleriyle yüzünü sıvazladı.

Kent ile bu cami arasında ve daha da ötelerde bütün dağın eteği boyunca bağlar bahçeler uzanıyor.

Doğuya doğru ilerleyince başka bir camiye varılıyor. I. Bayezid'in türbesi de burada ve her ikisi de mermerden yapılmış. Karşısına da gene zarif bir cami ve I. Mehmed'in türbesi yapılmış. Sırası gelmişken şunu da belirtelim ki, Türklerin 12 hükümdarının altısı Bursa'da, beşi ise Konstantinopolis'te gömülüdür.

I. Murad camiinin yakınında bulunan sıcak su hamamı görülmeye değer. Bu da tıpkı diğer hamamlar gibi inşa edilmiş ve suyunun pek çok hastalığı tedavi ettiği söyleniyor. Önde taştan yapılma büyük, geniş, yüksek kubbeli ve hemen hemen dörtköşe, kiliseye benzer bir giriş var, zemini mermer, başka bölümleri de gene güzel taşlarla döşeli. İçeride soyunma ve giyinme yerleri ayrılmış. Ortadaki geniş taş yalağa bir borudan su akıyor. Tepede bir sürü mavi kurulanma bezi [peştemal] asılı. Banyo

yapmak isteyen bunlardan birini alıp bedenine sarıyor. Bu usul bizdeki kıyafetlere kıyasla daha ahlaklı. Üstelik ortalıkta kadın da görülmüyor. Kadınların buraya yakın bir yerde ayrı hamamları ve ayrı giriş kapıları var. Havuzun çevresi yüksekçe bir set halinde. Müşteriler orada soyunup giyinebiliyorlar. Bu setin hemen dibinden geçen taş oluktaki suda ayaklar ve kurulanma bezleri yıkanabiliyor, çünkü su hemen oradan akıp gidiyor. Sağdaki duvarın ortasındaki kapıdan ikinci bölmeye giriliyor. Burası çok sıcak olduğundan her taraf duman içinde. Ortadaki soğuk su çeşmesi fazla sıcaktan bunalanları serinletiyor. Buradan her tarafı ve zemini tümüyle mermerden yapılmış olan üçüncü bölmeye giriliyor. Kapının her iki yanındaki bölmelerde ayrı banyolar var. Burada büyük taşlardan yapılma kurnalara sıcak su akıyor ve bu bölmelerin içinde iki kişi oturabiliyor. Büyük havuzda herkesle birlikte yıkanmak istemeyenler burada yıkanıyorlar. Bu bölmenin orta yerinde büyük, geniş, derin ve yuvarlak bir havuz var, içine aşağıdan insanın ancak dayanabileceği sıcaklıkta su doluyor. Çevresine basamaklar yapılmış ve insan o basamaklardan istediği derinliğe kadar inebiliyor. Yüzme bilenler kendilerini suya salıveriyorlar. Duvar boyunca güzel beyaz mermerden yapılma küçük odacıklarda, pirinç madeninden yapılma musluklardan veya kapatılabilir borulardan sıcak su akıyor. Müşteriler musluğun altına kafalarını sokup başlarını yıkayabiliyor veya vücutlarını istedikleri gibi ve canlarının çektiği kadar sabunlayabiliyorlar. Hamamdaki zenci uşaklar müşterilere hizmet ediyorlar, bedenlerini oğuyor, uzuvlarını geriyor ve sabunluyorlar.

Kentin dışında, dağın dibinde zemini ve duvarları aynı şekilde mermerle kaplı başka bir hamam daha var. Yerden fışkıran ve insanın zor dayanabileceği sıcaklıkta olan bu su kükürt kokuyor. Hamamın devamındaki güzel vadinin uzunluğu ve genişliği yaklaşık bir Alman mili olup, tümüyle meyve ağaçlarıyla kaplı. Burası adeta bir ormanı andırıyor. Ağaçlar elma, armut ceviz, zeytin, kestane, portakal ve iri taneli kocaman narlarla dolu. Sözünü ettiğim hamam bu verimli vadiye bakıyor ve kente doğru giden yolun solundaki dağlara yaslanıyor. Sağ tarafta hamamın arkasında yükselen dağın dibinde ise çeşit çeşit meyvenin ve her türlü eşyanın satıldığı, el zanaatlarının yapıldığı dükkânlar sıralanıyor. Bunların

önünden geçerek varılan meydanda yeşil renkli bir minaresi olan çok güzel bir cami ve yakınlarında dokuz mezarın bulunduğu türbeler görülüyor. Türbeye asmaların sardığı revaklardan geçerek giriliyor. Sağ taraftan girilen birinci türbede ...

Yolculuk hakkındaki yazı burada kesiliyor ve devamını anlatan başka bir belge bulunamadı. [Samuel Gerlach'ın notu]

Yolculuktan dönüşümden itibaren bu ayın son gününe kadar geçen zamanı saygıdeğer efendim, paşa ile birlikte hazırlanan yazılı belgelerin neden olduğu sıkıntılarla boğuşarak geçirdi. Çünkü Türkler, bugün söylenenleri ve yazılanları, işlerine gelmezse yarın değiştiriveriyorlar. Saygıdeğer efendim paşanın huzuruna davet edildiğinde, paşa bazen ona bir konuda vaatde bulunuyor, ama bu karar yazıya dökületeği zaman, paşa kâtibe hemen müdahale ediyor ve belge bazen altı-yedi kez değiştiriliyor veya altına başka şeyler ekleniyor, metinden bazı bölümler siliniyor. Eğer saygıdeğer efendim buna itiraz eder ve onlar kendisine cevap olarak söyleyecek söz bulamazlarsa, ya da vicdanen ona hak verecek olurlarsa, hemen konuyu değiştiriyorlar ve başka şeylerden söz etmeye başlıyorlar, örneğin paşa, "hediyeler ne zaman gelecek?" diye soruyor. İnsan ne yaparsa yapsın, onlar her şeyi kendi çıkarlarına göre düzenliyorlar. Sancakbeylerinden birine yazılı bir emir yollandığında, hemen arkasından başka bir yazı gönderiliyor ve bundan önceki emri dikkate almaması, eskisi gibi davranması bildiriliyor.

29 Ekim'de saygıdeğer efendim paşaya gitti ve birçok olumsuz olaylardan söz ederek onu öyle sinirlendirdi ki, paşa görüşmeyi kesip odayı terketmeye kalktı. Fakat elçi kendisine iltifatlar yağdırınca, niyetinden vazgeçti. Bu sefer de efendimi kandırmaya kalkıştı ve onunla fikir birliği içinde olduğu izlenimi uyandırmaya çalıştı. Saygıdeğer efendim ise, "mademki ikimiz de aynı fikirdeyiz, o halde her ikimizin ortak fikrini sancakbeylerine ve diğerlerine yazılı olarak bildirin" dedi. Böylece sınır boylarında yangın, soygun ve talanın önlenmesi için gereken emirler verilmiş oldu. Fakat onlar bizimle alay ediyorlar ve yalan söylemekten utanmıyorlar. Paşa, efendime

bugün verdiği sözlerden ötürü sonradan pişmanlık duyuyor ve ertesi gün her şeyi inkâr ediyor. Veya saygıdeğer efendim onun yanından ayrıldıktan sonra keyfi ne isterse onu yapıyor.

Reis odasında düzenlenen belgelerin gösterişli ve süslü olmaları için kelime ve satır araları mesafeli ve satırlar eğri olarak yazılıyor, sayfanın ortasından başlanıp sonuna kadar devam ediliyor. Barışın onaylandığına dair belgenin yazılması 100 dukaya mal oluyor, çünkü bazı harfler ve işaretler altın varakla süsleniyor. Türkler mektuplarını boru biçiminde kıvırıyorlar ve sırma ipliklerle dokunmuş kumaşlara ya da uzun ve yuvarlak deri parçalarına sarıyorlar.

Gerek Türk, gerekse Rum kızları başlarına altın veya en azından altınla kaplanmış gümüşten yapılma ve mücevherle süslü taç takıyorlar. Bu taçların değeri ailenin servetine göre 5 veya 6.000 duka olabiliyor. Saçlarının içine altın teller örerek ön ve arkalarından sarkıtıyorlar. Bazen de başlarının arka tarafında 20-30 duka değerinde altın bir örgü [file]içine saçlarını tek örgü halinde yerleştiriyorlar. Kaşlarının arasına bile altın teller geçiriyorlar. Kulaklarına değerli taşlarla bezenmiş küpeler takıyorlar. Parmakları yüzüklerle dolu, kolları dirseklerine kadar bileziklerle kaplı, ayak bileklerinin üzerine bile zincirler ve ayak parmaklarına halkalar takıyorlar. Terlikleri gümüş pullarla kaplı ve üzerlerine mücevherler çakılı. Elbiseleri sırma işlemeli kadife, atlas, Şam kumaşı ve ipekten yapılıyor ve kenarları sırma şeritlerle pervazlanıyor. Gömlekleri taftadan veya başka ipek kumaşlardan sırma ipliklerle dikiliyor. Şalvarları mavi, kırmızı ve sarı renkte. Üzerine oturdukları minderler, yastıklar, sırma ipliklerle dokunmuş kadife ve ipekli kumaşlardan yapılıyor. Üzerine bastıkları zemin güzel halılarla kaplı. Yiyecek ekmeği bile olmayan Türklerin karıları sırma işlemeli kadife yastıkların üstünde oturuyorlar, kadifeden, ipekten, atlastan yapılma elbiseler giyiyorlar, kızlarının başına altın taçlar takıyorlar. Erkekler eşlerinin servetinden hiç yararlanamıyor, parasını harcayamıyorlar. Bu yaşam biçimini Türk kadınları Rumlardan öğrendiler. Buradaki kasabın, ayakkabıcının veya diğer esnafın karıları, bizdeki konteslerden daha gösterişli kıyafetler giyiyorlar, boyunlarına altın zincirler asıyor, kulaklarına, göğüslerine, kollarına mücevherler takıyor-

lar, sırma pervazlı kadife ve atlastan elbiseler giyiyorlar ayaklarına değerli taşlarla bezenmiş gümüş terlikler ve ayakkabılar geçiriyorlar.

Erkeklerin de gösterişli kıyafetleri sırma ipliklerle dokunmuş kumaşlardan veya ipekten yapılıyor. Bellerine ipek ipliklerden örülmüş, altı-yedi taler değerinde bir kuşak sarıyorlar ve arasına her biri üç-altı-dokuz duka değerinde sırma ipliklerle işlenmiş dört-beş mendil yerleştiriyorlar. Saygıdeğer efendim bu güzel, sırma işlemeli ipekli mendillerden sekiz tanesini 50 küsur dukaya satın alıp arşidükün eşine gönderdi.

Türkler bazen kızlarını dokuz yaşında evlendiriyorlar. Diyorlar ki, bu yaştaki bir kız çocuk doğurabilir, o halde onu 14 veya 15 yaşına kadar bekletmek günahtır, çünkü bu yüzden dünyaya getirebileceği çocuklar ziyan oluyor.

Kasım 1576

1 Kasım'da, sabah erkenden Hırvat Peter atına atlayıp Macaristan'a ve Avusturya'ya posta götürmek üzere yola çıktı. Saygıdeğer efendim onun yanına, majestelerine takdim etmesi için 400 gram ağırlığında ve 400 taler değerinde yumurta büyüklüğünde bir Bezoar [bâd sahr] taşı ve arşidükün eşi için satın aldığı, yukarda sözünü ettiğim mendilleri, padişahın ve Mehmed Paşa'nın, majestelerine Hırvatlar ve Türkler tarafından işgal edilen şatolar hakkında yazdıkları mektupları verdi.

Saygıdeğer efendimin, paşalara gönderdiği sert bir yazı ile sınırlarda yapılan korkunç zorbalıklardan ve haksız davranışlardan şikâyette bulunması üzerine, daha önce sözünü ettiğim gibi, Budin, Estergon, Belgrad, Bosna ve diğer yerlerdeki beylere, yakıp yıkma ve soyma eylemlerinden vazgeçmelerine dair hazırlanan emirname saygıdeğer efendime gönderildi. Efendim, mektubunda bu eylemlerin önlenmemesi halinde, imparatorumuzun silaha sarılmak zorunda kalacağını ve bu sorunun çözümünü, haksızlıkları cezasız bırakmayan en adil yargıç olan Tanrı'ya havale edeceğini imalı sözlerle anlattı.

Bunun üzerine paşa: "Tamam, barışı sürdüreceğiz" diye cevap verdi. Türklerin bu yıl savaşmaya niyetleri yok, çünkü İranlılarla ilişkilerinin

nasıl gelişeceğini bilemiyorlar. Türkler, İranlıların ne yaptıklarını gözlüyorlar, İranlılar da Türklerin. Hırvat Peter armağanların gönderildiğine dair haberi getirir getirmez, bunu bütün meydanlarda halka ilan edecekler. İranlıların her yerde kol gezen casusları da, bunu duyar duymaz, hükümdarlarına Türklerle Alman imparatoru arasında barışın sürdüğünü ve bu yüzden İran şahının da endişeye kapılmasına gerek olmadığını bildirecekler. Eğer bu barış haberi gelmezse Türklerin bütün güçleriyle sefere çıkacaklarından endişe edilebilir.

Kaderin garip bir cilvesi olarak İran Şahı [Haydar Mirza] vefat etti. Yoksa hediyelerin bu kadar gecikmesi, başımıza büyük işler açabilirdi. Şimdiye dek hiç böyle olmamıştı. Bu gecikme yüzünden sınırlardaki askerlere silahlarını hazırlamaları için emir verilmiş, armağanların gönderilmemesinin ne demek olduğunu, Alman imparatoruna öğreteceklermiş. Fakat ihtiyar İran şahı öldükten sonra, yeni şahın [II. İsmail, 22 Ağustos 1576'da taha çıktı] ne yapacağı belli olmadığından ve sınırlarda bize de zaten oldukça büyük zararlar verdiklerinden, şimdilik sessiz kalmayı yeğliyorlar. Eğer imparatorumuz, saygıdeğer efendimin tavsiyesine uyarak, bu yıl Lehistan'a girseydi, Türkler Lehistan'a Boğdan'dan ve Erdel'den yardım göndereme-yeceklerdi. Macaristan'da da çok ölüm vakası olduğundan, ordan da bir yardım gelmeyecekti. Krallıkları insanlara dağıtmak Tanrı'nın elindedir ve Tanrı istediği kişilere bir taht nasip eder. Buna karşın Alman prensleri, Türklerin, kendilerine kul köle olan birini kendi camialarına katmalarına göz yumdular. Ama ilerde buna pişman olacaklar. Çünkü isteselerdi bunu önleyebilirlerdi.

Daha önce sözünü ettiğim Hırvat Peter'in çavuşu, Budin'e gittiğinde Türklerde âdet olduğu üzere caminin minaresine çıkıp halkı duaya [ezan] davet edermiş. Türkler bizim gibi ibadet evinin kulesinde çan çalmazlar, minareden cemaate seslenirler. Çavuş camide Kuran da okurmuş.

3 Kasım'da posta arabasıyla buraya gelen N. Kober, bize üzücü bir haber getirdi. İmparator II. Maximilian geçen ayın 12'sinde Regensburg'da imparatorluk meclisi toplantısı sırasında vefat etmiş. Öğrendiğimize göre, imparatorumuzun ölüm nedeni yüksek ateşle birlikte seyreden kuvvetli bir kalp

çarpıntısıymış. Hastalığı basur (*Haemorrhoides*) ve *Catharrus* [inme, nüzul] olup bu ağır rahatsızlıklar dışında ayrıca da prostat[43] şikâyetleri varmış.

Bu devlet meclisinde müzakere edilen konular şunlardı: 1. Bathory'nin Lehistan'dan kovulması. 2. Devletin Türklere karşı yürütülen siyaset için para tahsis etmesi. Nitekim müzakere sonucu yedi milyon tahsis edilmesine karar verildi. 3. Protestanların bugüne kadar olduğu gibi Katolikler ve yöneticiler tarafından yerlerinden yurtlarından kovulmaması. Bu konu toplantıya gelmeyen bazı prensler yüzünden bir sonuca bağlanmadı.

Hollanda'daki sınıfsal korporasyonlar İspanya kralının danışmanı olan Kont Mansfeld'i kıskaca almışlar ve şu şartları ileri sürmüşler: 1. İspanyollar memleketi terketsinler yoksa onları tavuklar gibi boğazlayacaklarmış. 2. Aynı şekilde Alman kralının uşakları da kendi yollarına gitsinlermiş.

Bundan sonra olacakları zaman gösterecektir. Hollandalıların Oranj prensi ile bir anlaşma yaptıkları sanılıyor. Belki de tamamen Roma imparatorluğunun egemenliği altına girecekler.

4 Kasım'da akşam yemeği sırasında saygıdeğer efendim Oranj prensinin "Augsburg İnancası"na çok ilgi duyduğunu, hatta benimsemek üzere olduğunu anlattı. Ama Antorff'daki ve Hollanda'nın diğer bazı yörelerindeki Luther taraftarlarının Katolikliğe dönmeleri yüzünden, bu eğiliminden vazgeçmiş.

Sofrada şunu da anlattılar: Lehistan'da imparatorun en büyük düşmanı olan Peter Soborowsky, imparator taraftarı olmuş ve son günlerde onu Regensburg'da görmüşler. Bunun sebebi de yeni kral Bathory'nin ona bir tokat atmış olmasıymış.

Saygıdeğer efendim bana bugün Lehistan elçilerinin Regensburg'da imparator hazretlerinin önünde verdikleri söylevi okumam için verdi. Bu söylevde Bathory'yi neden kral seçtiklerini anlatıyorlar ve onun zekâsını, bilgeliğini, bedensel gücünü övüyorlar.

Bunun, imparator hazretlerini ülkelerinin tahtına geçmeye layık görmedikleri anlamına gelmediğini, sadece özgürlüklerini korumak niyetinde olduklarını ve daha sonraki nesillere kötü örnek teşkil etmemek amacını güttüklerini açıklıyorlar. Nitekim başpiskopos, az sayıda da olsa kendi yandaşları ile birlikte imparatoru seçmişse de, diğerleri ona katılmamışlar.

Bu nedenle majestelerinden, ülkelerinin selameti uğruna, seçimlerine karşı bir girişimde bulunmamasını rica ediyorlar. Majesteleri bu söyleve çok kısa bir yanıt vermiş, düşüncelerini Bathory'ye elçileri aracılığıyla bildireceğini söylemiş.

Bathory, kısa süre önce Danzig önlerine kadar ilerlemiş, fakat Danzigliler onu geri püskürtmüşler ve toplarına el koymuşlar.

İmparator taraftarı olan Lehler de ayrı bir yazı sunmuşlar: Roma imparatorunu seçmelerinin çok önemli nedenleri olduğunu, fakat hasımlarının sadece hasetleri yüzünden bu tercihlerine karşı çıktıklarını, üstelik imparatoru seçenlerin sadece kendilerinden ibaret olmadığını, krallığın yarısını teşkil eden Litvanya'nın ve Prusya'nın, ülke yönetimindeki görevlilerin başı olan başpiskoposun ve diğer yüksek konumlardaki yöneticilerin de imparatorun Lehistan tahtına getirilmesini istediklerini açıklamışlar. Üstelik bu seçimi kendi çıkarları için değil, tüm Hıristiyanlık âleminin yararını düşünerek yaptıklarını belirtmişler.

Eustachius von Rosen, Regensburg yolculuğu sırasında zengin nişanlısında gözü olan bazı kimselerin kurduğu tuzağa düşmüş ve bıçaklanarak öldürülmüş.

Bir süre önce karısını aldatıp başka kadınlarla evlilik dışı ilişkiler kurmuş olan Ulysses von Sara, şimdi Raab'da sefalet içinde yaşıyormuş ve her gün sar'a nöbetleri geçiriyormuş, üstelik de bunamış ve giderek daha düşkün bir hale geliyormuş.

Bugün saygıdeğer efendim, tercümanımız Matthias'ın aracılığıyla imparatorumuzun ölümünü paşaya bildirdi. Paşa buna karşılık şimdi kimin imrapator olacağını sordu. Kendisine cevap olarak, oğlu Rudolph'un tahta geçeceği söylenince: "Tanrı ona uzun ömür ve selamet nasip eylesin" dedi.

Saygıdeğer efendim bu haberi Fransa ve Venedik elçilerine de iletti. Bunun üzerine her iki elçi matem kıyafetlerini giymişler. Venedik Elçisi, daha önce Viyana'da bulunduğu sırada imparatoru yakından tanıdığından, ölüm haberini alınca ağlamaya başlamış.

İmparatorun cenaze töreni için çok büyük harcamalar yapılıyormuş. Hazırlıklar bir yıl sürecekmiş. Tabutunun önünde imparatorun mücevherlerle bezenmiş

43 Prostat: Yazar eserinde bu hastalıktan "Polonya hastalığı" diye söz ediyor. Bu yakıştırmanın "Pollakiurie" (sık idrara çıkma) teriminden türetildiği tahmin edilmiştir –ç.n.

armaları ve üzerinde arması bulunan yüzlerce mum taşınacakmış, Aziz Stefanus kilisesi siyah kumaşla kaplanacak, imparatorun şatosundan kiliseye kadar uzanan bir köprü kurulacakmış.

Konstantinopolis'te, padişahın sarayındaki delikanlılar zaman zaman ok ve yayla atış yaparak savaş talimleri yapıyorlar. Yeniçeriler de bazen tüfekleriyle atış yapıyorlar, ama Almanya ile kıyaslandığında bunun sözünü etmeye bile değmez, çünkü orada her pazar ve her tatil günü atış talimi yapılır. Cuma günleri birbirlerine mızraklarla saldırarak turnuva düzenlerler. Buna bakarak Türklerin Hıristiyanlar karşısında askeri bakımdan fazla güçlü olduğu söylenemez, hatta savaşta bizim karşımıza çıkardıkları Hıristiyan dönmeleri müstesna, savaş sanatında o kadar deneyimli de değiller. Dönmeler sınır boylarında neredeyse hepsinden iyi dövüşüyorlar.

5 Kasım'da yeniçeri ağası Cigala'nın [Cigalazade Sinan Ağa (Paşa)], nişanlısı olan [Semiz] Ahmed Paşa'nın kızına gönderdiği hediyeleri konutumuzun kapısı önünden geçirdiler. Kafilenin en önünde sarayın üst düzey hizmetkârları at üstünde geçtiler, onları uşağıyla birlikte Rumeli beylerbeyi izliyordu ve arkasından davul, zil ve zurnalarıyla çalgıcılar yürüyorlardı. Bunları takiben eşeklere yüklenmiş üstü ipek örtülerle kapatılmış sepetlerin, sandıkların içinde hediye eşyalar taşındı. Arkasından beylerbeyinin ve damadın çeşnigirleri, özel giysileri içinde çok sayıda yeniçeri ile birlikte şekerlemeleri taşıdılar. Bunlara at, fil, deve, aslan, denizkızı ve renk renk boyanmış kuş şekilleri verilmişti. Alayın başındakiler dörder kişilik sıra halinde yürüyorlardı, daha sonra ikişer ikişer sıralandılar. Aralarında Bakenenli Hans Ferber'in de bulunduğu çeşnigirlerin belinde bir karış genişliğinde sırma ve sim işlemeli kuşaklar vardı. Şekerler, daha sonra içecekleri şerbetler için kullanılıyor. Gelinin sağdıcı olan Rumeli beylerbeyi [Siyavuş Paşa] bu düğün için binlerce florin harcamış olmalı. Vaktiyle Rumeli beylerbeyinin sağdıcı olan kaptan-ı derya Uluç Ali de zamanında 80.000 florin harcamış.[44]

6 Kasım'da havai fişekleri (ateş eğlencelerini) getirdiler. Bunlar bir ev yüksekliğinde, yeşil, kırmızı kâğıtlardan yapılma süslü kulelerdi.

7 Kasım'da gelinin ev eşyası, babası Ahmed Paşa'nın evinden damadın konağına taşındı. Eşyalar şunlardı: 1. Bir tarafı saydam billurdan

olan oldukça büyük altın bir kutu içinde inciler ve çeşit çeşit değerli mücevherler. 2. Altı adet büyük gümüş şamdan. 3. İki sırma işlemeli büyük yatak örtüsü. 4. Yüz on altı eşek yükü İran'da ve başka yörelerde dokunmuş halı, giysi, yatak ve başka ev eşyası. 5. Babanın kızına çeyiz olarak armağan ettiği, çoğu sırmalı ve ipekli elbiseler giymiş 40 kadın köle ve bunların arasında onları kollayacak ve yönetecek olan beş-altı atlı hadım ağası.

8 Kasım'da geceye bir saat kala gelin, babasının evinden damadın evine götürüldü. Gelin alayının önünde taşınan kırmızı, yeşil, mavi, sarı ve diğer renklere boyanmış iki nahıl konutumuzun boyuna erişiyordu. Ayrıca gerçek oldukları izlenimi verecek kadar sanatkârane yapılmış güller, elmalar, armutlar, narlar, üzümler ve daha çeşit çeşit meyvelerle dolu tablanın tepesinde de bir mum yanmaktaydı. Bu nahılı geçirebilmek için, konutumuzun önünde yetişmekte olan ve bütün sokağın üstünü örten bir asmayı ve yakınımızdaki bir caminin önündeki bir ağacın birçok dalını kestiler, bazı ağaçları da yıktılar. Bundan sonra altın ve değerli, taşlardan yapılmış süs eşyası, onun önünden ve arkasından da çocuk oyuncaklarına benzer mumdan yapılma güller vb. şeyler taşındı. Gelinin önü sıra yürütülen atın yelesi ve kuyruğu taranıp tutam tutam ayrılmış ve içine sırma iplikler örülmüştü. Bütün bunların arkasından birkaç kişinin taşımakta olduğu çok güzel, sırma işli ipekli kumaşlardan yapılma bir tentenin altında gelin önümüzden geçti. Gelin çok gösterişli beyaz bir ata binmişti, atın sadece altın tellerle süslü başı ve boynu gözüküyordu. Gelini ata binmiş 40 kadar köle kadın takip etti. Söylediklerine göre, altın ve değerli taşlarla süslenmiş olan gelinlik 100.000 dukaya mal olmuş. Şekerlemeler için 20.000 duka, gelin alayının önünde taşınan nahıllar için 1.000 dukadan fazla para harcanmış ve düğün masrafları 70.000 dukayı bulmuş.

Bütün masrafları Sultan Süleyman'ın kızı, Rüstem Paşa'nın dul eşi ve Ahmed Paşa'nın kayınvalidesi olan Kadın Sultan [Mihrimah Sultan] üstlenmiş. Kızından [Ayşe Sultan] olan bütün torunlarını o idare ediyor ve evlendiriyormuş. Rivayete göre günlük geliri 2.000 duka imiş.

Kadın sultanların ve hatta tüm diğer Türk kadınlarının zenginliklerine ve gösterişlerine karşılık Türk erkeği zavallının biri durumunda, çünkü evlilik dolayısıy-

44 Ahmed Paşa Rumeli Beylerbeyi iken Rüstem Paşa ile Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Sultan ile evlenmişti –ed.n.

la kadına ailesi tarafından verilen ve kocasının da vermek zorunda olduğu malların üzerinde erkeğin hiçbir hakkı olmadığı gibi, erkek, padişahın soyundan gelen karısına kötü bir söz de söyleyemiyor. Kadın, herhangi bir aileden olsa bile, kocasına gücenirse, hemen boşanıyor ve servetini de beraberinde götürüyor.

Bugün saygıdeğer efendim paşayı ziyaret etti ve ona barışla ilgili belgeler sundu. Amacı, onların kendi tercihlerine göre yeni birtakım koşullar ileri sürmelerini önlemek ve durumu denetimi altında tutabilmekti. Bugün suçsuz yere hapiste olan tercümanımız Bay Dominicus tekrar yanımıza geldi. Saygıdeğer efendim ayrıca Prodonelle'yi, yaşlı Ragusalı Franciscus'u ve Stanga Gajano'yu yemeğe davet etti.

9 Kasım'da ikindiden sonra Uluç Ali'nin 60 kadırgayla Konstantinopolis'e gelişi 30 pare top atışıyla halka duyuruldu. Haber aldığımıza göre üç-dört bin kişiyi Ampulia'da [Pulya][45] bırakmış.

Gece bastırdıktan bir saat sonra, Michael Weida, Gomorra'dan gönderilen posta ile birlikte gemilerle yolculuk yaparak buraya vardı ve efendime İmparator Maximilian'ın vefatını bildiren yeni İmparator Rudolph'un ve Arşidük Ernst'in mektuplarını getirdi.

10 Kasım'da Mehmed Paşa, uzun zamandan beri efendimin serbest bırakılmasını rica ettiği Fillachlı Hans Flatacher'ı konutumuza yolladı. Paşa onu azat etmeye çoktandır söz verdiyse de, efendimin sürekli ısrarlarına rağmen bir türlü sözünü yerine getirmiyordu. Hans Flatach nihayet zincirlerinden kurtulmuş olarak konutumuza gelebildi. Bize anlattığına göre, bundan 17 yıl önce Cezayir valisi olan Barbaros'un oğlu [Hasan Paşa] tarafından Korsika'da esir alınmış. Cezayir, bir tepenin eteğinde kurulu çok güzel bir şehirmiş (zaten bütün ülke çok güzelmiş), üç şatosu varmış, etrafı surla çevriliymiş, ama Viyana kadar büyük değilmiş. Şehir halkı Kuzey Afrikalı Mağribiler olup İspanyolca konuşurlarmış. Türklerin can düşmanıymışlar, çünkü Türkler onların kadınlarını kızlarını kaçırırlarmış. Orada her şey çok ucuzmuş. Esirlere Konstantinopolis'teki kadar kötü davranılmazmış. Noel'de iki, Paskalya'da da iki, Pantkot'da üç gün tatilleri varmış ve başka zamanlarda da esirlerine tatil günü ve işin yorgunluğunu giderme hakkı tanırlarmış, zincirlenmemiş olarak dolaşmalarına da izin ve-

rilirmiş. Oysa burada, Konstantinopolis'te Türklerin büyük ve küçük bayramlarında bir gün ve Paskalya yortusunda bir gün tatil dışında hiç dinlenme fırsatları yokmuş. Üstelik buradakilerin işleri de çok ağırmış ve bir esire günde iki ekmek ve şimdi de bir akçe veriliyormuş (eskiden sadece yarım akçe verilirmiş), yılda bir kez de bir elbiseye yetecek kadar kaba bir kumaş tahsis ediliyormuş. Mehmed Paşa'nın yaklaşık 800 kölesi varmış. Bunların bir bölümü Edirne'de, bir bölümü Üsküdar'da, bazıları Galata'da, bazıları da Anadolu'da bulunuyormuş, çünkü Mehmed Paşa orada burada camiler, hamamlar, kervansaraylar, hanlar vb. inşa ettirmekteymiş. Paşalardan hiçbiri halka hizmet eden bu kadar çok tesis yaptırmamış. (Çocukları bu binalardan faydalanamıyorlarmış). Mehmed Paşa, Atmeydanı'nda bir konak, bir cami, Galata'da deniz kenarında da bir cami, Edirne'de güzel bir kervansaray, Anadolu yakasında, Bursa'da ve daha başka yerlerde hamamlar, Konstantinopolis'te, Eyüp'te türbe ve daha pek çok güzel binalar inşa ettirmiştir. Üstelik de bütün bu binaların bakılabilmesi ve içindeki insanların geçiminin sağlanabilmesi için de bir gelir kaynağı sağlamış. Türklerin binaları için büyük harcamalar yapılıyormuş. Çünkü inşaat sırasında gerek inşaatçılar, gerekse işçi olarak çalışan esirler ellerine geçen her fırsatta bir şeyler çalıp satıyorlarmış. Böylece inşaat için gerektiğinden üç kat fazla çivi, kurşun, boya ve başka malzeme harcanıyormuş. M. Oswald'ın dediğine göre, Mehmed Paşa'nın sarayı için taş, tahta, kireç ve diğer malzeme dışında sadece boyalar için 150.000 taler harcanmış ve bundan önceki padişah bunun 70.000 kadarını karşılamış. (Şu sıralarda eski konağından taşınmış, çünkü bütün çocukları birbiri arkasından ölünce, orayı kötü ruhların işgal ettiğine hükmetmiş). Saygıdeğer efendim bizim konutumuzda sadece bir tek salonu badana ettirdi ve pencerelerine cam taktırdı. Bu bile 200 taler'den fazlaya mal oldu. Rumların çalışmaları hakkında söyleneceklere gelince, onlar hem tembel hem de kötü iş yapıyorlar, ekmeklerini bile hak etmedikleri halde üstelik yemek ve içki de istiyorlar, dahası işçiye günde 15, yamağına ise yedi akçe ödemek gerekiyor.

Bugün yaşlı vaiz Bay Johannes Zigomala konutumuza geldi ve Mihail Kantakuzen'in zorbalıklarından çok yakındı. Anlattığına göre, kendisi beş yıldır

45 Pulya: Güney İtalya'da Apulia/Puglia/Ponille bölgesine Osmanlıların verdiği isim. Bölgenin en önemli şehri Otranto'dur –ed.n.

patrik Yeremias'a hizmet etmekteymiş (çünkü o patrikliğe atanalı ancak beş yıl olmuş) ve patrik ona yılda 200 duka ödemeye söz vermiş, ama şimdiye kadar hepsini ödeyememiş. Borcunun kalan kısmını kiliselerin mallarından ve gelirlerinden karşılayacağını söylemiş. Vaiz bunun üzerine parasının ödenebileceği yerlere başvurduğunda, Kantakuzen buna izin vermemiş ve kiliselere zaten yeterince masraf yüklendiğini ileri sürmüş. Kantakuzen'in kapısına vardığında, yeniçeriler onu içeri sokmamışlar, kapıdan kovmuşlar. Kantakuzen, çok sevilen hatta kutsal sayılan ve bir süre önce Edirne'de ölen patrik Joasaph'ı da, dinle ilgili işlere karışmamasını kendi işleri ile ilgilenmesini söylediği için, makamından uzaklaştırmış. Onun yerine kendisine her yıl 2.000, padişaha ise 4.000 duka ödemek zorunda olan Metrophanes'i atamış. Ama Kantakuzen giderek daha fazla para, örneğin 3.000 veya 4.000 duka isteyince, Metrophanes bu kadar parayı ödeyemeyeceğini söylemiş. (Çünkü zaten sekiz yıldan beri ona 16.000 duka ödemiş). Bu sefer Kantakuzen onu da makamından azletmiş ve yerine Yeremias'ı patrik yapmış. Bu patrik de sadece kilisenin mallarından yararlanıyormuş. Kantakuzen her alanda dizginleri elinde tutmaktaymış, her şeyi kendi arzusu ve keyfi doğrultusunda çekip çeviriyormuş. Patrik hiçbir meselede ona karşı çıkamazmış, çünkü Kantakuzen paşanın en yakın dostuymuş ve sömürülen paraları onunla paylaşırmış. Kendisine 600 duka vermeyen bir metropoliti seçtirmezmiş. Metropolit adayı bu paraya sahip değilse, borç almak zorunda kalırmış. Bu yüzden de metropolit veya piskopos olabilmek için para biriktirmekten başka yol yokmuş. Günün birinde bu makama gelince de, borç alıp Kantakuzen'e verdiği parayı üç-dört yılda ödeyebilmek için, kendi yönetimine teslim edilmiş insanların sırtından bu parayı çıkarmaya çalışırmış. Zigomala, Kantakuzen'e karşı bir "*Orationem Invectivam*" yani hakaretname yazmış ve onun kilisenin tüm mallarını kendi üstüne geçirdiği ve paşayı da kendi yanına aldığı için ipe çekilmeyi, yakılmayı hak eden biri olduğunu açıklamış. İşte Zigomala'nın şikâyeti bundan ibaretti. Şimdi de onun kabalığından ve arsızlığından söz etme sırası geldi.

Saygıdeğer efendim, vaiz Zigomala ile görüşmeyi kabul etmek istemedi, çünkü paşa ile halletmesi gereken birçok mesele vardı, bazı böl-

gelerin tahkim edilmesi ve yeni Roma imparatoru ile barışın devamını sağlamak gerekiyordu. Üstelik Kantakuzen, paşanın yakın dostu olduğu için, onunla ilgili sorunlara karışmak istemiyordu. Sonuç olarak Zigomala bana içini dökmeye, gerek Roma imparatorluğuna, gerekse saygıdeğer efendime yaptığı sadıkane hizmetleri anlatmaya ve övmeye koyuldu. Oysa o bize hiçbir hizmette bulunmadığı gibi, saygıdeğer efendimden önce burada elçi olarak görevli olan Augerio [Ogier Ghislain v. Busbecq] ve Carl'a [Rym] bir hizmette bulunduysa bile, onların bunu kat kat ödediklerinden kuşkum yok. Nitekim saygıdeğer efendim de, bunun gibi her gelişinde bir istekte bulunan hizmetkâr bozuntularına pek yüz vermez. Kâh bizden 25 taler veya daha fazla borç ister ve karşılığında bir rehin vereceğine söz verdiği halde ne bir şey getirir ne de gönderir; kâh çok miktarda dana eti ister ve verdiğimiz zaman, bu ayın 14'ünde Noel yortusuna kadar sürecek olan perhiz döneminin başlayacağını ve bu dönemden önce iyice karnını doyurması gerektiğini söyleyerek iki veya üç günlük daha et vermemiz için ricada bulunur. Ayrıca da bir fıçı dolusu en leziz Bandırma şarabı karşılığında saygıdeğer efendime (çok ekşi olan) kendi şarabından vermek suretiyle bir değiş-tokuş yapmayı teklif eder. Ama ben saygıdeğer efendime bunlardan hiç söz etmedim, çünkü onun böyle terbiyesizliklere hiç tahammülü olmadığı gibi, bu yaşlı adamdan zaten hiç hoşlanmamaktadır, özellikle geçtiğimiz mayıs ayında "Augsburg İnancası"na patriğin yanıtını getirdiği zamandan beri ona karşı olumsuz duygular beslemektedir. Ben o tarihte bu yanıtı aldırmak için patrikhaneye bir hizmetkârımızı yollamıştım. Ama o kurnaz ihtiyar bu vesile ile kendine bir çıkar sağlayabileceğini umduğundan, yanıt yazısını vermemiş, Saygıdeğer elçi cenaplarına özel bir biçimde teslim edilmesi gerektiğini söylemişti. Kısa süre sonra yanına patrikhanedeki papazlardan birini, protonotarios olan oğlunu ve patrikhanede görevli olan yeniçeriyi alarak konutumuza gelmişti. Saygıdeğer efendim onu odasına alıp almamakta tereddüt etmekle beraber, sonunda içeri gelmesini kabul etti. İhtiyar, saygıdeğer efendimi patrik adına selamladı ve cevap yazısını içeren kitabı ona takdim etti. Saygıdeğer efendim kitabın sayfalarına biraz göz gezdirdikten sonra, onu bana verdi. İhtiyar, kitabın paketlenip Tübingen'e Bay Crusius'a yollanmasını söyledi.

Efendim de ona: "Ben gerekeni yaparım" diye cevap verdi. Bunu üzerine ihtiyar, Carl Rym ve diğer bazı kişilerin mektuplarını ortaya çıkarıp Roma İmparatorunun ve elçilerinin eski bir hizmetkârı olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Fakat saygıdeğer efendim onun gevezeliklerine fazla kulak asmayıp umduğu armağanı da vermeyince, ihtiyar cebinden birkaç küçük parça mühürlenmiş toprak ve biraz da safran çıkarıp en iyi kaliteden olduklarını övmeye başladı. Ama saygıdeğer efendim bütün bunlara pek ilgi göstermeyip görüşmeyi sona erdirince, ihtiyar ve oğlu boşuna çene yorduklarını anladılar. İhtiyarın oğlu buna öylesine öfkelendi ki, onu odama götürüp içki ikram ettim ve bol bol dil dökerek zorlukla yatıştırdım. İhtiyar ise bir hediye alma umudunu henüz yitirmemişti. Hemen ertesi gün oğlunu yeniden bir not kâğıdı ile bana yollayıp, *Dialectica*'da bazı yerleri açıklamamı istedi. Oysa şimdiye dek böyle bir şey yapmamıştı. Anlaşılan hâlâ bizden bir şeyler koparmaktan ümidini kesmiyordu. Ama bu girişimi de işe yaramayınca, bana ne kadar büyük bir dostluk gösterdiğini anlatmaya başladı. Sonunda onu biraz olsun tatmin etmek için iki Reichsthaler armağan ettim. Ama böyle yapmakla ona küçük parmağımı uzatmış oldum ve o hemen efendimin elini kapmaya kalkışarak 25 taler borç istedi. Efendim, ihtiyarın kendisini kurnazca dolandırmak istediğini fark edip, kapıcılara onu bir daha içeri almamalarını tembih etti ve öfkeyle "*Haec est insidiosa Cluviras*," yani bu sinsi bir nezakettir, ya da nazik bir sinsiliktir dedi.

Cezayir'den, başka ülkelere bal, yün ve deri ihraç ediliyor.

Konstantinopolis, Venedik ve Ragusa'dan da koyun, yün ve deri ihraç ediliyor.

İskenderiye'den tahıl, pirinç, şeker ve baharat ihraç ediliyor.

11 Kasım'da M. Oswald sofrada Rumeli beylerbeyi ile yeniçeri ağasının [Cigalazade Sinan Ağa] düğündeki çatışmalarını anlattı. Rumeli beylerbeyi gelinin sağdıcı olduğundan, düğün için hazırlanan şekerler ve geline verilen hediyeler için 60.000 duka harcamış. Âdet olduğu üzere damadın da şekerleri getiren hizmetkârlara birer armağan vermesi gerekirmiş. Vaktiyle Beylerbeyi de [yani Ahmed Paşa] Uluç Ali'nin 70 hizmetkârının her birine sırmalı ve ipekli kumaşlar hediye etmiş. Yeniçeri ağası ise

beylerbeyinin çeşnigirlerine hiçbir şey vermemiş. Ayrıca Türklerin âdetine göre, gelin, damadın evine götürüldüğünde ona refakat eden kadınlar, eşler bir araya gelmeden önce, damadı temsil eden sağdıca gidip, geline düğün hediyesi olarak ne vereceğini [mihr-i müeccel], kendisi ölürse [mihr-i müeccel] veya karısından ayrılırsa kadına ne kadar para bırakacağını sorarlar. Bu soru karşısında beylerbeyi 20.000 duka vereceğini söylemiş, ama kadınlar 60.000 istemişler. Sağdıç ise bütün servetini ortaya koysa bile, bu parayı karşılayamayacağını, ama 30.000 verebileceğini ileri sürmüş. Bu sefer kadınlar 50.000 istemişler ve eğer buna razı olmazsa, gelini tekrar alıp babasının evine götüreceklerini söyleyerek onu tehdit etmişler. Ama beylerbeyi dediğinden şaşmamış ve gelini ister götürsünler, ister bıraksınlar, 30.000 dukadan fazla vermeyeceğini söylemiş. Nihayet kadınlar bu parayla yetinmeye karar vermişler ve fiyatta anlaşmışlar. Böylece yeniçeri ağası, beylerbeyinin onun adına yaptığı pazarlık ve saptadığı uygun fiyat karşılığında ona iki elbiselik kumaş hediye edeceğine söz vermiş, ama bu sözünü de yerine getirmemiş. Eski hocası ona bu vaadini hatırlatınca, damat sağdıcından özür dilemiş ve böyle bir âdetten haberi olmadığını ileri sürmüş. Bunun üzerine sağdıcı, onun vereceği elbiselere gereksinim duymadığını, üstüne giyecek yeterince elbiseye sahip olduğunu söylemiş.

Gelin ve güvey gelin odalarında ilk defa bir araya gelinceye kadar güvey gelinin yüzünü görmez, gelinin yüzünü örten ipek peçeyi kaldırmak istediğinde, gelin buna izin vermez. Ancak güvey, geline birkaç bin duka, siyah balıkçıl kuşlarının tüylerinden yapılma güzel bir sorguç ya da benzeri armağanlar vaat edince, yüzünü örten peçeyi kaldırabilir.

Türk kadınları ve kızları üzerlerine kısa bir gömlek ve ayaklarına keten veya ipek kumaştan yapılma, sırma işlemeli uzun, geniş bir şalvar, bunun üzerine kısa bir cepken ve hepsinin üstüne de keten veya ipekliden erkeklerinki gibi önü açık olup bir kuşakla tutturulan bir kaftan giyerler.

Oswald'ın bana anlattığına göre, Neuser'in ölümünden iki gün önce, cenaze masrafları için on florin ayırmasını ona tembihlemişler, ama o uzun süre bunu kabul etmemiş ve on florine kendisini tedavi edecek bir hekim getirtmelerini söylemiş. " Öldükten sonra neden on florin ödeyecek

mişim? Beni olduğum yerde bırakın," demiş. Ama sonunda çaresiz kalıp söylenenleri yapmaya razı olmuş. Öldüğü zaman bu parayla altı din adamı davet etmişler ve onlar da daha o gece gelmişler.

[Bu konuda başka bir kayıt bulamadım-yazarın torunu Samuel Gerlach'ın notu.]

12 Kasım'da, Kıbrıs'ta esir alınıp Müslümanlığı kabul eden bir İtalyan terzi, yeni doğmuş olan çocuğunu berber M. Hansen'in evinde gizlice vaftiz ettirdi ve adını Antonius koydu. Bizim görevlilerimizden Schorndorfflu Yeremias Fischer ve sofra sorumlusu Jacob Reiner bebeğin vaftiz babaları oldular.

13 Kasım'da Mustafa çavuş Lehistan'dan geldi ve Prusya'ya kadar gittiğini anlattı. Bunun üzerine saygıdeğer efendim, "Lehistan'daki seçim güzel meyvelerini vermeye başladı," dedi. "Türkler o ülkelere güvenmiyorlar, sürekli oralara gidip geliyorlar, her şeyi didik didik edip araştırıyorlar, bilgi edinmeye çalışıyorlar. Oysa eskiden o ülkelerde Türklerin adı bile anılmazdı. Bütün bu olaylar orada işlerin kötü gittiğinin belirtisidir."

15 Kasım'da Ahmed Paşa'nın iki oğlu için düzenlenen görkemli sünnet düğününde havai fişek gösterisi yapıldı. Buradaki geleneklere göre itibarlı kişiler oğullarını sünnet ettirdikleri zaman bunu törenlerle kutluyorlar. Çocukları at üstünde davul, zurna ve yanar mumlar eşliğinde kentin sokaklarında dolaştırıyorlar.(Bu töreni Yahudiler gibi çocuğun doğumundan sonraki sekiz gün içinde değil, dört-beş yaşlarında düzenliyorlar.) Daha sonra dost ve akrabalarına bir ziyafet veriyorlar ve tıpkı düğünlerde olduğu gibi sünnet edilen çocuğa armağanlar getiriliyor.

16 Kasım'da patrik, Bosphorus veya Boğaz denilen deniz geçitinin kıyısında bulunan Aziz Fokas [Ortaköy] adındaki bir yere gitmiş. Burada yaşamakta olan Scarlacus adında zengin bir Rum vefat ettiğinden, onun günahlarının Tanrı tarafından bağışlanması için Kuddas Âyini düzenlenmiş. Ölenin varisleri patriğe 50 duka veya belki de daha fazlasını bağışlamışlar. Çok görkemli olan cenaze töreni vesilesiyle kilisede patrik ve papaz-

lara büyük saygı gösterilerinde bulunularak bir ziyafet düzenlenmiş ve sadakalar dağıtılmış.

Peloponnes'te bulunan Nauplium [Anabolu] ve Malvasya[46] (ünlü Malvasier şaraplarının vatanı) Türklere karşı dört yıl boyunca kahramanca direndikten sonra, Türklerin Venediklilerle yaptıkları bir barış antlaşması sonucunda Venedikliler tarafından 1537 yılında (başka bir yerde 1540 yılında olduğu bildiriliyor) Türklere verilmiş. Bu kentlerin sakinleri Türklere teslim olmaları gerektiği haberini alınca çok öfkelenmişler ve durumu lanetlemişler, çünkü aslında bu bölgenin doğası, fethedilmeye hiç de uygun olmayan bir yarımadaymış ve çok sağlam bir kalesi varmış.

Rum keşişlerinin, bizdeki Kapusen rahiplerininkini andıran giysilerine "*Angelikon shima*" adını veriyorlar. "Melek giysisi" anlamına gelen bu sözcük, aslında eski bir hurafeye dayanıyor. Anlattıklarına göre, *Pachomius* adında çok dindar, dualarını hiç aksatmayan bir adam, Tanrı'ya yalvararak, hayatta en doğru yolu bulması için ne yapması gerektiğini kendisine bildirmesini istemiş. Bunun üzerine ona Rum papazlarının günümüzde giydikleri kıyafette bir melek görünmüş ve demiş ki, "bu giysiye bürünen her beden esenliğe erişecektir." İşte bu yüzden Rum papazları bu kıyafeti benimsemişler. (Bence bu iddia Tanrı'ya yöneltilen korkunç bir aşağılamadır.)

Rivayete göre Atos dağında 60 manastır bulunuyormuş. (Bazıları bu sayının 100, bazıları ise 24 olduğunu söylüyor, ama belki de bunlar sadece etrafı yüksek ve kalın duvarlarla çevrili olan en önemli manastırları kastediyorlar.) Her manastırın kendine özel bir başpapazı varmış. Bunların da başı olan papaza "*Protator*" deniyormuş ve bu başkan gerektiğinde bazı konuları görüşmek için bütün papazları toplamak yetkisine sahipmiş. Bir manastırda yaklaşık 200 keşiş barınıyormuş ve bunlar ilahiler söyleyip İncil okurlarmış, gece yarısı bile kalkıp dua ederlermiş. Aralarında eski Yunan dilini anlayan ve okuyan tahsilli kişi çok azmış. Manastıra sakalı bitmemiş gençleri almazlarmış, sadece 30 yaşını bitirenler veya daha yaşlı olanlar manastıra girebilirmiş.

17 Kasım'da öğle yemeği sırasında ihtiyar [vaiz] Zigomala bize geldi ve beraberinde gümüş bir tepsi getirerek karşılığında yüklüce bir para istedi. Saygıdeğer

46 Malvasia, Monemvasiq, Malvoisie. Güney Mora'daki Minoa adasında kasaba. Osmanlı kaynaklarında Manvasya olarak geçer –ed.n.

efendim kendisine üç duka verdi. Zigomala'nın bana anlattığına göre, kendisini yaşlı ve yürekli Patrik Joasaph Anabolu'dan buraya getirtmiş. Yaşlı patrik bir vakitler Anabolu'ya gittiğinde, onun eski ve gerçek Yunanca'yı bildiğini görünce, oradaki malını mülkünü bırakıp eşi ve çocukları ile birlikte Konstantinopolis'e taşınmasını teklif etmiş ve ona yılda 300 duka ödemey söz vermiş.

Zigomala bunun üzerine malını mülkünü idare edecek bir vekil tayin etmiş ve buraya gelmiş. Kısa bir süre önce de patriğin tavsiyesine uyarak vekilini kızı ile evlendirmiş. Buraya gelince en büyük kilisenin (Magna Ecclesiae) vaizliğine ve sekreterliğine atanmış ve birçok papazın öğretmenliğini de üstlenmiş. Böylece günümüzde gerçek Yunancayı biraz olsun bilen papazlar bu bilgilerini ona borçluymuşlar, ama hepsi de kıskanç ve nankörmüş. Kantakuzen, din konularına giderek daha fazla karışmaya başlayınca, bu yürekli patrik onun baskılarına dayanamamış ve görevinden ayrılmış. Onun yerine Metrophanes atanmış. Kantakuzen onu da makamından uzaklaştırmış ve yerine şimdiki patriği getirmiş. Oysa artık orta yaşı aşmış olan bu patrik de bu makamının hakkını veremiyormuş, kilisenin bütün gelirlerini Kantakuzen ve paşa yutuyormuş. Patrik daha önce Tesalya bölgesinde Larissa [Yenişehir] metropolitiymiş ve perhiz döneminde cemaate eski Yunanca vaaz veren papaz Matthaeus'un öğrencisiymiş. Patrik onu ikinci kez vergi toplaması için Anadolu'daki bölgelere yollamış. Bu papaz her yolculuğunda kendisi için de 500 duka toplarmış. Çünkü piskoposların ve metropolitlerin patriğe gönderdikleri verginin dışında, vergi toplayana da 10-15 duka vermeleri gerekiyormuş. Geçen hafta patrik, Girit'te bulunan iki papazı –birinin adı Papaz Johannes Natanael, diğerinin adı ise Peter Rodius– aforoz etmiş. Bunun sebebine gelince: Patrik her üç veya dört senede bir yaptığı gibi vergi tahsildarlarını Girit adasına da yollamış. Burada ölenler patrikhaneye bağlı kiliselere ve bizzat patriğe 300-400 duka bağışlarlarmış. Bu bağışlar birikip üç-dört yıl içinde 2.000 dukayı veya daha fazlasını bulurmuş. İşte bu iki papaz, patrikten bu parayı esirgemek istemişler ve vergi toplayanlara karşı koymuşlar. Ayrıca da İtalyanlarla birlik olup onlar gibi kendilerini keyif ve eğlenceye verdiklerine ve günahkâr bir yaşam sürdürdüklerine dair rivayetler patriğin kulağına çalınmış. Patrik bu

nedenle onları görevlerinden uzaklaştırmış. Girit'teki Venedik balyosu, buradaki Venedik elçisine bir mektup gönderip zararlı olabilecek bir bölünmenin önlenmesi için patriğe başvurmasını ve papazların mazur görülerek bağışlanması için ricada bulunmasını istemiş. Zigomala da bu konuda aracılık etmiş ve patriğin papazları bağışlamasını sağlamış. Ancak bir koşulla: Eğer bir kez daha Konstantinopolis patriğine karşı bir girişimde bulunurlarsa, vereceği cezaya razı olacaklarına ve Konstantinopolis'e çağrıldıklarında geleceklerine söz vermeleri gerekiyormuş. Üstelik patriğin yolladığı vergi tahsildarlarının işlerini yapmalarına engel olmayacakları gibi, para toplamalarına yardım edeceklermiş.

18 Kasım'da kral Henri [deValois] ile birlikte Lehistan'a giden ve bilmem hangi suçundan ya da dolandırıcılığından ötürü karısını, çocuğunu terkedip buraya yerleşen bir Fransız kuyumcu bize öğle yemeğine geldi. Anlattığına göre, paşa onu huzuruna çağırtmış ve neden camiye gitmediğini sormuş. Meğer böyle dönmeleri göz hapsinde bulundurarak onların camiye gidip gitmediklerini saptamakla görevli özel denetleyiciler varmış. Eğer bir kimsenin bu konuda ihmalini görürlerse, hemen âmirlerine bildirirlermiş. Paşanın sorusu üzerine kuyumcu, geçenlerde yeni aldığı ayakkabılarla camiye gittiğini ve Türklerde âdet olduğu üzere ayakkabılarını caminin önünde çıkarıp bıraktığını, birinin onları çaldığını anlatmış. Bunun üzerine, eğer her camiye gidişinde ayakkabıları çalınacaksa, önce kendisine yeterli miktarda ayakkabı temin edecek birini bulması gerektiğini düşünerek evde kalmayı yeğlemiş. Zira İtalyanca, Fransızca, Almanca, Lehce ve Türkçe bilmesine rağmen kendisine günde sadece 13 akçe verdiklerini de sözlerine eklemiş. Bunun üzerine paşa: "Haydi yıkıl karşımdan, siz İtalyanların inanç ve din uğruna değil, para uğruna bize geldiğinizi zaten biliyorum" demiş.

19 Kasım'da yaşlı Zigomala gene bize öğle yemeğine geldi ve iki gün önce bizden ayrılıp eve dönerken başına gelenleri anlattı. Zigomala, Pera ya da Galata denilen semte uğrayıp balık almış. Oradan patrikhanenin bulunduğu tepeye doğru yürürken, babasını da tanıdığı bir Türk ahbabı ile karşılaşmış. Adam ona torbasında ne taşıdığını sormuş ve o da balık aldığını söyleyince, "sizin din kitabınızda, iki elbisesi olan, bunlardan birini el-

bisesi olmayana vermeli," demiş ve ihtiyarın patrikhanenin önemli bir görevlisi olmasına rağmen, henüz ne ona ne babasına bir armağan vermediğini ileri sürerek sitemde bulunmuş. Zigomala hemen adamın maksadını anlamış ve torbasını açarak balıklarının yarısını adama vermiş. Adam da suratını asarak oradan uzaklaşmış. O gidince Türk'ün uşağı kendisine yaklaşmış ve Türklerin her zaman kullandıkları "bre Gâvur" sözüyle hakaret ettikten sonra elinden balık torbasını kapmış, torbaya koymuş olduğu sekiz-dokuz Reichsthaler'i de almış. İhtiyar," balıkları al, ama hiç değise parayı geri ver" diye yalvarmışsa da, bir netice alamamış. Bunun üzerine ihtiyar geri dönüp Türkün evine gitmiş ve uşağının zorbalığından şikâyet etmiş. Türk ise ona cevap olarak: "Ne? Beni eşkıya yerine mi koyuyorsun? Sana ait bir malı benim veya admlarımın zorla aldıklarını mı iddia ediyorsun?" diye bağırmış ve onu tehditlerle evinden kovmuş. Zigomala bu zorbalığı patriğe şikâyet etmiş, ama o da cevap olarak demiş ki: "Türkiye'de biri diğerinin elinden zorla malını alır ve zorbalığa uğrayan kişi şikâyette bulunursa, daha ilerde hasmıyla barışabilmek için ona özel bir armağan vermek zorunda kalır." Bu durumda Zigomala bize gelip, bizim tercümanlarımızdan nasıl davranması gerektiği konusunda akıl danıştı. Onlar da yeniçerilerin kumandanına bir armağan vermesini ve kendi güvencesi için bir yeniçeri tahsis edilmesini istemesini, bu yeniçeriye günde dört akçe ödemesini, ayrıca da kendisini tehdit eden Türkün öfkesi yatışana kadar üç-dört haftalık geçim parası vermesini önerdiler. Eğer şimdi barışmak niyetiyle onu ziyaret etse, kendisini ve uşağını hırsızlıkla suçlamış olmasından ötürü en az 20 duka tazminat isteyeceğini ileri sürdüler.

Zigomala'nın anlattığına göre bundan birkaç yıl önce, bizden evvelki elçi Carl Rym'in din görevlisi olan bir Dominiken rahibi gizlice yanında birkaç tutsağı barındırmış ve sonra onların kaçmasına yardım etmiş. Fakat kaçaklardan biri yakalanınca, diğer tutsakların saklandığı yeri ifşa etmiş, bunun üzerine de paşa oraya bir çavuş yollamış ve bu rahibin komşuları olan bütün Rumları tutuklattırıp hapse attırmış. Tutuklananların arasında Zigomala ve oğlu Theodosius da varmış. Oysa onlar kaçakların nerede gizlendiklerini bilmiyorlarmış. Ama aslında bütün mesele para avcılığına dayanıyormuş. Tutuklananlardan özgürlüğüne kavuşmak isteyenler, bir mik-

tar para ödeyince serbest bırakılıyorlarmış. Nitekim Zigomala ve oğlunun özgürlüğü de onlara 20 dukaya mal olmuş. Sonuç olarak denebilir ki, bir kargaşa çıktığı zaman yalnız suçlu olan kişiler değil, evdeki ve civardaki diğer Hıristiyanlar da tutuklanır, çünkü suçsuz olarak hapse atılanlar özgürlüklerini parayla satın almak zorundadırlar.

Michael Weida postayla birlikte buraya geldiği ve saygıdeğer efendime yeni İmparator Rudolph'un gönderdiği mektupları getirdiği günden beri, paşa ile sık sık müzakerelerde bulunuldu ve sonunda yeni imparator ile de tekrar sekiz yıllık bir barış antlaşmasına varıldı. Bu antlaşma 1577 yılından itibaren yürürlüğe girecek. Padişah ve paşa da imparator hazretlerine birer mektup yazarak bu antlaşmayı onaylayacaklar. Sınır boylarındaki beylere yeniden gönderilen mektuplarda da barışı korumaları ve düşmanca girişimlerde bulunmamaları tembih edildi ve bu mektuplar saygıdeğer efendime sunuldu.

21 Kasım'da Türkler minarelerde kandilleri yakarak oruç dönemini başlattılar.

22 Kasım'da başlayan oruç dönemi bir ay sürecek.

24 Kasım'da Johannes Zigomala ziyaretime geldi ve benim sık sık ondan Carl Rym'e vermiş olduğu kitaplardan bana da temin etmesini istememem üzerine, şimdi "*Evstratium in libr. Artis Ethic*" adlı kitabı bulup getirdiğini söyleyerek kitabı övmeye başladı: İçeriği çok önemliymiş ve çok güzel parşömen kâğıdı üzerine yazılmış, sayfaları tek tek satılacak olsa, her biri altı akçe edermiş ve kitap yaklaşık 200 sayfadan ibaretmiş, harfleri o kadar düzgün ve güzelmiş ki, bundan mükemmelini bulamazmışım, sadece içindeki "*Abbrevationes*" bölümü için bile satın alınmaya değermiş. Bu kitaba emek veren mubarek eller onu bir kralın kütüphanesine layık olacak bir özenle yazmış.

Zigomala'ya kitabın fiyatını sorduğumda, onu satan Rumun aslında 50 duka istediğini, ama kendisinin pazarlık ederek fiyatı 30 dukaya, hatta 25 dukaya düşürebileceğini söyledi. Ben, bu kadar pahalı kitapları edinecek durumda olmadığımı ve bu kitabın bir süre önce matbaada basıldığını, ama gene de Bay Crusius'a bir mektup yazarak fikrini alacağımı açıkladım. Zigomala önerimi kabul etti ve kitabı bol bol övmemi, kendisi-

nin de övdüğünü bildirmemi, ayrıca kitap için pazarlık ederek onu 25 dukaya almaya çalışacağını, zaten insanın bu kitabı en yakınına bile daha ucuza veremeyeceğini söyledi. Ben ise bu kitap için Bay Crusius'un böyle yüksek bir para ödeyemeyeceği cevabını verdim. Buna karşılık o, öyleyse fiyatının on duka olduğunu yazmamı istedi ve: "Kitap benim olsa bile bu fiyata veremem" deyip, gene de şimdilik altı duka ödememi istedi. Ben param olmadığını söyleyince, efendimden borç almamı önerdi, bunu da kabul etmeyince, benden üç veya dört duka almadan evi terketmeyeceğini, bu parayı da tercümanlarımızdan borç almamı söyledi, hatta bizzat tercümanlara gidip parayı istemeye kalkıştı. Bu durumda ben utanarak ona üç duka verdim. Adam parayı adeta elimden kaptı ve sonra: "İşi bu parayla bitirmiş olduğunu sanma!" dedi. Bu adamın ne kadar kurnaz ve sinsi bir tilki olduğu her halinden belli. Ben bu kitabın ona ait olduğuna eminim, çünkü bir yıl önce benden bu kitabın Tübingen'de basılan iki nüshasını getirtmemi istemişti.

25 Kasım'da barış mektupları saygıdeğer efendimin eline geçti. Ama mektuplarda, barışın önümüzdeki 77 yılında yeni imparatorun yönetime geçmesi ile birlikte başlayacağı kaydı eksikti. Efendim bu yüzden çok endişelendi ve belgeleri hemen geri yollayarak bu kaydın ilave edilmesini istedi, dediğini de yaptırdı.

Dört gün önce, yani ayın 22'sinde Türklerin Ramazan ayı başladı. Bu ayda tüm yıl boyunca, düğün ve sünnet törenleri dışında pek sık yapılmayan yemek davetleri çok önem kazanır. En büyük paşanın [yani Vezir'i âzam'ın] evinde hemen hemen her gece bir ziyafet [iftar yemeği] veriliyor. Bu yemekli toplantılara beylerbeyi, Uluç Ali, yeniçeri ağası ve belli günlerde sırayla tüm yeniçeriler katılır. Geleneğe göre daima alttakiler üsttekilerin evine konuk olurlar, üst makamlardakiler, alttakilere gitmezler. Uluç Ali, beylerbeyinin yemek davetine gider, fakat yeniçeri ağasınınkine gitmez. Aynı şekilde bir vezir paşa, bir diğer vezir paşanın, hatta başvezirin bile ziyafetine gitmez. Olsa olsa bir düğün veya sünnet vesilesiyle yemek davetine gider.

27 Kasım'da yaşlı Zigomala'ya, 8. Sinod'u neden kabul etmediklerini sordum. O bana verdiği yanıtta, bu meseleden anlayan pek çok

bilim adamının bunu kabul ettiklerini, fakat cahil kişilerin, basit halkın öfkesinden korktuklarını açıkladı. Vaktiyle onun öğretmeni (*"Apophtegmata"* yani düşündürücü, kısa söylevler yazmış olan) Monemfasia [Malvasya] başpiskoposu Arsenum demiş ki: "Rumlar bu 8. Sinod'u kabul etmemekle çok büyük hatâ yapıyorlar. Bunu sadece cahiller reddederler."

Rumların inancına göre, dünyadaki yaşamını tamamlayan ruhların göçeceği üç farklı yer vardır. Dinin gereklerini yerine getirenler, önce cennette kendilerine ayırılmış olan belli bir yere gelirler, ama burası henüz en yüce esenliğin mekânı değildir. Burada en mükemmel esenliğe erişmeyi beklerler. Tanrı'yı inkâr eden ruhlar ise karanlık, izbe bir yere gelirler ve burada cezalandırılmayı beklerler. Üçüncü yer ise dünya ile cennet arasındadır ve dünya üzerindeki yaşamları sırasında günahlarını bağışlatmak için gerektiği gibi itirafta bulunmamış, yeterince bağış yapmamış, dua etmemiş olan ruhlara ayrılmıştır. Burada kötü ruhlar, yeni gelenlere borçlarını ödemeleri için baskı yaparlar, öte yandan iki iyilik meleği onları savunur. Yeryüzünde kalan akraba ve dostları, dualarla, sadakalarla onları buradan kurtarıp huzur dolu bir mekâna kavuşmalarını, bulundukları yerden daha yüksek katmanlara ulaşmalarını sağlayana kadar, ölülerin ruhları bu eziyetli yerde kalmak zorundadır.

Kuddas Âyini, ölenlerin günahlarının bağışlanması için Tanrı'ya adanan kansız bir kurbandır ve karşılığında 12-15- 20 akçe ödenir.

Cenaze törenlerinde vaizlere ve fakirlere çoğu kez 30-40 duka dağıtılır.

Aralık 1576

3 Aralık'ta, elçiliğimizin sofra sorumlusu Jacob ve M. Oswald ile birlikte Küçükçekmece'ye gittim ve bu yılki armağanları getiren Bay Wolf Simmich ile beraberindeki Bay von Herbertsdorff, soylu Zöllner ailesinin iki temsilcisi, Bay N. Abt ve diğer kişilerden oluşan elçilik heyetini saygıdeğer efendimin adına karşıladım, onlara "hoş geldiniz" dedim ve yolculuklarının sonuna kazasız, belasız varmış oldukları için onları kutladım, şarap, ekmek ve et ikram ederek biraz dinlenmelerini ve yeniden güç kazanmala-

rını sağladım. Daha sonra efendimin gönderdiği mektubu takdim ettim ve kente arabayla mı yoksa at üstünde mi girmek istediklerini sordum.

Geçtiğimiz şubat ayında, gidiş yolculuğu konusunda Bay Simmich ile saygıdeğer efendim arasında bir fikir ayrılığı meydana geldiğinden, bunu da düzelttim ve saygıdeğer efendimin Bay Simmich'e karşı herhangi bir kızgınlık duymadığını belirttim.

4 Aralık'ta İran'dan gelen haberlerden, yeni hükümdar Şah İsmail'in Kerbela'ya doğru yola çıktığını öğrendik. (Burası Bağdat yakınlarında, Muhammed'in damadı Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'in mezarlarının bulunduğu kenttir.) Şah İsmail'in amacı, bu kabirlerin bulunduğu yerde hükümdarlığını ilan etmek ve âdet olduğu üzere kılıç kuşanmakmış. Ama bu yöre halkı gerek inançları, gerekse birçok gelenekleri bakımından İranlılara daha yakın olmakla beraber, Türklerin egemenliği altındadır. İran Şahı ise atalarından kalma olan bu ülkeyi birtakım girişimlerde bulunarak tekrar eline geçirmek istemektedir. Bu haber üzerine Divan'da yapılan bir toplantı sonrasında vezir [Lala] Mustafa Paşa, 5.000 sipahi ve 4.000 yeniçeri ile, Anadolu, Karaman, Sıvas ve Bağdat beylerbeylerini de harekete geçirerek İran şahının girişimini önlemek üzere yola koyuldular.

Türk hükümdarı, zevkine ve rahatına çok düşkün olduğundan, onun ordunun başına geçip sefere çıkma olasılığı yok. Mehmed Paşa da genelde savaşa gitmekten hoşlanmıyor.

Saygıdeğer efendim, geçtiğimiz haziran ve temmuz aylarında Türklerin işgal etmiş oldukları Hırvatistan'daki Zassin [Zazin] ve Butzin [Pujun/Bozko] kalelerini paşadan geri istediğinde o, şu yanıtı vermiş: "Bu yerleri geri vermemiz yasalarımıza aykırıdır, çünkü oralara cami yaptık, dua okuyacak, namaz kıldıracak din adamları atadık. Artık bizi haklı görmeseniz de, o yerler bizimdir."

Demek ki barış anlaşmasının tek faydası, padişahın, bir paşanın veya beylerbeyinin büyük bir ordunun başına geçip bize karşı sefere çıkmamasından ibaret. Anlaşılan, Türklerin oraya buraya saldırmaları, talan etmeleri hiçbir zaman önlenemeyecek. Barış zamanı ele geçirdikleri kaleler ve köyler hiç hesaba katılmıyor, çünkü suç hep bizimkilerin

üzerine atılıyor, çatışmaların bizimkiler tarafından çıkarıldığı iddia ediliyor.

Bir zamanlar paşa şöyle demişti: "Barış anlaşması cansız bir beden gibidir, ona can veren veya canını alan padişahtır. Eğer o bir konuda fikir değiştirirse, ona göre karar verir."

6 Aralık'ta Bay [Wolf] Simmich ve beraberindeki heyette bulunan Bay Herbersdorff soylu aileden gelen iki gümrükçü ve Bay N. Abt yağmurlu ve fırtınalı bir havada Konstantinopolis'e girdiler. Anlattıklarına göre, yolculukları sırasında genç bir asilzade vefat etmiş ve bir Hollandalı hastalanarak Edirne'de kalmış. Ama ayın dokuzunda bir Yahudi refakatinde o da Konstantinopolis'e vardı. Beraberinde evvelce, Stuttgartlı Dr. Johan Schwartzen'in yardımcısı olan Rotenburglu Hans Hildebrand da vardı. O bir zamanlar burada köle olan ve Eduard tarafından dışarı götürülen bir kadınla evlenmiş ve onu Gomorra'da bırakmış.

Bugün yağmur, rüzgâr ve daha sonra da kar ile birlikte kış başladı. Ben de ilk kez odamdaki ocakta ateş yaktırdım.

9 Aralık'ta Gomorra'daki Bay Kielmann'ın hizmetkârı olan Michael Weyvoda adındaki Macar, gün doğmadan bir saat önce atına atlayıp posta ile birlikte yola çıktı. Beraberinde, barışın onaylandığına dair belgeyi, Budin ve Temeşvar paşalarına da sınır karakollarında barışı korumaları emrini içeren yazıyı götürüyor. Saygıdeğer efendim barış anlaşmasını içeren esas belgenin yazılması için 100 duka ödedi.

Saygıdeğer efendim bu vesileyle, miras yoluyla bize geçen yukarı ve aşağı Avusturya'daki Steyer, Kaernten [Karinyola] ve Crain [Karinya] bölgelerinin yöneticilerine uzun bir mektup yazıp Türklerin gücünü, olumlu yönlerini, zaferlerini ve tebaanın hükümdara itaatini anlattı, İranlıların onlara büyük bir zarar vermeyeceğini ve Türklerin, çıkarlarına uygun görürlerse barış yaptıklarını, ama gerek görürlerse de barışı hemen bozduklarını açıkladı. Bu sebeple sınırlarda daima çok sayıda asker bulundurmalarını ve böylece Türklerin saldırılarına, kaleleri fethetmelerine, araziye zarar vermelerine karşı tedbir almalarını salık verdi. Barış anlaşmasının sadece padişahın bizzat ordunun başına geçip sefere çıkmasını ya da bir paşayı, bir beylerbeyini görevlendirip savaşa yollamasını önlemeye yaradığını anlattı.

Türk hükümdarı atının üstünde camiye gittiği zaman, herkes koşup gelerek onun geçtiği yolun kenarına dizilir ve ona uzun bir ömür ve düşmanlarını yenmesini diler.

11 Aralık'ta Johannes Zigomala beni ziyarete geldi ve Galata veya Pera adı verilen semtteki eşrafın, ayın 16'sına rastlayan önümüzdeki pazar günü Luca'nın İncil'inden Bap 14 ve 16'da büyük "Son Yemek" konusunu içeren bir vaaz vermesini istediklerini söyleyerek bana vereceği vaazın giriş bölümünü gösterdi. "Son Yemek" ve "İsa'nın tecessümü"nü, "konukları İsa adına davet etmek üzere yollanan uşağı" anlatan metni okudu.

Konuşmamız sırasında eski patrik Metrophanes'in tekrar patriklik makamına gelmeye çalıştığını ve bu amaçla geçenlerde atı ile yoldan geçmekte olan padişaha bir "*supplication*" yani dilekçe sunduğunu anlattı. Oysa eski patrik, bundan evvelki konuşmalarında Kantakuzen ile ilgili bütün haklarından vazgeçeceğine söz vermişti.

Zigomala, Bay Simmich'e "Hoş geldin" ziyaretinde bulunarak ona kızının el emeği olduğunu söylediği, 8-10 akçe değerinde iki işlemeli mendil armağan etti.

12 Aralık'ta Zigomala, oğlu Evstatius'u bize yolladı. Herhalde verdiği mendiller karşılığında kendisine bir miktar para ödeneceğini umuyordu. Sinai dağındaki Aziz Catharina kilisesinden gelmiş olan Papaz Josaph'da onunla birlikteydi. Orada 200 Rum keşişin bulunduğunu, Moskoflardan yılda 500 duka gelirleri olduğunu söyledi. Bize anlattıklarına göre, Ruslar oraya bir keşiş gönderiyorlarmış ve o, hemen hemen bir yılı yolda geçirerek gideceği yere vardıktan sonra, ya bir yıl ya da en az altı ay orada kalıp 1.000 duka ile geri dönüyormuş.

18 Aralık'ta saygıdeğer efendim sofra başında bize Rodos sancakbeyinin bir Fransız gemisinde iki Cenevizliyi esir alıp buraya gönderdiğini anlattı. Fransa elçiliği onlarla ilgileniyormuş, çünkü kendi krallarının himayesinde yolculuk yaparken yakalanmışlar. Fakat paşa onların bu meseleye karışmasına kulak asmıyormuş. Hollandalılar ve Almanlar da ticaret gemilerinde yolculuk yaptıklarında aynı tehlikeyle karşı karşıya bulunuyorlar. Bu sebeple çok dikkatli davranmaları gerekiyor.

Türkçede cümleler çok kısa olduğundan, Almancada iki-üç satırda anlatılanlar bir tek satıra sığabiliyor. Bu nedenle Türkçe mektuplar çok yer tutmuyor.

Türkler için güzel yazı, satırların eğri ve satır aralarının geniş olması demek. Ayrıca harflerin aynı hizada yatık olmalarına ve satır aralarının eşitliğine de önem veriyorlar. Çok kibarca yazılmış olması gereken mektuplara sayfanın ortasında başlıyorlar ve sayfayı sonuna kadar dolduruyorlar. Oysa biz, sayfanın başından itibaren yazmaya başlarız ve sonunda geniş bir boşluk bırakırız.

19 Aralık'ta Bay Simmich, beraberinde gelen heyet ile birlikte Karadeniz'e açıldı.

21 Aralık'ta Türklerin oruç dönemi sona erdi ve hemen arkasından "Bajeran" [Bayram] başladı. Bu sebeple bugün bütün meydanlarda, önümüzdeki üç gün süresince kadınların sokağa çıkmayıp evlerinde oturmaları gerektiği ilan edildi.

Bu akşam Bay Simmich bana İmparator Maximilian'ın Regensburg'da ölmeden önce 37 saat boyunca hareketsiz yattığını ve kimsenin onun ölü mü, canlı mı olduğunu anlayamadığını anlattı. Daha önce de bir kez 93 saat bu durumda kalmış ve daha sonraları da birkaç kez saatlerce soluğu hemen hemen hiç duyulmamış, hiçbir yaşam belirtisi göstermemiş. En büyük derdi kalp çarpıntısıymış, ayrıca da kum ve taş sancısı çekiyormuş. Üstelik her gün ateşi çıkıyormuş. Fakat onun asıl ölüm sebebi "Polonyalı hastalığı" [prostat] imiş.

İmparatorumuz, çok bilge ve sağduyulu bir insan olmasına karşın yönetimi sırasında ve bütün girişimlerinde büyük bahtsızlıklarla karşılaşmış. Kançılar Dr. Weber, imparatorumuz hakkında şöyle diyor: "Biz onun birer öğrencisi sayılırız. O bizim topumuzdan daha bilgiliydi. Bir konu müzakere edildiğinde, imparator bütün danışmanların görüşlerini alır, sonra kendisi bir karara varıp, "bunun şöyle şöyle olmasını istiyorum" derdi. O, bildiği bütün dilleri mükemmel konuşurdu. Konuşması hoş, sevecen, yumuşak ve dostçaydı. Herkesin sorularını açıkça ve nezaketle yanıtlardı, asla kaçamak yollara sapmazdı. Kimseyle laubali olmaz, mektuplarında olduğu gibi, kişisel ilişkilerinde de daima mesafesini korurdu. Gerek eşi, gerek-

se oğulları ondan çekinirler ve itaatkâr davranırlardı. Eşinin her dediğini kabul etmezdi ve "Karımın (eşinden söz ederken bu ifadeyi kullanırdı) her istediğini yerine getirecek olsam, başım dertten kurtulmaz," derdi.

Anlattıklarına göre, şimdi Roma imparatoru olan oğlu Rudolph bir zamanlar İtalyanlarla ve İspanyollarla anlaşmış ve birlikte imparatorluğun üst düzey yöneticilerinden H. von Rockendorff'un en önemli kilisesine bir saldırı düzenlemeyi tasarlamışlar. Fakat H.von Rockendorff bunu haber almış ve imparatora şikâyette bulunmuş. İmparator oğluna hesap sorarak yüzüne bir tokat atmış. Böyle bir olayın çok büyük bir felakete yol açabileceğini, Viyana halkının ve özellikle tüm zanaatkârların Luther taraftarı oldukları gerçeği göz önüne getirilirse, kentteki tüm İtalyanları ve İspanyolları tavuk gibi boğazlayabileceklerini ona açıklamış.

Bay Georg Kuhn, yukarı Avusturya bölgesindeki toprak sahiplerinin Linz kentindeki vaizidir, Menhard ise oranın okul rektörü veya müdürüdür.

Dr. Rosinus, Regensburg'da devlet meclisi toplantıları sırasında gayet açık konuşmuş ve vaazlarında keskin eleştirilerde bulunmuş.

22 Aralık, bayramın birinci günü olduğundan, Türkler birbirlerine hediye olarak tepsiler dolusu tatlı gönderirler. Bizim çavuşumuz da saygıdeğer efendime böyle bir armağan gönderdi. Bunun karşılığında efendim de onun oğullarına üçer taler armağan etmek zorunda kaldı. Padişahın ve Mehmed Paşa'nın kapıcıları da saygıdeğer efendimden gerek bayram gerekse yeni yıl münasebetiyle armağanlarını almaya gelirler. Büyük ve küçük bayramlarda kime ne kadar para verileceği, geleneğe göre saptanmıştır.

Bugün ve yarın çavuşbaşı, bütün çavuşlar ve saraydaki önemli görevliler Divan toplantılarının yapıldığı binaya gidip orada sıraya dizilirler. Oradaki meydanlığa bugüne kadar kaç Türk padişahı tahta geçtiyse o sayıda güzel, mükemmel tımar edilmiş at getirilir (nitekim bu yıl meydanlığa on iki at getirildi). Bu toplantıda çavuşlardan biri bir konuşma yapar: Muhammet'ten ve halifeleri Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'den söz eder, "yattıkları yer nurla dolsun" der. Daha sonra da Türklerin hükümdarlarını sırayla anar ve şimdiki padişaha esenlikler diler. O böyle konuşurken diğerleri saygılı bir vaziyette, başlarını önlerine eğerek dinlerler. Bunu müteakip davullar ve çeşitli çalgılarla padişaha bir dinleti sunulur ve toplantıdakiler

hep birlikte Ayasofya camiine duaya giden padişaha eşlik ederler. Duadan sonra tekrar saraya dönülür ve sair zamanlarda hadımların beklediği üçüncü kapıya gelindiğinde onların yerini almış olan çeşnigirler padişahı karşılar. Padişah buradaki yerine oturur. Önce müftü gelip padişahın elini öper ve diğerlerinin de yaptıkları gibi işaret parmağını ağzına götürür müftüden sonra padişahın hocası, arkasından kazaskerler, baş kadı [İstanbul kadısı], iki şehir kadısı [Eyüp ve Üsküdar] ve sırayla bütün ulema takımı bir düzen halinde padişahın elini öperler. Bunlardan sonra altı vezir, arkasından Rumeli beylerbeyi, kaptan-ı derya, yeniçeri ağası, sipahi ağası, kapıcıbaşı, çavuşbaşı, bütün çeşnigirler, en yaşlı çavuşlar, sancakbeyleri ve mazul olan önemli görevliler, rütbelerine göre birbiri arkasından padişahın önünde yere eğilip eteğini öperler. Sonunda sarayda, tüm Divanlarda, devlet dairelerinde sofralar kurulur ve yemekler yenir. Yemekten sonra görevliler (subaylar), amirleri olan paşanın elini veya eteğini öperler.

Akşamları artık minarelerdeki kandiller yakılmaz, bunun yerine toplar atılır. Bazı Türkler yemekten sonra bütün gece en güzel giysileriyle sokaklarda gezer, dolaşırlar, davul, zurna eşliğinde türlü eğlencelerle vakit geçirirler. Bayramın üç günü de böyle sürer gider. Bu arada bazı Türkler sokaklarda Hıristiyanlarla karşılaşırlarsa veya eşraftan herhangi bir beyefendiye rastlarlarsa, üzerine gülsuyu seperler, ya da çiçekler sunarlar ve karşılığında birkaç akçe almadan rahat vermezler.

Bugün Johannes Zigomala beni ziyarete geldi ve bana İsa'nın doğum gününde vereceği vaazın metnini gösterdi. Vaaz, Bakire Meryem'e dua ile başlıyor, onu tüm umutların yöneldiği bir varlık ve aydınlığın kaynağı diye nitelendiriyor vb. Vaazın konusu, İsa'nın şahsında doğal olarak birleşen iki vasfın açıklanması. *Gregorio Nazianzeno*'ya göre, İsa'nın somut bedenine ait nitelikler betimlenebilir, fakat birleşimden sonra Tanrı'nın lütfu sayesinde göğe çıkıp Tanrı Babasının sağında yer alan soyut varlık betimlenemez. Zigomala'nın vaazı kısmen eski ve gerçek dilde, kısmen de halkın konuştuğu dilde yazılmıştı.

14 Aralık'ta Türklerin bayramı sona erdi.

25 Aralık, Aziz İsa'ya adanan gün olması nedeniyle, Rumların kilisesindeki kutsanmış su kaşıkla dağıtıldı. Bu su, İsa'nın dünyaya geldiği

ya da vaftiz edildiği gün olarak kabul edilen "bilgeler gününde " patrik ya da piskopos tarafından kutsanır. Kutsanmış olan suyun hiçbir zaman kokuşmadığını söylüyorlar. Kutsama sırasında suyun üzerine pek çok dualar okurlar, Kutsal Ruhun bu suya inmesini ve bütün gücünü bu suya aktarmasını, suyun hastaların bedenine şifa, sağlamların ruhuna huzur ve esenlik vermesini dilerler. Bu suyun dağıtılması kutsal "Son Yemek" ayini yerine geçer ve hemen hemen aynı değerde sayılır. Aziz İsa gününde günah çıkarıp arınmış olanlara bu sudan verilir. Daha önce rahibe gidip günahlarını itiraf edenler, bu suyu hak ederler ve onlara ekmeksiz olarak kaşıkla bu sudan içirilir. Yolculuğa çıkanlar, yanlarına bu suyu alırlar ve hastalara kutsal "Son Yemek" niyetine bu sudan verilir. Zigomala da hastalığı sırasında bu sudan içmiş. Ama bu su vaftiz töreninde kullanılmaz, kilisenin kutsal eşyalarının muhafaza edildiği yerde saklanır. Demek ki inanç veya daha doğrusu batıl inanç her olaya güç ve gerçeklik kazandırmaktadır.

Rumlar bugünden itibaren "Bilgeler Günü"ne dek 12 gün süren bir yortu kutlamaktadırlar.

Zigomala'nın dediğine göre, Rumların en çok değer verdikleri kitap, Yeni Ahit'miş, ikinci olarak Paulus'un ve diğer havarilerin mektuplarına önem verirlermiş, önem sırasında bundan sonra "*Gregorium Theologum*" ve en son da eski kilise hocalarının öğretileri gelirmiş. Ama Kutsal Kitaba inandıkları kadar, konsile katılan din adamlarına da önem verdiklerinden, bütün bilgileri ve uygulamaları onların koyduğu esaslara dayanırmış.

Zigomala bu ziyaretinde gene Metrophanes'ten söz etti ve onun gizlice patrikliğe getirilmek için uğraştığını,Türklerin de bu rekabetten memnun olduklarını söyledi. Çünkü Metrophanes eğer yeniden patrik olacaksa, bol bol para ödemesi gerekeceğini, ama eğer Yeremias makamında kalacaksa, onun da para ödemek zorunda kalacağını biliyorlar.

Zigomala, kendi oğlu hakkında, onun ciddi bir adam olmadığını, her sözüne inanmamak gerektiğini söylüyor. Oysa kendisinin bir yalanı yakalanırsa, diyor ki: "Kurtların arasında yaşayan, onlar gibi ulumak zorundadır."

Bugün tercümanımız Matthias'ın eşi ilk kez kiliseye gitti. Galata'daki geleneğe göre, gelinlik kızlar evleninceye kadar kiliseye gidemiyor-

lar. Bu kadın da bir yıldır kocaya varmış olduğu halde bugün ilk kez kiliseye adımını attı. Yolda birçok kadın ona eşlik ettiler ve önünden giden iki yeniçeri genç kadının rehberliğini üstlendiler. Genç kadın süslenmiş, boyalar sürünmüş ve adeta renkli bir portreye benzemişti. Sanki yolları ayaklarıyla adımlıyarak ölçüyormuş gibi ağır ağır yürüyordu, boynuna, kollarına zincirler, mücevherler takmış, başına çok güzel bir taç oturtmuştu. Her haliyle bir kraliçeye taş çıkartacak görünümdeydi.

Bugün saygıdeğer efendimin yemek esnasında bana anlattığına göre, imzasını "Nakşa Dükü" diye atan zengin Yahudi Don Josef [Nassi], bir zamanlar Sultan Süleyman'a her cuma günü çeşit çeşit yemekler gönderirmiş ve şimdiki padişaha da aynı şekilde yemek göndermeye devam etmek zorundaymış. Bir kere yapılan bir hizmetten ilerde vazgeçilemezmiş. Daha önce de birkaç kez sözünü ettiğim gibi, Türklere bir kez bir şey verdiniz mi, artık onu her zaman vermenizi beklerler.

Tercümanımız Murat da bana şunu anlattı: Padişah savaşa gittiği zaman, çavuşlar ve diğer önemli hizmetkârları her gün ikindiden sonra padişahın çadırının önüne gelip birlikte davul, zurna [mehter] çalarak ona mutluluk ve başarı dileklerinde bulunurlarmış.

26 Aralık'ta Zigomala gene beni görmeye geldi ve her zamanki gibi bana önemli ve faydalı hizmetlerde bulunabilmek için çok uğraştığını anlatmaya başladı. Ben, Bay Augerio'ya eski kitaplar temin ettiği gibi, benim için de kitaplar arayıp bulmasını söyleyince, çok araştırdığını ve nihayet çok mükemmel ve faydalı bir kitabı ele geçirdiğini açıkladı. Bu kitap bilge bir filozof ve din bilgini olan Synesis'in mektuplarını içeriyormuş. Yazar, dünya olayları hakkındaki bilgisi, deneyimi ve bilgeliği, Tanrı sevgisi bakımından, kilise hocası Basilius kadar değerli bir kişiymiş. Zigomala kitabı, yazısının güzelliği, harflerinin düzgünlüğü bakımından da abartılı sözlerle överek, kralların kütüphanesini bile süsleyecek kadar mükemmel olduğunu söyledi ve sonunda bana göstermek için ortaya çıkardı. Fakat ortasında ve sonunda bazı sayfalar eksikti. Zigomala, bu kitabı satmak isteyen kişinin paraya ihtiyacı olduğunu, eksik sayfaları yüzünden kitap sahibiyle pazarlık ettiğini ve fiyatını düşürdüğünü, sonunda 25 dukaya vermeye razı ettiğini, eğer parası olsa, bu fiyata kendisinin almak isteyeceğini

açıkladı. (Oysa az önce kitabın kendisine ait olduğunu belirtmişti). Zigomala, araya girip kitabı benim için daha da ucuza temin etmeye çalışacağını, sayın kançılar veya Bay Crusius bu kitabı görseler, ne kadar pahalı olursa olsun, mutlaka almak isteyeceklerini, çünkü dünyadaki tüm felsefe doktrinlerini içerdiğini söyledi. Zigomala böylece türlü diller dökerek bana kitabı zorla satmaya çalıştı. Kitap sahibinin biraz peşin para görse, kitabı hemen daha da ucuza vereceğini belirtti. Fakat ben sözlerine kanmadım ve kitabı almadan onu yolladım.

27 Aralık'ta saygıdeğer efendim ve Bay Simmich, altı paşaya armağanları teslim etmeye gittiler. Armağanların arasında iki güzel saat vardı. Bunlardan biri, gün boyunca dönüşünü tamamlayan bir yerküre biçiminde yapılmış, diğer saatte ise, zamanı bildirmek üzere çalarken, küçük bir kapıdan peş peşe bir tavşan, bir köpek ve bir avcı fırlıyor, arkalarından da elinde kum saati tutan "Ölüm" onları kovalıyor. Saatin çalması bitince, kapı kapanıyor. Ayrıca hediyeler arasında güzel çanaklar, altın kaplama kupalar da vardı. Paşaya giderken Bay Simmich de atı üstünde saygıdeğer efendimin yanındaydı ve onun da paşanın huzurunda oturmasına izin verildi. Bu aslında büyük bir onurdur ve bize verilen talimata göre, caiz değildir. Fakat saygıdeğer efendimin hatırına hürmeten ona böyle bir ayrıcalık tanındı ve Bay Simmich de bundan faydalandı.

Bu vesileyle saygıdeğer efendimin sayesinde birçok Türk hizmetkâr, sipahiliğe ve çavuşluğa terfi etti veya daha yüksek bir göreve getirildi. Burada âdet olduğu üzere, armağanlar sunulduğu zaman, elçilere hizmet etmiş olan Budinli çavuşların, yeniçerilerin ve elçilikte görevli yeniçerilerin adları bir kâğıda yazılır, saygıdeğer efendim onların maaşlarının artırılması veya daha yüksek görevlere atanmaları için ricada bulunur. Böylece saatçi M. Oswald, efendimin sayesinde sipahiliğe atandı ve tercüman Ali Bey de lütufa layık görüldü. Efendim, yıllardır maaşını alamayan yaşlı Murat ve çocukları için de ricada bulundu. Bay Simmich de paşanın huzuruna çıktığında, bazı Türklerin çavuş olması, bazılarına tımar olarak köylerin bağışlanması için arabuluculuk etti. Bu hizmetleri için kendisine çok güzel bir at armağan edildi. Böylece Türkler elçilerimiz sayesinde kendilerine önemli çıkarlar sağladılar.

Saygıdeğer efendim, genç yardımcım Wohlzogen'i de Mehmed Paşa'ya takdim etti ve genç asilzadelerden Schmeisser ve Volkhardt ile birlikte tüm paşalara etek öpmeye gitmesini sağladı.

Paşanın huzurundayken konuşulan konular arasında gene Lehistan'dan söz açıldı. Mehmed Paşa, imparatorumuzun ve diğerlerinin onlarla ilgilenmemesini tembih etti ve Lehlerin Türklerin kölesi olduğunu ileri sürdü. Saygıdeğer efendim buna karşılık: "Eğer Lehler bu sözlerinizi duysalardı, özgürlüklerini yitirmelerine neden olan kralları Bathory'yi bir köpek gibi boğarlardı," dedi. O sırada Sinan Paşa söze karıştı ve saygıdeğer efendime dönerek, bu konuda çok söz sarfetmeye gerek duymadığını, sadece Lehistan'ın Türklere ait olduğunu belirterek, oradan bir çıkar sağlamaktan vazgeçmemizi söyledi.

Saygıdeğer efendim, [Lala] Mustafa Paşa'ya her yıl Hırvatistan, Macaristan ve diğer bazı bölgelerden binlerce insanın esir alınıp buraya getirildiğinden yakındı. Paşa buna karşılık, bunun paşalara bir faydası olmadığını, buraya getirilen fakir köylü çocuklarının padişahın sarayında eğitilerek sonradan yüksek görevlere getirildiklerini, itibarlı kişiler olduklarını, kendi çocuklarının bile onların gerisinde kaldıklarını ve onların emri altına girmek durumunda olabileceklerini belirtti.

Bu vesile ile şunu da açıklamalıyım ki, armağanları getiren elçiler, tüm maiyetleri ile birlikte, buraya gelişleri sırasında Türklerin konuğu sayılıyorlar ve bütün gereksinimleri karşılanıyor, kendi ceplerinden harcamada bulunmaları gerekmiyor. Budin paşasının [Mustafa Paşa] atadığı yüksek rütbeli bir görevli, elçilik heyetine Konstantinopolis'e kadar refakat ediyor ve yanına verilen para ile heyetin bütün harcamalarını karşılıyor, sonra da bu masrafların faturasını padişaha sunuyor. Böylece armağanların taşınmasına refakat eden diğer Türkler de, bu durumdan kendilerine bir çıkar sağlayabiliyorlar, kendi yediklerini, içtiklerini ve atlarının yemini de ceplerinden harcamayıp bütün masraflarını padişaha yüklüyorlar.

Dönüş yolculuğunda elçiler masraflarını kendileri karşılamak zorundalar. Genelde dokuz araba padişahın hediyelerine ayrılıyor. Asilzadeler binecekleri arabaları kendileri temin etmek zorundalar.

Viyana'dan Konstantinopolis'e gönderilen kuryeye gidiş dönüş için yol masrafı olarak 150 duka veriliyor. Bu parayla hem kendinin hem de refakat eden çavuşların masraflarını karşılamak zorunda. Paranın bir miktarını tasarruf etmek herhalde mümkün oluyor ki, birkaç kez kuryelik yapan Eduard bu sayede zengin oldu.

28 Aralık'ta akşam yemeğinden sonra Hollandalı portre ressamı M. Peter ile odamda sohbet ettik. Ressam, gerek saygıdeğer efendimin, gerekse Galata'daki bazı başka kişilerin portresini yapmak üzere Kahire'den buraya geldi. Konuşmamızın konusu, kutsal "Son Yemek" ve İsa Efendimizin de orada hazır bulunması meselesiydi.

Onun düşüncesine göre, İsa Efendimiz cennetin belli bir yerini mekân tutmuş ve kıyamet gününe kadar da orada kalacak. Kendisine tevcih edilen Kutsal Ruhu bütün dünyaya göndererek kendine tâbi olan kiliseleri oradan yönetmektedir. Zira doğal bir bedenin olanakları aynı anda her yerde bulunmaya elverişli değildir.

Ressamın bana anlattığına göre, kendi ülkesinde pazar günleri İncil'in bazı bölümleri ve havarilerin mektupları hakkında vaaz verilmekle kalınmaz, İncil hakkında yazılmış kitaplar da birbiri arkasından okunur ve açıklanırmış. Dinleyiciler o kadar meraklı ve öğrenmeye heveslilermiş ki, hiçbir vaazı kaçırmazlarmış, hatta bir kitabı sonuna kadar dinleyebilmek için zanaatkârlar en önemli işlerini bile bırakırlarmış. Evlerine döndükleri zaman da birbirleriyle bu konular üzerine konuşurlar ve bütün açıklamaları yükseköğrenim görmüş kişiler gibi bellerlermiş. Bu sebeple bizim insanlarımız gibi cahil değillermiş, işçiler bile din hakkında çok derin konuşmalar yapabilirlermiş. Okumayı öğrenmiş olan herkes Calvin'in din öğretisini (*Calvini intitutiones*) yılda üç-dört kez baştan sona okurmuş ve böylece kitaptaki her başlık, her bölüm hakkında bilgi sahibi olur ve kitabın metnini benimser, onun dediğinden şaşmazmış. Hollandalılara göre Calvin bütün din alimlerinden üstünmüş, dinin bütün sırlarına ermiş, her konuyu başkalarından çok daha derinliğine incelemiş. Bütün bilgilerini bir tek kitapta nasıl topladığı şaşılacak bir olaymış.

Ressam, sohbetimiz sırasında Matta, Bap 18'de İsa Efendimizin sözünü ettiği kefaret ödeme ve cezaya çarptırılma meselelerini neden bizim

de benimseyip uygulamadığımızı, ayyaşları, küfürbazları, Tanrı'yı aşağılayanları, kavga çıkaranları vb. neden cezalandırmadığımızı sordu.

Cenevre'de vaaz esnasında kentin bütün kapıları ve dükkânları kapatılırmış ve herkes gidip vaaz dinlemeye zorlanırmış. Orada hiçbir kötü alışkanlığa rastlanmaz, dans edilmez, aşırı içki içilmez, küfür edilmezmiş. Tanrıya hakaret edenlerin dili ensesine kadar uzatılırmış.

Hollanda'da yemin ederken, Almanya'da olduğu gibi Tanrı'nın adı ağza alınmazmış. Düğünlerde bile dans edilmez, sadece neşelenerek eğlenilirmiş. Yemekten sonra çeşitli konular hakkında konuşulur, günün meseleleri üzerine sorular ortaya atılıp görüşülürmüş. Örneğin evli çiftlerin birbirleriyle iyi geçinmelerinin çarelerini tartışırlarmış. Orada içki içip sarhoş olanlara rastlanmazmış. Bir araya gelindiğinde mezmur okunur ve bundan ötürü kim olursa olsun utanç duymazmış. Bunu dışında da sürekli İncil okurlar, Tanrı'nın sözleri üzerine sohbetler ederlermiş. Kalvinistler, çalışkan, hiçbir şeyden yılmayan ve her türlü eziyete katlanan insanlarmış.

Ressamın anlattığına göre, tüm Hollanda'da sekiz gün içinde bütün resimler yok edilmiş. Bu eylem önce Antorff'da bir akşam üzeri çocukların Meryem'in resmini taşlamalarıyla başlamış, sonra yetişkinler de onlara katılmışlar. Sanki Tanrı'nın insanlara ilham ettiği garip bir histen, bir dürtüden kaynaklanıyormuşcasına insanlar büyük bir coşku ile canlarını bile tehlikeye atarak resimleri tahrip etmeye girişmişler. *Scilicet!* [Bittabi böyledir!]

Ayrıca anlattığına göre, Fransa'da Protestanlar kâfir sayılıp yakıldıkça, bu mezhebe geçenler giderek artıyormuş. Gündüzleri bir sürü insan yakıldıktan sonra, aynı gece Protestan Hugenotların bir araya toplanıp mezmur okudukları işitiliyormuş. Sonunda Protestanları yaktıkça sayılarının arttığını görüp bu işten vazgeçmeye karar vermişler.

Kralın Protestanları öldürmek yetkisini verdiği kişi, bir turnuva sırasında öldürülmüş.

29 Aralık'ta portre ressamı M. Peter bana Mısır'daki zencilerin çok yabani bir halk olduğunu anlattı. Rahipleri bile anadan doğma çıplak dolaşıyorlarmış. Diğerleri yazın sadece kısa bir gömlek giyiyorlarmış. Hatta kadınlar gömleklerinin eteklerini bellerine kadar çekip iliştiriyorlarmış ve bu

nedenle mahrem yerleri kimisinde önden kimisinde arkadan görülebiliyormuş ve bu durum orada ayıp sayılmıyormuş. Küçük çocuklar büyüyünceye dek kumun ve toprağın içinde çırılçıplak, domuzlar gibi eşeleniyorlarmış. Bu insanlar savaşmaya da hevesli değillermiş. Yalnız at binenler mızrak atmakta ustaymışlar. Ata hemen hemen çıplak binerler sadece üstlerine bir örtü atarlarmış. Bazıları eyer kullanır, bazıları kullanmazmış.

Bugün saygıdeğer efendim paşayı ziyarete gitti ve iki saat orada beklediği halde huzura kabul edilmedi, çünkü paşa, padişahın sarayından çok geç dönmüş. Yemek sırasında saygıdeğer efendim, birkaç hafta önce paşanın konağındaki bir uşağın ayakkabılarını bir süngerle temizlemeye kalkıştığını anlattı. Sanki kendisinin bu işi yapacak uşağı yokmuş gibi davranılmasını yadırgayan efendim, sonradan uşağın amacının bahşiş almak olduğunu düşünerek ona bir taler verilmesini söylemiş. Fakat uşak bu parayı az bulup kabul etmek istememiş. İşte Türkler böyle insanlar. Biz buraya gelirken yolculuğumuz esnasında rastladığımız bir Türk bize tuttuğu balıkları vermek istedi. Vekilharcımız bu balıkların satılık olduğunu sanarak önce almak istemedi, fakat adam bunları hediye edeceğini söyleyince, vekilharç da karşılığında ona bir taler armağan etmek istedi. O zaman adam bu balıkların kendisine çok daha fazlaya mal olduğunu ileri sürdü. Birkaç gün önce Bay Simmich'i buraya getiren çavuş Türklerin yeni yılı olan Bayram vesilesiyle saygıdeğer efendime gelip, yolda satın almış olduğu bir sepet dolusu çürük elma getirdi ve karşılığında bayram veya yeni yıl bahşişi istedi. Aynı şekilde Bay Simmich'ten de bahşiş istemiş, fakat Bay Simmich, bizim bayramımızda ve yeni yılımızda siz de bize bahşiş vermiyorsunuz, diye onu başından savmış.

Bay Simmich'in bana anlattığına göre, Roma imparatorunun baş kâhyası ve özel danışmanı olan Bay Johann von Trautson ve kançılar vekili Bay Baptista Weber saraydaki görevlerinden istifa etmişler. Bu sonuncusu, bugüne kadar dağarcığını doldurup Viyana yakınlarında, Retz ve Bisenstein diye bilinen iki güzel malikâne edinmiş, ayrıca dolgun bir bir emekli maaşı olduğundan artık çalışmak istemiyormuş. Üstelik Tanrı ve şeytan tanımayan bir Epiküryen olduğu da rivayet edilmekteymiş.

Tercümanımız Murat Bey'den öğrendiğime göre, Sultan Mehmed camiinde sekiz okul [sahn-ı semân] (belki de okulda sekiz sınıf) ve her bi-

rinde 16-17 öğrenci varmış. Bunların her birine günde iki akçe ödeniyormuş. Her sınıfın müderrisi (yani öğretmen, *Praeceptor* veya *Doctor qui legit)* 60-70 akçe veya okuttuğu kitaba göre daha fazlasını alıyor. Sultan Süleyman'ın okulunda altı sınıf ve beş müderris var ve burada da öğrenciler ikişer akçe alıyorlar. Okulda Muhammed'in sözleri öğretiliyor ve açıklanıyor. Sultan Bayezıd'ın okulunda ise müftü ders vermekteymiş ve çok öğrencisi varmış. Müftü kelimesi, sorulanlara cevap veren anlamına geliyormuş. Bir başkasıyla davası olan biri, bu davanın konusunu (*casus* veya *Controversia*) olduğu gibi bir kâğıda yazar ve dava sahiplerini tanımayan, görmeyen müftüye gönderirmiş. Müftü buna cevap yazar ve dermiş ki: "Bu kâğıtta yazılı olanlar doğru ise, yasaya göre benim hükmüm şu veya şudur." Bu hüküm kesindir ve değiştirilemez. Ama çok adilane olduğu izlenimi veren bu yargının kötü yanı şudur ki, dava ile ilgili kişilerden biri isterse, bir miktar para ödeyerek meseleden hiç haberi olmayan yalancı şahitler tutabilir. Elbette böyle bir hileye başvuran yakalanırsa, cezası çok ağırdır.

Ayasofya'da da okullar var ve camide doktor seviyesinde bir öğretmen ders vermektedir. Ayrıca paşaların yaptırdıkları diğer önemli camilerde de okullar (*Gymnasiæ*) bulunmaktadır. Diğer kentlerdeki ve büyük köylerdeki okullar da neredeyse sayılamayacak kadar çoktur.

30 Aralık'ta öğleden sonra padişahın sarayındaki Divan toplantısından dönen paşa namaz kılacağı sırada, saygıdeğer efendim kendisine başvurarak görüşmek istedi ve dedi ki: İki genç hükümdar arasında barışı ve anlaşmayı sağlamak, ülkeleri ve insanları korumak da dua etmek kadar önemlidir. Bunun üzerine paşa namazından vazgeçti. (Aslında paşa işitmek istemediği bir mesele hakkında kendisiyle konuşulacağı zaman daima namaz kılacağını ileri sürerek kaçamak yola başvururmuş). Saygıdeğer efendim bu konuşma sayesinde şu sorunları halletti: 1. Tercümanımız Dominic'in Divan'a girmesine izin verildi. 2.Tercüman Ali Beyin toplantılarda Murat'ın arkasında yer alması sağlandı. Ayrıca onun "müteferrika" olabilmesi için imparatorumuzun yazılı başvuruda bulunmasına olanak sağlandı. 3. Saatçi Oswald için bir tımar temin edildi. 4. Bizim yeniçerinin değişmemesi ve şimdiye kadar böyle bir uygulama olmamasına rağmen, bizde kalmaya devam etmesi için izin alındı. Zira bu görevdeki yeniçeriler, padişahtan aldık-

ları maaşın dışında saygıdeğer efendimden de her ay bir duka alıyorlar ve ayrıca kendilerine yılda iki elbise, odun ve koyun vb. da armağan ediliyor. Bu nedenle oldukça kârlı olan bu görevden ayrılmak istemiyorlar.

31 Aralık'ta saygıdeğer efendim ve Bay Simmich, padişaha armağanları sunmaya gittiler. Armağanların arasında güzel saatler, bir leğen ve ibrik, garip şekilli, güzel su muslukları ve 1.000 Reichsthaler vardı. Armağanlar padişaha sunulmak üzere içeri taşınmadı, dairesinin karşısındaki kapının önüne uzaktan görebileceği bir yere bırakıldı. İçeri girdiğimizde sofra kurulmuştu, sekiz çeşidi geçmeyen yemekler 80 tabağa bölüştürülmüştü. Bizi hemen sofranın başına götürdüler. Yemekler üç-dört ayrı tarzda hazırlanmış pirinç yemekleriydi. Ayrıca et, kızarmış tavuk, pirinçten yapılma tatlılar, nefis beyaz ekmek ve tatlı şerbet ikram edildi. Yemeğin sonunda oradan buradan sofraya koşuşturanlar tabakları, çanakları alıp götürmeye başladılar. Saygıdeğer efendim ve Bay Simmich, altı vezir paşa ve Rumeli beylerbeyi ile birlikte yemek yediler. Sofrada bıçak kullanılmıyordu, bölünmesi gereken yiyecekler elle parçalanıyordu. Paşalar yemek esnasında Büyük İskender neleri başardıysa, padişahın da aynı başarıyı elde edebileceğini iddia ettiler. Bunun üzerine saygıdeğer efendim şu cevabı verdi: Güç ve iktidar bakımından eşit oldukları doğrudur. Ama İskender gibi düşmanın karşısına az sayıda askerle çıkacak olursa, bu mücadelede kendileriyle teke tek savaşabilecek denklikte bir hasım bulabilecektir. Üçüncü vezir Ahmed Paşa buna karşılık, Graetzli olduğunu ve günün birinde kendi memleketlilerini de Müslüman yapacağını söyledi. Dördüncü vezir Mahmut Paşa da Laybach kentindenmiş. Demek ki iki vezir de Alman asıllıymış. Yemekten sonra paşalar belli bir düzen içinde padişahın yanına gittiler. Padişahın dairesinde [arz odası] yerler ve duvarlar hemen hemen tümüyle sırma ipliklerle dokunmuş halılarla kaplıydı. Paşalardan sonra, elçiler de padişahın huzuruna çıkarıldı. Görevliler elçilerin kollarından yakalayarak onları padişahın önüne kadar getirdiler ve omuzlarından bastırarak veya çekeleyerek yere diz çöktürüp padişahın eteğini öpmeye zorladılar. Vezirler bir yanda, elçiler ise öbür yanda ayakta yer aldılar. Saygıdeğer efendim imparatorun adına sunacağı bildiriyi okudu ve tercüman da onu padişaha, anlayacağı dilde aktardı. Bildirinin özeti şöyle:" Majestele-

ri Roma İmparatoru II. Maximilian, armağanları getirecek olan elçi Bay Simmich'e emanetleri teslim ettikten sonra, heyet yola çıkmak üzereyken vefat etmiştir. Yeni Roma İmparatoru Rudolph da aynı kişiyi armağanları götürmekle vazifelendirmiştir. Böylece elçi her iki imparatorun da selamlarını iletmek görevini üstlenmiş bulunmaktadır." Her iki Roma imparatorunun dostane mektupları kapıcıbaşıya teslim edildi ve o da bunları paşalara verdi. Başvezir Mehmed Paşa mektupları alıp padişahın yanına koydu. Bundan sonra saygıdeğer efendim, tercüman aracılığıyla padişaha şikâyetlerini dile getirdi: Özellikle Fülek, Belgrad, Zigetvar, Solneck/Solnack ve diğer bazı yörelerdeki beylerin, haksız saldırı ve soygunların yapılmasına, şatoların işgal edilmesine, yerel halktan binlerce Hıristiyan tutsağın alınıp götürülmesine göz yummalarından yakındı. Haksever ve adalet âşığı olarak bilinen padişah hazretlerinin verdiği sözlerin kendi tebaasından olan adamlar tarafından ayaklar altına alındığını, geçen yıl hem iki ülke arasındaki barış antlaşmasına ters düşen, hem ilahi ve dünyevi adalete aykırı olan bir davranış biçimi içinde Hırvatistan'daki Zasin ve Busin [Bozko/Pujun] kalelerinin işgal edildiğini, bu suçu işleyenlerden hesap sorulması ve cezalandırılması, verilen zararın telafi edilmesi gerektiğini ileri sürdü. Böyle olursa Roma imparatorunun padişah hazretleri ile iyi dostluk ve komşuluk ilişkileri sürdüreceğini, aksi halde, kendisinin yani elçinin bundan böyle armağanların gönderileceğine güvence veremeyeceğini (hediyelerin ancak barışın korunması koşuluyla gönderildiğini ve bu yıl barışı bozan pek çok olaydan dolayı böyle geciktiklerini) açıkladı. Roma imparatorunun böyle bir durumda üzülerek de olsa başka çarelere başvurmak zorunda kalacağını, sorunun çözümünü adil bir yargıç olan Tanrı'ya havale edip bazı girişimlerde bulunacağını ima etti. Bu nedenle padişah hazretlerinin, sözünü önemsemeyerek barışı bozanların, uluslararası haklara ters düşecek davranışlarda bulunanların bunu sürdürmelerine izin vermeyeceğini ümit ettiğini belirtti. Bunun dışında saygı dolu ifadelerle paşaların, beylerbeylerinin, çavuşların ve iki kapıcıbaşının tanıklığıyla dilek ve temennilerini gerek sözlü gerekse yazılı olarak arzetti.

Saygıdeğer efendimin söylevi sona erince, Bay von Herbersdorff, Bay Andreas Zolner adındaki genç asilzadeler, Bay Simmich'in kâhyası olan

Bay Abt, Michael adındaki bir Macar, Schorndofflu Yeremias Fischer, Volkhardt ve Wolhzogen adlı elçilik görevlileri de içeriye getirildiler ve padişahın eteğini öptükten sonra tekrar dışarıya çıkarıldılar. Onların arkasından da sayın elçi ve Bay Simmich padişahın dairesini terkettiler ve dışarda beklediler. Onları paşalar izledi, önce rütbesi en küçük olan beylerbeyi sonra giderek daha yüksek rüttbeli paşalar ve en son da başvezir padişahın dairesinden çıktılar. Sonradan çıkanlar da öncekilerin yanına katılınca, birincinin, ortadakinin ve saygıdeğer efendimin önünde olmak üzere üç defa eğildiler, bizimkiler de aynı harekette bulundular, sonra hep birlikte kapıdan dışarı çıkıldı. (Yemek yediğimiz yere kadar atla girilmiyordu.) Öteki kapının [Babüsselam] önünde bizimkiler atlarına binerlerken, diğerleri sessizce beklediler. O sırada sarayda görevli binlerce yeniçeri ve içerdeki diğer hizmetliler, düzeni sağlayanlar, bizim önümüzden atla veya yürüyerek bir resmi geçit yaptılar.

Bu arada Bakenenli Hans Ferber bana Neuser'den söz etti. Öldüğünde tam anlamıyla sarhoş olduğunu ve muhtemelen ölümü hissetmediğini anlattı. Onun yanındayken bütün gün içki içmişler ve Neuser hiç durmadan "sevgili Ferber, bir içki daha getir, Hans Ferber bir içki daha getir" diye söylenmiş durmuş, dinden, imandan hiç söz etmemiş. Zaten daima elektör- dük'ten intikam almak amacıyla Müslüman olduğunu söylermiş. Neuser ölmeden önce tuhaf işlerle uğraşıyormuş; örneğin hızlı ve kendi kendine hareket edebilen bir araba yapmaktaymış, hatta ufak bir örnekle denemesini bile yapmış, ama büyüğünde bir türlü başarılı olamamış. Ayrıca akçe, taler ve duka yapmaya da başlamış; iki madenî paradan üç-dört tane vb. yapıyormuş. Erdelliler (Arianlar ve Kalvinistler) onun yazılarını almak için 100 fl. göndermişler ve Max Pencker de yazıları onlara yollamış. Kitabı, Türklerin kullandıkları kâğıtlara yazılmış elli sayfadan ibaretmiş.

Bugün konutumuza üç yıl önce Crain'da [Karinya] Laybach yakınlarında esir düşmüş olan bir Strassburglu geldi ve bir yıldır gemilerde forsa olduğunu, Türklerin kendisine yedirdikleri bir şeyden dolayı aklını kaybettiğini ve bu durumdayken kendisini sünnet ettiklerini anlattı.

Mehmed Paşa'nın eskiden alışveriş işlerini yapan şimdiki çeşnigiri, saygıdeğer efendime şu haberi verdi: Macar beyi Walasian, Mehmed Pa-

şa'ya iki Türk esiri aracılığıyla bir mektup göndermiş ve geçen yıl Erdel'de Bekeş savaşı sırasında esir düşen oğlunu serbest burakırlarsa ve kendisine yakınlarıyla birlikte huzur içinde yaşayabileceği devamlı bir mekân temin ederlerse, bütün yakınlarıyla birlikte Türklere teslim olacağını, elindeki Türk esirleri serbest bırakacağını açıklamış. Saygıdeğer efendim bu haberi hemen majestelerine iletti.

Bu çeşnigirin, paşanın kâhyası ve içoğlanı ile arası çok iyi. Paşanın Budin paşasına yazdırmış olduğu bir mektup bulmuş. Mektubunda soygunlardan, yakıp yıkma olaylarından uzak durmalarını emrediyor, şimdiki padişahın adalete çok meraklı olması nedeniyle böyle olayların hesabını veremeyeceğini hatırlatıyormuş. Bu güzel haber üzerine saygıdeğer efendim, padişahın ve Mehmed Paşa'nın karşısına daha büyük bir cesaretle çıkıp, soygun, yakıp yıkma olaylarının kesilmemesi halinde imparatorumuzun başka önlemlere başvurmak zorunda kalacağı uyarısında bulundu.

1576 YILININ ÖNEMLİ OLAYLARI

Bu yıl, kötü ve sıkıcı olaylarla doluydu.

1. Stephan Bathory'nin, Roma İmparatorluğundaki tüm toplumsal sınıfların [Stände] bu seçim için tercihlerinin aksine Lehistan kralı olması,
2. İmparator II.Maximilian'ın vefatı,
3. İmparatora istemeden pek çok sorun yaratan Palatina kontu ve elektör-dük Friedrich'in vefatı,
4. İran Şahı'nın vefatı,
5. Brabant'taki Antorff kentinin tahrip edilmesi. Bu olayda İspanyollar 15.000 kişiyi boğazladılar, belediye binası dahil, 5.600 evi içindeki yazılı belgelerle birlikte yaktılar, üç gün boyunca yağmaladılar ve ancak milyonlarca altın parayla telafi edilebilecek zarara yol açtılar. Bu kadar para kralın servetini bile aşıyormuş. Bu olaylar sırasında Kont Egmont adında genç bir soylu yakalanmış, Kont Otto von Eberstein ölmüş. Kont Carle Fugger ve Polweiler adındaki bir yandaşı, kentteki Alman askerleriyle gizlice anlaş-

mışlar ve onlara, kaleden hücum eden İspanyollara karşı direnmemelerini tembih etmişler. Bu olay dört Aralık'ta yaşandı.

6. Tercümanımız Dominicus'un, Müslüman olan Johann Baptist yüzünden, suçsuzluğuna rağmen hapishaneye atılması.
7. Bizim üç seyisimizin, dördüncü seyisi öldüresiye dövdükten sonra Müslüman olmaları,
8. Saygıdeğer efendimin imparatora yazmış olduğu ve Lehistan'a karşı savaşmayı tavsiye ettiği mektupların ele geçirilip paşaya teslim edilmesi ve bu yüzden efendimin hayati tehlike geçirmesi,
9. Lehistan savaşı için cennetmekân imparatorumuza İtalyan prenslerinin 400.000 ve papanın 100.000 kron göndermesi fakat savaş kararından geri dönülmesi.

Türklerin, barış antlaşmasına rağmen, bu yıl Roma imparatorunun ülkesine verdikleri zararlar

10 Ocak'ta Estergon ve Ciğerdelen Párkány'den ayrılan kalabalık bir grup asker, Gomorra kentinin sahil kısmına kadar gelip bizimkilerin dışarı çıkmasını sağlamak için kışkırtıcı davranışlarda bulundular. Ama bizimkiler onların aldatmacalarına kanmayınca, karşı sahilde tutsak aldıkları bir voyvodayı nehirde boğdular ve ayrıca iki savaşçıyı ve bir arabacıyı atı ve arabasıyla birlikte yakalayıp götürdüler.

15 Ocak'ta Velika (Weliai)/Akkilise palankası ve Matzlowgna'dan yola çıkan kalabalık bir grup savaşçı, Sava nehri boyunca yukarıya doğru ilerleyerek geceleyin bir köyü yağmaladı ve kadın, erkek, çocuk demeden 80 kişiyi alıp götürdü.

18 Ocak'ta Bosna beyi ve kapıcıbaşısı 2.000 atlıyla Hırvatistan sınırını aştı ve Corona ırmağına kadar ilerledi. Majestelerinin oradaki askerleri süratle hazırlanıp onlara karşı koymasalardı çok büyük zarara uğrayacaklardı. Buna rağmen çok sayıda ev yakıldı ve 40 kişiden fazla esir alınıp götürüldü.

23 Ocak'ta Estergonlular Tuna'nın bir yakasından, Belgradlılar da Tuna'nın öbür yakasından yola çıkarak kalabalık birlikler halinde Gomorra üzerine yürüdüler. Burada sinsice bir plan kurarak, Gomorralıları nehri aşmaya teşvik etmek için, birkaç atı sahile kadar gönderdiler. Fakat bi-

zimkiler buna kanıp da dışarı çıkmayınca, sancaklarını dikerek uzaklaştılar. Dönüş yolunda rastladıkları, Levan'a gitmekte olan bir kumandanı öldürdüler.

5 Şubat'ta gece vakti 1.200 asker yaya olarak majestelerinin Komar'daki kalesi üzerine yürüdüler, kale duvarlarına merdivenler dayayıp fişekler atarak ve çeşitli yollar deneyerek dış tahkimatı aştıktan sonra, kaleyi zapt etmek istediler. Fakat bizimkiler cesaretle karşı koyunca amaçlarına ulaşamadan geri döndüler.

15 Şubat'ta kalabalık bir Türk piyade birliğinin mensupları, Sırbistan sınırındaki Aziz Georgius kalesine geceleyin merdivenler dayayıp duvarlarını aşmaya çalıştılar. Ama bizimkilerin karşı koymaya hazır olduklarını görünce, merdivenlerini bırakıp geri döndüler.

16 Şubat'ta Estergon'dan ve Katkot adıyla da anılan Ciğerdelen'den yola çıkıp Hıristiyan köylüleri kıyafetinde arabalarla Gomorra'ya kadar gittiler ve yolcuları nehrin üzerinden karşı sahile geçiren üç gemiciyi kıyafetleri sayesinde yanıltıp, kendilerine güvenmelerini sağladılar, sonra onları esir alıp beraberlerinde götürdüler, birini de öldürdüler.

17 Şubat'ta yaklaşık 300 Türk akıncısı Kanije üzerine yürürken yolda ileri karakollara rastladılar ve oradaki yedi Macar askerini yakaladılar, bazılarını da yaraladılar.

8 Mart'ta bir Türk birliğinin askerleri geceleyin Kaerpen'e kadar ilerlediler, orada bir değirmene girip bulduklarını yağmaladılar ve bir kişiyi de öldürdüler.

Aynı gün gene başka bir Türk birliğinin askerleri Raab'a doğru yola çıktılar, fakat çeşitli hilelere başvurmalarına rağmen bizimkileri kale dışına çıkaramayınca, civardaki bağlardan iki rençperi tutsak alıp götürdüler.

Aynı gün başka bir Türk grubu Vigleş üzerine saldırdı. Burada altı kişi esir alındı veya öldürüldü. Tutsaklar, voyvodaları veya ağaları tarafından civardaki yerleşimleri soymaya yollandıklarını hatta zorlandıklarını itiraf ettiler. Burada yöneticiler çok mal canlısı insanlar. Her an görevlerinden azledilebileceklerini bildiklerinden, dağarcıklarını mümkün olduğu kadar doldurmak istiyorlar ve bu sebeple bol bol esir alıp onları yüksek fiyatla satarak, ya da fidye isteyerek servet yapmayı amaçlıyorlar.

Fülek beyinin Rosnan ve Sitnik kentlerindeki tebaası da yöneticilerinin cimriliğinden ve zorbalığından şikâyet ediyor. Budin paşası tarafından kendilerine tanınan hakları bile kabul etmiyorlarmış. Başlarına getirilen Weida'ya yaklaşık 100 duka vermeleri gerekiyormuş. Ayrıca beyleri de, bal, yağ, un ve yulaf gibi ürünlerinden elde ettikleri gelirin onda birini vermelerini, ya da bu değerde iş ve hizmet yapmalarını istiyormuş, üstelik mutaddan çok fazlasını talep ediyormuş. Sonuç olarak anlaşma belgelerinde yazılı miktardan 200 duka fazlasını ödemek zorunda kalıyorlarmış. Hem zaten yulaf vergisi de haksız yere konmuş. Fülek beyi kısa süre önce tebaasına yüzlerce centner[47] ağırlığında çivi satın aldırmış ve bu harcamayı padişaha ödenecek olan haraçtan düşeceğini söylemiş. Fakat şimdi bu parayı haraçtan düşürmelerini kabul etmiyormuş. Böylece tebaasına aşırı yüklenerek onları sefalete sürüklüyormuş.

2 Mayıs'ta güçlü bir birlik Komar ile Kanije arasında bir nöbetçi karakoluna rastladı. Burada bulunan 100 kadar Kanijeli savaşçının bazılarını öldürdüler, bazılarını esir aldılar. Esir alınanlar arasında Lengiel Lorentz adında bir subay vardı.

13 Mayıs'ta yeniden kalabalık bir birlik Paloka'ya karşı harekete geçti ve 13 savaşçı esir alındı, ayrıca otlaktaki 30 güçlü kuvvetli ata el konularak götürüldü.

Aynı gün yukarı Macaristan'da "Aşağı Krasnahorska" diye bilinen yerleşim yağmalandı ve 30 kişi esir alınıp götürüldü. Sæhtwehr'de de bir asilzade, ailesiyle birlikte tutsak alınıp götürüldü.

Haziran ayının başında Hırvatistan sınırında bulunan ve bir Hırvat asilzadesine ait olan, bulunduğu çevrenin doğal yapısı bakımından korunaklı Busin kalesini, içinde sadece üç-dört asker bulunması nedeniyle hile ve ihanet yoluyla ele geçirdiler. Askerlerden ikisi ava çıktıklarında Türklere yakalandılar. Türkler onları tehdit ederek gece kendilerini şatoya götürmeye mecbur ettiler. Oraya varınca, içerdeki arkadaşlarına seslendiler ve Türklerden kaçtıklarını söyleyerek kapıyı açmalarını istediler. İçerdekiler kapıyı açıp arkadaşlarını içeri alacakları sırada Türkler sürü halinde kapıdan içeriye daldılar ve şatoyu işgal edip 400 Türk askerini oraya yerleştirdiler. Bu olay vesilesiyle saygıdeğer efendim imparatora bir mektup yazıp, böyle

önemli bir yeri korunaksız bir durumda bırakarak Türkler tarafından işgal edilmesine meydan vereni cezasız bırakmamak gerektiğini, buradan her gün Hıristiyanlara saldırmanın mümkün olacağını açıkladı.

Bu olaydan sonra Türkler Gositç Gradiş'i de ele geçirdiler.

Daha sonra Gwasdenski şatosuna doğru yola çıkarak şatoyu kuşattılar, ateşe tuttular ve altından geçit kazdılar, üç gün boyunca farklı zamanlarda saldırılar düzenlediler ama bir netice alamadan geri döndüler.

5 Temmuz'da (Segeş) Segest'teki Türkler Komar ve Kanije arasındaki Aziz Jacob şatosuna saldırdılar, bastiyonlarını, kapılarını ve kapıdaki nöbetçi kulübelerini yaktılar, şatoyu boşalttılar ve içerdekilerle birlikte, o dolaylarda yaşayanları Segest'e götürdüler.

18 Temmuz'da Wihitsch'in üç mil ötesindeki muhkem Zasihn (Casini) şatosunu ele geçirip işgal ettiler.

18 ve 19 Temmuz'da majestelerinin askerleri tarlada ekin biçenlere yardım ettikleri sırada, Türkler geceye kadar hiç aralık vermeden Ostroşatz şatosuna ve arkasından da Berkowitz ve İsaşitz malikânelerine saldırdılar fakat bir sonuç alamadılar. Grastowitz'e saldırmayı da denediler ve geri dönerken Pötç kalesini ateşe verdiler.

Gene ayın 18'inde Aziz Georgius şatosunda 33 kişiden bazısını öldürdüler, bazısını esir aldılar.

Blagay kontunun Thurn adı verilen şatosuna saldırarak 20 kişiden kimini öldürdüler, kimini esir alıp götürdüler. Bütün civardaki ürünleri yaktılar.

Komar ve Kanije arasındaki geçitte bulunann Arndt şatosunu, duvarlarını yıkarak ve altından geçit kazarak, dışardan da saldırarak ele geçirdiler ve yaktılar. (Yakınlarda bulunan Aziz Jacob kalesini de kısa süre önce ele geçirmişlerdi.) Kalenin içindekilerin hepsi ya barutun patlamasıyla ya da yıkılan duvarların altında kalarak öldüler.

Aynı ayda dağ kentlerinin etrafında büyük masraflar yapılarak güvenceye alınan Wilglos ormanlarının içinden geçtiler. Emirleri altına aldıkları Plattensteinli ve Dywinli köylülere tahrib edilmiş yollardaki yükseltileri düzleterek ve hendekleri doldurtarak üzerinden tekerlekli araçların geçebileceği düzgün bir yol yaptırdılar.

47 Centner: 1 Zentner – 50 kg.

21 Temmuz'da, sabahleyin saat altı ve yedi arasında Novigrad beyi, çoğu atlı olan 2.000 Türk savaşçısı ile Alten Sohl ve Wiglosch arasında bulunan Statina, Oçova ve civardaki diğer köylerin üzerine yürüdü ve köylerin yarım mil ötesine kadar tarlalarda çalışanları kuşattı, beşyüzü aşkın öküze ve diğer hayvanlara el koydu, ayrıca yüzlerce Hıristiyanı toplayarak Divin'e götürdü.

Bu birlik üstelik Oçova köyünü dört yerden ateşe verdi, köyün içine daldı ve ele geçirilebilecek ne varsa hepsini gasp etti, yaklaşık 200 kişiyi de tutsak alıp götürdü. Daha sonra yarı yolda Pukanitz'den yarım mil mesafedeki Frauenmarck yerleşimine girip orada saatlerce kaldı. Arkasından Şemnitz'den çeyrek mil mesafedeki S. Gillen'e saldırdı, orayı da ateşe verdi, bulduklarını gasp etti ve 18 kişiyi tutsak alıp götürdü.

22 Temmuz'da Steyer sınırında, Dobrenk'ten bir mil ve Nackersburg'dan üç mil mesafede bulunan Kerment, Schalautzen ve Raber Boden yörelerine akınlar düzenleyerek 15 köyü yaktılar, insanları hayvanları öldürdüler ve 1.000 kişiden fazla esir alıp götürdüler. Bu köylerden bazılarının adları: Tschzstreck, Kettassiat, Madescht, Par, Sembathat, Zupat, Wagaffa, Jackfach vb. Daha sonra da dağ kentlerinin ve köylerinin dolaylarında bulunan yerleşimlerdeki insanları kendilerine itaat etmeye, egemenliklerini tanımaya zorladılar ve çoğunda da bunu başardılar.

27 Temmuz'da gün doğmadan önce1.000 kişilik bir kuvvetle Kremnitz yakınlarındaki Sitna şatosu dolaylarında bulunan ve genelde Halbgescheid adı verilen Sibrik'e saldırdılar, içinde 20 asker bulunan kaleyi yaktılar ve kaleye sığınmış olan köylüleri öldürdüler.

15 Ağustos'ta Fülek'te buluşan dört beye ait bir Türk birliği Zendereo şatosunun yakınlarındaki Borsod köyüne gönderildi. Buradan 46 zavallı köylüyü alıp götürdüler. Fakat Zendereo'nun askerleri onları takip edip tutsakları kurtardılar ve geri getirdiler.

Aynı tarihte Solnack'tan yola çıkanlar, Kallo dolaylarındaki Lak köyünden 30 kişi alıp götürdüler. Fakat Kallo'daki askerler onları takip edip kaçmaya zorladılar ve tutsakları kurtardılar.

18 Ağustos'ta Estergon ve Novigrad beyi, aralarında Buda, Peşte, Şambok ve Wereswart'tan gelen askerlerin de bulunduğu 2.000 kişilik bir

ordunun başına geçerek Gugel yakınlarında Neutra ırmağını aştı ve orada bulunan Hossufalu, Georgely, Falwa, İvantka ve Lyrek adındaki köylere saldırı düzenleyip yaktı, bütün hayvanları ve 18 kişiyi alıp götürdü.

30 Ağustos'ta Bosna'daki Ferhad Bey, büyük bir ordu ile Vihiç'e kadar geldi, 300 atlıyı bu yerleşim yerinin önündeki araziye gönderdi orada imparatorun köprüleri korumakla görevlendirmiş olduğu askerlerle bir çatışma yaşandı. Her iki taraftan da ölenler ve tutsak alınanlar oldu. Sözü edilen beyin oraya tek başına gitmesinin sebebi, köprüyü ilk olarak kendisi ele geçirirse, o yerleşime ve tüm adaya daha çok zarar verebileceği ümidi idi.

5 Eylül'de yaklaşık 60 atlı, Raab dolaylarındaki bağlara daldılar, hem oranın bekçilerini hem de ele geçirdikleri diğer kişilerin bazılarını öldürdüler bazılarını da beraberlerinde alıp götürdüler, üzüm bağlarını tahrip ettiler. Bizimkileri tuzağa düşürmek için Aziz Martin Dağı'nın arkasındaki iki köyde mevzilenip pusu kurdular. Belgrad beyi de onların arasındaydı ve o da Chokakeo'da gizlendi.

11 Eylül'de Pojega, Zigetvar ve Zernik beyleri 3.000 Türk askeriyle Krise yerleşimine bir akın düzenlediler. Kumandanları Pojega beyinin dostu olan Mehmed Beydi. Bu birlik gün doğmadan üç saat evvel Krise'ye ulaştı, önce dış mahallelere saldırıp birçok evi, tahıl ambarını ve rastladıkları her şeyi yerle bir ettiler veya yaktılar. Aziz Petrus şatosundan ve Treina köyünden geçerken de aynı yıkımı yaptılar, buraları savunan askerlerin çoğunu kılıçtan geçirdiler ve 100'den fazla Hıristiyanı esir alıp beraberlerinde götürdüler.

14 Eylül'de Estergon'daki Türkler, Gomorra yakınlarında Tuna kıyısındaki balıkçılara saldırdılar ve Gomorra'dan onlara yardıma gelen askerlerle uzun süre savaştılar. Her iki taraftan pek çok kişi yaralandı ve öldü. En fazla zarara uğrayanlar Türkler oldu.

Aynı gün Samboklular Gomorra yakınlarında karada konuşlandılar ve bizimkilerin dışarı çıkmaları için kışkırtma girişimlerinde bulundular. Fakat Estergon tarafından gelen silah seslerini duyunca maksatlarına erişemeden geri döndüler.

25 Eylül'de Canusa yakınlarındaki hudut boylarında görevli olan Türkler büyük bir orduyla majestelerinin Canusa'daki müstahkem mevkilerinden altı mil öteye ilerleyerek Egerzek'e kadar geldiler ve geliş

gidişleri sırasında majestelerinin topraklarındaki köylerde büyük tahribat yaptılar.

Bersentz voyvodasının Banfi von Alsolindwa beylerine, sahip oldukları köylerin kendisine teslim edilmesini ve haraç ödemedikleri takdirde köyleri yakacağını bildirdiği tehditkâr mektup, efendimin görmesi için özellikle buraya gönderildi.

Hırvatistan sınırlarında da Türkler, kalabalık atlı ve yaya birlikler halinde toplandılar, Zizek'te konuşlandılar ve bizimkilere tuzak kurdular, ama maksatlarına erişemeden geri döndüler.

30 Eylül'de Zigetvar ve komşu kalelerden yola çıkan akıncılar Kanije kalesine kadar geldiler ve köprünün yakınlarında sekiz birlik halinde pusuya yattılar. Aralarından bazıları ortaya çıkarak bizimkileri kışkırtmaya çalıştılar, başaramayınca geri döndüler. Bu arada köprü yakınlarında bir kasabı yakalayıp götürdüler.

2 Ekim'de Székesfehérvar [İstolni Belgrad] ve komşu kalelerden yola çıkan 600 kadar yaya ve atlı asker, majestelerinin Pappa kalesi yakınlarındaki Janossaza adlı yerleşime saldırdılar ve dokuz köyü talan ettiler. Bu köylerin bazılarının adları Krato, Kech, Kerezthur, Palfalwa ve Megier. Köylerden çok miktarda hayvan ve 400 esir alıp götürdüler.

Gene 2 Ekim'de Kebken'deki Türkler, Dobranywa yöresine ait Kozolnik köyüne saldırdılar, köyün yedi evini yaktılar ve birçok kişiyi esir aldılar. Fakat majestelerinin askerleri onları takip edip çatışmaya giriştiler, iki kişiyi öldürdüler, on atı geri aldılar ve esirleri kurtardılar.

4 Ekim'de Zigetvar kalesi ve komşu kalelerden 300 kişilik bir birliğin askerleri Kanije'ye kadar akın ettiler ve yolda yer yer pusuya yatacakları siperler hazırladıktan sonra bizimkilerle karşılaşınca işlerini bitiremeden geri döndüler.

Aynı ayın 10'unda Raab nehri bölgesinde bulunan ve Türklere şimdiye kadar haraç ödemeyen Feiertoh köyüne geceleyin saldırdılar ve 59 adet büyükbaş hayvana el koydular, aynı gün Enese adındaki köyden de oldukça çok sayıda hayvan ve insan alıp götürdüler.

Bunun dışında Türklerin her gün kalelerinin dışına akınlar yapması ve çeteler halinde saldırmaları yüzünden meydana gelen zararlar say-

makla bitmemektedir. Ayrıca binlerce kişi de esir alınıp yerinden yurdundan uzaklaştırılmaktadır. Özellikle majestelerinin Kanije dolaylarında bulunan toprakları talan edilmiş, çorak hale getirilmiş, köyler zorla haraca bağlanmıştır. Tüm o bölgelerde yaşayanlar oradan kaçıp gitmek zorunda kalmaktadırlar. Oysa Türklerin hududları buralardan altı-sekiz, hatta on mil uzaktan geçmektedir.

Saygıdeğer efendim bütün bunları Mehmed Paşa'ya yazılı ve sözlü olarak bildirdi. Fakat karşılığında olumsuz cevap aldı. Suç hep bizimkilerin üstüne atıldı, bizimkilerin Türkleri kavgaya kışkırttıkları, kalelerinden çıkarak etrafa saldırdıkları ve Türkleri soygunculuğa teşvik ettikleri iddia edildi. Mehmed Paşa gerçi sınır boylarındaki beylere, soygunlar düzenlemelerini yasaklamışsa da, beyler esir alıp yüksek fiyata satmaktan çok para kazandıkları için, soygunlardan vazgeçemiyorlar ve bu nedenle de ciddi tedbirlere başvurulacağı tehdidi olmazsa, basit yasaklamalar bir işe yaramıyor. Saygıdeğer efendim, armağanların sunulması vesilesiyle, şikâyetlerini tercümanlar aracılığıyla doğrudan doğruya padişaha arzetmiş ve yazılı olarak da bildirmişti. Eğer padişah hazretleri bu kalelerin zaptedilmesi, köylerin yağmalanması ve tahrip edilmesi, insan ve hayvanların yakalanıp götürülmesi olaylarını engellemezse, imparatorun bundan sonra tekrar hediye göndereceğine güvence veremeyeceğini, bu seferki hediyelerin böyle geç gelmesine de şaşmamak gerektiğini belirtti. (Not: Armağanlar Ocak ayında Konstantinopolis'e ulaşmış veya hiç değilse Viyana'dan yola çıkarılmış olmalıydı. Şimdiye kadar hiçbir zaman hediyelerin teslimi Aralık ayına kadar gecikmemişti.) Hatta bu durumlar karşısında armağanlar hiç gönderilemeyebilirdi de. Sonuç olarak, imparator hazretlerinin bu meselenin çözümünü adil bir yargıç olan Tanrı'ya bırakmak zorunda kalacağını veya ülkesini korumak için başka yollara başvuracağını açıkladı. Ama padişah hazretlerinin de adil ve haksever bir insan olduğunu bildiğinden, sınırlarda yaşanan bu haksızlıkların, aynı zamanda padişahın yeminle verdiği barış sözünün sınırdakiler tarafından ayaklar altında çiğnenmesi demek olduğundan, bu durumların tekrarının engellenmesini rica etti. Bunun üzerine gerek padişah, gerekse Mehmed Paşa, imparatorumuza bizzat birer mektup yazdılar. Bunun bir işe yarayıp yaramayacağını zaman gösterecektir.

[Lâtince metin bkz. Ek]

Joseph de Tournefort

EDİTÖR Stefanos Yerasimos

TOURNEFORT SEYAHATNAMESİ

Kitap YAYINEVİ

Salomon Schweigger

Sultanlar Kentine Yolculuk
1578-1581

Kitap YAYINEVİ

Stephan Gerlach Avusturya elçisi ile birlikte, sefaret heyetinin Protestan vaizi olarak 1573'de İstanbul'a geldi. Güncesi, torunu Samuel Gerlach tarafından 1674'te Frankfurt'ta basıldı. Şimdi de tam 332 yıl sonra Türkiye Güncesi adıyla Türkçeye kazandırılan bu eser 16. yüzyıl Osmanlı-Türk dünyası için çok önemli bir kaynak. İstanbul'un Müslim ve gayrimüslim halkının yaşamını dikkatle gözlemleyen Gerlach, özellikle hükümdar, hanedan, saray ve iktidarı oluşturan paşalar hakkında önemli bilgiler vermiştir. Yalnız Galata'daki ecnebi topluluklarda değil, Divan-ı hümâyûn kalemlerinde de her dilden yazıldığına ve konuşulduğuna şahit olur. Gerlach güncesinde Atmeydanı'ndaki eğlenceleri, yabancı heyetlerin karşılanışını, Ramazan davetlerini, cenaze alaylarını, düğünleri, Muharrem-âşure-nevrûz kutlamalarını, Hıdrellez, Âmin Alaylarını, bin bir çeşit mal satılan pazarları ,sürüler halinde dolaşan Yunus balıklarını da anlatır. Halk renk renk ve çeşit çeşit elbiseler içinde dolaşmaktadır. " Doğadaki renk renk çiçekler gibidir İstanbul şehri! İşte, beyaz ve yeşil renkli sarıklarıyla Türkler ve Müslümanlar, beyaz-kırmızı, mavi ve sarı karışımı serpuşlarıyla Ermeniler, mavi renkleriyle Rumlar, sarı serpuşlarıyla Yahudiler..." Şehirde bazen ancak belki yüzyılda bir defa görülebilecek semâvî olaylar da yaşanır. 11 Kasım 1577'de görünen kuyruklu yıldızı, Gerlach'ın ifadesine göre bir "Arap müneccim" önceden hesaplamış ve Padişah'a haber vermiştir. Gerlach'ın da söz konusu ettiği müneccim ilk Rasadhane'nin kurucusu Takiyüddin Efendi'dir... O devirde İstanbul, kuşları azad eden, sokaklardaki kedi ve köpekleri besleyen, hatta bu iş için vakıf kuran, tuttuğu balıkları sevaptır diye tekrar denize atan insanlar ile meskûndur. Devlet idaresinin işlerliği, adaletin kısa bir zamanda tecellisi, halkın itaatkârlığı ve Padişah'ın şahsına karşı saygılı ve sadakat duyguları ile dolu olduğu gibi hususlar da ilgi çekici kayıtlar arasındadır.

SAHAFTAN SEÇMELER DİZİSİ

Kitap YAYINEVİ

ISBN 978-975-6051-48-1 (TAKIM)
ISBN 978-975-6051-43-6 (1. CİLT)

40,-YTL